నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

దీఘనికాయే

మహావగ్గటీకా

౧. మహాపదానసుత్తవణ్ణనా

పుబ్బేనివాసపటిసంయుత్తకథావణ్ణనా

౧. యథాజాతానం కరేరిరుక్ఖానం ఘనపత్తసాఖావిటపేహి మణ్డపసఙ్ఖేపేహి సఞ్ఛన్నో పదేసో ''**కరేరిమణ్డపో**''తి అధిప్పేతో. **ద్వారేతి** ద్వారసమీపే. ద్వారే ఠితరుక్ఖవసేన అఞ్ఞత్థాపి సమఞ్ఞా అత్థీతి దస్సేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. కథం పన భగవా మహాగన్ధకుటియం అవసిత్వా తదా కరేరికుటికాయం విహాసీతి? సాపి బుద్ధస్స భగవతో వసనగన్ధకుటి ఏవాతి దస్సేన్తో ''**అన్తోజేతవనే**''తిఆదిమాహ. **సలళాగారన్తి** దేవదారురుక్ఖేహి కతగేహం. **పకతిభత్తస్స పచ్ఛతోతి** భిక్ఖూనం పాకతికభత్తకాలతో పచ్ఛా, ఠితమజ్ఝన్హికతో ఉపరీతి అత్థో. **పిణ్డపాతతో పటిక్కన్తానన్తి** పిణ్డపాతభోజనతో అపేతానం. తేనాహ ''**భత్తకిచ్చ**''న్తిఆది.

మణ్డలసణ్ఠానా మాళసఙ్ఖేపేన కతా నిసీదనసాలా ''**మణ్డలమాళ**''న్తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**నిసీదనసాలాయా**''తి. **పుబ్బేనివాసపటిసంయుత్తాతి** ఏత్థ పుబ్బ-సద్దో అతీతవిసయో, నివాస-సద్దో కమ్మసాధనో, ఖన్ధవినిముత్తో చ నివసితధమ్మో నత్థి, ఖన్ధా చ సన్తానవసేనేవ పవత్తన్తీతి ఆహ ''**పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధసన్తానసఙ్ఖాతేన పుబ్బేనివాసేనా**''తి. **యోజేత్వాతి** విసయభావేన యోజేత్వా. **పవత్తితాతి** కథితా. ధమ్మూపసంహితత్తా ధమ్మతో అనపేతాతి **ధమ్మీ**. తేనాహ ''**ధమ్మసంయుత్తా**''తి.

ఉదపాదీతి పదుద్ధారో, తస్స ఉప్పన్నా జాతాతి ఇమినా సమ్బన్ధో. తం పనస్సా ఉప్పన్నాకారం పాళియం సఙ్ఖేపతోవ దస్సితం, విత్థారతో దస్సేతుం ''**అహో అచ్ఛరియ**''న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కే అనుస్సరన్తి, కే నానుస్సరన్తీతి** పదద్వయే పఠమంయేవ సప్పపఞ్చనం, న ఇతరన్తి తదేవ పుగ్గలభేదతో, కాలవిభాగతో, అనుస్సరణాకారతో, ఓపమ్మతో నిద్దిసన్తేన ''**తిత్థియా అనుస్సరన్తీ**''తిఆది వుత్తం. **అగ్గప్పత్తకమ్మవాదినోతి** సిఖాప్పత్తకమ్మవాదినో "అత్థి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౪) ఏవం కమ్మస్సకతాఞాణే ఠితా తాపసపరిబ్బాజకా. **చత్తాలీసంయేవ కప్పే అనుస్సరన్తీతి** బ్రహ్మజాలాదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౩౩) భగవతా తథా పరిచ్ఛిజ్జ వుత్తత్తా. **తతో పరం న అనుస్సరన్తీతి** తథావచనఞ్చ దిట్ఠిగతోపట్ఠకస్స తేసం ఞాణస్స పరిదుబ్బలభావతో.

సావకాతి మహాసావకా తేసఙ్హి కప్పసతసహస్సం పుబ్బాభినీహారో. పకతిసావకా పన తతో ఊనకమేవ అనుస్సరన్తి. యస్మా "కప్పానం లక్ఖాధికం ఏకం, ద్వే చ అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ"తి కాలవసేన ఏవం పరిమాణో యథాక్కమం అగ్గసావకపచ్చేకబుద్ధానం పుఞ్ఞఞాణాభినీహారో, సావకబోధిపచ్చేకబోధిపారమితాసమ్భరణఞ్చ, తస్మా వుత్తం ''**ద్వే**

అగ్గసావకా...పే... కప్పసతసహస్సఞ్చా"తి. యది బోధిసమ్భారసమ్భరణకాలపరిచ్ఛిన్నో తేసం తేసం అరియానం అభిఞ్ఞాఞాణవిభవో, ఏవం సన్తే బుద్ధానమ్పిస్స సపరిచ్ఛేదతా ఆపన్నాతి చోదనం సన్ధాయాహ "**బుద్ధానం పన ఏత్తకన్తి పరిచ్ఛేదో నత్థి, యావతకం ఆకఙ్ఖన్తి, తావతకం అనుస్సరన్తీ**"తి "యావతకం నేయ్యం, తావతకం ఞాణ"న్తి (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩, ౫) వచనతో. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స వియ హి బుద్ధానం అభిఞ్ఞాఞాణానమ్పి సవిసయే పరిచ్ఛేదో నామ నత్థి, తస్మా యం యం ఞాతుం ఇచ్ఛన్తి, తే తం తం జానన్తి ఏవ. అథ వా సతిపి కాలపరిచ్ఛేదే కరుణూపాయకోసల్లపరిగ్గహాదినా సాతిసయత్తా మహాబోధిసమ్భారానం పఞ్ఞాపారమితాయ పవత్తిఆనుభావస్స పరిచ్ఛేదో నామ నత్థి, కుతో తన్నిమిత్తకానం అభిఞ్ఞాఞాణానన్తి వుత్తం "**బుద్ధానం...పే... నత్థీ**"తి.

ఖన్ధపటిపాటియాతి యథాపచ్చయం అనుపుబ్బపవత్తమానానం ఖన్ధానం అనుపుబ్బియా. **ఖన్ధప్పవత్తి**న్తి వేదనాదిక్ఖన్ధప్పవత్తిం. తేసఞ్హి అనుభవనాదిఆకారగ్గహణమస్స సాతిసయం, తం సఞ్ఞాభవే తత్థ తత్థ అనుస్సరణవసేన గహేత్వా గచ్ఛన్తా ఏకవోకారభవే అలభన్తా "న పస్సన్తీ"తి వుత్తా, జాలే పతితా వియ సకుణా, మచ్ఛా వియ చాతి అధిప్పాయో. **కుణ్ఠా వియా**తి దన్ధా వియ. **పఙ్గుళా వియా**తి పీఠసప్పినో వియ. **దిట్ఠిం గణ్హన్తీ**తి అధిచ్చసముప్పన్నికదిట్ఠిం గణ్హన్తి. యట్ఠికోటిహేతుకం గమనం **యట్ఠికోటిగమనం** ఖన్ధపటిపాటియా అముఞ్చనతో.

ఏవం సన్తేపీతి కామం బుద్ధసావకాపి అసఞ్ఞభవే ఖన్ధప్పవత్తిం న పస్సన్తి, ఏవం సన్తేపి **తే** బుద్ధసావకా అసఞ్ఞభవం లఙ్ఘిత్వా పరతో అనుస్సరన్తి. "**వట్టే**"తిఆది తథా తేసం అనుస్సరణాకారదస్సనం. **బుద్ధేహి దిన్ననయే ఠత్వా**తి "యత్థ పఞ్చకప్పసతాని రూపప్పవత్తియేవ, న అరూపప్పవత్తి, సో అసఞ్ఞభవో"తి ఏవం సమ్మాసమ్బుద్ధేహి దేసితాయం ధమ్మనేత్తియం ఠత్వా. ఏవఞ్హి అన్తరా చుతిపటిసన్ధియో అపస్సన్తా **పరతో అనుస్సరన్తి సేయ్యథాపి ఆయస్మా సోభితో**తి (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౧.౨.౧౬౪ సోభితత్థేరగాథావణ్ణనా). సో కిర పుబ్బేనివాసే చిణ్ణవసీ హుత్వా అనుపటిపాటియా అత్తనో నిబ్బత్తట్ఠానం అనుస్సరన్తో యావ అసఞ్ఞభవే అత్తనో అచిత్తకపటిసన్ధి తావ అద్దస, తతో పరం పఞ్చకప్పసతపరిమాణే కాలే చుతిపటిసన్ధియో అదిస్వా అవసానే చుతిం దిస్వా "కిం నామేత"న్తి ఆవజ్జయమానో నయవసేన "అసఞ్ఞభవో భవిస్సతీ"తి నిట్ఠం అగమాసి. అథ నం భగవా తం కారణం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తానం అగ్గట్ఠానే ఠపేసి. "**చుతిపటిసన్ధిం ఓలోకేత్వా**"తి ఇదం చుతిపటిసన్ధివసేన తేసం ఞాణస్స సఙ్కమనదస్సనం, తేన సబ్బసో భవే అనామసిత్వా గన్తుం న సక్కోన్తీతి దస్సేతి.

తం తదేవ పస్సన్తీతి యథా నామ సరదసమయే ఠితమజ్ఝన్హికవేలాయ చతురతనికే గేహే చక్ఖుమతో పురిసస్స రూపగతం సుపాకటమేవ హోతీతి లోకసిద్ధమేతం, సియా పన తస్స సుఖుమతరతిరోహితాదిభేదస్స రూపగతస్స అగోచరతా. న త్వేవ బుద్ధానం ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స ఞేయ్యస్స అగోచరతా, అథ ఖో తం ఞాణాలోకేన ఓభాసితం హత్థతలే ఆమలకం వియ సుపాకటం సువిభూతమేవ హోతి తథా ఞేయ్యావరణస్స సుప్పహీనత్తా. తేనాహ "బుద్ధా పన అత్తనా వా పరేహి వా దిట్ఠకతసుతం, సూరియమణ్డలోభాససదిస"న్తి చ ఆది.

తథా సావకా చ పచ్చేకబుద్ధా చాతి. ఏత్థ **తథా**-సద్దేన "అత్తనా దిట్ఠకతసుతమేవ అనుస్సరన్తీ"తి ఇదం ఉపసంహరతి, తేన సప్పదేసమేవ నేసం అనుస్సరణం, న నిప్పదేసన్తి దస్సేతి.

ఖజ్జోపనకఓభాససదిసం ఞాణస్స అతివియ అప్పానుభావతాయ. **సావకానన్తి** ఏత్థ పకతిసావకానం పాకతికపదీపోభాససదిసం. మహాసావకానం (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧ వఙ్గీసత్థేరగాథావణ్ణనాయ విత్థారో) మహాపదీపోభాససదిసం. తేనాహ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౪౦౨) "ఉక్కాపభాసదిస"న్తి. **ఓసధితారకోభాససదిసన్తి** ఉస్సన్నా పభా ఏతాయ ధీయతి, ఓసధీనం వా అనుబలప్పదాయకత్తా "ఓసధీ"తి ఏవం లద్ధనామాయ తారకాయ పభాసదిసం. **సరదసూరియమణ్డలోభాససదిసం** సబ్బసో అన్ధకారవిధమనతో. అపటుభావహేతుకో విసయగ్గహణే చఞ్చలభావో **ఖలితం,** కుణ్ఠిభావహేతుకో విసయస్స అనభిసమయో **పటిఘాతో. ఆవజ్జనపటిబద్ధమేవాతి** ఆవజ్జనమత్తాధీనం, ఆవజ్జితమత్తే ఏవ యథిచ్ఛితస్స పటివిజ్ఝనకన్తి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

అసఙ్గఅప్పటిహతం పవత్తమానం భగవతో ఞాణం లహుతరేపి విసయే, గరుతరే చ ఏకసదిసమేవాతి దస్సేతుం "**దుబ్బలపత్తపుటే**"తిఆదినా ఉపమాద్వయం వుత్తం. ధమ్మకాయత్తా భగవతో గుణం ఆరబ్భ పవత్తా "**భగవన్తంయేవ ఆరబ్భ ఉప్పన్నా**"తి వుత్తం. **తం సబ్బమ్పీతి** తం యథావుత్తం సబ్బమ్పి పుబ్బేనివాసపటిసంయుత్తం కథం. తిత్థియానం, సావకానఞ్చ పుబ్బేనివాసానుస్సరణం భగవతో పుబ్బేనివాసానుస్సరణస్స హీనుదాహరణదస్సనవసేనేత్థ కథితం. ఏవఞ్హి భగవతో మహన్తభావో విసేసతో పకాసితో హోతీతి. **సఙ్ఖేపతోతి** సమాసతో. యత్తకోపి పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స పవత్తిభేదో అత్తనో ఞాణస్స విసయభూతో, తం సబ్బం తదా యథాకథితం తే భిక్ఖూ సఙ్ఖిపిత్వా "**ఇతిపీ**"తి ఆహంసు. తస్స చ అనేకాకారతాయ ఆమేడితవచనం, **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, "ఇతి ఖో భిక్ఖవే సప్పటిభయో బాలో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪; అ॰ ని॰ ౩.౧) వియ ఆకారత్థో **ఇతి**-సద్దోతి దస్సేన్తో "**ఏవమ్పీ**"తి తదత్థమాహ.

౨-౩. వుత్తమేవాతి ఏత్థ చ ఇధ పాఠే యం వత్తబ్బం తేన పాఠేన సాధారణం, తం వుత్తమేవాతి అధిప్పేతం, న అసాధారణం అపుబ్బపదవణ్ణనాయ అధికతత్తాతి తం దస్సేన్తో "**అయమేవ హి విసేసో**"తిఆదిమాహ. "**అస్సోసీ**"తి ఇదం సవనకిచ్చనిప్ఫత్తియా వుత్తం సద్దగ్గహణముఖేన తదత్థావబోధస్స సిద్ధత్తా. తత్థ పన పాళియం "ఇమం సంఖియధమ్మం విదిత్వా" ఇచ్చేవ (దీ॰ ని॰ ౧.౨) వుత్తం. ఇమే భిక్ఖూ మమ గుణే థోమేన్తి, కథం? మమ పుబ్బేనివాసఞాణం ఆరబ్భాతి యోజనా. **నిప్ఫత్తిన్తి** కిచ్చనిప్ఫత్తిం, తేన కాతబ్బకిచ్చసిద్ధన్తి అత్థో. **నోతి** పుచ్ఛావాచీ **ను**-ఇతి ఇమినా సమానత్థో నిపాతోతి వుత్తం "**ఇచ్ఛేయ్యాథ నూ**"తి. **నన్తి** భగవన్తం. "యం భగవా"తి ఏత్థ యం-సద్దేన కిరియాపరామసనభూతేన "ధమ్మిం కథం కథేయ్యా"తి ఏవం వుత్తం. ధమ్మికథాకరణం పరామట్ఠం "ఏతస్సా"తి పదస్స అత్థోతి ఆహ "**ఏతస్స ధమ్మికథాకరణస్సా**"తి, ఆదరవసేన పన తం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం.

౪. సుణాథాతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, ఏతేన "మనసి కరోథా"తి పదం సఙ్గణ్హాతి. **సోతావధానం** సోతస్స ఓదహనం, సుస్సూసాతి అత్థో. ఛిన్నం ఉపచ్ఛిన్నం వటుమం సంసారవట్టం ఏతేసన్తి **ఛిన్నవటుమకా,** సమ్మాసమ్బుద్ధా, అఞ్ఞే చ ఖీణాసవా, ఇధ పన సమ్మాసమ్బుద్ధా అధిప్పేతా. తేసఞ్హి సబ్బసో అనుస్సరణం ఇతరేసం అవిసయో. తేనాహ "**అఞ్ఞేసం అసాధారణ**"న్తి. **పచ్చత్తవచనే దిస్సతి యం-సద్దో** కమ్మత్థదీపనతో. **ఉపయోగవచనే** దిస్సతి యం-సద్దో పుచ్ఛనకిరియాయ కమ్మత్థదీపనతో. **తన్తి** చ ఉపయోగవచనమేవ పుచ్ఛతి-సద్దస్స ద్వికమ్మకభావతో. **యన్తి** యేన కారణేనాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ "**కరణవచనే దిస్సతీ**"తి. **ఛమ్మేతి దట్ఠబ్బోతి** యథా యం-సద్దో న కేవలం పచ్చత్తఉపయోగేసు ఏవ, అథ ఖో కరణేపి దిస్సతి, ఏవం ఇధ ఛమ్మేతి దట్ఠబ్బో. **దససహస్సిలోకధాతున్తి** జాతిక్ఖేత్తభూతం దససహస్సచక్కవాళం. **ఉన్నాదేన్తో ఉప్పజ్జి** అనేకచ్ఛరియపాతుభావపటిమణ్డితత్తా బుద్ధుప్పాదస్స.

కాలస్స భద్దతా నామ తత్థ సత్తానం గుణవిభూతియా, బుద్ధుప్పాదపరమా చ గుణవిభూతీతి తబ్బహులతా యస్స కప్పస్స భద్దతాతి ఆహ "**పఞ్చబుద్ధుప్పాదపటిమణ్డితత్తా సున్దరకప్పే**"తి, తథా సారభూతగుణవసేన "**సారకప్పే**"తి . "ఇమం కప్పం థోమేన్తో ఏవమాహా"తి వత్వా ఇమస్స కప్పస్స తథా థోమేతబ్బతా అనఞ్ఞసాధారణాతి దస్సేతుం "**యతో పట్ఠాయా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **యతో పట్ఠాయాతి** యతో పభుతి **అభినీహారో కతోతి** మనుస్సత్తాదిఅట్ఠఙ్గసమన్నాగతో అభినీహారో పవత్తితో. సంసారస్స అనాదిభావతో ఇమస్స భగవతో అభినీహారతో పురేతరం ఉప్పన్నా సమ్మాసమ్బుద్ధా అనన్తా అపరిమేయ్యాతి తేహి ఉప్పన్నకప్పే నివత్తేన్తో "**ఏతస్మిం అన్తరే**"తి ఆహ. కామం దీపఙ్కరబుద్ధుప్పాదే అయం భగవా అభినీహారమకాసి, తస్స పన భగవతో నిబ్బత్తి ఇమస్స అభినీహారతో పురిమతరాతి వుత్తం "**అమ్హాకం...పే.... నిబ్బత్తింసూ**"తి.

అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పపరియోసానేతి మహాకప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యపరియోసానే. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. "**ఇతో తింసకప్పసహస్సానం ఉపరీ**"తి ఏతేన పదుముత్తరస్స భగవతో, సుమేధస్స చ భగవతో అన్తరే ఏకూనసత్తతికప్పసహస్సాని బుద్ధసుఞ్ఞాని అహేసున్తి దస్సేతి. "**ఇతో అట్ఠారసన్నం కప్పసహస్సానం ఉపరీ**"తి ఇమినా సుజాతస్స భగవతో, అత్థదస్సిస్స చ భగవతో అన్తరే ఏకేనూనాని ద్వాదసకప్పసహస్సాని బుద్ధసుఞ్ఞాని అహేసున్తి దస్సేతి. "**ఇతో చతునవుతే కప్పే**"తి ఇమినా ధమ్మదస్సిస్స భగవతో, సిద్ధత్థస్స చ భగవతో అన్తరే ఛాధికనవసతుత్తరాని సత్తరసకప్పసహస్సాని బుద్ధసుఞ్ఞాని అహేసున్తి దస్సేతి. "**ఏకతింసే కప్పే**"తి ఇమినా విపస్సిస్స భగవతో, సిఖిస్స చ భగవతో అన్తరే సట్ఠి కప్పాని బుద్ధసుఞ్ఞాని అహేసున్తి దస్సేతి. తే సబ్బేపి పదుముత్తరస్స భగవతో ఓరం సుమేధాదీహి ఉప్పన్నకప్పేహి సద్ధిం సమోధానియమానా సతసహస్సా కప్పా హోన్తి, యత్థ మహాసావకాదయో (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧ వఙ్గీసత్థేరగాథావణ్ణనా) వివట్టూ పనిస్సయాని కుసలాని సమ్భరింసు. బుద్ధసుఞ్ఞేపి లోకే పచ్చేకబుద్ధా ఉప్పజ్జిత్వా తేసం పురిసవిసేసానం పుఞ్ఞాభిసన్దాభిబుద్ధియా పచ్చయా హోన్తి. "**ఏవమయ**"న్తిఆది వుత్తమేవత్థం నిగమనవసేన వదతి.

"**కిం పనేత**"న్తిఆది పుబ్బనిమిత్తవిభావనత్థాయ ఆరద్ధం. తత్థ **ఏతన్తి** బుద్ధానం ఉప్పజ్జనం. **కప్పసణ్ఠానకాలస్మిన్తి** వివట్టకప్పస్స సణ్ఠహనకాలే. **ఏకమసఙ్ఖ్యేయ్యన్తి** సంవట్టట్ఠాయిం సన్ధాయాహ. **ఏకఙ్గణం హుత్వా ఠితేతి** పబ్బతరుక్ఖగచ్ఛాదీనం, మేఘాదీనఞ్చ అభావేన వివటంఅఙ్గణం హుత్వా ఠితే. **లోకసన్నివాసేతి** భాజనలోకేన సన్నివిసితబ్బట్ఠానే. వీసతి యట్ఠియో **ఉసభం.** "ఉసభమత్తా, ద్వే ఉసభమత్తా"తిఆదినా పచ్చేకం మత్తా-సద్దో యోజేతబ్బో. **యోజనసహస్సమత్తా హుత్వాతి** పతమానావ ఉదకధారా యోజనసహస్సమత్తం ఆకాసట్ఠానం ఫరిత్వా పవత్తియా యోజనసహస్సమత్తా హుత్వా. **యావ అవినట్ఠబ్రహ్మలోకాతి** యావ ఆభస్సరబ్రహ్మలోకా, యావ సుభకిణ్హబ్రహ్మలోకా, యావ వేహప్ఫలబ్రహ్మలోకాతి అత్థో.

వాతవసేనాతి సట్ఠిసహస్సాధికనవయోజనసతసహస్సుబ్బేధస్స సన్ధారకవాతమణ్డలస్స వసేన. **మహాబోధిపల్లఙ్కోతి** మహాబోధిపల్లఙ్కప్పదేసమాహ. తస్స పచ్ఛా వినాసో, పఠమం సణ్ఠహనఞ్చ ధమ్మతావసేన వేదితబ్బం. **తత్థాతి** తస్మిం పదేసే. **పుబ్బనిమిత్తం హుత్వాతి** బుద్ధప్పాదస్స పుబ్బనిమిత్తం హుత్వా. పుబ్బనిమిత్తసన్నిస్సయో హి గచ్ఛో నిస్సితవోహారేన తథా వుత్తో. తేనాహ "**తస్సా**"తిఆది. **కణ్ణికాబద్ధాని హుత్వాతి** ఆబద్ధకణ్ణికా వియ హుత్వా. సుద్ధావాసబ్రహ్మనో అత్తమనా...పే.... గచ్ఛన్తీతి యోజనా. వేహప్ఫలేపి సుభకిణ్హే సఙ్గహేత్వా "**నవ బ్రహ్మలోకా**"తి వుత్తం. తథా హి తే చతుత్థింయేవ విఞ్ఞాణట్ఠితిం భజన్తి. **నిక్ఖమన్తేసూతి** మహాభినిక్ఖమనం అభినిక్ఖమన్తేసు. అభిజాతి పనేత్థ

జాతిభావసామఞ్ఞేన గబ్భోక్కన్తియావ సఙ్గహితా. నిమీయతి అనుమీయతి ఫలం ఏతేనాతి **నిమిత్తం,** కారణం. ఞాపకమ్పి హి కారణం దిస్వా తస్స అబ్యభిచారీభావేన ఫలం సిద్ధమేవ కత్వా గణ్హి, యథా తం అసితో ఇసి అభిజాతియం మహాపురిసస్స లక్ఖణాని దిస్వా తేసం అబ్యభిచారీభావేన బుద్ధగుణే సిద్ధే ఏవ కత్వా గణ్హి, ఏవం పన గయ్హమానం తన్నిమిత్తకం ఫలం తదానుభావేన సిద్ధం వియ వోహరీయతి తబ్భావే భావతో. తేనాహ "**తేసం నిమిత్తానం అనుభావేనా**"తిఆది. తథా చాహ భగవా "సో తేన లక్ఖణేన సమన్నాగతో...పే.... రాజా సమానో కిం లభతి, బుద్ధో సమానో కిం లభతీ"తి (దీ. ని. ౩.౨౦౨, ౨౦౪) చ ఏవమాది. **ఇమమత్థ**న్తి పఞ్చ బుద్ధా ఇమస్మిం కప్పే ఉప్పజ్జిస్సన్తీతి ఇమమత్థం యాథావతో **జానింసు.**

జాతిపరిచ్ఛేదాదివణ్ణనా

౫-౭. కప్పపరిచ్ఛేదవసేనాతి "ఇతో సో ఏకనవుతే కప్పే"తిఆదినా యత్థ యత్థ కప్పే తే తే బుద్ధా ఉప్పన్నా, తస్స తస్స కప్పస్స పరిచ్ఛిన్దనవసేన పరిజాననవసేన. "ఇదం త"న్తి హి నియమేత్వా పరిచ్ఛిజ్జ జాననం పరిచ్ఛిన్దనం **పరిచ్ఛేదో. పరిత్త**న్తి ఇత్తరం. **లహుక**న్తి సల్లహుకం, ఆయునో అధిప్పేతత్తా రస్సన్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ "**ఉభయమేతం అప్పకస్సేవ వేవచన**"న్తి.

"**అప్పం వా భియ్యో**"తి అవిసేసజోతనం "వీసం వా తింసం వా"తిఆదినా అనియమితవసేనేవ యథాలాభతో వవత్థపేత్వా అయఞ్చ నయో అపచురోతి దస్సేన్తో "**ఏవం దీఘాయుకో పన అతిదుల్లభో**"తి ఆహ. ఇదం తం విసేసవవత్థాపనం పుగ్గలేసు పక్ఖిపిత్వా దస్సేన్తో "**తత్థ విసాఖా**"తిఆదిమాహ.

యది ఏవం కస్మా అమ్హాకం భగవా తత్తకమ్పి కాలం న జీవి, నను మహాబోధిసత్తా చరిమభవే అతివియఉళారతమేన పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేన పటిసన్ధిం గణ్హన్తీతి? సచ్చమేతన్తి. తత్థ కారణం దస్సేతుం "**విపస్సీఆదయో పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ అభిజాతియా మేత్తాదానతాయ అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స మేత్తాపుబ్బభాగతా. తదనుగుణఞ్హి తేసం విసేసతో పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం. తస్స విసేసతో బహులం ఖేమవితక్కూపనిస్సయతాయ సోమనస్ససహగతతా, అనఞ్ఞసాధారణపరోపదేసరహితఞాణవిసేసూపనిస్సయతాయ ఞాణసమ్పయుత్తతా, అసఙ్ఖారికతా చ వేదితబ్బా, **అసఙ్ఖ్యేయ్యం ఆయు** ఆధారవిసేసతో, నిస్సయవిసేసతో, పటిపక్ఖదూరీభావతో, పవత్తిఆకారవిసేసతో చ అపరిమేయ్యానుభావతాయ కారణస్స. తత్థ చిరతరం కాలం సన్తానస్స పారమితాపరిభావితతా **ఆధారవిసేసతా.** అలోభజ్ఝాసయాదిఆసయసమ్పదా **నిస్సయవిసేసతా.** లాభమచ్ఛరియాదిపాపధమ్మవిక్ఖమ్భనం **పటిపక్ఖదూరీభావో.** సబ్బసత్తానం సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థాయ ఆయూహనా **పవత్తిఆకారవిసేసో** వేదితబ్బో.

అయఞ్చ నయో సబ్బేసం మహాబోధిసత్తానం చరిమభవాభినిబ్బత్తకకమ్మాయూహనే సాధారణోతి తస్స ఫలేనాపి ఏకసదిసేనేవ భవితబ్బన్తి ఆహ "**ఇతి సబ్బే బుద్ధా అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకా**"తి, అసఙ్ఖ్యేయ్యకాలావత్థానాయుకాతి అత్థో. అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకసంవత్తనసమత్థం పరిచితం కమ్మం హోతి, బుద్ధా పన తదా మనుస్సానం పరమాయుప్పమాణానురూపమేవ కాలం ఠత్వా పరినిబ్బాయన్తి తతో పరం ఠత్వా సాధేతబ్బపయోజనాభావతో, ధమ్మతావసేనాతి వా వేదితబ్బా. **అట్ఠకథాయం** పన తతో పరం పన అట్ఠానస్స "ఉతుభోజనవిపత్తియా"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౫) కారణం వుత్తం, "తం లోకసాధారణం లోకే జాతసంవుద్ధానం తథాగతానం న హోతీ"తి న సక్కా వత్తుం. తథా హి నేసం

రోగకిలమథాదయో హోన్తియేవ. **ఉతుభోజనవసేనాతి** అసమ్పన్నస్స, సమ్పన్నస్స చ ఉతునో, భోజనస్స చ వసేన యథాక్కమం **ఆయు హాయతిపి వడ్ఢతిపి. ఆయూతి** చ పరమాయు అధిప్పేతం. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం **బ్రహ్మజాలాదిటీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౦) వుత్తమేవ.

ఇదాని తమత్థం సముదాగమతో పట్ఠాయ దస్సేతుం ‘‘**తత్థ యదా**’’తిఆది వుత్తం. ధమ్మే నియుత్తా **ధమ్మికా,** న ధమ్మికా **అధమ్మికా,** హింసాదిఅధమ్మపసుతా. **అధమ్మికమేవ హోతి** ఇస్సరజనానం అనువత్తనేన, పరేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనేన చ. **ఉణ్హవలాహకా దేవతాతి** ఉణ్హఉతునో పచ్చయభూతమేఘమాలాసముట్ఠాపకా దేవపుత్తా. తేసం కిర తథా చిత్తుప్పాదసమకాలమేవ యథిచ్ఛితట్ఠానం ఉణ్హం ఫరమానా వలాహకమాలా నాతిబహలా ఇతో చితో నభం ఛాదేన్తీ వితనోతి. ఏస నయో **సీతవలాహకవస్సవలాహకాసు. అబ్భవలాహకా** పన దేవతా సీతుణ్హవస్సేహి వినా కేవలం అబ్భపటలస్సేవ సముట్ఠాపకా వేదితబ్బా. **తాసన్తి** ఏత్థ ‘‘మిత్తా’’తి పదం ఆనేత్వా యోజనా. కామం హేట్ఠా వుత్తా సత్తవిధాపి దేవతా చాతుమహారాజికావ తా పన తేన తేన విసేసేన వత్వా ఇదాని తదఞ్ఞే పఠమభూమికే కామావచరదేవే సామఞ్ఞతో గణ్హన్తో ‘‘**చాతుమహారాజికా**’’తి ఆహ. **తాసం అధమ్మికతాయాతి** రాజూనం అధమ్మికభావమూలకేన ఉపరాజాదిఅధమ్మికభావపరమ్పరాభతేన తాసం దేవతానం అధమ్మికభావేన. **విసమం చన్దిమసూరియా పరిహరన్తీతి** బహ్వాబాధతాది అనిట్ఠఫలూపనిస్సయభూతస్స యథావుత్తఅధమ్మికతాసఞ్ఞితస్స సాధారణస్స పాపకమ్మస్స బలేన విసమం వాయన్తేన వాయునా పీళియమానా చన్దిమసూరియా సినేరుం పరిక్ఖిపన్తా విసమం పరివత్తన్తి యథామగ్గేన నప్పవత్తన్తీతి . అస్సిదం యథా చన్దిమసూరియానం విసమపరివత్తనం విసమవాతసఙ్ఖోభహేతుకం, ఏవం ఉతువస్సాదివిసమప్పవత్తీతి దస్సేతుం ‘‘**వాతో యథామగ్గేన న వాయతీ**’’తిఆది వుత్తం. **దేవతానన్తి** సీతవలాహకదేవతాదిదేవతానం. తేనాహ ‘‘సీతుణ్హభేదో ఉతూ’’తిఆది. **తస్మిం అసమ్పజ్జన్తేతి** తస్మిం యథావుత్తే వస్సబీజభూతే ఉతుమ్హి యథాకాలం సమ్పత్తిం అనుపగచ్ఛన్తే.

‘‘న సమ్మా దేవో వస్సతీ’’తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో ‘‘**కదాచీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **కదాచి వస్సతీతి** కదాచి అవస్సనకాలే వస్సతి. **కదాచి న వస్సతీతి** కదాచి వస్సితబ్బకాలే న వస్సతి. **కత్థచి వస్సతి, కత్థచి న వస్సతీతి** పదేసమాహ. ‘‘**వస్సన్తోపీ**’’తిఆది ‘‘కదాచి వస్సతి, కదాచి న వస్సతీ’’తి పదద్వయస్సేవ అత్థవివరణం. **విగతగన్ధవణ్ణరసాదీతి ఆది**-సద్దేన నిరోజతం సఙ్గణ్హాతి. **ఏకస్మిం పదేసేతి** భత్తపచనభాజనస్స ఏకపస్సే. **ఉత్తణ్డులన్తి** పాకతో ఉక్కన్తతణ్డులం. **తీహాకారేహీతి** సబ్బసో అపరిణతం, ఏకదేసేన పరిణతం, దుపరిణతఞ్చాతి ఏవం తీహాకారేహి. **పచ్చతి** పక్కాసయం ఉపగచ్ఛతి. **అప్పాయుకాతి** ఏత్థ ‘‘దుబ్బణ్ణా చా’’తిపి వత్తబ్బం. **ఏవం ఉతుభోజనవసేన ఆయు హాయతి** హేతుమ్హి అపరిక్ఖీణేపి పచ్చయస్స పరిదుబ్బలత్తా.

‘‘**యదా పనా**’’తిఆది సుక్కపక్ఖస్స అత్థో వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో.

వడ్ఢిత్వా వడ్ఢిత్వా పరిహీనన్తి వేదితబ్బం. కస్మా? న హి ఏకస్మిం అన్తరకప్పే అనేకే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, ఏకో ఏవ పన ఉప్పజ్జతీతి. ఇదాని తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ‘‘**కథ**’’న్తిఆది వుత్తం. **చత్తారి రత్వాతి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. **యంయంఆయుపరిమాణేసూతి** యత్తకయత్తకపరమాయుప్పమాణేసు. **తేసమ్పీతి** బుద్ధానం. **తం తదేవ ఆయుపరిమాణం హోతి,** తత్థ కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

జాతిపరిచ్ఛేదాదివణ్ణనా నిట్ఠితా

బోధిపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

౮. **మూలేతి** మూలావయవస్స సమీపే. తం పన తస్సా హేట్ఠాపదేసో హోతీతి ఆహ ''**పాటలిరుక్ఖస్స హేట్ఠా**''తి. **తందివసన్తి** అత్తనా జాతదివసే, **తందివసన్తి** వా తం భగవతో అభిసమ్బోధిదివసే. సో కిర బోధిరుక్ఖో సాలకల్యాణీ వియ పథవియా అబ్భన్తరే ఏవ పురేతరం వడ్ఢన్తో అభిసమ్బోధిదివసే పథవిం ఉబ్భిజ్జిత్వా ఉట్ఠితో రతనసతం ఉచ్చో, తావదేవ చ విత్థతో హుత్వా నభం పూరేన్తో అట్ఠాసి. అయమ్పి కిరేతస్స రుక్ఖభావేన వియ అఞ్ఞోహి వేమత్తతా. ఘనసంహతనాళవణ్టతాయ **కణ్ణికబద్ధేహి వియ పుప్ఫేహి. ఏకసఞ్ఛన్నాతి** పుప్ఫానం నిరన్తరతాయ ఏకజ్ఝం సఞ్ఛన్నా, **తత్థ తత్థ నిబద్ధ...పే.... సముజ్జలన్తి** తహం తహం ఓలమ్బితకుసుమదామేహి చేవ తహం తహం ఖిత్తమాలాపిణ్డీహి చ ఇతో చితో విప్పకిణ్ణవివిధవణ్ణముత్తపుప్ఫేహి చ సమ్మదేవ ఉజ్జలం. **అఞ్ఞమఞ్ఞం సిరీసమ్పత్తానీతి** అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సిరియా సోభాయ సమ్పన్నాని. **బుద్ధగుణవిభవసిరిన్తి** సమ్మాసమ్బుద్ధేహి అభిగన్తబ్బగుణవిభూతిసోభం. **పటివిజ్ఝమానోతి** అధిగచ్ఛన్తో.

సేతమ్బరుక్ఖోతి సేతవణ్ణఫలో అమ్బరుక్ఖో. **తదేవాతి** పాటలియా వుత్తప్పమాణమేవ. **ఏకతోతి** ఏకపస్సే. **సురసానీతి** సుమధురరసాని.

ఏకోవ పల్లఙ్కోతి ఏకోవ పల్లఙ్కప్పదేసో. **సో సో** రుక్ఖో ''**బోధీ**''**తి వుచ్చతి** బుజ్ఝన్తి ఏత్థాతి కత్వా.

సావకయుగపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

౯. **సావకపరిచ్ఛేదేతి** సావకయుగపరిచ్ఛేదే. ''ఖణ్డతిస్స''న్తి ద్వేపి ఏకజ్ఝం గహేత్వా ఏకత్తవసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**ఖణ్డో చ తిస్సో చా**''తి, బుద్ధానం సహోదరో, వేమాతికోపి వా జేట్ఠభాతా న హోతీతి ''**ఏకపితికో కనిట్ఠభాతా**''తి వుత్తం. **అవసేసేహి** పుత్తేహి. ''పఞ్ఞాపారమియా మత్థకం పత్తో''తి వత్వా తస్స మత్థకప్పత్తం గుణవిసేసం దస్సేతుం ''**సిఖినా భగవతా**''తిఆది వుత్తం.

ఉత్తరోతి ఉత్తమో. పున **ఉత్తరోతి** థేరం నామేన వదతి. **పారన్తి** పరకోటిమత్థకం. **పఞ్ఞావిసయేతి** పఞ్ఞాధికారే. పవత్తిట్ఠానవసేన హి పవత్తిం వదతి.

సావకసన్నిపాతపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

౧౦. **ఉపోసథన్తి** ఆణాపాతిమోక్ఖం. **దుతియతతియేసూతి** దుతియే, తతియే చ సావకసన్నిపాతే. **ఏసేవ నయోతి** చతురఙ్గికతం అతిదిసతి. **అభినీహారతో పట్ఠాయ వత్థుం కథేత్వా పబ్బజ్జా దీపేతబ్బా**, సా పన యస్మా **మనోరథపూరణియం** అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం (అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౨౧౧) విత్థారతో ఆగతా, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి.

ఉపట్ఠాకపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

౧౧. **నిబద్ధుపట్ఠాకభావన్తి** ఆరమ్భతో పట్ఠాయ యావ పరినిబ్బానా నియతఉపట్ఠాకభావం. అనియతుఉపట్ఠాకా పన భగవతో పఠమబోధియం బహూ అహేసుం. తేనాహ **''భగవతో హీ''**తిఆది. ఇదాని ఆనన్దత్థేరో యేన కారణేన సత్థు నిబద్ధుపట్ఠాకభావం ఉపగతో, యథా చ ఉపగతో, తం దస్సేతుం **''తత్థ ఏకదా''**తిఆది వుత్తం. **''అహం ఇమినా మగ్గేన గచ్ఛామీ''తి ఆహ** అనయబ్యసనాపాదకేన కమ్మునా చోదియమానో . **అథ నం భగవా** తమత్థం అనారోచేత్వావ ఖేమం మగ్గం సన్ధాయ **''ఏహి భిక్ఖు ఇమినా గచ్ఛామా''తి ఆహ.** కస్మా పనస్స భగవా తమత్థం నారోచేసీతి? ఆరోచితేపి అసద్దహన్తో నాదియిస్సతి. తఞ్హి తస్స హోతి దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయాతితి. **తేతి** తే గమనం, **''త''**న్తి వా పాఠో.

అన్వాసత్తోతి అనుబద్ధో, ఉపద్దుతో వా. ధమ్మగారవనిస్సితో సంవేగో **ధమ్మసంవేగో** ''అమ్హేసు నామ తిట్ఠన్తేసు భగవతోపి ఈదిసం జాత''న్తి. ''అహం ఉపట్ఠహిస్సామీ''తి వదన్తో ధమ్మసేనాపతి అత్థతో ఏవం వదన్తో నామ హోతీతి **''అహం భన్తే తుమ్హే''**తిఆది వుత్తం. **అసుఞ్ఞాయేవ మే సా దిసాతి** అసుఞ్ఞాయేవ మమ సా దిసా. తత్థ కారణమాహ **''తవ ఓవాదో బుద్ధానం ఓవాదసదిసో''**తి.

వసితుం న దస్సతీతి ఏకగన్ధకుటియం వాసం న లభిస్సతీతి అధిప్పాయో. **పరమ్ముఖా దేసితస్సాపి ధమ్మస్సాతి** సుత్తన్తదేసనం సన్ధాయ వుత్తం. అభిధమ్మదేసనా పనస్స పరమ్ముఖావ పవత్తా పగేవ యాచనాయ. తస్సా వాచనామగ్గోపి సారిపుత్తత్థేరప్పభవో. కస్మా? సో నిద్దేసపటిసమ్భిదా వియ థేరస్స భిక్ఖుతో గహితధమ్మక్ఖన్ధపక్ఖియో. అపరే పన ''ధమ్మభణ్డాగారికో పటిపాటియా తికదుకేసు దేవసికం కతోకాసో భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛి, భగవాపిస్స పుచ్ఛితపుచ్ఛితం నయదానవసేన విస్సజ్జేసి. ఏవం అభిధమ్మోపి సత్థారా పరమ్ముఖా దేసితోపి థేరేన సమ్ముఖా పటిగ్గహితోవ అహోసీ''తి వదన్తి. సబ్బం వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

అగ్గుపట్ఠాకోతి ఉపట్ఠానే సక్కచ్చకారితాయ అగ్గభూతో ఉపట్ఠాకో. థేరో హి ఉపట్ఠాకట్ఠానం లద్ధకాలతో పట్ఠాయ భగవన్తం దువిధేన ఉదకేన, తివిధేన దన్తకట్ఠేన, పాదపరికమ్మేన, గన్ధకుటిపరివేణసమ్మజ్జనేనాతి ఏవమాదీహి కిచ్చేహి ఉపట్ఠహన్తో ''ఇమాయ నామ వేలాయ సత్థు ఇదం నామ లద్ధుం వట్టతి, ఇదం నామ కాతుం వట్టతీ''తి చిన్తేత్వా తం తం నిప్ఫాదేన్తో మహతిం దణ్డదీపికం గహేత్వా ఏకరత్తిం గన్ధకుటిపరివేణం నవ వారే అనుపరియాయతి. ఏవం హిస్స అహోసి ''సచే మే థినమిద్ధం ఓక్కమేయ్య, భగవతి పక్కోసన్తే పటివచనం దాతుం నాహం సక్కుణేయ్య''న్తి, తస్మా సబ్బరత్తిం దణ్డదీపికం హత్థేన న ముఞ్చతి. తేన వుత్తం ''అగ్గుపట్ఠాకో''తి.

౧౨. పితుమాతుజాతనగరపరిచ్ఛేదో పితుముఖేన ఆగతత్తా **''పితిపరిచ్ఛేదో''**తి వుత్తో.

విహారం పావిసీతి గన్ధకుటిం పావిసి. **ఏత్తకం కథేత్వాతి** కప్పపరిచ్ఛేదాదినవవారపటిమణ్డితం విపస్సీఆదీనం సత్తన్నం బుద్ధానం పుబ్బేనివాసపటిసంయుత్తం ఏత్తావతా దేసనం దేసేత్వా. కస్మా పనేత్థ భగవా విపస్సీఆదీనం సత్తన్నంయేవ బుద్ధానం పుబ్బేనివాసం కథేసి, న **బుద్ధవంస**దేసనాయం (బు॰ వం॰ ౬౪ గాథాదయో) వియ పఞ్చవీసతియా బుద్ధానం, తతో వా పన భియ్యోతి? అనధికారతో, పయోజనాభావతో చ. బుద్ధవంసదేసనాయఞ్హి (బు॰ వం॰ ౭౫) –

> ''కీదిసో తే మహావీర, అభినీహారో నరుత్తమ;
> కమ్హి కాలే తయా వీర, పత్థితా బోధిముత్తమా''తి. ఆదినా –

పవత్తం తం పుచ్ఛం అధికారం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా యస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాదమూలే అత్తనా మహాభినీహారో కతో, తం దీపఙ్కరం భగవన్తం ఆదిం కత్వా యేసం చతువీసతియా బుద్ధానం సన్తికా బోధియా లద్ధబ్యాకరణో హుత్వా తత్థ తత్థ పారమియో పూరేసి, తేసం పటిపత్తిసఙ్ఖాతో పుబ్బేనివాసో, అత్తనో చ పటిపత్తి కథితా, ఇధ పన తాదిసో అధికారో నత్థి , యేన దీపఙ్కరతో పట్ఠాయ, తతో వా పన పురతో బుద్ధే ఆరబ్భ పుబ్బేనివాసం కథేయ్య. తస్మా న ఏత్థ బుద్ధవంసదేసనాయం వియ పుబ్బేనివాసో విత్థారితో. యస్మా చ బుద్ధానం దేసనా నామ దేసనాయ భాజనభూతానం పుగ్గలానం ఞాణబలానురూపా, న అత్తనో ఞాణబలానురూపా, తస్మా తత్థ అగ్గసావకానం, మహాసావకానం, (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧ వఙ్గీసత్థేరగాథావణ్ణనా) తాదిసానఞ్చ దేవబ్రహ్మానం వసేన దేసనా విత్థారితా. ఇధ పన పకతిసావకానం, తాదిసానఞ్చ దేవతానం వసేన పుబ్బేనివాసం కథేన్తో సత్తన్నమేవ బుద్ధానం పుబ్బేనివాసం కథేసి. తథా హి నే భగవా పలోభనవసేన సముత్తేజేతుం సప్పపఞ్చతాయ కథాయ దేసనం మత్థకం అపాపేత్వావ గన్ధకుటిం పావిసి. తథా చ ఇమిస్సా ఏవ దేసనాయ అనుసారతో **ఆటానాటియ**పరిత్త- (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౫) దేసనాదయో పవత్తా.

అపిచేత్థ భగవా అత్తనో సుద్ధావాసచారికావిభావినియా ఉపరిదేసనాయ సఙ్గహత్థం విపస్సీఆదీనం ఏవ సత్తన్నం సమ్మాసమ్బుద్ధానం పుబ్బేనివాసం కథేసి. తేసంయేవ హి సావకా తదా చేవ ఏతరహి చ సుద్ధావాసభూమియం ఠితా, న అఞ్ఞేసం పరినిబ్బుతత్తా. ‘‘సిద్ధత్థతిస్సఫుస్సానం కిర బుద్ధానం సావకా సుద్ధావాసేసు ఉపపన్నా ఉపపత్తిసమనన్తరమేవ ఇమస్మిం సాసనే ఉపకాదయో వియ అరహత్తం అధిగన్త్వా నచిరస్సేవ పరినిబ్బాయింసు, న తత్థ తత్థ యావతాయుకం అట్ఠంసూ’’తి వదన్తి. తథా యేసం సమ్మాసమ్బుద్ధానం పటివేధసాసనం ఏకంసతో నిచ్చయే న అజ్జాపి ధరతి, న అన్తరహితం, తే ఏవ కిత్తేన్తో విపస్సీఆదీనంయేవ భగవన్తానం పుబ్బేనివాసం ఇమస్మిం సుత్తే కథేసి వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన. అపుబ్బాచరిమనియమో పన అపరాపరం సంసరణకసత్తవాసవసేన ఏకిస్సా లోకధాతుయా ఇచ్ఛితోతి న తేనేతం విరుజ్ఝతీతి దట్ఠబ్బం. **నిరన్తరం మత్థకం పాపేత్వా**తి అభిజాతితో పట్ఠాయ యావ పాతిమోక్ఖుద్దేసో యావ తా బుద్ధకిచ్చసిద్ధి, తావ మత్థకం సిఖం పాపేత్వా. న తావ కథితోతి యోజనా.

తన్తిన్తి ధమ్మతన్తిం, పరియత్తిన్తి అత్థో. పుత్తపుత్తమాతుయానవిహారధనవిహారదాయకాదీనం సమ్బహులానం అత్థానం విభావనవసేన పవత్తవారో **సమ్బహులవారో.**

సమ్బహులవారవణ్ణనా

కామఞ్చాయం పాళియం అనాగతో, అట్ఠకథాసు ఆగతత్తా పన ఆనేత్వా దీపేతబ్బోతి తం దీపేన్తో ‘‘**సబ్బబోధిసత్తానఞ్హి**’’తిఆదిమాహ. **కులవంసో** కులానుక్కమో. **పవేణీ**తి పరమ్పరా. ‘‘**కస్మా**’’తి పుత్తుప్పత్తియా కారణం పుచ్ఛిత్వా తం విస్సజ్జేన్తో ‘‘**సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానఞ్హి**’’తిఆదిమాహ, తేన తేసం జాతనగరాది పఞ్ఞాయమానం ఏకంసతో మనుస్సభావసఞ్ఞాననత్థం ఇచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా యథాధిప్పేతబుద్ధకిచ్చసిద్ధి ఏవ న సియాతి దస్సేతి, యతో మహాసత్తానం చరిమభవే మనుస్సలోకే ఏవ పాతుభావో, న అఞ్ఞత్థ.

సమ్బహులపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

చన్దాదీనం సోభావిసేసం రహతి చజాపేతీతి **రాహు,** రాహుగ్గహో, ఇధ పన రాహు వియాతి **రాహు. బన్ధన**న్తి చ అనత్థుప్పత్తిట్ఠానతం సన్ధాయ వుత్తం. తథా మహాసత్తేన వుత్తవచనమేవ గహేత్వా కుమారస్స "**రాహులో**"తి నామం అకంసు. **అథా**తి నిపాతమత్తం. **రోచినీ**తి రోచనసీలా, ఉజ్జలరూపాతి అత్థో. **రుచగ్గతీ**తి రుచం పభాతం ఆగతిభూతా, గ-కారాగమం కత్వా వుత్తం. ఇత్థిరతనభావతో మనుస్సలోకే సబ్బాసం ఇత్థీనం బిమ్బపటిచ్ఛన్నభూతాతి **బిమ్బా.**

ఝానా వుట్ఠాయాతి పాదకజ్ఝానతో ఉట్ఠాయ.

అట్ఠఙ్గులుబ్బేధాతి అట్ఠఙ్గులప్పమాణబహలభావా. **చూళంసేన ఛాదేత్వా**తి తిరియభాగేన రపనవసేన సబ్బం విహారట్ఠానం ఛాదేత్వా. **సువణ్ణయట్ఠిఫాలేహీ**తి ఫాలప్పమాణాహి సువణ్ణయట్ఠీహి. **సువణ్ణహత్థిపాదానీ**తి పకతిహత్థిపాదపరిమాణాని సువణ్ణఖణ్డాని. **వుత్తనయేనేవా**తి చూళంసేనేవ. **సువణ్ణకట్టీహీ**తి సువణ్ణఖణ్డేహి. **సలక్ఖణాన**న్తి లక్ఖణసమ్పన్నానం సహస్సారానం.

బోధిపల్లఙ్కోతి అభిసమ్బుజ్ఝనకాలే నిసజ్జట్ఠానం. **అవిజహితో**తి బుద్ధానం తథానిసజ్జాయ అనఞ్ఞత్థభావీభావతో అపరిచ్చత్తో. తేనాహ "**ఏకస్మింయేవ ఠానే హోతీ**"తి. **పఠమపదగణ్ఠికా**తి పచ్ఛిమే సోపానఫలకే ఠత్వా ఠపియమానస్స దక్ఖిణపాదస్స పతిట్ఠహనట్ఠానం. తం పన యస్మా దళ్హం థిరం కేనచి అభేజ్జం హోతి, తస్మా "**పదగణ్ఠీ**"తి వుత్తం. యస్మిం భూమిభాగే ఇదాని జేతవనమహావిహారో, తత్థ యస్మిం ఠానే పురిమానం సబ్బబుద్ధానం మఞ్చో పఞ్ఞత్తో, తస్మింయేవ పదేసే అమ్హాకమ్పి భగవతో మఞ్చో పఞ్ఞత్తోతి కత్వా "చత్తారి మఞ్చపాదట్ఠానాని అవిజహితానేవ హోన్తీ"తి వుత్తం. మఞ్చానం పన మహన్తఖుద్దకభావేన మఞ్చపఞ్ఞాపనపదేసస్స మహన్తామహన్తతా అప్పమాణం, బుద్ధానుభావేన పన సో పదేసో సబ్బదా ఏకప్పమాణోయేవ హోతీతి "చత్తారి మఞ్చపాదట్ఠానాని అవిజహితానేవ హోన్తీ"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **విహారోపి న విజహితో యేవా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పురిమం విహారట్ఠానం న పరిచ్చజతీతి హి అత్థో.

విసిట్ఠా మత్తా విమత్తా, విమత్తావ **వేమత్తం,** విసదిసతాతి అత్థో. **పమాణం** ఆరోహో. **పధానం** దుక్కరకిరియా. **రస్మీ**తి సరీరప్పభా.

"సత్తానం పాకతికహత్థేన ఛహత్థో మజ్ఝిమపురిసో, తతో తిగుణం భగవతో సరీరప్పమాణన్తి భగవా అట్ఠారసహత్థో"తి వదన్తి. అపరే పన భణన్తి "మనుస్సానం పాకతికహత్థేన చతుహత్థో మజ్ఝిమపురిసో, తతో తిగుణం భగవతో సరీరప్పమాణన్తి భగవా ద్వాదసహత్థో ఉపాదిన్నకరూపధమ్మవసేన, సమన్తతో పన బ్యామమత్తం బ్యామప్పభా ఫరతీతి ఉపరి ఛహత్థం అబ్భుగ్గతో, బహలతరప్పభా రూపేన సద్ధిం అట్ఠారసహత్థో హోతీ"తి.

అద్ధనియన్తి దీఘకాలం.

అజ్ఝాసయపటిబద్ధన్తి బోధిసమ్భారసమ్భరణకాలే తథాపవత్తజ్ఝాసయాధీనం, తథాపవత్తపత్థనానురూపం విపులం, విపులతరఞ్చ హోతీతి అత్థో. స్వాయమత్థో **చరియాపిటకవణ్ణనాయం** వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఏత్థ చ యస్మా సరీరప్పమాణం, పధానం, సరీరప్పభా చ బుద్ధానం విసదిసాతి ఇధ పాళియం అనాగతా, తస్మా తేహి సద్ధిం వేమత్తతాసామఞ్ఞేన ఆయుకులానిపి ఇధ ఆహరిత్వా దీపితాని. **పటివిద్ధగుణేసూ**తి అధిగతసబ్బఞ్ఞుగుణేసు. నను చ బోధిసమ్భారేసు, వేనేయ్యపుగ్గలపరిమాణే చ వేమత్తం నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, తదుభయం పన బుద్ధగుణగ్గహణేన గహితమేవ

హోతీతి న ఉద్ధటం. యదగ్గేన హి సబ్బబుద్ధానం బుద్ధగుణేసు వేమత్తం నత్థి, తదగ్గేన నేసం సమ్బోధిసమ్భారేసుపి వేమత్తం నత్థీతి. కస్మా? హేతుఅనురూపతాయ ఫలస్స , ఏకన్తేనేవ వేనేయ్యపుగ్గలపరిమాణే వేమత్తభావో విభావితో. మహాబోధిసత్తానఞ్హి హేతుఅవత్థాయం సమ్భతూపనిస్సయిన్ద్రియపరిపాకా వేనేయ్యపుగ్గలా చరిమభవే అరహత్తసమ్పత్తియా పరిపోసితాని కమలవనాని సూరియరస్మిసమ్ఫస్సేన వియ తథాగతగుణానుభావసమ్ఫస్సేన విబోధం ఉపగచ్ఛన్తీతి దీపేసుం అట్ఠకథాచరియా.

నిధికుమ్భోతి చత్తారో మహానిధయో సన్ధాయ వదతి. **జాతో చాతి. చ**-సద్దేన కతమహాభినీహారో చాతి అయమ్పి అత్థో సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బో. వుత్తం హేతం **బుద్ధవంసే** –

"తారాగణా విరోచన్తి, నక్ఖత్తా గగనమణ్డలే;

విసాఖా చన్దిమాయుత్తా, ధువం బుద్ధో భవిస్సతీ"తి. (బు॰ వం॰ ౬౩);

"ఏతేనేవ చ సబ్బబుద్ధానం విసాఖానక్ఖత్తేనేవ మహాభినీహారో హోతీ"తి చ వదన్తి.

౧౩. అయం గతీతి అయం పవత్తి పవత్తనాకారో, అఞ్ఞే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తా ఇమినా ఆకారేన అనుస్సరన్తీతి అత్థో, యస్మా చుతితో పట్ఠాయ యావ పటిసన్ధి, తావ అనుస్సరణం ఆరోహనం అతీతఅతీతతరఅతీతతమాదిజాతిసఙ్ఖాతే పుబ్బేనివాసే ఞాణస్స అభిముఖభావేన పవత్తీతి కత్వా. తస్మా పటిసన్ధితో పట్ఠాయ యావ చుతి, తావ అనుస్సరణం ఓరోహనం పుబ్బేనివాసే పటిముఖభావేన ఞాణస్స పవత్తీతి ఆహ "**పచ్ఛాముఖం ఞాణం పేసేత్వా**"తి. **చుతిగన్తబ్బన్తి** యం పనిదం చుతియా ఞాణగతియా గన్తబ్బం, తం గమనం బుజ్ఝనన్తి అత్థో. **గరుకన్తి** భారియం దుక్కరం. తేనాహ "**ఆకాసే పదం దస్సేన్తో వియా**"తి. **అపరమ్పి కారణన్తి** ఛిన్నవటుమానుస్సరణం పచ్ఛాముఖం ఞాణం పేసనతో అపరం అచ్ఛరియబ్భుతకారణం. **యత్రాతి** పచ్చత్తత్థే, **నామాతి** అచ్ఛరియత్థే నిపాతో, **హి**-సద్దో అనత్థకో. తేనాహ "**యో నామ తథాగతో**"తి. ఏవఞ్చ కత్వా "యత్రా"తి నిపాతవసేన విసుం యత్ర-సద్దగ్గహణం సమత్థితం హోతి. పపఞ్చేన్తి సత్తసన్తానం సంసారే విత్థారేన్తీతి **పపఞ్చం. కమ్మవట్టం వుచ్చతీతి** కిలేసవట్టస్స పపఞ్చగ్గహణేన, విపాకవట్టస్స దుక్ఖగ్గహణేన గహితత్తా. **పరియాదిన్నవట్టేతి** సబ్బసో ఖేపితవట్టే. "మగ్గసీలేన ఫలసీలేనా"తి వత్వా తయిదం మగ్గఫలసీలం లోకియసీలపుబ్బకం, బుద్ధానఞ్చ లోకియసీలమ్పి లోకుత్తరసీలం వియ అనఞ్ఞసాధారణం ఏవాతి దస్సేతుం "**లోకియలోకుత్తరసీలేనా**"తి వుత్తం. **సమాధిపఞ్ఞాసుపి** ఏసేవ నయో. **సమాధిపక్ఖాతి** సమాధి చ సమాధిపక్ఖా చ సమాధిపక్ఖా, ఏకదేససరూపేకసేసో దట్ఠబ్బో. తేనాహ "**మగ్గసమాధినా**"తిఆది, "**విహారో గహితో వా**"తి చ. **సమాధిపక్ఖా** నామ వీరియసతిఆదయో.

సయన్తి అత్తనా. **నీవరణాదీహీతి** నీవరణేహి చేవ తదేకట్ఠేహి చ పాపధమ్మేహి, వితక్కవిచారాదీహి చ. "**విముత్తత్తా విముత్తీతి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తీ**"తి ఇమినా విముత్తి-సద్దస్స కమ్మసాధనతం ఆహ అట్ఠసమాపత్తిఆదివిసయత్తా తస్స. విముత్తత్తాతి చ "విక్ఖమ్భనవసేన విముత్తత్తా"తిఆదినా యోజేతబ్బం. **తస్స తస్సాతి** అనిచ్చానుపస్సనాదికస్స. **పచ్చనీకఙ్గవసేనాతి** పహాతబ్బపటిపక్ఖఅఙ్గవసేన. **పటిప్పస్సద్ధన్తే ఉప్పన్నత్తాతి** కిలేసానం పటిప్పస్సమ్భనం **పటిప్పస్సద్ధం,** సో ఏవ **అన్తో** పరియోసానభావతో, తస్మిం సాధేతబ్బే నిబ్బత్తత్తా, తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసానం పటిప్పస్సమ్భనవసేన పవత్తత్తాతి అత్థో. కిలేసేహి నిస్సటతా, అపగమో చ నిబ్బానస్స తేహి వివిత్తత్తా ఏవాతి ఆహ "**దూరే ఠితత్తా**"తి.

౧౬. **ధమ్మధాతూ**తి ధమ్మానం సభావో, అత్థతో చత్తారి అరియసచ్చాని. **సుప్పటివిద్ధా**తి సుట్ఠు పటివిద్ధా సవాసనానం సబ్బేసం కిలేసానం పజహనతో. ఏవఞ్హి సబ్బఞ్ఞుతా, దసబలఞాణాదయో చాతి సబ్బే బుద్ధగుణా భగవతా అధిగతా అహేసుం. అరహత్తం **ధమ్మధాతూ**తి కేచి. సబ్బఞ్ఞుతఞాణన్తి అపరే. **ద్వీహి పదేహీ**తి ద్వీహి వాక్యేహి. **ఆబద్ధ**న్తి పటిబద్ధం తంమూలకత్తా ఉపరిదేసనాయ. **దేవచారికకోలాహల**న్తి అత్తనో దేవలోకే చారికాయం సుద్ధావాసదేవానం కుతూహలప్పవత్తిం **దస్సేన్తో సుత్తన్తపరియోసానే** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౯౧) **విచారేస్సతి,** అత్థతో విభావేస్సతీతి యోజనా. **అయం దేసనా**తి "ఇతో సో భిక్ఖవే"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౪) విత్థారతో పవత్తితదేసనమాహ. **నిదానకణ్డే**తిఆదితో దేసితం ఉద్దేసదేసనమాహ. సా హి ఇమిస్సా దేసనాయ నిదానట్ఠానియత్తా తథా వుత్తా.

బోధిసత్తధమ్మతావణ్ణనా

౧౭. "విపస్సీతి తస్స నామ"న్తి వత్వా తస్స అన్వత్థతం దస్సేతుం **"తఞ్చ ఖో"**తిఆది వుత్తం. **వివిధే అత్థే**తి తిరోహితవిదూరదేసగతాదికే నీలాదివసేన నానావిధే, తదఞ్ఞే చ ఇన్ద్రియగోచరభూతే తే చ యథూపగతే, వోహారవినిచ్ఛయే చాతి నానావిధే అత్థే. **పస్సనకుసలతాయా**తి దస్సనే నిపుణభావేన. యాథావతో ఞేయ్యం బుజ్ఝతీతి **బోధి,** సో ఏవ సత్తయోగతో **బోధిసత్తో**తి ఆహ **"పణ్డితసత్తో బుజ్ఝనకసత్తో"**తి. సుచిన్తితచిన్తితాదినా పన పణ్డితభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. యదా చ పనానేన మహాభినీహారో కతో, తతో పట్ఠాయ మహాబోధియం ఏకన్తనిన్నత్తా బోధిమ్హి సత్తో **బోధిసత్తో**తి ఆహ **"బోధిసఞ్ఞాతేసూ"**తిఆది. మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్హి సబ్బఞ్ఞుతఞాణం, సబ్బఞ్ఞుతఞాణపదట్ఠానఞ్చ మగ్గఞాణం "బోధీ"తి వుచ్చతి. "సతో సమ్పజానో"తి ఇమినా చతుత్థాయ గబ్భావక్కన్తియా ఓక్కమీతి దస్సేతి. చతస్సో హి గబ్భావక్కన్తియో ఇధేకచ్చో గబ్భో మాతుకుచ్ఛియం ఓక్కమనే, ఠానే, నిక్ఖమనేతి తీసు ఠానేసు అసమ్పజానో హోతి, ఏకచ్చో పఠమే ఠానే సమ్పజానో, న ఇతరేసు, ఏకచ్చో పఠమే, దుతియే చ ఠానే సమ్పజానో, న తతియే, ఏకచ్చో తీసుపి ఠానేసు సమ్పజానో హోతి. తత్థ పఠమా గబ్భావక్కన్తి లోకియమహాజనస్స వసేన వుత్తా, దుతియా అసీతిమహాసావకానం (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧ వఙ్గీసత్థేరగాథావణ్ణనాయ విత్థారో) వసేన, తతియా ద్విన్నం అగ్గసావకానం, పచ్చేకబుద్ధానఞ్చ వసేన. తే కిర కమ్మజవాతేహి ఉద్ధంపాదా అధోసిరా అనేకసతపోరిసే పపాతే వియ యోనిముఖే ఖిత్తా తాళచ్ఛిగ్గళేన హత్థీ వియ సమ్బాధేన యోనిముఖేన నిక్ఖమన్తా మహన్తం దుక్ఖం పాపుణన్తి, తేన నేసం "మయం నిక్ఖమామా"తి సమ్పజఞ్ఞం న హోతి. చతుత్థా సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం వసేన. తే హి మాతుకుచ్ఛిమ్హి పటిసన్ధిం గణ్హన్తాపి పజానన్తి, తత్థ వసన్తాపి పజానన్తి, నిక్ఖమనకాలేపి పజానన్తి. న హి తే కమ్మజవాతా ఉద్ధంపాదే అధోసిరే కత్వా ఖిపితుం సక్కోన్తి, ద్వే హత్థే పసారేత్వా అక్ఖీని ఉమ్మీలేత్వా ఠితకావ నిక్ఖమన్తీతి. **ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా**తి పుబ్బభాగే పఞ్చమహావిలోకనఞాణేహి చేవ "ఇదాని చవామీ"తి చుతిపరిచ్ఛిన్దనఞాణేన చ అపరభాగే "ఇధ మయా పటిసన్ధి గహితా"తి పటిసన్ధిపరిచ్ఛిన్దనఞాణేన చ పరిచ్ఛిజ్జ జానిత్వా.

పఞ్చన్నం మహాపరిచ్చాగానం, ఞాతత్థచరియాదీనఞ్చ సతిపి పారమియా పరియాపన్నభావే సమ్భారవిసేసభావదస్సనత్థం విసుం గహణం. తత్థ అఙ్గపరిచ్చాగో, నయనపరిచ్చాగో, అత్తపరిచ్చాగో, రజ్జపరిచ్చాగో, పుత్తదారపరిచ్చాగోతి ఇమే **పఞ్చ మహాపరిచ్చాగా.** తత్థాపి కామం అఙ్గపరిచ్చాగాదయోపి దానపారమీయేవ, తథాపి పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థఞ్చేవ సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ మహాపరిచ్చాగానం విసుం గహణం. తతో ఏవ చ అఙ్గపరిచ్చాగతోపి విసుం నయనపరిచ్చాగగ్గహణం, పరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి రజ్జపరిచ్చాగపుత్తదారపరిచ్చాగగ్గహణఞ్చ కతం. ఞాతీనం అత్థచరియా **ఞాతత్థచరియా,** సా చ ఖో కరుణాయనవసేన. తథా సత్తలోకస్స

దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థానం వసేన హితచరియా **లోకత్థచరియా.** కమ్మస్సకతాఞాణవసేన, అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాఠానవసేన, ఖన్ధాయతనాదివసేన, లక్ఖణత్తయాదితీరణవసేన చ అత్తనో, పరేసఞ్చ తత్థ సతిపట్ఠానేన ఞాణచారో **బుద్ధచరియా,** సా పనత్థతో పఞ్ఞాపారమీయేవ, ఞాణసమ్భారవిసేసతాదస్సనత్థం పన విసుం గహణం. **బుద్ధచరియాన**న్తి బహువచననిద్దేసేన పుబ్బయోగపుబ్బచరియాధమ్మక్ఖానాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తత్థ గతపచ్చాగతవత్తసఙ్ఖాతాయ పుబ్బభాగపటిపదాయ సద్ధిం అభిఞ్ఞాసమాపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బయోగో.** దానాదీసుయేవ సాతిసయపటిపత్తి **పుబ్బచరియా.** "యావ చరియాపిటకే సఙ్గహితా అభినీహారో **పుబ్బయోగో,** కాయాదివివేకవసేన ఏకచరియా **పుబ్బచరియా**"తి కేచి. దానాదీనఞ్చేవ అప్పిచ్ఛతాదీనఞ్చ సంసారనిబ్బానేసు ఆదీనవానిసంసానఞ్చ విభావనవసేన, సత్తానం బోధిత్తయే పతిట్ఠాపనపరిపాచనవసేన చ పవత్తకథా **ధమ్మక్ఖానం. కోటిం పత్వా**తి పరం పరియన్తం పరముక్కంసం పాపుణిత్వా. **సత్తమహాదానానీ**తి అట్ఠవస్సికకాలే "హదయమంసాదీనిపి యాచకానం దదేయ్య"న్తి అజ్ఝాసయం ఉప్పాదేత్వా దిన్నదానం, మఙ్గలహత్థిదానం, గమనకాలే దిన్నం సత్తసత్తకమహాదానం, మగ్గం గచ్ఛన్తేన దిన్నం అస్సదానం, రథదానం, పుత్తదానం, భరియాదానన్తి ఇమాని సత్త మహాదానాని (చరియా॰ ౭౯) **దత్వా.**

"ఇదానేవ మే మరణం హోతూ"తి అధిముచ్చిత్వా కాలకరణం **అధిముత్తికాలకిరియా,** తం బోధిసత్తానంయేవ, న అఞ్ఞేసం. బోధిసత్తా కిర దీఘాయుకదేవలోకే ఠితా "ఇధ ఠితస్స మే బోధిసమ్భారసమ్భరణం న సమ్భవతీ"తి కత్వా తత్థ వాసతో నిబ్బిన్దమానసా హోన్తి, తదా విమానం పవిసిత్వా అక్ఖీని నిమీలేత్వా "ఇతో ఉద్ధం మే జీవితం నప్పవత్తతూ"తి చిత్తం అధిట్ఠాయ నిసీదన్తి, చిత్తాధిట్ఠానసమనన్తరమేవ మరణం హోతి. పారమీధమ్మానఞ్హి ఉక్కంసప్పవత్తియా తస్మిం తస్మిం అత్తభావే అభిఞ్ఞాసమాపత్తీహి సన్తానస్స విసేసితత్తా అత్తసినేహస్స తనుభావేన, సత్తేసు చ మహాకరుణాయ ఉళారభావేన అధిట్ఠానస్స తిక్ఖవిసదభావాపత్తియా బోధిసత్తానం అధిప్పాయా సమిజ్ఝన్తి. చిత్తే, వియ కమ్మేసు చ నేసం వసీభావో, తస్మా యత్థ ఉపపన్నానం పారమియో సమ్మదేవ పరిబ్రూహన్తి. వుత్తనయేన కాలం కత్వా తత్థ ఉపపజ్జన్తి. తథా హి అమ్హాకం మహాసత్తో ఇమస్మింయేవ కప్పే నానాజాతీసు అపరిహీనజ్ఝానో కాలం కత్వా బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తో, అప్పకమేవ కాలం తత్థ ఠత్వా తతో చవిత్వా మనుస్సలోకే నిబ్బత్తో, పారమీసమ్భరణపసుతో అహోసి. తేన వుత్తం "బోధిసత్తానంయేవ, న అఞ్ఞేస"న్తి. "**ఏకేనఅత్తభావేన అన్తరేన పారమీనం సబ్బసో పూరితత్తా**"తి ఇమినా పయోజనాభావతో తత్థ ఠత్వా అధిముత్తికాలకిరియా నామ నాహోసీతి దస్సేతి. అపి చ తత్థ యావతాయుకట్ఠానం చరిమభవే అనేకమహానిధిసముట్ఠానపుబ్బికాయ దిబ్బసమ్పత్తిసదిసాయ మహాసమ్పత్తియా నిబ్బత్తి వియ, బుద్ధభూతస్స అసదిసదానాదివసేన అనఞ్ఞసాధారణలాభుప్పత్తి వియ చ "ఇతో పరం మహాపురిసస్స దిబ్బసమ్పత్తిఅనుభవనం నామ నత్థీ"తి ఉస్సాహజాతస్స పుఞ్ఞసమ్భారస్స వసేనాతి దట్ఠబ్బం. అయఞ్హేత్థ ధమ్మతా.

మనుస్సగణనావసేన, న దేవగణనావసేన. **పుబ్బనిమిత్తానీ**తి చుతియా పుబ్బనిమిత్తాని. **అమిలాయిత్వా**తి ఏత్థ అమిలాతగ్గహణేనేవ తాసం మాలానం వణ్ణసమ్పదాయపి గన్ధసమ్పదాయపి సోభాసమ్పదాయపి అవినాసో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం. బాహిరబ్భన్తరానం రజోజల్లానం లేపస్సపి అభావతో దేవానం సరీరగతాని వత్థాని సబ్బకాలం పరిసుద్ధప్పభస్సరానేవ హుత్వా తిట్ఠన్తీతి ఆహ "**వత్థేసుపి ఏసేవ నయో**"తి. **నేవ సీతం న ఉణ్హ**న్తి యస్స సీతస్స పటికారవసేన అధికం సేవియమానం ఉణ్హం, సయమేవ వా ఖరతరం హుత్వా అభిభవన్తం సరీరే సేదం ఉప్పాదేయ్య, తాదిసం నేవ సీతం, న ఉణ్హం **హోతి. తస్మిం కాలే**తి యథావుత్తమరణాసన్నకాలే. **బిన్దుబిన్దువసేనా**తి ఛిన్నసుత్తాయ ఆముత్తముత్తావలియా నిపతన్తా ముత్తగుళికా వియ బిన్దు బిన్దు హుత్వా. **సేదా**తి సేదధారా **ముచ్చన్తి.** దన్తానం ఖణ్డితభావో

ఖణ్డిచ్చం. కేసానం పలితభావో **పాలిచ్చం. ఆది**-సద్దేన వలిత్తచతం సఙ్గణ్హాతి. **కిలన్తరూపో అత్తభావో హోతి,** న పన ఖణ్డిచ్చపాలిచ్చాదీతి అధిప్పాయో. **ఉక్కణ్ఠితాతి** అనభిరతి. సా నత్థి ఉపరూపరి ఉళారఉళారానమేవ భోగానం విసేసతో దువిజాననానం ఉపతిట్ఠహనతో. **నిస్ససన్తీతి** ఉణ్హం నిస్ససన్తి. **విజమ్భన్తీతి** అనభిరతివసేన విజమ్భనం కరోన్తి.

పణ్డితా ఏవాతి బుద్ధిసమ్పన్నా ఏవ దేవతా. యథా దేవతా సమ్పతిజాతా "కీదిసేన పుఞ్ఞకమ్మేన ఇధ నిబ్బత్తా"తి చిన్తేత్వా "ఇమినా నామ పుఞ్ఞకమ్మేన ఇధ నిబ్బత్తా"తి జానన్తి, ఏవం అతీతభవే అత్తనా కతం, అఞ్ఞదాపి వా ఏకచ్చం పుఞ్ఞకమ్మం జానన్తియేవ మహాపుఞ్ఞాతి ఆహ **"యే మహాపుఞ్ఞా"**తిఆది.

న పఞ్ఞాయన్తి చిరతరకాలత్తా పరమాయునో. **అనియ్యానికన్తి** న నియ్యానావహం సత్తానం అభాజనభావతో. సత్తా న పరమాయునో హోన్తి నామ పాపుస్సన్నతాయాతి ఆహ **"తదా హి సత్తా ఉస్సన్నకిలేసా హోన్తీ"**తి. ఏత్థాహ – కస్మా సమ్మాసమ్బుద్ధా మనుస్సలోకే ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, న దేవబ్రహ్మలోకేసూతి? దేవలోకే తావ నుప్పజ్జన్తి బ్రహ్మచరియవాసస్స అనోకాసభావతో, తథా అనచ్ఛరియభావతో . అచ్ఛరియధమ్మా హి బుద్ధా భగవన్తో, తేసం సా అచ్ఛరియధమ్మతా దేవత్తభావే ఠితానం న పాకటా హోతి యథా మనుస్సభూతానం, దేవభూతే హి సమ్మాసమ్బుద్ధే దిస్సమానం బుద్ధానుభావం దేవానుభావతో లోకో దహతి, న బుద్ధానుభావతో, తథా సతి "సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి నాధిముచ్చతి న సమ్పసీదతి, ఇస్సరగుత్తగ్గాహం న విస్సజ్జేతి, దేవత్తభావస్స చ చిరకాలాధిట్ఠానతో ఏకచ్చసస్సతవాదతో న పరిముచ్చతి. **బ్రహ్మలోకే నుప్పజ్జన్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సత్తానం తాదిసగ్గాహవినిమోచనత్థఞ్హి బుద్ధా భగవన్తో మనుస్సుగతియంయేవ ఉప్పజ్జన్తి, న దేవసుగతియం. మనుస్సుగతియం ఉప్పజ్జన్తాపి ఓపపాతికా న హోన్తి, సతి చ ఓపపాతికూపపత్తియం వుత్తదోసానతివత్తనతో, ధమ్మవేనేయ్యానం ధమ్మతన్తియా రపనస్స వియ ధాతువేనేయ్యానం ధాతూనం రపనస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా చ. న హి ఓపపాతికానం పరినిబ్బానతో ఉద్ధం సరీరధాతుయో తిట్ఠన్తి. మనుస్సలోకే ఉప్పజ్జన్తాపి మహాబోధిసత్తా చరిమభవే మనుస్సభావస్స పాకటభావకరణాయ పన దారపరిగ్గహమ్పి కరోన్తా యావ పుత్తముఖదస్సనా అగారమజ్ఝే తిట్ఠన్తి, పరిపాకగతసీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞాదిపారమికాపి న అభినిక్ఖమన్తీతి. కిం వా ఏతాయ కారణచిన్తాయ "సబ్బబుద్ధేహి ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణా, యదిదం మనుస్సభూతానంయేవ అభిసమ్బుజ్ఝనా, న దేవభూతాన"న్తి. అయమేత్థ ధమ్మతా. తథా హి తదత్థో మహాభినీహారోపి మనుస్సభూతానంయేవ ఇజ్ఝతి, న దేవభూతానం.

కస్మా పన సమ్మాసమ్బుద్ధా జమ్బుదీపే ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, న సేసదీపేసు? కేచి తావ ఆహు "యస్మా పథవియా నాభిభూతా, బుద్ధానుభావసహితా అచలట్ఠానభూతా బోధిమణ్డభూమి జమ్బుదీపే ఏవ, తస్మా జమ్బుదీపే ఏవ ఉప్పజ్జన్తీ"తి, తథా "ఇతరేసమ్పి అవిజహితట్ఠానానం తత్థేవ లబ్భనతో"తి. అయం పనేత్థ అమ్హాకం ఖన్తి – యస్మా పురిమబుద్ధానం, మహాబోధిసత్తానం, పచ్చేకబుద్ధానఞ్చ నిబ్బత్తియా సావకబోధిసత్తానం సావకబోధియా అభినీహారో, సావకపారమియా సమ్భరణం, పరిపాచనఞ్చ బుద్ధఖేత్తభూతే ఇమస్మిం చక్కవాళే జమ్బుదీపే ఏవ ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞత్థ. వేనేయ్యానం వినయనత్థో చ బుద్ధుప్పాదోతి అగ్గసావకమహాసావకాది వేనేయ్యవిసేసాపేక్ఖాయ ఏతస్మిం జమ్బుదీపే ఏవ బుద్ధా నిబ్బత్తన్తి, న సేసదీపేసు. అయఞ్చ నయో సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణోతి. తేసం ఉత్తమపురిసానం తత్థేవ ఉప్పత్తి సమ్పత్తిచక్కానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపనిస్సయతో అపరాపరం వత్తతీతి దట్ఠబ్బం, ఏతేనేవ ఇమం చక్కవాళం మజ్ఝే కత్వా ఇమినా సద్ధిం చక్కవాళానం దససహస్సస్సేవ ఖేత్తభావో దీపితో ఇతో అఞ్ఞస్స బుద్ధానం ఉప్పత్తిట్ఠానస్స తేపిటకే

బుద్ధవచనే అనుపలబ్భనతో. తేనాహ ''**తీసు దీపేసు బుద్ధా న నిబ్బత్తన్తి, జమ్బుదీపేయేవ నిబ్బత్తన్తీతి దీపం పస్సీ**''తి. ఇమినా నయేన దేసనియామేపి కారణం నీహరిత్వా వత్తబ్బం.

ఇదాని చ ఖత్తియకులం లోకసమ్మతం బ్రాహ్మణానమ్పి పూజనీయభావతో. ''**రాజా పితా భవిస్సతీ**''**తి కులం పస్సి** పితువసేన కులస్స నిద్దిసితబ్బతో.

''**దసన్నం మాసానం ఉపరి సత్త దివసానీ**''**తి పస్సి**, తేన అత్తనో అన్తరాయాభావం అఞ్ఞాసి, తస్సా చ తుసితభవే దిబ్బసమ్పత్తిపచ్చనుభవనం.

తా దేవతాతి దససహస్సిచక్కవాళదేవతా. కథం పన తా దేవతా తదా బోధిసత్తస్స పూరితపారమిభావం, కథం చస్స బుద్ధభావం జానన్తీతి? మహేసక్ఖానం దేవతానం వసేన, యేభుయ్యేన చ తా దేవతా అభిసమయభాగినో. తథా హి భగవతో ధమ్మదానసంవిభాగే అనేకవారం దససహస్సచక్కవాళదేవతాసన్నిపాతో అహోసి.

''**చవామీ**''**తి జానాతి** చుతిఆసన్నజవనేహి ఞాణసహితేహి చుతియా ఉపట్ఠితభావస్స పటిసంవిదితత్తా. **చుతిచిత్తం న జానాతి** చుతిచిత్తక్ఖణస్స ఇత్తరభావతో. తథా హి తం చుతూపపాతఞాణస్సపి అవిసయోవ. **పటిసన్ధిచిత్తే**పి ఏసేవ నయో. **ఆవజ్జనపరియాయో**తి ఆవజ్జనక్కమో. యస్మా ఏకవారం ఆవజ్జితమత్తేన ఆరమ్మణం నిచ్ఛినితుం న సక్కా, తస్మా తం ఏవారమ్మణం దుతియం, తతియఞ్చ ఆవజ్జిత్వా నిచ్ఛయతి. ఆవజ్జనసీసేన చేత్థ జవనవారో గహితో. తేనాహ ''**దుతియతతియచిత్తవారే ఏవ జానిస్సతీ**''తి. చుతియా పురేతరం కతిపయచిత్తవారతో పట్ఠాయ "మరణం మే ఆసన్న"న్తి జాననతో ''**చుతిక్ఖణేపి చవామీతి జానాతీ**''తి వుత్తం. పటిసన్ధియా పన అపుబ్బభావతో **పటిసన్ధిచిత్తం న జానాతి.** నికన్తియా ఉప్పత్తితో పరతో ''**అసుకస్మిం మే ఠానే పటిసన్ధి గహితా**''**తి జానాతి. తస్మిం కాలే**తి పటిసన్ధిగ్గహణకాలే. **దససహస్సిలోకధాతు కమ్పతీ**తి ఏత్థ కమ్పనకారణం హేట్ఠా **బ్రహ్మజాలవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౪౯) వుత్తమేవ. అత్థతో పనేత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో **మహాపరినిబ్బానవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౧) ఆగమిస్సతి. మహాకారుణికా బుద్ధా భగవన్తో సత్తానం హితసుఖవిధానతప్పరతాయ బహులం సోమనస్సికావ హోన్తీతి తేసం పఠమమహావిపాకచిత్తేన పటిసన్ధిగ్గహణం **అట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౪౯౮; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౪.౨౦౦) వుత్తం. **మహాసివత్థేరో**పన యదిపి మహాకారుణికా బుద్ధా భగవన్తో సత్తానం హితసుఖవిధానతప్పరావ, వివేకజ్ఝాసయా పన విసఙ్ఖారనిన్నా సబ్బసఙ్ఖారేసు అజ్ఝుపేక్ఖనబహులాతి పఞ్చమమహావిపాకచిత్తేన పటిసన్ధిగ్గహణమాహ.

పురే పుణ్ణమాయ సత్తమదివసతో పట్ఠాయాతి పుణ్ణమాయ పురే సత్తమదివసతో పట్ఠాయ, సుక్కపక్ఖే నవమితో పట్ఠాయాతి అత్థో. **సత్తమే దివసే**తి నవమితో సత్తమే దివసే ఆసళ్హిపుణ్ణమాయం. **ఇదం సుపిన**న్తి ఇదాని వుచ్చమానాకారం. **మజ్ఝిమట్ఠకథాయం** పన "అనోతత్తదహం నేత్వా ఏకమన్తం అట్ఠంసు. అథ నేసం దేవియో ఆగన్త్వా మనుస్సమలహరణత్థం న్హాపేత్వా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౪.౨౦౦) వుత్తం. తత్థ **నేసం దేవియో**తి మహారాజూనం దేవియో. **చరిత్వా**తి గోచరం చరిత్వా.

హరితూపలిత్తాయాతి హరితేన గోమయేన కతపరిభణ్డాయ. ''**నో చ ఖో పురిసగబ్భో, న ఇత్థిగబ్భో, పుత్తో తే భవిస్సతీ**''తి ఏత్తకమేవ తే బ్రాహ్మణా అత్తనో సుపినసత్థనయేన కథేసుం. ''**సచే అగారం అజ్ఝావసిస్సతీ**''తిఆది పన దేవతావిగ్గహేన తమత్థం యాథావతో పవేదేసుం.

ధమ్మతాతి ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దో "జాతిధమ్మానం భిక్ఖవే సత్తాన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౧; ౩.౩౨౩; పటి॰ మ॰ ౧.౩౩) వియ పకతిపరియాయో, ధమ్మో ఏవ **ధమ్మతా** యథా దేవో **ఏవ** దేవతాతి ఆహ ''**అయం సభావో**''తి, అయం పకతీతి **అత్థో.** స్వాయం సభావో అత్థతో తథా నియతభావోతి ఆహ ''**అయం నియామోతి వుత్తం హోతీ**''తి. నియామో పన బహువిధోతి తే సబ్బే అత్థుద్ధారనయేన ఉద్ధరిత్వా ఇధాధిప్పేతనియామమేవ దస్సేతుం ''**నియామో చ నామా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ కమ్మానం నియామో **కమ్మనియామో.** ఏస నయో ఉతునియామాదీసు తీసు. ఇతరో పన ధమ్మో ఏవ నియామో **ధమ్మనియామో,** ధమ్మతా.

కుసలస్స కమ్మస్స. **నిసేన్తో** తిఖిణం కరోన్తో.

అరూపాదిభూమిభాగవిసేసవసేన ఉతువిసేసదస్సనతో ఉతువిసేసేన సిఞ్చమానానం రుక్ఖాదీనం పుప్ఫఫలాదిగ్గహణం ''**తేసు తేసు జనపదేసూ**''తి విసేసేత్వా వుత్తం. **తస్మిం తస్మిం కాలే**తి తస్మిం తస్మిం వసన్తాదికాలే.

మధురతో బీజతో **తిత్తతో** బీజతోతి యోజనా.

౧౮. వత్తమానసమీపే వత్తమానే వియ వోహరితబ్బన్తి "ఓక్కమతీ"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**ఓక్కన్తో హోతీతి అయమేవత్థో**''తి. **ఏవం హోతీ**తి ఏవం వుత్తప్పకారేనస్స సమ్పజాననా హోతి. **న ఓక్కమమానే** పటిసన్ధిక్ఖణస్స దువిఞ్ఞేయ్యతాయ. యథా చ వుత్తం "పటిసన్ధిచిత్తం న జానాతీ"తి. దససహస్సచక్కవాళపత్థరణేన వా **అప్పమాణో.** అతివియ సముజ్జలనభావేన **ఉళారో** . **దేవానుభావ**న్తి దేవానం పభానుభావం. దేవానఞ్హి పభం సో ఓభాసో అభిభవతి, న తేసం ఆధిపచ్చం. తేనాహ ''**నివత్థవత్థస్సా**''తిఆది.

లోకానం లోకధాతూనం అన్తరో వివరో **లోకన్తరో,** సో ఏవ ఇత్థిలిఙ్గవసేన ''**లోకన్తరికా**''తి వుత్తో. రుక్ఖగచ్ఛాదినా కేనచి న హఞ్ఞన్తీతి **అఘా,** అసమ్బాధా. తేనాహ ''**నిచ్చవివటా**''తి. **అసంవుతాతి** హేట్ఠా, ఉపరి చ కేనచి న పిహితా. తేన వుత్తం ''**హేట్ఠాపి అప్పతిట్ఠా**''తి. తత్థ **పి**-సద్దేన యథా హేట్ఠా ఉదకస్స పిధాయికా పథవీ నత్థీతి అసంవుతా లోకన్తరికా, ఏవం ఉపరిపి చక్కవాళేసు వియ దేవవిమానానం అభావతో అసంవుతా అప్పతిట్ఠాతి దస్సేతి. అన్ధకారో ఏత్థ అత్థీతి **అన్ధకారా. చక్ఖువిఞ్ఞాణం న జాయతి** ఆలోకస్స అభావతో, న చక్ఖునో. తథా హి "తేన ఓభాసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సఞ్జానన్తీ"తి వుత్తం. జమ్బుదీపే ఠితమజ్ఝన్హికవేలాయం పుబ్బవిదేహవాసీనం అత్థఙ్గమనవసేన ఉపడ్ఢం సూరియమణ్డలం పఞ్ఞాయతి, అపరగోయానవాసీనం ఉగ్గమనవసేన, ఏవం సేసదీపేసు పీతి ఆహ ''**ఏకప్పహారేనేవ తీసు దీపేసు పఞ్ఞాయన్తీ**''తి. ఇతో అఞ్ఞథా పన ద్వీసు ఏవ దీపేసు ఏకప్పహారేన పఞ్ఞాయన్తీతి. ఏకేకాయ దిసాయ నవ నవ యోజనసతసహస్సాని అన్ధకారవిధమనమ్పి ఇమినావ నయేన దట్ఠబ్బం. **పభాయ నప్పహోన్తీ**తి అత్తనో పభాయ ఓభాసితుం అనభిసమ్భునన్తి. యుగన్ధరపబ్బతప్పమాణే ఆకాసే విచరణతో ''**చక్కవాళపబ్బతస్స వేమజ్ఝేన విచరన్తీ**''తి వుత్తం.

వావటాతి ఖాదనత్థం గణ్హితుం ఉపక్కమన్తా. **విపరివత్తిత్వాతి** వివత్తిత్వా. **ఛిజ్జిత్వాతి** ముచ్ఛాపత్తియా ఠితట్ఠానతో ముచ్చిత్వా, అఙ్గపచ్చఙ్గఛేదనేన వా ఛిజ్జిత్వా. **అచ్చన్తఖారే**తి ఆతపసన్తాపాభావేన అతిసీతభావమేవ సన్ధాయ అచ్చన్తఖారతా వుత్తా సియా. న హి తం కప్పసణ్ఠహనఉదకం సమ్పత్తికరమహామేఘవుట్ఠం పథవిసన్ధారకం కప్పవినాసకం

ఉదకం వియ ఖారం భవితుం అరహతి. తథా హి సతి పథవీపి విలీయేయ్య, తేసం వా పాపకమ్మబలేన పేతానం ఉదకస్స పుబ్బఖేళభావాపత్తి వియ తస్స ఉదకస్స తదా ఖారభావాపత్తి హోతీతి వుత్తం ''**అచ్చన్తఖారే ఉదకే**''తి.

ఏకయాగుపానమత్తమ్పీతి పత్తాదిభాజనగతం యాగుం గళోచిఆదిఉద్ధరణియా గహేత్వా పివనమత్తమ్పి కాలం. **సమన్తతో**తి సబ్బభాగతో ఛప్పకారమ్పి.

౧౮. **చతున్నం మహారాజానం వసేనా**తి వేస్సవణాదిచతుమహారాజభావసామఞ్ఞేన.

యథావిహారన్తి యథాసకం విహారం.

౨౦. **పకతియా**తి అత్తనో పకతియా ఏవ. తేనాహ ''**సభావేనేవా**''తి. పరస్స సన్తికే గహణేన వినా అత్తనో సభావేనేవ సయమేవ అధిట్ఠహిత్వా **సీలసమ్పన్నా**. **బోధిసత్తమాతాపీ**తి అమ్హాకం బోధిసత్తమాతాపి. **కాలదేవిలస్సా**తి యథా కాలదేవిలస్స సన్తికే అఞ్ఞదా గణ్హాతి, బోధిసత్తే పన...పే.... సయమేవ సీలం అగ్గహేసి, తథా విపస్సీబోధిసత్తమాతాపీతి అధిప్పాయో.

౨౧. ''**మనుస్సేసూ**''తి ఇదం పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం, "మనుస్సిత్థియా నామ మనుస్సపురిసేసు పురిసాధిప్పాయచిత్తం ఉప్పజ్జేయ్యా"తి. బోధిసత్తస్స మాతుయా పన దేవేసుపి తాదిసం చిత్తం నుప్పజ్జతేవ. యథా బోధిసత్తస్స ఆనుభావేన బోధిసత్తమాతు పురిసాధిప్పాయచిత్తం నుప్పజ్జతి, ఏవం తస్స ఆనుభావేనేవ సా కేనచి పురిసేన అనభిభవనీయాతి ఆహ ''**పాదా న వహన్తి దిబ్బసఙ్ఖలికా వియ బజ్ఝన్తీ**''తి.

౨౨. పుబ్బే "కామగుణూపసంహితం చిత్తం నుప్పజ్జతీ"తి వుత్తం, పున "పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేతీ"తి చ వుత్తం. కథమిదం అఞ్ఞమఞ్ఞం న విరుజ్ఝతీతి ఆహ ''**పుబ్బే**''తిఆది. **వత్థుపటిక్ఖేపో**తి అబ్రహ్మచరియవత్థుపటిసేధో. తేనాహ ''**పురిసాధిప్పాయవసేనా**''తి. **ఆరమ్మణపటిలాభో**తి రూపాదిపఞ్చకామగుణారమ్మణస్సేవ పటిలాభో.

౨౩. **కిలమథో**తి ఖేదో, కాయస్స గరుభావకఠినభావాదయోపి తస్సా తదా న హోన్తి ఏవ. "తిరోకుచ్ఛిగతం పస్సతీ"తి వుత్తం. కదా పట్ఠాయ పస్సతీతి ఆహ ''**కలలాదికాలం అతిక్కమిత్వా**''తిఆది. దస్సనే పయోజనం సయమేవ వదతి. తస్స అభావతో కలలాదికాలే న పస్సతి. **పుత్తేన** దహరేన మన్దేన ఉత్తానసేయ్యకేన **సద్ధిం**. ''**యం తం మాతూ**''తిఆది పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం. చక్కవత్తిగబ్భతోపి హి సవిసేసం బోధిసత్తగబ్భో పరిహారం లభతి పుఞ్ఞసమ్భారస్స సాతిసయత్తా, తస్మా బోధిసత్తమాతా అతివియ సప్పాయాహారాచారా చ హుత్వా సక్కచ్చం పరిహరతి. **సుఖవాసత్థ**న్తి బోధిసత్తస్స సుఖవాసత్థం. **పురత్థాభిముఖో**తి మాతు పురిమభాగాభిముఖో. ఇదాని తిరోకుచ్ఛిగతస్స దిస్సమానతాయ అబ్భన్తరం, బాహిరఞ్చ కారణం దస్సేతుం ''**పుబ్బే కతకమ్మ**''న్తిఆది వుత్తం. **అస్సా**తి దేవియా. **వత్థు**న్తి కుచ్ఛిం. ఫలికఅబ్భపటలాదినో వియ బోధిసత్తమాతుకుచ్ఛితచస్స పతనుభావేన ఆలోకస్స వినబన్ధాభావతో యథా బోధిసత్తమాతా కుచ్ఛిగతం బోధిసత్తం పస్సతి, కిం ఏవం బోధిసత్తోపి మాతరం, అఞ్ఞఞ్చ పురతో ఠితం రూపగతం పస్సతి, నోతి ఆహ ''**బోధిసత్తో పనా**''తిఆది. కస్మా పన సతి చక్ఖుమ్హి, ఆలోకే చ న పస్సతీతి ఆహ ''**న హి అన్తోకుచ్ఛియం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీ**''తి. అస్సాసపస్సాసా వియ హి తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణమ్పి న ఉప్పజ్జతి తజ్జస్స సమన్నాహారస్స అభావతో.

౨౪. యథా అఞ్ఞా ఇత్థియో విజాతప్పచ్చయా తాదిసేన రోగేన అభిభూతాపి హుత్వా మరన్తి, బోధిసత్తమాతు పన బోధిసత్తే కుచ్ఛిగతే తస్స విజాయననిమిత్తం, న కోచి రోగో ఉప్పజ్జతి, కేవలం ఆయుపరిక్ఖయేనేవ కాలం కరోతి, స్వాయమత్థో హేట్ఠా వుత్తో ఏవ. ''**బోధిసత్తేన వసితట్ఠానఞ్హీ**''తిఆది తస్స కారణవచనం. **అఞ్ఞేసం అపరిభోగ**న్తి అఞ్ఞేహి న పరిభుఞ్జితబ్బం, న పరిభోగయోగ్యన్తి అత్థో. తథా సతి బోధిసత్తపితు అఞ్ఞాయ అగ్గమహేసియా భవితబ్బం, తథాపి బోధిసత్తమాతరి ధరన్తియా అయుజ్జమానకన్తి ఆహ ''**న చ సక్కా**''తిఆది. **అపనేత్వా**తి అగ్గమహేసిఠానతో నీహరిత్వా. అత్తని ఛన్దరాగవసేనేవ బహిద్ధా ఆరమ్మణపరియేసనాతి విసయినిసారాగో సత్తానం విసయేసు సారాగస్స బలవకారణన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**సత్తానం అత్తభావే ఛన్దరాగో బలవా హోతీ**''తి. **అనురక్ఖితుం న సక్కోతీ**తి సమ్మా గబ్భపరిహారం నానుయుఞ్జతి. తేన **గబ్భో బహ్వాబాధో హోతి. వత్థు విసదం హోతీ**తి గబ్భాసయో విసుద్ధో హోతి. మాతు మజ్ఝిమవయస్స తతియకోట్ఠాసే బోధిసత్తగబ్భోక్కమనమ్పి తస్సా ఆయుపరిమాణవిలోకనేనేవ సఙ్గహితం వయోవసేన ఉప్పజ్జనకవికారస్స పరివజ్జనతో. ఇత్థిసభావేన ఉప్పజ్జనకవికారో పన బోధిసత్తస్స ఆనుభావేనేవ వూపసమతి.

౨౫. **సత్తమాసజాతో**తి పటిసన్ధిగ్గహణతో సత్తమే మాసే జాతో. సో **సీతుణ్హక్ఖమో న హోతి** అతివియ సుఖుమాలతాయ. **అట్ఠమాసజాతో** కామం సత్తమాసజాతతో బుద్ధివయవా, ఏకచ్చే పన చమ్మపదేసా వుద్ధిం పాపుణన్తా ఘట్టనం న సహన్తి, తేన సో **న జీవతి.** ''సత్తమాసజాతస్స పన న తావ తే జాతా''తి వదన్తి.

౨౬. **దేవా పఠమం పటిగ్గణ్హన్తీ**తి ''లోకనాథం మహాపురిసం సయమేవ పఠమం పటిగ్గణ్హామా''తి సఞ్జాతగారవబహుమానా అత్తనో పీతిం పవేదేన్తా **ఖీణాసవా సుద్ధావాసబ్రహ్మానో ఆదితో పటిగ్గణ్హన్తి. సూతివేస**న్తి సూతిజగ్గనధాతివేసం. **ఏకే**తి అభయగిరివాసినో. **మచ్ఛక్ఖిసదిసం** ఛవివసేన. **అట్ఠాసి** న నిసీది, న నిపజ్జి వా. తేన వుత్తం ''ఠితావ బోధిసత్తం బోధిసత్తమాతా విజాయతీ''తి. నిద్దుక్ఖతాయ **ఠితా** ఏవ హుత్వా **విజాయతి.** దుక్ఖస్స హి బలవభావతో తం దుక్ఖం అసహమానా అఞ్ఞా ఇత్థియో నిసిన్నా వా నిపన్నా వా విజాయన్తి.

౨౭. **అజినప్పవేణియా**తి అజినచమ్మేహి సిబ్బిత్వా కతపవేణియా. **మహాతేజో**తి మహానుభావో. **మహాయసో**తి మహాపరివారో, విపులకిత్తిఘోసో చ.

౨౮. **భగ్గవిభగ్గా**తి సమ్బాధట్ఠానతో నిక్ఖమనేన విభావితత్తా భగ్గా, విభగ్గా వియ చ హుత్వా, తేన నేసం అవిసదభావమేవ దస్సేతి. **అలగ్గో హుత్వా**తి గబ్భాసయే, యోనిపదేసే చ కత్థచి అలగ్గో అసత్తో హుత్వా, యతో ''ధమకరణతో ఉదకనిక్ఖమనసదిస''న్తి వుత్తం. **ఉదకేనా**తి గబ్భాసయగతేన ఉదకేన. **అమక్ఖితోవ నిక్ఖమతి** సమ్మక్ఖితస్స తాదిసస్స ఉదకసేమ్హాదికస్సేవ తత్థ అభావతో. బోధిసత్తస్స హి పుఞ్ఞానుభావతో పటిసన్ధిగ్గహణతో పట్ఠాయ తం ఠానం పుబ్బేపి విసుద్ధం విసేసతో పరమసుగన్ధగన్ధకుటి వియ చన్దనగన్ధం వాయన్తం తిట్ఠతి.

ఉదకవట్టియోతి ఉదకక్ఖన్ధా.

౩౧. **ముహుత్తజాతో**తి ముహుత్తేన జాతో హుత్వా ముహుత్తమత్తోవ. **అనుధారియమానే**తి అనుకూలవసేన నీయమానే. **ఆగతానేవా**తి తం ఠానం ఉపగతాని ఏవ. **అనేకసాఖ**న్తి రతనమయానేకసతపతిట్ఠానహీరకం. **సహస్సమణ్డల**న్తి తేసం ఉపరిట్ఠితం అనేకసహస్సమణ్డలహీరకం. **మరూ**తి దేవా. **న ఖో పన ఏవం దట్ఠబ్బం** పదవీతిహారతో పగేవ దిసావిలోకనస్స కతత్తా. తేనాహ ''**మహాసత్తో హీ**''తిఆది. **ఏకఙ్గణానీ**తి వివటభావేన విహారఙ్గణపరివేణఙ్గణాని వియ

ఏకఙ్గణసదిసాని **అహేసుం. సదిసోపి నత్థీ**తి తుమ్హాకం ఇదం విలోకనం విసిట్ఠే పస్సితుం ''**ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో ఉత్తరితరో**''తి ఆహంసు. **అగ్గో**తి పధానో, కేన పనస్స పధానతాతి ఆహ ''**గుణేహీ**''తి. **పఠమ**-సద్దో చేత్థ పధానపరియాయో. బోధిసత్తస్స పన పధానతా అనఞ్ఞసాధారణాతి ఆహ ''**సబ్బపఠమో**''తి, సబ్బపధానోతి అత్థో. **ఏతస్సేవా**తి అగ్గసద్దస్సేవ. ఏత్థ చ మహేసక్ఖా తావ దేవా తథా చ వదన్తి, ఇతరే పన కథన్తి? మహాసత్తస్స ఆనుభావదస్సనాదినా. మహేసక్ఖానఞ్హి దేవానం మహాసత్తస్స ఆనుభావో వియ తేన సదిసానమ్పి ఆనుభావో పచ్చక్ఖో అహోసీతి, ఇతరే పన తేసం వచనం సుత్వా సద్దహన్తా అనుమినన్తా తథా ఆహంసు. పరిపాకగతపుబ్బహేతుసంసిద్ధాయ ధమ్మతాయ చోదియమానో **ఇమస్మిం...పే.... బ్యాకాసి.**

జాతమత్తస్సేవ బోధిసత్తస్స ఠానాదీని యేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభూతానీతి తే నిద్ధారేత్వా దస్సేన్తో ''**ఏత్థ చా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **పతిట్ఠానం చతురిద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం** ఇద్ధిపాదవసేన లోకుత్తరధమ్మేసు సుప్పతిట్ఠితభావసమిజ్ఝనతో. **ఉత్తరాభిముఖభావో** లోకస్స ఉత్తరణవసేన గమనస్స పుబ్బనిమిత్తం. తేన హి భగవా సదేవకస్స లోకస్స అభిభూతో, కేనచి అనభిభూతో అహోసి. తేనాహ ''**మహాజనం అజ్ఝోత్థరిత్వా అభిభవిత్వా గమనస్స పుబ్బనిమిత్త**''న్తి. తథా సత్తపదగమనం సత్తపదబోజ్ఝఙ్గసమ్పన్నఅరియమగ్గగమనస్స. సువిసుద్ధసేతచ్ఛత్తధారణం సువిసుద్ధవిముత్తిఛత్తధారణస్స. పఞ్చరాజకకుధభణ్డసమాయోగో పఞ్చవిధవిముత్తిగుణసమాయోగస్స. అనావటదిసానువిలోకనం అనావటఞాణతాయ. "అగ్గోహమస్మీ"తిఆదినా అప్పటివత్తియవాచాభాసనం కేనచి అవిబన్ధనీయతాయ అప్పవత్తియస్స సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తనస్స. "అయమన్తిమా జాతీ"తి ఆయతిం జాతియా అభావకిత్తనా అనుపాది...పే.... పుబ్బనిమిత్తన్తి వేదితబ్బం తస్స తస్స అనాగతే లద్ధబ్బవిసేసస్స తం తం నిమిత్తం అబ్యభిచారీతి కత్వా. **న ఆగతో**తి ఇమస్మిం సుత్తే, అఞ్ఞత్థ చ వక్ఖమానాయ అనుపుబ్బియా న ఆగతో. **ఆహరిత్వా**తి తస్మిం తస్మిం సుత్తే, అట్ఠకథాసు చ ఆగతనయేన ఆహరిత్వా **దీపేతబ్బో.**

''**దససహస్సిలోకధాతు కమ్పీ**''తి ఇదం సతిపి ఇధ పాళియం ఆగతత్తే వక్ఖమానానం అచ్ఛరియానం మూలభూతం దస్సేతుం వుత్తం, ఏవం అఞ్ఞమ్పి ఏవరూపం దట్ఠబ్బం. **తన్తిబద్ధా వీణా చమ్మబద్ధా భేరియో**తి పఞ్చఙ్గికతూరియస్స నిదస్సనమత్తం, చ-సద్దేన వా ఇతరేసమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. "అన్దుబన్ధనాదీని తఙ్ఖణే ఏవ ఛిజ్జిత్వా పున పాకతికానేవ హోన్తి, తథా జచ్చన్ధాదీనం చక్ఖుసోతాదీని తథారూపకమ్మపచ్చయా తస్మింయేవ ఖణే ఉప్పజ్జిత్వా తావదేవ విగచ్ఛన్తీ"తి వదన్తి. **ఛిజ్జింసూ**తి చ పాదేసు బన్ధట్ఠానేసు ఛిజ్జింసు. **విగచ్ఛింసూ**తి వూపసమింసు. **ఆకాసట్ఠకరతనాని** నామ తంతంవిమానగతమణిరతనాదీని. **సకతేజోభాసితానీ**తి అతివియ సముజ్జలాయ అత్తనో పభాయ ఓభాసితాని **అహేసుం. నప్పవత్తీ**తి న సన్నిపాతో. **న వాయీ**తి ఖరో వాతో న వాయి. ముదుసుఖో పన సత్తానం సుఖావహో వాయి. **పథవిగతా అహేసుం** ఉచ్చట్ఠానే ఠాతుం అవిసహన్తా. **ఉతుసమ్పన్నో**తి అనుణ్హాసీతతాసఙ్ఖాతేన ఉతునా సమ్పన్నో. **అప్ఫోటనం** వుచ్చతి భుజహత్థసఙ్ఘట్టనసద్దో, అత్థతో పన వామహత్థం ఉరే ఠపేత్వా దక్ఖిణేన పుథుపాణినా హత్థతాళనేన సద్దకరణం. ముఖేన ఉస్సేళనం సద్దస్స ముఞ్చనం **సేళనం. ఏకద్ధజమాలా అహోసి** నిరన్తరం ధజమాలాసమోధానగతాయ. న కేవలఞ్చ ఏతాని ఏవ, అథ ఖో అఞ్ఞానిపి "విచిత్తపుప్ఫసుగన్ధపుప్ఫవస్సదేవోపవస్సి సూరియే దిస్సమానే ఏవ తారకా ఓభాసింసు, అచ్ఛం విప్పసన్నం ఉదకం పథవితో ఉబ్భిజ్జి, బిలాసయా చ తిరచ్ఛానా ఆసయతో నిక్ఖమింసు, రాగదోసమోహాపి తను భవింసు, పథవియం రజో వూపసమి, అనిట్ఠగన్ధో విగచ్ఛి, దిబ్బగన్ధో వాయి, రూపినో దేవా సరూపేనేవ మనుస్సానం ఆపాథం అగమంసు, సత్తానం చుతూపపాతా నాహేసు"న్తి ఏవమాదీని యాని మహాభినీహారసమయే ఉప్పన్నాని ద్వత్తింసపుబ్బనిమిత్తాని, తాని అనవసేసతో తదా అహేసున్తి.

తత్రాపీతి తేసుపి పథవికమ్పాదీసు ఏవం పుబ్బనిమిత్తభావో వేదితబ్బో. న కేవలం సమ్పతిజాతస్స ఠానాదీసు ఏవాతి అధిప్పాయో. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం** సబ్బస్స ఞేయ్యస్స, తిత్థకరమతస్స చ చాలనతో. కేనచి అనుస్సాసితానంయేవ ఇమస్మింయేవ **ఏకచక్కవాళే సన్నిపాతో** కేనచి అనుస్సాసితానంయేవ **ఏకప్పహారేనేవ సన్నిపతిత్వా ధమ్మపటిగ్గణ్హనస్స పుబ్బనిమిత్తం. పఠమం దేవతానం పటిగ్గహణం** దిబ్బవిహారపటిలాభస్స, **పచ్ఛా మనుస్సానం పటిగ్గహణం** తత్థేవ ఠానస్స నిచ్చలసభావతో ఆనేఞ్జవిహారపటిలాభస్స **పుబ్బనిమిత్తం. వీణానం సయం వజ్జనం** పరూపదేసేన వినా సయమేవ **అనుపుబ్బవిహారపటిలాభస్స** పుబ్బనిమిత్తం. **భేరీనం వజ్జనం** చక్కవాళపరియన్తాయ పరిసాయ పవేదనసమత్థస్స **ధమ్మభేరియా అనుసావనస్స** అమతదున్దుభిఘోసనస్స **పుబ్బనిమిత్తం. అన్దుబన్ధనాదీనం ఛేదో** మానవినిబన్ధభేదనస్స **పుబ్బనిమిత్తం. మహాజనస్స రోగవిగమో** తస్సేవ సకలవట్టదుక్ఖరోగవిగమభూతస్స **సచ్చపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం.** "మహాజనస్సా"తి పదం "మహాజనస్స దిబ్బచక్ఖుపటిలాభస్స, మహాజనస్స దిబ్బసోతధాతుపటిలాభస్సా"తిఆదినా తత్థ తత్థ ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఇద్ధిపాదభావనావసేన సాతిసయఞాణజవసమ్పత్తిసిద్ధీతి ఆహ "**పీఠసప్పీనం జవసమ్పదా చతురిద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్త**"న్తి. **సుపట్టనసమ్పాపుణనం చతుపటిసమ్భిదాధిగమస్స పుబ్బనిమిత్తం.** అత్థాదిఅనురూపం అత్థాదీసు సమ్పటిపత్తిభావతో. **రతనానం సకతేజోభాసితత్తం యం లోకస్స ధమ్మోభాసం దస్సేస్సతి,** తేన **తస్స** సకతేజోభాసితత్తస్స **పుబ్బనిమిత్తం.**

చతుబ్రహ్మవిహారపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం తస్స సబ్బసో వేరవూపసమనతో. **ఏకాదసఅగ్గినిబ్బాపనస్స పుబ్బనిమిత్తం** దున్నిబ్బాపననిబ్బానభావతో. **ఞాణాలోకాదస్సనస్స పుబ్బనిమిత్తం** అనాలోకే ఆలోకదస్సనభావతో. **నిబ్బానరసేనాతి** కిలేసానం నిబ్బాయనరసేన. **ఏకరసభావస్సాతి** సాసనస్స సబ్బత్థ ఏకరసభావస్స, తఞ్చ ఖో అమధురస్స లోకస్స సబ్బసో మధురభావాపాదనేన. **ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతభిన్దనస్స పుబ్బనిమిత్తం** సబ్బసో దిట్ఠిగతవాతాపనయనవసేన. ఆకాసాదిఅప్పతిట్ఠవిసమచఞ్చలట్ఠానం పహాయ **సకుణానం పథవిగమనం** తాదిసం మిచ్ఛాగాహం పహాయ సత్తానం **పాణేహి** రతనత్తయసరణగమనస్స పుబ్బనిత్తం. **బహుజనకన్తతాయాతి** చన్దస్స వియ బహుజనస్స కన్తతాయ. **సూరియస్స ఉణ్హసీతవివజ్జితఉతుసుఖతా** పరిళాహవివజ్జితకాయికచేతసికసుఖుప్పత్తియా **పుబ్బనిమిత్తం. దేవతానం అప్ఫోటనాదీహి కీళనం** పమోదుప్పత్తి భవన్తగమనేన, ధమ్మసభావబోధనేన చ ఉదానవసేన పమోదవిభావనస్స **పుబ్బనిమిత్తం. ధమ్మవేగవస్సనస్సాతి** దేసనాఞాణవేగేన ధమ్మామతస్స వస్సనస్స **పుబ్బనిమిత్తం.** కాయగతాసతివసేన లద్ధం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పాదితమగ్గఫలసుఖానుభవో **కాయగతాసతిఅమతపటిలాభో,** తస్స పన కాయస్సాపి అతప్పకసుఖావహత్తా ఖుదాపిపాసాపీళనాభావో పుబ్బనిమిత్తం వుత్తో . **అట్ఠకథాయం**పన ఖుదం, పిపాసఞ్చ భిన్దిత్వా వుత్తం. తత్థ పుబ్బనిమిత్తానం భేదో విసేససామఞ్ఞవిభాగేన, గోబలీబద్దఞాయేన చ గహేతబ్బో. "సయమేవా"తి పదం "అట్ఠఙ్గికమగ్గద్వారవివరణస్సా"తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **భరితభావస్సాతి** పరిపుణ్ణభావస్స. "**అరియద్ధజమాలామాలితాయాతి** కాసాయద్ధజమాలావన్తతాయా"తి కేచి, సదేవకస్స లోకస్స పన అరియమగ్గబోజ్ఝఙ్గద్ధజమాలాహి మాలిభావస్స **పుబ్బనిమిత్తం.** యం పనేత్థ అనుద్ధటం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏత్థాతి "సమ్పతిజాతో"తిఆదినా ఆగతే ఇమస్మిం వారే. **విస్సజ్జితోవ,** తస్మా అమ్హేహి ఇధ అపుబ్బం వత్తబ్బం నత్థీతి అధిప్పాయో. తదా పథవియం గచ్ఛన్తోపి మహాసత్తో ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ మహాజనస్స తథా ఉపట్ఠాసీతి అయమేత్థ నియతి ధమ్మనియామో బోధిసత్తానం ధమ్మతా తి ఇదం నియతివాదవసేన కథనం. పుబ్బే పురిమజాతీసు తాదిసస్స పుఞ్ఞసమ్భారకమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా మహాజనస్స తథా ఉపట్ఠాసీతి ఇదం పుబ్బేకతకమ్మవాదవసేన కథనం. ఇమేసం

సత్తానం ఉపరి ఈసనసీలతాయ యథాసకం కమ్మమేవ ఇస్సరో నామ, తస్స నిమ్మానం అత్తనో ఫలస్స నిబ్బత్తనం మహాపురిసోపి సదేవకం లోకం అభిభవితుం సమత్థేన ఉళారేన పుఞ్ఞకమ్మేన నిబ్బత్తితో, తేన ఇస్సరేన నిమ్మితో నామ, తస్స చాయం నిమ్మానవిసేసో, యదిదం మహానుభావతా, యాయ మహాజనస్స తథా ఉపట్ఠాసీతి ఇదం ఇస్సరనిమ్మానవసేన కథనం. ఏవం తం తం బహులం వత్వా కిం ఇమాయ పరియాయకథాయాతి అవసానే ఉజుకమేవ బ్యాకరి. సమ్పతిజాతో పథవియం కథం పదసా గచ్ఛతి, ఏవం మహానుభావో ఆకాసేన మఞ్ఞే గచ్ఛతీతి పరికప్పనవసేన ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ అహోసి. సీఘతరం పన సత్తపదవీతిహారేన గతత్తా దిస్సమానరూపోపి మహాజనస్స అదిస్సమానో వియ అహోసి. అచేలకభావో, ఖుద్దకసరీరతా చ తాదిసస్స ఇరియాపథస్స న అనుచ్ఛవికాతి కమ్మానుభావసఞ్జనితపాటిహారియవసేన అలఙ్కతపటియత్తో వియ, సోళసవస్సుద్దేసికో వియ చ మహాజనస్స ఉపట్ఠాసీతి వేదితబ్బం. మహాసత్తస్స పుఞ్ఞానుభావేన తదా తథా ఉపట్ఠానమత్తమేవేతన్తి. **పచ్ఛా బాలదారకోవ అహోసి, న తాదిసోతి.** బుద్ధభావానుచ్ఛవికస్స బోధిసత్తానుభావస్స యాథావతో పవేదితత్తా **పరిసా చస్స** బ్యాకరణేన **బుద్ధేన వియ...పే॰... అత్తమనా అహోసి.**

సబ్బధమ్మతాతి సబ్బా సోళసవిధాపి యథావుత్తా ధమ్మతా **సబ్బబోధిసత్తానం హోన్తీతి వేదితబ్బా** పుఞ్ఞఞాణసమ్భారదస్సనేన సేసం ఏకసదిసత్తా.

ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణవణ్ణనా

౩౩. దుకూలచుమ్బటకేతి దహరస్స నిపజ్జనయోగ్యతావసేన పటిసంహటదుకూలసుఖుమే. ''ఖత్తియో బ్రాహ్మణో''తి ఏవమాది **జాతి.** ''కోణ్డఞ్ఞో గోతమో''తి ఏవమాది **గోత్తం.** ''వేణికా చిక్ఖల్లికా సాకియా కోళియా''తి ఏవమాది **కులపదేసో. ఆది**-సద్దేన రూపిస్సరియపరివారాదిసబ్బసమ్పత్తియో సఙ్గణ్హాతి. **మహన్తస్సాతి** విపులస్స, ఉళారస్సాతి అత్థో. **నిప్ఫత్తియోతి** సిద్ధియో. **గన్తబ్బగతియోతి** గతి-సద్దస్స కమ్మసాధనతమాహ. ఉపపజ్జనవసేన హి సుచరితదుచ్చరితేహి గన్తబ్బాతి **గతియో,** ఉపపత్తిభవవిసేసో. గచ్ఛతి యథారుచి పవత్తతీతి **గతి,** అజ్ఝాసయో. **పటిసరణేతి** పరాయణే అవస్సయే. సబ్బసఙ్ఖతవిసంయుత్తస్స హి అరహతో నిబ్బానమేవ తంపటిసరణం. **త్యాహన్తి** తే అహం.

దసవిధే కుసలధమ్మే, అగరహితే చ రాజధమ్మే (జా॰ ౨ మహాహంసజాతకే విత్థారో) నియుత్తోతి **ధమ్మికో.** తేన చ ధమ్మేన సకలం లోకం రఞ్జేతీతి **ధమ్మరాజా.** యస్మా చక్కవత్తీ ధమ్మేన ఞాయేన రజ్జం అధిగచ్ఛతి, న అధమ్మేన, తస్మా వుత్తం **''ధమ్మేన లద్ధరజ్జత్తా ధమ్మరాజా''**తి. చతూసు దిసాసు సముద్దపరియోసానతాయ **చతురన్తా** నామ తత్థ తత్థ దీపే మహాపథవీతి ఆహ **''పురత్థిమ...పే॰... ఇస్సరో''**తి. **విజితావీతి** విజేతబ్బస్స విజితవా, కామకోధాదికస్స అబ్భన్తరస్స, పటిరాజభూతస్స బాహిరస్స చ అరిగణస్స విజయి, విజేత్వా ఠితోతి అత్థో. కామం చక్కవత్తినో కేనచి యుద్ధం నామ నత్థి, యుద్ధేన పన సాధేతబ్బస్స విజయస్స సిద్ధియా **''విజితసఙ్గామో''**తి వుత్తం. జనపదోవ చతుబ్బిధఅచ్ఛరియధమ్మాదిసమన్నాగతే అస్మిం రాజిని థావరియం కేనచి అసంహారియం దళ్హం భత్తిభావం పత్తో, జనపదే వా అత్తనో ధమ్మికాయ పటిపత్తియా థావరియం థిరభావం పత్తోతి **జనపదత్థావరియప్పత్తో.** మనుస్సానం ఉరే సత్థం ఠపేత్వా ఇచ్ఛితధనహరణాదినా పరసాహసకారితాయ **సాహసికా.**

రతిజననట్ఠేనాతి అతప్పకపీతిసోమనస్సుప్పాదనేన. సద్దత్థతో పన రమేతీతి **రతనం.** "అహో మనోహర"న్తి చిత్తే కత్తబ్బతాయ **చిత్తీకతం** . "స్వాయం చిత్తీకారో తస్స పూజనీయతాయా"తి చిత్తీకతన్తి పూజనీయన్తి అత్థం వదన్తి. మహన్తం విపులం అపరిమితం మూలం అగ్ఘతీతి **మహగ్ఘం.** నత్థి ఏతస్స తులా ఉపమాతి **అతులం,** అసదిసం. కదాచి ఏవ ఉప్పజ్జనతో దుక్ఖేన లద్ధబ్బత్తా **దుల్లభదస్సనం.** అనోమేహి ఉళారగుణేహేవ సత్తేహి పరిభుఞ్జితబ్బతో **అనోమసత్తపరిభోగం.** ఇదాని నేసం చిత్తీకతాదిఅత్థానం సవిసేసం చక్కరతనే లబ్భమానతం దస్సేత్వా ఇతరేసుపి తే అతిదిసితుం **''చక్కరతనస్స చా''**తిఆది ఆరద్ధం. **అఞ్ఞం దేవట్ఠానం నామ న హోతి** రఞ్ఞో అనఞ్ఞసాధారణిస్సరియాదిసమ్పత్తిపటిలాభహేతుతో, సత్తానఞ్చ యథిచ్ఛితత్థపటిలాభహేతుతో. **అగ్ఘో నత్థి** అతివియ ఉళారసముజ్జలసత్తరతనమయత్తా, అచ్ఛరియబ్భుతమహానుభావతాయ చ. యదగ్గేన మహగ్ఘం, తదగ్గేన **అతులం.** సత్తానం పాపజిగుచ్ఛనేన విగతకాళకో పుఞ్ఞపసుతతాయ మణ్డభూతో యాదిసో కాలో బుద్ధుప్పాదారహో, తాదిసే ఏవ చక్కవత్తీనమ్పి సమ్భవోతి ఆహ **''యస్మా చ పనా''**తిఆది. ఉపమావసేన చేతం వుత్తం, ఉపమోపమేయ్యానఞ్చ న అచ్చన్తమేవ సదిసతా. తస్మా యథా బుద్ధా కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి, న తథా చక్కవత్తినో, ఏవం సన్తేపి చక్కవత్తివత్తపరిపూరణస్సాపి దుక్కరభావతోపి దుల్లభుప్పాదాయేవాతి , ఇమినా దుల్లభుప్పాదతాసామఞ్ఞేన తేసం దుల్లభదస్సనతా వుత్తాతి వేదితబ్బం. కామం చక్కరతనానుభావేన సిజ్ఝమానో గుణో చక్కవత్తిపరివారసాధారణో, తథాపి "చక్కవత్తీ ఏవ నం సామిభావేన విసవితాయ పరిభుఞ్జతీ"తి వత్తబ్బతం అరహతి తదత్థం ఉప్పజ్జనతోతి దస్సేన్తో **''తదేత''**న్తిఆదిమాహ. యథావుత్తానం పఞ్చన్నం, ఛన్నమ్పి వా అత్థానం ఇతరరతనేసుపి లబ్భనతో **''ఏవం సేసానిపీ''**తి వుత్తం. హత్థిఅస్స-పరిణాయకరతనేహి అజితవిజయతో, చక్కరతనేన చ పరివారభావేన, సేసేహి పరిభోగూపకరణభావేన సమన్నాగతో. హత్థిఅస్సమణిఇత్థిరతనేహి పరిభోగూపకరణభావేన సేసేహి పరివారభావేనాతి యోజనా.

చతున్నం మహాదీపానం సిరివిభవన్తి తత్థ లద్ధం సిరిసమ్పత్తిఞ్చేవ భోగసమ్పత్తిఞ్చ. **తాదిసమేవాతి** "పురేభత్తమేవా"తిఆదినా వుత్తానుభావమేవ. యోజనప్పమాణం పదేసం బ్యాపనేన **యోజనప్పమాణం అన్ధకారం.** అతిదీఘతాదిఛబ్బిధదోసపరివజ్జితం.

సూరాతి సత్తివన్తో, నిబ్భయాతి అత్థోతి ఆహ **''అభీరుకా''**తి. **అఙ్గ**న్తి కారణం. యేన కారణేన "వీరా"తి వుచ్చేయ్యుం, తం **వీరఙ్గం.** తేనాహ **''వీరియస్సేతం నామా''**న్తి. యావ చక్కవాళపబ్బతా చక్కస్స వత్తనతో **''చక్కవాళపబ్బతం సీమం కత్వా ఠితసముద్దపరియన్త''**న్తి వుత్తం. **''అదణ్డేనా''**తి ఇమినావ ధనదణ్డస్స, సరీరదణ్డస్స చ అకరణం వుత్తం. **''అసత్థేనా''**తి ఇమినా పన సేనాయ యుజ్ఝనస్సాతి తదుభయం దస్సేతుం **''యే కతాపరాధే''**తిఆది వుత్తం. **వుత్తప్పకార**న్తి సాగరపరియన్తం.

"రఞ్జనట్ఠేన **రాగో,** తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హా''**తి పవత్తిఆకారభేదేన లోభో ఏవ ద్విధా వుత్తో . తథా హిస్స ద్విధాపి ఛదనట్ఠో ఏకన్తికో. యథాహ "అన్ధతమం తదా హోతి, యం రాగో సహతే నర"న్తి, (నేత్తి. ౧౧, ౨౭) "తణ్హాఛదనఛాదితా"తి (ఉదా. ౬౪) చ. ఇమినా నయేన దోసాదీనమ్పి ఛదనట్ఠో వత్తబ్బో. **కిలేసగ్గహణేన** విచికిచ్ఛాదయో సేసకిలేసా వుత్తా. యస్మా తే సబ్బే పాపధమ్మా ఉప్పజ్జమానా సత్తసన్తానం ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠన్తి కుసలప్పవత్తిం నివారేన్తి, తస్మా తే "ఛదనా, ఛదా"తి చ వుత్తా. **వివట్టచ్ఛదాతి** చ ఓ-కారస్స ఆ-కారం కత్వా నిద్దేసో.

౩౮. **తాసన్తి** ద్విన్నమ్పి నిప్ఫత్తీనం. **నిమిత్తభూతానీ**తి ఞాపకకారణభూతాని. తథా హి లక్ఖీయతి మహాపురిసభావో ఏతేహీతి **లక్ఖణాని.** ఠానగమనాదీసు భూమియం సుట్ఠు సమం పతిట్ఠితా పాదా ఏతస్సాతి **సుప్పతిట్ఠితపాదో.** తం పనస్స సుప్పతిట్ఠితపాదతం బ్యతిరేకముఖేన విభావేతుం "**యథా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అగ్గతల**న్తి అగ్గపాదతలం. **పణ్హీ**తి పణ్హితలం. **పస్స**న్తి పాదతలస్స ద్వీసు పస్సేసు ఏకేకం, ఉభయమేవ వా పరియన్తం పస్సం. "**అస్స పనా**"తిఆది అన్వయతో అత్థవిభావనం. **సువణ్ణపాదుకతలమివ** ఉజుకం నిక్ఖిపియమానం. **ఏకప్పహారేనేవా**తి ఏకక్ఖణేయేవ. **సకలం పాదతలం భూమిం ఫుసతి** నిక్ఖిపనే. ఏకప్పహారేనేవ సకలం పాదతలం భూమితో ఉట్ఠహతీతి యోజనా. **తస్మా అయం సుప్పతిట్ఠితపాదో**తి నిగమనం. యం పనేత్థ వత్తబ్బం అనుపుబ్బనిన్నాదిఅచ్ఛరియబ్భుతం నిస్సన్దఫలం, తం పరతో **లక్ఖణసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౦౧) ఆవిభవిస్సతీతి.

నాభి దిస్సతీతి లక్ఖణచక్కస్స నాభి పరిమణ్డలసణ్ఠానా సుపరిబ్యత్తా హుత్వా దిస్సతి, లబ్భతీతి అధిప్పాయో. **నాభిపరిచ్ఛిన్నా**తి తస్సం నాభియం పరిచ్ఛిన్నా పరిచ్ఛేదవసేన ఠితా. **నాభిముఖపరిక్ఖేపపట్టో**తి పకతిచక్కస్స అక్ఖబ్భాహతపరిహరణత్థం నాభిముఖే రపేతబ్బం పరిక్ఖేపపట్టో, తప్పటిచ్ఛన్నో ఇధ అధిప్పేతో. **నేమిమణికా**తి నేమియం ఆవలిభావేన ఠితమణికాలేఖా. **సమ్బహులవారో**తి బహువిధలేఖఙ్గవిభావనవారో. **సత్తీ**తి ఆవుధసత్తి. **సిరివచ్ఛో**తి సిరిఅఙ్గా. **నన్దీ**తి దక్ఖిణావత్తం. **సోవత్తికో**తి సోవత్తిఅఙ్గో. **వటంసకో**తి ఆవేళం. **వడ్ఢమానక**న్తి పురిమహాదీసు దీపఙ్కం. **మోరహత్థకో**తి మోరపిఞ్ఛకలాపో, మోరపిఞ్ఛపటిసిబ్బితో వా బీజనీవిసేసో. **వాళబీజనీ**తి చామరివాలం. సిద్ధత్థాది **పుణ్ణఘటపుణ్ణపాతియో.** "చక్కవాళో"తి వత్వా తస్స పధానావయవే దస్సేతుం "**హిమవా సినేరు...పే.... సహస్సానీ**"తి వుత్తం. "**చక్కవత్తిరఞ్ఞో పరిసం ఉపాదాయా**"తి ఇదం హత్థిరతనాదీనమ్పి తత్థ లబ్భమానభావదస్సనం. **సబ్బో**తిసత్తిఆదికో యథావుత్తో అఙ్గవిసేసో **చక్కలక్ఖణస్సేవ పరివారో**తి వేదితబ్బో.

"**ఆయతపణ్హీ**"తి ఇదం అఞ్ఞేసం పణ్హితో దీఘతం సన్ధాయ వుత్తం, న పన అతిదీఘతన్తి ఆహ "**పరిపుణ్ణపణ్హీ**"తి. యథా పన పణ్హిలక్ఖణం పరిపుణ్ణం నామ హోతి, తం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. **ఆరగ్గేనా**తి మణ్డలాయ సిఖాయ. **వట్టేత్వా**తి యథా సువట్టం హోతి, ఏవం వట్టేత్వా. **రత్తకమ్బలగేణ్డుకసదిసా**తి రత్తకమ్బలమయగేణ్డుకసదిసా.

"**మక్కటస్సేవా**"తి దీఘభావం, సమతఞ్చ సన్ధాయేతం వుత్తం. **నియ్యాసతేలేనా**తి ఛత్తిరితనియ్యాసాదినియ్యాససమ్మిస్సేన తేలేన, యం "సురభినియ్యాస"న్తిపి వదన్తి. **నియ్యాసతేల**గ్గహణఞ్చేత్థ హరితాలవట్టియా ఘనసినిద్ధభావదస్సనత్థం.

యథా సతక్ఖత్తుం విహతం కప్పాసపటలం సప్పిమణ్డే ఓసారితం అతివియ ముదు హోతి, ఏవం మహాపురిసస్స హత్థపాదాతి దస్సేన్తో "**సప్పిమణ్డే**"తిఆదిమాహ. **తలునా**తి సుఖుమాలా.

చమ్మేనాతి అఙ్గులన్తరవేఠితచమ్మేన. **పటిబద్ధఅఙ్గులన్తరో**తి ఏకతో సమ్బద్ధఅఙ్గులన్తరో న హోతి. **ఏకప్పమాణా**తి దీఘతో సమానప్పమాణా. **యవలక్ఖణ**న్తి అబ్భన్తరతో అఙ్గులిపబ్బే ఠితం యవలక్ఖణం. **పటివిజ్ఝిత్వా**తి తంతంపబ్బానం సమానదేసతాయ అఙ్గులీనం పసారితకాలేపి అఞ్ఞమఞ్ఞం విజ్ఝితాని వియ ఫుసిత్వా తిట్ఠన్తి.

సఙ్ఘా వుచ్చన్తి గోప్ఫకా, ఉద్ధం సఙ్ఘా ఏతేసన్తి **ఉస్సఙ్ఖా,** పాదా. **పిట్ఠిపాదే**తి పిట్ఠిపాదసమీపే. **తే**నాతి పిట్ఠిపాదే ఠితగోప్ఫకభావేన బద్ధా హోన్తీతి యోజనా. తయిదం "తేనా"తి పదం ఉపరిపదద్వయేపి యోజేతబ్బం "తేన బద్ధభావేన న యథాసుఖం పరివట్టన్తి, తేన యథాసుఖం నపరివట్టనేన గచ్ఛన్తానం పాదతలానిపి న దిస్సన్తీ"తి. **ఉపరీ**తి పిట్ఠిపాదతో ద్వితిఅఙ్గులిమత్తం ఉద్ధం, "చతురఙ్గులమత్త"న్తి చ వదన్తి. నిగూళ్హాని చ హోన్తి, న అఞ్ఞేసం వియ పఞ్ఞాయమానాని. **తే**నాతి గోప్ఫకానం ఉపరి పతిట్ఠితభావేన. **అస్సా**తి మహాపురిసస్స. సతిపి దేసన్తరప్పవత్తియం నిచ్చలోతి దస్సనత్థం **నాభి**గ్గహణం. ''**అధోకాయోవ ఇఞ్జతీ**''తి ఇదం పురిమపదస్స కారణవచనం. యస్మా అధోకాయోవ ఇఞ్జతి, తస్మా నాభితో...పే.... నిచ్చలో హోతి. ''**సుఖేన పాదా పరివట్టన్తీ**''తి ఇదం పన పురిమస్స, పచ్ఛిమస్స చ కారణవచనం. యస్మా సుఖేన పాదా పరివట్టన్తి, తస్మా అధోకాయోవ ఇఞ్జతి, యస్మా సుఖేన పాదా పరివట్టన్తి, తస్మా పురతోపి...పే.... పచ్ఛతోయేవాతి.

యస్మా ఏణిమిగస్స సమన్తతో ఏకసదిసమంసా అనుక్కమేన ఉద్ధం థూలా జఙ్ఘా హోన్తి, తథా మహాపురిసస్సాపి, తస్మా వుత్తం ''**ఏణిమిగసదిసజఙ్ఘో**''తి. **పరిపుణ్ణజఙ్ఘో**తి సమన్తతో మంసూపచయేన పరిపుణ్ణజఙ్ఘో. తేనాహ ''**న ఏకతో**''తిఆది.

ఏతేనాతి "అనోనమన్తో"తిఆదివచనేన, జాణుఫాసుభావదీపనేనాతి అత్థో. **అవసేసజనా**తి ఇమినా లక్ఖణేన రహితజనా. **ఖుజ్జా వా హోన్తి** హేట్ఠిమకాయతో ఉపరిమకాయస్స రస్సతాయ, **వామనా వా** ఉపరిమకాయతో హేట్ఠిమకాయస్స రస్సతాయ, ఏతేన ఠపేత్వా సమ్మాసమ్బుద్ధం, చక్కవత్తినఞ్చ ఇతరే సత్తా ఖుజ్జపక్ఖికా, వామనపక్ఖికా చాతి దస్సేతి.

కామం సబ్బాపి పదుమకణ్ణికా సువణ్ణవణ్ణావ, కఞ్చనపదుమకణ్ణికా పన పభస్సరభావేన తతో సాతిసయాతి ఆహ ''**సువణ్ణపదుమకణ్ణికసదిసేహీ**''తి. **ఓహితన్తి** సమోహితం అన్తోగధం. తథాభూతం పన తం తేన ఛన్నం హోతీతి ఆహ ''**పటిచ్ఛన్న**''న్తి.

సువణ్ణవణ్ణోతి సువణ్ణవణ్ణవణ్ణోతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ''**జాతిహిఙ్గులకేనా**''తిఆది, స్వాయమత్థో ఆవుత్తిఞాయేన చ వేదితబ్బో. సరీరపరియాయో ఇధ వణ్ణ-సద్దోతి అధిప్పాయో. పఠమవికప్పం వత్వా తథారూపాయ పన రుళ్హియా అభావం మనసి కత్వా వణ్ణధాతుపరియాయమేవ వణ్ణ-సద్దం గహేత్వా దుతియవికప్పో వుత్తో. తస్మా పదద్వయేనాపి సునిద్ధన్తసువణ్ణసదిసఛవివణ్ణోతి వుత్తం హోతి.

రజోతి సుఖుమరజో. **జల్లన్తి** మలీనభావావహో రేణుసఞ్చయో. తేనాహ ''**మలం వా**''తి. యది వివత్తతి, కథం న్హానాదీనీతి ఆహ ''**హత్థధోవనాదీనీ**''తిఆది.

ఆవట్టపరియోసానేతి పదక్ఖిణావట్టనవసేన పవత్తస్స ఆవట్టస్స అన్తే.

బ్రహ్మునో సరీరం పురతో వా పచ్ఛతో వా అనోనమిత్వా ఉజుకమేవ ఉగ్గతన్తి ఆహ ''**బ్రహ్మా వియ ఉజుగత్తో**''తి. సా పనాయం ఉజుగత్తతా అవయవేసు బుద్ధిప్పత్తేసు దట్ఠబ్బా, న దహరకాలేతి వుత్తం ''**ఉగ్గతదీఘసరీరో భవిస్సతీ**''తి. **ఇతరేసూ**తి "ఖన్ధజాణూసూ"తి ఇమేసు **ద్వీసు ఠానేసు** నమన్తా పురతో నమన్తీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **పస్సవఙ్కా**తి దక్ఖిణపస్సేన వా వామపస్సేన వా వఙ్కా. **సూలసదిసా**తి పోత్థకరూపకరణే ఠపితసూలపాదసదిసా.

హత్థపిట్ఠిఆదివసేన సత్త సరీరావయవా ఉస్సదా ఉపచితమంసా ఏతస్సాతి **సత్తుస్సదో.** అట్ఠికోటియో పఞ్ఞాయన్తీతి యోజనా. **నిగూళ్హసిరాజాలేహీతి** లక్ఖణవచనమేతన్తి తేన నిగూళ్హఅట్ఠికోటీహీతిపి వుత్తమేవ హోతీతి. **హత్థపిట్ఠాదీహీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అంసకూటఖన్ధకూటానం సఙ్గహో సిద్ధో తం ఏకదేసేన దస్సేన్తో ''**వట్టేత్వా...పే.... ఖన్ధేనా**''తి ఆహ. ''**సిలారూపకం వియా**''తిఆదినా వా నిగూళ్హఅంసకూటతాపి విభావితా యేవాతి దట్ఠబ్బం.

సీహస్స పుబ్బద్ధం సీహపుబ్బద్ధం, పరిపుణ్ణావయవతాయ సీహపుబ్బద్ధం వియ సకలో కాయో అస్సాతి సీహపుబ్బద్ధకాయో. తేనాహ ''**సీహస్స పుబ్బద్ధకాయో వియ సబ్బో కాయో పరిపుణ్ణో**''తి. **సీహస్సేవాతి** సీహస్స వియ. **దుస్సణ్ఠితవిసణ్ఠితో న హోతీతి** దుట్ఠు సణ్ఠితో, విరూపసణ్ఠితో చ న హోతి, తేసం తేసం అవయవానం అయుత్తభావేన, విరూపభావేన చ సణ్ఠితి ఉపగతో న హోతీతి అత్థో. **సణ్ఠన్తీతి** సణ్ఠహన్తి. **దీఘేహీతి** అఙ్గులినాసాదీహి. **రస్సేహీతి** గీవాదీహి. **థూలేహీతి** ఊరుబాహుఆదీహి . **కిసేహీతి** కేసలోమమఙ్గాదీహి. **పుథులేహీతి** అక్ఖిహత్థతలాదీహి. **వట్టేహీతి** జఙ్ఘహత్థాదీహి.

సతపుఞ్ఞలక్ఖణతాయ **నానాచిత్తేన పుఞ్ఞచిత్తేన చిత్తితో** సఞ్జాతచిత్తభావో ''ఈదిసో ఏవ బుద్ధానం ధమ్మకాయస్స అధిట్ఠానం భవితుం యుత్తో''తి దసపారమీహి **సజ్జితో** అభిసఙ్ఖతో, ''దానచిత్తేన పుఞ్ఞచిత్తేనా''తి వా పాఠో, దానవసేన, సీలాదివసేన చ పవత్తపుఞ్ఞచిత్తేనాతి అత్థో.

ద్విన్నం కోట్టానం అన్తరన్తి ద్విన్నం పిట్ఠిబాహానం వేమజ్ఝం పిట్ఠిమజ్ఝస్స ఉపరిభాగో. **చితం పరిపుణ్ణన్తి** అనిన్నభావేన చితం, ద్వీహి కోట్టేహి సమతలతాయ పరిపుణ్ణం. **ఉగ్గమ్మాతి** ఉగ్గన్త్వా, అనిన్నం సమతలం హుత్వాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**సువణ్ణఫలకం వియా**''తి.

నిగ్రోధో వియ పరిమణ్డలోతి పరిమణ్డలనిగ్రోధో వియ పరిమణ్డలో, ''నిగ్రోధపరిమణ్డలపరిమణ్డలో''తి వత్తబ్బే ఏకస్స పరిమణ్డల-సద్దస్స లోపం కత్వా ''**నిగ్రోధపరిమణ్డలో**''తి వుత్తో. తేనాహ ''**సమక్ఖన్ధసాఖో నిగ్రోధో**''తిఆది. న హి సబ్బో నిగ్రోధో పరిమణ్డలోతి, పరిమణ్డలసద్దసన్నిధానేన వా పరిమణ్డలోవ నిగ్రోధో గయ్హతీతి ఏకస్స పరిమణ్డలసద్దస్స లోపేన వినాపి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ ''**నిగ్రోధో వియ పరిమణ్డలో**''తి. **యావతకో అస్సాతి యావతక్వస్స** ఓ-కారస్స వ-కారాదేసం కత్వా.

సమవట్టితక్ఖన్ధోతి సమం సువట్టితక్ఖన్ధో. కోఞ్చా వియ దీఘగలా, బకా వియ వఙ్కగలా , వరాహా వియ పుథులగలాతి యోజనా. **సువణ్ణాళిఙ్గసదిసోతి** సువణ్ణమయఖుద్దకముదిఙ్గసదిసో.

రసగ్గసగ్గీతి మధురాదిభేదం రసం గసన్తి అన్తో పవేసన్తీతి రసగ్గసా రసగ్గసానం అగ్గా రసగ్గసగ్గా, తా ఏతస్స సన్తీతి **రసగ్గసగ్గీ. తేనాతి** ఓజాయ అఫరణేన హీనధాతుకత్తా **తే బహ్వాబాధా హోన్తి.**

హనూతి సన్నిస్సయదన్తాధారస్స సమఞ్ఞా, తం భగవతో సీహస్స హను వియ, తస్మా భగవా **సీహహను. తత్థ** యస్మా బుద్ధానం రూపకాయస్స, ధమ్మకాయస్స చ ఉపమా నామ హీనూపమావ, నత్థి సమానూపమా, కుతో అధికూపమా, తస్మా అయమ్పి హీనూపమాతి దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం. యస్మా మహాపురిసస్స హేట్ఠిమానురూపవసేనేవ ఉపరిమమ్పి సణ్ఠితం, తస్మా వుత్తం ''**ద్వేపి పరిపుణ్ణానీ**''తి, తఞ్చ ఖో న సబ్బసో పరిమణ్డలతాయ, అథ ఖో తిభాగావసేసమణ్డలతాయాతి ఆహ ''**ద్వాదసియా పక్ఖస్స చన్దసదిసానీ**''తి. **సల్లక్ఖేత్వాతి** అత్తనో

లక్ఖణసత్థానుసారేన ఉపధారేత్వా. దన్తానం ఉచ్చనీచతా అబ్భన్తరబాహిరపస్సవసేనపి వేదితబ్బా, న అగ్గవసేనేవ. తేనాహ ‘‘**అయపట్టకేన ఛిన్నసఙ్ఖపటలం వియా**’’తి. **అయపట్టక**న్తి కకచం అధిప్పేతం. **సమా భవిస్సన్తి,** న విసమా, సమసణ్ఠానాతి అత్థో.

సాతిసయం ముదుదీఘపుథులతాదిప్పకారగుణా హుత్వా భూతా జాతాతి పభూతా, భ-కారస్స హ-కారం కత్వా పహూతా జివ్హా ఏతస్సాతి **పహూతజివ్హో.**

విచ్ఛిన్దిత్వా విచ్ఛిన్దిత్వా పవత్తసరతాయ **ఛిన్నస్సరాపి.** అనేకాకారతాయ **భిన్నస్సరాపి.** కాకస్స వియ అమనుఞ్ఞసరతాయ **కాకస్సరాపి. అపలిబుద్ధత్తా**తి అనుపద్ధుతవత్థుకత్తా, వత్థూతి చ అక్ఖరుప్పత్తిట్ఠానం వేదితబ్బం. **అట్ఠఙ్గసమన్నాగతో**తి ఏత్థ అఙ్గాని పరతో ఆగమిస్సన్తి. **మఞ్జుఘోసో**తి మధురస్సరో.

అభినీలనేత్తోతి అధికనీలనేత్తో, అధికతా చ సాతిసయం నీలభావేన వేదితబ్బా, న నేత్తనీలభావస్సేవ అధికభావతోతి ఆహ ‘‘**న సకలనీలనేత్తో**’’తిఆది. పీతలోహితవణ్ణా సేతమణ్డలగతరాజివసేన. నీలసేతకాళవణ్ణా పన తంతంమణ్డలవసేనేవ వేదితబ్బా.

‘‘**చక్ఖుభణ్డ**న్తి అక్ఖిదల’’న్తి కేచి. ‘‘అక్ఖిదలవటుమ’’న్తి అఞ్ఞే. అక్ఖిదలేహి పన సద్ధిం అక్ఖిబిమ్బన్తి వేదితబ్బం. ఏవఞ్హి వినిగ్గతగమ్భీరజోతనాపి యుత్తా హోతి. ‘‘**అధిప్పేత**’’న్తి ఇమినా అయమేత్థ అధిప్పాయో ఏకదేసేన సముదాయుపలక్ఖణఞాయేనాతి దస్సేతి. యస్మా పఖుమ-సద్దో లోకే అక్ఖిదలలోమేసు నిరుళ్హో, తేనేవాహ ‘‘**ముదుసినిద్ధనీలసుఖుమపఖుమాచితాని అక్ఖీనీ**’’తి.

కిఞ్చాపి ఉణ్ణా-సద్దో లోకే అవిసేసతో లోమపరియాయో, ఇధ పన లోమవిసేసవాచకోతి ఆహ ‘‘**ఉణ్ణా లోమ**’’న్తి. **నలాటవేమజ్ఝే జాతా**తి నలాటమజ్ఝగతా జాతా. **ఓదాతతాయ ఉపమా,** న ముదుతాయ . ఉణ్ణా హి తతోపి సాతిసయం ముదుతరా. తేనాహ‘‘**సప్పి మణ్డో**’’తిఆది. **రజతపుబ్బుళక**న్తి రజతమయతారకమాహ.

ద్వే అత్థవసే పటిచ్చ వుత్తన్తి యస్మా బుద్ధా, చక్కవత్తినో చ పరిపుణ్ణనలాటతాయ, పరిపుణ్ణసీసబిమ్బతాయ చ ‘‘ఉణ్హీససీసా’’తి వుచ్చన్తి, తస్మా తే ద్వే అత్థవసే పటిచ్చ ‘‘**ఉణ్హీససీసో’’తి ఇదం వుత్తం.** ఇదాని తం అత్థద్వయం మహాపురిసే సుప్పతిట్ఠితన్తి ‘‘**మహాపురిసస్స హీ**’’తిఆది వుత్తం. సణ్హతమతాయ, సువణ్ణవణ్ణతాయ, పభస్సరతాయ, పరిపుణ్ణతాయ చ **రఞ్ఞో బన్ధఉణ్హీసపట్టో వియ విరోచతి. కపిసీసా**తి ద్విధాభూతసీసా. **ఫలసీసా**తి ఫలితసీసా. **అట్ఠిసీసా**తి మంసస్స అభావతో అతివియ అట్ఠితాయ, పతనుభావతో వా తచోనద్ధఅట్ఠిమత్తసీసా. **తుమ్బసీసా**తి లాబుసదిససీసా. **పబ్భారసీసా**తి పిట్ఠిభాగేన ఓలమ్బమానసీసా. **పురిమనయేనా**తి పరిపుణ్ణనలాటతాపక్ఖేన. **ఉణ్హీసవేఠితసీసో వియా**తి ఉణ్హీసపట్టేన వేఠితసీసపదేసో వియ. **ఉణ్హీసం వియా**తి ఛేకేన సిప్పినా విరచితఉణ్హీసమణ్డలం వియ.

విపస్సీసమఞ్ఞావణ్ణనా

౩౭. తస్స విత్థారోతి తస్స లక్ఖణపరిగ్గణ్హనే నేమిత్తకానం సన్తప్పనస్స విత్థారో విత్థారకథా. **గబ్భోక్కన్తియం** నిమిత్తభూత సుపినపటిగ్గాహకసన్తప్పనే **వుత్తోయేవ. నిద్దోసే**నాతి ఖారికలోణికాదిదోసరహితేన. **ధాతియో**తి థఞ్ఞపాయికా ధాతియో. తా హి

ధాపేన్తి థఞ్ఞం పాయేన్తీతి **ధాతియో. ''తథా''**తి ఇమినా "సట్ఠి"న్తి పదం ఉపసంహరతి , **సేసాపీతి** న్హాపికా, ధారికా, పరిహారికాతి ఇమా తివిధా. తాపి దహన్తి విదహన్తి న్హానం దహన్తి ధారేన్తీతి "ధాతియో" త్వేవ వుచ్చన్తి. తత్థ **ధారణం** ఉరసా, ఊరునా, హత్థేహి వా సుచిరం వేలం సన్ధారణం. **పరిహరణం** అఞ్ఞస్స అఙ్కతో అత్తనో అఙ్కం, అఞ్ఞస్స బాహుతో అత్తనో బాహుం ఉపసంహరన్తేహి **హరణం** సమ్పాపనం.

౩౮. **మఞ్జుస్సరోతి** సణ్హస్సరో. యో హి సణ్హో, సో ఖరో న హోతీతి ఆహ **''అఖరస్సరో''**తి. **వగ్గుస్సరోతి** మనోరమ్మస్సరో, మనోరమ్మతా చస్స చాతురియసే పుఞ్ఞయోగతోతి ఆహ **''ఛేకనిపుణస్సరో''**తి. **మధురస్సరోతి** సోతసుఖస్సరో, సోతసుఖతా చస్స అతివియ ఇట్ఠభావేనాతి ఆహ **''సాతస్సరో''**తి. **పేమనీయస్సరోతి** పియాయితబ్బస్సరో, పియాయితబ్బతా చస్స సుణన్తానం అత్తని భత్తిసముప్పాదనేనాతి ఆహ **''పేమజనకస్సరో''**తి. **కరవీకస్సరోతి**. కరవీకసద్దో యేసం సత్తానం సోతపథం ఉపగచ్ఛతి, తే అత్తనో సరసమ్పత్తియా పకతిం జహాపేత్వా అవసే కరోన్తో అత్తనో వసే వత్తేతి, ఏవం మధురోతి దస్సేన్తో **''తత్రిద''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **''కరవీకసకుణే''**తిఆది తస్స సభావకథనం. **లళితన్తి** పీతివేగసముట్ఠితం లీళం. **ఛడ్డేత్వాతి** "సఙ్ఖరణమ్పి మధురసద్దసవనన్తరాయకర"న్తి **తిణాని** అపనేత్వా. **అనిక్ఖిపిత్వాతి** భూమియం అనిక్ఖిపిత్వా ఆకాసగతమేవ కత్వా. **అనుబద్ధమిగా** వాళమిగేహి. తతో **మరణభయం** హిత్వా. **పక్ఖే పసారేత్వాతి** పక్ఖే యథాపసారితే కత్వా అపతన్తా **తిట్ఠన్తి**.

సువణ్ణపఞ్జరం విస్సజ్జేసి యోజనప్పమాణే ఆకాసే అత్తనో ఆణాయ పవత్తనతో. తేనాహ **''నో రాజాణాయా''**తిఆది. **లళింసూతి** లళితం కాతుం ఆరభింసు. **తం పీతిన్తి** తం బుద్ధగుణారమ్మణం పీతిం తేనేవ నీహారేన పునప్పునం పవత్తం పీతిం **అవిజహిత్వా** విక్ఖమ్భితకిలేసా థేరానం సన్తికే లద్ధధమ్మస్సవనసప్పాయా ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా పరిపక్కఞాణతాయ **సత్తహి...పే.... పతిట్ఠాసి.** సత్తసతమత్తేన ఓరోధజనేన సద్ధిం పదసావ థేరానం సన్తికం ఉపగతత్తా **''సత్తహి జఙ్ఘసతేహి సద్ధి''**న్తి వుత్తం. **తతోతి** కరవీకసద్దతో. **సతభాగేన...పే.... వేదితబ్బో** అనేకకప్పకోటిసతసమ్భూతపుఞ్ఞసమ్భారసముదాగతవత్థుసమ్పత్తిభావతో.

౩౯. **కమ్మవిపాకజన్తి** సాతిసయసుచరితకమ్మనిబ్బత్తం పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం దూరేపి ఆరమ్మణం సమ్పటిచ్ఛనసమత్థం కమ్మవిపాకేన సహజాతం, కమ్మస్స వా విపాకభావేన జాతం పసాదచక్ఖు. దువిధఞ్హి దిబ్బచక్ఖుం కమ్మమయం, భావనామయన్తి. తత్రిదం కమ్మమయన్తి ఆహ **''న భావనామయ''**న్తి. భావనామయం పన బోధిమూలే ఉప్పజ్జిస్సతి. అయం "సో"తి సల్లక్ఖణం కామం మనోవిఞ్ఞాణేన హోతి, చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పన తస్స తథా విభావితత్తా మనోవిఞ్ఞాణస్స తత్థ తథాపవత్తీతి ఆహ **''యేన నిమిత్తం...పే.... సక్కోతీ''**తి.

౪౦. **వచనత్థోతి** సద్దత్థో. **నిమీలనన్తి** నిమీలనదస్సనం నవిసుద్ధం, తథా చ అక్ఖీని అవివటాని నిమీలదస్సనస్స న విసుద్ధిభావతో. తబ్బిపరియాయతో పన దస్సనం విసుద్ధం, వివటఞ్చాతి ఆహ **''అన్తరన్తరా''**తిఆది.

౪౧. నీ-ఇతి – జాననత్థం ధాతుం గహేత్వా ఆహ **''పనయతి జానాతీ''**తి. యతో వుత్తం "అనిమిత్తా న నాయరే"తి (విసుద్ధి॰ ౧.౧౭౪; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦), "విదూభి నేయ్యం నరవరస్సా"తి (నేత్తి॰ సఙ్గహవార) చ. నీ-ఇతి పన పవత్తనత్థం ధాతుం గహేత్వా **''నయతి** పవత్తేతీ''తి. **అప్పమత్తో అహోసి** తేసు తేసు కిచ్చకరణీయేసు.

౪౭. వస్సావాసో **వస్సం** ఉత్తరపదలోపేన, తస్మా వస్సం, వస్సే వా, సన్నివాసఫాసుతాయ అరహతీతి **వస్సికో,** పాసాదో. మాసా పన వస్సే ఉతుప్పి భవాతి వస్సికా. **ఇతరేసూతి** హేమన్తికం గిమ్హికన్తి ఇమేసు. **ఏసేవ నయోతి** ఉత్తరపదలోపేన నిద్దేసం అతిదిసతి.

నాతిఉచ్చో హోతి నాతినీచోతి గిమ్హికో వియ ఉచ్చో, హేమన్తికో వియ నీచో న హోతి, అథ ఖో తదుభయవేమజ్ఝలక్ఖణతాయ నాతిఉచ్చో హోతి, నాతినీచో. **అస్సాతి** పాసాదస్స. **నాతిబహూనీతి** గిమ్హికస్స వియ న అతిబహూని. **నాతితనూనీతి** హేమన్తికస్స వియ న ఖుద్దకాని, తనుతరజాలాని చ. **మిస్సకానేవాతి** హేమన్తికే వియ న ఉణ్హనియానేవ, గిమ్హికే వియ చ న సీతనియానేవ, అథ ఖో ఉభయమిస్సకానేవ. **తనుకానీతి** న పుథులాని. **ఉణ్హప్పవేసనత్థాయాతి** సూరియసన్తాపానుప్పవేసాయ. **భిత్తినియూహానీతి** దక్ఖిణపస్సే భిత్తీసు నియూహాని. **సినిద్ధన్తి** సినేహవన్తం, సినిద్ధగ్గహణేనేవ చస్స గరుకతాపి వుత్తా ఏవ. **కటుకసన్నిస్సితన్తి** తికటుకాదికటుకద్రబ్యూపసఞ్హితం. **ఉదకయన్తానీతి** ఉదకధారావిస్సన్దయన్తాని. యథా జలయన్తాని, ఏవం హిమయన్తానిపి తత్థ కరోన్తి ఏవ. తస్మా హేమన్తే వియ హిమాని పతన్తానియేవ హోన్తీతి చ వేదితబ్బం.

సబ్బట్ఠానానిపీతి సబ్బాని పటికిరియాన్హానభోజనకీళాసఞ్చరణాదిట్ఠానానిపి, న నివాసట్ఠానానియేవ. తేనాహ ''**దోవారికాపీ**''తిఆది. తత్థ కారణమాహ ''**రాజా కిర**''తిఆది.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జిణ్ణపురిసవణ్ణనా

౪౮. **గోపానసివఙ్కన్తి** వఙ్కగోపానసీ వియ. వఙ్కానఞ్హి వఙ్కభావస్స నిదస్సనత్థం అవఙ్కగోపానసీపి గయ్హతి. **ఆభోగ్గవఙ్కన్తి** ఆదితో పట్ఠాయ అబ్భుగ్గతాయ కుటిలసరీరతాయ వఙ్కం. తేనాహ ''**ఖన్ధే**''తిఆది. దణ్డపరం దణ్డగ్గహణపరం అయనం గమనం ఏతస్సాతి **దణ్డపరాయనం,** దణ్డో వా పరం ఆయనం గమనకారణం ఏతస్సాతి **దణ్డపరాయనం.** ఠానాదీసు దణ్డో గతి అవస్సయో ఏతస్స తేన వినా అప్పవత్తనతోతి **దణ్డగతికం,** గచ్ఛతి ఏతేనాతి వా **గతి,** దణ్డో గతి గమనకారణం ఏతస్సాతి **దణ్డగతికం. దణ్డపటిసరణన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **జరాతురన్తి** జరాయ కిలన్తం అస్సవసం. **యదా రథో పురతో హోతీతి** ద్వేధాపథే సమ్పత్తే పురతో గచ్ఛన్తే బలకాయే తత్థ ఏకం సణ్ఠానం ఆరుళ్హో మజ్ఝే గచ్ఛన్తో బోధిసత్తేన ఆరుళ్హో రథో ఇతరం సణ్ఠానం గచ్ఛన్తో యదా పురతో హోతి. **పచ్ఛా బలకాయోతి** తదా పచ్ఛా హోతి సబ్బో బలకాయో. **తాదిసే ఓకాసేతి** తాదిసే వుత్తప్పకారే మగ్గప్పదేసే. **తం పురిసన్తి** తం జిణ్ణపురిసం. **సుద్ధావాసాతి** సిద్ధత్థాదీనం తిణ్ణం సమ్మాసమ్బుద్ధానం సాసనే బ్రహ్మచరియం చరిత్వా సుద్ధావాసభూమియం నిబ్బత్తబ్రహ్మానో. తే హి తదా తత్థ తిట్ఠన్తి. ''కిం పనేసో జిణ్ణో నామా''తి ఏసో తయా వుచ్చమానో కిం అత్థతో, తం మే నిద్ధారేత్వా కథేహీతి దస్సేతి. అనిద్ధారితసరూపత్తా హి తస్స అత్తనో బోధిసత్తో లిఙ్గసబ్బనామేన తం వదన్తో ''కి''న్తి ఆహ. ''యథా కిం తే జాత''న్తి ద్వయమేవ హి లోకే యేభుయ్యతో జాయతి ఇత్థీ వా పురిసో వా, తథాపి తం లిఙ్గసబ్బనామేన వుచ్చతి, ఏవం సమ్పదమిదం వేదితబ్బం. ''**కిం వుత్తం హోతీ**''తిఆది తస్స అనిద్ధారితసరూపతంయేవ విభావేతి.

''**తేన హీ**''తిఆది ''అయఞ్చ జిణ్ణభావో సబ్బసాధారణత్తా మయ్హమ్పి ఉపరి ఆపత్తితో ఏవా''తి మహాసత్తస్స సంవిజ్జనాకారవిభావనం. రథం సారేతీతి **సారథి.** కీళావిహారత్థం ఉయ్యుత్తా యన్తి ఉపగచ్ఛన్తి ఏతన్తి **ఉయ్యానం. అలన్తి**

పటిక్ఖేపవచనం. **నామాతి** గరహణే నిపాతో "కథఞ్హినామా"తిఆదీసు (పారా॰ ౩౮, ౪౨, ౮౭, ౮౮, ౯౦, ౧౬౬, ౧౭౦; పాచి॰ ౧, ౧౩, ౩౬) వియ. జాతియా ఆదీనవదస్సనత్థం తంమూలస్స ఉమ్మూలనం వియ హోతీతి, తస్స చ అవస్సితభావతో "**జాతియా మూలం ఖణన్తో నిసీదీ**"తి ఆహ. సిద్ధే హి కారణే ఫలం సిద్ధమేవ హోతీతి. పీళం జనేత్వా అన్తోతుదనవసేన సబ్బపఠమం హదయం అనుపవిస్స ఠితత్తా **పఠమేన సల్లేన హదయే విద్ధో వియ నిసీదీ**తి యోజనా.

బ్యాధిపురిసవణ్ణనా

౪౭. పుబ్బే వుత్తనయేనేవాతి "సుద్ధావాసా కిరా"తిఆదినా పుబ్బే వుత్తేనేవ నయేన. **ఆబాధిక**న్తి ఆబాధవన్తం. **దుక్ఖిత**న్తి సఞ్జాతదుక్ఖం. **అజాత**న్తి అజాతభావో, నిబ్బానం వా.

కాలకతపురిసవణ్ణనా

౩౦. భస్తసేత్తకుప్పలాది వివిధం కత్వా లాతబ్బతో **విలాతో,** వయ్హం, సివికా చాతి ఆహ "**విలాతన్తి సివిక**"న్తి. సివికాయ దిట్ఠపుబ్బత్తా మహాసత్తో చితకపఞ్జరం "సివిక"న్తి ఆహ. **ఇతో పటిగత**న్తి ఇతో భవతో అపగతం . **కతకాల**న్తి పరియోసాపితజీవనకాలం. తేనాహ "**యత్తక**"న్తిఆది.

పబ్బజితవణ్ణనా

౩౩. ధమ్మం చరతీతి **ధమ్మచరణో,** తస్స భావో **ధమ్మచరణభావో**తి ధమ్మచరియమేవ వదతి. **ఏవం ఏకేకస్స పదస్సా**తి యథా "సాధుధమ్మచరియాతి పబ్బజితో"తి యోజనా, ఏవం "సాధుసమచరియాతి పబ్బజితో"తిఆదినా ఏకేకస్స పదస్స **యోజనా వేదితబ్బా. సబ్బానీ**తి "సాధుధమ్మచరియా"తిఆదీసు ఆగతాని సబ్బాని ధమ్మసమకుసలపుఞ్ఞపదాని. **దసకుసలకమ్మపథవేవచనానీ**తి దానాదీని దసకుసలధమ్మపరియాయపదాని.

బోధిసత్తపబ్బజ్జావణ్ణనా

౩౪. పబ్బజితస్స ధమ్మిం కథం సుత్వాతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞఞ్చ** సజ్జీతిఅనారుళ్హం తేన తదా వుత్తం ధమ్మిం కథన్తి యోజనా. "**వంసోవా**"తి పదత్తయేన ధమ్మతా ఏసాతి దస్సేతి. **చిరస్సం చిరస్సం పస్స**న్తి దీఘాయుకభావతో. తథా హి వుత్తం "బహూనం వస్సానం…పే॰… అచ్చయేనా"తి. **తేనేవా**తి న చిరస్సం దిట్ఠభావేనేవ. అచిరకాలన్తరికమేవ పుబ్బకాలకిరియం దస్సేన్తో "**జిణ్ణఞ్చ దిస్వా…పే॰… పబ్బజితఞ్చ దిస్వా, తస్మా అహం పబ్బజితోమ్హి రాజా**"తి ఆహ యథా "న్హత్వా వత్థం పరిదహిత్వా గన్ధం విలిమ్పిత్వా మాలం పిళన్ధిత్వా భుత్తో"తి.

మహాజనకాయఅనుపబ్బజ్జావణ్ణనా

౩౫. "**కస్మా పనేత్థా**"తిఆదినా తేసం చతురాసీతియా పాణసహస్సానం మహాసత్తే సంభత్తతం, సంవేగబహులతఞ్చ దస్సేతి, యతో సుతట్ఠానేయేవ ఠత్వా ఞాతిమిత్తాదీసు కిఞ్చి అనామన్తేత్వా మత్తవరవారణో వియ అయోమయబన్ధనం ఘనబన్ధనం ఛిన్దిత్వా పబ్బజ్జం ఉపగచ్ఛింసు.

చత్తారో మాసే చారికం చరి న తావ ఞాణస్స పరిపాకం గతత్తా.

యదా పన ఞాణం పరిపాకం గతం, తం దస్సేన్తో ''**అయం పనా**''తిఆదిమాహ. **సబ్బేవ ఇమే** పబ్బజితా మమ గమనం **జానిస్సన్తి,** జానన్తా చ మం అనుబన్ధిస్సన్తీతి అధిప్పాయో. **సన్నిసీవేసూతి** సన్నిసిన్నేసు. **సణతేవాతి** సణతి వియ సద్దం కరోతి వియ.

అవివేకారామానన్తి అనభిరతివివేకానం. **అయం కాలో**తి అయం తేసం పబ్బజితానం మమ గమనస్స అజాననకాలో. **నిక్ఖమిత్వా**తి పణ్ణసాలాయ నిగ్గన్త్వా, మహాభినిక్ఖమనం పన పగేవ నిక్ఖన్తో. పారమితానుభావేన ఉట్ఠితం ఉపరి దేవతాహి దిబ్బపచ్చత్థరణేహి సుపఞ్ఞత్తమ్పి మహాసత్తస్స పుఞ్ఞానుభావేన సిద్ధత్తా తేన పఞ్ఞత్తం వియ హోతీతి వుత్తం ''**పల్లఙ్కం పఞ్ఞపేత్వా**''తి. ''కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతూ''తిఆది (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౨, ౨౩౭; అ॰ ని॰ ౨.౫; ౮.౧౩; మహాని॰ ౧౭, ౧౯౬) నయప్పవత్తం **చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠహిత్వా. వూపకాస**న్తి వివేకవాసం.

అఞ్ఞేనేవాతి యత్థ మహాపురిసో తదా విహరతి, తతో అఞ్ఞేనేవ దిసాభాగేన. కామం బోధిమణ్డో జమ్బుదీపస్స మజ్ఝే నాభిట్ఠానియో, తదా పన బ్రహారఞ్ఞే వివిత్తే యోగీనం పటిసల్లానసారుప్పే హుత్వా తిట్ఠతి, తదఞ్ఞో పన జమ్బుదీపప్పదేసో యేభుయ్యేన బహుజనో ఆకిణ్ణమనుస్సో ఇద్ధో ఫీతో అహోసి. తేన తే తం తం జనపదదేసం ఉద్దిస్స గతా ''**అన్తో జమ్బుదీపాభిముఖా చారికం పక్కన్తా**''తి వుత్తా **అన్తో జమ్బుదీపాభిముఖా,** న హిమవన్తాదిపబ్బతాభిముఖాతి అత్థో.

బోధిసత్తఅభినివేసవణ్ణనా

౫౭. కామం భగవా బుద్ధో హుత్వా సత్తసత్తాహాని తత్థేవ వసి, సబ్బపఠమం పన విసాఖపుణ్ణమం సన్ధాయ ''**ఏకరత్తివాసం ఉపగతస్సా**''తి వుత్తం. **రహోగతస్సా**తి రహో జనవివిత్తం ఠానం ఉపగతస్స, తేన గణసఙ్గణికాభావేన మహాసత్తస్స కాయవివేకమాహ. **పటిసల్లీనస్సా**తి నానారమ్మణచారతో చిత్తస్స నివత్తియా పతి సమ్మదేవ నిలీనస్స తత్థ అవిసటచిత్తస్స, తేన చిత్తసఙ్గణికాభావేనస్స పుబ్బభాగియం చిత్తవివేకమాహ. **దుక్ఖ**న్తి జాతిఆదిమూలకం దుక్ఖం. కామం చుతూపపాతాపి జాతిమరణాని ఏవ, మరణజాతియోవ ''జాయతి మీయతీ''తి పన వత్వా ''చవతి ఉపపజ్జతీ''తి వచనం న ఏకభవపరియాపన్నానం నేసం గహణం, అథ ఖో నానాభవపరియాపన్నానం ఏకజ్ఝం గహణన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**ఇదం ద్వయం...పే.... వుత్త**''న్తి. కస్మా పన లోకస్స కిచ్ఛాపత్తిపరివితక్కనే ''జరామరణస్సా''తి జరామరణవసేన నియమనం కతన్తి ఆహ ''**యస్మా**''తిఆది. **జరామరణమేవ ఉపట్ఠాతి** ఆదితోతి అధిప్పాయో. **అభినివిట్ఠస్సా**తి ఆరద్ధస్స. పటిచ్చసముప్పాదముఖేన విపస్సనారమ్భే తస్స జరామరణతో పట్ఠాయ అభినివేసో అగ్గతో యావ మూలం ఓతరణం వియాతి ఆహ ''**భవగ్గతో ఓతరన్తస్స వియా**''తి.

ఉపాయమనసికారాతి ఉపాయేన మనసికరణతో మనసికారస్స పవత్తనతో. ఇదాని తం ఉపాయమనసికారపరియాయం యోనిసోమనసికారం సరూపతో, పవత్తిఆకారతో చ దస్సేతుం ''**అనిచ్చాదీని హి**''తిఆది వుత్తం. **యోనిసోమనసికారో నామ హోతీ**తి యాథావతో మనసికారభావతో. **అనిచ్చాదీనీతి ఆది**-సద్దేన దుక్ఖానత్తఅసుభాదీనం గహణం. **అయ**న్తి ''ఏతదహోసీ''తి ఏవం వుత్తో ''కిమ్హి ను ఖో సతీ''తిఆదినయప్పవత్తో మనసికారో. **తేసం అఞ్ఞతరో**తి తేసు అనిచ్చాదిమనసికారేసు అఞ్ఞతరో ఏకో. కో పన సోతి? అనిచ్చమనసికారోవ, తత్థ కారణమాహ

‘‘**ఉదయబ్బయానుపస్సనావసేన పవత్తత్తా**’’తి. యఞ్హి ఉప్పజ్జతి చేవ చవతి చ, తం అనిచ్చం ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నత్తా అద్ధువన్తి కత్వా. తస్స పన తబ్భావదస్సనం యాథావమనసికారతాయ యోనిసోమనసికారో . **ఇతో యోనిసోమనసికారాతి** హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి తస్స ఇమినా ‘‘**ఉపాయమనసికారేనా**’’తి హేతుమ్హి కరణవచనేన అత్థమాహ. **సమాగమో అహోసీ**తి యాథావతో పటివిజ్ఝనవసేన సఙ్గమో అహోసి. **కిం పన త**న్తి కిం పన తం జరామరణకారణన్తి ఆహ ‘‘**జాతీ**’’తి. “జాతియా ఖో”తిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – కిమ్హి ను ఖో సతి జరామరణం హోతి, కిం పచ్చయా జరామరణ”న్తి జరామరణకారణం పరిగ్గణ్హన్తస్స బోధిసత్తస్స “యస్మిం సతి యం హోతి, అసతి చ న హోతి, తం తస్స కారణ”న్తి ఏవం అబ్యభిచారికారణపరిగ్గణ్హనే “జాతియా ఖో సతి జరామరణం హోతి, జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తి యా జరామరణస్స కారణపరిగ్గాహికా పఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, తాయ ఉప్పజ్జన్తియా సమాగమో అహోసీతి. **సబ్బపదానీ**తి “కిమ్హి ను ఖో సతి జాతి హోతీ”తిఆదినా ఆగతాని జాతిఆదీని విఞ్ఞాణపరియోసానాని నవ పదాని.

ద్వాదసపదికే పటిచ్చసముప్పాదే ఇధ యాని ద్వే పదాని అగ్గహితాని, తేసం అగ్గహణే కారణం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జేతుకామో తేసం గహేతబ్బాకారం తావ దస్సేన్తో ‘‘**ఏత్థ పనా**’’తిఆదిమాహ. పచ్చక్ఖభూతం పచ్చుప్పన్నభవం పఠమం గహేత్వా తదనన్తరం అనాగతం “దుతియ”న్తి గహణే అతీతో తతియో హోతీతి ఆహ ‘‘**అవిజ్జా సఙ్ఖారా హి అతీతో భవో**’’తి. నను చేత్థ అనాగతస్సాపి భవస్స గహణం న సమ్భవతి పచ్చుప్పన్నవసేన అభినివేసస్స జోతితత్తాతి? సచ్చమేతం, కారణే పన గహితే ఫలం గహితమేవ హోతీతి తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అపి చేత్థ అనాగతోపి అద్ధా అత్థతో సఙ్గహితో ఏవ, యతో పరతో “నామరూపపచ్చయా సళాయతన”న్తిఆదినా అనాగతద్ధసఙ్గహికా దేసనా పవత్తా. **తేహీ**తి అవిజ్జాసఙ్ఖారేహి ఆరమ్మణభూతేహి. **న ఘటియతి** న సమ్బజ్ఝతి. **మహాపురిసో హి పచ్చుప్పన్నవసేన అభినివిట్ఠో**తి అఘటనే కారణమాహ. **అదిట్ఠేహీ**తి అనవబుద్ధేహి, ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే చేతం కరణవచనం. సతి అనుబోధే పటివేధేన భవితబ్బన్తి ఆహ ‘‘**న సక్కా బుద్ధేన భవితు**’’న్తి. **ఇమినాతి** మహాసత్తేన. **తేతి** అవిజ్జాసఙ్ఖారా. **భవఉపాదానతణ్హావసేనేవాతి** భవఉపాదానతణ్హాదస్సనవసేనేవ. **దిట్ఠా** తంసభావతంసహగతేహి తేహి సమానయోగక్ఖమత్తా. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౨.౬౨౦) **కథితావ,** తస్మా న ఇధ కథేతబ్బాతి అధిప్పాయో.

౬౫. **పచ్చయతోతి** హేతుతో, సఙ్ఖారతోతి అత్థో. “కిమ్హి ను ఖో సతి జరామరణం హోతీ”తిఆదినా హి హేతుపరమ్పరావసేన ఫలపరమ్పరాయ వుచ్చమానాయ “కిమ్హి ను ఖో సతి విఞ్ఞాణం హోతీ”తి విచారణాయ “సఙ్ఖారే ఖో సతి విఞ్ఞాణం హోతీ”తి విఞ్ఞాణస్స విసేసకారణభూతే సఙ్ఖారే అగ్గహితే తతో విఞ్ఞాణం పటినివత్తతి నామ, న సబ్బపచ్చయతో. తేనేవాహ “నామరూపే ఖో సతి విఞ్ఞాణం హోతీ”తి (దీ. ని. ౨.౬౫), నామమ్పి చేత్థ సహజాతాదివసేనేవ పచ్చయభూతం అధిప్పేతం, న కమ్మూపనిస్సయవసేన పచ్చుప్పన్నవసేన అభినివిసస్స జోతితత్తా. **ఆరమ్మణతోతి** అవిజ్జాసఙ్ఖారసఙ్ఖాతఆరమ్మణతో, అతీతభవసఙ్ఖాతఆరమ్మణతో వా. అతీతద్ధపరియాపన్నా హి అవిజ్జాసఙ్ఖారా. యతో పటినివత్తమానం విఞ్ఞాణం అతీతభవతోపి పటినివత్తతి నామ. **ఉభయమ్పీ**తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణమ్పి విపస్సనావిఞ్ఞాణమ్పి. **నామరూపం నాతిక్కమతీ**తి పచ్చయభూతం, ఆరమ్మణభూతఞ్చ నామరూపం నాతిక్కమతి తేన వినా అవత్తనతో. తేనాహ ‘‘**నామరూపతో పరం న గచ్ఛతీ**’’తి.

విఞ్ఞాణే నామరూపస్స పచ్చయే హోన్తేతి విఞ్ఞాణే నామస్స, రూపస్స, నామరూపస్స చ పచ్చయే హోన్తే. **నామరూపే చ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయే హోన్తే**తి తథా నామే, రూపే, నామరూపే చ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయే హోన్తేతి

చతువోకారఏకవోకారపఞ్చవోకారభవవసేన యథారహం యోజనా వేదితబ్బా, **ద్వీసుపి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేసు హోన్తేసూతి** పన పఞ్చవోకారభవవసేనేవ. **ఏత్తకేనాతి** ఏవం విఞ్ఞాణ నామరూపానం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపత్థమ్భనవసేన పవత్తియా. **జాయేథ వా...పే... ఉపపజ్జేథ వాతి** "సత్తో జాయతి...పే... ఉపపజ్జతి వా"తి సమఞ్ఞా హోతి విఞ్ఞాణనామరూపవినిముత్తస్స సత్తపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతస్స ధమ్మస్స అభావతో. తేనాహ **"ఇతో హి"**తిఆది. **ఏతదేవాతి** విఞ్ఞాణం, నామరూపన్తి ఏతం ద్వయమేవ.

పఞ్చ పదానీతి "జాయేథ వా"తిఆదీని పఞ్చ పదాని. నను తత్థ పఠమతతియేహి చతుత్థపఞ్చమాని అత్థతో అభిన్నానీతి ఆహ **"సద్ధిం అపరాపరం చుతిపటిసన్ధీహి"**తి. **పున తం ఏత్తావతాతి వుత్తమత్థన్తి** యో "ఏత్తావతా"తి పదేన పుబ్బే వుత్తో, తమేవ యథావుత్తమత్థం "యదిద"న్తిఆదినా **నియ్యాతేన్తో** నిదస్సేన్తో పున **వత్వా**. **అనులోమపచ్చయాకారవసేనాతి** పచ్చయధమ్మదస్సనపుబ్బకం పచ్చయుప్పన్నధమ్మదస్సనవసేన. పచ్చయధమ్మానఞ్హి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయభావో ఇదప్పచ్చయతా పచ్చయాకారో, సో చ "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తిఆదినా వుత్తో. సంసారప్పవత్తియా అనులోమనతో **అనులోమపచ్చయాకారో.** జాతిఆదికం సబ్బం వట్టదుక్ఖం చిత్తేన సమిహితేన కతం సమూహవసేన గహేత్వా పాళియం "దుక్ఖక్ఖన్ధస్సా"తి వుత్తన్తి ఆహ **"జాతి...పే... దుక్ఖరాసిస్సా"**తి.

౫౯. దుక్ఖక్ఖన్ధస్స అనేకవారం సముదయదస్సనవసేన విఞ్ఞాణస్స పవత్తత్తా **"సముదయో సముదయో"**తి ఆమేడితవచనం అవోచ. అథ వా "ఏవం సముదయో హోతీ"తి ఇదం న కేవలం నిబ్బత్తినిదస్సనపదం, అథ ఖో పటిచ్చసముప్పాద-సద్దో వియ సముప్పాదముఖేన ఇధ సముదయ-సద్దో నిబ్బత్తిముఖేన పచ్చయత్తం వదతి. విఞ్ఞాణాదయో భవన్తా ఇధ పచ్చయధమ్మా నిద్దిట్ఠా, తే సామఞ్ఞరూపేన బ్యాపనిచ్ఛావసేన గణ్హన్తో "సముదయో సముదయో"తి ఆహ, ఏవఞ్చ కత్వా యం వక్ఖతి "ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీతి పచ్చయసఙ్ఖాననమత్తం కథిత"న్తి, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౮) తం సమత్థితం హోతి. యది ఏవం "ఉదయదస్సనపఞ్ఞా వేసా"తి ఇదం కథన్తి? నాయం దోసో పచ్చయతో ఉదయదస్సనముఖేన నిబ్బత్తిలక్ఖణదస్సనస్స సమ్భవతో. **దస్సనట్ఠేన చక్ఖూతి** సముదయస్స పచ్చక్ఖతో దస్సనభావేన చక్ఖు వియాతి **చక్ఖు. ఞాతకరణట్ఠేనాతి** యథా సముదయో సమ్మదేవ ఞాతో హోతి అవబుద్ధో, ఏవం కరణట్ఠేన. **పజాననట్ఠేనాతి** "విఞ్ఞాణాదితంతంపచ్చయుప్పత్తియా ఏతస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతీ"తి పకారతో జాననట్ఠేన. **నిబ్బిజ్ఝిత్వా పటివిజ్ఝిత్వా ఉప్పన్నట్ఠేనాతి** అనిబ్బిజ్ఝిత్వా పుబ్బే ఉదయదస్సనపఞ్ఞాయ పటిపక్ఖధమ్మే నిబ్బిజ్ఝిత్వా "అయం సముదయో"తి పచ్చయతో, ఖణతో చ, సరూపతో పటివిజ్ఝిత్వా ఉప్పన్నభావేన, నిబ్బిజ్ఝనట్ఠేన పటివిజ్ఝనట్ఠేన విజ్జాతి వుత్తం హోతి. **ఓభాసట్ఠేనాతి** సముదయసభావపటిచ్ఛాదనకస్స మోహన్ధకారస్స చ కిలేసన్ధకారస్స చ విధమనవసేన అవభాసకభావేన.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం పటిపాటియా విభావేతుం **"యథాహ"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **చక్ఖుం ఉదపాదీతి** పాళియం పదుద్ధారో. కథం ఉదపాదీతి చేతి ఆహ **"దస్సనట్ఠేనా"**తి. "సముదయస్స పచ్చక్ఖతో దస్సనభావేనాతి వుత్తో వాయమత్థో. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **చక్ఖుధమ్మోతి** చక్ఖూతి పాళిధమ్మో. **దస్సనట్ఠో అత్థోతి** దస్సనసభావో తేన పకాసేతబ్బో అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఏత్తకేహి పదేహీతి** ఇమేహి పఞ్చహి పదేహి. **"కిం కథిత"**న్తి పిణ్డత్థం పుచ్ఛతి. **పచ్చయసఙ్ఖాననమత్తన్తి** విఞ్ఞాణాదీనం పచ్చయధమ్మానం నామరూపాదిపచ్చయుప్పన్నస్స

పచ్చయసభావసఞ్ఞానమత్తం కథితం అవిసేసతో పచ్చయసభావసల్లక్ఖణస్స జోతితత్తా. సఙ్ఖారానం సమ్మదేవ ఉదయదస్సనస్స జోతితత్తా **''వీథిపటిపన్నా తరుణవిపస్సనా కథితా''**తి చ వుత్తం.

౬౧. అత్తనా అధిగతత్తా ఆసన్నపచ్చక్ఖతాయ **''అయ''**న్తి వుత్తం, అరియమగ్గాదీనం మగ్గనట్ఠేన **మగ్గో**తి. పుబ్బభాగవిపస్సనా హేసా. తేనాహ **''బోధాయా''**తి. బోధపదస్స భావసాధనతం సన్ధాయాహ **''చతుసచ్చబుజ్ఝనత్థాయా''**తి. పరిఞ్ఞాపహానభావనాభిసమయా యావదేవ సచ్ఛికిరియాభిసమయత్థా నిబ్బానాధిగమత్థత్తా బ్రహ్మచరియవాసస్సాతి వుత్తం **''నిబ్బానబుజ్ఝనత్థాయ ఏవ వా''**తి. ''నిబ్బానం పరమం సుఖ''న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౧౫, ౨౧౭; ధ॰ ప॰ ౨౦౪) హి వుత్తం. **బుజ్ఝతీ**తి చత్తారి అరియసచ్చాని ఏకపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, తేన బోధ-సద్దస్స కత్తుసాధనత్తమాహ. **పచ్చత్తపదేహీ**తి పఠమావిభత్తిదీపకేహి పదేహి. **నిబ్బానమేవ కథితం** విఞ్ఞాణాది నిరుజ్ఝతి ఏత్థాతి కత్వా. **అనిబ్బత్తినిరోధ**న్తి సబ్బసో పచ్చయనిరోధేన అనుప్పాదనిరోధం అచ్చన్తనిరోధం.

౬౨. **సబ్బేహేవ ఏతేహి పదేహీ**తి ''చక్ఖు''తిఆదీహి పఞ్చహి పదేహి. **నిరోధసఞ్ఞాణమత్తమేవా**తి ''నిరోధో నిరోధోతి ఖో''తిఆదినా నిరోధస్స సఞ్ఞానమత్తమేవ **కథితం** పుబ్బారమ్భభావతో, న తస్స పటివిజ్ఝనవసేన పచ్చక్ఖతో దస్సనం అరియమగ్గస్స అనధిగతత్తా. సఙ్ఖారానం సమ్మదేవ నిరోధదస్సనం నామ సిఖాప్పత్తాయ విపస్సనాయ వసేన ఇచ్ఛితబ్బన్తి **''వుట్ఠానగామినీ బలవవిపస్సనా కథితా''**తి చ వుత్తం.

౬౩. **విదిత్వా**తి పుబ్బభాగియేన ఞాణేన జానిత్వా. **తతో అపరభాగే**తి వుత్తనయేన పచ్చయనిరోధజాననతో పచ్ఛాభాగే. **ఉపాదానస్స పచ్చయభూతేసూ**తి చతుబ్బిధస్సపి ఉపాదానస్స ఆరమ్మణపచ్చయాదినా పచ్చయభూతేసు, ఉపాదానియేసూతి అత్థో . **వహన్తో**తి పవత్తేన్తో. **ఇద**న్తి ''అపరేన సమయేనా''తిఆది వచనం. **కస్మా వుత్త**న్తి ''యాయ పటిపత్తియా సబ్బేపి మహాబోధిసత్తా చరిమభవే బోధాయ పటిపజ్జన్తి, విపస్సనాయ మహాబోధిసత్తేన తథేవ పటిపన్న''న్తి కథేతుకమ్యతావసేన పుచ్ఛావచనం. తేనాహ **''సబ్బేయేవ హీ''**తిఆది. తత్థ పుత్తస్స జాతదివసే మహాభినిక్ఖమనం, పధానానుయోగో చ ధమ్మతావసేన వేదితబ్బో, ఇతరం ఇతికత్తబ్బతావసేన. తత్థాపి చిరకాలపరిభావనాయ లద్ధాసేవనాయ మహాకరుణాయ సఞ్చోదితమానసత్తా ''కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో''తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౫౭; సం॰ ని॰ ౨.౪, ౧౦) సంసారదుక్ఖతో మోచేతుం ఇచ్ఛితస్స సత్తలోకస్స కిచ్ఛాపత్తిదస్సనముఖేన జరామరణతో పట్ఠాయ పచ్చయాకారసమ్మసనమ్పి ధమ్మతావ. తథా అత్తాధీనతాయ, కేనచి అనుపఖతత్తా, అసేచనకసుఖవిహారతాయ, చతుత్థజ్ఝానికతాయ చ ఆనాపానకమ్మట్ఠానానుయోగో. **పఞ్చసు ఖన్ధేసు అభినివిసిత్వా**తి విఞ్ఞాణనామరూపాదిపరియాయేన గహితేసు పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు విపస్సనాభినివేసవసేన అభినివిసిత్వా పటిపత్తిం ఆరభిత్వా. **అనుక్కమ**న్తి అను అను గామితబ్బతో పటిపజ్జితబ్బతో ''అనుక్కమ''న్తి లద్ధనామం అనుపుబ్బపటిపత్తిం. **కత్వా**తి పటిపజ్జిత్వా.

ఇతి రూపన్తి ఏత్థ దుతియో **ఇతి**-సద్దో నిదస్సనత్థో, తేన పఠమో **ఇతి**-సద్దో సరూపస్స, పరిమాణస్స చ బోధకో అనేకత్థత్తా నిపాతానం,ఆవుత్తిఆదివసేన వాయమత్థో వేదితబ్బో. అన్తోగధావధారణఞ్చ వాక్యం దస్సేన్తో **''ఇదం రూపం, ఏత్తకం రూపం, ఇతో ఉద్ధం రూపం నత్థీ''**తిఆదిమాహ . తత్థ **''రుప్పనసభావ''**న్తి ఇమినా సామఞ్ఞతో రూపస్స సభావో దస్సితో, **''భూతుపాదాయభేద''**న్తిఆదినా విసేసతో, తదుభయేనపి ''ఇదం రూప''న్తి పదస్స అత్థో నిద్దిట్ఠో. తత్థ **లక్ఖణం** నామ తస్స తస్స రూపవిసేసస్స అనఞ్ఞసాధారణో సభావో. **రసో** తస్సేవ అత్తనో ఫలం పతి పచ్చయభావో. **పచ్చుపట్ఠానం** తస్స పరమత్థతో విజ్జమానత్తా యాథావతో ఞాణస్స గోచరభావో. **పదట్ఠానం** ఆసన్నకారణం, తేనస్స పచ్చయాయత్తవుత్తితా

దస్సితా. ‘‘**అనవసేసరూపపరిగ్గహో**’’తి ఇమినా పన ‘‘ఏత్తకం రూపం, ఇతో ఉద్ధం’’ రూపం నత్థీతి పదద్వయస్సాపి అత్థో నిద్దిట్ఠో రూపస్స సబ్బసో పరియాదానవసేన నియామనతో. ‘‘ఇతి రూపస్స సముదయో’’తి ఏత్థ పన **ఇతి**-సద్దో ‘‘ఇతి ఖో భిక్ఖవే సప్పటిభయో బాలో’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪; అ॰ ని॰ ౩.౧) వియ పకారత్థోతి ఆహ ‘‘**ఇతీతి ఏవ**’’న్తి.

అవిజ్జాసముదయాతి అవిజ్జాయ ఉప్పాదా, అత్థిభావాతి అత్థో. నిరోధనిరోధీ హి ఉప్పాదో అత్థిభావవాచకోపి హోతి, తస్మా పురిమభవసిద్ధాయ అవిజ్జాయ సతి ఇమస్మిం భవే రూపసముదయో, రూపస్స ఉప్పాదో హోతీతి అత్థో. ‘‘**తణ్హాసముదయా**’’తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఆహారసముదయాతి** ఏత్థ పన పవత్తిపచ్చయేసు కబళీకారాహారస్స బలవతాయ సో ఏవ గహితో. తస్మిం పన గహితే పవత్తిపచ్చయతాసామఞ్ఞేన ఉతుచిత్తాని గహితానేవ హోన్తీతి చతుసముట్ఠానికరూపస్స పచ్చయతో ఉదయదస్సనం విభావితమేవాతి దట్ఠబ్బం. ‘‘**నిబ్బత్తిలక్ఖణ**’’న్తిఆదినా కాలవసేన ఉదయదస్సనమాహ. తత్థ **నిబ్బత్తిలక్ఖణన్తి** రూపస్స ఉప్పాదసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతలక్ఖణం. **పస్సన్తోపీతి** న కేవలం పచ్చయసముదయమేవ, అథ ఖో ఖణతో ఉదయం పస్సన్తోపి. అద్ధావసేన హి పఠమం ఉదయం పస్సిత్వా ఠితో పున సన్తతివసేన దిస్వా అనుక్కమేన ఖణవసేన పస్సతి. **అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధోతి** అగ్గమగ్గేన అవిజ్జాయ అనుప్పాదనిరోధతో అనాగతస్స రూపస్స అనుప్పాదనిరోధో హోతి పచ్చయాభావే అభావతో. **తణ్హానిరోధా కమ్మనిరోధోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఆహారనిరోధాతి** పవత్తిపచ్చయస్స కబళీకారాహారస్స అభావేన. **రూపనిరోధోతి** తంసముట్ఠానరూపస్స అభావో హోతి. సేసం వుత్తనయమేవ. ‘‘**విపరిణామలక్ఖణ**’’న్తి భఙ్గకాలవసేన హేతం వయదస్సనం, తస్మా తం అద్ధావసేన పఠమం పస్సిత్వా పున సన్తతివసేన దిస్వా అనుక్కమేన ఖణవసేన పస్సతి. అయఞ్చ నయో పాకతికవిపస్సకవసేన వుత్తో, బోధిసత్తానం పనేతం నత్థి. ఏస నయో ఉదయదస్సనేపి.

‘‘**ఇతి వేదనా**’’తిఆదీసుపి హేట్ఠా రూపే వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ‘‘**అయం వేదనా, ఏత్తకా వేదనా**’’తిఆది. తత్థ **వేదయిత...పే॰... సభావన్తి** ఏత్థ ‘‘వేదయితసభావం...పే॰... విజాననసభావ’’న్తి పచ్చేకం **సభావ**- సద్దో యోజేతబ్బో. **వేదయితసభావన్తి** అనుభవనసభావం. **సఞ్జాననసభావన్తి** ‘‘నీలం పీత’’న్తిఆదినా ఆరమ్మణస్స సల్లక్ఖణసభావం. **అభిసఙ్ఖరణసభావన్తి** ఆయూహనసభావం. **విజాననసభావన్తి** ఆరమ్మణస్స ఉపలద్ధిసభావం. **సుఖాదీతి ఆది**-సద్దేన దుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సుపేక్ఖావేదనానం సఙ్గహో **రూపసఞ్ఞాదీతి ఆది**-సద్దేన సద్దసఞ్ఞాదీనం, **ఫస్సాదీతి ఆది**-సద్దేన చేతనా వితక్కాదీనం **చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన సబ్బేసం లోకియవిఞ్ఞాణానం సఙ్గహో. యథా చ విఞ్ఞాణే, ఏస నయో వేదనాదీసుపి. **తేసన్తి** ‘‘సముదయో’’తి వుత్తధమ్మానం. **తీసు ఖన్ధేసూతి** వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేసు. ‘‘ఫుట్ఠో వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతి, ఫుట్ఠో చేతేతీ’’తి (సం॰ ని॰ ౪.౯౩) వచనతో **‘‘ఫస్ససముదయా’’తి వత్తబ్బం.** ‘‘నామరూపపచ్చయాపి విఞ్ఞాణ’’న్తి (విభ॰ ౨౨౬; దీ॰ ని॰ ౨.౯౭) వచనతో **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే ‘‘నామరూపసముదయా’’**తి వత్తబ్బం. **తేసం యేవాతి** తీసు ఖన్ధేసు ‘‘ఫస్సస్స విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే నామరూపస్సా’’తి ఫస్సనామరూపానంయేవ **వసేన అత్థఙ్గమపదమ్పి యోజేతబ్బం,** అవిజ్జాదయో పన రూపే వుత్తసదిసా ఏవాతి అధిప్పాయో.

సమపఞ్ఞాసలక్ఖణవసేనాతి పచ్చయతో వీసతి ఖణతో పఞ్చాతి పఞ్చవీసతియా ఉదయలక్ఖణానం, పచ్చయతో వీసతి ఖణతో పఞ్చాతి పఞ్చవీసతియా ఏవ వయలక్ఖణానం చాతి సమపఞ్ఞాసాయ ఉదయవయలక్ఖణానం వసేన. తత్థ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయో లక్ఖీయతి ఏతేహీతి **లక్ఖణానీతి** వుచ్చన్తి అవిజ్జాదిసముదయోతి, తథా తేసం అనుప్పాదనిరోధో లక్ఖీయతి ఏతేహీతి **లక్ఖణానీతి** వుచ్చన్తి అవిజ్జాదీనం అచ్చన్తనిరోధో. నిబ్బత్తివిపరిణామలక్ఖణాని పన సఙ్ఖతలక్ఖణమేవాతి. ఏవం ఏతాని

సమపఞ్ఞాసలక్ఖణాని సరూపతో వేదితబ్బాని. **యథానుక్కమేన వడ్ఢితేతి** యథావుత్తఉదయబ్బయఞాణే తిక్ఖే సూరే పసన్నే హుత్వా వహన్తే తతో పరం వత్తబ్బానం భఙ్గఞాణాదీనం ఉప్పత్తిపటిపాటియా బుద్ధిప్పత్తే పరముక్కంసగతే **విపస్సనాఞాణే.** పగేవ హి ఛత్తింసకోటిసతసహస్సముఖేన పవత్తేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానుచ్ఛవికేన మహావజిరఞాణసఙ్ఖాతేన సమ్మసనఞాణేన సమ్భతానుభావం గబ్భం గణ్హన్తం పరిపాకం గచ్ఛన్తం పటిపదావిసుద్ధిఞాణం అపరిమితకాలే సమ్భతాయ పఞ్ఞాపారమియా ఆనుభావేన ఉక్కంసపారమిప్పత్తం అనుక్కమేన వుట్ఠానగామినిభావం ఉపగన్త్వా యదా అరియమగ్గేన ఘటేతి, తదా అరియమగ్గచిత్తం సబ్బకిలేసేహి మగ్గపటిపాటియా విముచ్చతి , విముచ్చన్తఞ్చ తథా విముచ్చతి, యథా సబ్బఞేయ్యావరణప్పహానం హోతి. యం కిలేసానం "సవాసనప్పహాన"న్తి వుచ్చతి, తయిదం పహానం అత్థతో అనుప్పత్తినిరోధోతి ఆహ "**అనుప్పాదనిరోధేనా**"తి. **ఆసవసఙ్ఖాతేహి కిలేసేహీతి** భవతో ఆభవగ్గం, ధమ్మతో ఆగోత్రభుం సవనతో పవత్తనతో ఆసవసఞ్ఞితేహి రాగో, దిట్ఠి, మోహోతి ఇమేహి కిలేసేహి. లక్ఖణవచనఞ్చేతం, పాళియం యదిదం "ఆసవేహీ"తి, తదేకట్ఠతాయ పన సబ్బేహిపి కిలేసేహి సబ్బేహిపి పాపధమ్మేహి చిత్తం విముచ్చతి. **అగ్గహేత్వాతి** తేసం కిలేసానం లేసమత్తమ్పి అగ్గహేత్వా.

మగ్గక్ఖణే విముచ్చతి నామ తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి **ఫలక్ఖణే విముత్తం నామ. మగ్గక్ఖణే వా విముత్తఞ్చేవ విముచ్చతి చాతి** ఉపరిమగ్గక్ఖణే హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝేహి విముత్తఞ్చేవ యథాసకం పహాతబ్బేహి విముచ్చతి చ. **ఫలక్ఖణే విముత్తమేవాతి** సబ్బస్మిమ్పి ఫలక్ఖణే విముత్తమేవ, న విముచ్చతి నామ.

సబ్బబన్ధనాతి ఓరమ్భాగియుద్ధమ్భాగియసఙ్గహితా సబ్బస్మాపి భవసఞ్ఞోజనా, **విప్పముత్తో** విసేసతో పకారేహి ముత్తో. **సువికసితచిత్తసన్తానోతి** సాతిసయం ఞాణరస్మిసమ్ఫస్సేన సుట్ఠు సమ్మదేవ సమ్ఫుల్లచిత్తసన్తానో. "**చత్తారి మగ్గఞాణానీ**"తిఆది యేహి ఞాణేహి సువికసితచిత్తసన్తానో, తేసం ఏకదేసేన దస్సనం. నిప్పదేసతో దస్సనం పన పరతో ఆగమిస్సతి, తస్మా తత్థేవ తాని విభజిస్సామ. **సకలే చ బుద్ధగుణేతి** అతీతంసే అప్పటిహతఞాణాదికే సబ్బేపి బుద్ధగుణే. యదా హి లోకనాథో అగ్గమగ్గం అధిగచ్ఛతి, తదా సబ్బే గుణే హత్థగతే కరోతి నామ. తతో పరం "హత్థగతే కత్వా ఠితో"తి వుచ్చతి.

"పరిపుణ్ణసఙ్కప్పో"తి వత్వా పరిపుణ్ణసఙ్కప్పతాపరిదీపనం ఉదానం దస్సేతుం "అనేకజాతిసంసార"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆదితో ద్విన్నం గాథానమత్థో హేట్ఠా **బ్రహ్మజాలనిదానవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) వుత్తో ఏవ. పరతో పన **అయోఘనహతస్సాతి** అయో హఞ్ఞతి ఏతేనాతి **అయోఘనం,** కమ్మారానం అయోకూటం, అయోముట్ఠి చ, తేన అయోఘనేన హతస్స పహతస్స. **ఏవ**-సద్దో చేత్థ నిపాతమత్తం. **జలతో జాతవేదసోతి** జలయమానస్స అగ్గిస్స, అనాదరే వా ఏతం సామివచనం. **అనుపుబ్బూపసన్తస్సాతి** అనుక్కమేన ఉపసన్తస్స విక్ఖమ్భన్తస్స నిరుద్ధస్స. **యథా న ఞాయతే గతీతి** యథా తస్స గతి న ఞాయతి. ఇదం వుత్తం హోతి – అయోముట్ఠికూటాదినా పహతత్తా అయోఘనేన హతస్స పహతస్స అయోగతస్స, కంసభాజనాదిగతస్స వా జలమానస్స అగ్గిస్స అనుక్కమేన ఉపసన్తస్స దససు దిసాసు న కత్థచి గతి పఞ్ఞాయతి పచ్చయనిరోధేన అప్పటిసన్ధికనిరుద్ధత్తాతి. **ఏవం సమ్మావిముత్తానన్తి** సమ్మా హేతునా ఞాయేన తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తిపుబ్బఙ్గమాయ సముచ్ఛేదవిముత్తియా అరియమగ్గేన చతూహిపి ఉపాదానేహి, ఆసవేహి చ ముత్తత్తా సమ్మా విముత్తానం, తతో ఏవ కామబన్ధనసఙ్ఖాతం కామోఘభవోఘాదిభేదం అవసిట్ఠఓఘఞ్చ తరిత్వా ఠితత్తా **కామబన్ధోఘతారీనం** సుట్ఠు పటిపస్సమ్భితసబ్బకిలేసవిప్ఫన్దితత్తా కిలేసాభిసఙ్ఖారవాతేహి అకమ్పనీయతాయ **అచలం**

నిబ్బానసఙ్ఖాతం సఙ్ఖారూపసమం **సుఖం పత్తానం** అధిగతానం ఖీణాసవానం **గతి** దేవమనుస్సాదిభేదాసు గతీసు "అయం నామా"తి పఞ్ఞాపేతబ్బతాయ అభావతో **పఞ్ఞాపేతుం నత్థి** న ఉపలబ్భతి, యథావుత్తజాతవేదో వియ అపఞ్ఞత్తికభావమేవ తే గచ్ఛన్తీతి అత్థో. **ఏవం మనసి కరోన్తో**తి "ఏవం అనేకజాతిసంసార"న్తిఆదినా (ధ॰ ప॰ ౧౫౩) అత్తనో కతకిచ్చత్తం మనసి కరోన్తో బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నోవ విరోచిత్థాతి యోజనా.

దుతియభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బ్రహ్మయాచనకథావణ్ణనా

౬౪. **యన్నూ**నాతి పరివితక్కనత్థే నిపాతో, **అహ**న్తి భగవా అత్తానం నిద్దిసతీతి ఆహ "**యది పనాహ**"న్తి. "**అట్ఠమే సత్తాహే**"తిఆది యథా అమ్హాకం భగవా అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా విముత్తిసుఖపటిసంవేదనాదివసేన సత్తసు సత్తాహేసు పటిపజ్జి, తతో పరఞ్చ ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణాదివసేన, ఏవమేవ సబ్బేపి సమ్మాసమ్బుద్ధా అభిసమ్బుద్ధకాలే పటిపజ్జింసు, తే చ సత్తాహాదయో తథేవ వవత్థపీయన్తీతి అయం సబ్బేసమ్పి బుద్ధానం ధమ్మతా. తస్మా విపస్సీ భగవా అభిసమ్బుద్ధకాలే తథా పటిపజ్జీతి దస్సేతుం ఆరద్ధం. తత్థ "**అట్ఠమే సత్తాహే**"తి ఇదం సత్తమసత్తాహతో పరం, సత్తాహతో ఓరిమే చ పవత్తాయ పటిపత్తియా వసేన వుత్తం, న పల్లఙ్కసత్తాహస్స వియ అట్ఠమస్స నామ సత్తాహస్స వవత్థితస్స లబ్భమానత్తా. **అనన్తరో**తి "అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో"తిఆదికో వితక్కో (దీ॰ ని॰ ౨.౬౭; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭, ౮).

పటివిద్ధోతి సయమ్భుఞాణేన "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా పటిముఖం పటివిజ్ఝనవసేన పవత్తో, యథాభూతం అవబుద్ధోతి అత్థో. **ధమ్మో**తి చతుసచ్చధమ్మో తబ్బినిముత్తస్స పటివిజ్ఝితబ్బధమ్మస్స అభావతో. **గమ్భీరో**తి మహాసముద్దో వియ మకసతుణ్డసూచియా అఞ్ఞత్ర సముపచితపరిపక్కఞాణసమ్భారేహి అఞ్ఞేసం ఞాణేన అలబ్భనేయ్యప్పతిట్ఠో. తేనాహ "**ఉత్తానభావపటిక్ఖేపవచనమేత**"న్తి. అలబ్భనేయ్యప్పతిట్ఠో ఓగాహితుం అసక్కుణేయ్యతాయ సరూపతో విసేసతో చ పస్సితుం న సక్కాతి ఆహ "**గమ్భీరత్తావ దుద్దసో**"తి. **దుక్ఖేన దట్ఠబ్బో**తి కిచ్ఛేన కేనచి కదాచిదేవ దట్ఠబ్బో. యం పన దట్ఠుమేవ న సక్కా, తస్స ఓగాహేత్వా అను అను బుజ్ఝనే కథా ఏవ నత్థీతి ఆహ "**దుద్దసత్తావ దురనుబోధో**"తి. **దుక్ఖేన అవబుజ్ఝితబ్బో** అవబోధస్స దుక్కరభావతో. ఇమస్మిం ఠానే "తం కిం మఞ్ఞథ భిక్ఖవే దుక్కరతరం వా దురభిసమ్భవతరం వా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౧౫) సుత్తపదం వత్తబ్బం. సన్తారమ్మణతాయ వా **సన్తో**. నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ **నిబ్బుతో**. పధానభావం నీతోతి వా **పణీతో**. అతిత్తికరట్ఠేన **అతప్పకో** సాదురసభోజనం వియ. ఏత్థ చ నిరోధసచ్చం సన్తం ఆరమ్మణన్తి **సన్తారమ్మణం,** మగ్గసచ్చం సన్తం, సన్తారమ్మణఞ్చాతి **సన్తారమ్మణం** అనుపసన్తసభావానం కిలేసానం, సఙ్ఖారానఞ్చ అభావతో **సన్తో నిబ్బుతసబ్బపరిళాహత్తా నిబ్బుతో,** సన్తపణీతభావేనేవ తదత్థాయ అసేచనకతాయ **అతప్పకతా** దట్ఠబ్బా. తేనాహ "**ఇదం ద్వయం లోకుత్తరమేవ సన్ధాయ వుత్త**"న్తి. ఉత్తమఞాణస్స విసయత్తా న తక్కేన అవచరితబ్బో, తతో ఏవ నిపుణఞాణగోచరతాయ, సణ్హసుఖుమసభావత్తా చ **నిపుణో**. బాలానం అవిసయత్తా పణ్డితేహి ఏవ వేదితబ్బోతి **పణ్డితవేదనీయో.** ఆలీయన్తి అభిరమితబ్బట్ఠేన సేవీయన్తీతి **ఆలయా,** పఞ్చ కామగుణా. ఆలయన్తి అభిరమణవసేన సేవన్తీతి **ఆలయా,** తణ్హావిచరితాని. **ఆలయరతా**తి ఆలయనిరతా. **సుట్ఠు ముదితా** అతివియ ముదితా అనుక్కణ్ఠనతో. **రమతీ**తి రతిం

విన్దతి కీళతి ళళతి. ఇమే సత్తా యథా కామగుణే, ఏవం రాగమ్పి అస్సాదేన్తి అభినన్దన్తి యేవాతి వుత్తం “**దువిధమ్పీ**”తిఆది.

ఠానం సన్ధాయాతి ఠాన-సద్దం సన్ధాయ. అత్థతో పన “**ఠాన**”న్తి చ పటిచ్చసముప్పాదో ఏవ అధిప్పేతో. తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **ఠానం,** సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయభూతా అవిజ్జాదయో. **ఇమేసం** సఙ్ఖారాదీనం **పచ్చయాతి ఇదప్పచ్చయా,** అవిజ్జాదయోవ. **ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతా** యథా దేవో ఏవ దేవతా , ఇదప్పచ్చయానం వా అవిజ్జాదీనం అత్తనో ఫలం పటిచ్చ పచ్చయభావో ఉప్పాదనసమత్థతా **ఇదప్పచ్చయతా,** తేన పరమత్థపచ్చయలక్ఖణో పటిచ్చసముప్పాదో దస్సితో హోతి. పటిచ్చ సముప్పజ్జతి ఫలం ఏతస్మాతి **పటిచ్చసముప్పాదో.** పదద్వయేనాపి ధమ్మానం పచ్చయట్ఠో ఏవ విభావితో. తేనాహ “**సఙ్ఖారాదిపచ్చయానం అవిజ్జాదీనమేతం అధివచన**”న్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౭౦) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

సబ్బసఙ్ఖారసమథోతిఆది సబ్బన్తి సబ్బసఙ్ఖారసమథాదిపదాభిధేయ్యం సబ్బం, అత్థతో **నిబ్బానమేవ.** ఇదాని తస్స నిబ్బానభావం దస్సేతుం “**యస్మా హీ**”తిఆది వుత్తం. **త**న్తి నిబ్బానం. **ఆగమ్మాతి** పటిచ్చ అరియమగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయహేతు. **సమ్మన్తీ**తి అప్పటిసన్ధికూపసమవసేన సమ్మన్తి. తథా సన్తా చ సవిసేసం ఉపసన్తా నామ హోన్తీతి ఆహ “**వూపసమ్మన్తీ**”తి, ఏతేన సబ్బే సఙ్ఖారా సమ్మన్తి ఏత్థాతి **సబ్బసఙ్ఖారసమథో,** నిబ్బానన్తి దస్సేతి. సబ్బసఙ్ఖారవిసంయుత్తే హి నిబ్బానే సబ్బసఙ్ఖారవూపసమపరియాయో ఞాయాగతో యేవాతి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి **ఉపధి,** ఖన్ధాదయో. **పటినిస్సట్ఠాతి** సముచ్ఛేదవసేన పరిచ్చత్తా **హోన్తి. సబ్బా తణ్హాతి** అట్ఠసతప్పభేదా సబ్బాపి తణ్హా. **సబ్బే కిలేసరాగాతి** కామరాగరూపరాగాదిభేదా సబ్బేపి కిలేసభూతా రాగా, సబ్బేపి వా కిలేసా ఇధ కిలేసరాగాతి వేదితబ్బా, న లోభవిసేసా ఏవ చిత్తస్స విపరీతభావాపాదనతో. యథాహ “రత్తమ్పి చిత్తం విపరిణతం, దుట్ఠమ్పి చిత్తం విపరిణతం, మూళ్హమ్పి చిత్తం విపరిణత”న్తి (పారా॰ ౨౭౧) **విరజ్జన్తీ**తి అత్తనో సభావం విజహన్తి. **సబ్బం దుక్ఖ**న్తి జరామరణాదిభేదం సబ్బం వట్టదుక్ఖం. **భవేన భవ**న్తి తేన తేన భవేన భవన్తరం. భవనికన్తిభావేన **సంసిబ్బతి, ఫలేన వా సద్ధిం కమ్మం** సతణ్హస్సేవ ఆయతిం పునబ్భవభావతో. **తతో వానతో నిక్ఖన్తం** తత్థ తస్స సబ్బసో అభావతో. చిరనిసజ్జాచిరభాసనేహి పిట్ఠిఆగిలాయనతాలుగలసోసాదివసేన **కాయకిలమథో చేవ కాయవిహేసా చ** వేదితబ్బా. సా చ ఖో దేసనాయ అత్థం అజానన్తానం, అప్పటిపజ్జన్తానఞ్చ వసేన, జానన్తానం, పన పటిపజ్జన్తానఞ్చ దేసనాయ కాయపరిస్సమోపి సత్థు అపరిస్సమోవ. తేనాహ భగవా “న చ మం ధమ్మాధికరణం విహేసేసీ”తి (ఉదా॰ ౧౦). తథా హి వుత్తం “**యా అజానన్తానం దేసనా నామ, సో మమ కిలమథో అస్సా**”తి. **ఉభయ**న్తి చిత్తకిలమథో, చిత్తవిహేసా చాతి **ఉభయం పేతం బుద్ధానం నత్థి,** బోధిమూలేయేవ సముచ్ఛిన్నత్తా.

౬౨. అనుబ్రూహనం సమ్పిణ్డనం. **సోతి** “అపిస్సూ”తి నిపాతో. **విపస్సి**న్తి పటి-సద్దయోగేన సామిఅత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ “విపస్సిస్సా”తి. వుద్ధిప్పత్తా అచ్ఛరియా వా **అనచ్ఛరియా.** వుద్ధిఅత్థోపి హి అకారో హోతి యథా“అసేక్ఖా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ తికమాతికాయ ౧౧). కప్పానం చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సతసహస్సఞ్చ సదేవకస్స లోకస్స ధమ్మసంవిభాగకరణత్థమేవ పారమియో పూరేత్వా ఇదాని సమధిగతధమ్మరాజస్స తత్థ అప్పోస్సుక్కతాపత్తిదీపనతా, గాథాత్థస్స అచ్ఛరియతా, తస్స వుద్ధిప్పత్తి చాతి వేదితబ్బా. అత్థద్వారేన హి గాథానం అనచ్ఛరియతా. **గోచరా అహేసు**న్తి ఉపట్ఠహింసు. ఉపట్ఠానఞ్చ వితక్కేతబ్బతావాతి ఆహ “**పరివితక్కయితబ్బతం పాపుణింసూ**”తి.

యది సుఖాపటిపదావ కథం కిచ్ఛతాతి ఆహ ''**పారమీపూరణకాలే**''తిఆది. **ఏవమాదీని** దుప్పూరిచ్ఛజాని **దేన్తస్స. హ**- ఇతి వా బ్యత్తన్తి ఏతస్మిం అత్థే నిపాతో, "ఏకంసత్థే"తి కేచి. **హ** బ్యత్తం, ఏకంసేన వా **అలం** నిప్పయోజనం ఏవం కిచ్ఛేన అధిగతస్స ధమ్మస్స దేసేతున్తి యోజనా. **హలన్తి** "అల"న్తి ఇమినా సమానత్థం పదం "హలన్తి వదామీ"తిఆదీసు (సం. ని. టీ. ౧.౧౭౨) వియ. **రాగదోసపరేతేహీతి** ఫుట్ఠవిసేన వియ సప్పేన రాగేన, దోసేన చ సమ్ఫుట్ఠేహి అభిభూతేహి. **రాగదోసానుగతేహీతి** రాగదోసేహి అనుబన్ధేహి.

నిచ్చాదీనన్తి నిచ్చగ్గాహాదీనం. **ఏవం గతన్తి** ఏవం పవత్తం అనిచ్చాదిఆకారేన పవత్తం. ''**చతుసచ్చధమ్మ**''న్తి ఇదం అనిచ్చాదీసు, సచ్చేసు చ యథాలాభవసేన గహేతబ్బం. ఏవం గతన్తి వా ఏవం "అనిచ్చ"న్తిఆదినా అభినివిసిత్వా మయా, అఞ్ఞేహి చ సమ్మాసమ్బుద్ధేహి గతం, ఞాతం పటివిద్ధన్తి అత్థో. **కామరాగేన, భవరాగేన చ రత్తా** నీవరణేహి నివుతచిత్తతాయ, **దిట్ఠిరాగేన రత్తా** విపరీతాభినివేసేన **న దక్ఖన్తి** యాథావతో ఇమం ధమ్మం నప్పటివిజ్ఝిస్సన్తి. **ఏవం గాహాపేతున్తి** "అనిచ్చ"న్తిఆదినా సభావేన యాథావతో ధమ్మే జానాపేతుం. రాగదోసపరేతతాపి నేసం సమ్మూళ్హభావేనేవాతి ఆహ ''**తమోఖన్ధేన ఆవుటా**''తి.

ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా కారణం విభావేతుం ''**కస్మా పనా**''తిఆదినా సయమేవ చోదనం సముట్ఠాపేతి. తత్థ యథాయం ఇదాని ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాపత్తి సబ్బబుద్ధానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణధమ్మతావసేన, సబ్బబోధిసత్తానం ఆదితో "కిం మే అఞ్ఞాతవేసేనా"తిఆదినా (బు. వం. ౨.౫౫) మహాభినీహారే అత్తనో చిత్తస్స సముస్సాహనం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణధమ్మతా వాతి ఆహ ''**కిం మే**''తిఆది. తత్థ **అఞ్ఞాతవేసేనాతి** సదేవకం లోకం ఉన్నాదేన్తో బుద్ధో అహుత్వా కేవలం బుద్ధానం సావకభావూపగమనవసేన అఞ్ఞాతరూపేన. తివిధం కారణం అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా పటిపక్ఖస్స బలవభావో, ధమ్మస్స పరమగమ్భీరతా, తత్థ చ భగవతో సాతిసయం గారవన్తి తం దస్సేతుం ''**తస్స హీ**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **పటిపక్ఖా** నామ రాగాదయో కిలేసా సమ్మాపటిపత్తియా అన్తరాయకరత్తా. తేసం బలవభావతో చిరపరిభావనాయ సత్తసన్తానతో దుబ్బిసోధియతాయ తే సత్తే మత్తహత్థినో వియ దుబ్బలం పురిసం అజ్ఝోత్థరిత్వా అనయబ్యసనం ఆపాదేన్తా అనేకసతయోజనాయామవిత్థారం సునిచితం ఘనసన్నివేసం కణ్టకదుగ్గమ్పి అధిసేన్తి. దూరప్పభేద దుచ్ఛేజ్జతాహి దుబ్బిసోధియతం పన దస్సేతుం ''**అథస్సా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ చ అన్తో ఆమట్ఠతాయ **కఞ్జికపుణ్ణలాబు** చిరపరివాసికతాయ **తక్కభరితచాటి** స్నేహతిన్తదుబ్బలభావేన **వసాతేలపీతపిలోతికా;** తేలమిస్సితతాయ **అఞ్జనమక్ఖితహత్థా** దుబ్బిసోధనీయా వుత్తా. హీనూపమా చేతా రూపప్పబన్ధభావతో, అచిరకాలికత్తా చ మలీనతాయ, కిలేససంకిలేసో ఏవ పన దుబ్బిసోధనీయతరో అనాదికాలికత్తా, అనుసయితత్తా చ. తేనాహ ''**అతిసంకిలిట్ఠా**''తి. యథా చ దుబ్బిసోధనీయతాయ ఏవం గమ్భీరదుద్దసదురనుబోధానమ్పి వుత్తఉపమా హీనూపమావ.

గమ్భీరోపి ధమ్మో పటిపక్ఖవిధమనేన సుపాకటో భవేయ్య, పటిపక్ఖవిధమనం పన సమ్మాపటిపత్తిపటిబద్ధం, సా సద్ధమ్మసవనాధీనా, తం సత్థరి, ధమ్మే చ పసాదాయత్తం. సో విసేసతో లోకే సమ్భావనీయస్స గరుకాతబ్బస్స అభిపత్థనాహేతుకోతి పనాళికాయ సత్తానం ధమ్మసమ్పటిపత్తియా బ్రహ్మయాచనాదినిమిత్తన్తి తం దస్సేన్తో ''**అపిచా**''తిఆదిమాహ.

౬౬. "అఞ్ఞతరో"తి అప్పఞ్ఞాతో వియ కిఞ్చాపి వుత్తం, అథ ఖో పాకటో పఞ్ఞాతోతి దస్సేతుం **"ఇమస్మిం చక్కవాళే జేట్ఠకమహాబ్రహ్మా"**తి వుత్తం. మహాబ్రహ్మాభవనే **జేట్ఠకమహాబ్రహ్మా**. సో హి సక్కో వియ కామదేవలోకే, బ్రహ్మలోకే చ పాకటో పఞ్ఞాతో. ఉపక్కిలేసభూతం అప్పం రాగాదిరజం ఏతస్సాతి **అప్పరజం,** అప్పరజం అక్ఖి పఞ్ఞాచక్ఖు యేసం తే తంసభావాతి కత్వా **అప్పరజక్ఖజాతికా**తి ఇమమత్థం దస్సేతుం **"పఞ్ఞామయే"**తిఆదిమాహ. అప్పం రాగాదిరజం యేసం తే తంసభావా **అప్పరజక్ఖజాతికా**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **అస్సవనతా**తి "సయం అభిఞ్ఞా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮, ౪౦౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౭౪, ౪౪౪) వియ కరణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ **"అస్సవనతాయా"**తి. **దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనా**తి దానాదిదసవిధవిముత్తిపరిపాచనీయపుఞ్ఞకిరియవత్థూనం వసేన. తేనాహ **"కతాధికారా"**తిఆది. **పపఞ్చసూదనియం** పన "ద్వాదసపుఞ్ఞకిరియవసేనా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౮౨) వుత్తం, తం దానాదీసు సరణగమనపరహితపరిణామనద్వయ పక్ఖిపనవసేన వుత్తం.

౬౮. గరుట్ఠానియేసు గారవవసేన గరుకరపత్థనా **అజ్ఝేసనా,** సాపి అత్థతో పత్థనా ఏవాతి వుత్తం **"యాచన"**న్తి. పదేసవిసయఞాణదస్సనం హుత్వా బుద్ధానంయేవ ఆవేణికభావతో ఇదం ఞాణద్వయం "బుద్ధచక్ఖూ"తి వుచ్చతీతి ఆహ **"ఇమేసఞ్హి ద్విన్నం ఞాణానం బుద్ధచక్ఖూతి నామ"**న్తి. **తిణ్ణం మగ్గఞాణాన**న్తి హేట్ఠిమానం తిణ్ణం మగ్గఞాణానం **"ధమ్మచక్ఖూ"**తి నామం, చతుసచ్చధమ్మదస్సనన్తి కత్వా దస్సనమత్తభావతో. యతో తాని ఞాణాని విజ్జూపమాభావేన వుత్తాని, అగ్గమగ్గఞాణం పన ఞాణకిచ్చస్స సిఖాప్పత్తియా దస్సనమత్తం న హోతీతి "ధమ్మచక్ఖూ"తి న వుచ్చతీతి. యతో తం వజిరూపమాభావేన వుత్తం. **వుత్తనయేనేవా**తి "అప్పరజక్ఖజాతికా"తి ఏత్థ వుత్తనయేనేవ. యస్మా మన్దకిలేసా **"అప్పరజక్ఖా"**తి వుత్తా, తస్మా బహలకిలేసా **"మహారజక్ఖా"**తి వేదితబ్బా. పటిపక్ఖవిధమనసమత్థతాయ **తిక్ఖాని** సూరాని విసదాని, వుత్తవిపరియాయేన **ముదూని. సద్ధాదయో ఆకారా**తి సద్దహనాదిప్పకారే వదతి. **సున్దరా**తి కల్యాణా. **సమ్మోహవినోదనియం** పన "యేసం ఆసయాదయో కోట్ఠాసా సున్దరా, తే స్వాకారా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౪) వుత్తం, తం ఇమాయ అత్థవణ్ణనాయ అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతీతి దట్ఠబ్బం. యతో సద్ధాసమ్పదాదివసేన అజ్ఝాసయస్స సున్దరతాతి, తబ్బిపరియాయతో అసున్దరతాతి. **కారణం** నామ పచ్చయాకారో, సచ్చాని వా. **పరలోక**న్తి సమ్పరాయం. తం దుక్ఖావహం వజ్జం వియ భయతో పస్సితబ్బన్తి వుత్తం **"పరలోకఞ్చేవ వజ్జఞ్చ భయతో పస్సన్తీ"**తి. సమ్పత్తిభవతో వా అఞ్ఞత్తా విపత్తిభవో "పరలోకో"తి వుత్తం **"పర...పే॰... పస్సన్తీ"**తి.

అయం పనేత్థ పాళీతి ఏత్థ "అప్పరజక్ఖా"దిపదానం అత్థవిభావనే అయం తస్స తథాభావసాధకపాళి. సద్ధాదీనఞ్హి విముత్తిపరిపాచకధమ్మానం బలవభావో తప్పటిపక్ఖానం పాపధమ్మానం దుబ్బలభావేనేవ హోతి, తేసఞ్చ బలవభావో సద్ధాదీనం దుబ్బలభావేనాతి విముత్తిపరిపాచకధమ్మానం సవిసేసం అత్థితానత్థితావసేన "అప్పరజక్ఖా మహారజక్ఖా"తి ఆదయో పాళియం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౧) విభజిత్వా దస్సితా. ఇతి సద్ధాదీనం వసేన పఞ్చ అప్పరజక్ఖా, అసద్ధియాదీనం వసేన పఞ్చ మహారజక్ఖా. ఏవం తిక్ఖిన్ద్రియముదిన్ద్రియాదయోతి విభావితా పఞ్ఞాస పుగ్గలా. సద్ధాదీనం పన అన్తరభేదేన అనేకభేదా వేదితబ్బా. ఖన్ధాదయో ఏవ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో,** సమ్పత్తిభవభూతో లోకో **సమ్పత్తిభవలోకో,** సుగతిసఙ్ఖాతో ఉపపత్తిభవో, సమ్పత్తి సమ్భవతి ఏతేనాతి **సమ్పత్తిసమ్భవలోకో** సుగతిసంవత్తనియో కమ్మభవో. దుగ్గతిసఙ్ఖాతఉపపత్తిభవదుగ్గతిసంవత్తనియకమ్మభవా **విపత్తిభవలోకవిపత్తిసమ్భవలోకా.**

పున ఏకకదుకాదివసేన లోకం విభజిత్వా దస్సేతుం **''ఏకో లోకో''**తిఆది వుత్తం. ఆహారాదయో హి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకోతి.** తత్థ **''ఏకో లోకో సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికా''**తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౩; అ॰ ని॰ ౧౦.౨౭, ౨౮; పటి॰ మ॰ ౧.౨, ౧౧౨, ౨౦౮) యాయం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ సబ్బసఙ్ఖారానం పచ్చయాయత్తవుత్తితా వుత్తా, తాయ సబ్బో సఙ్ఖారలోకో ఏకో ఏకవిధో పకారన్తరస్సాభావతో. **''ద్వే లోకా''**తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. నామగ్గహణేన చేత్థ నిబ్బానస్స అగ్గహణం తస్స అలోకసభావత్తా. నను చ "ఆహారట్ఠితికా"తి ఏత్థ పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ మగ్గఫలానమ్పి లోకతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి పరిఞ్ఞేయ్యానం దుక్ఖసచ్చధమ్మానం "ఇధ లోకో"తి అధిప్పేతత్తా. అథ వా న లుజ్జతి న పలుజ్జతీతి యో గహితో, తథా న హోతి, సో లోకోతి తంగహణరహితానం లోకుత్తరానం నత్థి లోకతా. ఉపాదానానం ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా.** అనురోధాదివత్థుభూతా లాభాదయో **అట్ఠ లోకధమ్మా. దసాయతనానీ**తి దస రూపాయతనాని వివట్టజ్ఝాసయస్స అధిప్పేతత్తా. తస్స చ సబ్బం తేభూమకకమ్మం గరహితబ్బం, వజ్జితబ్బఞ్చ హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి వుత్తం **''సబ్బే అభిసఙ్ఖారా వజ్జం, సబ్బే భవగామికమ్మా వజ్జ''**న్తి. యేసం పుగ్గలానం సద్ధాదయో మన్దా, తే ఇధ "అస్సద్ధా"తిఆదినా వుత్తా. న పన సబ్బేన సబ్బం సద్ధాదీనం అభావతోతి అప్పరజక్ఖదుకాదీసు పఞ్చసు దుకేసు ఏకేకస్మిం దస దస కత్వా **''పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని జానాతీ''**తి వుత్తం. అథ వా అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తం జానాతీతి కత్వా తథా వుత్తం. ఏత్థ చ అప్పరజక్ఖాదివసేన ఆవజ్జన్తస్స భగవతో తే సత్తా పుఞ్జపుఞ్జావ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, న ఏకేకా.

ఉప్పలాని ఏత్థ సన్తీతి **ఉప్పలినీ,** గచ్ఛోపి జలాసయోపి, ఇధ పన జలాసయో అధిప్పేతోతి ఆహ **''ఉప్పలవనే''**తి. యాని ఉదకస్స అన్తో నిముగ్గానేవ హుత్వా పుసన్తి వడ్ఢన్తి, తాని **అన్తోనిముగ్గపోసీనీ. దీపితానీ**తి అట్ఠకథాయం పకాసితాని, ఇధేవ వా "అఞ్ఞానిపీ"తిఆదినా దీపితాని. **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ**తి ఉగ్ఘటనం నామ ఞాణుగ్ఘటనం, ఞాణే ఉగ్ఘటితమత్తే ఏవ జానాతీతి అత్థో. విపఞ్చితం విత్థారమేవమత్థం జానాతీతి **విపఞ్చితఞ్ఞూ.** ఉద్దేసాదీహి నేతబ్బోతి **నేయ్యో. సహ ఉదాహటవేలాయాతి** ఉదాహారే ధమ్మస్స ఉద్దేసే ఉదాహటమత్తే ఏవ. **ధమ్మాభిసమయోతి** చతుసచ్చధమ్మస్స ఞాణేన సద్ధిం అభిసమయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా నయేన సఙ్ఖిత్తేన మాతికాయ దీపియమానాయ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా అరహత్తం గణ్హితుం సమత్థో **''పుగ్గలో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ''**తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సఙ్ఖిత్తేన మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేన అత్థే విభజియమానే అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థో **''పుగ్గలో విపఞ్చితఞ్ఞూ''**తి వుచ్చతి. **ఉద్దేసతోతి** ఉద్దేసహేతు, ఉద్దిసన్తస్స, ఉద్దిసాపేన్తస్స వాతి అత్థో. **పరిపుచ్ఛతోతి** అత్థం పరిపుచ్ఛన్తస్స. **అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి అనుక్కమేన అరహత్తప్పత్తో హోతి. **న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి తేన అత్తభావేన మగ్గం వా ఫలం వా అన్తమసో ఝానం వా విపస్సనం వా నిబ్బత్తేతుం న సక్కోతి. **అయం వుచ్చతి పుగ్గలో పదపరమోతి** అయం పుగ్గలో బ్యఞ్జనపదమేవ పరమం అస్సాతి "పదపరమో"తి వుచ్చతి.

యేతి యే దువిధే పుగ్గలే సన్ధాయ వుత్తం విభఙ్గే **కమ్మావరణేనాతి** పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **విపాకావరణేనాతి** అహేతుకపటిసన్ధియా. యస్మా దుహేతుకానమ్పి అరియమగ్గపటివేధో నత్థి, తస్మా దుహేతుకపటిసన్ధిపి "విపాకావరణమేవా"తి వేదితబ్బా. **కిలేసావరణేనాతి** నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. **అస్సద్ధాతి** బుద్ధాదీసు సద్ధా రహితా. **అచ్ఛన్దికాతి** కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితా, ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞాతి** భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనా, భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గం లోకుత్తరస్స పచ్చయో న హోతి, సోపి దుప్పఞ్ఞో ఏవ నామ.

అభబ్బా నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తన్తి కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం అరియమగ్గం ఓక్కమితుం అధిగన్తుం అభబ్బా. ''**న కమ్మావరణేనా**''తిఆదీని వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బాని.

''**రాగచరితా**''తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం పరమత్థదీపనియం [పరమత్థమఞ్జూసాయం విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయన్తి భవితబ్బం –

"సా ఏసా పరమత్థానం, తత్థ తత్థ యథారహం;
నిధానతో పరమత్థ-మఞ్జూసా నామ నామతో"తి. (విసుద్ధిమగ్గమహాటీకాయ నిగమనే సయమేవ వుత్తత్తా)]
విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం వుత్తనయేన వేదితబ్బం;

౭౦. **ఆరబ్భా**తి అత్తనో అధిప్పేతస్స అత్థస్స భగవతో ఞాపనం ఉద్దిస్సాతి అత్థో. సేలో పబ్బతో ఉచ్చో హోతి థిరో చ, న పంసుపబ్బతో, మిస్సకపబ్బతో వాతి ఆహ ''**సేలే యథా పబ్బతముద్ధనీ**''తి. **ధమ్మమయం పాసాద**న్తి లోకుత్తరధమ్మమాహ. సో హి పబ్బతసదిసో చ హోతి సబ్బధమ్మే అతిక్కమ్మ అబ్భుగ్గతట్ఠేన పాసాదసదిసో చ, పఞ్ఞాపరియాయో వా ఇధ ధమ్మ-సద్దో . సా హి అబ్భుగ్గతట్ఠేన పాసాదోతి అభిధమ్మే (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౬) నిద్దిట్ఠా. తథా చాహ –

"పఞ్ఞాపాసాదమారుయ్హ, అసోకో సోకినిం పజం;
పబ్బతట్ఠోవ భూమట్ఠే, ధీరో బాలే అవేక్ఖతీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౮);

''**యథా హీ**''తిఆదీసు యథా పబ్బతే ఠత్వా రత్తన్ధకారే హేట్ఠా ఓలోకేన్తస్స పురిసస్స ఖేత్తే కేదారపాళికుటియో, తత్థ సయితమనుస్సా చ న పఞ్ఞాయన్తి అనుజ్జలభావతో. కుటికాసు పన అగ్గిజాలా పఞ్ఞాయతి ఉజ్జలభావతో ఏవం ధమ్మపాసాదమారుయ్హ సత్తలోకం ఓలోకయతో భగవతో ఞాణస్స ఆపాథం నాగచ్ఛన్తి అకతకల్యాణా సత్తా ఞాణగ్గినా అనుజ్జలభావతో, అనుళారభావతో చ రత్తిం ఖిత్తా సరా వియ హోన్తి. కతకల్యాణా పన భబ్బపుగ్గలా దూరే ఠితాపి భగవతో ఞాణస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి పరిపక్కఞాణగ్గితాయ సముజ్జలభావతో, ఉళారసన్తానతాయ హిమవన్తపబ్బతో వియ చాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా.

ఉట్ఠేహీతి త్వం ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాసఙ్ఖాతసఙ్కోచాపత్తితో కిలాసుభావతో ఉట్ఠహ. **వీరియవన్తతాయా**తి సాతిసయ చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియవన్తతాయ. వీరస్స హి భావో, కమ్మం వా **వీరియం.** కిలేసమారస్స వియ మచ్చుమారస్సపి ఆయతిం అసమ్భవతో ''**మచ్చుకిలేసమారాన**''న్తి వుత్తం. అభిసఙ్ఖారమారవిజయస్స అగ్గహణం కిలేసమారవిజయేనేవ తబ్బిజయస్స జోతితభావతో. **వాహనసమత్థతాయా**తి సంసారమహాకన్తారతో నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఖేమప్పదేసం సమ్పాపనసమత్థతాయ.

౭౧. "అపారుతం తేసం అమతస్స ద్వార"న్తి కేచి పఠన్తి. నిబ్బానస్స ద్వారం పవిసనమగ్గో వివరిత్వా ఠపితో మహాకరుణూపనిస్సయేన సయమ్భుఞాణేన అధిగతత్తా. **సద్ధం పముఞ్చన్తూ**తి సద్ధం పవేదేన్తు, అత్తనో సద్దహనాకారం ఉపట్ఠాపేన్తూతి అత్థో. సుఖేన అకిచ్ఛేన పవత్తనీయతాయ **సుప్పవత్తితం. న భాసిం** న భాసిస్సామీతి చిన్తేసిం.

అగ్గసావకయుగవణ్ణనా

౨౩. సల్లపిత్వాతి “విప్పసన్నాని ఖో తే ఆవుసో ఇన్ద్రియానీ”తిఆదినా (మహావ. ౬౦) ఆలాపసల్లాపం కత్వా. తణ్హిస్స అపరభాగే సత్థు సన్తికం ఉపసఙ్కమనస్స పచ్చయో అహోసి.

౨౫-౬. అనుపుబ్బిం కథన్తి అనుపుబ్బియా అనుపుబ్బం కథేతబ్బం కథం. కా పన సాతి? దానాదికథా. తత్థ **దానకథా** తావ పచురజనేసు పవత్తియా సబ్బసాధారణత్తా, సుకరత్తా, సీలే పతిట్ఠానస్స ఉపాయభావతో చ ఆదితో కథితా. పరిచ్చాగసీలో హి పుగ్గలో పరిగ్గహవత్థూసు నిస్సఙ్గభావతో సుఖేనేవ సీలాని సమాదియతి, తత్థ చ సుప్పతిట్ఠితో హోతి. సీలేన దాయకపటిగ్గాహకవిసుద్ధితో పరానుగ్గహం వత్వా పరపీళానివత్తివచనతో, కిరియధమ్మం వత్వా అకిరియధమ్మవచనతో, భోగసమ్పత్తిహేతుం వత్వా భవసమ్పత్తిహేతువచనతో చ **దానకథానన్తరం సీలకథా** కథితా, తఞ్చే దానసీలం వట్టనిస్సితం, అయం భవసమ్పత్తి తస్స ఫలన్తి దస్సనత్థం, ఇమేహి చ దానసీలమయేహి పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నేహి పుఞ్ఞకిరియవత్థూహి ఏతా చాతుమహారాజికాదీసు పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నా అపరిమేయ్యా దిబ్బభోగభవసమ్పత్తియో హోన్తీతి దస్సనత్థం **తదనన్తరం సగ్గకథం.** వత్వా అయం సగ్గో రాగాదీహి ఉపక్కిలిట్ఠో, సబ్బదా అనుపక్కిలిట్ఠో అరియమగ్గోతి దస్సనత్థం **సగ్గానన్తరం మగ్గకథా** కథేతబ్బా. మగ్గఞ్చ కథేన్తేన తదధిగముపాయదస్సనత్థం సగ్గపరియాపన్నాపి, పగేవ ఇతరే సబ్బేపి కామా నామ బహ్వాదీనవా, అనిచ్చా అధువా, విపరిణామధమ్మాతి **కామానం ఆదీనవో,** హీనా, గమ్మా, పోథుజ్జనికా, అనరియా, అనత్థసఞ్హితాతి తేసం **ఓకారో** లామకభావో, సబ్బేపి భవా కిలేసానం వత్థుభూతాతి **తత్థ సంకిలేసో,** సబ్బసో కిలేసవిప్పముత్తం నిబ్బానన్తి **నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో** చ కథేతబ్బోతి అయమత్థో **మగ్గన్తీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన ఆదిఅత్థజోతకేన బోధితోతి వేదితబ్బం.

సుఖానం నిదానన్తి దిట్ఠధమ్మికానం, సమ్పరాయికానం, నిబ్బానపటిసంయుత్తానఞ్చాతి సబ్బేసమ్పి సుఖానం కారణం. యఞ్హి కిఞ్చి లోకే భోగసుఖం నామ, తం సబ్బం దాననిదానన్తి పాకటో యమత్థో. యం పన తం ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానపటిసంయుత్తం సుఖం, తస్సాపి దానం ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతియేవ. **సమ్పత్తీనం మూల**న్తి యా ఇమా లోకే పదేసరజ్జం సిరిస్సరియం సత్తరతనసముజ్జలచక్కవత్తిసమ్పదాతి ఏవంపభేదా మానుసికా సమ్పత్తియో, యా చ చాతుమహారాజికచాతుమహారాజాదిభేదా దిబ్బసమ్పత్తియో, యా వా పనఞ్ఞాపి సమ్పత్తియో, తాసం సబ్బాసం ఇదం దానం నామ మూలం కారణం. **భోగాన**న్తి భుఞ్జితబ్బట్ఠేన ‘‘**భోగో**’’తి లద్ధనామానం మనాపియరూపాదీనం, తన్నిస్సయానఞ్చ ఉపభోగసుఖానం. అవస్సయట్ఠేన **పతిట్ఠా. విసమగతస్సా**తి బ్యసనప్పత్తస్స. **తాణ**న్తి రక్ఖా తతో పరిపాలనతో. **లేణ**న్తి బ్యసనేహి పరిపాచియమానస్స ఓలీయనపదేసో. **గతీ**తి గన్తబ్బట్ఠానం. **పరాయణ**న్తి పటిసరణం. **అవస్సయో**తి వినిపతితుం అదేన్తో నిస్సయో. **ఆరమ్మణ**న్తి ఓలుబ్భారమ్మణం.

రతనమయసీహాసనసదిసన్తి సబ్బరతనమయసత్తఙ్గమహాసీహాసనసదిసం మహగ్ఘం హుత్వా సబ్బసో వినిపతితుం అప్పదానతో. **మహాపథవిసదిసం** గతగతట్ఠానే పతిట్ఠాయ లభాపనతో. **ఆలమ్బనరజ్జుసదిస**న్తి యథా దుబ్బలస్స పురిసస్స ఆలమ్బనరజ్జు ఉత్తిట్ఠతో, తిట్ఠతో చ ఉపత్థమ్భో, ఏవం దానం సత్తానం సమ్పత్తిభవే ఉప్పత్తియా, ఠితియా చ పచ్చయభావతో. **దుక్ఖనిత్థరణట్ఠేనా**తి దుగ్గతిదుక్ఖనిత్థరణట్ఠేన. **సమస్సాసనట్ఠేనా**తి లోభమచ్ఛరియాదిపటిసత్తుపద్దవతో సమ్మదేవ అస్సాసనట్ఠేన. **భయపరిత్తాణట్ఠేనా**తి దాలిద్దియభయతో పరిపాలనట్ఠేన. **మచ్ఛేరమలాదీహీ**తి మచ్ఛేరలోభదోసఇస్సావిచికిచ్ఛాదిట్ఠి ఆదిచిత్తమలేహి. **అనుపలిత్తట్ఠేనా**తి అనుపక్కిలిట్ఠతాయ. **తేస**న్తి మచ్ఛేరమలాదికచవరానం. ఏతేహి ఏవ **దురాసదట్ఠేన. అసన్తాసనట్ఠేనా**తి అనభిభవనీయతాయ సన్తాసాభావేన. యో హి

దాయకో దానపతి, సో సమ్పతిపి కుతోచి న భాయతి, పగేవ ఆయతిం. ధమ్మసీసేన పుగ్గలో వుత్తో. **బలవన్తట్ఠేనాతి** మహాబలవతాయ. దాయకో హి దానపతి సమ్పతి పక్ఖబలేన బలవా హోతి, ఆయతిం పన కాయబలాదీహిపి. **అభిమఙ్గలసమ్మతట్ఠేనాతి** "వడ్ఢికారణ"న్తి అభిసమ్మతభావేన. విపత్తిభవతో సమ్పత్తిభవూపనయనం **ఖేమన్తభూమిసమ్పాపనం,** భవసఙ్గామతో యోగక్ఖేమసమ్పాపనఞ్చ **ఖేమన్తభూమిసమ్పాపనట్ఠో.**

ఇదాని దానం వట్టగతా ఉక్కంసప్పత్తా సమ్పత్తియో వియ వివట్టగతాపి తా సమ్పాదేతీతి బోధిచరియభావేనపి దానగుణే దస్సేతుం "**దానఞ్హి**"తిఆది వుత్తం. తత్థ సక్కమారబ్రహ్మసమ్పత్తియో అత్తహితాయ ఏవ, చక్కవత్తిసమ్పత్తి పన అత్తహితాయ, పరహితాయ చాతి దస్సేతుం సా తాసం పరతో వుత్తా, ఏతా లోకియా, ఇమా పన లోకుత్తరాతి దస్సేతుం తతో పరం "**సావకపారమీఞాణ**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థాపి ఉక్కట్ఠుక్కట్ఠతరుక్కట్ఠతమాతి దస్సేతుం కమేన ఞాణత్తయం వుత్తం. తేసం పన దానస్స పచ్చయభావో హేట్ఠా వుత్తో ఏవ. ఏతేనేవస్స బ్రహ్మసమ్పత్తియాపి పచ్చయభావో దీపితోతి వేదితబ్బో.

దానఞ్చ నామ దక్ఖిణేయ్యేసు హితజ్ఝాసయేన వా పూజనజ్ఝాసయేన వా అత్తనో సన్తకస్స పరేసం పరిచ్చజనం, తస్మా దాయకో సత్తేసు ఏకన్తహితజ్ఝాసయో పురిసపుగ్గలో, సో "పరేసం హింసతి, పరేసం వా సన్తకం హరతీ"తి అట్ఠానమేతన్తి ఆహ "**దానం దదన్తో సీలం సమాదాతుం సక్కోతీ**"తి. **సీలసదిసో అలఙ్కారో నత్థీ**తి అకిత్తిమం హుత్వా సబ్బకాలం సోభావిసేసావహత్తా. **సీలపుప్ఫసదిసం పుప్ఫం నత్థీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సీలగన్ధసదిసో గన్ధో నత్థీ**తి ఏత్థ "చన్దనం తగరం వాపీ"తిఆదికా (ధ॰ ప॰ ౫౫) గాథా, "గన్ధో ఇసీనం చిరదిక్ఖితానం, కాయా చుతో గచ్ఛతి మాలుతేనా"తిఆదికా (జా॰ ౨.౧౭.౫౫) చ వత్తబ్బా . సీలఞ్హి సత్తానం ఆభరణఞ్చేవ అలఙ్కారో చ గన్ధవిలేపనఞ్చ పరస్స దస్సనీయభావావహఞ్చ. తేనాహ "**సీలాలఙ్కారేన హీ**"తిఆది.

"**అయం సగ్గో లబ్భతీ**"తి ఇదం మజ్ఝిమేహి ఛన్దాదీహి ఆరద్ధం సీలం సన్ధాయాహ. తేనాహ సక్కో దేవరాజా –

"హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతి;
మజ్ఝిమేన చ దేవత్తం, ఉత్తమేన విసుజ్ఝతీ"తి. (జా॰ ౨.౨౨.౪౨౯);

ఇట్ఠోతి సుఖో, **కన్తో**తి కమనీయో, **మనాపో**తి మనవడ్ఢనకో, తం పనస్స ఇట్ఠాదిభావం దస్సేతుం "**నిచ్చమేత్థ కీళా**"తిఆది వుత్తం. **నిచ్చ**న్తి సబ్బకాలం **కీళా**తి కాముపసంహితా సుఖవిహారా. **సమ్పత్తియో**తి భోగసమ్పత్తియో. **దిబ్బ**న్తి దిబ్బభవం దేవలోకపరియాపన్నం. **సుఖ**న్తి కాయికం, చేతసికఞ్చ సుఖం. **దిబ్బసమ్పత్తి**న్తి దిబ్బభవం ఆయుసమ్పత్తిం, వణ్ణయసఇస్సరియసమ్పత్తిం, రూపాదిసమ్పత్తిఞ్చ. **ఏవమాదీతి ఆది**-సద్దేన యామాదీహి అనుభవితబ్బం దిబ్బసమ్పత్తిం వదతి.

అప్పస్సాదాతి నిరస్సాదా పణ్డితేహి యథాభూతం పస్సన్తేహి తత్థ అస్సాదేతబ్బతాభావతో. **బహుదుక్ఖా**తి మహాదుక్ఖా సమ్పతి, ఆయతిఞ్చ విపులదుక్ఖానుబన్ధత్తా. **బహుపాయాసా**తి అనేకవిధపరిస్సయా. **ఏత్థా**తి కామేసు. **భియ్యో**తి బహుం. **దోసో**తి అనిచ్చతాదినా, అప్పస్సాదతాదినా చ దూసితభావో, యతో తే విఞ్ఞూనం చిత్తం నారాధేన్తి. అథ వా ఆదీనం వాతి పవత్తతీతి **ఆదీనవో,** పరమకపణతా, తథా చ కామా యథాభూతం పచ్చవేక్ఖన్తానం పచ్చుపతిట్ఠన్తి. **లామకభావో**తి నిహీనభావో అసేట్ఠేహి సేవితబ్బత్తా, సేట్ఠేహి న సేవితబ్బత్తా చ. **సంకిలిస్సన**న్తి విబాధేతబ్బతా ఉపతాపేతబ్బతా. **నేక్ఖమ్మే**

ఆనిసంసన్తి ఏత్థ యత్తకా కామేసు ఆదీనవా, తప్పటిపక్ఖతో తత్తకా నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసా. అపి చ "నేక్ఖమ్మం నామేతం అసమ్బాధం అసంకిలిట్ఠం, నిక్ఖన్తం కామేహి, నిక్ఖన్తం కామసఞ్ఞాయ, నిక్ఖన్తం కామవితక్కేహి, నిక్ఖన్తం కామపరిళాహేహి, నిక్ఖన్తం బ్యాపాదతో"తిఆదినా (సారత్థ. టీ. ౩.౨౬ మహావగ్గే) నయేన నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసే పకాసేసి, పబ్బజ్జాయ, ఝానాదీసు చ గుణే విభావేసి వణ్ణేసి.

వుత్తనయన్తి ఏత్థ యం అవుత్తనయం "కల్లచిత్తే"తిఆది, తత్థ **కల్లచిత్తే**తి కమ్మనియచిత్తే, హేట్ఠా పవత్తితదేసనాయ అస్సద్ధియాదీనం చిత్తదోసానం విగతత్తా ఉపరిదేసనాయ భాజనభావూపగమనేన కమ్మక్ఖమచిత్తేతి అత్థో. అస్సద్ధియాదయో హి యస్మా చిత్తస్స రోగభూతా తదా తే విగతా, తస్మా అరోగచిత్తేతి అత్థో. దిట్ఠిమానాదికిలేసవిగమనేన **ముదుచిత్తే.** కామచ్ఛన్దాదివిగమేన **వినీవరణచిత్తే.** సమ్మాపటిపత్తియం ఉళారపీతిపామోజ్జయోగేన **ఉదగ్గచిత్తే.** తత్థ సద్ధాసమ్పత్తియా **పసన్నచిత్తే.** యదా చ భగవా అఞ్ఞాసీతి సమ్బన్ధో. అథ వా **కల్లచిత్తే**తి కామచ్ఛన్దవిగమేన అరోగచిత్తే. **ముదుచిత్తే**తి బ్యాపాదవిగమేన మేత్తావసేన అకఠినచిత్తే. **వినీవరణచిత్తే**తి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిగమేన విక్ఖేపస్స విగతత్తా తేన అపిహితచిత్తే. **ఉదగ్గచిత్తే**తి థినమిద్ధవిగమేన సమ్పగ్గహితవసేన అలీనచిత్తే. **పసన్నచిత్తే**తి విచికిచ్ఛావిగమేన సమ్మాపటిపత్తియం అధిముత్తచిత్తే, ఏవమ్పేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

"**సేయ్యథాపీ**"తిఆదినా ఉపమావసేన నేసం సంకిలేసప్పహానం, అరియమగ్గుప్పాదఞ్చ దస్సేతి. **అపగతకాళక**న్తి విగతకాళకం. **సమ్మదేవా**తి సుట్ఠు ఏవ. **రజన**న్తి నీలపీతాదిరఙ్గజాతం. **పటిగ్గణ్హేయ్యా**తి గణ్హేయ్య పభస్సరం భవేయ్య. **తస్మింయేవ ఆసనే**తి తిస్సమేవ నిసజ్జాయం, ఏతేన నేసం లహువిపస్సకతా, తిక్ఖపఞ్ఞతా, సుఖపటిపదాఖిప్పాభిఞ్ఞతా చ దస్సితా హోతి. **విరజ**న్తి అపాయగమనీయరాగరజాదీనం విగమేన విరజం. అనవసేసదిట్ఠివిచికిచ్ఛామలాపగమనేన **వీతమలం.** పఠమమగ్గవజ్ఝకిలేసరజాభావేన వా **విరజం.** పఞ్చవిధదుస్సీల్యమలాపగమనేన **వీతమలం. ధమ్మచక్ఖు**న్తి బ్రహ్మాయుసుత్తే (మ. ని. ౨.౩౮౩) హేట్ఠిమా తయో మగ్గా వుత్తా, చూళరాహులోవాదే (మ. ని. ౩.౪౧౬) ఆసవక్ఖయో, ఇధ పన సోతాపత్తిమగ్గో అధిప్పేతో. "**యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ**"న్తి తస్స ఉప్పత్తిఆకారదస్సనన్తి. నను చ మగ్గఞాణం అసఙ్ఖతధమ్మారమ్మణం, న సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణన్తి? సచ్చమేతం. యస్మా తం నిరోధం ఆరమ్మణం కత్వా కిచ్చవసేన సబ్బసఙ్ఖతం పటివిజ్ఝన్తం ఉప్పజ్జతి, తస్మా తథా వుత్తం.

"సుద్ధం వత్థ"న్తి నిదస్సితఉపమాయం ఇదం ఉపమాసంసన్దనం వత్థం వియ చిత్తం, వత్థస్స ఆగన్తుకమలేహి కిలిట్ఠభావో వియ చిత్తస్స రాగాదిమలేహి సంకిలిట్ఠభావో , ధోవనసిలా వియ అనుపుబ్బికథా, ఉదకం వియ సద్ధా, ఉదకే తేమేత్వా ఊసగోమయఛారికాఖరేహి కాళకపదేసే సముచ్ఛిన్దిత్వా వత్థస్స ధోవనపయోగో వియ సద్ధాసినేహేన తేమేత్వా తేమేత్వా సతిసమాధిపఞ్ఞాహి దోసే సిథిలే కత్వా సుతాదివిధినా చిత్తస్స సోధనే వీరియారమ్భో, తేన పయోగేన వత్థే నానాకాళకాపగమో వియ వీరియారమ్భేన కిలేసవిక్ఖమ్భనం, రఙ్గజాతం వియ అరియమగ్గో, తేన సుద్ధస్స వత్థస్స పభస్సరభావో వియ విక్ఖమ్భితకిలేసస్స చిత్తస్స మగ్గేన పరియోదపనన్తి. "దిట్ఠధమ్మా"తి వత్వా దస్సనం నామ ఞాణదస్సనతో అఞ్ఞమ్పి అత్థీతి తం నివత్తనత్థం "**పత్తధమ్మా**"తి వుత్తం. పత్తి చ ఞాణసమ్పత్తితో అఞ్ఞమ్పి విజ్జతీతి తతో విసేసదస్సనత్థం "**విదితధమ్మా**"తి వుత్తం. సా పన విదితధమ్మతా ధమ్మేసు ఏకదేసేనాపి హోతీతి నిప్పదేసతో విదితభావం దస్సేతుం "**పరియోగాళ్హధమ్మా**"తి వుత్తం, తేన నేసం సచ్చాభిసమ్బోధింయేవ విభావేతి. మగ్గఞాణఞ్హి ఏకాభిసమయవసేన పరిఞ్ఞాదికిచ్చం సాధేన్తం నిప్పదేసతోవ చతుసచ్చధమ్మం సమన్తతో ఓగాహన్తం పటివిజ్ఝతీతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

౭౭. చీవరదానాదీనీతి చీవరాదిపరిక్ఖారదానం సన్ధాయాహ. యో హి చీవరాదికే అట్ఠ పరిక్ఖారే, పత్తచీవరమేవ వా సోతాపన్నాదిఅరియస్స, పుథుజ్జనస్సేవ వా సీలసమ్పన్నస్స దత్వా ‘‘ఇదం పరిక్ఖారదానం అనాగతే ఏహిభిక్ఖుభావాయ పచ్చయో హోతూ’’తి పత్థనం పట్ఠపేసి, తస్స చ సతి అధికారసమ్పత్తియం బుద్ధానం సమ్ముఖీభావే ఇద్ధిమయపరిక్ఖారలాభాయ సంవత్తతీతి వేదితబ్బం. **వస్ససతికత్థేరా వియ** ఆకప్పసమ్పన్నాతి అధిప్పాయో.

సన్దస్సేసీతి సుట్ఠు పచ్చక్ఖం కత్వా దస్సేసి. **ఇధలోకత్థన్తి** ఇధలోకభూతం ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతమత్థం. **పరలోకత్థన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **దస్సేసీతి** సామఞ్ఞలక్ఖణతో, సలక్ఖణతో చ దస్సేసి. తేనాహ ‘‘**అనిచ్చ**’’న్తిఆది. తత్థ హుత్వా అభావతో **అనిచ్చన్తి దస్సేసి.** ఉదయబ్బయపటిపీళనతో **దుక్ఖన్తి దస్సేసి.** అవసవత్తనతో **అనత్తాతి దస్సేసి.** ఇమే రుప్పనాదిలక్ఖణా పఞ్చక్ఖన్ధాతి రాసట్ఠేన **ఖన్ధే దస్సేసి.** ఇమే చక్ఖాదిసభావా నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన అట్ఠారస ధాతుయోతి **దస్సేసి.** ఇమాని చక్ఖాదిసభావానేవ ద్వారారమ్మణభూతాని ద్వాదస ఆయతనానీతి **దస్సేసి.** ఇమే అవిజ్జాదయో జరామరణపరియోసానా ద్వాదస పచ్చయధమ్మా పటిచ్చసముప్పాదోతి **దస్సేసి.** రూపక్ఖన్ధస్స హేట్ఠా వుత్తనయేన పచ్చయతో చత్తారి, ఖణతో ఏకన్తి ఇమాని **పఞ్చ లక్ఖణాని దస్సేసి. తథాతి** ఇమినా ‘‘పఞ్చ లక్ఖణానీ’’తి పదం ఆకడ్ఢతి. **దస్సేన్తోతి ఇతి**-సద్దో నిదస్సనత్థో, ఏవన్తి అత్థో. **నిరయన్తి** అట్ఠమహానిరయసోళసఉస్సదనిరయప్పభేదం సబ్బసో నిరయం **దస్సేసి. తిరచ్ఛానయోనిన్తి** అపదద్విపదచతుప్పదబహుప్పదాదిభేదం మిగపసుపక్ఖిసరీసపాదివిభాగం నానావిధం తిరచ్ఛానలోకం. **పేత్తివిసయన్తి** ఖుప్పిపాసికవన్తాసికపరదత్తూపజీవినిజ్ఝామతణ్హికాదిభేదభిన్నం నానావిధం పేతసత్తలోకం. **అసురకాయన్తి** కాలకఞ్చికాసురనికాయం. ఏవం తావ దుగ్గతిభూతం పరలోకత్థం వత్వా ఇదాని సుగతిభూతం వత్తుం ‘‘**తిణ్ణం కుసలానం విపాక**’’న్తిఆది వుత్తం. వేహప్ఫలే సుభకిణ్ణేయేవ సఙ్గహేత్వా అసఞ్ఞేసు, అరూపీసు చ సమ్పత్తియా దస్సేతబ్బాయ అభావతో దువిఞ్ఞేయ్యతాయ ‘‘**నవన్నం బ్రహ్మలోకాన**’’న్త్వేవ వుత్తం.

గణ్హాపేసీతి తే ధమ్మే సమాదిన్నే కారాపేసి.

సముత్తేజనం నామ సమాదిన్నధమ్మానం యథా అనుపకారకా ధమ్మా పరిహాయన్తి, పహీయన్తి చ, ఉపకారకా ధమ్మా పరివడ్ఢన్తి, విసుజ్ఝన్తి చ, తథా నేసం ఉస్సాహుప్పాదనన్తి ఆహ ‘‘**అబ్భుస్సాహేసీ**’’తి. యథా పన తం ఉస్సాహుప్పాదనం హోతి, తం దస్సేతుం ‘‘**ఇధలోకత్థఞ్చేవా**’’తిఆది వుత్తం. **తాసేత్వా తాసేత్వాతి** పరిబ్యత్తభావాపాదనేన తేజేత్వా తేజేత్వా. **అధిగతం వియ కత్వాతి** యేసం కథేతి, తేహి తమత్థం పచ్చక్ఖతో అనుభుయ్యమానం వియ కత్వా. వేనేయ్యానఞ్హి బుద్ధేహి పకాసియమానో అత్థో పచ్చక్ఖతోపి పాకటతరో హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తథా హి భగవా ఏవం థోమీయతి –

‘‘ఆదిత్తోపి అయం లోకో, ఏకాదసహి అగ్గిభి;
న తథా యాతి సంవేగం, సమ్మోహపలిగుణ్ఠితో.

సుత్వాదీనవసఞ్ఞుత్తం, యథా వాచం మహేసినో;
పచ్చక్ఖతోపి బుద్ధానం, వచనం సుట్ఠు పాకట’’న్తి.

తేనాహ ‘‘**ద్వత్తింసకమ్మకారణపఞ్చవీసతిమహాభయప్పభేదఞ్చే**’’తిఆది. ద్వత్తింసకమ్మకారణాని ‘‘హత్థమ్పి ఛిన్దన్తీ’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౮) **దుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తే** ఆగతనయేన వేదితబ్బాని. **పఞ్చవీసతిమహాభయాని** ‘‘జాతిభయం

జరాభయం బ్యాధిభయం మరణభయ"న్తిఆదినా (చూళని॰ ౧౨౩) తత్థ తత్థ సుత్తే ఆగతనయేన వేదితబ్బాని. **అఘాతనభణ్డికా** అధికుట్టనకళిఙ్గరం, యం "అచ్చాధాన"న్తిపి వుచ్చతి.

పటిలద్ధగుణేన చోదేసీతి "తంతంగుణాధిగమేన అయమ్పి తుమ్హేహి పటిలద్ధో, ఆనిసంసో అయమ్పీ"తి పచ్చక్ఖతో దస్సేన్తో "కిం ఇతో పుబ్బే ఏవరూపం అత్థీ"తి చోదేన్తో వియ అహోసి. తేనాహ **''మహానిసంసం కత్వా కథేసీ''**తి.

తప్పచ్చయఞ్చ కిలమథన్తి సఙ్ఖారపవత్తిహేతుకం తస్మిం తస్మిం సత్తసన్తానే ఉప్పజ్జనకపరిస్సమం సంవిఘాతం విహేసం. **ఇధాతి** హేట్ఠా పఠమమగ్గాధిగమత్థాయ కథాయ. సబ్బసఙ్ఖారూపసమభావతో **సన్తం.** అతిత్తికరపరమసుఖతాయ **పణీతం.** సకలసంసారబ్యసనతో తాయనత్థేన **తాణం.** తతో నిబ్బిన్దహదయానం నిలీయనట్ఠానతాయ **లేణం. ఆది**-సద్దేన గతిపటిసరణం పరమస్సాసోతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో.

మహాజనకాయపబ్బజ్జావణ్ణనా

౮౦. సఙ్ఘప్పహోనకానం భిక్ఖూనం అభావా **''సఙ్ఘస్స అపరిపుణ్ణత్తా''**తి వుత్తం. ద్వే అగ్గసావకా ఏవ హి తదా అహేసుం.

చారికాఅనుజాననవణ్ణనా

౮౬. "కదా ఉదపాదీ"తి పుచ్ఛం "సమ్బోధితో"తిఆదినా సఙ్ఖేపతో విస్సజ్జేత్వా పున తం విత్థారతో దస్సేతుం **''భగవా కిరా''**తిఆది వుత్తం. పితు సఙ్గహం కరోన్తో విహాసి సమ్బోధితో "సత్త సంవచ్ఛరాని సత్త మాసే సత్త దివసే"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో, తఞ్చ ఖో వేనేయ్యానం తదా అభావతో. **కిలఞ్జేహి** బహి **ఛాదాపేత్వా, వత్థేహి** అన్తో **పటిచ్ఛాదాపేత్వా, ఉపరి చ** వత్థేహి **ఛాదాపేత్వా,** తస్స హేట్ఠా **సువణ్ణ...పే.... వితానం కారాపేత్వా. మాలావచ్ఛకే**తి పుప్ఫమాలాహి వచ్ఛాకారేన వేఠితే. **గన్ధన్తరే**తి చాటిభరితగన్ధస్స అన్తరే. **పుప్ఫానీ**తి చాటిఆదిభరితాని జలజపుప్ఫాని చేవ చఙ్కోతకాదిభరితాని థలజపుప్ఫాని చ.

కామఞ్చాయం రాజా బుద్ధపితా, తథాపి బుద్ధా నామ లోకగరునో, న తే కేనచి వసే వత్తేతబ్బా, అథ ఖో తే ఏవ పరే అత్తనో వసే వత్తేన్తి, తస్మా రాజా **''నాహం భిక్ఖుసఙ్ఘం దేమీ''**తి ఆహ.

దానముఖన్తి దానకరణూపాయం, దానవత్తన్తి అత్థో. **న దాని మే అనుఞ్ఞాతా**తి ఇదాని మే దానం న అనుఞ్ఞాతా, నో న అనుజానన్తీతి అత్థో.

పరితస్సనజీవితన్తి దుక్ఖజీవికా దాలిద్దియన్తి అత్థో.

సబ్బేసం భిక్ఖూనం పహోసీతి భగవతో అట్ఠసట్ఠి చ భిక్ఖుసతసహస్సానం భాగతో దాతుం పహోసి, న సబ్బేసం పరియత్తభావేన. తేనాహ **''సేనాపతిపి అత్తనో దేయ్యధమ్మం అదాసీ''**తి. **జేట్ఠికట్ఠానే**తి జేట్ఠికదేవిట్ఠానే.

తథేవ కత్వాతి చరపురిసే ఠపేత్వా. **సుచి**న్తి సుద్ధం. **పణీత**న్తి ఉళారం, భావనపుంసకఞ్చేతం "ఏకమన్త"న్తిఆదీసు (పారా॰ ౨) వియ. **భఞ్జిత్వా**తి మద్దిత్వా, పీళేత్వాతి అత్థో. **జాతిసప్పిఖీరాదీహియేవా**తి అన్తోజాతసప్పిఖీరాదీహియేవ,

అమ్హాకమేవ గావిఆదితో గహితసప్పిఆదీహియేవాతి అత్థో.

౯౦. పరాపవాదం, పరాపకారం, సీతుణ్హాదిభేదఞ్చ గుణాపరాధం ఖమతి సహతి అధివాసేతీతి **ఖన్తి.** సా పన యస్మా సీలాదీనం పటిపక్ఖధమ్మే సవిసేసం తపతి సన్తపతి విధమతీతి **పరమం** ఉత్తమం **తపో.** తేనాహ ‘‘**అధివాసనఖన్తి నామ పరమం తపో**’’తి. ‘‘అధివాసనఖన్తీ’’తి ఇమినా ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తితో విసేసేతి. తితిక్ఖనం ఖమనం **తితిక్ఖా.**అక్ఖరచిన్తకా హి ఖమాయం తితిక్ఖా-సద్దం వణ్ణేన్తి. తేనేవాహ ‘‘**ఖన్తియా ఏవ వేవచన**’’న్తిఆది. **సబ్బాకారేనాతి** సన్తపణీతనిపుణసివఖేమాదినా సబ్బప్పకారేన. **సో పబ్బజితో నామ న హోతి** పబ్బాజితబ్బధమ్మస్స అపబ్బాజనతో. **తస్సేవ** తతియపదస్స **వేవచనం** అనత్థన్తరత్తా.

‘‘**న హి**’’తిఆదినా తం ఏవత్థం వివరతి. **ఉత్తమత్థేన పరమన్తి వుచ్చతి** పర-సద్దస్స సేట్ఠవాచకత్తా, ‘‘పుగ్గలపరోపరఞ్ఞూ’’తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౭.౬౮; నేత్తి॰ ౧౧౮) వియ. **పరన్తి** అఞ్ఞం. ఇదాని పర-సద్దం అఞ్ఞపరియాయమేవ గహేత్వా అత్థం దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. **మలస్సాతి** పాపమలస్స. **అపబ్బాజితత్తాతి** అనీహటత్తా అనిరాకతత్తా . **సమితత్తాతి** నిరోధితత్తా తేసం పాపధమ్మానం. ‘‘**సమితత్తా హి పాపానం సమణోతి పవుచ్చతీ**’’తి హి వుత్తం.

అపిచ భగవా భిక్ఖూనం పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసన్తో పాతిమోక్ఖకథాయ చ సీలపధానత్తా సీలస్స చ విసేసతో దోసో పటిపక్ఖోతి తస్స నిగ్గణ్హనవిధిం దస్సేతుం ఆదితో ‘‘**ఖన్తీ పరమం తపో**’’తి ఆహ, తేన అనిట్ఠస్స పటిహననూపాయో వుత్తో, తితిక్ఖాగహణేన పన ఇట్ఠస్స, తదుభయేనపి ఉప్పన్నం రతిం అభిభుయ్య విహరతీతి అయమత్థో దస్సితోతి. తణ్హావానస్స వూపసమనతో **నిబ్బానం పరమం వదన్తి బుద్ధా.** తత్థ ఖన్తిగ్గహణేన పయోగవిపత్తియా అభావో దస్సితో, తితిక్ఖాగహణేన ఆసయవిపత్తియా అభావో. తథా ఖన్తిగ్గహణేన పరాపరాధసహతా, తితిక్ఖాగహణేన పరేసు అనపరజ్ఝనా దస్సితా. ఏవం కారణముఖేన అన్వయతో పాతిమోక్ఖం దస్సేత్వా ఇదాని బ్యతిరేకతో తం దస్సేతుం ‘‘**న హి**’’తిఆది వుత్తం, తేన యథా సత్తానం జీవితా వోరోపనం, పాణిలేడ్డుదణ్డాదీహి విబాధనఞ్చ ‘‘పరూపఘాతో, పరవిహేఠన’’న్తి వుచ్చతి, ఏవం తేసం మూలసాపతేయ్యావహరణం, దారపరామసనం, విసంవాదనం, అఞ్ఞమఞ్ఞభేదనం, ఫరుసవచనేన మమ్మఘట్టనం, నిరత్థకవిప్పలాపో , పరసన్తకగిజ్ఝనం, ఉచ్ఛేదచిన్తనం, మిచ్ఛాభినివేసనఞ్చఉపఘాతో, విహేఠనఞ్చ హోతీతి యస్స కస్సచి అకుసలస్స కమ్మపథస్స, కమ్మస్స చ కరణేన పబ్బజితో, సమణో చ న హోతీతి దస్సేతి.

సబ్బాకుసలస్సాతి సబ్బస్సాపి ద్వాదసాకుసలచిత్తుప్పాదసఙ్గహితస్స సావజ్జధమ్మస్స. కరణం నామ తస్స అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదనన్తి తప్పటిక్ఖేపతో అకరణం ‘‘**అనుప్పాదన**’’న్తి వుత్తం. ‘‘**కుసలస్సా**’’తి ఇదం ‘‘ఏతం బుద్ధాన సాసన’’న్తి వక్ఖమానత్తా అరియమగ్గధమ్మే, తేసఞ్చ సమ్భారభూతే తేభూమకకుసలధమ్మే సమ్బోధేతీతి ఆహ ‘‘**చతుభూమకకుసలస్సా**’’తి. **ఉపసమ్పదాతి** ఉపసమ్పాదనం, తం పన తస్స సమధిగమోతి ఆహ ‘‘**పటిలాభో**’’తి. **చిత్తజోతనన్తి** చిత్తస్స పభస్సరభావకరణం సబ్బసో పరిసోధనం. యస్మా అగ్గమగ్గసమఙ్గినో చిత్తం సబ్బసో పరియోదపీయతి నామ, అగ్గఫలక్ఖణే పన పరియోదపితం హోతి పున పరియోదపేతబ్బతాయ అభావతో, ఇతి పరినిట్ఠితపరియోదపనతం సన్ధాయాహ ‘‘**తం పన అరహత్తేన హోతీ**’’తి. **సబ్బపాపం పహాయ** తదఙ్గాదివసేనేవాతి అధిప్పాయో. ‘‘**సీలసంవరేనా**’’తి హి ఇమినా తేభూమకస్సాపి సఙ్గహే ఇతరప్పహానానమ్పి సఙ్గహో హోతీతి, ఏవఞ్చ కత్వా సబ్బగ్గహణం సమత్థితం హోతి . **సమథవిపస్సనాహీతి** లోకియలోకుత్తరాహి సమథవిపస్సనాహి. **సమ్పాదేత్వాతి** నిప్ఫాదేత్వా. సమ్పాదనఞ్చేత్థ హేతుభూతాహి ఫలభూతస్స సహజాతాహిపి, పగేవ పురిమసిద్ధాహీతి దట్ఠబ్బం.

కస్సచీతి హీనాదీసు కస్సచి సత్తస్స కస్సచి ఉపవాదస్స, తేన దవకమ్యతాయపి ఉపవదనం పటిక్ఖిపతి. **ఉపఘాతస్స అకరణన్తి** ఏత్థాపి "కస్సచీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **కాయేనాతి** చ నిదస్సనమత్తమేతం మనసాపి పరేసం అనత్థచిన్తనాదివసేన ఉపఘాతకరణస్స వజ్జేతబ్బత్తా. **కాయేనాతి** వా ఏత్థ అరూపకాయస్సాపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, న చోపనకాయకరజకాయానమేవ. **ప అతిమోక్ఖన్తి** పకారతో అతివియ సీలేసు ముఖ్యభూతం. "**అతిపమోక్ఖ**"న్తి తమేవ పదం ఉపసగ్గబ్యత్తయేన వదతి. ఏవం భేదతో పదవణ్ణనం కత్వా తత్వతో వదతి "**ఉత్తమసీల**"న్తి. "**పాతి వా**"తిఆదినా పాలనతో రక్ఖణతో అతివియ మోక్ఖనతో అతివియ మోచనతో **పాతిమోక్ఖన్తి** దస్సేతి. "పాపా అతి మోక్ఖేతీతి అతిమోక్ఖో"తి నిమిత్తస్స కత్తుభావేన ఉపచరితబ్బతో. **యో వా నన్తి** యో వా పుగ్గలో నం పాతిమోక్ఖసంవరసీలం **పాతి** సమాదియిత్వా అవికోపేన్తో **రక్ఖతి, తం** "పాతీ"తి లద్ధనామం పాతిమోక్ఖసంవరసీలే ఠితం **మోక్ఖేతీతి పాతిమోక్ఖన్తి** అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారతో పన పాతిమోక్ఖపదస్స అత్థో **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౧౪) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

మత్తఞ్ఞుతాతి భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, సా పన విసేసతో పచ్చయసన్నిస్సితసీలవసేన గహేతబ్బాతి ఆహ "**పటిగ్గహణపరిభోగవసేన పమాణఞ్ఞుతా**"తి. ఆజీవపారిసుద్ధిసీలవసేనాపి గయ్హమానే "పరియేసనవిస్సజ్జనవసేనా"తిపి వత్తబ్బం. **సఙ్ఘట్టనవిరహితన్తి** జనసఙ్ఘట్టనవిరహితం, నిరజనసమ్బాధం వివిత్తన్తి అత్థో. **చతుపచ్చయసన్తోసో దీపితో** పచ్చయసన్తోసతాసామఞ్ఞేన ఇతరద్వయస్సాపి లక్ఖణహారనయేన జోతితభావతో. "**అట్ఠసమాపత్తివసిభావాయా**"తి ఇమినా పయోజనదస్సనవసేన యదత్థం వివిత్తసేనాసనసేవనం ఇచ్ఛితం, సో అధిచిత్తానుయోగో వుత్తో. అట్ఠ సమాపత్తియో చేత్థ విపస్సనాయ పాదకభూతా అధిప్పేతా, న యా కాచీతి సకలస్సాపి అధిచిత్తానుయోగస్స జోతితభావో వేదితబ్బో.

దేవతారోచనవణ్ణనా

౯౧. **ఏత్తావతాతి** ఏత్తకేన సుత్తపదేసేన. తత్థాపి చ ఇమినా...పే॰... కథనేన సుప్పటివిద్ధభావం పకాసేత్వాతి యోజనా. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకత్థో, తేన ఇదాని వుచ్చమానత్థం ఉల్లఙ్గేతి. **ఏకమిదాహన్తి** ఏకం అహం. **ఇదం**-సద్దో నిపాతమత్తం. **ఆది**-సద్దేన "భిక్ఖవే సమయ"న్తి ఏవమాది పాఠో సఙ్గహితో. అహం భిక్ఖవే ఏకం సమయన్తి ఏవం పేత్థ పదయోజనా.

సుభగవనేతి సుభగత్తా **సుభగం,** సున్దరసిరికత్తా , సున్దరకామత్తా వాతి అత్థో. సుభగఞ్హి తం సిరిసమ్పత్తియా, సున్దరే చేత్థ కామే మనుస్సా పత్థేన్తి. బహుజనకన్తతాయపి తం **సుభగం.** వనయతీతి **వనం,** అత్తసమ్పత్తియా అత్తని సినేహం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. వనుతే ఇతి వా **వనం,** అత్తసమ్పత్తియా ఏవ "మం పరిభుఞ్జథా"తి సత్తే యాచతి వియాతి అత్థో. సుభగఞ్చ తం వనఞ్చాతి సుభగవనం, తస్మిం **సుభగవనే. అట్ఠకథాయం**పన కిం ఇమినా పపఞ్చేనాతి "**ఏవం నామకే వనే**"తి వుత్తం. కామం సాలరుక్ఖోపి "సాలో"తి వుచ్చతి, యో కోచి రుక్ఖోపి వనప్పతి జేట్ఠకరుక్ఖోపి. ఇధ పన పచ్ఛిమో ఏవ అధిప్పేతోతి ఆహ "**వనప్పతిజేట్ఠకస్స మూలే**"తి. **మూలసముగ్ఘాతవసేనాతి** అనుసయసముచ్ఛిన్దనవసేన.

న విహాయన్తీతి అకుప్పధమ్మతాయ న విజహన్తి. "**న కఞ్చి సత్తం తపన్తీతి అతప్పా**"తి ఇదం తేసు తప్పా సమఞ్ఞాయ నిరుళ్హతాయ వుత్తం, అఞ్ఞథా సబ్బేపి సుద్ధావాసా న కఞ్చి సత్తం తపన్తీతి అతప్పా నామ సియుం. "**న విహాయన్తీ**"తిఆదినిబ్బచనేసుపి ఏసేవ నయో. **సున్దరదస్సనాతి** దస్సనీయాతి అయమత్థోతి ఆహ "**అభిరూపా**"తిఆది. **సున్దరమేతేసం దస్సనన్తి** సోభనమేతేసం చక్ఖునా దస్సనం, విఞ్ఞాణేన దస్సనం పీతి అత్థో. **సబ్బే హేవ...పే॰... జేట్ఠా** పఞ్చవోకారభవే తతో విసిట్ఠానం అభావతో.

సత్తన్నం బుద్ధానం వసేనాతి సత్తన్నం సమ్మాసమ్బుద్ధానం అపదానవసేన. అవిహేహి అజ్ఝిట్ఠేన ఏకేన అవిహాబ్రహ్మునా కథితా తేహి సబ్బేహి కథితా నామ హోన్తీతి వుత్తం ''**తథా అవిహేహీ**''తి. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. తేనాహ భగవా "దేవతా మం ఏతదవోచు"న్తి. యం పన పాళియం "అనేకాని దేవతాసతానీ"తి వుత్తం, తం సబ్బం పచ్ఛా అత్తనో సాసనే విసేసం అధిగన్త్వా తత్థ ఉప్పన్నానం వసేన వుత్తం. **అనుసన్ధిద్వయమ్పీ**తి ధమ్మధాతుపదానుసన్ధి, దేవతారోచనపదానుసన్ధీతి దువిధం అనుసన్ధిం. **నియ్యాతేన్తో**తి నిగమేన్తో. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

మహాపదానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౨. మహానిదానసుత్తవణ్ణనా

నిదానవణ్ణనా

౯౫. **జనపదినో**తి జనపదవన్తో, జనపదస్స వా ఇస్సరసామినో **రాజకుమారా** గోత్తవసేన **కురూ నామ.** తేసం నివాసో యది ఏకో జనపదో, కథం బహువచనన్తి ఆహ **''రుళ్హీసద్దేనా''**తి. అక్ఖరచిన్తకా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ ఈదిసలిఙ్గవచనాని ఇచ్ఛన్తి. అయమేత్థ రుళ్హీ యథా అఞ్ఞత్థాపి "అఙ్గేసు విహరతి, మల్లేసు విహరతీ"తి చ. తబ్బిసేసనేపి జనపదసద్దే జాతిసద్దే ఏకవచనమేవ. **అట్ఠకథాచరియా పనాతి పన**-సద్దో విసేసత్థజోతనో, తేన "పుథుఅత్థవిసయతాయ ఏవేతం పుథువచన"న్తి "బహుకే పనా"తిఆదినా వక్ఖమానం విసేసం జోతేతి. **సుత్వాతి** మన్ధాతుమహారాజస్స ఆనుభావదస్సనానుసారేన పరమ్పరానుగతం కథం సుత్వా. **అనుసంయాయన్తేనాతి** అనువిచరన్తేన. **ఏతేసం ఠానన్తి** చన్దిమసూరియముఖేన చాతుమహారాజికభవనమాహ. తేనాహ **''తత్థ అగమాసీ''**తిఆది. **సోతి** మన్ధాతుమహారాజా. **తన్తి** చాతుమహారాజికరజ్జం. **గహేత్వాతి** సమ్పటిచ్ఛిత్వా. **పున పుచ్ఛి** పరిణాయకరతనం.

దోవారికభూమియం తిట్ఠన్తి సుధమ్మాయ దేవసభాయ, దేవపురస్స చ చతూసు ద్వారేసు ఆరక్ఖాయ అధిగతత్తా. **''దిబ్బరుక్ఖసహస్సపటిమణ్డిత''**న్తి ఇదం "చిత్తలతావన"న్తిఆదీసుపి యోజేతబ్బం.

పథవియం పతిట్ఠాసీతి భస్సిత్వా పథవియా ఆసన్నట్ఠానే అట్ఠాసి. న హి చక్కరతనం భూమియం పతతి, తథాఠితఞ్చ నచిరస్సేవ అన్తరధాయి తేనత్తభావేన చక్కవత్తిఇస్సరియస్స అభావతో. "చిరతరం కాలం ఠత్వా"తి అపరే. **రాజా ఏకకోవ అగమాసి** అత్తనో ఆనుభావేన. **మనుస్సభావో**తి మనుస్సగన్ధసరీరనిస్సన్దాదిమనుస్సభావో. **పాతురహోసీ**తి దేవలోకే పవత్తివిపాకదాయినో అపరాపరియాయ వేదనీయస్స కమ్మస్స కతోకాసత్తా సబ్బదా సోళసవస్సుద్దేసికతా మాలామిలాయనాది **దిబ్బభావో** పాతురహోసి. తదా మనుస్సానం అసఙ్ఖేయ్యాయుకతాయ **సక్కరజ్జం కారేత్వా.** "కిం మే ఇమినా ఉపడ్ఢరజ్జేనా"తి అతిచ్ఛతాయ **అతిత్తోవ.** మనుస్సలోకే ఉతునో కక్ఖళతాయ **వాతాతపేన ఫుట్ఠగత్తో కాలమకాసి.**

అవయవేసు సిద్ధో విసేసో సముదాయస్స విసేసకో హోతీతి ఏకమ్పి రట్ఠం **బహువచనేన వోహరియతి.**

ద-కారేన అత్థం వణ్ణయన్తి నిరుత్తినయేన. **కమ్మాసోతి కమ్మాసపాదో వుచ్చతి** ఉత్తరపదలోపేన యథా "రూపభవో రూప"న్తి. కథం పన సో "కమ్మాసపాదో"తి వుచ్చతీతి ఆహ **''తస్స కిరా''**తిఆది. దమితోతి ఏత్థ కీదిసం దమనం అధిప్పేతన్తి ఆహ **''పోరిసాదభావతో పటిసేధితో''**తి. **''ఇమే పన థేరా**తి మజ్ఝిమభాణకా"తి కేచి. అపరే పన "అట్ఠకథాచరియా"తి, "దీఘభాణకా"తి వదన్తి. ఉభయథాపి చూళకమ్మాసదమ్మం సన్ధాయ తథా వదన్తి. యక్ఖినిపుత్తో హి కమ్మాసపాదో అలీనసత్తుకుమారకాలే (చరియా॰ ౨.౭౫) బోధిసత్తేన తత్థ దమితో. సుతసోమకాలే (జా॰ ౨.౨౧.౩౭౧) పన బారాణసిరాజా పోరిసాదభావపటిసేధనేన యత్థ దమితో, తం మహాకమ్మాసదమ్మం నామ. **''పుత్తో''**తి వత్వా **''అత్రజో''**తి వచనం ఓరసపుత్తభావదస్సనత్థం.

యేహి ఆవసితప్పదేసో "కురురట్ఠ"న్తి నామం లభి, తే ఉత్తరకురుతో ఆగతమనుస్సా తత్థ రక్ఖితనియామేనేవ పఞ్చ సీలాని రక్ఖింసు. తేసం దిట్ఠానుగతియా పచ్ఛిమజనతాతి సో దేసధమ్మవసేన అవిచ్ఛేదతో పవత్తమానో **కురువత్తధమ్మో**తి

పఞ్ఞాయిత్థ. అయఞ్చ అత్థో **కురుధమ్మజాతకేన** దీపేతబ్బో. సో అపరభాగే పఠమం యత్థ సంకిలిట్ఠో జాతో, తం దస్సేతుం **‘‘కురురట్ఠవాసీన’’**న్తిఆది వుత్తం. యత్థ భగవతో వసనోకాసభూతో కోచి విహారో న హోతి, తత్థ కేవలం గోచరగామకిత్తనం నిదానకథాయ పకతి యథా తం సక్కేసు విహరతి దేవదహం నామ సక్యానం నిగమోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘అవసనోకాసతో’’**తిఆదిమాహ.

“ఆయస్మా”తి వా “దేవానం పియా”తి వా “తత్ర భవ”న్తి వా పియసముదాహారో ఏసోతి ఆహ **‘‘ఆయస్మాతి పియవచనమేత’’**న్తి. తయిదం పియవచనం గరుగారవవసేన వుచ్చతీతి ఆహ **‘‘గారవవచనమేత’’**న్తి.

అతిదూరఅచ్చాసన్నవజ్జనేన నాతిదూరనాచ్చాసన్నం నామ గహితం, తం పన అవకంసతో ఉభిన్నం పసారితహత్థానం సఙ్ఘట్టనేన వేదితబ్బం. **చక్ఖునా చక్ఖుం ఆహచ్చ దట్ఠబ్బం హోతి,** తేనాపి అగారవమేవ కతం హోతి. **గీవం పరివత్తేత్వాతి** పరివత్తనవసేన గీవం పసారేత్వా.

కులసఙ్గహత్థాయాతి కులానుద్దయతావసేన కులానం అనుగ్గణ్హనత్థాయ **సహస్సభణ్డికం నిక్ఖిపన్తో వియ** భిక్ఖపటిగ్గణ్హనేన తేసం మహతో పుఞ్ఞాభిసన్దస్స జననేన. **పటిసమ్మజ్జిత్వాతి** అన్తేవాసికేహి సమ్మజ్జనట్ఠానం సక్కచ్చకారితాయ పున సమ్మజ్జిత్వా. **తిక్ఖత్తున్తి** “ఆదితో పట్ఠాయ అన్త”న్తిఆదినా వుత్తచతురాకారూపసఞ్హితే తయో వారే, తేనస్స ద్వాదసక్ఖత్తుం సమ్మసితభావమాహ.

అమ్హాకం భగవతో గమ్భీరభావేసేవ కథితత్తా సేసబుద్ధేహిపి ఏవమేవ కథితోతి ధమ్మన్వయే ఠత్వా వుత్తం **‘‘సబ్బబుద్ధేహి…పే.… కథితో’’**తి. **సాలిన్దన్తి** సపరిభణ్డం. **‘‘సినేరుం ఉక్ఖిపన్తో వియా’’**తి ఇమినా తాదిసాయ దేసనాయ సుదుక్కరభావమాహ. సుత్తమేవ **‘‘సుత్తన్తకథ’’**న్తి ఆహ ధమ్మక్ఖన్ధభావతో. యథా వినయపణ్ణత్తిభూమన్తరసమయన్తరానం విజాననం అనఞ్ఞసాధారణం సబ్బఞ్ఞుతఞాణస్సేవ విసయో, ఏవం అన్తద్వయవినిముత్తస్స కారకవేదకరహితస్స పచ్చయాకారస్స విభజనం పీతి దస్సేతుం **‘‘బుద్ధానఞ్హీ’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఠానానీతి** కారణాని. **గజ్జితం మహన్తం హోతీతి** తం దేసేతబ్బస్సేవ అనేకవిధతాయ, దువిఞ్ఞేయ్యతాయ చ నానానయేహి పవత్తమానం దేసనాగజ్జితం మహన్తం విపులం, బహుభేదఞ్చ హోతి. **ఞాణం అనుపవిసతీతి** తతో ఏవ దేసనాఞాణం దేసేతబ్బధమ్మే విభాగసో కురుమానం అను అను పవిసతి, తేన అనుపవిస్స ఠితం వియ హోతీతి అత్థో. **బుద్ధఞాణస్స మహన్తభావో పఞ్ఞాయతీతి** ఏవంవిధస్స నామ ధమ్మస్స దేసకం, పటివేధకఞ్చాతి బుద్ధానం దేసనాఞాణస్స, పటివేధఞాణస్స చ ఉళారభావో పాకటో హోతి. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి “సబ్బం వచీకమ్మం బుద్ధస్స భగవతో ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్త”న్తి (మహాని. ౬౯, ౧౬౯; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౫; నేత్తి. ౧౪) వచనతో సబ్బాపి భగవతో దేసనా ఞాణరహితా నత్థి, సీహసమానవుత్తితాయ సబ్బత్థ సమానప్పవత్తి. దేసేతబ్బవసేన పన దేసనా విసేసతో ఞాణేన అనుపవిట్ఠా, గమ్భీరతరా చ హోతీతి దట్ఠబ్బం. కథం పన వినయపఞ్ఞత్తిం పత్వా దేసనా తిలక్ఖణబ్భాహతా సుఞ్ఞతపటిసంయుత్తా హోతీతి? తత్థాపి సన్నిసిన్నపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం పవత్తమానా దేసనా సఙ్ఖారానం అనిచ్చతాదివిభావనం, సబ్బధమ్మానం అత్తత్తనియతాభావప్పకాసనఞ్చ హోతి. తేనేవాహ “అనేకపరియాయేన ధమ్మిం కథం కత్వా”తిఆది.

ఆపజ్జాతి పత్వా యథా ఞాణకోఞ్చనాదం విస్సజ్జేతి, ఏవం పాపుణిత్వా.

పమాణాతిక్కమేతి అపరిమాణత్థే "యావఞ్చిదం తేన భగవతా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౪) వియ. అపరిమేయ్యభావజోతనో హి అయం యావ-సద్దో. తేనాహ **''అతిగమ్భీరో అత్థో''**తి. **అవభాసతీతి** ఞాయతి ఉపట్ఠాతి. ఞాణస్స తథా ఉపట్ఠానఞ్హి సన్ధాయ **''దిస్సతీ''**తి వుత్తం. నను ఏస పటిచ్చసముప్పాదో ఏకన్తగమ్భీరోవ, తత్థ కస్మా గమ్భీరావభాసతా జోతితాతి? సచ్చమేతం, ఏకన్తగమ్భీరతాదస్సనత్థమేవ పనస్స గమ్భీరావభాసగ్గహణం. తస్మా అఞ్ఞత్థ లబ్భమానం చతుకోటికం బ్యతిరేకముఖేన నిదస్సేత్వా తం ఏవస్స ఏకన్తగమ్భీరతం విభావేతుం **''ఏకఞ్హీ''**తిఆది వుత్తం. **ఏతం నత్థీతి** అగమ్భీరో, అగమ్భీరావభాసో చాతి ఏతం ద్వయం నత్థి, తేన యథాదస్సితే చతుకోటికే పచ్ఛిమా ఏక కోటి లబ్భతీతి దస్సేతి. తేనాహ **''అయఞ్హీ''**తిఆది.

యేహి గమ్భీరభావేహి పటిచ్చసముప్పాదో "గమ్భీరో"తి వుచ్చతి, తే చతూహి ఉపమాహి ఉల్లిఙ్గేన్తో **''భవగ్గగ్గహణాయా''**తిఆదిమాహ. యథా భవగ్గం హత్థం పసారేత్వా గహేతుం న సక్కా దూరభావతో, ఏవం సఙ్ఖారాదీనం అవిజ్జాదిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో పాకతికఞాణేన గహేతుం న సక్కా. యథా సినేరుం భిన్దిత్వా మిఞ్జం పబ్బతరసం పాకతికపురిసేన నీహరితుం న సక్కా, ఏవం పటిచ్చసముప్పాదగతే ధమ్మట్ఠాదికే పాకతికఞాణేన భిన్దిత్వా విభజ్జ పటివిజ్ఝనవసేన జానితుం న సక్కా. యథా మహాసముద్దం పాకతికపురిసస్స బాహుద్వయేన పధారితుం న సక్కా, ఏవం వేపుల్లట్ఠేన మహాసముద్దసదిసం పటిచ్చసముప్పాదం పాకతికఞాణేన దేసనావసేన పధారితుం న సక్కా. యథా మహాపథవిం పరివత్తేత్వా పాకతికపురిసస్స పథవోజం గహేతుం న సక్కా, ఏవం "ఇత్థం అవిజ్జాదయో సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయా హోన్తీ"తి తేసం పచ్చయభావో పాకతికఞాణేన నీహరిత్వా గహేతుం న సక్కాతి. ఏవం చతుబ్బిధగమ్భీరతావసేన చతస్సో ఉపమా యోజేతబ్బా. పాకతికఞాణవసేన చాయమత్థయోజనా కతా దిట్ఠసచ్చానం తత్థ పటివేధసభావతో, తథాపి యస్మా సావకానం, పచ్చేకబుద్ధానఞ్చ తత్థ సప్పదేసమేవ ఞాణం, బుద్ధానంయేవ నిప్పదేసం, తస్మా వుత్తం **''బుద్ధవిసయం పఞ్హ''**న్తిఆది.

ఉస్సాదేన్తోతి పఞ్ఞాయ ఉక్కంసేన్తో, ఉగ్గణ్హన్తోతి అత్థో. **అపసాదేన్తోతి** నిబ్బచ్ఛన్తో, నిగ్గణ్హన్తోతి అత్థో.

ఉస్సాదనావణ్ణనా

తేనాతి మహాపఞ్ఞాభావేన. **తత్థాతి** థేరస్స సతిపి ఉత్తానభావే, పటిచ్చసముప్పాదస్సఅఞ్ఞేసం గమ్భీరభావే. **సుభోజనరసపుట్ఠస్సాతి** సున్దరేన భోజనరసేన పోసితస్స. **కతయోగస్సాతి** నిబద్ధపయోగేన కతపరిచయస్స. **మల్లపాసాణన్తి** మల్లేహి మహబ్బలేహేవ ఉక్ఖిపితబ్బపాసాణం. **కుహిం ఇమస్స భారియట్ఠానన్తి** కస్మిం పస్సే ఇమస్స పాసాణస్స గరుతరప్పదేసోతి తస్స సల్లహుకభావం దీపేన్తో వదతి.

తిమిరపిఙ్గలేనేవ దీపేన్తి తస్స మహావిప్ఫారభావతో. తేనాహ **''తస్స కిరా''**తిఆది. **పక్కుథతీతి** పక్కుథన్తం వియ పరివత్తతి పరితో వివత్తతి. లక్ఖణవచనఞ్హేతం. పిట్ఠియం సకలినపదకాపిట్ఠం. **కాయూపపన్నస్సాతి** మహతా కాయేన ఉపేతస్స, మహాకాయస్సాతి అత్థో.

పిఞ్ఛవట్టీతి పిఞ్ఛకలాపో. **సుపణ్ణవాతన్తి** నాగగ్గహణాదీసు పక్ఖపప్ఫోటనవసేన ఉప్పజ్జనకవాతం.

పుబ్బూపనిస్సయసమ్పత్తికథావణ్ణనా

“పుబ్బూపనిస్సయసమ్పత్తియా”తిఆదినా ఉద్దిట్ఠకారణాని విత్థారతో వివరితుం ‘‘**ఇతో కిర**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇతో**తి ఇతో కప్పతో . **సతసహస్సిమే**తి సతసహస్సమే. **హంసావతీ నామ నగరం అహోసి** జాతనగరం. **ధురపత్తానీ**తి బాహిరపత్తాని, యాని దీఘతమాని.

కనిట్ఠభాతాతి వేమాతికభాతా కనిట్ఠో యథా అమ్హాకం భగవతో నన్దత్థేరో. బుద్ధానఞ్హి సహోదరా భాతరో నామ న హోన్తి. కథం జేట్ఠా తావ న ఉప్పజ్జన్తి, కనిట్ఠానం పన అసమ్భవో ఏవ. **భోగన్తి** విభవం. **ఉపసన్తో**తి చోరజనితసఙ్ఖోభవూపసమేన ఉపసన్తో **జనపదో.**

ద్వే సాటకే నివాసేత్వాతి సాటకద్వయమేవ అత్తనో కాయపరిహారికం కత్వా ఇతరం సబ్బసమ్భారం అత్తతో మోచేత్వా.

పత్తగ్గహణత్థన్తి అన్తోపక్ఖిత్తఉణ్హభోజనత్తా అపరాపరం హత్థే పరివత్తేన్తస్స పత్తగ్గహణత్థం. **ఉత్తరిసాటక**న్తి అత్తనో ఉత్తరిసాటకం. **ఏతాని పాకటట్ఠానానీ**తి ఏతాని యథావుత్తాని భగవతో దేసనాయ పాకటాని థేరస్స పుఞ్ఞకరణట్ఠానాని.

పటిసన్ధిం గహేత్వాతి అమ్హాకం మహాబోధిసత్తస్స పటిసన్ధిగ్గహణదివసే ఏవ పటిసన్ధిం గహేత్వా.

తిత్థవాసాదివణ్ణనా

ఉగ్గహణం పాళియా ఉగ్గణ్హనం. **సవనం** అత్థసవనం. **పరిపుచ్ఛనం** గణ్ఠిట్ఠానేసు అత్థపరిపుచ్ఛనం. **ధారణం** పాళియాపి పాళిఅత్థస్సపి చిత్తే ఠపనం. సబ్బఞ్చేతం ఇధ పటిచ్చసముప్పాదవసేన వేదితబ్బం.

సోతాపన్నానఞ్చ...పే... ఉపట్ఠాతితత్థ సమ్మోహవిద్ధంసనేన “యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ”న్తి (దీ. ని. ౧.౨౯౮; సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౬; చూళని. ౪, ౭, ౮) అత్తపచ్చక్ఖవసేన ఉపట్ఠానతో. **నామరూపపరిచ్ఛేదో**తి సహ పచ్చయేన నామరూపస్స పరిచ్ఛిజ్జ అవబోధో.

పటిచ్చసముప్పాదగమ్భీరతావణ్ణనా

“అత్థగమ్భీరతాయా”తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**తత్థా**’’తిఆది ఆరద్ధం. **జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో**తి జాతిపచ్చయతో సమ్భూతం హుత్వా సహితస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స జరామరణస్స ఉద్ధం ఉద్ధం ఆగతభావో, అనుపవత్తత్థోతి అత్థో. అథ వా సమ్భూతట్ఠో చ సముదాగతట్ఠో చ **సమ్భూతసముదాగతట్ఠో.** “న జాతితో జరామరణం న హోతి,” న చ జాతిం వినా “అఞ్ఞతో హోతీ”తి హి జాతిపచ్చయసమ్భూతట్ఠో వుత్తో, ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీతి జాతిపచ్చయసముదాగతట్ఠో, యా యా జాతి యథా యథా పచ్చయో హోతి, తదనురూపపాతుభావోతి అత్థో. సో అనుపచితకుసలసమ్భారానం ఞాణస్స తత్థ అప్పతిట్ఠతాయ అగాధట్ఠేన **గమ్భీరో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠోతి యేనాకారేన యదవత్థా అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో హోతి. యేన హి పవత్తిఆకారేన, యాయ చ అవత్థాయ అవత్థితా అవిజ్జా తేసం తేసం సఙ్ఖారానం పచ్చయో హోతి, తదుభయస్సపి

దురవబోధనీయతో అవిజ్జా సఙ్ఖారానం నవహి ఆకారేహి పచ్చయట్ఠో అనుపచితకుసలసమ్భారానం ఞాణస్స తత్థ అప్పతిట్ఠతాయ అగాధట్ఠేన **గమ్భీరో.** ఏస నయో సేసపదేసుపి.

కత్థచి అనులోమతో దేసీయతి, కత్థచి పటిలోమతోతి ఇధ పన పచ్చయుప్పాదా పచ్చయుప్పన్నుప్పాదసఙ్ఖాతో **అనులోమో,** పచ్చయనిరోధా పచ్చయుప్పన్ననిరోధసఙ్ఖాతో చ **పటిలోమో** అధిప్పేతో. ఆదితో పన పట్ఠాయ అన్తగమనం **అనులోమో,** అన్తతో చ ఆదిగమనం **పటిలోమో**తి అధిప్పేతో. ఆదితో పట్ఠాయ అనులోమదేసనాయ, అన్తతో పట్ఠాయ పటిలోమదేసనాయ చ **తిసన్ధి చతుసఙ్ఖేపో.** "ఇమే భిక్ఖవే చత్తారో ఆహారా కిం నిదానా"తిఆదికాయ (సం॰ ని॰ ౨.౧౧) చ వేమజ్ఝతో పట్ఠాయ పటిలోమదేసనాయ, "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తిఆదికాయ (సం॰ ని॰ ౨.౪౩, ౪౫) అనులోమదేసనాయ చ **ద్విసన్ధి తిసఙ్ఖేపో.** "సంయోజనియేసు భిక్ఖవే ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో విహరతో తణ్హా పవడ్ఢతి, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౩, ౫౭) **ఏకసన్ధి ద్విసఙ్ఖేపో.** ఏకఙ్గో హి పటిచ్చసముప్పాదో దేసితో. లబ్భతేవ హి సో "తత్ర భిక్ఖవే సుతవా అరియసావకో పటిచ్చసముప్పాదంయేవ సాధుకం యోనిసో మనసి కరోతి 'ఇతి ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి...పే॰... నిరుజ్ఝతీ'తి. సుఖవేదనియం భిక్ఖవే ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖవేదనా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౬౨) ఇమస్స సుత్తస్స వసేన వేదితబ్బో. ఇతి తేన తేన కారణేన తథా తథా పవత్తేతబ్బత్తా పటిచ్చసముప్పాదో దేసనాయ గమ్భీరో. తేనాహ "**అయం దేసనాగమ్భీరతా**"తి. న హి తత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞాణతో అఞ్ఞం ఞాణం పతిట్ఠం లభతి.

"**అవిజ్జాయ పనా**"తిఆదీసు జాననలక్ఖణస్స ఞాణస్స పటిపక్ఖభూతో అవిజ్జాయ **అఞ్ఞాణట్ఠో.** ఆరమ్మణస్స పచ్చక్ఖకరణేన దస్సనభూతస్స పటిపక్ఖభూతో **అదస్సనట్ఠో.** యేనేసా అత్తనో సభావేన దుక్ఖాదీనం యాథావసరసం పటివిజ్ఝితుం న దేతి ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా తిట్ఠతి, సో తస్సా సచ్చాసమ్పటివేధట్ఠో. **అభిసఙ్ఖరణం** సంవిధానం, పకప్పనన్తి అత్థో. **ఆయూహనం** సమ్పిణ్డనం, సమ్పయుత్తధమ్మానం అత్తనో కిచ్చానురూపతాయ రాసీకరణన్తి అత్థో. అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేకదేసో **సరాగో.** అఞ్ఞో **విరాగో.** రాగస్స వా అప్పటిపక్ఖభావతో రాగప్పవడ్ఢకో, రాగుప్పత్తిపచ్చయో చ సబ్బోపి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో **సరాగో.** ఇతరో తబ్బిదూరభావతో **విరాగో.** "దీఘరత్తం హేతం భిక్ఖవే అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స అజ్ఝోసితం మమాయితం పరామట్ఠం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'తి" (సం॰ ని॰ ౨.౬౧) అత్తపరామాసస్స విఞ్ఞాణం విసేసతో వత్థు వుత్తన్తి విఞ్ఞాణస్స **సుఞ్ఞతట్ఠో** గమ్భీరో. అత్తా విజానాతి సంసరతీతి సబ్యాపారతాసఙ్కన్తిఅభినివేసబలవతాయ **అబ్యాపారఅసఙ్కన్తిపటిసన్ధిపాతుభావట్ఠా** చ గమ్భీరా. నామరూపస్స పటిసన్ధిక్ఖణే ఏకతోవ ఉప్పాదో **ఏకుప్పాదో,** పవత్తియం విసుం విసుం యథారహం **ఏకుప్పాదో.** నామస్స రూపేన, రూపస్స చ నామేన అసమ్పయోగతో **వినిబ్భోగో** నామస్స నామేన , రూపస్స చ రూపేన ఏకచ్చస్స ఏకచ్చేన **అవినిబ్భోగో** (నామస్స నామేన అవినిబ్భోగో విభ॰ మూలటీ॰ ౨౪౨) యోజేతబ్బో. ఏకుప్పాదేకనిరోధేహి అవినిబ్భోగే అధిప్పేతే సో రూపస్స చ ఏకకలాపపవత్తినో రూపేన లబ్భతీతి. అథ వా ఏకచతువోకారభవేసు నామరూపానం అసహవత్తనతో అఞ్ఞమఞ్ఞం **వినిబ్భోగో,** పఞ్చవోకారభవే సహవత్తనతో **అవినిబ్భోగో** చ వేదితబ్బో.

నామస్స ఆరమ్మణాభిముఖం నమనం **నమనట్ఠో.** రూపస్స విరోధిపచ్చయసమవాయే విసదిసుప్పత్తి **రుప్పనట్ఠో.** ఇన్ద్రియపచ్చయభావో **అధిపతియట్ఠో.** "లోకోపేసో, ద్వారాపేసా, ఖేత్తం పేత"న్తి వుత్తలోకాదిఅత్థో చక్ఖాదీసు పఞ్చసు యోజేతబ్బో. మనాయతనస్స పన లుజ్జనతో, మనోసమ్ఫస్సాదీనం ద్వారఖేత్తభావతో చ ఏతే అత్థా వేదితబ్బా.

ఆపాథగతానం రూపాదీనం పకాసనయోగ్యతాలక్ఖణం ఓభాసనం చక్ఖాదీనం **విసయిభావో**, మనాయతనస్స విజాననం. **సఙ్ఘట్టనట్ఠో** విసేసతో చక్ఖుసమ్ఫస్సాదీనం పఞ్చన్నం, ఇతరే ఛన్నమ్పి యోజేతబ్బా. ఫుసనఞ్చ ఫస్సస్స సభావో. సఙ్ఘట్టనం రసో, ఇతరే ఉపట్ఠానాకారా. **ఆరమ్మణరసానుభవనట్ఠో** రసవసేన వుత్తో, **వేదయితట్ఠో** లక్ఖణవసేన. **సుఖదుక్ఖమ అజ్ఝత్తభావో** యథాక్కమం తిస్సన్నం వేదనానం సభావవసేన వుత్తో. "అత్తా వేదయతీ"తి అభినివేసస్స బలవభావతో **నిజ్జీవట్ఠో** వేదనాయ గమ్భీరో. నిజ్జీవాయ వా వేదనాయ వేదయితం **నిజ్జీవవేదయితం**, సో ఏవ అత్థోతి **నిజ్జీవవేదయితట్ఠో**.

సప్పీతికతణ్హాయ **అభినన్దితట్ఠో**. బలవతరతణ్హాయ గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనం **అజ్ఝోసానట్ఠో**. ఇతరే పన జేట్ఠభావఓసారణసముద్దదురతిక్కమఅపారిపూరివసేన వేదితబ్బా. **ఆదానగ్గహణాభినివేసట్ఠా** చతున్నమ్పి ఉపాదానానం సమానా, **పరామాసట్ఠో** దిట్ఠుపాదానాదీనమేవ, తథా **దురతిక్కమట్ఠో**. "దిట్ఠికన్తారో"తి (ధ. స. ౩౯౨) హి వచనతో దిట్ఠీనం దురతిక్కమతా. దళ్హగ్గహణత్తా వా చతున్నమ్పి **దురతిక్కమట్ఠో** యోజేతబ్బో. **యోనిగతిఠితినివాసేసుఖిపనన్తి** సమాసే భుమ్మవచనస్స అలోపో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి తేన ఆయూహనాభిసఙ్ఖరణపదానం సమానో హోతి. యథా తథా జాయనం **జాతిఅత్థో**. తస్సా పన సన్నిపాతతో జాయనం **సఞ్జాతిఅత్థో**. మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమిత్వా వియ జాయనం **ఓక్కన్తిఅత్థో**. సో జాతితో నిబ్బత్తనం **నిబ్బత్తిఅత్థో**. కేవలం పాతుభవనం **పాతుభావట్ఠో**.

జరామరణఙ్గం మరణప్పధానన్తి తస్స మరణట్ఠా ఏవ **ఖయాదయో** గమ్భీరాతి దస్సితా. ఉప్పన్నఉప్పన్నానఞ్హి నవనవానం ఖయేన కమేన ఖణ్డిచ్చాదిపరిపక్కపవత్తియం లోకే జరావోహారోతి . **ఖయట్ఠో** వా జరాయ వుత్తోతి దట్ఠబ్బో. నవభావాపగమో హి "ఖయో"తి వత్తుం యుత్తోతి **విపరిణామట్ఠో** ద్విన్నమ్పి వసేన యోజేతబ్బో, సన్తతివసేన వా జరాయ ఖయవయభావా, సమ్ముతిఖణికవసేన మరణస్స **భేదవిపరిణామట్ఠా** యోజేతబ్బా. **అవిజ్జాదీనం సభావో** పటివిజ్ఝియతీతి పటివేధో. వుత్తఞ్హేతం **నిదానకథాయం** "తేసం తేసం వా తత్థ తత్థ వుత్తధమ్మానం పటివిజ్ఝితబ్బో సలక్ఖణసఙ్ఖాతో అవిపరీతసభావో పటివేధో"తి. (దీ. ని. అట్ఠ. పఠమమహాసఙ్గీతికథా; అభి. అట్ఠ. నిదానకథా) **సో** హి అవిజ్జాదీనం సభావో మగ్గఞాణేనేవ అసమ్మోహపటివేధవసేన పటివిజ్ఝితబ్బతో అఞ్ఞాణస్స అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠతాయ అగాధట్ఠేన **గమ్భీరో. సా సబ్బాపీతి** సా యథావుత్తా సఙ్ఖేపతో చతుబ్బిధా విత్థారతో అనేకప్పభేదా సబ్బాపి పటిచ్చసముప్పాదస్స గమ్భీరతా **థేరస్స ఉత్తానకా వియ ఉపట్ఠాసి** చతూహి అఙ్గేహి సమన్నాగతత్తా. **ఉదాహు అఞ్ఞేసమ్పీతి** "మయ్హం తావ ఏస పటిచ్చసముప్పాదో ఉత్తానకో హుత్వా ఉపట్ఠాతి, కిం ను ఖో అఞ్ఞేసమ్పి ఏవం ఉత్తానకో హుత్వా ఉపట్ఠాతీ"తి **మా ఏవం అవచ** మయావ దిన్ననయే చతుసచ్చకమ్మట్ఠానవిధిమ్హి ఠత్వా.

అపసాదనావణ్ణనా

ఓళారికన్తి వత్థువీతిక్కమసమత్థతావసేన థూలం. కామం కామరాగపటిఘాయేవ అత్థతో కామరాగపటిఘసంయోజనాని, కామరాగపటిఘానుసయా చ, తథాపి అఞ్ఞోయేవ సంయోజనట్ఠో బన్ధనభావతో, అఞ్ఞో అనుసయనట్ఠో అప్పహీనభావేన సన్తానే థామగమనన్తి కత్వా, ఇతి కిచ్చవిసేసవిసిట్ఠభేదే గహేత్వా "**చత్తారో కిలేసే**"తి చ వుత్తం. ఏసేవ నయో ఇతరేసుపి. **అణుసహగతేతి** అణుసభావం ఉపగతే. తబ్భావత్థో హి అయం సహగత-సద్దో "నన్దిరాగసహగతా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౪౦౦; మ. ని. ౧.౯౧, ౧౩౩, ౪౬౦; ౩.౩౭౪; సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౪; విభ. ౨౦౩; పటి. మ. ౧.౩౪; ౨.౩౦) వియ.

యథా ఉపరిమగ్గాధిగమనవసేన సచ్చసమ్పటివేధో పచ్చయాకారపటివేధవసేన, ఏవం సావకబోధిపచ్చేకబోధిసమ్మాసమ్బోధిఅధిగమనవసేనపి సచ్చసమ్పటివేధో పచ్చయాకారపటివేధవసేనేవాతి దస్సేతుం **''కస్మా చా''**తిఆది వుత్తం. **సబ్బథావాతి** సబ్బప్పకారేనేవ కిఞ్చిపి పకారం అసేసేత్వాతి అత్థో. యే కతాభినీహారానం మహాబోధిసత్తానం వీరియస్స ఉక్కట్ఠమజ్ఝిమముదుతావసేన బోధిసమ్భారసమ్భరణే కాలభేదా ఇచ్ఛితా, తే దస్సేన్తో **''చత్తారి, అట్ఠ, సోళస వా అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ''**తి ఆహ, స్వాయమత్థో **చరియాపిటకవణ్ణనాయ** గహేతబ్బో. **సావకో పదేసఞాణే ఠితో**తి సావకో హుత్వా సేక్ఖభావతో తత్థాపి పదేసఞాణే ఠితో. **బుద్ధానం కథాయ** ''తం తథాగతో అభిసమేతీ''తిఆదికాయ **పచ్చనీకం హోతి.** అనఞ్ఞసాధారణస్స హి వసేన బుద్ధానం సీహనాదో, న అఞ్ఞసాధారణస్స.

''వాయమన్తస్సేవా''తి ఇమినా విసేసతో ఞాణసమ్భారసమ్భరణం పఞ్ఞాపారమితాపూరణం వదతి. తస్స చ సబ్బమ్పి పుఞ్ఞం ఉపనిస్సయో.

> ''ఏస దేవమనుస్సానం, సబ్బకామదదో నిధి;
>
> యం యదేవాభిపత్థేన్తి, సబ్బమేతేన లబ్భతీ''తి. (ఖు॰ పా॰ ౮.౧౦) –

హి వుత్తం. తస్మా మహాబోధిసత్తానం సబ్బేసమ్పి పుఞ్ఞసమ్భారో యావదేవ ఞాణసమ్భారత్థో సమ్మాసమ్బోధిసమధిగమసమత్థత్తాతి ఆహ **''పచ్చయాకారం ...పే.... నత్థీ''**తి. ఇదాని పచ్చయాకారపటివేధస్సేవ వా మహానుభావతాదస్సనముఖేన పటిచ్చసముప్పాదస్సేవ పరమగమ్భీరతం దస్సేతుం **''అవిజ్జా''**తిఆది వుత్తం. **నవహి ఆకారేహీ**తి ఉప్పాదాదీహి నవహి ఆకారేహి. అవిజ్జా హి సఙ్ఖారానం ఉప్పాదో హుత్వా పచ్చయో హోతి, పవత్తం హుత్వా నిమిత్తం, ఆయూహనం, సంయోగో, పలిబోధో, సముదయో, హేతు, పచ్చయో హుత్వా పచ్చయో హోతి. ఏవం సఙ్ఖారాదయో విఞ్ఞాణాదీనం. వుత్తఞ్హేతం **పటిసమ్భిదామగ్గే** ''కథం పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా ధమ్మట్ఠితిఞాణం? అవిజ్జా సఙ్ఖారానం ఉప్పాదట్ఠితి చ పవత్తట్ఠితి చ నిమిత్తట్ఠితి చ ఆయూహనట్ఠితి చ సఞ్ఞోగట్ఠితి చ పలిబోధట్ఠితి చ సముదయట్ఠితి చ హేతుట్ఠితి చ పచ్చయట్ఠితి చ ఇమేహి నవహాకారేహి అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా పచ్చయసముప్పన్నా''తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౪౫).

తత్థ **నవహాకారేహీ**తి నవహి పచ్చయభావూపగమనాకారేహి. ఉప్పజ్జతి ఏతస్మా ఫలన్తి **ఉప్పాదో,** ఫలుప్పత్తియా కారణభావో. సతి చ అవిజ్జాయ సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి, నాసతి, తస్మా అవిజ్జా సఙ్ఖారానం ఉప్పాదో హుత్వా పచ్చయో హోతి. తథా అవిజ్జాయ సతి సఙ్ఖారా పవత్తన్తి, నీయన్తి చ. యథా చ భవాదీసు ఖిపన్తి, ఏవం తేసం అవిజ్జా పచ్చయో హోతి. తథా ఆయూహన్తి ఫలుప్పత్తియా ఘటేన్తి, సంయుజ్జన్తి అత్తనో ఫలేన. యస్మిం సన్తానే సయం ఉప్పన్నా, తం పలిబున్ధన్తి. పచ్చయన్తరసమవాయే ఉదయన్తి ఉప్పజ్జన్తి. హినోతి చ సఙ్ఖారానం కారణభావం గచ్ఛతి. పటిచ్చ అవిజ్జం సఙ్ఖారా అయన్తి పవత్తన్తీతి ఏవం అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం కారణభావూపగమనవిసేసా ఉప్పాదాదయో వేదితబ్బా. తత్థ తథా సఙ్ఖారాదీనం విఞ్ఞాణాదీసు ఉప్పాదట్ఠితిఆదీసుపి. తిట్ఠతి ఏతేనాతి **ఠితి,** కారణం. ఉప్పాదో ఏవ ఠితి **ఉప్పాదట్ఠితి** . ఏసేవ నయో సేసేసుపి. **''పచ్చయో హోతీ''**తి ఇదం ఇధ లోకనాథేన తదా పచ్చయపరిగ్గహస్స ఆరద్ధభావదస్సనం. సో చ ఆరమ్భో ఞాయారుళ్హో ''యథా చ పురిమేహి మహాబోధిసత్తేహి బోధిమూలే పవత్తితో, తథేవ చ పవత్తితో''తి. అచ్ఛరియవేగాభిహతా దససహస్సిలోకధాతు సఙ్కమ్పి సమ్పకమ్పీతి దస్సేన్తో **''దిట్ఠమత్తేవా''**తిఆదిమాహ.

ఏతస్స ధమ్మస్సాతి ఏతస్స పటిచ్చసముప్పాదసఙ్ఖాతస్స ధమ్మస్స. నో పన యస్మా అత్థతో హేతుపభవానం హేతు. తేనాహ "**ఏతస్స పచ్చయధమ్మస్సా**"తి, జాతిఆదీనం జరామరణాదిపచ్చయతాయాతి అత్థో. నామరూపపరిచ్ఛేదో, తస్స చ పచ్చయపరిగ్గహో న పఠమాభినివేసమత్తేన హోతి , అథ ఖో తత్థ అపరాపరం ఞాణుప్పత్తిసఙ్ఖాతేన అను అను బుజ్ఝనేన, తదుభయాభావం పన దస్సేన్తో "**ఞాతపరిఞ్ఞావసేన అననుబుజ్ఝనా**"తి ఆహ. నిచ్చసఞ్ఞాదీనం పజహనవసేన వత్తమానా విపస్సనా ధమ్మే చ పటివిజ్ఝన్తీ ఏవ నామ హోతి పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనేన తిక్ఖవిసదభావాపత్తితో, తదధిట్ఠానభూతా చ తీరణపరిఞ్ఞా, అరియమగ్గో చ పరిఞ్ఞాపహానాభిసమయవసేన పవత్తియా తీరణపహానపరిఞ్ఞాసఙ్గహో చాతి తదుభయపటివేధాభావం దస్సేన్తో "**తీరణ...పే.... అప్పటివిజ్ఝనా**"తి ఆహ. **తన్తం** వుచ్చతి వత్థవీననత్థం తన్తవాయేహి దణ్డకే ఆసఞ్జిత్వా పసారితసుత్తవట్టీ తనీయతీతి కత్వా. తం పన సుత్తసన్తానాకులతాయ నిదస్సనభావేన ఆకులమేవ గహితన్తి ఆహ "**తన్తం వియ ఆకులకజాతా**"తి. సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం "**యథా నామా**"తిఆది వుత్తం. **సమానేతున్తి** పుబ్బేన పరం సమం కత్వా ఆనేతుం, అవిసమం ఉజుం కాతున్తి అత్థో. తన్తమేవ వా ఆకులం **తన్తాకులం,** తన్తాకులం వియ జాతా భూతాతి **తన్తాకులజాతా.** మజ్ఝిమం పటిపదం అనుపగన్త్వా అన్తద్వయపతనేన **పచ్చయాకారే ఖలితా ఆకులా బ్యాకులా హోన్తి.** తేనేవ అన్తద్వయపతనేన తంతందిట్ఠిగాహవసేన పరిబ్భమన్తా ఉజుకం ధమ్మట్ఠితి కథం పటిపజ్జితుం న జానన్తి. తేనాహ "**న సక్కోన్తి తం పచ్చయాకారం ఉజుం కాతు**"న్తి. **ద్వే బోధిసత్తేతి** పచ్చేకబోధిసత్తమహాబోధిసత్తే. **అత్తనో ధమ్మతాయాతి** అత్తనో సభావేన, పరోపదేసేన వినాతి అత్థో. **తత్థ తత్థ గుళకజాతన్తి** తస్మిం తస్మిం ఠానే జాతగుళకమ్పి **గణ్ఠీతి** సుత్తగణ్ఠి. తతో ఏవ **గణ్ఠిబద్ధం** బద్ధగణ్ఠికం. **పచ్చయేసు పక్ఖలిత్వాతి** అనిచ్చదుక్ఖానత్తాదిసభావేసు పచ్చయధమ్మేసు నిచ్చాదిగ్గాహవసేన పక్ఖలిత్వా. **పచ్చయే ఉజుం కాతుం అసక్కోన్తాతి** తస్సేవ నిచ్చాదిగ్గాహస్స అవిస్సజ్జనతో పచ్చయధమ్మనిమిత్తం అత్తనో దస్సనం ఉజుం కాతుం అసక్కోన్తా ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థవసేన గణ్ఠికజాతా హోన్తీతి ఆహ "**ద్వాసట్ఠి...పే.... గణ్ఠిబద్ధా**"తి. **యే హి కేచి** సమణా వా బ్రాహ్మణా వా సస్సతదిట్ఠిఆదిదిట్ఠియో **నిస్సితా** అల్లీనా.

విననతో "కులా"తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామస్స తన్తవాయస్స గణ్ఠికం నామ ఆకులభావేన అగ్గతో వా మూలతో వా దువిఞ్ఞేయ్యాయేవ ఖలితతన్తసుత్తన్తి ఆహ "**కులాగణ్ఠికం వుచ్చతి పేసకారకఞ్జియసుత్త**"న్తి. **సకుణికాతి** కులావకసకుణికా. సా హి రుక్ఖసాఖాసు ఓలమ్బనకులావకా హోతి. తఞ్హి సా కులావకం తతో తతో తిణహీరాదికే ఆనేత్వా తథా వినన్ధతి, యథా తేసం పేసకారకఞ్జియసుత్తం వియ అగ్గేన వా అగ్గం మూలేన వా మూలం సమానేతుం వివేచేతుం వా న సక్కా. తేనాహ "**యథా హీ**"తిఆది. **తదుభయమ్పీతి** "కులాగణ్ఠిక"న్తి వుత్తం కఞ్జియసుత్తం, కులావకఞ్చ. **పురిమనయేనేవాతి** "ఏవమేవ సత్తా"తిఆదినా పుబ్బే వుత్తనయేనేవ.

కామం ముఞ్జపబ్బజతిణాని యథాజాతానిపి దీఘభావేన పతిత్వా అరఞ్ఞట్ఠానే అఞ్ఞమఞ్ఞం వినన్ధిత్వా ఆకులబ్యాకులాని హుత్వా తిట్ఠన్తి, తాని పన న తథా దుబ్బివేచియాని, యథా రజ్జుభూతానీతి దస్సేతుం "**యథా తానీ**"తిఆది వుత్తం. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

అపాయాతి అవడ్ఢితా, సుఖేన, సుఖహేతునా వా విరహితాతి అత్థో. **దుక్ఖస్స గతిభావతోతి** ఆపాయికస్స దుక్ఖస్స పవత్తిట్ఠానభావతో. **సుఖసముస్సయతోతి** అబ్భుదయతో. **వినిపతితత్తాతి** విరూపం నిపతితత్తా యథా తేనత్తభావేన సుఖసముస్సయో న హోతి, ఏవం నిపతితత్తా. **ఇతరోతి** సంసారో. నను "అపాయ"న్తిఆదినా వుత్తోపి సంసారో ఏవాతి? సచ్చమేతం, నిరయాదీనం పన అధిమత్తదుక్ఖభావదస్సనత్థం అపాయాదిగ్గహణం. గోబలీబద్దఞాయేనాయమత్థో వేదితబ్బో.

ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటీతి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం హేతుఫలభావేన అపరాపరం పవత్తి. **అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా**తి అవిచ్ఛేదేన పవత్తమానా. **తం సబ్బమ్పీ**తి తం "అపాయ"న్తిఆదినా వుత్తం సబ్బం అపాయదుక్ఖఞ్చేవ వట్టదుక్ఖఞ్చ. "**మహాసముద్దే వాతుక్ఖిత్తనావా వియా**"తి ఇదం పరిబ్భమట్ఠానస్స మహన్తదస్సనత్థఞ్చేవ పరిబ్భమనస్స అనవట్ఠితతాదస్సనత్థఞ్చ "**ఉపమాయ. యన్తేసు యుత్తగోణో వియా**"తి ఇదం పన అవసభావదస్సనత్థఞ్చేవ దుప్పమోక్ఖభావదస్సనత్థఞ్చాతి వేదితబ్బం.

పటిచ్చసముప్పాదవణ్ణనా

ఇమినా తావాతి ఏత్థ **తావ**-సద్దో కమత్థో, తేన "తన్తాకులకజాతా"తి పదస్స అనుసన్ధి పరతో ఆవిభవిస్సతీతి దీపేతి. **అత్థి ఇదప్పచ్చయా**తి ఏత్థ అయం పచ్చయోతి ఇదప్పచ్చయో, తస్మా **ఇదప్పచ్చయా,** ఇమస్మా పచ్చయాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – "ఇమస్మా నామ పచ్చయా జరామరణ"న్తి ఏవం వత్తబ్బో అత్థి ను ఖో జరామరణస్స పచ్చయోతి. తేనాహ "**అత్థి ను ఖో...పే.... భవేయ్యా**"తి. ఏత్థ హి "కిం పచ్చయా జరామరణం? జాతిపచ్చయా జరామరణ"న్తి ఉపరి జాతిసద్దపచ్చయసద్దసమానాధికరణేన కిం-సద్దేన ఇదం-సద్దస్స సమానాధికరణతాదస్సనతో కమ్మధారయసమాసతా ఇదప్పచ్చయసద్దస్స యుజ్జతి. న హేత్థ "ఇమస్స పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా"తి జరామరణస్స, అఞ్ఞస్స వా పచ్చయతో జరామరణసమ్భవపుచ్ఛా సమ్భవతి విఞ్ఞాతభావతో, అసమ్భవతో చ, జరామరణస్స పన పచ్చయపుచ్ఛా సమ్భవతి. పచ్చయసద్దసమానాధికరణతాయఞ్చ ఇదం-సద్దస్స "ఇమస్మా పచ్చయా"తి పచ్చయపుచ్ఛా యుజ్జతి.

సా పన సమానాధికరణతా యదిపి అఞ్ఞపదత్థసమాసేపి లబ్భతి, అఞ్ఞపదత్థవచనిచ్ఛాభావతో పనేత్థ కమ్మధారయసమాసో వేదితబ్బో. సామివచనసమాసపక్ఖే పన నత్థేవ సమానాధికరణతాసమ్భవోతి. నను చ "ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చసముప్పాదో"తి ఏత్థ ఇదప్పచ్చయ-సద్దో సామివచనసమాసో ఇచ్ఛితోతి? సచ్చం ఇచ్ఛితో ఉజుకమేవ తత్థ పటిచ్చసముప్పాదవచనిచ్ఛాతి కత్వా, ఇధ పన కేవలం జరామరణస్స పచ్చయపరిపుచ్ఛా అధిప్పేతా, తస్మా యథా తత్థ ఇదం-సద్దస్స పటిచ్చసముప్పాదవిసేసనతా, ఇధ చ "పుచ్ఛితబ్బపచ్చయత్థతా సమ్భవతి, తథా తత్థ, ఇధ చ సమాసకప్పనా వేదితబ్బా. కస్మా పన తత్థ కమ్మధారయసమాసో న ఇచ్ఛితోతి? హేతుప్పభవానం హేతు పటిచ్చసముప్పాదోతి ఇమస్స అత్థస్స కమ్మధారయసమాసే అసమ్భవతోతి ఇమస్స, అత్తనో పచ్చయానురూపస్స అనురూపో పచ్చయో ఇదప్పచ్చయోతి ఏతస్స చ అత్థస్స ఇచ్ఛితత్తా. యో పనేత్థ ఇదం-సద్దేన గహితో అత్థో, సో "అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణ"న్తి జరామరణగ్గహణేనేవ గహితోతి ఇదం-సద్దో పటిచ్చసముప్పాదతో పరిచ్ఛజనతో అఞ్ఞస్స అసమ్భవతో పచ్చయే అవతిట్ఠతి, తేనేత్థ కమ్మధారయసమాసో. తత్థ పన ఇదం-సద్దస్స తతో పరిచ్ఛజనకారణం నత్థీతి సామివచనసమాసో ఏవ ఇచ్ఛితో. **అట్ఠకథాయం**పన యస్మా జరామరణాదీనం పచ్చయపుచ్ఛాముఖేనాయం పటిచ్చసముప్పాదదేసనా ఆరద్ధా, పటిచ్చసముప్పాదో చ నామ అత్థతో హేతుప్పభవానం హేతూతి వుత్తో వాయమత్థో, తస్మా "ఇమస్స జరామరణస్స పచ్చయో"తి ఏవమత్థవణ్ణనా కతా.

పణ్డితేనాతి ఏకంసబ్యాకరణీయాదిపఞ్హావిసేసజాననసమత్థాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతేన. తమేవ హిస్స పణ్డిచ్చం దస్సేతుం "**యథా**"తిఆది వుత్తం . యాదిసస్స జీవస్స దిట్ఠిగతికో సరీరతో అనఞ్ఞత్తం పుచ్ఛతి "**తం జీవం తం సరీర**"న్తి, సో ఏవం పరమత్థతో నుపలబ్భతి, కథం తస్స వఞ్ఝాతనయస్స వియ దీఘరస్సతా సరీరతో అఞ్ఞతా వా అనఞ్ఞతా వా బ్యాకాతబ్బా సియా, తస్మాస్స పఞ్హస్స ఠపనీయతా వేదితబ్బా. **తుణ్హీభావో** నామేస పుచ్ఛతో అనాదరో విహేసా వియ

హోతీతి ‘‘**అబ్యాకతమేత**’’న్తి పకారన్తరమాహ. ఏవం అబ్యాకరణకారణం ఞాతుకామస్స కథేతబ్బం హోతి, కథితే చ జానన్తస్స పమాదోపి ఏవం సియా, కథనవిధి పన “యాదిసస్సా”తిఆదినా దస్సితో ఏవ. **ఏవం అప్పటిపజ్జిత్వాతి** ఏవం ఠపనీయపఞ్హో వియ తుణ్హీభావాదిం అనాపజ్జిత్వా ఏవ. “అప్పటిపజ్జిత్వా”తి వచనం నిదస్సనమత్తమేతం. “కిం సబ్బం అనిచ్చ”న్తి వుత్తే “కిం సఙ్ఖతం సన్ధాయ పుచ్ఛసి, ఉదాహు అసఙ్ఖత”న్తి పటిపుచ్ఛిత్వా బ్యాకాతబ్బం హోతి “కిం ఖన్ధపఞ్చకం పరిఞ్ఞేయ్య”న్తి పుట్ఠే “అత్థి తత్థ పరిఞ్ఞేయ్యం, అత్థి న పరిఞ్ఞేయ్య”న్తి విభజ్జ బ్యాకాతబ్బం హోతి, ఏవం అప్పటిపజ్జిత్వాతి చ అయమేత్థ అత్థో ఇచ్ఛితోతి. పుట్ఠే యస్స పచ్చయస్స అత్థితామత్తం చోదితన్తి అత్థితామత్తం విస్సజ్జితం. పుచ్ఛాసభాగేన హి విస్సజ్జనన్తి. ఇదాని తస్సేవ సరూపపుచ్ఛా కరీయతీతి ‘‘**పున కి**’’న్తి వుత్తం. ఇధాపి “యథా”తిఆది సబ్బం ఆనేత్వా వత్తబ్బం.

“ఏస నయో సబ్బపదేసూ”తి అతిదేసవసేన ఉస్సుక్కం కత్వా ‘‘**నామరూపపచ్చయా**’’తిఆదినా తత్థ అపవాదో ఆరద్ధో. యస్మా దస్సేతుకామో, తస్మా ఇదం వుత్తన్తి యోజనా. **ఛన్నం విపాకసమ్ఫస్సానంయేవ గహణం హోతి** విఞ్ఞాణాది వేదనాపరియోసానా విపాకవిధీతి కత్వా అనేకేసు సుత్తపదేసు, (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; ఉదా॰ ౧) అభిధమ్మే (విభ॰ ౨౨౫) చ యేభుయ్యేన తేసంయేవ గహణస్స నిరుళ్హత్తా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకత్థో, తేనేత్థ “గహితమ్పి”తిఆదినా వుచ్చమానంయేవ విసేసం జోతేతి. పచ్చయభావో నామ పచ్చయుప్పన్నాపేక్ఖో తేన వినా తస్స అసమ్భవతో. తస్మా **సళాయతనప్పచ్చయాతి** “సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో”తి ఇమినా పదేనాతి యోజనా. అవయవేన వా సముదాయోపలక్ఖణమేతం “సళాయతనపచ్చయా”తి, తస్మా “సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో”తి ఇమినా పదేనాతి వుత్తం హోతి. **గహితమ్పీతి** ఛబ్బిధం విపాకఫస్సమ్పి. **అగ్గహితమ్పీతి** అవిపాకఫస్సమ్పి కుసలాకుసలకిరియాఫస్సమ్పి. పచ్చయుప్పన్నవిసేసం దస్సేతుకామోతి యోజనా. న చేత్థ పచ్చయుప్పన్నోవ ఉపాదిన్నో ఇచ్ఛితో, అథ ఖో పచ్చయోపి ఉపాదిన్నో ఇచ్ఛితోతి అజ్ఝత్తికాయతనస్సేవ సళాయతనగ్గహణేన గహణన్తి కత్వా వుత్తం ‘‘**సళాయతనతో…పే॰… దస్సేతుకామో**’’తి. న హి ఫస్సస్స చక్ఖాదిసళాయతనమేవ పచ్చయో, అథ ఖో “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో”తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౪, ౪౫; ౨.౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) వచనతో రూపాయతనాదిరూపఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదినామఞ్చ పచ్చయో, తస్మా ఇమం చక్ఖాదిసళాయతనతో అతిరిత్తం ఆవజ్జనాది వియ సాధారణం అహుత్వా, తస్స తస్స ఫస్సస్స సాధారణతాయ అఞ్ఞం విసేసపచ్చయం పి-సద్దేన అవసిట్ఠం సాధారణపచ్చయం పిదస్సేతుకామో భగవా, “నామరూపపచ్చయా ఫస్సో”తి ఇదం వుత్తన్తి యోజనా.

అభిధమ్మభాజనీయేపి ఇమమేవ పచ్చయం సన్ధాయ “నామరూపపచ్చయా ఫస్సో”తి వుత్తన్తి **తదట్ఠకథాయం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౪౩) “పచ్చయవిసేసదస్సనత్థఞ్చేవ **మహానిదానదేసనాసఙ్గహత్థఞ్చా**”తి **అత్థవణ్ణనా** కతా. **పచ్చయానన్తి** జాతిఆదీనం పచ్చయధమ్మానం. **నిదానం కథితన్తి** జరామరణాదికస్స నిదానత్తం కథితం ఏకంసికో పచ్చయభావో కథితో. తఞ్హి తేసం పచ్చయభావే అబ్యభిచారీతి దస్సేతుం “ఇతి ఖో పనేత”న్తిఆదినా ఉపరి దేసనా పవత్తా. **నిజ్జటేతి** నిజ్జాలకే. **నిగ్గుమ్బేతి** నిక్ఖేపే. పదద్వయేనాపి ఆకులాభావమేవ దస్సేతి, తస్మా అనాకులం అబ్యాకులం మహన్తం పచ్చయనిదానమేత్థ కథితన్తి **మహానిదానం** సుత్తం అఞ్ఞథాభావస్స అభావతో.

౯౮. **తేసం తేసం పచ్చయానన్తి** తేసం తేసం జాతిఆదీనం పచ్చయానం. యస్మా పచ్చయభావో నామ తేహి తేహి పచ్చయేహి అనూనాధికేహేవ తస్స తస్స ఫలస్స సమ్భవతో **తథో** తచ్ఛో, తప్పకారో వా సామగ్గిఉపగతేసు పచ్చయేసు ముహుత్తమ్పి **తథో** నిబ్బత్తనధమ్మానం అసమ్భవాభావతో. **అవితథో** అవిసంవాదనకో విసంవాదనాకారవిరహితో అఞ్ఞధమ్మపచ్చయేహి అఞ్ఞధమ్మానుప్పత్తితో. ‘‘**అనఞ్ఞథా**’’తి వుచ్చతి అఞ్ఞథాభావస్స అభావతో. తస్మా ‘‘**తథం అవితథం**

అనఞ్ఞథం పచ్చయభావం దస్సేతు''న్తి వుత్తం. పరియాయతి అత్తనో ఫలం పరిగ్గహేత్వా వత్తతీతి **పరియాయో,** హేతూతి ఆహ ''**పరియాయేనాతి కారణేనా**''తి. **సబ్బేన సబ్బన్తి** దేవత్తాదినా సబ్బభావేన సబ్బా జాతి. **సబ్బథా సబ్బన్తి** తత్థాపి చాతుమహారాజికాదిసబ్బాకారేన సబ్బా, **నిపాతద్వయమేతం,** నిపాతఞ్చ అబ్యయం, తఞ్చ సబ్బలిఙ్గవిభత్తివచనేసు ఏకాకారమేవ హోతీతి పాళియం "సబ్బేన సబ్బం సబ్బథా సబ్బ"న్తి వుత్తం. అత్థవచనే పన తస్స తస్స జాతిసద్దాపేక్ఖాయ ఇత్థిలిఙ్గవుత్తితం దస్సేతుం ''**సబ్బాకారేన సబ్బా**''తిఆది వుత్తం. **ఇమినావ నయేనాతి** ఇమినా జాతివారే వుత్తేనేవ నయేన. **దేవాదీసూతి ఆది**-సద్దేన గన్ధబ్బయక్ఖాదికే పాళియం (దీ. ని. ౨.౯౮) ఆగతే, తదన్తరభేదే చ సఙ్గణ్హాతి.

ఇధ నిక్ఖిత్తఅత్థవిభజనత్థేతి ఇమస్మిం "కస్సచి కిమ్హిచీ"తి అనియమతో ఉద్దేసవసేన వుత్తత్థస్స నిద్దిసనత్థే జోతేతబ్బే **నిపాతో,** తదత్థజోతనం నిపాతపదన్తి అత్థో. **తస్సాతి** తస్స పదస్స. **తేతి** ధమ్మదేసనాయ సమ్పదానభూతం థేరం వదతి. **సేయ్యథిదన్తి** వా తే కతమేతి చేతి అత్థో. యే హి "కస్సచీ"తి, "కిమ్హిచీ"తి చ అనియమతో వుత్తో అత్థో, తే కతమేతి. కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా హేసా. **దేవభావాయాతి** దేవభావత్థం. **ఖన్ధజాతీతి** ఖన్ధపాతుభావో, యథా ఖన్ధేసు ఉప్పన్నేసు "దేవా"తి సమఞ్ఞా హోతి, తథా తేసం ఉప్పాదోతి అత్థో. తేనాహ ''**యాయా**''తి ఆహ. **సబ్బపదేసూతి** "గన్ధబ్బానం గన్ధబ్బత్థాయా"తిఆదీసు సబ్బేసు జాతినిద్దేసపదేసు , భవాదిపదేసు చ. యేన హి నయేన సచే హి జాతీతి అయమత్థయోజనా కతా, జాతినిద్దేసపదేసోవ "భవో"తిఆదినా భవాదిపదేసుపి నో కాతబ్బోతి. **దేవాతి ఉపపత్తిదేవా** చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ యావ భవగ్గా దిబ్బన్తి కామగుణాదీహి కీళన్తి లళన్తి విహరన్తి జోతన్తీతి కత్వా. గన్ధం అబ్బన్తి పరిభుఞ్జన్తీతి **గన్ధబ్బా,** ధతరట్ఠస్స మహారాజస్స పరివారభూతా. యజన్తి వేస్సవణసక్కాదికే పూజేన్తీతి **యక్ఖా,** తేన తేన వా పణిధికమ్మాదినా యజితబ్బా పూజేతబ్బాతి **యక్ఖా,** వేస్సవణస్స మహారాజస్స పరివారభూతా. **అట్ఠకథాయం** పన "అమనుస్సా"తి అవిసేసేన వుత్తం. **భూతాతి** కుమ్భణ్డా, విరూళ్హకస్స మహారాజస్స పరివారభూతా. **అట్ఠకథాయం** పన "యే కేచి నిబ్బత్తసత్తా"తి అవిసేసేన వుత్తం. **అట్ఠిపక్ఖా** భమరతుప్పళాదయో. **చమ్మపక్ఖా** జతుసిఙ్గాలాదయో. **లోమపక్ఖా** హంసమోరాదయో. **సరీసపా** అహివిచ్ఛికసతపదిఆదయో.

''**తేసం తేస**''న్తి ఇదం న యేవాపనకనిద్దేసో వియ అవుత్తసఙ్గహత్థం వచనం, అథ ఖో అయేవాపనకనిద్దేసో వియ వుత్తసఙ్గహత్థన్తి. **ఆది**-సద్దేనేవ చ ఆమేడితత్థో సఙ్గయ్హతీతి ఆహ ''**తేసం తేసం దేవగన్ధబ్బాదీన**''న్తి. **తదత్తాయాతి** తంభావాయ, యథారూపేసు ఖన్ధేసు పవత్తమానేసు "దేవా గన్ధబ్బా"తి లోకసమఞ్ఞా హోతి, తథారూపతాయాతి అత్థో. తేనాహ ''**దేవగన్ధబ్బాదిభావాయా**''తి. "నిరోధో, విగమో"తి చ పటిలద్ధత్తాలాభస్స భావో వుచ్చతి, ఇధ పన అచ్చన్తాభావో అధిప్పేతో "సబ్బసో జాతియా అసతీ"తి అవత్వా "జాతినిరోధా"తి వుత్తత్తాతి ఆహ ''**అభావాతి అత్థో**''తి.

ఫలత్థాయ హినోతీతి యథా ఫలం తతో నిబ్బత్తతి, ఏవం హినోతి పవత్తతి, తస్స హేతుభావం ఉపగచ్ఛతీతి అత్థో. **ఇదం గణ్హథ నన్తి** "ఇదం మే ఫలం, గణ్హథ న"న్తి ఏవం **అప్పేతి వియ** నియ్యాతేతి వియ. "ఏస నయో"తి అవిసేసం అతిదిసిత్వా విసేసమత్తస్స అత్థం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. నను చాయం జాతి పరినిప్ఫన్నా, సఙ్ఖతభావా చ న హోతి వికారభావతో, తథా జరామరణం, తస్స కథం సా హేతు హోతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**జరామరణస్స హీ**''తిఆది. తబ్భావే భావో, తదభావే చ అభావో జరామరణస్స జాతియా ఉపనిస్సయతా.

౯౯. **ఓకాసపరిగ్గహోతి** పవత్తిట్ఠానపరిగ్గహో. **ఉపపత్తిభవే** యుజ్జతి ఉపపత్తిక్ఖన్ధానం యథావుత్తట్ఠానతో అఞ్ఞత్థ అనుప్పజ్జనతో. **ఇధ పనాతి** ఇమస్మిం సుత్తే "కామభవో"తిఆదినా ఆగతే ఇమస్మిం ఠానే. **కమ్మభవే యుజ్జతి**

కామభవాదిజోతనా విసేసతో తస్స జాతియా పచ్చయభావతోతి. తేనాహ “**సో హి జాతియా ఉపనిస్సయకోటియావ పచ్చయో**”తి. నను చ ఉపపత్తిభవోపి జాతియా ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయో హోతీతి? సచ్చం హోతి, సో పన న తథా పధానభూతో, కమ్మభవో పన పధానభూతో పచ్చయో జనకభావతోతి. “సో హి జాతియా”తిఆది వుత్తం కామభవూపగం కమ్మం కామభవో. ఏస నయో రూపారూపభవేసుపి. **ఓకాసపరిగ్గహోవ కతో**“కిమ్హిచీ”తి ఇమినా సత్తపరిగ్గహస్స కతత్తా.

౧౦౦. తిణ్ణమ్పి కమ్మభవానన్తి కామకమ్మభవాదీనం తిణ్ణమ్పి కమ్మభవానం. **తిణ్ణఞ్చ ఉపపత్తిభవానన్తి** కాముపపత్తిభవాదీనం తిణ్ణఞ్చ ఉపపత్తిభవానం. **తథా సేసానిపీతి** దిట్ఠుపాదానాదీని సేసుపాదానానిపి తిణ్ణమ్పి కమ్మభవానం, తిణ్ణఞ్చ ఉపపత్తిభవానం పచ్చయోతి అత్థో. **ఇతీతి** ఏవం వుత్తనయేన. ద్వాదస కమ్మభవా ద్వాదస ఉపపత్తిభవాతి **చతువీసతిభవా వేదితబ్బా.** యస్మా కమ్మభవస్స పచ్చయభావముఖేనేవ ఉపాదానం ఉపపత్తిభవస్స పచ్చయో నామ హోతి, న అఞ్ఞథా, తస్మా ఉపాదానం కమ్మభవస్స ఉజుకమేవ పచ్చయభావోతి ఆహ “**నిప్పరియాయేనేత్థ ద్వాదస కమ్మభవా లబ్భన్తీ**”తి. **తేసన్తి** కమ్మభవానం. **సహజాతకోటియాతి** అకుసలస్స కమ్మభవస్స సహజాతం ఉపాదానం సహజాతకోటియా, ఇతరం అనన్తరూపనిస్సయాదివసేన ఉపనిస్సయకోటియా, కుసలస్స కమ్మభవస్స పన ఉపనిస్సయకోటియావ పచ్చయో. ఏత్థ చ యథా అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతాదిపచ్చయానం సహజాతపచ్చయేన ఏకసఙ్గహతం దస్సేతుం “సహజాతకోటియా”తి వుత్తం, ఏవం ఆరమ్మణూపనిస్సయఅనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయానం ఏకజ్ఝం గహణవసేన “**ఉపనిస్సయకోటియా**”తి వుత్తన్తి **దట్ఠబ్బం.**

౧౦౧. ఉపాదానస్సాతి ఏత్థ కాముపాదానస్స **తణ్హా** ఉపనిస్సయకోటియావ పచ్చయో, సేసుపాదానానం **సహజాతకోటియాపి ఉపనిస్సయకోటియాపి** విఞ్ఞాణాది చ వేదనాపరియోసానా విపాకవిధీతి కత్వా.

౧౦౨. యదిదం వేదనాతి ఏత్థ విపాకవేదనాతి తమేవ తావ **ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయో** ఇతరకోటియా అసమ్భవతో. **అఞ్ఞాతి** కుసలాకుసలకిరియవేదనా. **అఞ్ఞథాపీతి** సహజాతకోటియాపి.

౧౦౩. ఏత్తావతాతి జరామరణాదీనం పచ్చయపరమ్పరాదస్సనవసేన పవత్తాయ ఏత్తకాయ దేసనాయ. **పురిమతణ్హన్తి** పురిమభవసిద్ధం తణ్హం. “ఏస పచ్చయో తణ్హాయ, యదిదం వేదనా”తి వత్వా తదనన్తరం “ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి ఇతి ఖో పనేతం వుత్త”న్తిఆదినా వేదనాయ పచ్చయభూతస్స ఫస్సస్స ఉద్ధరణం అఞ్ఞేసు సుత్తేసు ఆగతనయేన పటిచ్చసముప్పాదస్స దేసనామగ్గో , తం పన అనోతరిత్వా సముదాచారతణ్హాదస్సనముఖేనేవ తణ్హామూలకధమ్మే దేసేన్తో ఆచిణ్ణదేసనామగ్గతో ఓక్కమన్తో వియ, తఞ్చ దేసనం పస్సతో అప్పవత్తన్తి పసయ్హ బలక్కారేన దేసేన్తో వియ చ హోతీతి ఆహ “**ఇదానీ**”తిఆది. **ద్వే తణ్హాతి** ఇధాధిప్పేతతణ్హా ఏవ ద్విధా భిన్దన్తో ఆహ. **ఏసనతణ్హాతి** భోగానం పరియేసనవసేన పవత్తతణ్హా. **ఏసితతణ్హాతి** పరియిట్ఠేసు భోగేసు ఉప్పజ్జమానతణ్హా. **సముదాచారతణ్హాయాతి** పరియుట్ఠానవసేన పవత్తతణ్హాయ. **దువిధాపేసా వేదనం పటిచ్చ తణ్హా నామ వేదనాపచ్చయా చ** అప్పటిలద్ధానం భోగానం పటిలాభాయ పరియేసనా, లద్ధేసు చ తేసుపాతబ్యతాపత్తిఆది హోతీతి.

పరితస్సనవసేన పరియేసతి ఏతాయాతి **పరియేసనా.** ఆసయతో, పయోగతో చ పరియేసనా తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో. తేనాహ “**తణ్హాయ సతి హోతీ**”తి. **రూపాదిఆరమ్మణపటిలాభోతి** సవత్థుకానం రూపాదిఆరమ్మణానం గవేసనవసేన,

పవత్తియం పన అపరియిట్ఠంయేవ లబ్భతి, తమ్పి అత్థతో పరియేసనాయ లద్ధమేవ నామ తథారూపస్స కమ్మస్స పుబ్బేకతత్తా ఏవ లబ్భనతో. తేనాహ "**సో హి పరియేసనాయ సతి హోతీ**"తి. **సుఖవినిచ్ఛయన్తి** సుఖం విసేసతో నిచ్ఛినోతీతి సుఖవినిచ్ఛయో, సుఖం సభావతో, సముదయతో, అత్థఙ్గమనతో, నిస్సరణతో చ యాథావతో జానిత్వా పవత్తఞాణం, తం సుఖవినిచ్ఛయం. **జఞ్ఞాతి** జానేయ్య. "సుభసుఖ"న్తిఆదికం ఆరమ్మణే అభూతాకారం వివిధం నిన్నభావేన నిచ్ఛినోతి ఆరోపేతీతి **వినిచ్ఛయో.** అస్సాదానుపస్సనతణ్హాదిట్ఠియాపి ఏవమేవ వినిచ్ఛయభావో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పన సుత్తే వితక్కోయేవ ఆగతోతి యోజనా. **ఇమస్మిం పన సుత్తేతి** సక్కపఞ్హసుత్తే. (దీ. ని. ౨.౩౫౮) తత్థ హి "ఛన్దో ఖో, దేవానం ఇన్ద, వితక్కనిదానో"తి ఆగతం. **ఇధాతి** ఇమస్మిం **మహానిదానసుత్తే.** "**వితక్కేనేవ వినిచ్ఛినాతీ**"తి ఏతేన "వినిచ్ఛీయతి ఏతేనాతి వినిచ్ఛయో"తి వినిచ్ఛయ-సద్దస్స కరణసాధనమాహ. "**ఏత్తక**"న్తిఆది వినిచ్ఛయనాకారదస్సనం.

ఛన్దనట్ఠేన ఛన్దో, ఏవం రఞ్జనట్ఠేన రాగో, స్వాయం అనాసేవనతాయ మన్దో హుత్వా పవత్తో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ "**దుబ్బలరాగస్సాధివచన**"న్తి. **అజ్ఝోసానన్తి** తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినివిసనం. "మయ్హం ఇద"న్తి హి తణ్హాగాహో యేభుయ్యేన అత్తగ్గాహసన్నిస్సయోవ హోతి. తేనాహ "అహం మమ"న్తి, "**బలవసన్నిట్ఠాన**"న్తి చ తేసం గాహానం థిరభావప్పత్తిమాహ. **తణ్హాదిట్ఠివసేన పరిగ్గహకరణన్తి** "అహం మమ"న్తి బలవసన్నిట్ఠానవసేన అభినివిట్ఠస్స అత్తత్తనియగ్గాహవత్థునో అఞ్ఞాసాధారణం వియ కత్వా పరిగ్గహేత్వా ఠానం, తథాపవత్తో లోభసహగతచిత్తుప్పాదో. అత్తనా పరిగ్గహితస్స వత్థునో యస్స వసేన పరేహి సాధారణభావస్స అసహమానో హోతి పుగ్గలో, సో ధమ్మో **అసహనతా. ఏవం వచనత్థం వదన్తి** నిరుత్తినయేన. సద్దలక్ఖణే పన యస్స ధమ్మస్స వసేన మచ్ఛరియయోగతో పుగ్గలో మచ్ఛరో, తస్స భావో, కమ్మం వా **మచ్ఛరియం,** మచ్ఛేరో ధమ్మో. మచ్ఛరియస్స బలవభావతో ఆదరేన రక్ఖణం ఆరక్ఖోతి ఆహ "**ద్వార...పే.... సుట్ఠు రక్ఖణ**"న్తి. అత్తనో ఫలం కరోతీతి **కరణం,** యం కిఞ్చి కారణం, అధికం కరణన్తి **అధికరణం,** విసేసకారణం. విసేసకారణఞ్చ భోగానం ఆరక్ఖదణ్డాదానాదిఅనత్థసమ్భవస్సాతి వుత్తం "**ఆరక్ఖాధికరణ**"న్తిఆది. **పరనిసేధనత్థన్తి** మారణాదినా పరేసం విబాధనత్థం. ఆదీయతి ఏతేనాతి **ఆదానం,** దణ్డస్స ఆదానం **దణ్డాదానం,** అభిభవిత్వా పరవిహేఠనచిత్తుప్పాదో. **సత్థాదానేపి** ఏసేవ నయో. హత్థపరామాసాదివసేన కాయేన కాతబ్బకలహో **కాయకలహో.** మమ్మఘట్టనాదివసేన వాచాయ కాతబ్బకలహో **వాచాకలహో.** విరుజ్ఝనవసేన విరూపం గణ్హాతి ఏతేనాతి **విగ్గహో.** విరుద్ధం వదతి ఏతేనాతి **వివాదో. తువం తువన్తి** అగారవవచనసహచరణతో తువం తువం, సబ్బేతే తథాపవత్తా దోససహగతచిత్తుప్పాదా వేదితబ్బా. తేనాహ భగవా "అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తీ"తి (దీ. ని. ౨.౧౦౪).

౧౧౨. దేసనం నివత్తేసీతి "తణ్హం పటిచ్చ పరియేసనా"తిఆదినా అనులోమనయేన పవత్తితం దేసనం పటిలోమనయేన పున "ఆరక్ఖాధికరణ"న్తి ఆరభన్తో నివత్తేసి. **పఞ్చకామగుణికరాగవసేనాతి** ఆరమ్మణభూతా పఞ్చ కామగుణా ఏతస్స అత్థీతి పఞ్చకామగుణికో, తత్థ రఞ్జనవసేన అభిరమణవసేన పవత్తరాగో, తస్స వసేన **ఉప్పన్నా** రఞ్జనవసేన తణ్హాయనవసేన పవత్తా **రూపాదితణ్హావ** కామేసు తణ్హాతి **కామతణ్హా.** భవతి అత్థి సబ్బకాలం తిట్ఠతీతి పవత్తా భవదిట్ఠి ఉత్తరపదలోపేన **భవో,** తంసహగతా తణ్హా **భవతణ్హా.** విభవతి వినస్సతి ఉచ్ఛిజ్జతీతి పవత్తా విభవదిట్ఠి **విభవో** ఉత్తరపదలోపేన, తంసహగతా తణ్హా **విభవతణ్హాతి** ఆహ "**సస్సతదిట్ఠీ**"తిఆది. **ఇమే ద్వే ధమ్మాతి** "ఏస పచ్చయో ఉపాదానస్స, యదిదం తణ్హా"తి (దీ. ని. ౨.౧౦౧) ఏవం వుత్తా వట్టమూలతణ్హా చ "తణ్హం పటిచ్చ పరియేసనా"తి (దీ. ని. ౨.౧౦౩) ఏవం వుత్తా సముదాచారతణ్హా చాతి ఇమే ద్వే ధమ్మా. **వట్టమూలసముదాచారవసేనాతి** వట్టమూలవసేన చేవ సముదాచారవసేన చ. **ద్వీహి కోట్ఠాసేహీతి**

ద్వీహి భాగేహి. ద్వీహి అవయవేహి సమోసరన్తి నిబ్బత్తనవసేన సమం వత్తన్తి ఇతోతి **సమోసరణం,** పచ్చయో, ఏకం సమోసరణం ఏతాసన్తి **ఏకసమోసరణా.** కేన పన ఏకసమోసరణాతి ఆహ **''వేదనాయా''**తి. ద్వేపి హి తణ్హా వేదనాపచ్చయా ఏవాతి. తేనాహ **''వేదనాపచ్చయేన ఏకపచ్చయా''**తి. తతో తతో ఓసరిత్వా ఆగన్త్వా సమవసనట్ఠానం **ఓసరణ సమోసరణం.** వేదనాయ సమం సహ ఏకస్మిం ఆరమ్మణే ఓసరణకపవత్తనకా వేదనా సమోసరణాతి ఆహ **''ఇదం సహజాతసమోసరణం నామా''**తి.

౧౧౩. **సబ్బేతి** ఉప్పత్తిద్వారవసేన భిన్దిత్వా వుత్తా **సవిపాకఫస్సా** ఏవ విఞ్ఞాణాది వేదనాపరియోసానా విపాకవిధీతి కత్వా. పటిచ్చసముప్పాదకథా నామ వట్టకథాతి ఆహ **''ఠపేత్వా చత్తారో లోకుత్తరవిపాకఫస్సే''**తి. **బహుధాతి** బహుప్పకారేన. అయఞ్హి పఞ్చద్వారే చక్ఖుపసాదాదివత్థుకానం పఞ్చన్నం వేదనానం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఫస్సో సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన అట్ఠధా పచ్చయో హోతి. సేసానం పన ఏకేకస్మిం ద్వారే సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణతదారమ్మణవసేన పవత్తానం కామావచరవిపాకవేదనానం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఫస్సో ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతి. మనోద్వారేపి తదారమ్మణవసేన పవత్తానం కామావచరవిపాకవేదనానం సహజాతమనోసమ్ఫస్సో తథేవ అట్ఠధా పచ్చయో హోతి, తథా పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేన పవత్తానం తేభూమకవిపాకవేదనానం. యా పన తా మనోద్వారే తదారమ్మణవసేన పవత్తా కామావచరవేదనా, తాసం మనోద్వారావజ్జనసమ్పయుత్తో మనోసమ్ఫస్సో ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతీతి ఏవం ఫస్సో బహుధా వేదనాయ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం.

౧౧౪. **వేదనాదీనన్తి** వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణానం. **అసదిసభావాతి** అనుభవనసఞ్జాననాభిసఙ్ఖరణవిజాననభావా. తే హి అఞ్ఞమఞ్ఞవిధురేన వేదయితాదిరూపేన ఆకిరియన్తి పఞ్ఞాయన్తీతి **ఆకారాతి వుచ్చన్తి. తేయేవాతి** వేదనాదీనం తే ఏవ వేదయితాదిఆకారా. **సాధుకం దస్సియమానాతి** సక్కచ్చం పచ్చక్ఖతో వియ పకాసియమానా. **తం తం లీనమత్థం గమేన్తీతి** "అరూపట్ఠో ఆరమ్మణాభిముఖనమనట్ఠో"తి ఏవమాదికం తం తం లీనం అపాకటమత్థం గమేన్తి ఞాపేన్తీతి **లిఙ్గాని. తస్స తస్స సఞ్జాననహేతుతోతి** తస్స తస్స అరూపట్ఠాదికస్స సల్లక్ఖణస్స కారణత్తా. నిమీయన్తి అనుమీయన్తి ఏతేహీతి **నిమిత్తాని. తథా తథా** అరూపభావాదిప్పకారేన, వేదయితాదిప్పకారేన చ **ఉద్దిసితబ్బతో** కథేతబ్బతో **ఉద్దేసా. తస్మాతి** "అసదిసభావా"తిఆదినా వుత్తమేవత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. యస్మా వేదనాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞఅసదిసభావా యథావుత్తేనత్థేన ఆకారాదయో, తస్మా **అయం** ఇదాని వుచ్చమానో ఏత్థ పాళిపదే **అత్థో.**

నామసమూహస్సాతి ఆరమ్మణాభిముఖం నమనట్ఠేన "నామ"న్తి లద్ధసమఞ్ఞస్స వేదనాదిచతుక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స అరూపధమ్మపుఞ్జస్స. **పఞ్ఞత్తీతి** "నామకాయో అరూపకలాపో అరూపినో ఖన్ధా"తిఆదికా పఞ్ఞాపనా హోతి. చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం **''సఙ్ఖారానం చేతనాకారే''**తిఆది వుత్తం. తథా హి **సుత్తన్తభాజనీయే** సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభజనే "యా చేతనా సఞ్చేతనా సఞ్చేతయితత్త"న్తి (విభ॰ ౨౧౮ అభిధమ్మభాజనీయే) చేతనావ నిద్దిట్ఠా. **అసతీతి** అసన్తేసు. వచనవిపల్లాసేన హి ఏవం వుత్తం. **చత్తారో ఖన్ధే వత్థుం కత్వాతి** వేదనా సఞ్ఞా చిత్తం చేతనాదయోతి ఇమే చతుక్ఖన్ధసఞ్ఞితే నిస్సయపచ్చయభూతే ధమ్మే వత్థుం కత్వా. అయఞ్చ నయో పఞ్చద్వారేపి సమ్భవతీతి **''మనోద్వారే''**తి విసేసితం. **అధివచనసమ్ఫస్సవేవచనోతి** అధివచనముఖేన పఞ్ఞత్తిముఖేన గహేతబ్బత్తా "అధివచనసమ్ఫస్సో"తి లద్ధనామో. **సోతి** మనోసమ్ఫస్సో. పఞ్చవోకారే చ హదయవత్థుం నిస్సాయ లబ్భనతో **రూపకాయే పఞ్ఞాయతేవ,** అయం పన నయో ఇధ న ఇచ్ఛితో వేదనాదిపటిక్ఖేపవసేన

అసమ్భవపరియాయస్స జోతితత్తాతి ''**పఞ్చపసాదే వత్థుం కత్వా ఉప్పజ్జేయ్యా**''తి అత్థో వుత్తో. న హి వేదనాసన్నిస్సయేన వినా పఞ్చపసాదే వత్థుం కత్వా మనోసమ్ఫస్సస్స సమ్భవో అత్థి. ఉప్పత్తిట్ఠానే అసతి అనుప్పత్తిట్ఠానతో ఫలస్స ఉప్పత్తి నామ కదాచిపి నత్థీతి ఇమమత్థం యథాధిగతస్స అత్థస్స నిదస్సనవసేన దస్సేన్తో ''**అమ్బరుక్ఖే**''తిఆదిమాహ . **రూపకాయతో**తి కేవలం రూపకాయతో. **తస్సా**తి మనోసమ్ఫస్సస్స.

విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విభూతతరా విసదిసుప్పత్తి, తస్మిం వా సతి అత్తనో సన్తానే విజ్జమానస్సేవ విసదిసుప్పత్తిహేతుభావో **రుప్పనాకారో**. సో ఏవ రుప్పనాకారో వత్థుసప్పటిఘాదికం తం తం లీనమత్థం గమేతీతి **లిఙ్గం.** తస్స తస్స సఞ్జాననహేతుతో **నిమిత్తం.** తథా తథా ఉద్దిసితబ్బతో **ఉద్దేసో**తి ఏవమేత్థ ఆకారాదయో అత్థతో వేదితబ్బా. వత్థారమ్మణానం అఞ్ఞమఞ్ఞపటిహననం **పటిఘో,** తతో పటిఘతో జాతో **పటిఘసమ్ఫస్సో**. తేనాహ ''**సప్పటిఘ**''న్తిఆది. **నామకాయతో**తి కేవలం నామకాయతో. **తస్సా**తి పటిఘసమ్ఫస్సస్స. సేసం పఠమపఞ్హే వుత్తనయమేవ.

ఉభయవసేనాతి నామకాయో రూపకాయోతి ఉభయసన్నిస్సయస్స అధివచనసమ్ఫస్సో పటిఘసమ్ఫస్సోతి ఉభయసమ్ఫస్సస్స వసేన.

విసుం విసుం పచ్చయం దస్సేత్వాతి బ్యతిరేకముఖేన పచ్చేకం నామకాయరూపకాయసఞ్ఞితం పచ్చయం దస్సేత్వా. **తేస**న్తి ఫస్సానం. **అవిసేసతో**తి విసేసం అకత్వా సామఞ్ఞతో. **దస్సేతు**న్తి బ్యతిరేకముఖేనేవ దస్సేతుం. **ఏసేవ హేతూ**తి ఏస ఛసుపి ద్వారేసు పవత్తో నామరూపసఙ్ఖాతో హేతు యథారహం ద్విన్నమ్పి ఫస్సానం. ఇదాని తం యథారహం పవత్తిం విభజిత్వా దస్సేతుం ''**చక్ఖుద్వారాదీసు హి**''తిఆది వుత్తం.

సమ్పయుత్తకా ఖన్ధాతి ఫస్సేన సమ్పయుత్తా వేదనాదయో ఖన్ధా. ఆవజ్జనస్సాపి సమ్పయుత్తక్ఖన్ధగ్గహణేనేవేత్థ గహణం దట్ఠబ్బం తదవినాభావతో. పరతో **మనోసమ్ఫస్సేపి** ఏసేవ నయో. **పఞ్చవిధోపీ**తి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదివసేన పఞ్చవిధోపి. **సో ఫస్సో**తి పటిఘసమ్ఫస్సో. **బహుధా**తి బహుప్పకారేన. తథా హి విపాకనామం విపాకస్స అనేకభేదస్స మనోసమ్ఫస్సస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన సత్తధా పచ్చయో హోతి. యం పనేత్థ ఆహారకిచ్చం, తం ఆహారపచ్చయవసేన. యం ఇన్ద్రియకిచ్చం, తం ఇన్ద్రియపచ్చయవసేన పచ్చయో హోతి. అవిపాకం పన నామం అవిపాకస్స మనోసమ్ఫస్సస్స ఠపేత్వా విపాకపచ్చయం ఇతరేసం వసేన పచ్చయో హోతి. రూపం పన చక్ఖాయతనాదిభేదం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికస్స పఞ్చవిధస్స ఫస్సస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయో హోతి. రూపాయతనాదిభేదం తస్స పఞ్చవిధస్స ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన చతుధా పచ్చయో హోతి. మనోసమ్ఫస్సస్స పన తాని రూపాయతనాదీని, ధమ్మారమ్మణఞ్చ తథా చ ఆరమ్మణపచ్చయమత్తేనేవ పచ్చయో హోతి. వత్థురూపం పన మనోసమ్ఫస్సస్స నిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన పఞ్చధా పచ్చయో హోతి. ఏవం **నామరూపం అస్స** ఫస్సస్స బహుధా **పచ్చయో హోతీ**తి వేదితబ్బం.

౧౧౨. పఠముప్పత్తియం విఞ్ఞాణం నామరూపస్స విసేసపచ్చయోతి ఇమమత్థం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం పాళియం ''మాతుకుచ్ఛిమ్హి న ఓక్కమిస్సథా''తిఆది వుత్తం. గబ్భసేయ్యకపటిసన్ధి హి బాహిరతో మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తస్స వియ హోన్తీపి అత్థతో యథాపచ్చయం ఖన్ధానం తత్థ పఠముప్పత్తియేవ. తేనాహ ''**పవిసిత్వా...పే... న వత్తిస్సథా**''తి. **సుద్ధ**న్తి కేవలం విఞ్ఞాణేన అమిస్సితం విరహితం. ''అవసేస''న్తి ఇదం నామాపేక్ఖం, తస్మా **అవసేసం నామరూప**న్తి ఇమం విఞ్ఞాణం

ఠపేత్వా అవసేసం నామరూపం వాతి అత్థో. **పటిసన్ధివసేన ఓక్కన్తన్తి** పటిసన్ధిగ్గహణవసేన, మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తస్స వా పఠమావయవభావేన ఓతిణ్ణం. **వోక్కమిస్సథాతి** సన్తతివిచ్ఛేదం వినాసం ఉపగమిస్సథ, తం పన మరణం నామ హోతీతి ఆహ "**చుతివసేనా**"తి. **అస్సాతి** విఞ్ఞాణస్స, తఞ్చ ఖో విఞ్ఞాణసామఞ్ఞవసేన వుత్తం. తేనాహ "**తస్సేవ చిత్తస్స నిరోధేనా**"తి, పటిసన్ధిచిత్తస్సేవ నిరోధేనాతి అత్థో. **తతోతి** పటిసన్ధిచిత్తతో. పటిసన్ధిచిత్తస్స, తతో దుతియతతియచిత్తానం వా నిరోధేన చుతి న హోతీతి వుత్తమత్థం యుత్తితో విభావేతుం "**పటిసన్ధిచిత్తేన హి**"తిఆది వుత్తం. **ఏతస్మిం అన్తరేతి** ఏతస్మిం సోళసచిత్తక్ఖణే కాలే. **అన్తరాయో నత్థీతి** ఏత్థ దారకస్స తావ మరణన్తరాయో మా హోతు తదా చుతిచిత్తస్స అసమ్భవతో, మాతు పన కథం తదా మరణన్తరాయాభావోతి? తం తం కాలం అనతిక్కమిత్వా తదన్తరేయేవ చవనధమ్మాయ గబ్భగ్గహణస్సేవ అసమ్భవతో. తేనాహ "**అయఞ్హి అనోకాసో నామా**"తి, చుతియాతి అధిప్పాయో.

పటిసన్ధిచిత్తేన సద్ధిం సముట్ఠితరూపానీతి ఓక్కన్తిక్ఖణే ఉప్పన్నకమ్మజరూపాని వదతి. తాని హి నిప్పరియాయతో పటిసన్ధిచిత్తేన సద్ధిం సముట్ఠితరూపాని నామ, న ఉతుసముట్ఠానాని పటిసన్ధిచిత్తస్స ఉప్పాదతో పచ్ఛా సముట్ఠితత్తా. చిత్తజాహారజానం పన తదా అసమ్భవో ఏవ. యాని పటిసన్ధిచిత్తేన సద్ధిం సముట్ఠితరూపాని, తాని తివిధాని తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముట్ఠితాని, ఠితిక్ఖణే సముట్ఠితాని, భఙ్గక్ఖణే సముట్ఠితానీతి. తేసు ఉప్పాదక్ఖణే సముట్ఠితాని సత్తరసమస్స భవఙ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝన్తి, ఠితిక్ఖణే సముట్ఠితాని ఠితిక్ఖణే నిరుజ్ఝన్తి, భఙ్గక్ఖణే సముట్ఠితాని భఙ్గక్ఖణే నిరుజ్ఝన్తి. తత్థ "భిజ్జమానో ధమ్మో భిజ్జమానస్స ధమ్మస్స పచ్చయో హోతీ"తి న సక్కా వత్తుం, ఉప్పాదే, పన ఠితియఞ్చ న న సక్కాతి "సత్తరసమస్స భవఙ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే, ఠితిక్ఖణే చ ధరన్తానం వసేన తస్స పచ్చయమ్పి దాతుం న సక్కోన్తీ"తి వుత్తం. రూపకాయూపత్థమ్భితస్సేవ హి నామకాయస్స పఞ్చవోకారే పవత్తీతి. తేహి రూపధమ్మేహి తస్స చిత్తస్స బలవతరం సన్ధాయాహ "**సత్తరసమస్స...పే.... పవత్తి పవత్తతీ**"తి. **పవేణీ ఘటియతీతి** అట్ఠచత్తాలీసకమ్మజస్స రూపపవేణీ సమ్బన్ధా హుత్వా పవత్తతి. పఠమఞ్హి పటిసన్ధిచిత్తం, తతో యావ సోళసమం భవఙ్గచిత్తం, తేసు ఏకేకస్స ఉప్పాదఠితిభఙ్గవసేన తయో తయో ఖణా. తత్థ ఏకేకస్స చిత్తస్స తీసు తీసు ఖణేసు సమతింస సమతింస కమ్మజరూపాని ఉప్పజ్జన్తి. ఇతి సోళసతికా అట్ఠచత్తాలీసం హోన్తి. ఏస నయో తతో పరేసుపి. తం సన్ధాయ వుత్తం "అట్ఠచత్తాలీసకమ్మజస్స రూపపవేణీ సమ్బన్ధా హుత్వా పవత్తతీ"తి. **సచే పన న సక్కోన్తీతి** పటిసన్ధిచిత్తేన సద్ధిం సముట్ఠితరూపాని సత్తరసమస్స భవఙ్గస్స పచ్చయం దాతుం సచే న సక్కోన్తి. యది హి పటిసన్ధిచిత్తతో సత్తరసమం చుతిచిత్తం సియా, పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిభఙ్గక్ఖణేసుపి కమ్మజరూపం న ఉప్పజ్జేయ్య, పగేవ భవఙ్గచిత్తక్ఖణేసు. తథా సతి నత్థేవ తస్స చిత్తస్స పచ్చయలాభోతి పవత్తి నప్పవత్తతి, పవేణీ న ఘటియతేవ, అఞ్ఞదత్థు విచ్ఛిజ్జతి. తేనాహ "**వోక్కమతితి నామ హోతీ**"తిఆది.

ఇత్థత్తాయాతి ఇత్థంపకారతాయ. యాదిసో గబ్భసేయ్యకస్స అత్తభావో, తం సన్ధాయేతం వుత్తం. తస్స చ పఞ్చక్ఖన్ధా అనూనా ఏవ హోన్తీతి ఆహ "**ఏవం పరిపుణ్ణపఞ్చక్ఖన్ధభావాయా**"తి. **ఉపచ్ఛిజ్జిస్సథాతి** సన్తానవిచ్ఛేదేన విచ్ఛిన్దేయ్య. **సుద్ధం నామరూపమేవాతి** విఞ్ఞాణవిరహితం కేవలం నామరూపమేవ. అవయవానం పారిపూరి **వుడ్ఢి**. థిరభావప్పత్తి **విరూళ్హి**. మహల్లకభావప్పత్తి **వేపుల్లం**. తాని చ యథాక్కమం పఠమాదివయవసేన హోన్తీతి వుత్తం "**పఠమవయవసేనా**"తిఆది. **వా**-సద్దో అనియమత్థో, తేన వస్ససహస్సద్వయాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

విఞ్ఞాణమేవాతి నియమవచనం, ఇతో బాహిరకప్పితస్స అత్తనో, ఇస్సరాదీనఞ్చ పటిక్ఖేపపదం, న అవిజ్జాదిఫస్సాదిపటిక్ఖేపపదం పటియోగీనివత్తనపదత్తా అవధారణస్స. తేనాహ "**ఏసేవ హేతూ**"తిఆది. అయఞ్చ నయో

హేట్ఠాపి సబ్బపదేసు యథారహం వత్తబ్బో. ఇదాని విఞ్ఞాణమేవ నామరూపస్స పధానకారణన్తి ఇమమత్థం ఓపమ్మవసేన విభావేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. పచ్చేకం వియ సముదితస్సాపి నామరూపస్స విఞ్ఞాణేన వినా అత్తకిచ్చాసమత్థతం దస్సేతుం ''**త్వం నామరూపం నామా**''తి ఏకజ్ఝం గహణం. **పురేచారికే**తి పుబ్బఙ్గమేవ. విఞ్ఞాణఞ్హి సహజాతధమ్మానం పుబ్బఙ్గమం. తేనాహ భగవా "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తి. (ధ. ప. ౧; నేత్తి. ౯౦, ౯౨; పేటకో. ౧౩, ౮౩) **బహుధా**తి అనేకప్పకారేన **పచ్చయో హోతి.**

కథం? విపాకనామస్స హి పటిసన్ధియం అఞ్ఞం వా విఞ్ఞాణం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఇన్ద్రియసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి నవధా పచ్చయో హోతి. వత్థురూపస్స పటిసన్ధియం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి నవధా పచ్చయో హోతి. ఠపేత్వా పన వత్థురూపం సేసరూపస్స ఇమేసు నవసు అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయం అపనేత్వా సేసేహి అట్ఠహి పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం పన అసఞ్ఞసత్తరూపస్స, పఞ్చవోకారే వా కమ్మజస్స సుత్తన్తికపరియాయతో ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతి. అవసేసఞ్హి పఠమభవఙ్గతో పభుతి సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణం తస్స నామరూపస్స యథారహం పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారతో పన పచ్చయనయే దస్సియమానే సబ్బాపి మహాపకరణకథా ఆనేతబ్బా హోతీతి న విత్థారితా. కథం పనేతం పచ్చేతబ్బం "పటిసన్ధినామరూపం విఞ్ఞాణపచ్చయా హోతీ"తి? సుత్తతో, యుత్తితో చ. పాళియఞ్హి "చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా"తిఆదినా (ధ. స. మాతికా ౬౨) నయేన బహుధా వేదనాదీనం విఞ్ఞాణపచ్చయతా ఆగతా. యుత్తితో పన ఇధ చిత్తజేన రూపేన దిట్ఠేన అదిట్ఠస్సాపి రూపస్స విఞ్ఞాణం పచ్చయో హోతీతి విఞ్ఞాయతి. చిత్తేహి పసన్నే, అప్పసన్నే వా తదనురూపాని రూపాని ఉప్పజ్జమానాని దిట్ఠాని, దిట్ఠేన చ అదిట్ఠస్స అనుమానం హోతీతి. ఇమినా ఇధ "దిట్ఠేన చిత్తజరూపేన అదిట్ఠస్సాపి పటిసన్ధిరూపస్స విఞ్ఞాణం పచ్చయో హోతీ"తి పచ్చేతబ్బమేతం . కమ్మసముట్ఠానస్సాపి హి రూపస్స చిత్తసముట్ఠానస్స వియ విఞ్ఞాణపచ్చయతా పట్ఠానే ఆగతాతి.

౧౧౬. ఇధ **సముదయ**-సద్దో సముదాయ-సద్దో వియ సమూహపరియాయోతి ఆహ ''**దుక్ఖరాసిసమ్భవో**''తి. **ఏకకో**తి అసహాయో రాజపరిసారహితో. **పస్సేయ్యామ తే రాజభావం** అమ్హేహి వినాతి అధిప్పాయో. యథారహం పరిసం రఞ్జేతీతి హి **రాజా. అత్థతో**తి అత్థసిద్ధితో అవదన్తమ్పి **వదతి వియ.** ''**హదయవత్థు**''న్తి ఇమినావ తన్నిస్సయోపి గహితో వాతి దట్ఠబ్బం. ఆనన్తరియభావతో నిస్సయనిస్సయోపి "నిస్సయో" త్వేవ వుచ్చతీతి. **పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం నామ భవేయ్యాసి,** నేతం ఠానం విజ్జతీతి అత్థో. తేనాహ ''**పస్సేయ్యామా**''తిఆది. **బహుధా**తి అనేకధా **పచ్చయో హోతి.** కథం? నామం తావ పటిసన్ధియం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి సత్తధా విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేనాతి ఏవం అఞ్ఞథాపి పచ్చయో హోతి. అవిపాకం పన నామం యథావుత్తేసు పచ్చయేసు ఠపేత్వా విపాకపచ్చయం ఇతరేహి ఛహి పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేనాతి అఞ్ఞథాపి పచ్చయో హోతి, తఞ్చ ఖో పవత్తియంయేవ, న పటిసన్ధియం. రూపతో పన హదయవత్థు పటిసన్ధియం విఞ్ఞాణస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిప్పయుత్తఅత్థి అవిగతపచ్చయేహి ఛధావ పచ్చయో హోతి. పవత్తియం పన సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవజ్జితేహి పఞ్చహి పురేజాతపచ్చయేన సహ తేహేవ పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. చక్ఖాయతనాదిభేదం పన పఞ్చవిధమ్పి రూపం యథాక్కమం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిభేదస్స విఞ్ఞాణస్స

నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతీతి ఏవం నామరూపం విఞ్ఞాణస్స బహుధా పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం.

య్వాయమనుక్కమేన విఞ్ఞాణస్స నామరూపం, పటిసన్ధినామరూపస్స , చ విఞ్ఞాణం పతి పచ్చయభావో, సో కదాచి విఞ్ఞాణస్స సాతిసయో, కదాచి నామరూపస్స, కదాచి ఉభిన్నం సదిసోతి తివిధోపి సో **''ఏత్తావతా''**తి పదేన ఏకజ్ఝం గహితోతి దస్సేన్తో **''విఞ్ఞాణే...పే.... పవత్తేసూ''**తి వత్వా పున యమిదమ్పి విఞ్ఞాణం నామరూపసఙ్ఖాతానం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయేన పవత్తానం ఏత్తకేన సబ్బా సంసారవట్టప్పవత్తీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''ఏత్తకేన...పే.... పటిసన్ధియో''**తి ఆహ. తత్థ **ఏత్తకేనాతి** ఏత్తకేనేవ, న ఇతో అఞ్ఞేన కేనచి కారకవేదకసభావేన అత్తనా, ఇస్సరాదినా వాతి అత్థో. అన్తోగధావధారణఞ్హేతం పదం.

వచనమత్తమేవ అధికిచ్చాతి దాసాదీసు సిరివడ్ఢకాది-సద్దా వియ అతథత్తా వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా **పవత్తస్స.** తేనాహ **''అత్థం అదిస్వా''**తి. **వోహారస్సాతి** వోహరణమత్తస్స. **పథోతి** పవత్తిమగ్గో పవత్తియా విసయో. యస్మా సరణకిరియావసేన పుగ్గలో **''సతో''**తి వుచ్చతి, సమ్పజాననకిరియావసేన **''సమ్పజానో''**తి, తస్మా వుత్తం **''కారణాపదేసవసేనా''**తి. కారణం నిద్ధారేత్వా ఉత్తి నిరుత్తీతి. ఏకమేవ అత్థం ''పణ్డితో''తిఆదినా పకారతో ఞాపనతో **''పఞ్ఞత్తీ''**తి వదన్తి. సో ఏవ హి ''పణ్డితో''తి చ ''బ్యత్తో''తి చ ''మేధావీ''తి చ పఞ్ఞాపీయతీతి. పణ్డిచ్చప్పకారతో పన **పణ్డితో,** వేయ్యత్తియప్పకారతో **బ్యత్తోతి** పఞ్ఞాపీయతీతి ఏవం పకారతో పఞ్ఞాపనతో పఞ్ఞత్తి. యస్మా ఇధ అధివచననిరుత్తిపఞ్ఞత్తిపదాని సమానత్థాని. సబ్బఞ్చ వచనం అధివచనాదిభావం భజతి, తస్మా కేసుచి వచనవిసేసేసు విసేసేన పవత్తేహి అధివచనాదిసద్దేహి సబ్బాని వచనాని పఞ్ఞత్తిఅత్థప్పకాసనసామఞ్ఞేన వుత్తానీతి ఇమినా అధిప్పాయేన అయమత్థయోజనా కతాతి వేదితబ్బా.

అథ వా **అధి**-సద్దో ఉపరిభావే, ఉపరి వచనం **అధివచనం.** కస్స ఉపరి? పకాసేతబ్బస్స అత్థస్సాతి పాకటో యమత్థో. అధీనం వా వచనం **అధివచనం.** కేన అధీనం? అత్థేన. తథా తంతంఅత్థప్పకాసేన నిచ్ఛితం, నియతం వా వచనం **నిరుత్తి.** పథవీధాతుపురిసాదితంతంపకారేన ఞాపనతో **పఞ్ఞత్తీతి** ఏవం అధివచనాదిపదానం సబ్బవచనేసు పవత్తి వేదితబ్బా, అఞ్ఞథా సిరివడ్ఢకధనవడ్ఢకప్పకారానమేవ నిరుత్తితా, ''పణ్డితో వియత్తో''తి ఏవం పకారానమేవ ఏకమేవ అత్థం తేన తేన పకారేన ఞాపేన్తానం పఞ్ఞత్తితా చ ఆపజ్జేయ్యాతి. ఏవం తీహిపి నామేహి వుత్తస్స వోహారస్స పవత్తిమగ్గోపి సహ విఞ్ఞాణేన నామరూపన్తి ఏత్తావతావ ఇచ్ఛితబ్బో. తేనాహ **''ఇతీ''**తిఆది. **పఞ్ఞాయ అవచరితబ్బన్తి** పఞ్ఞాయ పవత్తితబ్బం, ఞేయ్యన్తి అత్థో. తేనాహ **''జానితబ్బ''**న్తి. **వట్టన్తి** కిలేసవట్టం, కమ్మవట్టం, విపాకవట్టన్తి తివిధమ్పి వట్టం. **వత్తతీతి** పవత్తతి. తయిదం ''జాయేథా''తిఆదినా పఞ్చహి పదేహి వుత్తస్స అత్థస్స నిగమనవసేన వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన ఇత్థీతిపురిసాతిఆదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **నామపఞ్ఞత్తత్థాయాతి** ఖన్ధాదిఫస్సాదిసత్తాదిఇత్థాదినామస్స పఞ్ఞాపనత్థాయ. వత్థుపి ఏత్తావతావ. తేనాహ **''ఖన్ధపఞ్చకమ్పి ఏత్తావతావ పఞ్ఞాయతీ''**తి. **ఏత్తావతా** ఏత్తకేన, సహ విఞ్ఞాణేన నామరూపప్పవత్తియాతి అత్థో.

అత్తపఞ్ఞత్తివణ్ణనా

౧౧౪. అనుసన్ధియతి ఏతేనాతి **అనుసన్ధి,** హేట్ఠా ఆగతదేసనాయ అనుసన్ధానవసేన పవత్తా ఉపరిదేసనా, సా పఠమపదస్స దస్సితా, ఇదాని దుతియపదస్స దస్సేతబ్బాతి తమత్థం దస్సేన్తో **''ఇతి భగవా''**తిఆదిమాహ. **రూపిన్తి**

రూపవన్తం. **పరిత్తన్తి** న విపులం, అప్పకన్తి అత్థో. యస్మా అత్తా నామ కోచి పరమత్థతో నత్థి. కేవలం పన దిట్ఠిగతికానం పరికప్పితమత్తం , తస్మా యత్థ నేసం అత్తసఞ్ఞా, యథా చస్స రూపిభావాదిపరికప్పనా హోతి, తం దస్సేన్తో **''యో''**తిఆదిమాహ. **రూపిం పరిత్తన్తి** అత్తనో ఉపట్ఠితకసిణరూపవసేన రూపిం, తస్స అవడ్ఢితభావేన పరిత్తం. **పఞ్ఞపేతి** నీలకసిణాదివసేన నానాకసిణలాభీ. **తన్తి** అత్తానం . **అనన్తన్తి** కసిణనిమిత్తస్స అప్పమాణతాయ పరిచ్ఛేదస్స అనుపట్ఠానతో అన్తరహితం. **ఉగ్ఘాటేత్వాతి** భావనాయ అపనేత్వా. **నిమిత్తఫుట్ఠోకాసన్తి** తేన కసిణనిమిత్తేన ఫుట్ఠప్పదేసం. **తేసూతి** చతూసు అరూపక్ఖన్ధేసు. **విఞ్ఞాణమత్తమేవాతి** ''విఞ్ఞాణమయో అత్తా''తి ఏవంవాదీ.

౧౧౮. **''ఏతరహీ''**తి సావధారణమిదం పదన్తి తదత్థం దస్సేన్తో ''ఇదానేవా''తి వత్వా అవధారణేన నివత్తితమత్థం ఆహ **''న ఇతో పర''**న్తి. తత్థ తత్థేవ సత్తా ఉచ్ఛిజ్జన్తీతి ఉచ్ఛేదవాదీ, తేనాహ **''ఉచ్ఛేదవసేనేతం వుత్త''**న్తి. **భావిన్తి** సబ్బం సదా భావిం అవినస్సనకం. తేనాహ **''సస్సతవసేనేతం వుత్త''**న్తి. **అతథాసభావన్తి** యథా పరవాదీ వదన్తి, న తథా సభావం. **తథభావాయాతి** ఉచ్ఛేదభావాయ వా సస్సతభావాయ వా. అనియమవచనఞ్హేతం వుత్తం సామఞ్ఞజోతనావసేన. **సమ్పాదేస్సామీతి** తథభావం అస్స సమ్పన్నం కత్వా దస్సయిస్సామి, పతిట్ఠాపేస్సామీతి అత్థో. తథా హి వక్ఖతి ''సస్సతవాదఞ్చ జానాపేత్వా''తిఆది. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౧౮) **ఇమినాతి** ''అతథం వా పనా''తిఆది వచనేన, అనుచ్ఛేదసభావమ్పి సమానం సస్సతవాదినో మతివసేనాతి అధిప్పాయో. **ఉపకప్పేస్సామీతి** ఉపేచ్చ సమత్థయిస్సామి.

ఏవం సమానన్తి ఏవం భూతం సమానం. రూపకసిణజ్ఝానం **రూపం** ఉత్తరపదలోపేన, అధిగమనవసేన తం ఏతస్స అత్థీతి **రూపీతి** ఆహ **''రూపిన్తి రూపకసిణలాభి''**న్తి. **పరిత్తత్తానుదిట్ఠీతి** ఏత్థ రూపీ-సద్దోపిఆవుత్తిఆదినయేన ఆనేత్వా వత్తబ్బో, రూపీభావమ్పి హి సో దిట్ఠిగతికో పరిత్తభావం వియ అత్తనో అభినివిస్స ఠితోతి. **అరూపిన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ''పత్తపలాసబహులగచ్ఛసఙ్ఖేపేన ఘనగహనజటావితానా నాతిదీఘసన్తానా **వల్లి,** తబ్బిపరీతా **లతా**''తి వదన్తి. **అప్పహీనట్ఠేనాతి** మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నభావేన. కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జనారహతా అనుసయనట్ఠో.

అరూపకసిణం నామ కసిణుగ్ఘాటిం ఆకాసం, న పరిచ్ఛిన్నాకాసకసిణం. ''ఉభయమ్పి అరూపకసిణమేవా''తి కేచి. **అరూపక్ఖన్ధగోచరం వాతి** వేదనాదయో అరూపక్ఖన్ధా ''అత్తా''తి అభినివేసస్స గోచరో ఏతస్సాతి అరూపక్ఖన్ధగోచరో, దిట్ఠిగతికో, తం అరూపక్ఖన్ధగోచరం. **వా**-సద్దో వుత్తవికప్పత్థో. సద్దయోజనా పన అరూపం అరూపక్ఖన్ధా గోచరభూతా ఏతస్స అత్థీతి అరూపీ, తం అరూపిం. **లాభినో చత్తారోతి** రూపకసిణాదిలాభవసేన తం తం దిట్ఠివాదం సయమేవ పరికప్పేత్వా తం ఆదాయ పగ్గయ్హ పఞ్ఞాపనకా చత్తారో దిట్ఠిగతికా. **తేసం అన్తేవాసికాతి** తేసం లాభీనం వాదం పచ్చక్ఖతో, పరమ్పరాయ చ ఉగ్గహేత్వా తథేవ నం ఖమిత్వా రోచేత్వా పఞ్ఞాపనకా చత్తారో. **తక్కికా చత్తారోతి** కసిణజ్ఝానస్స అలాభినో కేవలం తక్కనవసేనేవ యథావుత్తే చత్తారో దిట్ఠివాదే సయమేవ అభినివిస్స పగ్గయ్హ ఠితా చత్తారో. **తేసం అన్తేవాసికా** పుబ్బే వుత్తనయేన వేదితబ్బా.

నఅత్తపఞ్ఞత్తివణ్ణనా

౧౧౯. **ఆరద్ధవిపస్సకోపీతి** సమ్పరాయికవిపస్సకోపి, తేన బలవవిపస్సనాయ ఠితం పుగ్గలం దస్సేతి. **న పఞ్ఞపేతి ఏవ** అబహుస్సుతో పీతి అధిప్పాయో. తాదినో హి విపస్సనాయ ఆనుభావో. సాసనికోపి ఝానాభిఞ్ఞాలాభీ ''న పఞ్ఞపేతీ''తి న వత్తబ్బోతి సో ఇధ న ఉద్ధటో. ఇదాని నేసం అపఞ్ఞాపనే కారణం దస్సేతి **''ఏతేసఞ్హీ''**తిఆదినా. **ఇచ్చేవ ఞాణం హోతి,** న విపరీతగ్గాహో తస్స కారణస్స దూరసముస్సారితత్తా. అరూపక్ఖన్ధా ఇచ్చేవ ఞాణం హోతీతి యోజనా.

అత్తసమనుపస్సనావణ్ణనా

౧౨౧. **దిట్ఠివసేన సమనుపస్సిత్వా**, న ఞాణవసేన. **సా చ సమనుపస్సనా** అత్థతో దిట్ఠిదస్సనవసేన.

“వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతీ”తి ఏవం ఆగతా **వేదనాక్ఖన్ధవత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి.** ఇట్ఠాదిభేదం ఆరమ్మణం న పటిసంవేదేతీతి **అప్పటిసంవేదనో**తి వేదకభావపటిక్ఖేపముఖేన సఞ్ఞానాదిభావోపి పటిక్ఖిత్తో హోతి తదవినాభావతోతి ఆహ **‘‘ఇమినా రూపక్ఖన్ధవత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి కథితా’’**తి. **‘‘అత్తా మే వేదియతీ’’**తి ఇమినా అప్పటిసంవేదనత్తం పటిక్ఖిపతి. తేనాహ “నోపి అప్పటిసంవేదనో”తి. **‘‘వేదనాధమ్మో’’**తి పన ఇమినా “వేదనా మే అత్తా”తి ఇమం వాదం పటిక్ఖిపతి. వేదనాసఙ్ఖాతో ధమ్మో ఏతస్స అత్థీతి హి వేదనాధమ్మోతి వేదనాయ సమన్నాగతభావం తస్స పటిజానాతి. తేనాహ “ఏతస్స చ వేదనాధమ్మో **అవిప్పయుత్తసభావో**’’తి. సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధవత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి కథితాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **‘‘వేదనాసమ్పయుత్తత్తా వేదియతీ’’**తి తంసమ్పయోగతో తంకిచ్చకతమాహ యథా చేతనాయోగతో చేతనో పురిసోతి. సబ్బేసమ్పి తం సారమ్మణధమ్మానం ఆరమ్మణానుభవనం లబ్భతేవ, తఞ్చ ఖో ఏకదేసతో ఫుట్ఠతామత్తతో , వేదనాయ పన విస్సవితాయ సామిభావేన ఆరమ్మణరసానుభవనన్తి. తస్సా వసేన సఞ్ఞాదయోపి తంసమ్పయుత్తత్తా “వేదియతీ”తి వుచ్చన్తి. తథా హి వుత్తం **అట్ఠసాలినియం** “ఆరమ్మణరసానుభవనట్ఠానం పత్వా సేససమ్పయుత్తధమ్మా ఏకదేసమత్తకమేవ అనుభవన్తీ”తి, (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ ధమ్ముద్దేసకథా) రాజసూదనిదస్సనేన వాయమత్థో తత్థ విభావితో ఏవ. **ఏతస్సా**తి సఞ్ఞాదిక్ఖన్ధత్తయస్స. **‘‘అవిప్పయుత్తసభావో’’**తి ఇమినా అవిసంయోగజనితం కఞ్చి విసేసం ఠానం దీపేతి.

౧౨౨. **తత్థా**తి తేసు వాదేసు. **తీసు దిట్ఠిగతికేసూ**తి “వేదనా మే అత్తా”తి, “అప్పటిసంవేదనో మే అత్తా”తి, “వేదనాధమ్మో మే అత్తా”తి చ ఏవంవాదేసు తీసు దిట్ఠిగతికేసు. తిస్సన్నం వేదనానం భిన్నసభావత్తా సుఖం వేదనం “అత్తా”తి సమనుపస్సతో దుక్ఖం, అదుక్ఖమసుఖం వా వేదనం “అత్తా”తి సమనుపస్సనా న యుత్తా. ఏవం సేసద్వయే పీతి ఆహ **‘‘యో యో యం యం వేదనం అత్తాతి సమనుపస్సతీ’’**తి.

౧౨౩. **‘‘హుత్వా అభావతో’’**తి ఇమినా ఉదయబ్బయవన్తతాయ అనిచ్చాతి దస్సేతి, **‘‘తేహి తేహీ’’**తిఆదినా అనేకకారణసఙ్ఖతత్తా సఙ్ఖతాతి. **తం తం పచ్చయన్తి** “ఇన్ద్రియం, ఆరమ్మణం, విఞ్ఞాణం, సుఖ, వేదనీయో ఫస్సో”తి ఏవం ఆదికం తం తం అత్తనో కారణం **పటిచ్చ** నిస్సాయ **సమ్మా** సస్సతాదిభావస్స, ఉచ్ఛేదాదిభావస్స చ అభావేన ఞాయేన **సమకారణేన** సదిసకారణేన అనురూపకారణేన **ఉప్పన్నా.** ఖయసభావాతి **ఖయధమ్మా**, వయసభావాతి **వయధమ్మా** విరజ్జనసభావాతి **విరాగధమ్మా**, నిరుజ్ఝనసభావాతి **నిరోధధమ్మా**, చతూహిపి పదేహి వేదనాయ భఙ్గభావమేవ దస్సేతి. తేనాహ **‘‘ఖయోతి...పే.... ఖయధమ్మాతిఆది వుత్త’’**న్తి.

విగతోతి సభావవిగమేన విగతో. **ఏకస్సేవా**తి ఏకస్సేవ దిట్ఠిగతికస్స. **తీసుపి కాలేసూ**తి తిస్సన్నం వేదనానం పవత్తికాలేసు. **ఏసో మే అత్తా**తి “ఏసో సుఖవేదనాసభావో, దుక్ఖఅదుక్ఖమసుఖవేదనాసభావో మే అత్తా”తి **కిం పన హోతీ,** ఏకస్సేవ భిన్నసభావతం అనుమ్మత్తకో కథం పచ్చేతీతి అధిప్పాయేన వుచ్చతి. ఇతరో ఏవమ్పి తస్స న హోతి యేవాతి దస్సేన్తో **‘‘కిం పన న భవిస్సతీ’’**తిఆదిమాహ. **విసేసేనా**తి సుఖాదివిభాగేన. **సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చా**తి ఏత్థ **చ**-సద్దేన అదుక్ఖమసుఖం సఙ్గణ్హాతి, సుఖసఙ్గహమేవ వా తేన కతం సన్తసుఖుమభావతో. **అవిసేసేనా**తి అవిభాగేన వేదనాసామఞ్ఞేన. **వోకిణ్ణ**న్తి సుఖాదిభేదేన వోమిస్సకం. **తం** తివిధమ్పి వేదనం **ఏస** దిట్ఠిగతికో ఏకజ్ఝం గహేత్వా **అత్తాతి సమనుపస్సతి. ఏకక్ఖణే**

చ బహూనం వేదనానం ఉప్పాదో ఆపజ్జతి అవిసేసేన వేదనాసభావత్తా. అత్తనో హి తస్మిం సతి సదా సబ్బవేదనాపవత్తిప్పసఙ్గతో దిట్ఠిగతికో అగతియా ఏకక్ఖణేపి బహూనమ్పి వేదనానం ఉప్పత్తిం పటిజానేయ్యాతి తస్స అవసరం అదేన్తో ''**న ఏకక్ఖణే బహూనం వేదనానం ఉప్పత్తి అత్థీ**''తి ఆహ, పచ్చక్ఖవిరుద్ధమేతన్తి అధిప్పాయో. **ఏతేన పేతం నక్ఖమతీ**తి ఏతేన విరుద్ధత్తసాధనేనపి సబ్బేన సబ్బం అత్తనో అభావేనపి పణ్డితానం న రుచ్చతి, ఏతం దస్సనం ధీరా నక్ఖమన్తీతి అత్థో.

౧౨౪. ఇన్ద్రియబద్ధేపి రూపప్పబన్ధే వాయోధాతువిప్ఫారవసేన కాచి కిరియా నామ లబ్భతీతి సుద్ధరూపక్ఖన్ధేపి యత్థ కదాచి వాయోధాతువిప్ఫారో లబ్భతి, తమేవ నిదస్సనభావేన గణ్హన్తో ''**తాలవణ్టే వా వాతపానే వా**''తి ఆహ. **వేదనాధమ్మేసూ**తి వేదనాధమ్మవన్తేసు. ''**అహమస్మీ**''తి ఇమినా తయోపి ఖన్ధే ఏకజ్ఝం గహేత్వా అహంకారస్స ఉప్పజ్జనాకారో వుత్తోతి. ''**అయమహమస్మీ**''తి పన ఇమినా తత్థ ఏకం ఏకం గహేత్వా అహంకారస్స ఉప్పజ్జనాకారో వుత్తో. తేనాహ ''**ఏకధమ్మోపీ**''తిఆది . **తన్తి** "అహమస్మీ"తి అహంకారుప్పత్తిం. సా హి చతుక్ఖన్ధనిరోధేన అనుపలబ్భమానసన్నిస్సయా ససవిసాణతిఖిణతా వియ న భవేయ్యావాతి.

ఏత్తావతాతి "కిత్తావతా చ ఆనన్దా"తిఆదినా "తన్తాకులకజాతా"తి పదస్స అనుసన్ధిదస్సనవసేన పవత్తేన ఏత్తకేన దేసనాధమ్మేన. కామం హేట్ఠాపి వట్టకథావ కథితా, ఇధ పన దిట్ఠిగతికస్స వట్టతో సీసుక్ఖిపనాసమత్థతావిభావనవసేన మిచ్ఛాదిట్ఠియా మహాసావజ్జభావదీపనియకథా పకాసితాతి తం దస్సేన్తో ''**వట్టకథా కథితా**''తి ఆహ. నను వట్టమూలం అవిజ్జా తణ్హా, తా అనామసిత్వా తతో అఞ్ఞథా కస్మా ఇధ వట్టకథా కథితాతి ఆహ ''**భగవా హీ**''తిఆది. **అవిజ్జాసీసేనాతి** అవిజ్జం ఉత్తమఙ్గం కత్వా, అవిజ్జాముఖేనాతి అత్థో. **కోటి న పఞ్ఞాయతీ**తి "అసుకస్స నామ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స, చక్కవత్తినో వా కాలే అవిజ్జా ఉప్పన్నా, న తతో పుబ్బే అత్థీ"తి అవిజ్జాయ ఆది మరియాదా అప్పటిహతస్స మమ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సాపి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జమానత్తా ఏవాతి అత్థో. అయం పచ్చయో ఇదప్పచ్చయో, తస్మా **ఇదప్పచ్చయా**, ఇమస్మా ఆసవాదికారణాతి అత్థో. **భవతణ్హాయాతి** భవసంయోజనభూతాయ తణ్హాయ. **భవదిట్ఠియాతి** సస్సతదిట్ఠియా. ''**తత్థ తత్థ ఉపపజ్జన్తో**''తి ఇమినా "ఇతో ఏత్థ ఏత్తో ఇధా"తి ఏవం అపరియన్తం అపరాపరుప్పత్తిం దస్సేతి. తేనాహ ''**మహాసముద్దే**''తిఆది.

౧౨౮. **పచ్చయాకారమూళ్హస్సాతి** భూతకథనమేతం, న విసేసనం. సబ్బోపి హి దిట్ఠిగతికో పచ్చయాకారమూళ్హో ఏవాతి. **వివట్టం కథేన్తో**తి వట్టతో వినిముత్తత్తా వివట్టం, విమోక్ఖో, తం కథేన్తో . **కారకస్సాతి** సత్థుఓవాదకారకస్స, సమ్మాపటిపజ్జన్తస్సాతి అత్థో. తేనాహ ''**సతిపట్ఠానవిహారినో**''తి. సో హి వేదనానుపస్సనాయ, ధమ్మానుపస్సనాయ చ సమ్మాపటిపత్తియా "నేవ వేదనం అత్తానం సమనుపస్సతీ"తిఆదినా వత్తబ్బతం అరహతి. తేనాహ ''**ఏవరూపో హీ**''తిఆది. **సబ్బధమ్మేసూతి** సబ్బేసు తేభూమకధమ్మేసు. తే హి సమ్మసనీయా. **న అఞ్ఞన్తి** వేదనాయ అఞ్ఞం సఞ్ఞాదిధమ్మం అత్తానం న సమనుపస్సతీతి. ''**ఖన్ధలోకాదయో**''తి రూపాదిధమ్మా ఏవ వుచ్చన్తి, తేసం సమూహోతి దస్సేతుం ''**రూపాదీసు ధమ్మేసూ**''తి వుత్తం. **న ఉపాదియతి** దిట్ఠితణ్హాగాహవసేన. "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౪.౧౦౮; మహాని॰ ౨౧, ౧౭౮; ధ॰ స॰ ౧౧౨౧; విభ॰ ౮౩౨, ౮౬౬) పవత్తమానమఞ్ఞనాపి తణ్హాదిట్ఠిమఞ్ఞనా వియ పరితస్సనరూపా ఏవాతి ఆహ ''**తణ్హాదిట్ఠిమానపరితస్సనాయపీ**''తి.

సా ఏవం దిట్ఠీతి సా అరహతో ఏవంపకారా దిట్ఠీతి యో వదేయ్య , తదకల్లం, తం న యుత్తన్తి అత్థో. **ఏవమస్స దిట్ఠీతి** ఏత్థాపి ఏవంపకారా అస్స అరహతో దిట్ఠీతిఆదినా యోజేతబ్బం. **ఏవఞ్హి సతీతి** యో వదేయ్య "హోతి తథాగతో పరం మరణా ఇతిస్స దిట్ఠీ"తి, తస్స చే వచనం తథేవాతి అత్థో. **''అరహా న కిఞ్చి జానాతీ''తి వుత్తం భవేయ్య** జానతో తథా దిట్ఠియా అభావతో. **తేనేవాతి** తథా వత్తుమయుత్తత్తా ఏవ. **చతున్నమ్పి నయానన్తి** "హోతి తథాగతో"తిఆదినా ఆగతానం చతున్నం వారానం. ఆదితో తీసు వారేసు సఙ్ఖిపిత్వా పరియోసానవారే విత్థారితత్తా **''అవసానే 'తం కిస్స హేతూ'తిఆదిమాహా''**తి వుత్తం. "ఆదితో తీసు వారేసు తథేవ దేసనా పవత్తా, యథా పరియోసానవారే, పాళి పన సఙ్ఖిత్తా"తి కేచి.

వోహారోతి "సత్తో ఇత్థీ పురిసో"తిఆదినా, "ఖన్ధాఆయతనానీ"తిఆదినా, "ఫస్సో వేదనా"తిఆదినా చ వోహారితబ్బవోహారో. తస్స పన వోహారస్స పవత్తిట్ఠానం నామ సఙ్ఖేపతో ఇమే ఏవాతి ఆహ **''ఖన్ధా ఆయతనాని ధాతుయో''**తి. యస్మా నిబ్బానం పుబ్బభాగే సఙ్ఖారానం నిరోధభావేనేవ పఞ్ఞాపియతి చ, తస్మా తస్సాపి ఖన్ధముఖేన అవచరితబ్బతా లబ్భతీతి **''పఞ్ఞాయ అవచరితబ్బం ఖన్ధపఞ్చక''**న్తి వుత్తం. తేనాహ భగవా "ఇమస్మింయేవ బ్యామమత్తే కళేవరే ససఞ్ఞిమ్హి సమనకే లోకఞ్చ పఞ్ఞపేమి లోకసముదయఞ్చ లోకనిరోధఞ్చ లోకనిరోధగామినిఞ్చ పటిపద"న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౦౭; అ॰ ని॰ ౪.౪౫) **పఞ్ఞావచరన్తి** వా తేభూమకధమ్మానమేతం గహణన్తి **''ఖన్ధపఞ్చక''**న్త్వేవ వుత్తం, తస్మా "యావతా పఞ్ఞా"తి ఏత్థాపి లోకియపఞ్ఞాయ ఏవ గహణం దట్ఠబ్బం. వట్టకథా హేసాతి. తథా హి "యావతా వట్టం వట్టతి" ఇచ్చేవ వుత్తం. తేనేవాహ "తన్తాకులకపదస్సేవ అనుసన్ధి దస్సితో"తి. యస్మా భగవా దిట్ఠిసీసేనేత్థ వట్టకథం కథేత్వా యథానుసన్ధినాపి వట్టకథం కథేసి, తస్మా **''తన్తాకులకపదస్సేవ అనుసన్ధి దస్సితో''**తి సావధారణం కత్వా వుత్తం. పటిచ్చసముప్పాదకథా పనేత్థ యావదేవ తస్స గమ్భీరభావవిభావనత్థాయ విత్థారితా, వివట్టకథాపి సమానా ఇధ పచ్ఛామట్ఠాతి దట్ఠబ్బం.

సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితివణ్ణనా

౧౨౭. గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తోతి సమథపటిపత్తియం సుప్పతిట్ఠితో హుత్వా విపస్సనాగమనేన, మగ్గగమనేన చ గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తో. ఉభోహి భాగేహి ముచ్చనతో **ఉభతోభాగవిముత్తో నామ హోతి. సో** "ఏవం అసమనుపస్సన్తో"తి వుత్తో విపస్సనాయానికోతి కత్వా **''యో చ న సమనుపస్సతీతి వుత్తో సో యస్మా గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తో పఞ్ఞావిముత్తో నామ హోతీ''**తి వుత్తం. **హేట్ఠా వుత్తానన్తి** "కిత్తావతా చ, ఆనన్ద, అత్తానం న పఞ్ఞపేన్తో న పఞ్ఞాపేతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౧౧౯), "యతో ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు నేవ వేదనం అత్తానం సమనుపస్సతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౧౨౨ ఆదయో) చ హేట్ఠా పాళియం ఆగతానం **ద్విన్నం** పుథుజ్జనభిక్ఖూనం. **నిగమనన్తి** నిస్సరణం. **నామన్తి** పఞ్ఞావిముత్తాదినామం.

పటిసన్ధివసేన వుత్తాతి నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞితావిసేసవిసిట్ఠపటిసన్ధివసేన వుత్తా సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో. తంతంసత్తనికాయం పతి నిస్సయతో హి నానత్తకాయాదితా తంపరియాపన్నపటిసన్ధిసముదాగతాతి దట్ఠబ్బా తదభినిబ్బత్తకకమ్మభవస్స తథా ఆయూహితత్తా. **చతస్సో ఆగమిస్సన్తీతి** రూపవేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధవసేన చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో ఆగమిస్సన్తి "రూపుపాయం వా ఆవుసో విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౧). **విఞ్ఞాణపతిట్ఠానస్సాతి** పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఏతరహి పతిట్ఠానకారణస్స. అత్థతో వుత్తవిసేసవిసిట్ఠా పఞ్చవోకారే రూపవేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా, చతువోకారే వేదనాదయో తయో ఖన్ధా వేదితబ్బా. సత్తావాసభావం ఉపాదాయ **''ద్వే చ ఆయతనానీతి ద్వే నివాసట్ఠానానీ''**తి వుత్తం. నివాసట్ఠానపరియాయోపి ఆయతనసద్దో హోతి యథా "దేవాయతనద్వయ"న్తి.

సబ్బన్తి విఞ్ఞాణట్ఠితి ఆయతనద్వయన్తి సకలం. **తస్మా గహితం** తత్థ ఏకమేవ అగ్గహేత్వాతి అధిప్పాయో. **పరియాదానం** అనవసేసగ్గహణం **న గచ్ఛతి వట్టం** విఞ్ఞాణట్ఠితిఆయతనద్వయానం అఞ్ఞమఞ్ఞఅన్తోగధత్తా.

నిదస్సనత్థే నిపాతో, తస్మా **సేయ్యథాపి మనుస్సాతి** యథా మనుస్సాతి వుత్తం హోతి. **విసేసో హోతియేవ** సతిపి బాహిరస్స కారకస్స అభేదే అజ్ఝత్తికస్స భిన్నత్తా. నానత్తం కాయే ఏతేసం, నానత్తో వా కాయో ఏతేసన్తి **నానత్తకాయా,** ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **నేసన్తి** మనుస్సానం. నానత్తా సఞ్ఞా ఏతేసం అత్థీతి **నానత్తసఞ్ఞినో.** సుఖసముస్సయతో వినిపాతో ఏతేసం అత్థీతి **వినిపాతికా** సతిపి దేవభావే దిబ్బసమ్పత్తియా అభావతో, అపాయేసు వా గతో నత్థి నిపాతో ఏతేసన్తి **వినిపాతికా.** తేనాహ ''**చతుఅపాయవినిముత్తా**''తి. **ధమ్మపదన్తి** సతిపట్ఠానాదిధమ్మకోట్ఠాసం. **విజానియాతి** సుతమయేన తావ ఞాణేన విజానిత్వా. తదనుసారేన యోనిసోమనసికారం పరిబ్రూహన్తో సీలవిసుద్ధిఆదికం సమ్మాపటిపత్తిం **అపి పటిపజ్జేమ.** సా చ పటిపత్తి **హితాయ** దిట్ఠధమ్మికాదిసకలహితాయ అమ్హాకం **సియా.** ఇదాని తత్థ సీలపటిపత్తిం తావ విభాగేన దస్సేన్తో ''**పాణేసు చా**''తి గాథమాహ.

బ్రహ్మకాయే పఠమజ్ఝాననిబ్బత్తే బ్రహ్మసమూహే, బ్రహ్మనికాయే వా భవాతి **బ్రహ్మకాయికా.** మహాబ్రహ్మునో పరిసాయ భవాతి **బ్రహ్మపారిసజ్జా** తస్స పరిచారకట్ఠానే ఠితత్తా. మహాబ్రహ్మునో పురోహితట్ఠానే ఠితాతి **బ్రహ్మపురోహితా** . ఆయువణ్ణాదీహి మహన్తో బ్రహ్మానోతి **మహాబ్రహ్మునో.** సతిపి తేసం తివిధానమ్పి పఠమేన ఝానేన అభినిబ్బత్తభావే ఝానస్స పన పవత్తిభేదేన అయం విసేసోతి దస్సేతుం ''**బ్రహ్మపారిసజ్జా పనా**''తిఆది వుత్తం. **పరిత్తేనాతి** హీనేన, సా చస్స హీనతా ఛన్దాదీనం హీనతాయ వేదితబ్బా, పటిలద్ధమత్తం వా **హీనం. కప్పస్సాతి** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పస్స. హీనపణీతానం మజ్ఝే భవత్తా **మజ్ఝిమేన,** సా చస్స మజ్ఝిమతా ఛన్దాదీనం మజ్ఝిమతాయ వేదితబ్బా, పటిలభిత్వా నాతిసుభావితం వా **మజ్ఝిమం. ఉపడ్ఢకప్పోతి** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పస్స ఉపడ్ఢకప్పో. **విప్ఫారికతరోతి** బ్రహ్మపారిసజ్జేహి పమాణతో విపులతరో, సభావతో ఉళారతరో చ హోతి. సభావేనపి హి ఉళారతరోవ, తం పనేత్థ అప్పమాణం. తథా హి పరిత్తాభాదీనం, పరిత్తసుభాదీనఞ్చ కాయే సతిపి సభావవేమత్తే ఏకత్తవసేనేవ వవత్థాపీయతీతి "ఏకత్తకాయా" త్వేవ వుచ్చన్తి. **పణీతేనాతి** ఉక్కట్ఠేన, సా చస్స ఉక్కట్ఠతా ఛన్దాదీనం ఉక్కట్ఠతాయ వేదితబ్బా, సుభావితం వా సమ్మదేవ వసిభావం పాపితం **పణీతం** పధానభావం నీతన్తి కత్వా, ఇధాపి కప్పో అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పవసేనేవ వేదితబ్బో పరిపుణ్ణస్స మహాకప్పస్స అసమ్భవతో. **ఇతీతి** ఏవం వుత్తప్పకారేన. **తేతి** "బ్రహ్మకాయికా"తి వుత్తా తివిధాపి బ్రహ్మానో. **సఞ్ఞాయ ఏకత్తాతి** తిహేతుకభావేన సఞ్ఞాయ ఏకత్తసభావత్తా . న హి తస్సా సమ్పయుత్తధమ్మవసేన అఞ్ఞోపి కోచి భేదో అత్థి.

ఏవన్తి ఇమినా నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞినోతి దస్సేతి.

దణ్డఉక్కాయాతి దణ్డదీపికాయ. **సరతీతి** ధావతి వియ. **విస్సరతీతి** విప్పకిణ్ణా వియ ధావతి . **ద్వే కప్పాతి** ద్వే మహాకప్పా. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన** ఆభస్సరగ్గహణేనేవ **సబ్బేపి తే** పరిత్తాభా, అప్పమాణాభాపి **గహితా.**

సోభనా పభా సుభా, సుభాయ కిణ్ణా సుభాకిణ్ణాతి వత్తబ్బే ఆ-కారస్స రస్సత్తం, అన్తిమ-ణ-కారస్స హ-కారఞ్చ కత్వా ''**సుభకిణ్హా**''తి వుత్తా, **అట్ఠకథాయం**పన నిచ్చలాయ ఏకగ్ఘనాయ పభాయ సుభోతి పరియాయవచనన్తి ''**సుభేన ఓకిణ్ణా వికిణ్ణా**''తి అత్థో వుత్తో, ఏత్థాపి అన్తిమ-ణ-కారస్స హ-కారకరణం ఇచ్ఛితబ్బమేవ. **న ఛిజ్జిత్వా ఛిజ్జిత్వా పభా గచ్ఛతి**

ఏకగ్గనత్తా. **చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిమేవ భజన్తి** కాయస్స, సఞ్ఞాయ చ ఏకరూపత్తా. విపులసన్తసుఖాయువణ్ణాదిఫలత్తా **వేహప్ఫలా. ఏత్థాతి** విఞ్ఞాణట్ఠితియం.

వివట్టపక్ఖే ఠితా నపునరావత్తనతో. "న సబ్బకాలికా"తి వత్వా తమేవ అసబ్బకాలికత్తం విభావేతుం **"కప్పసతసహస్సమ్పి"**తిఆది వుత్తం. సోళసకప్పసహస్సచ్చయేన ఉప్పన్నానం సుద్ధావాసబ్రహ్మానం పరినిబ్బాయనతో, అఞ్ఞేసఞ్చ తత్థ అనుప్పజ్జనతో **బుద్ధసుఞ్ఞే లోకే** సుఞ్ఞం తం ఠానం హోతి, తస్మా సుద్ధావాసా న సబ్బకాలికా, **ఖన్ధావారట్ఠానసదిసా హోన్తి** సుద్ధావాసభూమియో. **ఇమినా సుత్తేన** సుద్ధావాసానం సత్తావాసభావదీపనేనేవ విఞ్ఞాణట్ఠితిభావో దీపితో, తస్మా **సుద్ధావాసాపి** సత్తసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు **చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిం** నవసు సత్తావాసేసు **చతుత్థసత్తావాసంయేవ భజన్తి.**

సుఖుమత్తాతి సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తత్తా. పరిబ్యత్తవిఞ్ఞాణకిచ్చాభావతో **నేవ విఞ్ఞాణం,** సబ్బసో అవిఞ్ఞాణం న హోతీతి **నావిఞ్ఞాణం, తస్మా** పరిప్ఫుటవిఞ్ఞాణకిచ్చవన్తీసు **విఞ్ఞాణట్ఠితీసు అవత్వా.**

౧౨౭. **తఞ్చ విఞ్ఞాణట్ఠితిన్తి** పఠమం విఞ్ఞాణట్ఠితిం. హేట్ఠా వుత్తనయేన సరూపతో, మనుస్సాదివిభాగతో, సఙ్ఖేపతో, "నామఞ్చ రూపఞ్చా"తి భేదతో చ **పజానాతి. తస్సా సముదయఞ్చాతి** తస్సా పఠమాయ విఞ్ఞాణట్ఠితియా పఞ్చవీసతివిధం సముదయఞ్చ **పజానాతి. అత్థఙ్గమేపి** ఏసేవ నయో. అస్సాదేతబ్బతో, అస్సాదతో చ **అస్సాదం. అయం** అనిచ్చాదిభావో **ఆదీనవో.** ఛన్దరాగో వినీయతి ఏతేన, ఏత్థ వాతి **ఛన్దరాగవినయో,** సహ మగ్గేన నిబ్బానం. **ఛన్దరాగప్పహానన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. మానదిట్ఠీనం వసేనాహన్తి వా, తణ్హావసేన మమన్తి వా అభినన్దనాపి మానస్స పరితస్సనా వియ దట్ఠబ్బా. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు సేసేసు అట్ఠసుపి వారేసు . **తత్థాతి** ఉపరి తీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు దుతియాయతనేసు. తత్థ హి రూపం నత్థి. పున **తత్థాతి** పఠమాయతనే. తత్థ హి ఏకో రూపక్ఖన్ధోవ. **ఏత్థాతి** చ తమేవ సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ హి రూపస్స కమ్మసముట్ఠానత్తా ఆహారవసేన యోజనా న సమ్భవతి.

యతో ఖోతి ఏత్థ **తో**-సద్దో దా-సద్దో వియ కాలవచనో "యతో ఖో, సారిపుత్త, భిక్ఖుసఙ్ఘో"తిఆదీసు (పారా. ౨౧) వియాతి వుత్తం **"యదా ఖో"**తి. **అగ్గహేత్వాతి** కఞ్చిపి సఙ్ఖారం "ఏతం మమా"తిఆదినా అగ్గహేత్వా. **పఞ్ఞావిముత్తోతి** అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం అనధిగతత్తా సాతిసయస్స సమాధిబలస్స అభావతో పఞ్ఞాబలేనేవ విముత్తో. తేనాహ **"అట్ఠ విమోక్ఖే అసచ్ఛికత్వా పఞ్ఞాబలేనేవా"**తిఆది. **అప్పవత్తిన్తి** ఆయతిం అప్పవత్తిం **కత్వా.** పజానన్తో విముత్తోతి వా పఞ్ఞావిముత్తో, పఠమజ్ఝానఫస్సేన వినా పరిజాననాదిప్పకారేహి చత్తారి సచ్చాని జానన్తో పటివిజ్ఝన్తో తేసం కిచ్చానం మత్థకప్పత్తియా నిట్ఠితకిచ్చతాయ విసేసేన ముత్తోతి **విముత్తో. సో** పఞ్ఞావిముత్తో. **సుక్ఖవిపస్సకోతి** సమథభావనాసినేహాభావేన సుక్ఖా లూఖా, అసినిద్ధా వా విపస్సనా ఏతస్సాతి **సుక్ఖవిపస్సకో. ఠత్వాతి** పాదకకరణవసేన ఠత్వా. **అఞ్ఞతరస్మిన్తి** చ అఞ్ఞతరఅఞ్ఞతరస్మిం, ఏకేకస్మిన్తి అత్థో. ఏవఞ్హిస్స పఞ్చవిధతా సియా. "న హేవ ఖో అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతీ"తి ఇమినా సాతిసయస్స సమాధిబలస్స అభావో దీపితో. "పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా"తిఆదినా సాతిసయస్స పఞ్ఞాబలస్స భావో. **పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీతి** న ఆసవా పఞ్ఞాయ పస్సన్తి, దస్సనకారణా పన పరిక్ఖీణా "దిస్వా పరిక్ఖీణా"తి వుత్తా. దస్సనాయత్తపరిక్ఖయత్తా ఏవ హి దస్సనం ఆసవానం ఖయస్స పురిమకిరియా హోతి.

అట్ఠవిమోక్ఖవణ్ణనా

౧౨౯. ఏకస్స భిక్ఖునోతి సత్తసు అరియపుగ్గలేసు ఏకస్స భిక్ఖునో. విఞ్ఞాణట్ఠితిఆదినా పరిజాననాదివసప్పవత్తనిగ్గమనఞ్చ పఞ్ఞావిముత్త**నామఞ్చ. ఇతరస్సాతి** ఉభతోభాగవిముత్తస్స. ఇమే సన్ధాయ హి పుబ్బే "ద్విన్నం భిక్ఖూన"న్తి వుత్తం. **కేనట్ఠేనాతి** కేన సభావేన. సభావో హి ఞాణేన యాథావతో అరణీయతో ఞాతబ్బతో "అత్థో"తి వుచ్చతి, సో ఏవ త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా "అట్ఠో"తి వుత్తో. **అధిముచ్చనట్ఠేనాతి** అధికం సవిసేసం ముచ్చనట్ఠేన, ఏతేన సతిపి సబ్బస్సాపి రూపావచరజ్ఝానస్స విక్ఖమ్భనవసేన పటిపక్ఖతో విముత్తభావే యేన భావనావిసేసేన తం ఝానం సాతిసయం పటిపక్ఖతో విముచ్చిత్వా పవత్తతి, సో భావనావిసేసో దీపితో. భవతి హి సమానజాతియుత్తోపి భావనావిసేసేన పవత్తిఆకారవిసేసో, యథా తం సద్ధావిముత్తతా దిట్ఠిప్పత్తస్స. తథా పచ్చనీకధమ్మేహి సుట్ఠు విముత్తతాయ , ఏవం అనిగ్గహితభావేన నిరాసఙ్కతాయ అభిరతివసేన సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠేనపి విమోక్ఖో. తేనాహ "**ఆరమ్మణే చా**"తిఆది. **అయం పనత్థోతి** అయం అధిముచ్చనట్ఠో **పచ్ఛిమే విమోక్ఖే** నిరోధే **నత్థి,** కేవలో విముత్తట్ఠో ఏవ తత్థ లబ్భతి, తం సయమేవ పరతో వక్ఖతి.

రూపీతి యేనాయం ససన్తతిపరియాపన్నేన రూపేన సమన్నాగతో, తం యస్స ఝానస్స హేతుభావేన విసిట్ఠం రూపం హోతి, యేన విసిట్ఠేన రూపేన "రూపీ"తి వుచ్చేయ్య **రూపీ**-సద్దస్స అతిసయత్థదీపనతో, తదేవ ససన్తతిపరియాపన్నరూపవసేన పటిలద్ధం ఝానం ఇధ పరమత్థతో రూపీభావసాధకన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ "**అజ్ఝత్త**"న్తిఆది. **రూపజ్ఝానం రూపం** ఉత్తరపదలోపేన. **రూపానీతి** పనేత్థ పురిమపదలోపో దట్ఠబ్బో. తేన వుత్తం "**నీలకసిణాదిరూపానీ**"తి. రూపే కసిణరూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా, సా ఏతస్స అత్థీతి రూపసఞ్ఞీ, సఞ్ఞాసీసేన ఝానం వదతి. తప్పటిక్ఖేపేన అరూపసఞ్ఞీ. తేనాహ "**అజ్ఝత్తం న రూపసఞ్ఞీ**"తిఆది.

"**అన్తో అప్పనాయం సుభన్తి ఆభోగో నత్థీ**"తి ఇమినా పుబ్బాభోగవసేన తథా అధిముత్తి సియాతి దస్సేతి. ఏవఞ్చేత్థ తథావత్తబ్బతాపత్తిచోదనా సమత్థితా హోతి. యస్మా సువిసుద్ధేసు నీలాదీసు వణ్ణకసిణేసు తత్థ కతాధికారానం అభిరతివసేన సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠో సమ్భవతి , తస్మా అట్ఠకథాయం తథా తతియో విమోక్ఖో సంవణ్ణితో, యస్మా పన మేత్తావసేన పవత్తమానా భావనా సత్తే అప్పటికూలతో దహన్తి తేసు తతో అధిముచ్చిత్వావ పవత్తతి, తస్మా **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి॰ మ॰ ౨౧౨) "బ్రహ్మవిహారభావనా సుభవిమోక్ఖో"తి వుత్తా, తయిదం ఉభయమ్పి తేన తేన పరియాయేన వుత్తత్తా న విరుజ్ఝతీతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బసోతి అనవసేసతో. న హి చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం ఏకదేసోపి తత్థ అవస్సిస్సతి. **విసుద్ధత్తాతి** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలే నిరోధితత్తా. **ఉత్తమో విమోక్ఖో నామ** అరియేహేవ సమాపజ్జితబ్బతో, అరియఫలపరియోసానత్తా దిట్ఠేవ ధమ్మే నిబ్బానప్పత్తిభావతో చ.

౧౩౦. ఆదితో పట్ఠాయాతి పఠమసమాపత్తితో పట్ఠాయ. **యావ పరియోసానా సమాపత్తి,** తావ. **అట్ఠత్వాతి** కత్థచి సమాపత్తియం అట్ఠితో ఏవ, నిరన్తరమేవ పటిపాటియా, ఉప్పటిపాటియా చ సమాపజ్జతేవాతి అత్థో. తేనాహ "**ఇతో చితో చ సఞ్చరణవసేన వుత్త**"న్తి. **ఇచ్ఛతి** సమాపజ్జితుం. తత్థ "**సమాపజ్జతి పవిసతీ**"తి సమాపత్తిసమఙ్గీపుగ్గలో తం తం పవిట్ఠో వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం.

ద్వీహి భాగేహి విముత్తోతి అరూపజ్ఝానేన విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన, మగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేనాతి ద్వీహి విముచ్చనభాగేహి, అరూపసమాపత్తియా రూపకాయతో, మగ్గేన నామకాయతోతి ద్వీహి విముచ్చితబ్బభాగేహి చ విముత్తో.

తేనాహ ''**అరూపసమాపత్తియా**''తిఆది . **విముత్తో**తి హి కిలేసేహి విముత్తో, విముచ్చన్తో చ కిలేసానం విక్ఖమ్భనసముచ్ఛిన్దనేహి కాయద్వయతో విముత్తోతి అయమేత్థ అత్థో. గాథాయ చ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనలాభినో ఉపసివబ్రాహ్మణస్స భగవతా "నామకాయా విముత్తో"తి ఉభతోభాగవిముత్తో ముని అక్ఖాతో. తత్థ **అత్థం పలేతీ**తి అత్థం గచ్ఛతి. **న ఉపేతి సఙ్ఖ**న్తి "అసుకం నామ దిసం గతో"తి వోహారం న గచ్ఛతి. **ఏవం ముని నామకాయా విముత్తో**తి ఏవం అరూపం ఉపపన్నో సేక్ఖముని పకతియా పుబ్బేవ రూపకాయా విముత్తో, తత్థ చ చతుత్థమగ్గం నిబ్బత్తేత్వా నామకాయస్స పరిఞ్ఞాతత్తా పున నామకాయాపి విముత్తో. ఉభతోభాగవిముత్తో ఖీణాసవో హుత్వా అనుపాదాయ పరినిబ్బానసఙ్ఖాతం **అత్థం పలేతి న ఉపేతి సఙ్ఖం,** "ఖత్తియో బ్రాహ్మణో"తి ఏవం ఆదికం సమఞ్ఞం న గచ్ఛతీతి అత్థో.

"అఞ్ఞతరతో వుట్ఠాయా"తి ఇదం కిం ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు అఞ్ఞతరలాభీవసేన వుత్తం, ఉదాహు సబ్బారుప్పలాభీవసేనాతి యదిచ్ఛసి, తథా హోతు, యది సబ్బారుప్పలాభీవసేన వుత్తం, న కోచి విరోధో. అథ తత్థ అఞ్ఞతరలాభీవసేన వుత్తం, "యతో ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు ఇమే అట్ఠ విమోక్ఖే అనులోమమ్పి సమాపజ్జతీ"తిఆదివచనేన విరుజ్ఝేయ్యాతి? యస్మా అరూపావచరజ్ఝానేసు ఏకస్సాపి లాభీ "అట్ఠవిమోక్ఖలాభీ" త్వేవ వుచ్చతి అట్ఠవిమోక్ఖే ఏకదేసస్సాపి తంనామదానసమత్థతాసమ్భవతో. అయఞ్హి అట్ఠవిమోక్ఖసమఞ్ఞా సముదాయే వియ తదేకదేసేపి నిరుళ్హాపత్తిసమఞ్ఞా వియాతి. తేన వుత్తం "ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు అఞ్ఞతరతో వుట్ఠాయా"తి. "పఞ్చవిధో హోతీ"తి వత్వా ఛబ్బిధతంపిస్స కేచి పరికప్పేన్తి, తం తేసం మతిమత్తం, నిచ్ఛితోవాయం పఞ్హో పుబ్బాచరియేహీతి దస్సేతుం ''**కేచి పనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **కేచీ**తి ఉత్తరవిహారవాసినో, సారసమాసాచరియా చ. తే హి "ఉభతోభాగవిముత్తోతి ఉభయభాగవిముత్తో సమాధివిపస్సనాతో"తి వత్వా రూపావచరసమాధినాపి సమాధిపరిపన్థతో విముత్తిం మఞ్ఞన్తి. ఏవం రూపజ్ఝానభాగేన, అరూపజ్ఝానభాగేన చ ఉభతో విముత్తోతి పాయసమానో. ''**తాదిసమేవా**''తి ఇమినా యాదిసం అరూపావచరజ్ఝానం కిలేసవిక్ఖమ్భనే, తాదిసం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం పీతి ఇమమత్థం ఉల్లఙ్గేతి. తేనాహ ''**తస్మా**''తిఆది.

ఉభతోభాగవిముత్తపఞ్హోతి ఉభతోభాగవిముత్తస్స ఛబ్బిధతం నిస్సాయ ఉప్పన్నపఞ్హో. **వణ్ణనం నిస్సాయా**తి తస్స పదస్స అత్థవచనం నిస్సాయ. **చిరేనా**తి థేరస్స అపరభాగే చిరేన కాలేన. **వినిచ్ఛయ**న్తి సంసయఛేదకం సన్నిట్ఠానం **పత్తో. తం పఞ్హ**న్తి తమత్థం. ఞాతుం ఇచ్ఛితో హి అత్థో పఞ్హో. **న కేనచి సుతపుబ్బ**న్తి కేనచి కిఞ్చి న సుతపుబ్బం, ఇదం అత్థజాతన్తి అధిప్పాయో. కిఞ్చాపి ఉపేక్ఖాసహగతం, కిఞ్చాపి కిలేసే విక్ఖమ్భేతీతి పచ్చేకం కిఞ్చాపి-సద్దో యోజేతబ్బో. **సముదాచరతీ**తి పవత్తతి. తత్థ కారణమాహ ''**ఇమే హీ**''తిఆదినా, తేన రూపావచరభావనతో ఆరుప్పభావనా సవిసేసం కిలేసే విక్ఖమ్భేతి రూపవిరాగభావనాభావతో , ఉపరిభావనాభావతో చాతి దస్సేతీతి. ఏవఞ్చ కత్వా **అట్ఠకథాయం** ఆరుప్పభావనానిద్దేసే యం వుత్తం "తస్సేవం తస్మిం నిమిత్తే పునప్పునం **చిత్తం** చారేన్తస్స నీవరణాని విక్ఖమ్భన్తి సతి సన్తిట్ఠతీ"తిఆది, (విసుద్ధి. ౧.౨౮౧) తం సమత్థితం హోతీతి. **ఇదం సుత్త**న్తి పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపాఠమాహ (పు॰ ప॰ నిద్దేస ౨౫). సబ్బఞ్హి బుద్ధవచనం అత్థసూచనాదిఅత్థేన సుత్తన్తి వుత్తో వాయమత్థో. యం పన తత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం అనులోమాదితో సమాపజ్జనేన సాతిసయం సన్తానస్స అభిసఙ్ఖతత్తా, అట్ఠమఞ్చ ఉత్తమం విమోక్ఖం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అగ్గమగ్గాధిగమేన ఉభతోభాగవిముచ్చనతో చ ఇమాయ ఉభతోభాగవిముత్తియా సబ్బసేట్ఠతా వేదితాతి దట్ఠబ్బా.

మహానిదానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౩. మహాపరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనా

౧౩౧. పూజనీయభావతో , బుద్ధసమ్పదఞ్చ పహాయ పవత్తతా మహన్తఞ్చ తం పరినిబ్బానఞ్చాతి **మహాపరినిబ్బానం;** సవాసనప్పహానతో మహన్తం కిలేసక్ఖయం నిస్సాయ పవత్తం పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానం;** మహతా కాలేన మహతా వా గుణరాసినా సాధితం పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానం;** మహన్తభావాయ, ధాతూనం బహుభావాయ పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానం;** మహతో లోకతో నిస్సటం పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానం;** సబ్బలోకాసాధారణత్తా బుద్ధానం సీలాదిగుణేహి మహతో బుద్ధస్స భగవతో పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానం;** మహతి సాసనే పతిట్ఠితే పరినిబ్బానన్తిపి **మహాపరినిబ్బానన్తి** బుద్ధస్స భగవతో పరినిబ్బానం వుచ్చతి, తప్పటిసంయుత్తం సుత్తం **మహాపరినిబ్బానసుత్తం.** గిజ్ఝా ఏత్థ వసన్తీతి **గిజ్ఝం,** గిజ్ఝం కూటం ఏతస్సాతి **గిజ్ఝకూటో,** గిజ్ఝం వియ వా **గిజ్ఝం,** కూటం, తం ఏతస్సాతి **గిజ్ఝకూటో,** పబ్బతో, తస్మిం **గిజ్ఝకూటే.** తేనాహ ''**గిజ్ఝా**''తిఆది. **అభియాతుకామోతి** ఏత్థ అభి-సద్దో అభిభవనత్థో, ''అభివిజానాతూ''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪; ౩.౮౦; మ॰ ని॰ ౩.౨౦౬) వియాతి ఆహ ''**అభిభవనత్థాయ యాతుకామో**''తి. **వజ్జిరాజానోతి** ''వజ్జేతబ్బా ఇమే''తిఆదితో పవత్తం వచనం ఉపాదాయ ''వజ్జీ''తి లద్ధనామా రాజానో, వజ్జీరట్ఠస్స వా రాజానో **వజ్జిరాజానో.** వజ్జిరట్ఠస్స పన వజ్జిసమఞ్ఞా తన్నివాసిరాజకుమారవసేన వేదితబ్బా. **రాజిద్ధియాతి** రాజభావానుగతేన సభావేన. సో పన సభావో నేసం గణరాజూనం మిథో సామగ్గియా లోకే పాకటో, చిరట్ఠాయీ చ అహోసీతి ''**సమగ్గభావం కథేసీ**''తి వుత్తం. అను అను తంసమఙ్గినో భావేతి వడ్ఢేతీతి అనుభావో, అనుభావో ఏవ **ఆనుభావో,** పతాపో, సో పన నేసం పతాపో హత్థిఅస్సాదివాహనసమ్పత్తియా, తత్థ చ సుసిక్ఖితభావేన లోకే పాకటో జాతోతి ''**ఏతేన...పే॰... కథేసీ**''తి వుత్తం. **తాళచ్ఛిగ్గలేనాతి** కుఞ్చికాఛిద్దేన. **అసనన్తి** సరం. **అతిపాతయిస్సన్తీతి** అతిక్కామేన్తి. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖన్తి** పోఙ్ఖస్స అనుపోఙ్ఖం, పురిమసరస్స పోఙ్ఖపదానుగతపోఙ్ఖం ఇతరం సరం కత్వాతి అత్థో. **అవిరాధితన్తి** అవిరజ్ఝితం. **ఉచ్ఛిన్దిస్సామీతి** ఉమ్మూలనవసేన కులసన్తతిం ఛిన్దిస్సామి. అయనం వడ్ఢనం **అయో,** తప్పటిక్ఖేపేన **అనయోతి** ఆహ ''**అవడ్ఢియా ఏతం నామ**''న్తి. **విక్ఖిపతీతి** విదూరతో ఖిపతి, అపనేతీతి అత్థో.

గఙ్గాయన్తి గఙ్గాసమీపే. **పట్టనగామన్తి** సకటపట్టనగామం. **ఆణాతి** ఆణా వత్తతి. **అడ్ఢయోజనన్తి** చ తస్మిం పట్టనే అడ్ఢయోజనట్ఠానవాసినో సన్ధాయ వుత్తం. **తత్రాతి** తస్మిం పట్టనే. **బలవాఘాతజాతోతి** ఉప్పన్నబలవకోధో.

మేతి మయ్హం. **గతేనాతి** గమనేన.

రాజఅపరిహానియధమ్మవణ్ణనా

౧౩౪. **సీతం వా ఉణ్హం వా నత్థి,** తాయం వేలాయం పుఞ్ఞానుభావేన బుద్ధానం సబ్బకాలం సమసీతుణ్హావ ఉతు హోతి, తం సన్ధాయ తథా వుత్తం. **అభిణ్హం సన్నిపాతాతి** నిచ్చసన్నిపాతా, తం పన నిచ్చసన్నిపాతతం దస్సేతుం ''**దివసస్సా**''తిఆది వుత్తం. **సన్నిపాతబహులాతి** పచురసన్నిపాతా. **వోసానన్తి** సఙ్కోచం. ''**యావకీవ**''న్తి ఏకమేవేతం పదం అనియమతో పరిమాణవాచీ, కాలో చేత్థ అధిప్పేతోతి ఆహ ''**యత్తకం కాల**''న్తి. ''వుద్ధియేవా''తిఆదినా వుత్తమత్థం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం ''**అభిణ్హం అసన్నిపతన్తా హి**''తిఆది వుత్తం. **ఆకులాతి** ఖుభితా, న పసన్నా. **భిజ్జిత్వాతి** వగ్గబన్ధతో విభజ్జ విసుం విసుం హుత్వా.

సన్నిపాతభేరియాతి సన్నిపాతారోచనభేరియా. **అడ్ఢభుత్తా వాతి** సామిభుత్తా చ. **ఓసీదమానేతి** హాయమానే.

పుబ్బే అకతన్తి పుబ్బే అనిబ్బత్తం. **సుఙ్కన్తి** భణ్డం గహేత్వా గచ్ఛన్తేహి పబ్బతఖణ్డ నదీతిత్థగామద్వారాదీసు రాజపురిసానం దాతబ్బభాగం. **బలిన్తి** నిప్ఫన్నసస్సాదితో ఛభాగం, సత్తభాగన్తిఆదినా లద్ధకరం. **దణ్డన్తి** దసవీసతికహాపణాదికం అపరాధానురూపం గహేతబ్బధనదణ్డం. **వజ్జిధమ్మన్తి** వజ్జిరాజధమ్మం. ఇదాని అపణ్ణత్తపణ్ణాపనాదీసు తప్పటిక్ఖేప ఆదీనవానిసంసే విత్థారతో దస్సేతుం **''తేసం అపణ్ణత్త''**న్తిఆది వుత్తం. **పారిచరియక్ఖమాతి** ఉపట్ఠానక్ఖమా.

కులభోగఇస్సరియాదివసేన మహతీ మత్తా పమాణం ఏతేసన్తి **మహామత్తా,** నీతిసత్థవిహితే వినిచ్ఛయే ఠపితా మహామత్తా **వినిచ్ఛయమహామత్తా,** తేసం. **దేన్తీతి** నియ్యాతేన్తి. **సచే చోరోతి** ఏవంసఞ్ఞినో సచే హోన్తి. పాపభీరుతాయ **అత్తనా కిఞ్చి అవత్వా.** దణ్డనీతిసఞ్ఞితే వోహారే నియుత్తాతి **వోహారికా,** యే ''ధమ్మట్ఠా''తి వుచ్చన్తి. **సుత్తధరా** నీతిసుత్తధరా , ఈదిసే వోహారవినిచ్ఛయే నియమేత్వా ఠపితా. పరమ్పరాభతేసు అట్ఠసు కులేసు జాతా అగతిగమనవిరతా అట్ఠమహల్లకపురిసా **అట్ఠకులికా.**

సక్కారన్తి ఉపకారం. **గరుభావం పచ్చుపట్ఠపేత్వాతి** ''ఇమే అమ్హాకం గరునో''తి తత్థ గరుభావం పతి పతి ఉపట్ఠపేత్వా. **మానేన్తీతి** సమ్మానేన్తి, తం పన సమ్మాననం తేసు నేసం అత్తమనతాపుబ్బకన్తి ఆహ **''మనేన పియాయన్తీ''**తి. **నిపచ్చకారన్తి** పణిపాతం. **దస్సేన్తీతి** ''ఇమే అమ్హాకం పితామహా , మాతామహా''తిఆదినా నీచచిత్తా హుత్వా గరుచిత్తాకారం దస్సేన్తి. **సన్ధారేతున్తి** సమ్బన్ధం అవిచ్ఛిన్నం కత్వా ఘటేతుం.

పసయ్హాకారస్సాతి బలక్కారస్స. కామం వుద్ధియా పూజనీయతాయ ''వుద్ధిహానియో''తి వుత్తం, అత్థో పన వుత్తానుక్కమేనేవ యోజేతబ్బో, పాళియం వా యస్మా ''వుద్ధియేవ పాటికఙ్ఖా, నో పరిహానీ''తి వుత్తం, తస్మా తదనుక్కమేన **''వుద్ధిహానియో''**తి వుత్తం.

విపచ్చితుం అలద్ధోకాసే పాపకమ్మే, తస్స కమ్మస్స విపాకే వా అనవసరోవ దేవతోపసగ్గో, తస్మిం పన లద్ధోకాసే సియా దేవతోపసగ్గస్స అవసరోతి ఆహ **''అనుప్పన్నం...పే.... వడ్ఢేన్తీ''**తి. ఏతేనేవ **అనుప్పన్నం సుఖన్తి** ఏత్థాపి అత్థో వేదితబ్బో. ''బలకాయస్స దిగుణతిగుణతాదస్సనం, పటిభయభావదస్సన''న్తి ఏవం ఆదినా దేవతానం సఙ్గామసీసే సహాయతా వేదితబ్బా.

అనిచ్ఛితన్తి అనిట్ఠం. **ఆవరణతోతి** నిసేధనతో. యస్స ధమ్మతో అనపేతా ధమ్మియాతి ఇధ **''ధమ్మికా''**తి వుత్తా. మిగసూకరాదిఘాతాయ సునఖాదీనం కడ్ఢిత్వా వనచరణం **వాజో,** మిగవా, తత్థ నియుత్తా, తే వా వాజేన్తి నేన్తీతి **వాజికా,** మిగవధచారినో. **చిత్తప్పవత్తిం పుచ్ఛతి.** కాయికవాచసికపయోగేన హి సా లోకే పాకటా పకాసభూతాతి.

౧౩౨. దేవాయతనభావేన చితత్తా, లోకస్స చిత్తీకారట్ఠానత్తా చ **చేతియం అహోసి.**

కామంకారవసేన కిఞ్చిపి న కరణీయాతి **అకరణీయా.** కామంకారో పన హత్థగతకరణవసేనాతి ఆహ **''అగ్గహేతబ్బాతి అత్థో''**తి. **అభిముఖయుద్ధేనాతి** అభిముఖం ఉజుకమేవ సఙ్గామకరణేన. ఉపలాపనం సామం దానఞ్చాతి దస్సేతుం

‘‘**అల**’’న్తిఆది వుత్తం. భేదోపి ఇధ ఉపాయో ఏవాతి వుత్తం ‘‘**అఞ్ఞత్ర మిథుభేదాయా**’’తి. యుద్ధస్స పన అనుపాయతా పగేవ పకాసితా. **ఇదన్తి** ‘‘అఞ్ఞత్ర ఉపలాపనాయ, అఞ్ఞత్ర మిథుభేదా’’తి చ ఇదం వచనం. **కథాయ నయం లభిత్వాతి** ‘‘యావకీవఞ్చ…పే॰… నో పరిహానీ’’తి ఇమాయ భగవతో కథాయ నయం ఉపాయం లభిత్వా.

అనుకమ్పాయాతి వజ్జిరాజేసు అనుగ్గహేన. **అస్సాతి** భగవతో.

కథన్తి వజ్జీహి సద్ధిం కాతబ్బయుద్ధకథం. **ఉజుం కరిస్సామీతి** పటిరాజానో ఆసేత్వా పాకారపరిఖానం అఞ్ఞథాభావాపాదనేన ఉజుభావం కరిస్సామి.

పతిట్ఠితగుణోతి పతిట్ఠితాచరియగుణో. **ఇస్సరా సన్నిపతన్తు,** మయం అనిస్సరా, తత్థ గన్త్వా కిం కరిస్సామాతి **లిచ్ఛవినో న సన్నిపతింసూతి** యోజనా. **సూరా సన్నిపతన్తూతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

బలభేరిన్తి యుద్ధాయ బలకాయస్స ఉట్ఠానభేరిం.

భిక్ఖుఅపరిహానియధమ్మవణ్ణనా

౧౩౬. అపరిహానాయ హితాతి **అపరిహానియా,** న పరిహాయన్తి ఏతేహీతి వా **అపరిహానియా,** తే పన యస్మా అపరిహానియా కారకా నామ హోన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**అపరిహానికరే**’’తి. యస్మా పన తే పరిహానికరానం ఉజుపటిపక్ఖభూతా, తస్మా ఆహ ‘‘**వుద్ధిహేతుభూతే**’’తి. యస్మా భగవతో దేసనా ఉపరూపరి ఞాణాలోకం పసాదేన్తీ సత్తానం హదయన్ధకారం విధమతి, పకాసేతబ్బే చ అత్థే హత్థతలే ఆమలకం వియ సుట్ఠుతరం పాకటే కత్వా దస్సేతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**చన్దసహస్సం… పే॰… కథయిస్సామీ**’’తి.

యస్మా భగవా ‘‘తస్స బ్రాహ్మణస్స సమ్ముఖా వజ్జీనం అభిణ్హసన్నిపాతాదిపటిపత్తిం కథేన్తోయేవ అయం అపరిహానియకథా అనియ్యానికా వట్టనిస్సితా, మయ్హం పన సాసనే తథారూపీ కథా కథేతబ్బా, సా హోతి నియ్యానికా వివట్టనిస్సితా, యాయ సాసనం మయ్హం పరినిబ్బానతో పరమ్పి అద్ధనియం అస్స చిరట్ఠితిక’’న్తి చిన్తేసి, తస్మా భిక్ఖూ సన్నిపాతాపేత్వా తేసం అపరిహానియే ధమ్మే దేసేన్తో తేనేవ నియామేన దేసేసి. తేన వుత్తం ‘‘**ఇదం వజ్జిసత్తకే వుత్తసదిసమేవా**’’తి. ఏవం సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో ‘‘**ఇధాపి చా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ ‘‘**తతో**’’తిఆది దిసాసు ఆగతసాసనే వుత్తం తం కథనం. విహారసీమా ఆకులా యస్మా, తస్మా **ఉపోసథపవారణా ఠితా.**

ఓలీయమానకోతి పాళితో, అత్థతో చ వినస్సమానో. **ఉక్ఖిపాపేన్తాతి** పగుణభావకరణేన, అత్థసంవణ్ణనేన చ పగ్గణ్హన్తా.

సావత్థియం భిక్ఖూ వియ పాచిత్తియం దేసాపేతబ్బోతి (పారా॰ ౨౬౭౫ విత్థారవత్థు). **వజ్జిపుత్తకా వియ** దసవత్థుదీపనేన (చూళవ॰ ౪౪౬ విత్థారవత్థు). ‘‘**గిహిగతానీతి** గిహిపటిసంయుత్తానీ’’తి వదన్తి. గిహీసు గతాని, తేహి ఞాతాని **గిహిగతాని.** ధూమకాలో ఏతస్సాతి **ధూమకాలికం** చితకధూమవూపసమతో పరం అప్పవత్తనతో.

థిరభావప్పత్తాతి సాసనే థిరభావం అనివత్తితభావం ఉపగతా. **థేరకారకేహీతి** థేరభావసాధకేహి సీలాదిగుణేహి అసేక్ఖధమ్మేహి. **బహూ రత్తియోతి** పబ్బజితా హుత్వా బహూ రత్తియో **జానన్తి.** సీలాదిగుణేసు పతిట్ఠాపనమేవ సాసనే

పరిణాయకతాతి ఆహ ‘‘**తీసు సిక్ఖాసు పవత్తేన్తీ**’’తి.

ఓవాదం న దేన్తి అభాజనభావతో. **పవేణీకథన్తి** ఆచరియపరమ్పరాభతం సమ్మాపటిపత్తిదీపనం ధమ్మకథం. **సారభూతం ధమ్మపరియాయన్తి** సమథవిపస్సనామగ్గఫలసమ్పాపనేన సారభూతం బోజ్ఝఙ్గకోసల్లఅనుత్తరసీతిభావఅధిచిత్తసుత్తాదిధమ్మతన్తిం.

పునబ్భవదానం పునబ్భవో ఉత్తరపదలోపేన. **ఇతరేతి** యే న పచ్చయవసికా న ఆమిసచక్ఖుకా, తే **న గచ్ఛన్తి** తణ్హాయ వసం.

ఆరఞ్ఞకేసూతి అరఞ్ఞభాగేసు అరఞ్ఞపరియాపన్నేసు. నను యత్థ కత్థచిపి తణ్హా సావజ్జా ఏవాతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**గామన్తసేనాసనేసు హీ**’’తిఆది, తేన ‘‘అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపయతో’’తి ఏత్థ వుత్తసినేహాదయో వియ ఆరఞ్ఞకేసు సేనాసనేసు సాలయతా సేవితబ్బపక్ఖియా ఏవాతి దస్సేతి.

అత్తనావాతి సయమేవ, తేన పరేహి అనుస్సాహితానం సరసేనేవ అనాగతానం పేసలానం భిక్ఖూనం ఆగమనం, ఆగతానఞ్చ ఫాసువిహారం పచ్చాసిసన్తీతి దస్సేతి. **ఇమినా నీహారేనాతి** ఇమాయ పటిపత్తియా. **అగ్గహితధమ్మగ్గహణన్తి** అగ్గహితస్స పరియత్తిధమ్మస్స ఉగ్గహణం. **గహితసజ్ఝాయకరణన్తి** ఉగ్గహితస్స సుట్ఠు అత్థచిన్తనం. చిన్తనత్థో హి **సజ్ఝాయసద్దో.**

ఏన్తీతి ఉపగచ్ఛన్తి. **నిసీదన్తి** ఆసనపఞ్ఞాపనాదినా.

౧౩౭. ఆరమితబ్బట్ఠేన **కమ్మం ఆరామో. కమ్మే రతా,** న గన్థధురే, వాసధురే వాతి **కమ్మరతా, అనుయుత్తాతి** తప్పరభావేన పునప్పునం పసుతా. **ఇతి కాతబ్బకమ్మన్తి** తం తం భిక్ఖూనం కాతబ్బం ఉచ్చావచకమ్మం చీవరవిచారణాది. తేనాహ ‘‘**సేయ్యథిద**’’న్తిఆది. **ఉపత్థమ్భనన్తి** దుపట్టతిపట్టాదికరణం. తఞ్హి పఠమపటలాదీనం ఉపత్థమ్భనకారణత్తా తథా వుత్తం. యది ఏవం కథం అయం కమ్మరామతా పటిక్ఖిత్తాతి ఆహ ‘‘**ఏకచ్చో హీ**’’తిఆది.

కరోన్తో యేవాతి యథావుత్తతిరచ్ఛానకథం కథేన్తోయేవ. అతిరచ్ఛానకథాభావేపి తస్స తత్థ తప్పరభావదస్సనత్థం అవధారణవచనం. **పరియన్తకారీతి** సపరియన్తం కత్వా వత్తా. ‘‘పరియన్తవతిం వాచం భాసితా’’తి (దీ. ని. ౧.౯, ౧౯౪) హి వుత్తం. **అప్పభస్సో వాతి** పరిమితకథోయేవ ఏకన్తేన కథేతబ్బస్సేవ కథనతో. సమాపత్తిసమాపజ్జనం **అరియో తుణ్హీభావో.**

నిద్దాయతియేవాతి నిద్దోక్కమనే అనాదీనవదస్సీ నిద్దాయతియేవ. ఇరియాపథపరివత్తనాదినా న నం వినోదేతి.

ఏవం సంసట్ఠో వాతి వుత్తనయేన గణసఙ్గణికాయ సంసట్ఠో ఏవ **విహరతి.**

దుస్సీలా పాపిచ్ఛా నామాతి సయం నిస్సీలా అసన్తగుణసమ్భావనిచ్ఛాయ సమన్నాగతత్తా పాపా లామకా ఇచ్ఛా ఏతేసన్తి పాపిచ్ఛా.

పాపపుగ్గలేహి మేత్తికరణతో **పాపమిత్తా.** తేహి సదా సహ పవత్తనేన **పాపసహాయా.** తత్థ నిన్నతాదినా తదధిముత్తతాయ **పాపసమ్పవఙ్కా.**

౧౩౮. సద్ధా ఏతేసం అత్థీతి **సద్ధా**తి ఆహ ''**సద్ధాసమ్పన్నా**''తి. ఆగమనీయపటిపదాయ ఆగతసద్ధా **ఆగమనీయసద్ధా,** సా సాతిసయా మహాబోధిసత్తానం పరోపదేసేన వినా సద్ధేయ్యవత్థుం అవిపరీతతో ఓగాహేత్వా అధిముచ్చనతోతి ఆహ ''**సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం హోతీ**''తి. సచ్చపటివేధతో ఆగతసద్ధా **అధిగమసద్ధా** సురబన్ధాదీనం (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౧౧౮; ధ. ప. అట్ఠ. ౧.సుప్పబుద్ధకుట్ఠివత్థు; ఉదా. అట్ఠ. ౪౩) వియ. "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా"తిఆదినా బుద్ధాదీసు ఉప్పజ్జనకపసాదో **పసాదసద్ధా** మహాకప్పినరాజాదీనం (అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౨౩౧; ధ. ప. అట్ఠ. ౧.మహాకప్పినత్థేరవత్థు; థేరగా. అట్ఠ. ౨.మహాకప్పినత్థేరగాథావణ్ణనా, విత్థారో) వియ. "ఏవమేత"న్తి ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా సద్దహనవసేన కప్పనం **ఓకప్పనం. దువిధాపీ**తి పసాదసద్ధాపి ఓకప్పనసద్ధాపి. తత్థ పసాదసద్ధా అపరనేయ్యరూపా హోతి సవనమత్తేన పసీదనతో. ఓకప్పనసద్ధా సద్ధేయ్యవత్థుం ఓగాహేత్వా అనుపవిసిత్వా "ఏవమేత"న్తి పచ్చక్ఖం కరోన్తీ వియ పవత్తతి. తేనాహ ''**సద్ధాధిముత్తో వక్కలిత్థేరసదిసో హోతీ**''తి. **తస్స హీ**తి ఓకప్పనసద్ధాయ సమన్నాగతస్స. హిరీ ఏతస్స అత్థీతి **హిరి,** హిరి మనో ఏతేసన్తి **హిరిమనా**తి ఆహ ''**పాప...పే.... చిత్తా**''తి. పాపతో ఓత్తప్పన్తి ఉబ్బిజ్జన్తి భాయన్తీతి **ఓత్తప్పీ.**

బహు సుతం సుత్తగేయ్యాది ఏతేనాతి **బహుస్సుతో,** సుతగ్గహణం చేత్థ నిదస్సనమత్తం ధారణపరిచయపరిపుచ్ఛానుపేక్ఖనదిట్ఠినిజ్ఝానానం పేత్థ ఇచ్ఛితబ్బత్తా. సవనమూలకత్తా వా తేసమ్పి తగ్గహణేనేవ గహణం దట్ఠబ్బం. అత్థకామేన పరియాపుణితబ్బతో, దిట్ఠధమ్మికాదిపురిసత్థసిద్ధియా పరియత్తభావతో చ **పరియత్తి,** తీణి పిటకాని. **సచ్చప్పటివేధో** సచ్చానం పటివిజ్ఝనం. తదపి బాహుసచ్చం యథావుత్తబాహుసచ్చకిచ్చనిప్ఫత్తితో. **పరియత్తి అధిప్పేతా** సచ్చపటివేధావహేన బాహుసచ్చేన బహుస్సుతభావస్స ఇధ ఇచ్ఛితత్తా. **సో**తి పరియత్తిబహుస్సుతో. **చతుబ్బిధో హోతి** పఞ్చమస్స పకారస్స అభావతో. **సబ్బత్థకబహుస్సుతో**తి నిస్సయముచ్చనకబహుస్సుతాదయో వియ పదేసికో అహుత్వా పిటకత్తయే సబ్బత్థకమేవ బాహుసచ్చసబ్భావతో సబ్బస్స అత్థస్స కాయనతో కథనతో సబ్బత్థకబహుస్సుతో. **తే ఇధ అధిప్పేతా** పటిపత్తిపటివేధసద్ధమ్మానం మూలభూతే పరియత్తిసద్ధమ్మే సుప్పతిట్ఠితభావతో.

ఆరద్ధన్తి పగ్గహితం. తం పన దువిధమ్పి వీరియారమ్భవిభాగేన దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏకకా**తి ఏకాకినో, వూపకట్ఠవిహారినోతి అత్థో.

పుచ్ఛిత్వాతి పరతో పుచ్ఛిత్వా. **సమ్పటిచ్ఛాపేతు**న్తి "త్వం అసుకనామో"తి వత్వా తేహి "ఆమా"తి పటిజానాపేతున్తి అత్థో. ఏవం చిరకతాదిఅనుస్సరణసమత్థసతినేపక్కానం అప్పకసిరేనేవ సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాపారిపూరిం గచ్ఛతీతి దస్సనత్థం ''**ఏవరూపే భిక్ఖూ సన్ధాయా**''తి వుత్తం. తేనేవాహ "అపిచా"తిఆది.

౧౩౯. బుజ్ఝతి ఏతాయాతి "బోధీ"తి లద్ధనామాయ సమ్మాదిట్ఠిఆదిధమ్మసామగ్గియా అఙ్గోతి **బోజ్ఝఙ్గో,** పసత్థో, సున్దరో వా బోజ్ఝఙ్గో **సమ్బోజ్ఝఙ్గో. ఉపట్ఠానలక్ఖణో**తి కాయవేదనాచిత్తధమ్మానం అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తభావసల్లక్ఖణసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణే ఉపట్ఠానం లక్ఖణం ఏతస్సాతి ఉపట్ఠానలక్ఖణో. చతున్నం అరియసచ్చానం పీళనాదిప్పకారతో విచయో ఉపపరిక్ఖా లక్ఖణం ఏతస్సాతి **పవిచయలక్ఖణో.** అనుప్పన్నా కుసలానుప్పాదనాదివసేన చిత్తస్స పగ్గహో పగ్గణ్హనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **పగ్గహలక్ఖణో.** ఫరణం విప్ఫారికతా లక్ఖణం ఏతస్సాతి **ఫరణలక్ఖణో.** ఉపసమో కాయచిత్తపరిళాహానం వూపసమనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **ఉపసమలక్ఖణో.** అవిక్ఖేపో విక్ఖేపవిద్ధంసనం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **అవిక్ఖేపలక్ఖణో.** లీనుద్ధచ్చరహితే అధిచిత్తే పవత్తమానే పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు అబ్యావటత్తా అజ్ఝుపేక్ఖనం పటిసఙ్ఖానం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **పటిసఙ్ఖానలక్ఖణో.**

చతూహి కారణేహీతి సతిసమ్పజఞ్ఞం, ముట్ఠస్సతిపుగ్గలపరివజ్జనా, ఉపట్ఠితస్సతిపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి. **ఛహి కారణేహీ**తి పరిపుచ్ఛకతా, వత్థువిసదకిరియా, ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా, దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా, పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి ఛహి కారణేహి. **మహాసతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** పన "సత్తహి కారణేహి" (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౮౫; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౧౮) వక్ఖతి, తం గమ్భీరఞాణచరియాపచ్చవేక్ఖణాతి ఇమం కారణం పక్ఖిపిత్వా వేదితబ్బం. **నవహి కారణేహీ**తి అపాయభయపచ్చవేక్ఖణా, గమనవీథిపచ్చవేక్ఖణా, పిణ్డపాతస్స అపచాయనతా, దాయజ్జమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సత్థుమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సబ్రహ్మచారీమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనా, ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి నవహి కారణేహి. **మహాసతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౮౫; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౧౮) పన ఆనిసంసదస్సావితా, జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి ఇమేహి సద్ధిం "ఏకాదసా"తి వక్ఖతి. **దసహి కారణేహీ**తి బుద్ధానుస్సతి, ధమ్మానుస్సతి, సఙ్ఘసీలచాగదేవతాఉపసమానుస్సతి, లూఖపుగ్గలపరివజ్జనా, సినిద్ధపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి దసహి. **మహాసతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౮౫; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౧౮) పన పసాదనియసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణాయ సద్ధిం "ఏకాదసా"తి వక్ఖతి. **సత్తహి కారణేహీ**తి పణీతభోజనసేవనతా , ఉతుసుఖసేవనతా, ఇరియాపథసుఖసేవనతా, మజ్ఝత్తపయోగతా, సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనతా , పస్సద్ధకాయపుగ్గలసేవనతా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి సత్తహి. **దసహి కారణేహీ**తి వత్థువిసదకిరియా, ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా, నిమిత్తకుసలతా, సమయే చిత్తస్స పగ్గహణం, సమయే చిత్తస్స నిగ్గహణం, సమయే చిత్తస్స సమ్పహంసనం, సమయే చిత్తస్స అజ్ఝుపేక్ఖనం, అసమాహితపుగ్గలపరివజ్జనం, సమాహితపుగ్గలసేవనం, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి దసహి కారణేహి. **మహాసతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౮౫; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౧౮) పన "ఝానవిమోక్ఖపచ్చవేక్ఖణా"తి ఇమినా సద్ధిం "ఏకాదసహీ"తి వక్ఖతి. **పఞ్చహి కారణేహీ**తి సత్తమజ్ఝత్తతా, సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా, సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనా, సత్తసఙ్ఖారమజ్ఝత్తపుగ్గలసేవనా, తదధిముత్తతాతి ఇమేహి పఞ్చహి కారణేహి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **మహాసతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౮౫; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౧౮) ఆగమిస్సతి. కామం బోధిపక్ఖియధమ్మా నామ నిప్పరియాయతో అరియమగ్గసమ్పయుత్తా ఏవ నియ్యానికభావతో. సుత్తన్తదేసనా నామ పరియాయకథాతి ''**ఇమినా విపస్సనా...పే.... కథేసీ**''తి వుత్తం.

౧౪౦. తేభూమకే సఙ్ఖారే "అనిచ్చా"తి అనుపస్సతి ఏతాయాతి **అనిచ్చానుపస్సనా,** తథా పవత్తా విపస్సనా, సా పన యస్మా అత్తనా సహగతసఞ్ఞాయ భావితాయ విభావితా ఏవ హోతీతి వుత్తం ''**అనిచ్చానుపస్సనాయ సద్ధిం ఉప్పన్నసఞ్ఞా**''తి. సఞ్ఞాసీసేన వాయం విపస్సనాయ ఏవ నిద్దేసో. **అనత్తసఞ్ఞాదీసు**పి ఏసేవ నయో. **లోకియవిపస్సనాపి హోన్తి,** యస్మా "అనిచ్చ"న్తిఆదినా తా పవత్తన్తీతి. **లోకియవిపస్సనాపీతి పి**-సద్దేన మిస్సకాపేత్థ సన్తీతి అత్థతో ఆపన్నన్తి అత్థాపత్తిసిద్ధమత్థం నిద్ధారేత్వా సరూపతో దస్సేతుం ''**విరాగో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఆగతవసేనాతి** తథా ఆగతపాళివసేన "విరాగో నిరోధో"తి హి తత్థ నిబ్బానం వుత్తన్తి ఇధ "విరాగసఞ్ఞా, నిరోధసఞ్ఞా"తి వుత్తసఞ్ఞా నిబ్బానారమ్మణాపి సియుం. తేన వుత్తం ''**ద్వే లోకుత్తరాపి హోన్తీ**''తి.

౧౪౧. మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి **మేత్తం,** చిత్తం. తంసముట్ఠానం కాయకమ్మం **మేత్తం కాయకమ్మం.** ఏస నయో సేసద్వయేపి. ఇమానిపి మేత్తాకాయకమ్మాదీని భిక్ఖూనం వసేన ఆగతాని తేసం సేట్ఠపరిసభావతో. యథా పన భిక్ఖూసుపి లబ్భన్తి, ఏవం గిహీసుపి లబ్భన్తి చతుపరిససాధారణత్తాతి తం దస్సేన్తో ''**భిక్ఖూనఞ్హీ**''తిఆదిమాహ. కామం

ఆదిబ్రహ్మచరియకధమ్మస్సవసేనపి మేత్తాకాయకమ్మాని లబ్భన్తి, నిప్పరియాయతో పన చారిత్తధమ్మస్సవసేన అయమత్థో ఇచ్ఛితోతి దస్సేన్తో ''**అభిసమాచారికధమ్మపూరణ**''న్తి ఆహ. **తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం** పరిపుచ్ఛనఅత్థకథనవసేన పవత్తియమానం హితజ్ఝాసయేన పవత్తితబ్బతో.

ఆవీతి పకాసం, పకాసభావో చేత్థ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స సమ్ముఖభావతోతి ఆహ ''**సమ్ముఖా**''తి. **రహో**తి అప్పకాసం, అప్పకాసతా చ యం ఉద్దిస్స తం కాయకమ్మం కరీయతి, తస్స పచ్చక్ఖాభావతోతి ఆహ ''**పరమ్ముఖా**''తి. **సహాయభావగమనం** తేసం పురతో. **ఉభయేహీ**తి నవకేహి, థేరేహి చ.

పగ్గయ్హాతి పగ్గణ్హిత్వా ఉచ్చం కత్వా.

కామం మేత్తాసినేహసినిద్ధానం నయనానం ఉమ్మీలనా, పసన్నేన ముఖేన ఓలోకనఞ్చ మేత్తం కాయకమ్మమేవ, యస్స పన చిత్తస్స వసేన నయనానం మేత్తాసినేహసినిద్ధతా, ముఖస్స చ పసన్నతా, తం సన్ధాయ వుత్తం ''**మేత్తం మనోకమ్మం నామా**''తి.

లాభసద్దో కమ్మసాధనో "లాభావత, లాభో లద్ధో"తిఆదీసు వియ, సో చేత్థ "ధమ్మలద్ధా"తి వచనతో అతీతకాలికోతి ఆహ ''**చీవరాదయో లద్ధపచ్చయా**''తి. ధమ్మతో ఆగతాతి **ధమ్మికా.** తేనాహ "ధమ్మలద్ధా"తి. ఇమమేవ హి అత్థం దస్సేతుం ''**కుహనాదీ**''తిఆది వుత్తం. చిత్తేన విభజనపుబ్బకం కాయేన విభజనన్తి మూలమేవ దస్సేతుం ''**ఏవం చిత్తేన విభజన**''న్తి వుత్తం, తేన చిత్తుప్పాదమత్తేనపి పటివిభాగో న కాతబ్బోతి దస్సేతి. **అప్పటివిభత్త**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, అప్పటివిభత్తం వా లాభం భుఞ్జతీతి కమ్మనిద్దేసో ఏవ.

తం తం నేవ గిహీనం దేతి అత్తనో ఆజీవసోధనత్థం. **న అత్తనా భుఞ్జతీ**తి అత్తనావ న పరిభుఞ్జతి "మయ్హం అసాధారణభోగితా మా హోతూ"తి. ''**పటిగ్గణ్హన్తో చ...పే.... పస్సతీ**''తి ఇమినా తస్స లాభస్స తీసుపి కాలేసు సాధారణతో ఠపనం దస్సితం. ''**పటిగ్గణ్హన్తో చ సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూ**''తి ఇమినా పటిగ్గహణకాలో దస్సితో, ''**గహేత్వా...పే.... పస్సతీ**''తి ఇమినా పటిగ్గహితకాలో, తదుభయం పన తాదిసేన పుబ్బాభోగేన వినా న హోతీతి అత్థసిద్ధో పురిమకాలో. తయిదం పటిగ్గహణతో పుబ్బే వస్స హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి పటిగ్గహేస్సామీ"తి. పటిగ్గణ్హన్తస్స హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి పటిగ్గణ్హామీ"తి. పటిగ్గహేత్వా హోతి "సఙ్ఘేన సాధారణం హోతూతి పటిగ్గహితం మయా"తి ఏవం తిలక్ఖణసమ్పన్నం కత్వా లద్ధలాభం ఓసానలక్ఖణం అవికోపేత్వా పరిభుఞ్జన్తో సాధారణభోగీ, అప్పటివిభత్తభోగీ చ హోతి.

ఇమం పన సారణీయధమ్మన్తి ఇమం చతుత్థం సరితబ్బయుత్తధమ్మం. **న హి...పే.... గణ్హన్తి,** తస్మా సాధారణభోగితా ఏవ దుస్సీలస్స నత్థీతి ఆరమ్భోపి తావ న సమ్భవతి, కుతో పూరణన్తి అధిప్పాయో. ''**పరిసుద్ధసీలో**''తి ఇమినా లాభస్స ధమ్మికభావం దస్సేతి. ''**వత్తం అఖణ్డేన్తో**''తి ఇమినా అప్పటివిభత్తభోగితం, సాధారణభోగితఞ్చ దస్సేతి. సతి పన తదుభయే సారణీయధమ్మో పూరితో ఏవ హోతీతి ఆహ ''**పూరేతీ**''తి. ''**ఓదిస్సకం కత్వా**''తి ఏతేన అనోదిస్సకం కత్వా పితునో, ఆచరియుపజ్ఝాయాదీనం వా థేరాసనతో పట్ఠాయ దేన్తస్స సారణీయధమ్మోయేవ హోతీతి. **సారణీయధమ్మో పనస్స న హోతీ**తి పటిజగ్గనట్ఠానే ఓదిస్సకం కత్వా దిన్నత్తా. తేనాహ ''**పలిబోధజగ్గనం నామ హోతీ**''తిఆది. యది ఏవం సబ్బేన సబ్బం సారణీయధమ్మపూరకస్స ఓదిస్సకదానం న వట్టతీతి? నో న వట్టతి యుత్తట్ఠానేతి దస్సేన్తో ''**తేన పనా**''తిఆదిమాహ.

గిలానాదీనం ఓదిస్సకం కత్వా దానం అప్పటివిభాగపక్ఖికం "అసుకస్స న దస్సామీ"తి పటిక్ఖేపస్స అభావతో. బ్యతిరేకప్పధానో హి పటివిభాగో. తేనాహ ''**అవసేస**''న్తిఆది. **అదాతుమ్పీతి పి**-సద్దేన దాతుమ్పి వట్టతీతి దస్సేతి, తఞ్చ ఖో కరుణాయనవసేన, న వత్తపూరణవసేన.

సుసిక్ఖితాయాతి సారణీయధమ్మపూరణవిధిమ్హి సుట్ఠు సిక్ఖితాయ, సుకుసలాయాతి అత్థో. ఇదాని తస్సా కోసల్లం దస్సేతుం ''**సుసిక్ఖితాయ హీ**''తిఆది వుత్తం. ''**ద్వాదసహి వస్సేహి పూరతి, న తతో ఓర**''న్తి ఇమినా తస్స దుప్పూరణం దస్సేతి. తథా హి సో మహప్ఫలో మహానిసంసో, దిట్ఠధమ్మికేహిపి తావ గరుతరేహి ఫలానిసంసేహి చ అనుగతో. తంసమఙ్గీ చ పుగ్గలో విసేసలాభీ అరియపుగ్గలో వియ లోకే అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మసమన్నాగతో హోతి. తథా హి సో దుప్పజహం దానమయస్స, సీలమయస్స చ పుఞ్ఞస్స పటిపక్ఖధమ్మం సుదూరే విక్ఖమ్భితం కత్వా సువిసుద్ధేన చేతసా లోకే పాకటో పఞ్ఞాతో హుత్వా విహరతి, తస్సిమమత్థం బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ విభావేతుం ''**సచే హి**''తిఆది వుత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇదాని యే సమ్పరాయికే, దిట్ఠధమ్మికే చ ఆనిసంసే దస్సేతుం ''**ఏవ**''న్తిఆది వుత్తం. **నేవ ఇస్సా, న మచ్ఛరియం హోతి** చిరకాలభావనాయ విధుతభావతో. **మనుస్సానం పియో హోతి** పరిచ్చాగసీలతాయ విసుద్ధత్తా. తేనాహ "దదం పియో హోతి భజన్తి నం బహూ"తిఆది (అం॰ ని॰ ౫.౩౪). **సులభపచ్చయో హోతి** దానవసేన ఉళారజ్ఝాసయానం పచ్చయలాభస్స ఇధానిసంసభావతో దానస్స. **పత్తగతం అస్స దియ్యమానం న ఖీయతి** పత్తగతవసేన ద్వాదసవస్సికస్స మహాపత్తస్స అవిచ్ఛేదేన పూరితత్తా. **అగ్గభణ్డం లభతి** దేవసికం దక్ఖిణేయ్యానం అగ్గతో పట్ఠాయ దానస్స దిన్నత్తా. **భయేవా...పే.... ఆపజ్జన్తి** దేయ్యపటిగ్గాహకవికప్పం అకత్వా అత్తని నిరపేక్ఖచిత్తేన చిరకాలం దానపూరతాయ పసాదితచిత్తత్తా.

తత్రాతి తేసు ఆనిసంసేసు విభావేతబ్బేసు. **ఇమాని** తం దీపనాని **వత్థూని** కారణాని. **అలభన్తాపీ**తి అమహాపుఞ్ఞతాయ న లాభినో సమానాపి. **భిక్ఖాచారమగ్గసభాగ**న్తి సభాగం తబ్భాగియం భిక్ఖాచారమగ్గం **జానన్తి.**

అనుత్తరిమనుస్సధమ్మత్తా, థేరానం సంసయవినోదనత్థఞ్చ ''**సారణీయధమ్మో మే భన్తే పూరితో**''తి ఆహ. తథా హి దుతియవత్థుస్మిమ్పి థేరేన అత్తా పకాసితో. మనుస్సానం పియతాయ, సులభపచ్చయతాయపి ఇదం వత్థుమేవ. పత్తగతాఖీయనస్స పన విసేసం విభావనతో ''**ఇదం తావ...పే.... ఏత్థ వత్థు**''న్తి వుత్తం.

గిరిభణ్డమహాపూజాయాతి చేతియగిరిమ్హి సకలలఙ్కాదీపే, యోజనప్పమాణే సముద్దే చ నావాసఙ్ఘాటాదికే ఠపేత్వా దీపపుప్ఫగన్ధాదీహి కరియమానమహాపూజాయం. **పరియాయేనపీ**తి లేసేనపి. **అనుచ్ఛవిక**న్తి సారణీయధమ్మపూరణతోపి **ఇదం** యథాభూతప్పవేదనం **తుమ్హాకం అనుచ్ఛవిక**న్తి అత్థో.

అనారోచేత్వావ పలాయింసు చోరభయేన. "అత్తనో దుజ్జీవికాయా"తి చ వదన్తి.

వట్టిస్సతీతి కప్పిస్సతి. **థేరీ సారణీయధమ్మపూరికా అహోసి,** థేరస్స పన సీలతేజేనేవ దేవతా ఉస్సుక్కం ఆపజ్జి.

నత్థి ఏతేసం ఖణ్డన్తి **అఖణ్డాని.** తం పన నేసం ఖణ్డం దస్సేతుం ''**యస్సా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ఉపసమ్పన్నసీలానం ఉద్దేసక్కమేన ఆది అన్తా వేదితబ్బా. తేనాహ ''**సత్తసూ**''తిఆది. అనుపసమ్పన్నసీలానం పన సమాదానక్కమేనపి ఆది

అన్తా లబ్భన్తి. **పరియన్తే ఛిన్నసాటకో వియాతి** వత్థన్తే, దసన్తే వా ఛిన్నవత్థం వియ, విసదిసూదాహరణం చేతం "అఖణ్డానీ"తి ఇమస్స అధిగతత్తా. ఏవం సేసానిపి ఉదాహరణాని. ఖణ్డితభిన్నతా ఖణ్డం, తం ఏతస్స అత్థీతి **ఖణ్డం,** సీలం. "**ఛిద్ద**"న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **వేమజ్ఝే భిన్నం** వినివిజ్ఝనవసేన విసభాగవణ్ణేన గావీ వియాతి సమ్బన్ధో. సబలరహితాని **అసబలాని.** తథా **అకమ్మాసాని.** సీలస్స **తణ్హాదాసబ్యతో మోచనం** వివట్టూపనిస్సయభావాపాదనం. యస్మా చ తంసమఙ్గీపుగ్గలో సేరీ సయంవసీ భుజిస్సో నామ హోతి, తస్మాపి భుజిస్సాని. తేనేవాహ "**భుజిస్సభావకారణతో భుజిస్సానీ**"తి. సుపరిసుద్ధభావేన పాసంసత్తా **విఞ్ఞుపసత్థాని.** ఇమినాహం సీలేన దేవో వా భవేయ్యం, దేవఞ్ఞతరో వా, తత్థ "నిచ్చో ధువో సస్సతో"తి, "సీలేన సుద్ధీ"తి చ ఏవం ఆదినా **తణ్హాదిట్ఠీహి అపరామట్ఠత్తా.** "అయం తే సీలేసు దోసో"తి చతూసుపి విపత్తీసు యాయ కాయచి విపత్తియా దస్సనేన **పరామట్ఠుం** అనుద్ధంసేతుం. సమాధిసంవత్తనప్పయోజనాని **సమాధిసంవత్తనికాని.**

సమానభావూపగతసీలాతి సీలసమ్పత్తియా సమానభావం ఉపగతసీలా సభాగవుత్తికా. కామం పుథుజ్జనానఞ్చ చతుపారిసుద్ధిసీలే నానత్తం న సియా, తం పన న ఏకన్తికం, ఇదం ఏకన్తికం నియతభావతోతి ఆహ "**నత్థి మగ్గసీలే నానత్త**"న్తి. **తం సన్ధాయేతం వుత్త**న్తి మగ్గసీలం సన్ధాయ ఏతం "యాని తాని సీలానీ"తిఆది వుత్తం.

యాయన్తి యా అయం మయ్హఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ పచ్చక్ఖభూతా . **దిట్ఠీ**తి మగ్గసమ్మాదిట్ఠి. **నిద్దోసా**తి నిధుతదోసా, సముచ్ఛిన్నరాగాదిపాపధమ్మాతి అత్థో. **నియ్యాతీ**తి వట్టదుక్ఖతో నిస్సరతి నిగచ్ఛతి. సయం నియ్యన్తస్సేవ హి "తంసమఙ్గీపుగ్గలం వట్టదుక్ఖతో నియ్యాపేతీ"తి వుచ్చతి. యా సత్థు అనుసిట్ఠి, తం కరోతీతి **తక్కరో,** తస్స, యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జనకస్సాతి అత్థో. **సమానదిట్ఠిభావ**న్తి సదిసదిట్ఠిభావం సచ్చసమ్పటివేధేన అభిన్నదిట్ఠిభావం. **వుద్ధియేవాతి** అరియవినయే గుణేహి వుడ్ఢియేవ, నో పరిహానీతి అయం అపరిహానియధమ్మదేసనా అత్తనోపి సాసనస్స అద్ధనియతం ఆకఙ్ఖన్తేన భగవతా ఇధ దేసితా.

౧౪౨. **ఆసన్నపరినిబ్బానత్తాతి** కతిపయమాసాధికేన సంవచ్ఛరమత్తేన పరినిబ్బానం భవిస్సతీతి కత్వా వుత్తం. **ఏతంయేవాతి** "ఇతి సీల"న్తిఆదికంయేవ **ఇతి సీల**న్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పకారత్థో, పరిమాణత్థో చ ఏకజ్ఝం కత్వా గహితోతి ఆహ "**ఏవం సీలం ఏత్తకం సీల**"న్తి. **ఏవం సీల**న్తి ఏవం పభేదం సీలం. **ఏత్తక**న్తి ఏతం పరమం, న ఇతో భియ్యో. **చతుపారిసుద్ధిసీల**న్తి మగ్గస్స సమ్భారభూతం లోకియచతుపారిసుద్ధిసీలం. **చిత్తేకగ్గతా సమాధీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **యస్మిం సీలే ఠత్వా**తి యస్మిం లోకుత్తరకుసలస్స పదట్ఠానభూతే "పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౩౧; కథా॰ ౮౭౪) ఏవం వుత్తసీలే పతిట్ఠాయ. **ఏసో**తి మగ్గఫలసమాధి. **పరిభావితో**తి తేన సీలేన సబ్బసో భావితో సమ్భావితో. **మహప్ఫలో హోతి మహానిసంసో**తి మగ్గసమాధి తావ సామఞ్ఞఫలేహి మహప్ఫలో, వట్టదుక్ఖవూపసమేన మహానిసంసో. ఇతరో పటిప్పస్సద్ధిప్పహానేన మహప్ఫలో, నిబ్బుతిసుఖుప్పత్తియా మహానిసంసో. **యమ్హి సమాధిమ్హి ఠత్వా**తి యస్మిం లోకుత్తరకుసలస్స పదట్ఠానభూతే పాదకజ్ఝానసమాధిమ్హి చేవ వుట్ఠానగామినిసమాధిమ్హి చ ఠత్వా. **సా**తి మగ్గఫలపఞ్ఞా. **తేన పరిభావితా**తి తేన యథావుత్తసమాధినా సబ్బసో భావితా పరిభావితా. మహప్ఫలమహానిసంసతా సమాధిమ్హి వుత్తనయేన వేదితబ్బా. అపి చ తే బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గఝానఙ్గప్పభేదహేతుతాయ **మహప్ఫలా** సత్తదక్ఖిణేయ్యపుగ్గలవిభాగహేతుతాయ **మహానిసంసా**తి వేదితబ్బా. **యాయ పఞ్ఞాయ ఠత్వా**తి యాయం విపస్సనాపఞ్ఞాయం, సమథవిపస్సనాపఞ్ఞాయం వా ఠత్వా. సమథయానికస్స హి సమాధిసహగతాపి పఞ్ఞా

మగ్గాధిగమాయ విసేసపచ్చయో హోతియేవ. **సమ్మదేవాతి** సుట్ఠుయేవ యథా ఆసవానం లేసోపి నావసిస్సతి, ఏవం సబ్బసో **ఆసవేహి విముచ్చతి**. అగ్గమగ్గక్ఖణఞ్హి సన్ధాయేతం వుత్తం.

౧౪౩. లోకియత్థసద్దానం వియ అభిరన్త-సద్దస్స సిద్ధి దట్ఠబ్బా. అభిరన్తం అభిరతం అభిరతీతి హి అత్థతో ఏకం. అభిరన్త-సద్దో చాయం అభిరుచిపరియాయో, న అస్సాదపరియాయో. అస్సాదవసేన హి కత్థచి వసన్తస్స అస్సాదవత్థువిగమేన సియా తస్స తత్థ అనభిరతి, యదిదం ఖీణాసవానం నత్థి, పగేవ బుద్ధానన్తి ఆహ ''**బుద్ధానం...పే.... నత్థీ**''తి. అభిరతివసేన కత్థచి వసిత్వా తదభావతో అఞ్ఞత్థ గమనం నామ బుద్ధానం నత్థి. వేనేయ్యవినయనత్థం పన కత్థచి వసిత్వా తస్మిం సిద్ధే వేనేయ్యవినయనత్థమేవ తతో అఞ్ఞత్థ గచ్ఛన్తి, అయమేత్థ యథారుచి. **ఆయామాతి** ఏత్థ **ఆ**-సద్దో ''ఆగచ్ఛా''తి ఇమినా సమానత్థోతి ఆహ ''**ఏహి యామా**''తి. **అయామాతి** పన పాఠే **అ**-కారో నిపాతమత్తం. **సన్తికావచరత్తా థేరం ఆలపతి,** న పన తదా సత్థు సన్తికే వసన్తానం భిక్ఖూనం అభావతో. అపరిచ్ఛిన్నగణనో హి తదా భగవతో సన్తికే భిక్ఖుసఙ్ఘో . తేనాహ ''మహతా భిక్ఖుసఙ్ఘేన సద్ధి''న్తి. **అమ్బలట్ఠికాగమనన్తి** అమ్బలట్ఠికాగమనపటిసంయుత్తపాఠమాహ. **పాటలిగమనేతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఉత్తానమేవ** అనన్తరం, హేట్ఠా చ సంవణ్ణితరూపత్తా.

సారిపుత్తసీహనాదవణ్ణనా

౧౪౫. ''**ఆయస్మా సారిపుత్తో**''**తిఆది** పాఠజాతం. **సమ్పసాదనీయేతి** సమ్పసాదనీయసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౧) **విత్థారితం** పోరాణట్ఠకథాయం, తస్మా మయమ్పి తత్థేవ నం అత్థతో విత్థారయిస్సామాతి అధిప్పాయో.

దుస్సీలఆదీనవవణ్ణనా

౧౪౮. ఆగన్త్వా వసన్తి ఏత్థ ఆగన్తుకాతి **ఆవసథో,** తదేవ అగారన్తి ఆహ ''**ఆవసథాగారన్తి ఆగన్తుకానం ఆవసథగేహ**''న్తి. **ద్విన్నం రాజూనన్తి** లిచ్ఛవిరాజమగధరాజూనం. **సహాయకాతి** సేవకా. **కులానీతి** కుటుమ్బికే. సన్థతన్తి **సన్థరి,** సబ్బం సన్థరి సబ్బసన్థరి, తం **సబ్బసన్థరిం.** భావనపుంసకనిద్దేసో చాయం. తేనాహ ''**యథా సబ్బం సన్థతం హోతి, ఏవ**''న్తి.

౧౪౯. దుస్సీలోతి ఏత్థ **దు**-సద్దో అభావత్థో ''దుప్పఞ్ఞో''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯; అ॰ ని॰ ౫.౧౦) వియ, న గరహత్థోతి ఆహ ''**అసీలో నిస్సీలో**''తి. **భిన్నసంవరోతి** ఏత్థ యో సమాదిన్నసీలో కేనచి కారణేన సీలభేదం పత్తో, సో తావ భిన్నసంవరో హోతి. యో పన సబ్బేన సబ్బం అసమాదిన్నసీలో ఆచారహీనో, సో కథం భిన్నసంవరో నామ హోతీతి? సోపి సాధుసమాచారస్స పరిహానియస్స భేదితత్తా భిన్నసంవరో ఏవ నామ. విస్సట్ఠసంవరో సంవరరహితోతి హి వుత్తం హోతి.

తం తం సిప్పట్ఠానం. **మాఘాతకాలేతి** ''మా ఘాతేథ పాణినో''తి ఏవం మాఘాతాతి ఘోసనం ఘోసితదివసే.

అబ్భుగ్గచ్ఛతి పాపకో కిత్తిసద్దో.

అజ్ఝాసయేన మఙ్కు హోతియేవ విప్పటిసారిభావతో.

తస్సాతి దుస్సీలస్స. **సమాదాయ పవత్తిట్ఠానన్తి** ఉట్ఠాయ సముట్ఠాయ కతకారణం. **ఆపాథం ఆగచ్ఛతీతి** తం మనసో ఉపట్ఠాతి. **ఉమ్మీలేత్వా ఇధలోకన్తి** ఉమ్మీలనకాలే అత్తనో పుత్తదారాదిదస్సనవసేన ఇధ లోకం **పస్సతి. నిమీలేత్వా పరలోకన్తి**

నిమీలనకాలే గతినిమిత్తుపట్ఠానవసేన పరలోకం **పస్సతి.** తేనాహ ''**చత్తారో అపాయా**''తిఆది. **పఞ్చమపదన్తి** "కాయస్స భేదా"తిఆదినా వుత్తో పఞ్చమో ఆదీనవకోట్ఠాసో.

సీలవన్తఆనిసంసవణ్ణనా

౧౫౦. వుత్తవిపరియాయేనాతి వుత్తాయ ఆదీనవకథాయ విపరియాయేన. "అప్పమత్తో తం తం కసివాణిజ్జాదిం యథాకాలం సమ్పాదేతుం సక్కోతీ"తిఆదినా "పాసంసం సీలమస్స అత్థీతి **సీలవా. సీలసమ్పన్నో**తి సీలేన సమన్నాగతో. సమ్పన్నసీలో"తి ఏవమాదికం పన అత్థవచనం సుకరన్తి అనామట్ఠం.

౧౫౧. పాళిముత్తకాయాతి సఙ్గీతిఅనారుళ్హాయ **ధమ్మికథాయ. తత్థేవాతి** ఆవసథాగారే ఏవ.

పాటలిపుత్తనగరమాపనవణ్ణనా

౧౫౨. ఇస్సరియమత్తాయాతి ఇస్సరియప్పమాణేన, ఇస్సరియేన చేవ విత్తూపకరణేన చాతి ఏవం వా అత్థో దట్ఠబ్బో. ఉపభోగూపకరణానిపి హి లోకే "మత్తా"తి వుచ్చన్తి. **పాటలిగామం నగరం కత్వాతి** పుబ్బే "పాటలిగామో"తి లద్ధనామం ఠానం ఇదాని నగరం కత్వా. **మాపేన్తీతి** పతిట్ఠాపేన్తి. **ఆయముఖపచ్ఛిన్దనత్థన్తి** ఆయద్వారానం ఉపచ్ఛేదనాయ. ''**సహస్ససేవా**''తి వా పాఠో, సహస్ససో ఏవ. తేనాహ ''**ఏకేకవగ్గవసేన సహస్సం సహస్సం హుత్వా**''తి. **ఘరవత్థూనీతి** ఘరపతిట్ఠాపనట్ఠానాని. **చిత్తాని నమన్తీతి** తంతందేవతానుభావేన తత్థ తత్థేవ చిత్తాని నమన్తి వత్థువిజ్జాపాఠకానం, యత్థ యత్థ తాహి వత్థూని పరిగ్గహితాని. **సిప్పానుభావేనాతి** సిప్పానుగతవిజ్జానుభావేన. **నాగగ్గాహోతి** నాగానం నివాసప్పరిగ్గహో. సేసద్వయేసుపి ఏసేవ నయో. **పాసాణోతి** అప్పలక్ఖణపాసాణో. **ఖాణుకోతి** యో కోచి ఖాణుకో . **సిప్పం జప్పిత్వా** తాదిసం సారమ్భట్ఠానం పరిహరిత్వా అనారమ్భే ఠానే తాహి వత్థుపరిగ్గాహికాహి **దేవతాహి సద్ధిం మన్తయమానా వియ** తంతంగేహాని **మాపేన్తి** ఉపదేసదానవసేన. **నేసన్తి** వత్థువిజ్జాపాఠకానం, సబ్బాసం దేవతానం. **మఙ్గలం వడ్ఢాపేస్సన్తీతి** మఙ్గలం బ్రూహేస్సన్తి. పణ్డితదస్సనాదీని హి ఉత్తమమఙ్గలాని. తేనాహ ''**అథ మయ**''న్తిఆది.

సద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతి అవయవధమ్మేన సముదాయస్స అపదిసితబ్బతో యథా "అలఙ్కతో దేవదత్తో"తి.

అరియకమనుస్సాననన్తి అరియదేసవాసిమనుస్సానం. **రాసివసేనేవాతి** "సహస్సం సతసహస్స"న్తిఆదినా రాసివసేనేవ, అప్పకస్స పన భణ్డస్స కయవిక్కయో అఞ్ఞత్థాపి లబ్భతేవాతి "రాసివసేనేవా"తి వుత్తం. వాణిజాయ పథో పవత్తిట్ఠానన్తి **వణిప్పథోతి** పురిమవికప్పే అత్థో దుతియవికప్పే పన వాణిజానం పథో పవత్తిట్ఠానన్తి, **వణిప్పథోతి** ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**వాణిజానం వసనట్ఠాన**''న్తి ఆహ. భణ్డపుటే భిన్దన్తి మోచేన్తి ఏత్థాతి **పుటభేదనన్తి** అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ''**భణ్డపుటే...పే.... వుత్తం హోతీ**''తి.

చ-కారత్థో సముచ్చయత్థో **వా-సద్దో.**

౧౫౩. కాళకణ్ణీ సత్తాతి అత్తనా కణ్హధమ్మబహులతాయ పరేసఞ్చ కణ్హవిపాకానత్థనిబ్బత్తినిమిత్తతాయ "కాళకణ్ణీ"తి లద్ధనామా పరూపద్దవకరా అప్పేసక్ఖసత్తా. **తన్తి** భగవన్తం. **పుబ్బణ్హసమయన్తి** పుబ్బణ్హే ఏకం సమయం.

గామప్పవిసననీహారేనాతి గామప్పవేసన నివసనాకారేన. **కాయపటిబద్ధం కత్వాతి** చీవరం పారుపిత్వా, పత్తం హత్థేన గహేత్వాతి అత్థో.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం వా సకప్పితప్పదేసే. **సఞ్ఞతేతి** సమ్మదేవ సఞ్ఞతే సుసంవుతకాయవాచాచిత్తే.

పత్తిం దదేయ్యాతి అత్తనా పసుతం పుఞ్ఞం తాసం దేవతానం అనుప్పదజ్జేయ్య. ''**పూజితా**''తిఆదీసు తదేవ పత్తిదానం **పూజా,** అనాగతే ఏవ ఉపద్దవే ఆరక్ఖసంవిధానం **పటిపూజా.** "యేభుయ్యేన ఞాతిమనుస్సా ఞాతిపేతానం పత్తిదానాదినా పూజనమాననాదీని కరోన్తి ఇమే పన అఞ్ఞాతకాపి సమానా తథా కరోన్తి, తస్మా నేసం సక్కచ్చం ఆరక్ఖా సంవిధాతబ్బా"తి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పవారేత్వా దేవతా తత్థ ఉస్సుక్కం ఆపజ్జన్తీతి దస్సేన్తో ''**ఇమే**''తిఆదిమాహ. బలికమ్మకరణం **మాననం,** సమ్పతి ఉప్పన్నపరిస్సయహరణం **పటిమాననన్తి** దస్సేతుం ''**ఏతే**''తిఆది వుత్తం.

సున్దరాని పస్సతీతి సున్దరాని ఇట్ఠాని ఏవ పస్సతి, న అనిట్ఠాని.

౧౫౪. **ఆణియో కోట్టేత్వాతి** లహుకే దారుదణ్డే గహేత్వా కవాటఫలకే వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్బన్ధే కాతుం ఆణియో కోట్టేత్వా. నావాసఙ్ఖేపేన కతం **ఉళుమ్పం,** వేళునళాదికే సఙ్ఘరిత్వా వల్లిఆదీహి కలాపవసేన బన్ధిత్వా కత్తబ్బం **కుల్లం.**

ఉదకట్ఠానస్సేతం అధివచనన్తి యథావుత్తస్స యస్స కస్సచి ఉదకట్ఠానస్స ఏతం "అణ్ణవ"న్తి అధివచనం, సముద్దస్సేవాతి అధిప్పాయో. **సరన్తి ఇధ నదీ అధిప్పేతా** సరతి సన్దతీతి కత్వా. **గమ్భీరవిత్థతన్తి** అగాధట్ఠేన గమ్భీరం, సకలలోకత్తయబ్యాపితాయ విత్థతం. **విసజ్జాతి** అనాసజ్జ అప్పత్వా. **పల్లలాని** తేసం అతరణతో. **వినాయేవ కుల్లేనాతి** ఈదిసం ఉదకం కుల్లేన ఈదిసేన వినా ఏవ **తిణ్ణా మేధావినో జనా,** తణ్హాసరం పన అరియమగ్గసఙ్ఖాతం సేతుం కత్వా నిత్తిణ్ణాతి యోజనా.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరియసచ్చకథావణ్ణనా

౧౫౫. **మహాపనాదస్స** రఞ్ఞో. **పాసాదకోటియం కతగామోతి** పాసాదస్స పతితథుపికాయ పతిట్ఠితట్ఠానే నివిట్ఠగామో. **అరియభావకరానన్తి** యే పటివిజ్ఝన్తి, తేసం అరియభావకరానం నిమిత్తస్స కత్తుభావూపచారవసేనేవ వుత్తం. తచ్ఛావిపల్లాసభూతభావేన **సచ్చానం.** అనుబోధో పుబ్బభాగియం ఞాణం, పటివేధో మగ్గఞాణేన అభిసమయో, తత్థ యస్మా అనుబోధపుబ్బకో పటివేధో అనుబోధేన వినా న హోతి, అనుబోధోపి ఏకచ్చో పటివేధేన సమ్బన్ధో, తదుభయాభావహేతుకఞ్చ వట్టేవ సంసరణం, తస్మా వుత్తం పాళియం "అననుబోధా…పే.… తుమ్హాకఞ్చా"తి. పటిసన్ధిగ్గహణవసేన భవతో భవన్తరూపగమనం **సన్ధావనం,** అపరాపరం చవనుపపజ్జనవసేన సఞ్చరణం **సంసరణన్తి** ఆహ ''**భవతో**''తిఆది. సన్ధావితసంసరితపదానం కమ్మసాధనతం సన్ధాయాహ ''**మయా చ తుమ్హేహి చా**''తి పఠమవికప్పే. దుతియవికప్పే పన భావసాధనతం హదయే కత్వా ''**మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చా**''తి యథారుతవసేనేవ వుత్తం. **నయనసమత్థాతి** పాపనసమత్థా, దీఘరజ్జునా బద్ధసకుణం వియ రజ్జుహత్థో పురిసో దేసన్తరం తణ్హారజ్జునా బద్ధం సత్తసన్తానం అభిసఙ్ఖారో భవన్తరం నేతి ఏతాయాతి **భవనేత్తి,** తణ్హా, సా అరియమగ్గసత్థేన సుట్ఠు హతా ఛిన్నాతి **భవనేత్తిసమూహతా.**

అనావత్తిధమ్మసమ్బోధిపరాయణవణ్ణనా

౧౩౬. **ద్వే గామా** “నాతికా”తి ఏవం లద్ధనామా, ఞ-కారస్స చాయం న-కారాదేసేన నిద్దేసో “అనిమిత్తా న నాయరే”తిఆదీసు (విసుద్ధి. ౧.౧౭౪; జా. అట్ఠ. ౨.౨.౩౪) వియ. తేనాహ **‘‘ఞాతిగామకే’’**తి . **గిఞ్జకా** వుచ్చన్తి ఇట్ఠకా, గిఞ్జకాహి ఏవ కతో ఆవసథోతి **గిఞ్జకావసథో** . సో కిర ఆవాసో యథా సుధాపరికమ్మేన సమ్పయోజనం నత్థి, ఏవం ఇట్ఠకాహి ఏవ చినిత్వా ఛాదేత్వా కతో. తేన వుత్తం **‘‘ఇట్ఠకామయే ఆవసథే’’**తి. తులాదణ్డకవాటఫలకాని పన దారుమయానేవ.

౧౩౭. **ఓరం** వుచ్చతి కామధాతు, పచ్చయభావేన తం ఓరం భజన్తీతి **ఓరమ్భాగియాని,** ఓరమ్భాగస్స వా హితాని **ఓరమ్భాగియాని.** తేనాహ **‘‘హేట్ఠాభాగియాన’’**న్తిఆది. **తీహి మగ్గేహీ**తి హేట్ఠిమేహి తీహి మగ్గేహి. తేహి పహాతబ్బతాయ హి నేసం సంయోజనానం ఓరమ్భాగియతా. ఓరమ్భజియాని వా **ఓరమ్భాగియాని** వుత్తాని నిరుత్తినయేన. ఇదాని బ్యతిరేకముఖేన నేసం ఓరమ్భాగియభావం విభావేతుం **‘‘తత్థా’’**తిఆది వుత్తం. విక్ఖమ్భితాని సమత్థతావిఘాతేన పుథుజ్జనానం, సముచ్ఛిన్నాని సబ్బసో అభావేన అరియానం రూపారూపభవూపపత్తియా విబన్ధాయ న హోన్తీతి వుత్తం **‘‘అవిక్ఖమ్భితాని అసముచ్ఛిన్నానీ’’**తి. **నిబ్బత్తవసేనా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన. **గన్తుం న దేన్తి** మహగ్గతగామికమ్మాయూహనస్స వినిబన్ధనతో. **సక్కాయదిట్ఠిఆదీని తీణి** సంయోజనాని కామచ్ఛన్దబ్యాపాదా వియ మహగ్గతూపపత్తియా అవినిబన్ధభూతానిపి కామభవూపపత్తియా విసేసపచ్చయత్తా **తత్థ** మహగ్గతభవే **నిబ్బత్తమ్పి** తన్నిబ్బత్తిహేతుకమ్మపరిక్ఖయే కామభవూపపత్తిపచ్చయతాయ మహగ్గతభవతో **ఆనేత్వా పున ఇధేవ** కామభవే ఏవ **నిబ్బత్తాపేన్తి,** తస్మా **సబ్బానిపి** పఞ్చపి సంయోజనాని **ఓరమ్భాగియాని ఏవ. పటిసన్ధివసేన అనాగమనసభావా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన తస్మా లోకా ఇధ న ఆగమనసభావా. బుద్ధదస్సనథేరదస్సనధమ్మస్సవనానం పనత్థాయస్స ఆగమనం అనివారితం.

కదాచి కరహచి ఉప్పత్తియా సవిరళాకారతా **పరియుట్ఠానమన్దతాయ** అబహలతాతి **ద్వేధాపి తనుభావో. అభిణ్హన్తి** బహుసో. **బహలబహలా**తి తిబ్బతిబ్బా. యత్థ ఉప్పజ్జన్తి, తం సన్తానం మద్దన్తా, ఫరన్తా, సాధేన్తా, అన్ధకారం కరోన్తా ఉప్పజ్జన్తి, ద్వీహి పన మగ్గేహి పహీనత్తా **తనుకతనుకా** మన్దమన్దా **ఉప్పజ్జన్తి. ‘‘పుత్తధీతరో హోన్తీ’’**తి ఇదం అకారణం. తథా హి అఙ్గపచ్చఙ్గపరామసనమత్తేనపి తే హోన్తి. **ఇదన్తి** “రాగదోసమోహానం తనుత్తా”తి ఇదం వచనం. **భవతనుకవసేనా**తి అప్పకభవవసేన. **తన్తి** మహాసివత్థేరస్స వచనం పటిక్ఖిత్తన్తి సమ్బన్ధో. యే భవా అరియానం లబ్భన్తి, తే పరిపుణ్ణలక్ఖణభవా ఏవ. యే న లబ్భన్తి, తత్థ కీదిసం తం భవతనుకం, తస్మా ఉభయథాపి భవతనుకస్స అసమ్భవో ఏవాతి దస్సేతుం **‘‘సోతాపన్నస్సా’’**తిఆది వుత్తం. **అట్ఠమే భవే భవతనుకం నత్థి** అట్ఠమస్సేవ భవస్స సబ్బసోవ అభావతో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

కామావచరలోకం సన్ధాయ వుత్తం ఇతరస్స లోకస్స వసేన తథా వత్తుం అసక్కుణేయ్యత్తా. యో హి సకదాగామీ దేవమనుస్సలోకేసు వోమిస్సకవసేన నిబ్బత్తతి, సోపి కామభవవసేనేవ పరిచ్ఛిన్దితబ్బో. భగవతా చ కామలోకే ఠత్వా “సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా”తి వుత్తం, “ఇమం లోకం ఆగన్త్వా”తి చ ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి,

ఇమే చత్తారో ఇధ న లబ్భన్తి. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం ఇధ అధిప్పేతో. అట్ఠకథాయం పన ఇమం లోకన్తి కామభవో అధిప్పేతోతి ఇమమత్థం విభావేతుం ''**సచే హి**''తిఆదినా అఞ్ఞంయేవ చతుక్కం దస్సితం.

చతూసు ...పే.... సభావోతి అత్థో అపాయగమనీయానం పాపధమ్మానం సబ్బసో పహీనత్తా. **ధమ్మనియామేనాతి** మగ్గధమ్మనియామేన. **నియతో** ఉపరిమగ్గాధిగమస్స అవస్సంభావిభావతో. తేనాహ ''**సమ్బోధిపరాయణో**''తి.

ధమ్మాదాసధమ్మపరియాయవణ్ణనా

౧౫౮. **తేసం తేసం ఞాణగతిన్తి** తేసం తేసం సత్తానం "అసుకో సోతాపన్నో, అసుకో సకదాగామీ"తిఆదినా తంతంఞాణాధిగమనం. **ఞాణూపపత్తిం ఞాణాభిసమ్పరాయన్తి** తతో పరమ్పి "నియతో సమ్బోధిపరాయణో, సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సతీ"తిఆదినా చ ఞాణసహితం ఉప్పత్తిపచ్చయభావం. **ఓలోకేన్తస్స** ఞాణచక్ఖునా పేక్ఖన్తస్స **కాయకిలమథోవ,** న తేన కాచి వేనేయ్యానం అత్థసిద్ధీతి అధిప్పాయో. **చిత్తవిహేసాతి** చిత్తఖేదో, సా కిలేసూపసంహితత్తా **బుద్ధానం నత్థి.** ఆదీయతి ఆలోకీయతి అత్తా ఏతేనాతి **ఆదాసం,** ధమ్మభూతం ఆదాసం **ధమ్మాదాసం,** అరియమగ్గఞాణస్సేతం అధివచనం, తేన అరియసావకా చతూసు అరియసచ్చేసు విద్ధస్తసమ్మోహత్తా అత్తానమ్పి యాథావతో ఞత్వా యాథావతో బ్యాకరేయ్య, తప్పకాసనతో పన ధమ్మపరియాయస్స సుత్తస్స ధమ్మాదాసతా వేదితబ్బా. **యేన ధమ్మాదాసేనాతి** ఇధ పన మగ్గధమ్మమేవ వదతి.

అవేచ్చ యాథావతో జానిత్వా తన్నిమిత్తఉప్పన్నపసాదో **అవేచ్చపసాదో,** మగ్గాధిగమేన ఉప్పన్నపసాదో , సో పన యస్మా పాసాణపబ్బతో వియ నిచ్చలో, న చ కేనచి కారణేన విగచ్ఛతి, తస్మా వుత్తం ''**అచలేన అచ్చుతేనా**''తి.

''**పఞ్చసీలానీ**''తి గహట్ఠవసేనేతం వుత్తం తేహి ఏకన్తపరిహరణీయతో. అరియానం పన సబ్బాని సీలాని కన్తానేవ. తేనాహ ''**సబ్బేపి పనేత్థ సంవరో లబ్భతియేవా**''తి.

సబ్బేసన్తి సబ్బేసం అరియానం. **సిక్ఖాపదావిరోధేనాతి** యథా భూతరోచనాపత్తి న హోతి, ఏవం. **యుత్తట్ఠానేతి** కాతుం యుత్తట్ఠానే.

అమ్బపాలీగణికావత్థువణ్ణనా

౧౬౧. తదా కిర వేసాలీ ఇద్ధా ఫీతా సబ్బఙ్గసమ్పన్నా అహోసి వేపుల్లప్పత్తా, తం సన్ధాయాహ ''**ఖన్ధకే వుత్తనయేన వేసాలియా సమ్పన్నభావో వేదితబ్బో**''తి. తస్మిం కిర భిక్ఖుసఙ్ఘే పఞ్చసతమత్తా భిక్ఖూ నవా అచిరపబ్బజితా అహేసుం ఓసన్నవీరియా చ. తథా హి వక్ఖతి "తత్థ కిర ఏకచ్చే భిక్ఖూ ఓసన్నవీరియా"తిఆది (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౧౬౫). **సతిపచ్చుపట్ఠానత్థన్తి** తేసం సతిపచ్చుపట్ఠాపనత్థం. **సరతీతి** కాయాదికే యథాసభావతో ఞాణసమ్పయుత్తాయ సతియా అనుస్సరతి ఉపధారేతి. **సమ్పజానాతీతి** సమం పకారేహి జానాతి అవబుజ్ఝతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పరతో **సతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౭౩; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౦౬) ఆగమిస్సతి.

సబ్బసఙ్గాహకన్తి సరీరగతస్స చేవ వత్థాలఙ్కారగతస్స చాతి సబ్బస్స నీలభావస్స సఙ్గాహకం వచనం. **తస్సేవాతి** నీలాతి సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తఅత్థస్సేవ. **విభాగదస్సనన్తి** పభేదదస్సనం. యథా తే లిచ్ఛవిరాజానో అపీతాదివణ్ణా ఏవ కేచి విలేపనవసేన పీతాదివణ్ణా ఖాయింసు, ఏవం అనీలాదివణ్ణా ఏవ కేచి విలేపనవసేన నీలాదివణ్ణా ఖాయింసూతి వుత్తం ‘‘**న తేసం పకతివణ్ణో నీలో**’’తిఆది. నీలో మణి ఏతేసూతి **నీలమణి,** ఇన్దనీలమహానీలాదినీలరతనవినద్ధా అలఙ్కారా. తే కిర సువణ్ణవిరచితే హి మణిఓభాసేహి ఏకనీలా వియ ఖాయన్తి. **నీలమణిఖచితాతి** నీలరతనపరిక్ఖిత్తా. **నీలవత్థపరిక్ఖిత్తాతి** నీలవత్థనీలకమ్బలపరిక్ఖేపా. **నీలవమ్మికేహీతి** నీలకఘుటపరిక్ఖిత్తేహి. **సబ్బపదేసూతి** ‘‘పీతా హోన్తీ’’తిఆదిసబ్బపదేసు. **పరివట్టేసీతి** పటిఘట్టేసి. ఆహరన్తి ఇమస్మా రాజపురిసా బలిన్తి **ఆహారో,** తప్పత్తజనపదోతి ఆహ ‘‘**సాహారన్తి సజనపద**’’న్తి. అఙ్గులిఫోటోపి అఙ్గులియా చాలనవసేనేవ హోతీతి వుత్తం ‘‘**అఙ్గులిం చాలేసు**’’న్తి. **అమ్బకాయాతి** మాతుగామేన. ఉపచారవచనం హేతం ఇత్థీసు, యదిదం ‘‘అమ్బకా మాతుగామో జననికా’’తి.

అవలోకేథాతి అపవత్తిత్వా ఓలోకనం ఓలోకేథ. తం పన అపవత్తిత్వా ఓలోకనం అను అను దస్సనం హోతీతి ఆహ ‘‘**పునప్పునం పస్సథా**’’తి. **ఉపనేథాతి** ‘‘యథాయం లిచ్ఛవిరాజపరిసా సోభాతిసయేన యుత్తా, ఏవం తావతింసపరిసా’’తి ఉపనయం కరోథ. తేనాహ ‘‘**తావతింసేహి సమకే కత్వా పస్సథా**’’తి.

‘‘ఉపసంహరథ భిక్ఖవే లిచ్ఛవిపరిసం తావతింససదిస’’న్తి నయిదం నిమిత్తగ్గాహే నియోజనం, కేవలం పన దిబ్బసమ్పత్తిసదిసా ఏతేసం రాజూనం ఇస్సరియసమ్పత్తీతి అనుపుబ్బికథాయ సగ్గసమ్పత్తికథనం వియ దట్ఠబ్బం. తేసు పన భిక్ఖూసు ఏకచ్చానం తత్థ నిమిత్తగ్గాహోపి సియా, తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**నిమిత్తగ్గాహే ఉయ్యోజేతీ**’’తి. **హితకామతాయ** తేసం భిక్ఖూనం యథా ఆయస్మతో నన్దస్స హితకామతాయ సగ్గసమ్పత్తిదస్సనం. తేనాహ ‘‘**తత్ర కిరా**’’తిఆది. **ఓసన్నవీరియాతి** సమ్మాపటిపత్తియం అవసన్నవీరియా, ఓస్సట్ఠవీరియా వాతి అత్థో. **అనిచ్చలక్ఖణవిభావనత్థన్తి** తేసం రాజూనం వసేన భిక్ఖూనం అనిచ్చలక్ఖణవిభూతభావత్థం.

వేళువగామవస్సూపగమనవణ్ణనా

౧౬౩. **సమీపే వేళువగామోతి** పుబ్బణ్హం వా సాయన్హం వా గన్త్వా నివత్తనయోగ్యే ఆసన్నట్ఠానే నివిట్ఠా పరివారగామో. **సఙ్గమ్మాతి** సమ్మా గన్త్వా. **అస్సాతి** భగవతో.

౧౬౪. **ఫరుసోతి** కక్ఖళో, గరుతరోతి అత్థో. **విసభాగరోగోతి** ధాతువిసభాగతాయ సముట్ఠితో బహలతరరోగో, న ఆబాధమత్తం. **ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వాతి** వేదనానం ఖణికతం, దుక్ఖతం, అత్తసుఞ్ఞతఞ్చ యాథావతో ఞాణేన పరిచ్ఛిజ్జ పరితులేత్వా. **అధివాసేసీతి** తా అభిభవన్తో యథాపరిమద్దితాకారసల్లక్ఖణేన అత్తని ఆరోపేత్వా వాసేసి, న తాహి అభిభుయ్యమానో. తేనాహ ‘‘**అవిహఞ్ఞమానో**’’తిఆది. **అదుక్ఖియమానోతి** చేతోదుక్ఖవసేన అదుక్ఖియమానో , కాయదుక్ఖం పన ‘‘నత్థీ’’తి న సక్కా వత్తుం. అసతి హి తస్మిం అధివాసనాయ ఏవ అసమ్భవోతి. **అనామన్తేత్వాతి** అనాలపిత్వా. **అనపలోకేత్వాతి** అవిస్సజ్జిత్వా. తేనాహ ‘‘**ఓవాదానుసాసనిం అదత్వాతి వుత్తం హోతీ**’’తి. **పుబ్బభాగవీరియేనాతి** ఫలసమాపత్తియా పరికమ్మవీరియేన. **ఫలసమాపత్తివీరియేనాతి** ఫలసమాపత్తిసమ్పయుత్తవీరియేన. **విక్ఖమ్భేత్వాతి** వినోదేత్వా. యథా నామ పుప్ఫనసమయే చమ్పకాదిరుక్ఖే పేఖే దిన్నే యావ సో పేఖో నాపనీయతి, తావస్స పుప్ఫనసమత్థతా విక్ఖమ్భితా వినోదితా హోతి, ఏవమేవ యథావుత్తవీరియపేఖదానేన తా వేదనా సత్థు సరీరే

యథాపరిచ్ఛిన్నం కాలం విక్ఖమ్భితా వినోదితా అహేసుం. తేన వుత్తం "విక్ఖమ్భేత్వాతి వినోదేత్వా"తి. **జీవితమ్పి జీవితసఙ్ఖారో** కమ్మునా సఙ్ఖరీయతీతి కత్వా. **ఛిజ్జమానం** విరోధిపచ్చయసమాయోగేన పయోగసమ్పత్తియా **ఘటేత్వా ఠపేయతి. అధిట్ఠాయాతి** అధిట్ఠానం కత్వా. తేనాహ "దసమాసే మా ఉప్పజ్జిత్థాతి సమాపత్తిం సమాపజ్జీ"తి. తం పన "అధిట్ఠానం, పవత్తన"న్తి చ వత్తబ్బతం అరహతీతి వుత్తం "**అధిట్ఠహిత్వా పవత్తేత్వా**"తి.

ఖణికసమాపత్తీతి తాదిసం పుబ్బాభిసఙ్ఖారం అకత్వా ఠానసో సమాపజ్జితబ్బసమాపత్తి. **పున సరీరం వేదనా అజ్ఝోత్థరతి** సవిసేసపుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స అకతత్తా. రూపసత్తకఅరూపసత్తకాని **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౨.౨౦౬, ౨౧౭) విత్థారితనయేన వేదితబ్బాని. **సుట్ఠు విక్ఖమ్భేతి** పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స సాతిసయత్తా. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం "**యథా నామా**"తిఆది వుత్తం. **అపబ్యూళ్హోతి** అపనీతో. **చుద్దసహాకారేహి సన్నేత్వాతి** తేసంయేవ రూపసత్తకఅరూపసత్తకానం వసేన చుద్దసహి పకారేహి విపస్సనాచిత్తం, సకలమేవ వా అత్తభావం విసభాగరోగసఞ్జనితలూఖభావనిరోగకరణాయ సినేహేత్వా **న ఉప్పజ్జియేవ** సమ్మాసమ్బుద్ధేన సాతిసయసమాపత్తివేగేన సువిక్ఖమ్భితత్తా.

గిలానో హుత్వా పున వుట్ఠితోతి పుబ్బే గిలానో హుత్వా పున తతో గిలానభావతో వుట్ఠితో. మధురకభావో నామ సరీరస్స థమ్భితత్తం, తం పన గరుభావపుబ్బకన్తి ఆహ "**సఞ్జాతగరుభావో సఞ్జాతథద్ధభావో**"తి. "**నానాకారతో న ఉపట్ఠహన్తీ**"తి ఇమినా దిసాసమ్మోహోపి మే అహోసి సోకబలేనాతి దస్సేతి. **సతిపట్ఠానాదిధమ్మాతి** కాయానుపస్సనాదయో అనుపస్సనాధమ్మా పుబ్బే విభూతా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తాపి ఇదాని **మయ్హం పాకటా న హోన్తి.**

౧౬౫. **అబ్భన్తరం కరోతి నామ** అత్తనియేవ ఠపనతో. **పుగ్గలం అబ్భన్తరం కరోతి నామ** సమానత్తతావసేన ధమ్మేన పుబ్బే తస్స సఙ్గణ్హతో. **దహరకాలేతి** అత్తనో దహరకాలే. **కస్సచి అకథేత్వాతి** కస్సచి అత్తనో అన్తేవాసికస్స ఉపనిగూహభూతం గన్థం అకథేత్వా. **ముట్ఠిం కత్వాతి** ముట్ఠిగతం వియ రహసిభూతం కత్వా. యస్మిం వా నట్ఠే సబ్బో తంమూలకో ధమ్మో వినస్సతి, సో ఆదితో మూలభూతో ధమ్మో, ముస్సతి వినస్సతి ధమ్మో ఏతేన నట్ఠేనాతి **ముట్ఠి,** తం తథారూపం ముట్ఠిం కత్వా పరిహరిత్వా **ఠపితం కిఞ్చి నత్థీతి దస్సేతి.**

అహమేవాతి అవధారణం భిక్ఖుసఙ్ఘపరిహరణస్స అఞ్ఞసాధారణిచ్ఛాదస్సనత్థం, అవధారణేన పన వినా "**అహం భిక్ఖుసఙ్ఘ**"న్తిఆది భిక్ఖుసఙ్ఘపరిహరణే అహంకారమమంకారాభావదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. **ఉద్దిసితబ్బట్ఠేనాతి** "సత్థా"తి ఉద్దిసితబ్బట్ఠేన. **మా వా అహేసుం** భిక్ఖూతి అధిప్పాయో. "మా వా అహోసీ"తి వా పాఠో. **ఏవం న హోతీతి** "అహం భిక్ఖుసఙ్ఘం పరిహరిస్సామీ"తిఆది ఆకారేన చిత్తప్పవత్తి న హోతి. "**పచ్ఛిమవయఅనుప్పత్తభావదీపనత్థం వుత్త**"న్తి ఇమినా వయో వియ బుద్ధకిచ్చమ్పి పరియోసితకమ్మన్తి దీపేతి. సకటస్స బాహప్పదేసే దళ్హీభావాయ వేఠదానం **బాహబన్ధో.** చక్కనేమిసన్ధీనం దళ్హీభావాయ వేఠదానం **చక్కబన్ధో.**

తమత్థన్తి వేఠమిస్సకేన మఞ్ఞేతి వుత్తమత్థం. రూపాదయో ఏవ ధమ్మా సవిగ్గహో వియ ఉపట్ఠానతో రూపనిమిత్తాదయో, తేసం **రూపనిమిత్తాదీనం. లోకియానం వేదనాన**న్తి యాసం నిరోధనేన ఫలసమాపత్తి సమాపజ్జితబ్బా, తాసం నిరోధా ఫాసు హోతి, తథా బాళ్హవేదనాభితున్నసరీరస్సాపి. **తదత్థాయాతి** ఫలసమాపత్తివిహారత్థాయ. ద్వీహి భాగేహి ఆపో గతో ఏత్థాతి **దీపో,** ఓఘేన పరిగతో హుత్వా అనజ్ఝోత్థటో భూమిభాగో, ఇధ పన చతూహిపి ఓఘేహి,

సంసారమహోఘేసేవ వా అనజ్ఝోత్థటో అత్తా "దీపో"తి అధిప్పేతో. తేనాహ **''మహాసముద్దగతా''**తిఆది. **అత్తస్సరణాతి** అత్తప్పటిసరణా. **అత్తగతికా వాతి** అత్తపరాయణావ . **మా అఞ్ఞగతికాతి** అఞ్ఞం కిఞ్చి గతిం పటిసరణం పరాయణం మా చిన్తయిత్థ. కస్మా? అత్తా నామేత్థ పరమత్థతో ధమ్మో అబ్భన్తరట్ఠేన, సో ఏవం సమ్పాదితో తుమ్హాకం దీపం తాణం గతి పరాయణన్తి. తేన వుత్తం **''ధమ్మదీపా''**తిఆది. తథా చాహ "అత్తా హి అత్తనో నాథో, కో హి నాథో పరో సియా"తి (ధ॰ ప॰ ౧౬౦, ౩౮౦) ఉపదేసమత్తమేవ హి పరస్మిం పటిబద్ధం, అఞ్ఞా సబ్బా సమ్పత్తి పురిసస్స అత్తాధీనా ఏవ. తేనాహ భగవా "తుమ్హేహి కిచ్చం ఆతప్పం, అక్ఖాతారో తథాగతా"తి (ధ॰ ప॰ ౨౭౬). **తమగ్గేతి** తమయోగస్స అగ్గే తస్స అతిక్కన్తాభావతో. తేనేవాహ **''ఇమే అగ్గతమా''**తిఆది. **మమాతి** మమ సాసనే. **సబ్బేపి తే చతుసతిపట్ఠానగోచరా వాతి** చతుబ్బిధం సతిపట్ఠానం భావేత్వా బ్రూహేత్వా తదేవ గోచరం అత్తనో పవత్తిట్ఠానం కత్వా ఠితా ఏవ **భిక్ఖూ అగ్గే భవిస్సన్తి.**

దుతియభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిమిత్తోభాసకథావణ్ణనా

౧౬౬. అనేకవారం భగవా వేసాలియం విహరతి, తస్మా ఇమం వేసాలిప్పవేసనం నియమేత్వా దస్సేతుం "కదా పావిసీ"తి పుచ్ఛిత్వా ఆగమనతో పట్ఠాయ తం దస్సేన్తో **''భగవా కిరా''**తిఆదిమాహ. **ఆగతమగ్గేనేవాతి** పుబ్బే యావ వేళువగామకా ఆగతమగ్గేనేవ పటినివత్తేన్తో. **యథాపరిచ్ఛేదేనాతి** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేన. **తతోతి** ఫలసమాపత్తితో. **అయన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారో. **దివాట్ఠానోలోకనాది** పరినిబ్బానస్స ఏకన్తికభావదస్సనం. **ఓస్సట్ఠోతి** విస్సట్ఠో **ఆయుసఙ్ఖారో** "సత్తాహమేవ మయా జీవితబ్బ"న్తి.

జేట్ఠకనిట్ఠభాతికానన్తి సబ్బేవ సబ్రహ్మచారినో సన్ధాయ వదతి.

పటిపాదేస్సామీతి మగ్గపటిపత్తియా నియోజేస్సామి. **మణిఫలకేతి** మణిఖచితే పముఖే అత్థతఫలకే. **తం పఠమం దస్సనన్తి** యం వేళువనే పరిబ్బాజకరూపేన ఆగతస్స సిద్ధం దస్సనం, తం పఠమదస్సనం. యం వా అనోమదస్సిస్స భగవతో వచనం సద్దహన్తేన తదా అభినీహారకాలే పచ్చక్ఖతో వియ తుమ్హాకం దస్సనం సిద్ధం, తం పఠమదస్సనం. **పచ్ఛాగమనచారికన్తి** పచ్ఛాగమనత్థం చారికం.

సత్తాహన్తి అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. థేరస్స జాతోవరకగేహం కిర ఇతరగేహతో వివేకట్ఠం, వివటఙ్గణఞ్చ, తస్మా దేవబ్రహ్మానం ఉపసఙ్కమనయోగ్యన్తి **''జాతోవరకం పటిజగ్గథా''**తి వుత్తం. **సోతి** ఉపరేవతో. **తం పవత్తిన్తి** తత్థ వసితుకామతాయ వుత్తం తం.

"జానన్తాపి తథాగతా పుచ్ఛన్తీ"తి (పారా॰ ౧౬, ౧౬౫) ఇమినా నీహారేన **థేరో ''కే తుమ్హే''**తి పుచ్ఛి. "త్వం చతూహి మహారాజేహి మహన్తతరో"తి పుట్ఠో అత్తనో మహత్తం సత్థు ఉపరి పక్ఖిపన్తో **''ఆరామికసదిసా ఏతే ఉపాసికే అమ్హాకం సత్థునో''**తి ఆహ. సావకసమ్పత్తికిత్తనమ్పి హి అత్థతో సత్థు సమ్పత్తియేవ విభావేతి.

సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయాతి థేరస్స దేసనానుభావేన, అత్తనో చ ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా ఞాణస్స పరిపక్కత్తా సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహిత్వా.

అయన్తి యథావుత్తా. **ఏత్థాతి** "వేసాలిం పిణ్డాయ పావిసీ"తి ఏతస్మిం వేసాలీపవేసే. **అనుపుబ్బీకథాతి** అనుపుబ్బదీపనీ కథా.

౧౬౭. **ఉదేనయక్ఖస్స చేతియట్ఠానేతి** ఉదేనస్స నామ యక్ఖస్స ఆయతనభావేన ఇట్ఠకాహి చితే మహాజనస్స చిత్తీకతట్ఠానే. **కతవిహారోతి** భగవన్తం ఉద్దిస్స కతవిహారో. **వుచ్చతీతి** పురిమవోహారేన "ఉదేనచేతియ"న్తి వుచ్చతి. **గోతమకాదీసుపీతి** "గోతమకచేతియ"న్తి ఏవం ఆదీసుపి. **ఏసేవ నయోతి** చేతియట్ఠానే కతవిహారభావం అతిదిసతి. **వడ్ఢితాతి** భావనాపారిపూరివసేన పరిబ్రూహితా. **పునప్పునం కతాతి** భావనాయ బహులీకరణేన అపరాపరం పవత్తితా. **యుత్తయానం వియ కతాతి** యథా యుత్తం ఆజఞ్ఞయానం ఛేకేన సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తతి, ఏవం యథారుచిపవత్తిరహతం గమితా. **పతిట్ఠానట్ఠేనాతి** అధిట్ఠానట్ఠేన. **వత్థు వియ కతాతి** సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిసోధనేన ఇద్ధివిసయతాయ పవత్తిట్ఠానభావతో సువిసోధితపరిస్సయవత్థు వియ కతా. **అధిట్ఠితాతి** పటిపక్ఖదూరీభావతో సుభావితభావేన తంతంఅధిట్ఠానయోగ్యతాయ ఠపితా . **సమన్తతో చితాతి** సబ్బభాగేన భావనుపచయం గమితా. తేనాహ "**సువడ్ఢితా**"తి. **సుట్ఠు సమారద్ధాతి** ఇద్ధిభావనాయ సిఖాప్పత్తియా సమ్మదేవ సంసేవితా.

అనియమేనాతి "యస్స కస్సచీ"తి అనియమవచనేన. **నియమేత్వాతి** "తథాగతస్సా"తి సరూపదస్సనేన నియమేత్వా. **ఆయుప్పమాణన్తి** పరమాయుప్పమాణం వదతి, తస్సేవ గహణే కారణం **బ్రహ్మజాలసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౦; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౦) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. మహాసివత్థేరో పన "మహాబోధిసత్తానం చరిమభవే పటిసన్ధిదాయినో కమ్మస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకతాసంవత్తనసమత్థతం హదయే ఠపేత్వా బుద్ధానం ఆయుసఙ్ఖారస్స పరిస్సయవిక్ఖమ్భనసమత్థతా పాళియం ఆగతా ఏవాతి ఇమం భద్దకప్పమేవ తిట్ఠేయ్యా"తి అవోచ. "**ఖణ్డిచ్చాదీహి అభిభుయ్యతీ**"తి ఏతేన యథా ఇద్ధిబలేన జరాయ న పటిఘాతో, ఏవం తేన మరణస్సపి న పటిఘాతోతి అత్థతో ఆపన్నమేవాతి. "క్వ సరో ఖిత్తో, క్వ చ నిపతితో"తి అఞ్ఞథా వుట్ఠితేనాపి థేరవాదేన అట్ఠకథావచనమేవ సమత్థితన్తి దట్ఠబ్బం . తేనాహ "**సో న రుచ్చతి...పే॰... నియమితా**"న్తి.

పరియుట్ఠితచిత్తోతి యథా కిఞ్చి అత్థానత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కా, ఏవం అభిభూతచిత్తో. సో పన అభిభవో మహతా ఉదకోఘేన అప్పకస్స ఉదకస్స అజ్ఝోత్థరణం వియ అహోసీతి వుత్తం "**అజ్ఝోత్థటచిత్తో**"తి. **అఞ్ఞోపీతి** థేరతో, అరియేహి వా అఞ్ఞోపి యో కోచి **పుథుజ్జనో.** పుథుజ్జనగ్గహణఞ్చేత్థ యథా సబ్బేన సబ్బం అప్పహీనవిపల్లాసో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తో కిఞ్చి అత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కోతి, ఏవం థేరో భగవతా కతం నిమిత్తోభాసం సబ్బసో న సల్లక్ఖేసీతి దస్సనత్థం. తేనాహ "**మారో హీ**"తిఆది. **చత్తారో విపల్లాసాతి** అసుభే "సుభ"న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసో, దుక్ఖే "సుఖ"న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసోతి ఇమే చత్తారో విపల్లాసా. **తేనాతి** యదిపి ఇతరే అట్ఠ విపల్లాసా పహీనా, తథాపి యథావుత్తానం చతున్నం విపల్లాసానం అప్పహీనభావేన. **అస్సాతి** థేరస్స. **మద్దతీతి** ఫుసనమత్తేన మద్దన్తో వియ హోతి, అఞ్ఞథా తేన మద్దితే సత్తానం మరణమేవ సియా. **కిం సక్ఖిస్సతి,** న సక్ఖిస్సతీతి అధిప్పాయో. కస్మా న సక్ఖిస్సతి, నను ఏస అగ్గసావకస్స కుచ్ఛిం పవిట్ఠోతి? సచ్చం పవిట్ఠో, తఞ్చ ఖో అత్తనో ఆనుభావదస్సనత్థం, న విబాధనాధిప్పాయేన. విబాధనాధిప్పాయేన పన ఇధ "కిం సక్ఖిస్సతీ"తి వుత్తం హదయమద్దనస్స అధిగతత్తా. **నిమిత్తోభాసన్తి** ఏత్థ "తిట్ఠతు భగవా కప్ప"న్తి సకలకప్పం అవట్ఠానయాచనాయ "యస్స కస్సచి ఆనన్ద చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావితా"తిఆదినా అఞ్ఞాపదేసేన అత్తనో చతురిద్ధిపాదభావనానుభావేన కప్పం అవట్ఠానసమత్థతావసేన సఞ్ఞుప్పాదనం **నిమిత్తం,** తథా పన పరియాయం

ముఞ్చిత్వా ఉజుకంయేవ అత్తనో అధిప్పాయవిభావనం **ఓభాసో. జానన్తోయేవ** వాతి మారేన పరియుట్ఠితభావం జానన్తో ఏవ. అత్తనో అపరాధహేతుతో సత్తానం సోకో తనుకో హోతి, న బలవాతి ఆహ **"దోసారోపనేన సోకతనుకరణత్థ"**న్తి. కిం పన థేరో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తకాలే పవత్తిం పచ్ఛా జానాతీతి? న జానాతి సభావేన, బుద్ధానుభావేన పన అనుజానాతి.

మారయాచనకథావణ్ణనా

౧౬౮. అనత్థే నియోజేన్తో గుణమారణేన మారేతి, విరాగవిబన్ధనేన వా జాతినిమిత్తతాయ తత్థ తత్థ జాతం జాతం మారేన్తో వియ హోతీతి **"మారేతీతి మారో"**తి వుత్తం. అతివియ పాపతాయ **పాపిమా.** కణ్హధమ్మేహి సమన్నాగతో **కణ్హో.** విరాగాదిగుణానం అన్తకరణతో **అన్తకో.** సత్తానం అనత్థావహపటిపత్తిం న ముచ్చతీతి **నముచి.** అత్తనో మారపాసేన పమత్తే బన్ధతి, పమత్తా వా బన్ధూ ఏతస్సాతి **పమత్తబన్ధు.** సత్తమసత్తాహతో పరం సత్త అహాని సన్ధాయాహ **"అట్ఠమే సత్తాహే"**తి న పన పల్లఙ్కసత్తాహాది వియ నియతకిచ్చస్స అట్ఠమసత్తాహస్స నామ లబ్భనతో. సత్తమసత్తాహస్స హి పరతో అజపాలనిగ్రోధమూలే మహాబ్రహ్మునో, సక్కస్స చ దేవరఞ్ఞో పటిఞ్ఞాతధమ్మదేసనం భగవన్తం ఞత్వా "ఇదాని సత్తే ధమ్మదేసనాయ మమ విసయం అతిక్కమాపేస్సతీ"తి సఞ్జాతదోమనస్సో హుత్వా ఠితో చిన్తేసి "హన్ద దానాహం నం ఉపాయేన పరినిబ్బాపేస్సామి, ఏవమస్స మనోరథో అఞ్ఞథత్తం గమిస్సతి, మమ చ మనోరథో ఇజ్ఝిస్సతీ"తి . ఏవం పన చిన్తేత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏకం అన్తం ఠితో "పరినిబ్బాతు దాని భన్తే భగవా"తిఆదినా పరినిబ్బానం యాచి, తం సన్ధాయ వుత్తం **"అట్ఠమే సత్తాహే"**తిఆది. తత్థ **అజ్జాతి** ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనదివసం సన్ధాయాహ. భగవా చస్స అభిసన్ధిం జానన్తోపి తం అనావికత్వా పరినిబ్బానస్స అకాలభావమేవ పకాసేన్తో యాచనం పటిక్ఖిపి. తేనాహ **"న తావాహ"**న్తిఆది.

మగ్గవసేన వియత్తాతి సచ్చసమ్పటివేధవేయ్యత్తియేన బ్యత్తా. **తథేవ వినీతాతి** మగ్గవసేన కిలేసానం సముచ్ఛేదవినయనేన వినీతా. **తథా విసారదాతి** అరియమగ్గాధిగమేనేవ సత్థుసాసనే వేసారజ్జప్పత్తియా విసారదా , సారజ్జకరానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిపాపధమ్మానం విగమేన విసారదభావం పత్తాతి అత్థో. యస్స సుతస్స వసేన వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణం సమ్భవతి, తం ఇధ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన "సుత"న్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **"తేపిటకవసేనా"**తి. తిణ్ణం పిటకానం సమూహో **తేపిటకం,** తీణి వా పిటకాని తిపిటకం, తిపిటకమేవ **తేపిటకం,** తస్స వసేన. **తమేవాతి** యం తం తేపిటకం సోతబ్బభావేన "సుత"న్తి వుత్తం, తమేవ. **ధమ్మన్తి** పరియత్తిధమ్మం. **ధారేన్తీతి** సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసం వియ అవినస్సన్తం కత్వా సుప్పగుణసుప్పవత్తిభావేన ధారేన్తి హదయే ఠపేన్తి. ఇతి పరియత్తిధమ్మవసేన బహుస్సుతధమ్మధరభావం దస్సేత్వా ఇదాని పటివేధధమ్మవసేనపి తం దస్సేతుం **"అథ వా"**తిఆది వుత్తం. **అరియధమ్మస్సాతి** మగ్గఫలధమ్మస్స, నవవిధస్సాపి వా లోకుత్తరధమ్మస్స. **అనుధమ్మభూతన్తి** అధిగమాయ అనురూపధమ్మభూతం. **అనుచ్ఛవికపటిపదన్తి** చ తమేవ విపస్సనాధమ్మమాహ, ఛబ్బిధా విసుద్ధియో వా. **అనుధమ్మన్తి** తస్సా యథావుత్తపటిపదాయ అనురూపం అభిసల్లేఖితం అప్పిచ్ఛతాదిధమ్మం. **చరణసీలాతి** సమాదాయ పవత్తనసీలా. అను మగ్గఫలధమ్మో ఏతిస్సాతి వా **అనుధమ్మా,** వుట్ఠానగామినివిపస్సనా, తస్సా చరణసీలా. **అత్తనో ఆచరియవాదన్తి** అత్తనో ఆచరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వాదం. సదేవకస్స లోకస్స ఆచారసిక్ఖాపనేన ఆచరియో, భగవా. తస్స వాదో, చతుసచ్చదేసనా.

ఆచిక్ఖిస్సన్తీతి ఆదితో కథేస్సన్తి, అత్తనా ఉగ్గహితనియామేన పరే ఉగ్గణ్హాపేస్సన్తీతి అత్థో. **దేసేస్సన్తీతి** వాచేస్సన్తి, పాళిం సమ్మా పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. **పఞ్ఞాపేస్సన్తీతి** పజానాపేస్సన్తి, సఙ్ఖాపేస్సన్తీతి అత్థో. **పట్ఠపేస్సన్తీతి** పకారేహి ఠపేస్సన్తి, పకాసేస్సన్తీతి అత్థో. **వివరిస్సన్తీతి** వివటం కరిస్సన్తి. **విభజిస్సన్తీతి** విభత్తం కరిస్సన్తి. **ఉత్తానిం కరిస్సన్తీతి** అనుత్తానం

గమ్భీరం ఉత్తానం పాకటం కరిస్సన్తి. **సహ ధమ్మేనాతి** ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దో కారణపరియాయో "హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తిఆదీసు (విభ. ౭౨౦) వియాతి ఆహ **''సహేతుకేన సకారణేన వచనేనా''**తి. **సప్పాటిహారియన్తి** సనిస్సరణం , యథా పరవాదం భఞ్జిత్వా సకవాదో పతిట్ఠహతి, ఏవం హేతుదాహరణేహి యథాధిగతమత్థం సమ్పాదేత్వా ధమ్మం కథేస్సన్తి. తేనాహ **''నియ్యానికం కత్వా ధమ్మం దేసేస్సన్తీ''**తి, నవవిధం లోకుత్తరధమ్మం పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. ఏత్థ చ "పఞ్ఞాపేస్సన్తీ"తిఆదీహి ఛహి పదేహి ఛ అత్థపదాని దస్సితాని, ఆదితో పన ద్వీహి పదేహి ఛ బ్యఞ్జనపదాని. ఏత్తావతా తేపిటకం బుద్ధవచనం సంవణ్ణనానయేన సఙ్గహేత్వా దస్సితం హోతి. వుత్తఞ్హేతం **నేత్తియం** "ద్వాదసపదాని సుత్తం, తం సబ్బం బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చా"తి (నేత్తి. సఙ్గారే).

సిక్ఖత్తయసఙ్గహితన్తి అధిసీలసిక్ఖాదిసిక్ఖత్తయసఙ్గహణం. **సకలం సాసనబ్రహ్మచరియన్తి** అనవసేసం సత్థుసాసనభూతం సేట్ఠచరియం. **సమిద్ధన్తి** సమ్మదేవ వడ్ఢితం. **ఝానస్సాదవసేనాతి** తేహి తేహి భిక్ఖూహి సమధిగతఝానసుఖవసేన. **వుద్ధిప్పత్తన్తి** ఉళారపణీతభావగమనేన సబ్బసో పరివుద్ధిం ఉపగతం. **సబ్బపాలిఫుల్లం వియ అభిఞ్ఞాసమ్పత్తివసేన** అభిఞ్ఞాసమ్పదాహి సాసనాభివుద్ధియా మత్థకప్పత్తితో. **పతిట్ఠితవసేనాతి** పతిట్ఠానవసేన, పతిట్ఠప్పత్తియాతి అత్థో. పటివేధవసేన బహునో జనస్స హితన్తి **బాహుజఞ్ఞం.** తేనాహ **''బహుజనాభిసమయవసేనా''**తి. పుథు పుథులం భూతం జాతం, పుథు వా పుథుత్తం భూతం పత్తన్తి **పుథుభూతం.** తేనాహ **''సబ్బాకార...పే.... పత్త''**న్తి. **సుట్ఠు పకాసితన్తి** సుట్ఠు సమ్మదేవ ఆదికల్యాణాదిభావేన పవేదితం.

ఆయుసఙ్ఖారఓస్సజ్జనవణ్ణనా

౧౬౯. **సతిం సూపట్ఠితం కత్వాతి** అయం కాయాదివిభాగో అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో మయా ఏత్తకం కాలం వహితో, ఇదాని పన న వహితబ్బో, ఏతస్స అవహనత్థం చిరతరం కాలం అరియమగ్గసమ్భారో సమ్భతో, స్వాయం అరియమగ్గో పటివిద్ధో, యతో ఇమే కాయాదయో అసుభాదితో సమ్మదేవ పరిఞ్ఞాతా, చతుబ్బిధమ్పి సమ్మాసతిం యథాతథం విసయే సుట్ఠు ఉపట్ఠితం కత్వా. **ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వాతి** యస్మా ఇమస్స అత్తభావసఞ్ఞితస్స దుక్ఖభారస్స వహనే పయోజనభూతం అత్తహితం తావ మహాబోధిమూలే ఏవ పరిసమాపితం, పరహితం పన బుద్ధవేనేయ్యవినయనం పరిసమాపితబ్బం, తం ఇదాని మాసత్తయేనేవ పరిసమాపనం పాపుణిస్సతి, తస్మా అభాసి "విసాఖపుణ్ణమాయం పరినిబ్బాయిస్సామీ"తి, ఏవం బుద్ధఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా సబ్బభాగేన నిచ్ఛయం కత్వా. **ఆయుసఙ్ఖారం విస్సజ్జీతి** ఆయునో జీవితస్స అభిసఙ్ఖారకం ఫలసమాపత్తిధమ్మం "న సమాపజ్జిస్సామీ"తి విస్సజ్జి తంవిస్సజ్జనేనేవ తేన అభిసఙ్ఖరియమానం జీవితసఙ్ఖారం "నప్పవత్తేస్సామీ"తి విస్సజ్జి. తేనాహ **''తత్థా''**తిఆది. ఠానమహన్తతాయపి పవత్తిఆకారమహన్తతాయపి **మహన్తో పథవీకమ్పో.** తత్థ ఠానమహన్తతాయ భూమిచాలస్స మహత్తం దస్సేతుం **''తదా కిర...పే.... కమ్పిత్థా''**తి వుత్తం. సా పన జాతిక్ఖేత్తభూతా దససహస్సీ లోకధాతు ఏవ, న యా కాచి, యా మహాభినీహారమహాజాతిఆదీసుపి కమ్పిత్థ. తదాపి తత్తికాయ ఏవ కమ్పనే కిం కారణం ? జాతిక్ఖేత్తభావేన తస్సేవ ఆదితో పరిగ్గహస్స కతత్తా. పరిగ్గహకరణం చస్స ధమ్మతావసేన వేదితబ్బం. తథా హి పురిమబుద్ధానమ్పి తావతకమేవ జాతిక్ఖేత్తం అహోసి. తథా హి వుత్తం "దససహస్సీ లోకధాతూ, నిస్సద్దా హోన్తి నిరాకులా...పే.... మహాసముద్దో ఆభుజతి, దససహస్సీ పకమ్పతీ"తి చ ఆది (బు. వం. ౮౪-౯౧). ఉదకపరియన్తం కత్వా ఛప్పకారపవేధనేన అవీతరాగే భింసేతీతి భింసనో, సో ఏవ **భింసనకోతి** ఆహ **''భయజనకో''**తి. **దేవభేరియోతి** దేవదున్దుభిసద్దస్స పరియాయవచనమత్తం. న చేత్థ కాచి భేరీ "దేవదున్దుభీ"తి అధిప్పేతా,

అథ ఖో ఉప్పాతభావేన లబ్భమానో ఆకాసగతో నిగ్ఘోససద్దో. తేనాహ ''**దేవో**''తిఆది. **దేవో**తి మేఘో. తస్స హి అచ్ఛభావేన ఆకాసస్స వస్సాభావేన సుక్ఖగజ్జితసఞ్ఞితే సద్దే నిచ్ఛరన్తే దేవదున్దుభిసమఞ్ఞా. తేనాహ ''**దేవో సుక్ఖగజ్జితం గజ్జీ**''తి.

పీతివేగవిస్సట్ఠన్తి "ఏవం చిరతరం కాలం వహితో అయం అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో, ఇదాని న చిరస్సేవ నిక్ఖిపిస్సతీ"తి సఞ్జాతసోమనస్సో భగవా సభావేనేవ పీతివేగవిస్సట్ఠం **ఉదానం ఉదానేసి.** ఏవం పన ఉదానేన్తేన అయమ్పి అత్థో సాధితో హోతీతి దస్సనత్థం అట్ఠకథాయం ''**కస్మా**''తిఆది వుత్తం.

తులీయతీతి **తుల**న్తి **తుల**-సద్దో కమ్మసాధనోతి దస్సేతుం ''**తులిత**''న్తి వుత్తం. అప్పానుభావతాయ **పరిచ్ఛిన్నం.** తథా హి తం పరితో ఖణ్డితభావేన "పరిత్త"న్తి వుచ్చతి. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో దీఘసన్తానతాయ, విపులఫలతాయ చ **న తులం** న పరిచ్ఛిన్నం. యేహి కారణేహి పుబ్బే అవిసేసతో మహగ్గతం "అతుల"న్తి వుత్తం, తాని కారణాని రూపావచరతో ఆరుప్పస్స సాతిసయాని విజ్జన్తీతి ''**అరూపావచరం అతుల**''న్తి వుత్తం, ఇతరఞ్చ ''**తుల**''న్తి, **అప్పవిపాకం** తీసుపి కమ్మేసు యం తనువిపాకం హీనం, తం **తులం. బహువిపాక**న్తి యం మహావిపాకం పణీతం, తం **అతులం.** యం పనేత్థ మజ్ఝిమం, తం హీనం, ఉక్కట్ఠన్తి ద్విధా భిన్దిత్వా ద్వీసు భాగేసు పక్ఖిపితబ్బం. **హీనత్తికవణ్ణనాయం** వుత్తనయేనేవ అప్పబహువిపాకతం నిద్ధారేత్వా తస్స వసేన తులాతులభావో వేదితబ్బో. సమ్భవతి ఏతస్మాతి **సమ్భవో**తి ఆహ ''**సమ్భవస్స హేతుభూత**''న్తి. **నియకజ్ఝత్తరతో**తి ససన్తానధమ్మేసు విపస్సనావసేన, గోచరాసేవనాయ చ నిరతో. సవిపాకం సమానం పవత్తివిపాకమత్తదాయికమ్మం సవిపాకట్ఠేన **సమ్భవం.** న చ తం కామాదిభవాభిసఙ్ఖారకన్తి తతో విసేసనత్థం "సమ్భవ"న్తి వత్వా ''**భవసఙ్ఖార**''న్తి వుత్తం. **ఓస్సజ్జీ**తి అరియమగ్గేన అవస్సజ్జి . **కవచం వియ** అత్తభావం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం అత్తని సమ్భూతత్తా **అత్తసమ్భవం కిలేసఞ్చ అభిన్దీ**తి కిలేసభేదసహభావికమ్మోస్సజ్జనం దస్సేన్తో తదుభయస్స కారణం అవోచ ''**అజ్ఝత్తరతో సమాహితో**''తి.

తీరేన్తోతి "ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ"న్తిఆదినా వీమంసన్తో. "తులేన్తో తీరేన్తో"తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**పఞ్చక్ఖన్ధా**''తి ఆదిం వత్వా భవసఙ్ఖారస్స అవస్సజ్జనాకారం సరూపతో దస్సేసి. ''**ఏవ**''న్తిఆదినా పన **ఉదానవణ్ణనాయం** ఆదితో వుత్తమత్థం నిగమనవసేన దస్సేసి.

మహాభూమిచాలవణ్ణనా

౧౭౧. యన్తి కరణే వా అధికరణే వా పచ్చత్తవచనన్తి అధిప్పాయేన ఆహ ''**యేన సమయేన, యస్మిం వా సమయే**''తి. **ఉక్ఖేపకవాతా**తి ఉదకసన్ధారకవాతం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఠితట్ఠానతో ఖేపకవాతా. ''**సట్ఠి...పే.... బహల**''న్తి ఇదం తస్స వాతస్స ఉబ్బేధప్పమాణమేవ గహేత్వా వుత్తం, ఆయామవిత్థారతో పన దససహస్సచక్కవాళప్పమాణమ్పి ఉదకసన్ధారకవాతం ఉపచ్ఛిన్దతియేవ. **ఆకాసే**తి పుబ్బే వాతేన పతిట్ఠితోకాసే. **పున వాతో**తి ఉక్ఖేపకవాతే తథాకత్వా విగతే ఉదకసన్ధారకవాతో పున **ఆబన్ధిత్వా గణ్హాతి** యథా తం ఉదకం న భస్సతి, ఏవం ఉత్థమ్భేన్తం ఆబన్ధనవితానవసేన బన్ధిత్వా గణ్హాతి. **తతో ఉదకం ఉగ్గచ్ఛతీ**తి తతో ఆబన్ధిత్వా గహణతో తేన వాతేన ఉత్థమ్భితం ఉదకం ఉగ్గచ్ఛతి ఉపరి గచ్ఛతి. **హోతియేవా**తి అన్తరన్తరా హోతియేవ. **బహలభావేనా**తి మహాపథవియా మహన్తభావేన. సకలా హి మహాపథవీ తదా ఓగ్గచ్ఛతి, ఉగ్గచ్ఛతి చ, తస్మా కమ్పనం **న పఞ్ఞాయతి.**

ఇజ్ఝనస్సాతి ఇచ్ఛితత్థసిజ్ఝనస్స. **అనుభవితబ్బస్స**ఇస్సరియసమ్పత్తిఆదికస్స. **పరిత్తాతి** పటిలద్ధమత్తా నాతిసుభావితా. తథా చ భావనా బలవతీ న హోతీతి ఆహ ''**దుబ్బలా**''తి. సఞ్ఞాసీసేన హి భావనా వుత్తా. **అప్పమాణాతి** పగుణా సుభావితా. సా హి థిరా దళ్హతరా హోతీతి ఆహ ''**బలవా**''తి. "పరిత్తా పథవీసఞ్ఞా, అప్పమాణా ఆపోసఞ్ఞా"తి దేసనామత్తమేవ, ఆపోసఞ్ఞాయ పన సుభావితాయ పథవీకమ్పో సుఖేనేవ ఇజ్ఝతీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో వేదితబ్బో. **సంవేజేన్తో** దిబ్బసమ్పత్తియా పమత్తం సక్కం దేవరాజానం. **వీమంసన్తో వా** తావదేవ సమధిగతం అత్తనో ఇద్ధిబలం. మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స పాసాదకమ్పనం పాకటన్తి తం అనామసిత్వా సఙ్ఘరక్ఖితసామణేరస్స పాసాదకమ్పనం దస్సేతుం ''**సో కిరాయస్మా**''తిఆది వుత్తం. పూతిమిస్సో గన్ధో ఏతస్సాతి **పూతిగన్ధో**, తేన **పూతిగన్ధేనేవ** అధిగతమాతుకుచ్ఛిసమ్భవం వియ గన్ధేనేవ **సీసేన,** అతివియ దారకో ఏవాతి అత్థో.

ఆచరియన్తి ఆచరియూపదేసం. ఇద్ధాభిసఙ్ఖారో నామ ఇద్ధివిధప్పటిపక్ఖాదీభావేన ఇచ్ఛితబ్బో, సో చ ఉపాయే కోసల్లస్స అత్తనా న సమ్మా ఉగ్గహితత్తా న తావ సిక్ఖితోతి ఆహ ''**అసిక్ఖిత్వావ యుద్ధం పవిట్ఠోసీ**''తి. ''**పిలవన్త**''న్తి ఇమినా సకలమేవ పాసాదవత్థుం ఉదకం కత్వా అధిట్ఠాతబ్బపాసాదోవ తత్థ పిలవతీతి దస్సేతి. అధిట్ఠానక్కమం పన ఉపమాయ దస్సేన్తో ''**తాత...పే.... జానాహీ**''తి ఆహ. తత్థ **కపల్లకపూవ**న్తి ఆసిత్తకపూవం, తం **పచన్తా** కపాలే పఠమం కిఞ్చి పిట్ఠం ఠపేత్వా అనుక్కమేన వడ్ఢేత్వా అన్తన్తేన **పరిచ్ఛిన్దన్తి** పూవం సమన్తతో పరిచ్ఛిన్నం కత్వా ఠపేన్తి, ఏవం "ఆపోకసిణవసేన 'పాసాదేన పతిట్ఠితట్ఠానం ఉదకం హోతూ'తి అధిట్ఠహన్తో సమన్తతో పాసాదస్స యావ పరియన్తా యథా ఉదకం హోతి, తథా అధిట్ఠాతబ్బ"న్తి ఉపమాయ ఉపదిసతి.

మహాపదానే వుత్తమేవాతి "ధమ్మతా ఏసా, భిక్ఖవే, యదా బోధిసత్తో తుసితా కాయా చవిత్వా మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮) వత్వా "అయఞ్చ దససహస్సీ లోకధాతు సఙ్కమ్పతి సమ్పకమ్పతి సమ్పవేధతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮), తథా "ధమ్మతా ఏసా, భిక్ఖవే, యదా బోధిసత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హా నిక్ఖమతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౦) వత్వా "అయఞ్చ దససహస్సీ లోకధాతు సఙ్కమ్పతి సమ్పకమ్పతి సమ్పవేధతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨) చ మహాబోధిసత్తస్స గబ్భోక్కన్తియం, అభిజాతియఞ్చ ధమ్మతావసేన **మహాపదానే**పథవీకమ్పస్స వుత్తత్తా ఇతరేసుపి చతూసు ఠానేసు పథవీకమ్పో ధమ్మతావసేనేవాతి **మహాపదానే**అత్థతో వుత్తం ఏవాతి అధిప్పాయో.

ఇదాని నేసం పథవీకమ్పనం కారణతో, పవత్తిఆకారతో చ విభాగం దస్సేతుం ''**ఇతి ఇమేసూ**''తిఆది వుత్తం. **ధాతుకోపేనాతి** ఉక్ఖేపకధాతుసఙ్ఖాతాయ వాయోధాతుయా పకోపేన. **ఇద్ధానుభావేనాతి** ఞాణిద్ధియా వా కమ్మవిపాకజిద్ధియా వా పభావేన, తేజేనాతి అత్థో. **పుఞ్ఞతేజేనాతి** పుఞ్ఞానుభావేన, మహాబోధిసత్తస్స పుఞ్ఞబలేనాతి అత్థో. **ఞాణతేజేనాతి** పటివేధఞాణానుభావేన. **సాధుకారదానవసేనాతి** యథా అనఞ్ఞసాధారణేన పటివేధఞాణానుభావేన అభిహతా మహాపథవీ అభిసమ్బోధియం అకమ్పిత్థ, ఏవం అనఞ్ఞసాధారణేన దేసనాఞాణానుభావేన అభిహతా మహాపథవీ అకమ్పిత్థ, తం పనస్సా సాధుకారదానం వియ హోతీతి "సాధుకారదానవసేనా"తి వుత్తం.

యేన పన భగవా అసీతిఅనుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణ- (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩; ౩.౧౯౮; మ॰ ని॰ ౨.౩౮౫) విచిత్రరూపకాయో సబ్బాకారపరిసుద్ధసీలక్ఖన్ధాదిగుణరతనసమిద్ధిధమ్మకాయో పుఞ్ఞమహత్తథామమహత్తయసమహాఇద్ధిమహత్తపఞ్ఞామహత్తానం పరముక్కంసగతో అసమో అసమసమో

అప్పటిపుగ్గలో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అత్తనో అత్తభావసఙ్ఖాతం ఖన్ధపఞ్చకం కప్పం వా కప్పావసేసం వా ఠపేతుం సమత్థోపి సఙ్ఖతధమ్మం పటిజిగుచ్ఛనాకారప్పవత్తేన ఞాణవిసేసేన తిణాయపి అమఞ్ఞమానో ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనవిధినా నిరపేక్ఖో ఓస్సజ్జి. తదనుభావాభిహతా మహాపథవీ ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనే అకమ్పిత్థ, తం పనస్సా కారుఞ్ఞసభావసణ్ఠితా వియ హోతీతి వుత్తం ''**కారుఞ్ఞసభావేనా**''తి . యస్మా భగవా పరినిబ్బానసమయే చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖ్యా సమాపత్తియో సమాపజ్జి అన్తరన్తరా ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనేన, తస్స పుబ్బభాగే సాతిసయం తిక్ఖం సూరం విపస్సనాఞాణఞ్చ పవత్తేసి, "యదత్థఞ్చ మయా ఏవం సుచిరకాలం అనఞ్ఞసాధారణో పరముక్కంసగతో ఞాణసమ్భారో సమ్భతో, అనుత్తరో చ విమోక్ఖో సమధిగతో, తస్స వత మే సిఖాప్పత్తఫలభూతా అచ్చన్తనిట్ఠా అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతు అజ్జ సమిజ్ఝతీ"తి భియ్యో అతివియ సోమనస్సప్పత్తస్స భగవతో పీతివిప్ఫారాదిగుణవిపులతరానుభావో పరేహి అసాధారణఞాణాతిసయో ఉదపాది, యస్స సమాపత్తిబలసముపబ్రూహితస్స ఞాణాతిసయస్స ఆనుభావం సన్ధాయ ఇదం వుత్తం "ద్వేమే పిణ్డపాతా సమసమఫలా సమసమవిపాకా"తిఆది (ఉదా. ౭౫), తస్మా తస్స ఆనుభావేన సమభిహతా మహాపథవీ అకమ్పిత్థ. తం పనస్సా తస్సం వేలాయం ఆరోదనాకారప్పత్తి వియ హోతీతి ''**అట్ఠమో ఆరోదనేనా**''తి వుత్తం.

ఇదాని సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో ''**మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తే**''తిఆదిమాహ. **అయం పనత్థోతి** "సాధుకారదానవసేనా"తిఆదినా వుత్తో అత్థో. **పథవీదేవతాయ వసేనాతి** ఏత్థ సముద్దదేవతా వియ మహాపథవియా అధిదేవతా కిర నామ అత్థి. తాదిసే కారణే సతి తస్సా చిత్తవసేన అయం మహాపథవీ సఙ్కమ్పతి సమ్పకమ్పతి సమ్పవేధతి, యథా వాతవలాహకదేవతానం చిత్తవసేన వాతా వాయన్తి, సీతుణ్హఅబ్భవస్సవలాహకదేవతానం చిత్తవసేన సీతాదయో భవన్తి. తథా హి విసాఖపుణ్ణమాయం అభిసమ్బోధిఅత్థం బోధిరుక్ఖమూలే నిసిన్నస్స లోకనాథస్స అన్తరాయకరణత్థం ఉపట్ఠితం మారబలం విధమితుం –

"అచేతనాయం పథవీ, అవిఞ్ఞాయ సుఖం దుఖం;
సాపి దానబలా మయ్హం, సత్తక్ఖత్తుం పకమ్పథా"తి. (చరియా. ౧.౧౨౪) –

వచనసమనన్తరం మహాపథవీ భిజ్జిత్వా సపరిసం మారం పరివత్తేసి. **ఏతన్తి** సాధుకారదానాది. యదిపి నత్థి అచేతనత్తా, ధమ్మతావసేన పన వుత్తనయేన సియాతి సక్కా వత్తుం. ధమ్మతా పన అత్థతో ధమ్మసభావో, సో పుఞ్ఞధమ్మస్స వా ఞాణధమ్మస్స వా ఆనుభావసభావోతి. తయిదం సబ్బం విచారితమేవ, ఏవఞ్చ కత్వా –

"ఇమే ధమ్మే సమ్మసతో, సభావసరసలక్ఖణే;
ధమ్మతేజేన వసుధా, దససహస్సీ పకమ్పథా"తి. (బు. వం. ౧.౧౬౬);

ఆది వచనఞ్చ సమత్థితం హోతి.

నిద్దిట్ఠనిదస్సనన్తి నిద్దిట్ఠస్స అత్థస్స నియ్యాతనం, నిగమనన్తి అత్థో. **ఏత్తావతాతి** పథవీకమ్పాదిఉప్పాదజననేన చేవ పథవీకమ్పస్స భగవతో హేతునిదస్సనేన చ. ''**అద్ధా అజ్జ భగవతా ఆయుసఙ్ఖారో ఓస్సట్ఠో**''**తి సల్లక్ఖేసి** పారిసేసఞాయేన. ఏవఞ్హి తదా థేరో తమత్థం వీమంసెయ్య నాయం భూమికమ్పో ధాతుప్పకోపహేతుకో తస్స అపఞ్ఞాయమానరూపత్తా, బాహిరకోపి ఇసి ఏవం మహానుభావో బుద్ధకాలే నత్థి, సాసనికోపి సత్థు అనారోచేత్వా ఏవం కరోన్తో నామ నత్థి, సేసానం

పఞ్చన్నం ఇదాని అసమ్భవో, ఏవం భూమికమ్పో చాయం మహాభింసనకో సలోమహంసో అహోసి, తస్మా పారిసేసతో ఆహ "అజ్జ భగవతా ఆయుసఙ్ఖారో ఓస్సట్ఠోతి సల్లక్షేసీ"తి.

అట్ఠపరిసవణ్ణనా

౧౭౨. ఓకాసం అదత్వాతి "తిట్ఠతు భన్తే భగవా కప్ప"న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౮) నయప్పవత్తాయ థేరస్స ఆయాచనాయ అవసరం అదత్వా. **అఞ్ఞానిపి అట్ఠకాని సమ్పిణ్డేన్తో** హేతుఅట్ఠకతో అఞ్ఞాని పరిసాభిభాయతనవిమోక్ఖవసేన తీణి అట్ఠకాని సఙ్గహేత్వా దస్సేన్తో **''అట్ఠ ఖో ఇమా''తిఆదిమాహ.** "ఆయస్మతో ఆనన్దస్స నోకుప్పత్తిం పరిహరన్తో విక్ఖేపం కరోన్తో"తి కేచి సహసా భణితే బలవసోకో ఉప్పజ్జేయ్యాతి.

సమాగన్తబ్బతో, సమాగచ్ఛతీతి వా **సమాగమో,** పరిసా. బిమ్బిసారపముఖో సమాగమో **బిమ్బిసారసమాగమో.** సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. బిమ్బిసార...పే॰... సమాగమాదిసదిసం ఖత్తియపరిసన్తి యోజనా. **అఞ్ఞేసు చక్కవాళేసుపి లబ్భతేయేవ** సత్థు ఖత్తియపరిసాదిఉపసఙ్కమనం. ఆదితో తేహి సద్ధిం సత్థు భాసనం **ఆలాపో.** కథనపటికథనం **సల్లాపో.** ధమ్మూపసఞ్హితా పుచ్ఛా పటిపుచ్ఛా **ధమ్మసాకచ్ఛా. సణ్ఠానం పటిచ్చ కథనం** సణ్ఠానపరియాయత్తా వణ్ణ-సద్దస్స "మహన్తం హత్థిరాజవణ్ణం అభినిమ్మినిత్వా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౮) వియ. **''తేస''**న్తి పదం ఉభయపదాపేక్ఖం "తేసమ్పి లక్ఖణసణ్ఠానం వియ సత్థు సరీరసణ్ఠానం, తేసం కేవలం పఞ్ఞాయతి ఏవా"తి. నాపి ఆముక్కమణికుణ్డలో భగవా హోతీతి యోజనా. **ఛిన్నస్సరాతి** ద్విధాభూతస్సరా. **గగ్గరస్సరాతి** జజ్జరితస్సరా. **భాసన్తరన్తి** తేసం సత్తానం భాసతో అఞ్ఞం భాసం. **వీమంసాతి** చిన్తనా. "కిమత్థం...పే॰... దేసేతీ"తి ఇదం నను అత్తానం జానాపేత్వా ధమ్మే కథితే తేసం సాతిసయో పసాదో హోతీతి ఇమినా అధిప్పాయేన వుత్తం? యేసం అత్తానం అజానాపేత్వావ ధమ్మే కథితే పసాదో హోతి, న జానాపేత్వా, తాదిసే సన్ధాయ సత్థా తథా కరోతి. తత్థ పయోజనమాహ **''వాసనత్థాయా''**తి. **ఏవం సుతోపీతి** ఏవం అవిఞ్ఞాతదేసకో అవిఞ్ఞాతాగమనోపి సుతో **ధమ్మో** అత్తనో ధమ్మసుధమ్మతాయేవ **అనాగతే పచ్చయో హోతి** సుణన్తస్స.

''ఆనన్దా''తిఆదికో సఙ్గీతిఅనారుళ్హో పాళిధమ్మో ఏవ తథా దస్సితో. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి ఏవరూపేసు ఠానేసు.

అట్ఠఅభిభాయతనవణ్ణనా

౧౭౩. అభిభవతీతి **అభిభు,** పరికమ్మం, ఞాణం వా. అభిభు ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం,** ఝానం. అభిభవితబ్బం వా ఆరమ్మణసఙ్ఖాతం ఆయతనం ఏతస్సాతి **అభిభాయతనం.** ఆరమ్మణాభిభవనతో అభిభు చ తం ఆయతనఞ్చ యోగినో సుఖవిసేసానం అధిట్ఠానభావతో, మనాయతనధమ్మాయతనభావతో వాతిపి ససమ్పయుత్తం ఝానం **అభిభాయతనం.** తేనాహ **''అభిభవనకారణానీ''**తిఆది. **తాని హీతి** అభిభాయతనసఞ్ఞితాని ఝానాని. **''పుగ్గలస్స ఞాణుత్తరియతాయా''**తి ఇదం ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బం. కథం? పటిపక్ఖభావేన పచ్చనీకధమ్మే అభిభవన్తి పుగ్గలస్స ఞాణుత్తరియతాయ ఆరమ్మణాని అభిభవన్తి. ఞాణబలేనేవ హి ఆరమ్మణాభిభవనం వియ పటిపక్ఖాభిభవో పీతి.

పరికమ్మవసేన అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ, న అప్పనావసేన. న హి పటిభాగనిమిత్తారమ్మణా అప్పనా అజ్ఝత్తవిసయా సమ్భవతి, తం పన అజ్ఝత్తపరికమ్మవసేన లద్ధం కసిణనిమిత్తం **అవిసుద్ధమేవ హోతి,** న బహిద్ధాపరికమ్మవసేన లద్ధం వియ

విసుద్ధం.

పరిత్తానీతి యథాలద్ధాని సుప్పసరావమత్తాని. తేనాహ ''**అవడ్ఢితానీ**''తి. **పరిత్తవసేనేవా**తి వణ్ణవసేన ఆభోగే విజ్జమానేపి పరిత్తవసేనేవ **ఇదం అభిభాయతనం వుత్తం.** పరిత్తతా హేత్థ అభిభవనస్స కారణం. వణ్ణాభోగే సతిపి అసతిపి అభిభాయతనభావనా నామ తిక్ఖపఞ్ఞస్సేవ సమ్భవతి, న ఇతరస్సాతి ఆహ ''**ఞాణుత్తరికో పుగ్గలో**''తి. **అభిభవిత్వా సమాపజ్జతీ**తి ఏత్థ అభిభవనం, సమాపజ్జనఞ్చ ఉపచారజ్ఝానాధిగమసమనన్తరమేవ అప్పనాఝానుప్పాదనన్తి ఆహ ''**సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ**''తి. **సహ నిమిత్తుప్పాదేనా**తి చ అప్పనాపరివాసాభావస్స లక్ఖణం వచనమేతం. యో "ఖిప్పాభిఞ్ఞో"తి వుచ్చతి, తతోపి ఞాణుత్తరస్సేవ అభిభాయతనభావనా. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం నిమిత్తే. **అప్పనం పాపేతీ**తి భావనం అప్పనం నేతి.

ఏత్థ చ కేచి "ఉప్పన్నే ఉపచారజ్ఝానే తం ఆరబ్భ యే హేట్ఠిమన్తేన ద్వే తయో జవనవారా పవత్తన్తి, తే ఉపచారజ్ఝానపక్ఖికా ఏవ, తదనన్తరఞ్చ భవఙ్గపరివాసేన, ఉపచారాసేవనాయ చ వినా అప్పనా హోతి, సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవ అప్పనం పాపేతీ"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం. న హి పరివాసితపరికమ్మేన అప్పనావారో ఇచ్ఛితో, నాపి మహగ్గతప్పమాణజ్ఝానేసు వియ ఉపచారజ్ఝానే ఏకన్తతో పచ్చవేక్ఖణా ఇచ్ఛితబ్బా, తస్మా ఉపచారజ్ఝానాధిగమనతో పరం కతిపయభవఙ్గచిత్తావసానే అప్పనం పాపుణన్తో "సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం పాపేతీ"తి వుత్తో. **సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవా**తి చ అధిప్పాయికమిదం వచనం, న నీతత్థం, అధిప్పాయో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో, న అన్తోసమాపత్తియం తదా తథారూపస్స ఆభోగస్స అసమ్భవతో. సమాపత్తితో వుట్ఠితస్స ఆభోగో పుబ్బభాగభావనాయవసేన ఝానక్ఖణే పవత్తం అభిభవనాకారం గహేత్వా పవత్తోతి దట్ఠబ్బం. **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** పన "ఇమినా తస్స పుబ్బాభోగో కథితో"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౨౦౪) వుత్తం. అన్తోసమాపత్తియం తథా ఆభోగాభావే కస్మా "ఝానసఞ్ఞాయపీ"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**అభిభవన...పే.... అత్థీ**''తి.

వడ్ఢితప్పమాణానీతి విపులప్పమాణానీతి అత్థో, న ఏకఙ్గులద్వఙ్గులాదివసేన వడ్ఢిం పాపితానీతి తథా వడ్ఢనస్సేవేత్థ అసమ్భవతో. తేనాహ ''**మహన్తానీ**''తి. **భత్తవడ్ఢితక**న్తి భుఞ్జనభాజనం వడ్ఢేత్వా దిన్నభత్తం, ఏకాసనే పురిసేన భుఞ్జితబ్బభత్తతో ఉపడ్ఢభత్తన్తి అత్థో.

రూపే సఞ్ఞా **రూపసఞ్ఞా,** సా అస్స అత్థీతి **రూపసఞ్ఞీ,** న రూపసఞ్ఞీ **అరూపసఞ్ఞీ,** సఞ్ఞాసీసేన ఝానం వదతి. రూపసఞ్ఞాయ అనుప్పాదనం ఏవేత్థ అలాభితా.

బహిద్ధావ ఉప్పన్నన్తి బహిద్ధా వత్థుస్మింయేవ ఉప్పన్నం. **అభిధమ్మే** పన "అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని...పే.... అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తి (ధ॰ స॰ ౨౨౦) ఏవం చతున్నం అభిభాయతనానం ఆగతత్తా **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౨౦౪) "కస్మా పన 'యథా సుత్తన్తే అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తానీతిఆది వుత్తం, ఏవం అవత్వా ఇధ చతూసుపి అభిభాయతనేసు అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితావ వుత్తా'తి చోదనం కత్వా 'అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో'తి కారణం వత్వా, తత్థ వా హి ఇధ వా బహిద్ధా రూపానేవ అభిభవితబ్బాని, తస్మా తాని నియమతో వత్తబ్బానీతి తత్రాపి ఇధాపి వుత్తాని. 'అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ'తి ఇదం పన సత్థు దేసనావిలాసమత్తమేవా"తి వుత్తం. ఏత్థ చ వణ్ణాభోగరహితాని, సహితాని చ సబ్బాని పరిత్తాని "పరిత్తాని

సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి వుత్తాని, తథా అప్పమాణాని “అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి. అత్థి హి సో పరియాయో పరిత్తాని అభిభుయ్య తాని చే కదాచి వణ్ణవసేన ఆభుజితాని హోన్తి, సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని అభిభుయ్యాతి. పరియాయకథా హి సుత్తన్తదేసనాతి. **అభిధమ్మే** (ధ. స. ౨౨౨) పన నిప్పరియాయదేసనత్తా వణ్ణాభోగరహితాని విసుం వుత్తాని, తథా సహితాని. అత్థి హి ఉభయత్థ అభిభవనవిసేసోతి. తథా ఇధ పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖానమ్పి అభిభవనపరియాయో అత్థీతి “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తిఆదినా పఠమదుతియఅభిభాయతనేసు పఠమవిమోక్ఖో, తతియచతుత్థఅభిభాయతనేసు దుతియవిమోక్ఖో, వణ్ణాభిభాయతనేసు తతియవిమోక్ఖో చ అభిభవనప్పవత్తితో సఙ్గహితో. **అభిధమ్మే** పన నిప్పరియాయదేసనత్తా విమోక్ఖాభిభాయతనాని అసఙ్కరతో దస్సేతుం విమోక్ఖే వజ్జేత్వా అభిభాయతనాని కథితాని ; సబ్బాని చ విమోక్ఖకిచ్చాని ఝానాని విమోక్ఖదేసనాయం వుత్తాని. తదేతం “అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ”తి ఆగతస్స అభిభాయతనద్వయస్స **అభిధమ్మే** అభిభాయతనేసు అవచనతో “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తిఆదీనఞ్చ సబ్బవిమోక్ఖకిచ్చసాధారణవచనభావతో వవత్థానం కతన్తి విఞ్ఞాయతి. “అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతో”తి ఇదం కత్థచిపి “అజ్ఝత్తం రూపాని పస్సతీ”తి అవత్వా సబ్బత్థ యం వుత్తం “బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ”తి, తస్స కారణవచనం, తేన యం అఞ్ఞహేతుకం, తం తేన హేతునా వుత్తం. యం పన దేసనావిలాసహేతుకం అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞితాయ ఏవ అభిధమ్మే (ధ. స. ౨౩౩) వచనం, న తస్స అఞ్ఞం కారణం మగ్గితబ్బన్తి దస్సేతి. అజ్ఝత్తరూపానం అనభిభవనీయతా చ తేసం బహిద్ధా రూపానం వియ అభూతత్తా. దేసనావిలాసో చ యథావుత్తవవత్థానవసేన వేదితబ్బో వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన విజ్జమానపరియాయకథాభావతో. “సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తి ఏతేనేవ సిద్ధత్తా న నీలాది అభిభాయతనాని వత్తబ్బానీతి చే? తం న, నీలాదీసు కతాధికారానం నీలాదిభావస్సేవ అభిభవనకారణత్తా. న హి తేసం పరిసుద్ధాపరిసుద్ధవణ్ణానం పరిత్తతా, అప్పమాణతా వా అభిభవనకారణం, అథ ఖో నీలాదిభావో ఏవాతి. ఏతేసు చ పరిత్తాదికసిణరూపేసు యం యం చరితస్స ఇమాని అభిభాయతనాని ఇజ్ఝన్తి, తం దస్సేతుం ‘‘**ఇమేసు పనా**’’తిఆది వుత్తం.

సబ్బసఙ్గాహకవసేనాతి సకలనీలవణ్ణనీలనిదస్సననీలనిభాసానం సాధారణవసేన. **వణ్ణవసేనాతి** సభావవణ్ణవసేన. **నిదస్సనవసేనాతి** పస్సితబ్బతావసేన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణవీథియా గహేతబ్బతావసేన. **ఓభాసవసేనాతి** సప్పభాసతాయ అవభాసనవసేన. **ఉమాపుప్ఫన్తి** అతసిపుప్ఫం. **నీలమేవ హోతి** వణ్ణసఙ్కరాభావతో. **బారాణసిసమ్భవన్తి** బారాణసియం సముట్ఠితం.

ఏకచ్చస్స ఇతో బాహిరకస్స అప్పమాణం అతివిత్థారితం కసిణనిమిత్తం ఓలోకేన్తస్స భయం ఉప్పజ్జేయ్య “కిం ను ఖో ఇదం సకలం లోకం అభిభవిత్వా అజ్ఝోత్థరిత్వా గణ్హాతీ”తి, తథాగతస్స పన తాదిసం భయం వా సారజ్జం వా నత్థీతి **అభీతభావదస్సనత్థమేవ ఆనీతాని.**

అట్ఠవిమోక్ఖవణ్ణనా

౧౭౪. **ఉత్తానత్థాయేవ** హేట్ఠా అత్థతో విభత్తత్తా. ఏకచ్చస్స విమోక్ఖోతి ఘోసోపి భయావహో వట్టాభిరతభావతో, తథాగతస్స పన విమోక్ఖే ఉపసమ్పజ్జ విహరతోపి తం నత్థీతి **అభీతభావదస్సనత్థమేవ ఆనీతాని.**

ఆనన్దయాచనకథావణ్ణనా

౧౭౧. **బోధీతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. తఞ్హి **''చతుమగ్గఞాణపటివేధ''**న్త్వేవ వుత్తం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణప్పటివేధస్స తంమూలకత్తా. **ఏవం వుత్తభావ**న్తి "ఆకఙ్ఖమానో ఆనన్ద తథాగతో కప్పం వా తిట్ఠేయ్యా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౬౬) ఏవం వుత్తభావం.

౧౭౯. **తమ్హి** ఓళారికనిమిత్తం కతం తస్స మారేన పరియుట్ఠితచేతసో **న పటివిద్ధం** న సల్లక్ఖితం.

౧౮౩. **ఆదికేహీ**తి ఏవమాదీహి మిత్తామచ్చసుహజ్జాహి. పియాయితబ్బతో **పియేహి.** మనవడ్ఢనతో **మనాపేహి. జాతియా**తి జాతిఅనురూపగమనేన. **నానాభావో** విసుంభావో అసమ్బద్ధభావో. **మరణేన వినాభావో**తి చుతియా తేనత్తభావేన అపునరావత్తనతో విప్పయోగో. **భవేన అఞ్ఞథాభావో**తి భవన్తరగ్గహణేన పురిమాకారతో అఞ్ఞాకారతా "కామావచరసత్తో రూపావచరో హోతీ"తిఆదినా, తత్థాపి "మనుస్సో దేవో హోతీ"తిఆదినాపి యోజేతబ్బో. **కుతేత్థ లబ్భా**తి కుతో కుహిం కిస్మిం నామ ఠానే **ఏత్థ** ఏతస్మిం ఖన్ధప్పవత్తే "యం తం జాతం...పే॰... మా పలుజ్జీ"తి లద్ధుం సక్కా. న సక్కా ఏవ తాదిసస్స కారణస్స అభావతోతి ఆహ **''నేతం ఠానం విజ్జతీ''**తి. ఏవం అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మం **తథాగతస్సాపి సరీరం,** కిమఙ్గం పన అఞ్ఞేసన్తి అధిప్పాయో. "పచ్చావమిస్సతీ"తి నేతం ఠానం విజ్జతి సతిం సూపట్ఠితం కత్వా ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఆయుసఙ్ఖారానం ఓస్సట్ఠత్తా, బుద్ధకిచ్చస్స చ పరియోసాపితత్తా. న హేత్థ మాసత్తయతో పరం బుద్ధవేనేయ్యా లబ్భన్తీతి.

౧౮౪. సాసనస్స చిరట్ఠితి నామ ససమ్భారేహి అరియమగ్గధమ్మేహి కేవలేహీతి ఆహ **''సబ్బం లోకియలోకుత్తరవసేనేవ కథిత''**న్తి లోకియాహి సీలసమాధిపఞ్ఞాహి వినా లోకుత్తరధమ్మసమధిగమస్స అసమ్భవతో.

తతియభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నాగాపలోకితవణ్ణనా

౧౮౬. **నాగాపలోకిత**న్తి నాగస్స వియ అపలోకితం, హత్థినాగస్స అపలోకనసదిసం అపలోకనన్తి అత్థో. **ఆహచ్చా**తి ఫుసిత్వా. **అఙ్కుసకలగ్గాని వియా**తి అఙ్కుసకాని వియ అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం లగ్గాని ఆసత్తాని హుత్వా ఠితాని. **ఏకాబద్ధానీ**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఏకతో ఆబద్ధాని. **తస్మా**తి గీవట్ఠీనం ఏకగ్ఘనానం వియ ఏకాబద్ధభావేన, న కేవలం గీవట్ఠీనంయేవ, అథ ఖో సబ్బానిపి తాని బుద్ధానం ఠపేత్వా బాహుసన్ధిఆదికా ద్వాదస మహాసన్ధియో, అఙ్గులిసన్ధియో చ ఇతరసన్ధీసు ఏకాబద్ధాని హుత్వా ఠితాని, యతో నేసం పకతిహత్థీనం కోటిసహస్సబలప్పమాణం కాయబలం హోతి. **వేసాలినగరాభిముఖం అకాసి** కణ్టకపరివత్తనే వియ కపిలనగరాభిముఖం. యది ఏవం కథం తం నాగాపలోకితం నామ జాతం? తదజ్ఝాసయం ఉపాదాయ. భగవా హి నాగాపలోకితవసేనేవ అపలోకేతుకామో జాతో, పుఞ్ఞానుభావేన పనస్స పతిట్ఠితట్ఠానం పరివత్తి, తేన తం "నాగాపలోకితం" త్వేవ వుచ్చతి.

"ఇదం పచ్ఛిమకం ఆనన్ద తథాగతస్స వేసాలియా దస్సన"న్తి నయిదం వేసాలియా అపలోకనస్స కారణవచనం అనేకన్తికత్తా, భూతకథనమత్తం పనేతం. మగ్గసోధనవసేన తం దస్సేత్వా అఞ్ఞదేవేత్థ అపలోకనకారణం దస్సేతుకామో **''ననుచా''**తిఆదిమాహ. **తం తం సబ్బం పచ్ఛిమదస్సనమేవ** అనుక్కమేన కుసినారం గన్త్వా పరినిబ్బాతుకామతాయ తతో తతో నిక్ఖన్తత్తా. **''అనచ్ఛరియత్తా''**తి ఇమినా యథావుత్తం అనేకన్తికత్తం పరిహరతి, తయిదం నోధనమత్తం. ఇదం పనేత్థ అవిపరీతం కారణన్తి దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. న హి భగవా సాపేక్ఖో వేసాలిం అపలోకేసి, "ఇదం పన మే గమనం

అపునరాగమన”న్తి దస్సనముఖేన బహుజనహితాయ బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అపలోకేసి. తేనాహ **‘‘అపిచ వేసాలిరాజానో’’**తిఆది.

అన్తకరోతి సకలవట్టదుక్ఖస్స సకసన్తానే, పరసన్తానే చ వినాసకరో అభావకరో. బుద్ధచక్ఖుధమ్మచక్ఖుదిబ్బచక్ఖుమంసచక్ఖుసమన్తచక్ఖుసఙ్ఖాతేహి **పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమా.** సవాసనానం కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తా సాతిసయం **కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బుతో.**

చతుమహాపదేసవణ్ణనా

౧౮౭. **మహాఓకాసే**తి మహన్తే ఓకాసే. మహన్తాని ధమ్మస్స పతిట్ఠాపనట్ఠానాని. యేసు పతిట్ఠాపితో ధమ్మో నిచ్ఛీయతి అసన్దేహతో, కాని పన తాని? ఆగమనవిసిట్ఠాని సుత్తోతరణాదీని. దుతియవికప్పే అపదిసన్తీతి **అపదేసా,** “సమ్ముఖా మేతం ఆవుసో భగవతో సుత”న్తిఆదినా కేనచి ఆభతస్స “ధమ్మో”తి వినిచ్ఛిననే కారణం. కిం పన తన్తి? తస్స యథాభతస్స సుత్తోతరణాది ఏవ. యది ఏవం కథం చత్తారోతి? యస్మా ధమ్మస్స ద్వే సమ్పరాయా సత్థా, సావకా చ, తేసు చ సావకా సఙ్ఘగణపుగ్గలవసేన తివిధా , ఏవం “తుమ్హాకం మయా యం ధమ్మో పటిగ్గహితో”తి అపదిసితబ్బానం భేదేన చత్తారో. తేనాహ “సమ్ముఖా మే తం ఆవుసో భగవతో సుత”న్తిఆది. తథా చ వుత్తం **నేత్తియం** “చత్తారో మహాపదేసా బుద్ధాపదేసో సఙ్ఘాపదేసో సమ్బహులత్థేరాపదేసో ఏకత్థేరాపదేసో. ఇమే చత్తారో మహాపదేసా”తి (నేత్తి. ౧౮) బుద్ధో అపదేసో ఏతస్సాతి **బుద్ధాపదేసో.** ఏస నయో సేసేసుపి. తేనాహ **‘‘బుద్ధాదయో…పే.… మహాకారణానీ’’**తి.

౧౮౮. **నేవ అభినన్దితబ్బ**న్తి న సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. గన్థస్స సమ్పటిచ్ఛనం నామ సవనన్తి ఆహ **‘‘న సోతబ్బ’’**న్తి. **పదబ్యఞ్జనానీ**తి పదాని చ బ్యఞ్జనాని చ, అత్థపదాని, బ్యఞ్జనపదాని చాతి అత్థో. పజ్జతి అత్థో ఏతేహీతి **పదాని,** అక్ఖరాదీని బ్యఞ్జనపదాని. పజ్జితబ్బతో **పదాని,** సఙ్కాసనాదీని అత్థపదాని. **అట్ఠకథాయం**పన ‘‘‘పదసఙ్ఖాతాని బ్యఞ్జనానీ’తి బ్యఞ్జనపదానేవ వుత్తానీ”తి కేచి, తం న, అత్థం బ్యఞ్జేన్తీతి బ్యఞ్జనాని, బ్యఞ్జనపదాని, తేహి బ్యఞ్జితబ్బతో బ్యఞ్జనాని, అత్థపదానీతి ఉభయసఙ్గహతో. **ఇమస్మిం ఠానే**తి తేనాభతసుత్తస్స ఇమస్మిం పదేసే. **పాళి వుత్తా**తి కేవలో పాళిధమ్మో పవత్తో. **అత్థో వుత్తో**తి పాళియా అత్థో పవత్తో నిద్దిట్ఠో. **అనుసన్ధి కథితో**తి యథారద్ధదేసనాయ, ఉపరి దేసనాయ చ అనుసన్ధానం కథితం సమ్బన్ధో కథితో . **పుబ్బాపరం కథిత**న్తి పుబ్బేనాపరం అవిరుజ్ఝనఞ్చేవ విసేసాధానఞ్చ కథితం పకాసితం. ఏవం పాళిధమ్మాదీని సమ్మదేవ సల్లక్ఖేత్వా గహణం సాధుకం ఉగ్గహణన్తి ఆహ **‘‘సుట్ఠు గహేత్వా’’**తి. **సుత్తే ఓతారేతబ్బానీ**తి ఞాణేన సుత్తే ఓగాహేత్వా తారేతబ్బాని, తం పన ఓగాహేత్వా తరణం తత్థ ఓతరణం అనుప్పవేసనం హోతీతి వుత్తం **‘‘సుత్తే ఓతారేతబ్బానీ’’**తి. సంసన్దేత్వా దస్సనం **సన్దస్సన**న్తి ఆహ **‘‘వినయే సంసన్దేతబ్బానీ’’**తి.

కిం పన తం సుత్తం, కో వా వినయోతి విచారణాయ ఆచరియానం మతిభేదముఖేన తమత్థం దస్సేతుం **‘‘ఏత్థ చా’’**తిఆది వుత్తం. **వినయో**తి విభఙ్గపాఠమాహ. సో హి మాతికాసఙ్ఖాతస్స సుత్తస్స అత్థసూచనతో “సుత్త”న్తి వత్తబ్బతం అరహతి. వివిధనయత్తా, విసిట్ఠనయత్తా చ **వినయో,** ఖన్ధకపాఠో. **ఏవ**న్తి ఏవం సుత్తవినయేసు పరిగ్గయ్హమానేసు **వినయపిటకమ్పి న పరియాదీయతి** పరివారపాళియా అసఙ్గహితత్తా. **సుత్తన్తాభిధమ్మపిటకాని వా సుత్తం** అత్థసూచనాదిఅత్థసమ్భవతో. **ఏవమ్పి**తి “సుత్తన్తాభిధమ్మపిటకాని సుత్తం, వినయపిటకం వినయో”తి ఏవం సుత్తవినయవిభాగే వుచ్చమానేపి. **న తావ పరియాదీయన్తీ**తి న తావ అనవసేసతో పరిగ్గయ్హన్తి, కస్మాతి ఆహ

‘‘**అసుత్తనామకఞ్హీ**’’తిఆది. యస్మా “సుత్త”న్తి ఇమం నామం అనారోపేత్వా సఙ్గీతమ్పి జాతకాదిబుద్ధవచనం అత్థి, తస్మా వుత్తనయేన తీణి పిటకాని న పరియాదిణ్ణానీతి. సుత్తనిపాతఉదానఇతివుత్తకాదీని దీఘనికాయాదయో వియ సుత్తనామం ఆరోపేత్వా అసఙ్గీతానీతి అధిప్పాయే పనేత్థ జాతకాదీహి సద్ధిం తానిపి గహితాని. బుద్ధవంసచరియాపిటకానం పనేత్థ అగ్గహణే కారణం మగ్గితబ్బం, కిం వా తేన మగ్గనేన? సబ్బోపాయం వణ్ణనానయో థేరవాదం దస్సనముఖేన పటిక్ఖిత్తో ఏవాతి.

అత్థీతి కిం అత్థి, అసుత్తనామకం బుద్ధవచనం నత్థి ఏవాతి దస్సేతి. తథా హి నిదానవణ్ణనాయం (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) అమ్హేహి వుత్తం “సుత్తన్తి సామఞ్ఞవిధి, విసేసవిధయో పరే”తి. **తం సబ్బం పటిక్ఖిపిత్వా** “సుత్తన్తి వినయో”తిఆదినా వుత్తం సంవణ్ణనానయం “నాయమత్థో ఇధాధిప్పేతో”తి పటిసోధేత్వా. వినేతి ఏతేన కిలేసేతి **వినయో,** కిలేసవినయనూపాయో, సో ఏవ చ నం కరోతీతి **కారణ**న్తి ఆహ ‘‘**వినయో పన కారణ**’’న్తి.

ధమ్మేతి పరియత్తిధమ్మే. **సరాగాయా**తి సరాగభావాయ కామరాగభవరాగపరిబ్రూహనాయ. **సఞ్ఞోగాయా**తి భవసంయోజనాయ. **ఆచయాయా**తి వట్టస్స వడ్ఢనత్థాయ. **మహిచ్ఛతాయా**తి మహిచ్ఛభావాయ. **అసన్తుట్ఠియా**తి అసన్తుట్ఠిభావాయ. **సఙ్గణికాయా**తి కిలేససఙ్గణగణసఙ్గణవిహారాయ. **కోసజ్జాయా**తి కుసీతభావాయ. **దుబ్భరతాయా**తి దుప్పోసతాయ. **విరాగాయా**తి సకలవట్టతో విరజ్జనత్థాయ. **విసఞ్ఞోగాయా**తి కామభవాదీహి విసంయుజ్జనత్థాయ. **అపచయాయా**తి సబ్బస్సాపి వట్టస్స అపచయనాయ, నిబ్బానాయాతి అత్థో. **అప్పిచ్ఛతాయా**తి పచ్చయప్పిచ్ఛతాదివసేన సబ్బసో ఇచ్ఛాపగమాయ. **సన్తుట్ఠియా**తి ద్వాదసవిధసన్తుట్ఠిభావాయ. **పవివేకాయా**తి పవివిత్తభావాయ, కాయవివేకాదితదఙ్గవివేకాదివివేకసిద్ధియా. **వీరియారమ్భాయా**తి కాయికస్స చేవ, చేతసికస్స చ వీరియస్స పగ్గహణత్థాయ. **సుభరతాయా**తి సుఖపోసనత్థాయ. ఏవం యో పరియత్తిధమ్మో ఉగ్గహణధారణపరిపుచ్ఛామనసికారవసేన యోనిసో పటిపజ్జన్తస్స సరాగాదిభావపరివజ్జనస్స కారణం హుత్వా విరాగాదిభావాయ సంవత్తతి, ఏకంసతో **ఏసో ధమ్మో. ఏసో వినయో,** సమ్మదేవ అపాయాదీసు అపతనవసేన ధారణతో, కిలేసానం వినయనతో, సత్థు సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఓవాదానుసిట్ఠిభావతో **ఏతం సత్థుసాసనన్తి ధారేయ్యాసి** జానేయ్యాసి, అవబుజ్ఝేయ్యాసీతి అత్థో. చతుసచ్చస్స సూచనం సుత్తన్తి ఆహ ‘‘**సుత్తేతి తేపిటకే బుద్ధవచనే**’’తి. తేపిటకఞ్హి బుద్ధవచనం సచ్చవినిముత్తం నత్థి. రాగాదివినయనకారణం తథాగతేన సుత్తపదేన పకాసితన్తి ఆహ ‘‘**వినయేతి ఏతస్మిం రాగాదివినయకారణే**’’తి.

సుత్తే ఓసరణఞ్చేత్థ తేపిటకే బుద్ధవచనే పరియాపన్నతావసేనేవ వేదితబ్బం, న అఞ్ఞథాతి ఆహ ‘‘**సుత్తపటిపాటియా కత్థచి అనాగన్త్వా**’’తి. **ఛల్లిం ఉట్ఠపేత్వా**తి అరోగస్స మహతో రుక్ఖస్స తిట్ఠతో ఉపక్కమేన ఛల్లియా సకలికాయ, పపటికాయ వా ఉట్ఠపనం వియ అరోగస్స సాసనధమ్మస్స తిట్ఠతో బ్యఞ్జనమత్తేన తప్పరియాపన్నం వియ హుత్వా ఛల్లిసదిసం పుబ్బాపరవిరుద్ధతాదిదోసం ఉట్ఠపేత్వా పరిదీపేత్వా, తాదిసాని పన ఏకంసతో గుళ్హవేస్సన్తరాదిపరియాపన్నాని హోన్తీతి ఆహ ‘‘**గుళ్హవేస్సన్తర...పే॰...పఞ్ఞాయన్తీతి అత్థో**’’తి . **రాగాదివినయే**తి రాగాదీనం వినయనత్థే. తదాకారతాయ **న పఞ్ఞాయమానాని** న దిస్సమానాని **ఛడ్డేతబ్బాని** వజ్జితబ్బాని న గహేతబ్బాని. **సబ్బత్థా**తి సబ్బవారేసు.

ఇమస్మిం పన ఠానేతి ఇమస్మిం మహాపదేసనిద్దేసట్ఠానే. ''**సుత్తే చత్తారో మహాపదేసా**''తిఆదినా వుత్తమ్పి అవుత్తేన సద్ధిం గహేత్వా పకిణ్ణకకథాయ మాతికం ఉద్దిసతి. ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో **పఞ్హో**, తస్స విస్సజ్జనాని **పఞ్హాబ్యాకరణాని,** అత్థసూచనాదిఅత్థేన **సుత్తం,** పాళి, తం సుత్తం అనులోమేతి అనుకూలేతీతి **సుత్తానులోమం,** మహాపదేసో. ఆచరియా వదన్తి సంవణ్ణేన్తి పాళిం ఏతేనాతి **ఆచరియవాదో** అట్ఠకథా. తస్స తస్స థేరస్స అత్తనో ఏవ మతి అధిప్పాయోతి **అత్తనోమతి.** **ధమ్మవినిచ్ఛయే పత్తే**తి ధమ్మే వినిచ్ఛినితబ్బే ఉపట్ఠితే. **ఇమే**తి అనన్తరం వుత్తా చత్తారో మహాపదేసా. పమీయతి ధమ్మో పరిచ్ఛిజ్జతి వినిచ్ఛీయతి ఏతేనాతి **పమాణం.** తేనాహ ''**యం ఏత్థ సమేతీ**''తిఆది. **ఇతర**న్తి మహాపదేసేసు అసమేన్తం. పున **ఇతర**న్తి అకప్పియం అనులోమేన్తం కప్పియం పటిబాహన్తం సన్ధాయాహ.

ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బో విస్సజ్జేతబ్బోతి **ఏకంసబ్యాకరణీయో. విభజ్జా**తి పుచ్ఛితమత్థం అవధారణాదిభేదేన విభజిత్వా. **పటిపుచ్ఛా**తి పుచ్ఛన్తం పుగ్గలం పటిపుచ్ఛిత్వా. **ఠపనీయో**తి తిధాపి అవిస్సజ్జనీయత్తా ఠపనీయో బ్యాకరణం అకత్వా ఠపేతబ్బో. "చక్ఖుం అనిచ్చ"న్తి పఞ్హే ఉత్తరపదావధారణం సన్ధాయ ''**ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బ**''న్తి వుత్తం నిచ్చతాయ లేసస్సాపి తత్థ అభావతో. పురిమపదావధారణే పన విభజ్జబ్యాకరణీయతా చక్ఖుసోతేసు విసేసత్థసామఞ్ఞత్థానం అసాధారణభావతో. ద్విన్నం తేసం సదిసతాచోదనా పటిపుచ్ఛనముఖేనేవ బ్యాకరణీయా పటిక్ఖేపవసేన, అనుఞ్ఞాతవసేన చ విస్సజ్జితబ్బతోతి ఆహ ''**యథా చక్ఖు, తథా సోతం...పే.... అయం పటిపుచ్ఛాబ్యాకరణీయో పఞ్హో**''తి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి జీవసరీరానం అనఞ్ఞతాపఞ్హో. యస్స యేన అనఞ్ఞతాచోదితా, సో ఏవ పరమత్థతో నుపలబ్భతీతి వఞ్ఝాతనయస్స మత్తేయ్యతాకిత్తనసదిసోతి అబ్యాకాతబ్బతాయ ఠపనీయో వుత్తోతి. **ఇమాని చత్తారి పఞ్హబ్యాకరణాని పమాణం** తేనేవ నయేన తేసం పఞ్హానం బ్యాకాతబ్బతో.

వినయమహాపదేసో కప్పియానులోమవిధానతో నిప్పరియాయతో **అనులోమకప్పియం** నామ, మహాపదేసభావేన పన తంసదిసతాయ సుత్తన్తమహాపదేసేసుపి ''**అనులోమకప్పియ**''న్తి అయం అట్ఠకథావోహారో. యదిపి తత్థ తత్థ భగవతా పవత్తితపకిణ్ణకదేసనావ అట్ఠకథా, సా పన ధమ్మసఙ్గాహకేహి పఠమం తీణి పిటకాని సఙ్గాయిత్వా తస్స అత్థవణ్ణనానురూపేనేవ వాచనామగ్గం ఆరోపితత్తా ''**ఆచరియవాదో**''తి వుచ్చతి ఆచరియా వదన్తి సంవణ్ణేన్తి పాళిం ఏతేనాతి. తేనాహ ''**ఆచరియవాదో నామ అట్ఠకథా**''తి. తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హో ఏవ చ బుద్ధవచనస్స అత్థసంవణ్ణనాభూతో కథామగ్గో **మహిన్దత్థేరేన తమ్బపణ్ణిదీపం** ఆభతో పచ్ఛా తమ్బపణ్ణియేహి మహాథేరేహి **సీహళభాసాయ** ఠపితో నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరపరిహరణత్థం. **అత్తనోమతి నామ** థేరవాదో. **నయగ్గాహేనా**తి సుత్తాదితో లబ్భమాననయగ్గహణేన. **అనుబుద్ధియా**తి సుత్తాదీనియేవ అనుగతబుద్ధియా. **అత్తనో పటిభాన**న్తి అత్తనో ఏవ తస్స అత్థస్స వుత్తనయేన ఉపట్ఠానం, యథాఉపట్ఠితా అత్థా ఏవ తథా వుత్తా. **సమేన్తమేవ గహేతబ్బ**న్తి యథా సుత్తేన సంసన్దతి, ఏవం మహాపదేసతో అత్థా ఉద్ధరితబ్బాతి దస్సేతి. పమాదపాఠవసేన ఆచరియవాదస్స కదాచి పాళియా అసంసన్దనాపి సియా, సో న గహేతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**ఆచరియవాదోపి సుత్తేన సమేన్తోయేవ గహేతబ్బో**''తి. **సబ్బదుబ్బలా** పుగ్గలస్స సయం పటిభానభావతో. తథా చ **సాపి గహేతబ్బా**, కీదిసీ? **సుత్తేన సమేన్తా యేవా**తి యోజనా. **తాసూ**తి తీసు సఙ్గీతీసు. ''**ఆగతమేవ పమాణ**''న్తి ఇమినా మహాకస్సపాదీహి సఙ్గీతమేవ "సుత్త"న్తి ఇధాధిప్పేతన్తి తదఞ్ఞస్స సుత్తభావమేవ పటిక్ఖిపతి. తదత్థా ఏవ హి తిస్సో సఙ్గీతియో. **తత్థా**తి గారయ్హసుత్తే. **న చేవ సుత్తే ఓసరన్తి, న చ వినయే సన్దిస్సన్తీతి వేదితబ్బాని** తస్స అసుత్తభావతో తేన "అనులోమకప్పియం సుత్తేన సమేన్తమేవ గహేతబ్బ"న్తి వుత్తం ఏవత్థం నిగమనవసేన నిదస్సేతి. సబ్బత్థ "న ఇతర"న్తి వచనం తత్థ తత్థ గహితావధారణఫలదస్సనం దట్ఠబ్బం.

కమ్మారపుత్తచున్దవత్థువణ్ణనా

౧౮౯. **సూకరమద్దవ**న్తి వనవరాహస్స ముదుమంసం. యస్మా చున్దో అరియసావకో సోతాపన్నో, అఞ్ఞో చ భగవతో, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ ఆహారం పటియాదేన్తో అనవజ్జమేవ పటియాదేన్తి, తస్మా వుత్తం ''**పవత్తమంస**''న్తి. **తం కిరాతి** ''నాతితరుణస్సా''తిఆదినా వుత్తవిసేసం. తథా హి తం ''**ముదు చేవ సినిద్ధఞ్చా**''తి వుత్తం. ముదుమంసభావతో హి అభిసఙ్ఖరణవిసేసేన చ ''మద్దవ''న్తి వుత్తం. **ఓజం పక్ఖిపింసు** ''అయం భగవతో పచ్ఛిమకో ఆహారో''తి పుఞ్ఞవిసేసాపేక్ఖాయ, తం పన తథాపక్ఖిత్తదిబ్బోజతాయ గరుతరం జాతం.

అఞ్ఞో యం దుజ్జీరం, తం అజానన్తా ''కస్సచి అదత్వా వినాసిత''న్తి ఉపవదేయ్యున్తి **పరూపవాదమోచనత్థం** భగవా ''నాహం త''న్తిఆదినా సీహనాదం నదతి.

౧౯౦. కథం పనాయం సీహనాదో నను తం భగవతోపి సమ్మాపరిణామం న గతన్తి? నయిదం ఏవం దట్ఠబ్బం, యస్మా ''సమ్మదేవ తం భగవతో పరిణామం గత''న్తి వత్తుం అరహతి తప్పచ్చయా ఉప్పన్నస్స వికారస్స అభావతో, అఞ్ఞపచ్చయస్స చ వికారస్స ముదుభావం ఆపాదితత్తా. తేనాహ ''**న పన భుత్తప్పచ్చయా**''తిఆది. న హి భగవా, అఞ్ఞే వా పన ఖీణాసవా నవవేదనుప్పాదనవసేన ఆహారం పరిభుఞ్జన్తి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతమేవ కత్వా ఆహారస్స ఉపభుఞ్జనతో. యది ఏవం కస్మా పాళియం ''భత్తం భుత్తావిస్స ఖరో ఆబాధో ఉప్పజ్జీ''తిఆది వుత్తం? తం భోజనుత్తరకాలం ఉప్పన్నత్తా వుత్తం. ''న పన భుత్తపచ్చయా''తి వుత్తో వాయమత్థో **అట్ఠకథాయం.** కతుపచితస్స లద్ధోకాసస్స కమ్మస్స వసేన బలవతిపి రోగే ఉప్పన్నే గరుసినిద్ధభోజనప్పచ్చయా వేదనానిగ్గహో జాతో, తేనాహ ''**యది హీ**''తిఆది. **పత్థితట్ఠానే**తి ఇచ్ఛితట్ఠానే, ఇచ్ఛా చస్స తత్థ గన్త్వా వినేతబ్బవేనేయ్యాపేక్ఖా దట్ఠబ్బా. గాథాయమ్పి ''**సుత**''న్తి ఇమినా సుతమత్తం, పరేసం వచనమత్తమేతం, న పన భోజనప్పచ్చయా ఆబాధం ఫుసి ధీరోతి దస్సేతి.

పానీయాహరణవణ్ణనా

౧౯౧. పసన్నభావేన ఉదకస్స అచ్ఛభావో వేదితబ్బోతి ఆహ ''**అచ్ఛోదకాతి పసన్నోదకా**''తి. సాదురసత్తా సాతతాతి ఆహ ''**మధురోదకా**''తి. తనుకమేవ సలిలం విసేసతో సీతలం, న బహులన్తి ఆహ ''**తనుసీతలసలిలా**''తి. **నిక్కద్దమాతి** సేతభావస్స కారణమాహ. పఙ్కచిక్ఖల్లాదివసేన హి ఉదకస్స వివణ్ణతా, సభావతో పన తం సేతవణ్ణం ఏవాతి.

పుక్కుసమల్లపుత్తవత్థువణ్ణనా

౧౯౨. **ధురవాతే**తి పటిముఖవాతే. **దీఘపిఙ్గలో**తి దీఘో హుత్వా పిఙ్గలచక్ఖుకో. పిఙ్గలక్ఖికో హి సో ''ఆళారో''తి పఞ్ఞాయిత్థ. **ఏవరూప**న్తి దక్ఖతి కరిస్సతి భవిస్సతీతి ఈదిసం. **ఈదిసేసూతి** యత్ర యంచాతి ఏవరూపనిపాతసద్దయుత్తట్ఠానేసు.

౧౯౩. విచరన్తియో మేఘగబ్భతో నిచ్ఛరన్తియో వియ హోన్తీతి వుత్తం ''**నిచ్ఛరన్తీసూతి విచరన్తీసూ**''తి. **నవవిధాయాతి** నవప్పకారాయ. నవసు హి పకారేసు ఏకవిధాపి అసని తప్పరియాపన్నతాయ ''నవవిధా'' త్వేవ వుచ్చతి. ఈదిసీ హి ఏసా ఝల్లి అట్ఠవిమోక్ఖపత్తిపి సమఞ్ఞా వియ. **అసఞ్ఞం కరోతి,** యో తస్సా సద్దేన , తేజసా చ అజ్ఝోత్థటో. **ఏకం చక్క**న్తి ఏకం

మణ్డలం. సఞ్చారం తీరేన్తీ పరిచ్ఛిజ్జన్తీ వియ దస్సేతీతి **సతేరా. గగ్గరాయమానాతి** గగ్గరాతిసద్దం కరోన్తీ, అనురవదస్సనఞ్హేతం. **కపిసీసాతి** కపిసీసాకారవతీ. **మచ్ఛవిలోలికాతి** ఉదకే పరిప్ఫన్దమానమచ్ఛో వియ విలుళితాకారా. **కుక్కుటసదిసాతి** పసారితపక్ఖకుక్కుటాకారా. నఙ్గలస్స కస్సనకాలే కస్సకానం హత్థేన గహేతబ్బట్ఠానే మణికా హోతి, తం ఉపాదాయ నఙ్గలం "దణ్డమణికా"తి వుచ్చతి, తస్మా దణ్డమణికాకారా **దణ్డమణికా.** తేనాహ "**నఙ్గలసదిసా**"తి. దేవే వస్సన్తేపి సజోతిభూతతాయ ఉదకేన అతేమేతబ్బతో మహాసని "**సుక్ఖాసనీ**"తి వుత్తా. తేనాహ "**పతితట్ఠానం సముగ్ఘాటేతీ**"తి.

భుసాగారకేతి భుసమయే అగారకే. తత్థ కిర మహన్తం పలాలపుఞ్జం అబ్భన్తరతో పలాలం నిక్కడ్ఢిత్వా సాలాసదిసం పబ్బజితానం వసనయోగ్గట్ఠానం కతం, తదా భగవా తత్థ వసి, తం పన ఖలమణ్డలం సాలాసదిసన్తి ఆహ "**ఖలసాలాయ**"న్తి. **ఏత్థాతి** హేతుమ్హి భుమ్మవచనన్తి ఆహ "**ఏతస్మిం కారణే**"తి, అసనిపాతేన ఛన్నం జనానం హతకారణేతి అత్థో. **సో త్వం భన్తేతి** అయమేవ వా పాఠో.

౧౯౪. సిఙ్గీ నామ కిర ఉత్తమం అతివియ పభస్సరం బుద్ధానం ఛవివణ్ణోభాసం దేవలోకతో ఆగతసువణ్ణం. తేనేవాహ "**సిఙ్గీసువణ్ణవణ్ణ**"న్తి. "కిం పన థేరో తం గణ్హీ"తి సయమేవ పుచ్ఛం సముట్ఠాపేత్వా తత్థ కారణం దస్సేన్తో "**కిఞ్చాపీ**"తిఆదిమాహ. **తేనేవ కారణేనాతి** ఉపట్ఠాకట్ఠానస్స మత్థకప్పత్తి, పరేసం వచనోకాసపచ్ఛేదనం, తేన వత్థేన సత్థు పూజనం, సత్థు అజ్ఝాసయానువత్తనన్తి ఇమినా తేనేవ యథావుత్తేన చతుబ్బిధేన కారణేన.

౧౯౫. థేరో చ తావదేవ తం సిఙ్గీవణ్ణం మట్ఠదుస్సం భగవతో ఉపనామేసి "పటిగ్గణ్హాతు మే భన్తే భగవా ఇమం మట్ఠదుస్సం, తం మమస్స దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయా"తి. పటిగ్గహేసి భగవా, పటిగ్గహేత్వావ నం పరిభుఞ్జి . తేన వుత్తం "**భగవాపి తతో ఏకం నివాసేసి, ఏకం పారుపీ**"తి. తావదేవ కిర తం భిక్ఖూ ఓవట్టికరణమత్తేన తున్నకమ్మం నిట్ఠాపేత్వా థేరస్స ఉపనేసుం, థేరో భగవతో ఉపనామేసి. **హతచ్చికం వియాతి** పటిహతప్పభం, **వియ**-సద్దో నిపాతమత్తం. భగవతో హి సరీరప్పభాహి అభిభుయ్యమానా తస్స వత్థయుగస్స పభస్సరతా నాహోసి. **అన్తన్తేనేవాతి** అన్తో అన్తో ఏవ, అబ్భన్తరతో ఏవాతి అత్థో. తేనాహ "**బహిపనస్స పభా నత్థీ**"తి.

"**పసన్నరూపం సముట్ఠాపేతీ**"తి ఏతేనేతస్స ఆహారస్స భుత్తప్పచ్చయా న సో రోగోతి అయమత్థో దీపితో. **ద్వీసు కాలేసు ఏవం హోతి** ద్విన్నం నిబ్బానధాతూనం సమధిగమసమయభావతో. **ఉపవత్తనే అన్తరేన యమకసాలానన్తి** ఏత్థ వత్తబ్బం పరతో ఆగమిస్సతి.

౧౯౬. **సబ్బం సువణ్ణవణ్ణమేవ అహోసి** అతివియ పరిసుద్ధాయ పభస్సరాయ ఏకగ్ఘనాయ భగవతో సరీరప్పభాయ నిరన్తరం అభిభూతత్తా.

ధమ్మేతి పరియత్తిధమ్మే. **పవత్తాతి** పావచనభావేన దేసేతా. **పురతోవ నిసీది** ఓవాదప్పటికరణభావతో.

౧౯౭. **దానానిసంససఙ్ఖాతా లాభాతి** వణ్ణదానబలదానాదిభేదా దానస్స ఆనిసంససఙ్ఖాతా దిట్ఠధమ్మికా, సమ్పరాయికా చ లాభా ఇచ్ఛితబ్బా. **తే అలాభాతి** తే సబ్బే తుయ్హం అలాభా, లాభా ఏవ న హోన్తి. దిట్ఠేవ ధమ్మే పచ్చక్ఖభూతే ఇమస్మింయేవ అత్తభావే భవా **దిట్ఠధమ్మికా.** సమ్పరేతబ్బతో పేచ్చ గన్తబ్బతో "సమ్పరాయో"తి లద్ధనామే పరలోకే భవా **సమ్పరాయికా.** దిట్ఠధమ్మికా చ సమ్పరాయికా చ **దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికా. దానానిసంససఙ్ఖాతా లాభాతి**

దానానిసంసభూతా లాభా. సబ్బథా సమమేవ హుత్వా సమం ఫలం ఏతేసం న ఏకదేసేనాతి **సమసమఫలా. పిణ్డపాతాతి** తబ్బిసయం దానమయం పుఞ్ఞమాహ.

యది ఖేత్తవసేన నేసం సమఫలతా అధిప్పేతా, సతిపి ఏకసన్తానభావే పుథుజ్జనఅరహన్తభావసిద్ధం నను తేసం ఖేత్తం విసిట్ఠన్తి దస్సేతుం **''నను చా''**తిఆదిమాహ. **పరినిబ్బానసమతాయాతి** కిలేసపరినిబ్బానఖన్ధపరినిబ్బానభావేన పరినిబ్బానసమతాయ. **''పరిభుఞ్జిత్వా పరినిబ్బుతో''**తి ఏతేన యథా పణీతపిణ్డపాతపరిభోగూపత్థమ్భితరూపకాయసన్నిస్సయో ధమ్మకాయో సుఖేనేవ కిలేసే పరిచ్చజి, భోజనసప్పాయసంసిద్ధియా ఏవం సుఖేనేవ ఖన్ధే పరిచ్చజీతి ఏవం కిలేసపరిచ్చాగస్స, ఖన్ధపరిచ్చాగస్స చ సుఖసిద్ధినిమిత్తతాయ ఉభిన్నం పిణ్డపాతానం సమఫలతా జోతితా. "పిణ్డపాతసీసేన చ పిణ్డపాతదానం జోతిత"న్తి వుత్తో వాయమత్థో. యథా హి సుజాతాయ "ఇమం ఆహారం నిస్సాయ మయ్హం దేవతాయ వణ్ణసుఖబలాదిగుణా సమ్మదేవ సమ్పజ్జేయ్యు"న్తి ఉళారో అజ్ఝాసయో తదా అహోసి, ఏవం చున్దస్సపి కమ్మారపుత్తస్స "ఇమం ఆహారం నిస్సాయ భగవతో వణ్ణసుఖబలాదిగుణా సమ్మదేవ సమ్పజ్జేయ్యు"న్తి ఉళారో అజ్ఝాసయోతి ఏవమ్పి నేసం ఉభిన్నం సమఫలతా వేదితబ్బా. సతిపి చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తీనం దేవసికం వళఞ్జనసమాపత్తిభావే యథా పన అభిసమ్బుజ్ఝనదివసే అభినవవిపస్సనం పట్ఠపేన్తో రూపసత్తకాది (విసుద్ధి. టీ. ౨.౨౦౭ విత్థారో) వసేన చుద్దసహాకారేహి సన్నేత్వా మహావిపస్సనాముఖేన తా సమాపత్తియో సమాపజ్జి, ఏవం పరినిబ్బానదివసేపి సబ్బా తా సమాపజ్జీతి ఏవం సమాపత్తిసమతాయపి తేసం సమఫలతా. చున్దస్స తావ అనుస్సరణం ఉళారతరం హోతు భగవతో దిన్నభావేన అఞ్ఞథత్తాభావతో, సుజాతాయ పన కథం దేవతాయ దిన్నన్తి? ఏవంసఞ్ఞీభావతోతి ఆహ **''సుజాతా చా''**తిఆది. **అపరభాగేతి** అభిసమ్బోధితో అపరభాగే. పున **అపరభాగేతి** పరినిబ్బానతో పరతో. **ధమ్మసీసన్తి** ధమ్మానం మత్థకభూతం నిబ్బానం. **మే గహితన్తి** మమ వసేన గహితం. తేనాహ **''మయ్హం కిరా''**తిఆది.

అధిపతిభావో **ఆధిపతేయ్యన్తి** ఆహ **''జేట్ఠభావసంవత్తనియక''**న్తి.

సంవరేతి సీలసంవరే. **వేరన్తి** పాణాతిపాతాదిపఞ్చవిధం వేరం. తఞ్హి వేరిధమ్మభావతో, వేరహేతుతాయ చ "వేర"న్తి వుచ్చతి. కోసల్లం వుచ్చతి ఞాణం, తేన యుత్తో **కుసలోతి** ఆహ **''కుసలో పన ఞాణసమ్పన్నో''**తి. ఞాణసమ్పదా నామ ఞాణపారిపూరీ, సా చ అగ్గమగ్గవసేన వేదితబ్బా, అగ్గమగ్గో చ నిరవసేసతో కిలేసే పజహతీతి ఆహ **''అరియమగ్గేన...పే.... జహాతీ''**తి. **ఇమం పాపకం జహిత్వాతి** దానేన తావ లోభమచ్ఛరియాదిపాపకం, సీలేన పాణాతిపాతాదిపాపకం జహిత్వా తదఙ్గవసేన పహాయ తతో సమథవిపస్సనాధమ్మేహి విక్ఖమ్భనవసేన, తతో మగ్గపటిపాటియా సముచ్ఛేదవసేన అనవసేసం పాపకం పహాయ. తథా పహీనత్తా ఏవ **రాగాదీనం ఖయా కిలేసనిబ్బానేన** సబ్బసో కిలేసవూపసమేన **నిబ్బుతో** పరినిబ్బుతోతి సఉపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా దేసనాయ కూటం గణ్హన్తో **''ఇతి చున్దస్స...పే.... సమ్పస్సమానో ఉదానం ఉదానేసీ''**తి.

చతుత్థభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

యమకసాలవణ్ణనా

౧౯౮. **ఏవం తం కుసినారాయం హోతీ**తి యథా అనురాధపురస్స థూపారామో దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం, ఏవం తం ఉయ్యానం కుసినారాయ దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం హోతి. **తస్మా**తి యస్మా నగరం పవిసితుకామా ఉయ్యానతో ఉపేచ్చ వత్తన్తి గచ్ఛన్తి ఏతేనాతి ''**ఉపవత్తన**''న్తి **వుచ్చతి,** తం సాలపన్తిభావేన ఠితం సాలవనం. **అన్తరేనా**తి వేమజ్ఝే. **తస్స కిర మఞ్చకస్సా**తి తత్థ పఞ్ఞపియమానస్స తస్స మఞ్చకస్స. **తత్రాపి...పే.... ఏకో పాదభాగస్స,** తస్మా "అన్తరేన యమకసాలాన"న్తి వుత్తం. **సంసిబ్బిత్వా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞఆసత్తవిటపసాఖతాయ సంసిబ్బిత్వా వియ. ''**ఠితసాఖా**''**తిపి వుత్తం** అట్ఠకథాయం. యం పన పాళియం "ఉత్తరసీసకం మఞ్చకం పఞ్ఞపేహీ"తి వుత్తం, తం పచ్ఛిమదస్సనం దట్ఠుం ఆగతానం దేవతానం దట్ఠుం యోగ్యతావసేన వుత్తం. కేచి పన "ఉత్తరదిసావిలోకనముఖం పుబ్బదిసాసీసకం కత్వా మఞ్చకం పఞ్ఞపేహీతి అత్థో"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం.

ఏతే నాగానముత్తమాతి ఏతే గోత్తతో గోచరిఆదినామకా హత్థినాగేసు బలేన సేట్ఠతమా. **మజ్ఝిమట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮) పన కేచి హత్థినో ఇతో అఞ్ఞథా ఆగతా, సో పన నేసం నామమత్తకతో భేదో దట్ఠబ్బో.

పరిభుత్తకాలతో పట్ఠాయ...పే.... పరిక్ఖయం గతం, "న పన పరిభుత్తప్పచ్చయా"తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో దట్ఠబ్బో. **చఙ్గవారే**తి ఊమియం. కతోకాసస్స కమ్మస్స వసేన యథాసముట్ఠితో రోగో ఆరోగ్యం అభిమద్దతీతి కత్వా ఏతమత్థం దస్సేన్తో ''**వియా**''తి వుత్తం. యస్మా భగవా హేట్ఠా వుత్తనయేన కప్పం, కప్పావసేసం వా ఠాతుం సమత్థో ఏవ, తత్తకం కాలం ఠానే పయోజనాభావతో ఆయుసఙ్ఖారే ఓస్సజ్జిత్వా తాదిసస్స కమ్మస్స ఓకాసం అదాసి, తస్మా ఏతమత్థం దస్సేన్తో "వియా"తిపి వత్తుం యుజ్జతియేవ.

కుసలం కాతబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తి "ఏవం మహప్ఫలం, ఏవం మహానిసంసం, మహానుభావఞ్చ తం కుసల"న్తి.

ఏకస్సాపి సత్తస్స వట్టదుక్ఖవూపసమో బుద్ధానం గరుతరో హుత్వా ఉపట్ఠాతి అతిదుల్లభభావతో, తస్మా ''**అపరమ్పి పస్సతీ**''తిఆది వుత్తం, స్వాయమత్థో **మాగణ్డియసుత్తేన** (సు॰ ని॰ ౮౪౧) దీపేతబ్బో.

తతియం పన కారణం సత్తానం ఉప్పజ్జనకఅనత్థపరిహారణన్తి తం దస్సేన్తో పున ''**అపరమ్పి పస్సతీ**''తిఆదిమాహ.

సీహసేయ్యన్తి. ఏత్థ సయనం **సేయ్యా,** సీహస్స వియ సేయ్యా సీహసేయ్యా, తం **సీహసేయ్యం.** అథ వా **సీహసేయ్య**న్తి సేట్ఠసేయ్యం, యదిదం అత్థద్వయం పరతో ఆగమిస్సతి.

"వామేన పస్సేన సేన్తీ"తి ఏవం వుత్తా **కామభోగిసేయ్యా, దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి** దక్ఖిణహత్థస్స సరీరగ్గహణాదియోగక్ఖమతో, పురిసవసేన చేతం వుత్తం.

ఏకేన పస్సేన సయితుం న సక్కోన్తి దుక్ఖుప్పత్తితో.

అయం సీహసేయ్యాతి అయం ఏవం వుత్తా సీహసేయ్యా. ''**తేజుస్సదత్తా**''తి ఇమినా సీహస్స అభీరుభావం దస్సేతి. భీరుకా హి సేసమిగా అత్తనో ఆసయం పవిసిత్వా సన్తాసపుబ్బకం యథా తథా సయన్తి, సీహో పన అభీరుభావతో సతోకారీ భిక్ఖు వియ సతిం ఉపట్ఠాపేత్వావ సయతి. తేనాహ ''**పురిమపాదే**''తిఆది. దక్ఖిణే పురిమపాదే వామస్స పురిమపాదస్స

ఠపనవసేన **ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే** ఠపేత్వా. **పచ్ఛిమపాదే**తి ద్వే పచ్ఛిమపాదే. వుత్తనయేనేవ ఇధాపి ఏకస్మిం ఠానే పాదట్ఠపనం వేదితబ్బం, **రితోకాససల్లక్ఖణం** అభీరుభావేనేవ. **''సీసం పన ఉక్ఖిపిత్వా''**తిఆదినా వుత్తా సీహకిరియా అనుత్రాసపబుజ్ఝనం వియ అభీరుభావసిద్ధా ధమ్మతావసేనేవాతి వేదితబ్బా. **సీహవిజమ్భితవిజమ్భనం** అతివేలం ఏకాకారేన ఠపితానం సరీరావయవానం గమనాదికిరియాసు యోగ్యభావాపాదనత్థం. **తిక్ఖత్తుం సీహనాదనదనం** అప్పేసక్ఖమిగజాతపరిహరణత్థం.

సేతి అబ్యావటభావేన పవత్తతి ఏత్థాతి **సేయ్యా,** చతుత్థజ్ఝానమేవ సేయ్యా **చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా.** కిం పన తం చతుత్థజ్ఝానన్తి? ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం, తతో హి వుట్ఠహిత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా భగవా అనుక్కమేన అగ్గమగ్గం అధిగన్త్వా తథాగతో జాతోతి. "తయిదం పదట్ఠానం నామ, న సేయ్యా, తథాపి యస్మా 'చతుత్థజ్ఝానా వుట్ఠహిత్వా సమనన్తరా భగవా పరినిబ్బాయీ'తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౯) వక్ఖతి, తస్మా లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి ఏవ తథాగతసేయ్యా"తి కేచి, ఏవం సతి పరినిబ్బానకాలికావ తథాగతసేయ్యాతి ఆపజ్జతి, న చ భగవా లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపజ్జనబహులో విహాసి. అగ్గఫలవసేన పవత్తం పనేత్థ చతుత్థజ్ఝానం వేదితబ్బం. తత్థ యథా సత్తానం నిద్దుపగమనలక్ఖణా సేయ్యా భవఙ్గచిత్తవసేన హోతి, సా చ నేసం పఠమజాతిసమన్వయా యేభుయ్యవుత్తికా, ఏవం భగవతో అరియజాతిసమన్వయం యేభుయ్యవుత్తికం అగ్గఫలభూతం చతుత్థజ్ఝానం "తథాగతసేయ్యా"తి వేదితబ్బం. సీహసేయ్యా నామ సేట్ఠసేయ్యాతి ఆహ **''ఉత్తమసేయ్యా''**తి.

నత్థి ఏతిస్సా ఉట్ఠానన్తి **అనుట్ఠానా,** సేయ్యా, తం **అనుట్ఠానసేయ్యం.** "ఇతో ఉట్ఠహిస్సామీ"తి మనసికారస్స అభావతో **''ఉట్ఠానసఞ్ఞం మనసి కరిత్వా''తి న వుత్తం. ఏత్థా**తి ఏతస్మిం అనుట్ఠానసేయ్యుపగమనే. **కాయవసేన అనుట్ఠానం,** న చిత్తవసేన, చిత్తవసేన చ అనుట్ఠానం నామ నిద్దుపగమనన్తి తదభావం దస్సేతుం **''నిద్దావసేనా''**తిఆది వుత్తం. **భవఙ్గస్సా**తి నిద్దుపగమనలక్ఖణస్స భవఙ్గస్స.

సబ్బపాలిఫుల్లాతి సబ్బత్థకమేవ వికసనవసేన ఫుల్లా, న ఏకదేసవికసనవసేన. తేనాహ **''సబ్బే సమన్తతో పుప్ఫితా''**తి. **ఏకచ్ఛన్నా**తి సమ్ఫుల్లపుప్ఫేహి ఏకాకారేన సబ్బత్థేవ ఛాదితా. **ఉల్లోకపదుమానీ**తి హేట్ఠా ఓలోకేన్తాని వియ తిట్ఠనపదుమాని. **మోరపిఞ్ఛకలాపో వియ** పఞ్చవణ్ణపుప్ఫసఞ్ఛాదితత్తా.

నన్దపోక్ఖరణీసమ్భవానీతి నన్దపోక్ఖరణీతీరసమ్భవాని. **మహాతుమ్బమత్త**న్తి ఆళ్హకమత్తం. **పవిట్ఠానీ**తి ఖిత్తాని. **సరీరమేవ ఓకిరన్తీ**తి సరీరమేవ అజ్ఝోకిరన్తి.

దేవతానం ఉపకప్పనచన్దనచుణ్ణానీతి సట్ఠిపి పఞ్ఞాసమ్పి యోజనాని వాయనకసేతవణ్ణచన్దనచుణ్ణాని. **దిబ్బగన్ధజాలచుణ్ణానీ**తి దిబ్బగన్ధదిబ్బచుణ్ణాని. **హరితాలఅఞ్జనచుణ్ణాదీని**పి దిబ్బాని పరమసుగన్ధాని ఏవాతి వేదితబ్బాని. తేనేవాహ **''సబ్బదిబ్బగన్ధవాసవికతియో''**తి.

ఏకచక్కవాళే సన్నిపతిత్వా అన్తలిక్ఖే వజ్జన్తి మహాభినిక్ఖమనకాలే వియ.

తాతి దేవతా. **గన్ధమానా వా**తి మాలం రచన్తియో ఏవ. **అపరినిట్ఠితా వా**తి యథాధిప్పాయం పరియోసితా ఏవ. **హత్థేన హత్థ**న్తి అత్తనో హత్థేన పరస్స హత్థం. **గీవాయ గీవ**న్తి కణ్ఠగాహవసేన అత్తనో గీవాయ పరస్స గీవం. **గహేత్వా**తి ఆమసిత్వా. **మహాయసో మహాయసో**తి ఆమేడితవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలాపవచనం.

౧౯౯. **మహన్తం ఉస్సాహన్తి** తథాగతస్స పూజాసక్కారవసేన పవత్తియమానం మహన్తం ఉస్సాహం **దిస్వా**.

సాయేవ పన పటిపదాతి పుబ్బభాగపటిపదా ఏవ. **అనుచ్ఛవికత్తాతి** అధిగన్తబ్బస్స నవవిధలోకుత్తరధమ్మస్స అనురూపత్తా.

సీలన్తి చారిత్తసీలమాహ. **ఆచారపణ్ణత్తీతి** చారిత్తసీలం. **యావ గోత్రభుతోతి** యావ గోత్రభుఞాణం, తావ పవత్తేతబ్బా సమథవిపస్సనా **సమ్మాపటిపదా.** ఇదాని తం సమ్మాపటిపదం బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ విభావేతుం ‘‘**తస్మా**’’తిఆది వుత్తం. **జినకాళసుత్తన్తి** జినమహావడ్డకినా ఠపితం వజ్జేతబ్బగహేతబ్బధమ్మసన్దస్సనకాళసుత్తం సిక్ఖాపదమరియాదం, ఉపాసకోపాసికావారేసు ‘‘**గన్ధపూజం మాలాపూజం కరోతీ**’’తి వచనం చారిత్తసీలపక్ఖే ఠపేత్వా కరణం సన్ధాయ వుత్తం, తేన భిక్ఖుభిక్ఖునీనమ్పి తథాకరణం అనుఞ్ఞాతమేవాతి దట్ఠబ్బం.

అయఞ్హీతి ధమ్మానుధమ్మపటిపదం సన్ధాయ వదతి.

ఉపవాణత్థేరవణ్ణనా

౨౦౦. **అపనేసీతి** ఠితప్పదేసతో యథా అపగచ్ఛతి, ఏవమకాసి, న పన నిబ్బచ్ఛి. తేనాహ ‘‘**ఆనన్దో**’’తిఆది. **వుత్తసదిసావాతి సమచిత్తపరియాయదేసనాయం** (అ॰ ని॰ ౨.౩౭) వుత్తసదిసా ఏవ. **ఆవారేన్తోతి** ఛాదేన్తో.

యస్మా కస్సపస్సబుద్ధస్స చేతియే ఆరక్ఖదేవతా అహోసి, తస్మా థేరోవ తేజుస్సదో, న అఞ్ఞో అరహన్తోతి ఆనేత్వా యోజనా.

ఇదాని ఆగమనతో పట్ఠాయ తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ‘‘**విపస్సిమ్హి కిర సమ్మాసమ్బుద్ధే**’’తిఆది ఆరద్ధం. ‘‘**చాతుమహారాజికా దేవతా**’’తి ఇదం గోబలీబద్దఞాయేన గహేతబ్బం భుమ్మదేవతాదీనమ్పి తప్పరియాపన్నత్తా. **తేసం** మనుస్సానం.

తత్థాతి కస్సపస్స భగవతో చేతియే.

౨౦౧. **అధివాసేన్తీతి** రోచేన్తి.

ఛిన్నపాతో వియ ఛిన్నపాతో, తం **ఛిన్నపాతం,** భావనపుంసకనిద్దేసో యం. **ఆవట్టన్తీతి** అభిముఖభావేన వట్టన్తి. యత్థ పతితా, తతో కతిపయరతనట్ఠానం వట్టనవసేనేవ గన్త్వా పున యథాపతితమేవ ఠానం వట్టనవసేన ఆగచ్ఛన్తి. తేనాహ ‘‘**ఆవట్టన్తియో పతితట్ఠానమేవ ఆగచ్ఛన్తీ**’’తి. **వివట్టన్తీతి** యత్థ పతితా, తతో వినివట్టన్తి. తేనాహ ‘‘**పతితట్ఠానతో పరభాగం వట్టమానా గచ్ఛన్తీ**’’తి. పురతో వట్టనం **ఆవట్టనం,** ఇతరం తివిధమ్పి **వివట్టనన్తి** దస్సేతుం ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం. **దేవతా ధారేతుం న సక్కోతి** ఉదకం వియ ఓసీదనతో. తేనాహ ‘‘**తత్థా**’’తిఆది. **తత్థాతి** పకతిపథవియం. **దేవతా ఓసీదన్తి** ధాతూనం సణ్హసుఖుమాలభావతో. **పథవియం పథవిం మాపేసున్తి** పకతిపథవియం అత్తనో సరీరం ధారేతుం సమత్థం ఇద్ధానుభావేన పథవిం మాపేసుం.

కామం దోమనస్సే అసతిపి ఏకచ్చో రాగో హోతియేవ, రాగే పన అసతి దోమనస్సస్స అసమ్భవో ఏవాతి తదేకట్ఠభావతోతి ఆహ ''**వీతరాగాతి పహీనదోమనస్సా**''తి. **సిలాథమ్భసదిసా** ఇట్ఠానిట్ఠేసు నిబ్బికారతాయ.

చతుసంవేజనీయట్ఠానవణ్ణనా

౨౦౨. అపారగఙ్గాయాతి గఙ్గాయ ఓరమ్భాగే. ''**సఙ్కారఛడ్డకసమ్మజ్జనియో గహేత్వా**''తిఆది అత్తనో అత్తనో వసనట్ఠానే వత్తకరణాకారదస్సనం. ''**ఏవం ద్వీసు కాలేసూ**''తిఆది నిదస్సనత్థం పచ్చామసనం, తం హేట్ఠా అధిగతం.

కమ్మసాధనో సమ్భావనత్థో **భావనీయ**-సద్దోతి ఆహ ''**మనసా భావితే సమ్భావితే**''తి. దుతియవికప్పే పన భావనం, వడ్ఢనఞ్చ పటిపక్ఖపహానతోతి ఆహ ''**యే వా**''తిఆది.

బుద్ధాదీసు తీసు వత్థూసు **పసన్నచిత్తస్స,** న కమ్మఫలసద్ధామత్తేన. సా చస్స సద్ధాసమ్పదా ఏవం వేదితబ్బాతి ఫలేన హేతుం దస్సేన్తో ''**వత్తసమ్పన్నస్సా**''తి ఆహ. **సంవేగో** నామ సహోత్తప్పఞాణం, అభిజాతిట్ఠానాదీనిపి తస్స ఉప్పత్తిహేతూని భవన్తీతి ఆహ ''**సంవేగజనకానీ**''తి.

చేతియపూజనత్థం చారికా **చేతియచారికా. సగ్గే పతిట్ఠహిస్సన్తియేవ** బుద్ధగుణారమ్మణాయ కుసలచేతనాయ సగ్గసంవత్తనియభావతో.

ఆనన్దపుచ్ఛాకథావణ్ణనా

౨౦౩. ఏత్థాతి మాతుగామే. **అయం ఉత్తమా పటిపత్తి, యదిదం అదస్సనం,** దస్సనమూలకత్తా తప్పచ్చయానం సబ్బానత్థానం. **లోభోతి** కామరాగో. **చిత్తచలనా** పటిపత్తిఅన్తరాయకరో చిత్తక్ఖోభో. **మురుమురాపేత్వాతి** సఅట్ఠికం కత్వా ఖాదనే అనురవదస్సనం. అపరిమితం కాలం దుక్ఖానుభవనం **అపరిచ్ఛిన్నదుక్ఖానుభవనం. విస్సాసోతి** విసఙ్గో ఘుట్టనాభావో. **ఓతారోతి** తత్థ చిత్తస్స అనుప్పవేసో. **అసిహత్థేన** వేరీపురిసేన, **పిసాచేనాపి** ఖాదితుకామేన. **ఆసీదేతి** అక్కమనాదివసేన బాధేయ్య. **అస్సాతి** మాతుగామస్స. **పబ్బజితేహి కత్తబ్బకమ్మన్తి** ఆమిసపటిగ్గహణాది పబ్బజితేహి కాతబ్బం కమ్మం. **సతీతి** వా కాయగతాసతి **ఉపట్ఠాపేతబ్బా.**

౨౦౪. అతన్తిబద్ధాతి అభారవహా. **పేసితచిత్తాతి** నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తా.

౨౦౫. విహతేనాతి కప్పాసవిహననధనునా పబ్బజటానం విజటనవసేన హతేన. తేనాహ ''**సుపోథితేనా**''తి, అసబ్బరణవసేన సుట్ఠు పోథితేనాతి అత్థో, దస్సనీయసంవేజనీయట్ఠానకిత్తనేన చ వసనట్ఠానం కథితం.

ఆనన్దఅచ్ఛరియధమ్మవణ్ణనా

౨౦౭. థేరం అదిస్వా ఆమన్తేసీతి తత్థ అదిస్వా ఆవజ్జన్తో థేరస్స ఠితట్ఠానం, పవత్తిఞ్చ ఞత్వా ఆమన్తేసి.

కాయకమ్మస్స హితభావో హితజ్ఝాసయేన పవత్తితత్తాతి ఆహ ''**హితవుద్ధియా కతేనా**''తి. సుఖభావో కాయికదుక్ఖాభావో, చేతసికసుఖభావో చేతసికసుఖసముట్ఠితత్తా చాతి వుత్తం ''**సుఖసోమనస్సేనేవ కతేనా**''తి.

ఆవిరహోవిభాగతో అద్వయభావతో **అద్వయేనాతి** ఇమమత్థం దస్సేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. సత్థు ఖేత్తభావసమ్పత్తియా, థేరస్స అజ్ఝాసయసమ్పత్తియా చ "ఏత్తకమిద"న్తి పమాణం గహేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ పమాణవిరహితత్తా తస్స కమ్మస్సాతి ఆహ ''**చక్కవాళమ్పి**''తిఆది.

ఏవం పవత్తితేనాతి ఏవం ఓదిస్సకమేత్తాభావనాయ వసేన పవత్తితేన. వివట్టూపనిస్సయభూతం కతం ఉపచితం పుఞ్ఞం ఏతేనాతి **కతపుఞ్ఞో**, అరహత్తాధిగమాయ కతాధికారోతి అత్థో. తేనాహ ''**అభినీహారసమ్పన్నోసీతి దస్సేతీ**''తి.

౨౦౮. కత్థచి సఙ్కుచితం హుత్వా ఠితం మహాపథవిం పత్థరన్తో వియ, పటిసంహటం హుత్వా ఠితం ఆకాసం విత్థారేన్తో వియ, చతుసట్ఠాధికయోజనసతసహస్సుబ్బేధం చక్కవాళగిరిం అధో ఓసారేన్తో వియ, అట్ఠసట్ఠాధికసహస్సయోజనసతసహస్సుబ్బేధం సినేరుం ఉక్ఖిపేన్తో వియ, సతయోజనాయామవిత్థారం మహాజమ్బుం ఖన్ధే గహేత్వా చాలేన్తో వియాతి పఞ్చ హి ఉపమా హి థేరస్స గుణకథా మహన్తభావదస్సనత్థఞ్చేవ అఞ్ఞేసం దుక్కటభావదస్సనత్థఞ్చ ఆగతావ. **ఏతేనేవ చాతి చ**-సద్దేన "అహం ఏతరహి అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో" (దీ॰ ని॰ ౨.౪), "సదేవకస్మిం లోకస్మిం నత్థి మే పటిపుగ్గలో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫; మి॰ ప॰ ౫.౧౧) చ ఏవం ఆదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **బ్యత్తోతి** ఖన్ధకోసల్లాదిసఙ్ఖాతేన వేయ్యత్తియేన సమన్నాగతో. **మేధావీతి** మేధాసఙ్ఖాతాయ సమ్మాభావితాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో.

౨౦౯. పటిసన్థారధమ్మన్తి పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం, ఉపగతానం పన భిక్ఖూనం భిక్ఖునీనఞ్చ పుచ్ఛావిస్సజ్జనవసేన చేవ చిత్తరుచివసేన చ యథాకాలం ధమ్మం దేసేతియేవ, ఉపాసకోపాసికానం పన ఉపనిసిన్నకథావసేన.

మహాసుదస్సనసుత్తదేసనావణ్ణనా

౨౧౦. ఖుద్దక-సద్దో పతిరూపవాచీ, **క**-సద్దో అప్పత్థోతి ఆహ ''**ఖుద్దకనగరకేతి నగరపతిరూపకే సమ్బాధే ఖుద్దకనగరకే**''తి. ధుపరవిసాలసణ్ఠానతాయ తం "ఉజ్జఙ్గలనగరక"న్తి వుత్తన్తి ఆహ ''**విసమనగరకే**''తి. **అఞ్ఞేసం మహానగరానం** ఏకదేసప్పమాణతాయ **సాఖానగరకే.** ఏత్థ చ "ఖుద్దకనగరకే"తి ఇమినా తస్స నగరస్స అప్పకభావో వుత్తో, "ఉజ్జఙ్గలనగరకే"తి ఇమినా భూమివిపత్తియా నిహీనభావో, "సాఖానగరకే"తి ఇమినా అప్పధానభావో. **సారప్పత్తాతి** విభవసారాదినా సారమహత్తం పత్తా.

కహాపణసకటన్తి ఏత్థ "ద్వికుమ్భం **సకటం. కుమ్భో** పన దసమ్బణో"తి వదన్తి. **ద్వే పవిసన్తీతి** ద్వే కహాపణసకటాని ద్వే ఆయవసేన పవిసన్తి.

సుభిక్ఖాతి సులభాహారా, సున్దరాహారా చ. తేనాహ ''**ఖజ్జభోజ్జసమ్పన్నా**''తి. **సద్దం కరోన్తేతి** రవసారినా తుట్ఠభావేన కోఞ్చనాదం కరోన్తే. **అవివిత్తాతి** అసుఞ్ఞా, కదాచి రథో పఠమం గచ్ఛతి, తం అఞ్ఞో అనుబన్ధన్తో గచ్ఛతి, కదాచి దుతియం వుత్తరథో పఠమం గచ్ఛతి, ఇతరో తం అనుబన్ధతి ఏవం **అఞ్ఞమఞ్ఞం అనుబన్ధమానా. ఏత్థాతి** కుసావతీనగరే. తస్స మహన్తభావతో చేవ ఇద్ధాదిభావతో చ నిచ్చం పయోజితానేవ **భేరిఆదీని తూరియాని,** సమ్మ సమ్మాతి వా అఞ్ఞమఞ్ఞం పియాలాపసద్దో **సమ్మ**-సద్దో. కంసతాళాదిసబ్బతాళావచరసద్దో **తాళ**-సద్దో, **కూటభేరి**-సద్దో కుమ్భథూణసద్దో.

ఏవరూపా సద్దా హోన్తి కచవరాకిణ్ణవీథితాయ, అరఞ్ఞో కన్దమూలపణ్ణాదిగ్గహణాయ, తత్థ దుక్ఖజీవికతాయ చాతి యథాక్కమం యోజేతబ్బం. **ఇధ న ఏవం అహోసి** దేవలోకే వియ సబ్బసో పరిపుణ్ణసమ్పత్తికతాయ.

మహన్తం కోలాహలన్తి సద్ధాసమ్పన్నానం దేవతానం, ఉపాసకానఞ్చ వసేన పురతో పురతో మహతీ ఉగ్ఘోసనా హోతి. తత్థ భగవన్తం ఉద్దిస్స కతస్స విహారస్స అభావతో, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ మహన్తభావతో **తే ఆగన్త్వా...పే.... పేసేసి.** పేసేన్తో చ "కథఞ్హి నామ భగవా పచ్ఛిమే కాలే అత్తనో పవత్తిం అమ్హాకం నారోచేసి, నేసం దోమనస్సం మా అహోసీ"తి "అజ్జ ఖో వాసేట్ఠా"తిఆదినా సాసనం పేసేసి.

మల్లానం వన్దనావణ్ణనా

౨౧౧. అఘం దుక్ఖం ఆవేన్తి పకాసేన్తీతి **అఘావినో,** పాకటీభూతదుక్ఖాతి ఆహ ''**ఉప్పన్నదుక్ఖా**''తి. ఞాతిసాలోహితభావేన కులం పరివత్తతి ఏత్థాతి **కులపరివత్తం.** తం తంకులీనభాగేన ఠితో సత్తనికాయో "కులపరివత్తసో"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**కులపరివత్త**''న్తి. తే పన తంతంకులపరివత్తపరిచ్ఛిన్నా మల్లరాజానో తస్మిం నగరే వీథిఆదిసభాగేన వసన్తీతి వుత్తం ''**వీథిసభాగేన చేవ రచ్ఛాసభాగేన చా**''తి.

సుభద్దపరిబ్బాజకవత్థువణ్ణనా

౨౧౨. కఞ్ఛో ఏవ **కఞ్ఛధమ్మో. ఏకతో వాతి** భూమిం అవిభజిత్వా సాధారణతోవ. బీజతో చ అగ్గం గహేత్వా ఆహారం సమ్పాదేత్వా దానం **బీజగ్గం. గబ్భకాలేతి** గబ్భధారణతో పరం ఖీరగ్గహణకాలే. తేనాహ ''**గబ్భం ఫాలేత్వా ఖీరం నిహరిత్వా**''తిఆది. **పుథుకకాలేతి** సస్సానం నాతిపక్కే పుథుకయోగ్యఫలకాలే. **లాయనగ్గన్తి** పక్కస్స సస్సస్స లవనే లవనారమ్భే దానం అదాసి. లునస్స సస్సస్స వేణివసేన బన్ధిత్వా ఠపనం **వేణికరణం.** తస్స ఆరమ్భే దానం **వేణగ్గం.** వేణియో పన ఏకతో కత్వా రాసికరణం **కలాపో.** తత్థ అగ్గదానం **కలాపగ్గం.** కలాపతో నీహరిత్వా మద్దనే అగ్గదానం **ఖలగ్గం.** మద్దితం ఓఫుణిత్వా ధఞ్ఞస్స రాసికరణే అగ్గదానం **ఖలభణ్డగ్గం.** ధఞ్ఞస్స ఖలతో కోట్ఠే పక్ఖిపనే అగ్గదానం **కోట్ఠగ్గం. ఉద్ధరిత్వాతి** కోట్ఠతో ఉద్ధరిత్వా.

''**నవ అగ్గదానాని అదాసీ**''తి ఇమినా "కథం ను ఖో అహం సత్థు సన్తికే అగ్గతోవ ముచ్చేయ్య"న్తి అగ్గగ్గదానవసేన వివట్టూపనిస్సయస్స కుసలస్స కతూపచితత్తా, ఞాణస్స చ తథా పరిపాకం గతత్తా అగ్గధమ్మదేసనాయ తస్స భాజనభావం దస్సేతి. తేనాహ ''**ఇమం అగ్గధమ్మం తస్స దేసేస్సామీ**''తిఆది. **ఓహీయిత్వా** సఙ్కోచం ఆపజ్జిత్వా.

౨౧౩. అఞ్ఞాతుకామోవ న సన్దిట్ఠిం పరామాసీ. **అబ్భఞ్ఞింసూతి** సన్దేహజాతస్స పుచ్ఛావచనన్తి కత్వా **జానింసూతి** అత్థమాహ. తేనాహ పాళియం "సబ్బేవ న అబ్భఞ్ఞింసూ"తి. **నేసన్తి** పూరణాదీనం. **సా పటిఞ్ఞాతి** "కరోతో ఖో మహారాజ కారయతో"తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౬౬) పటిఞ్ఞాతా, సబ్బఞ్ఞుపటిఞ్ఞా ఏవ వా. **నియ్యానికాతి** సప్పాటిహారియా, తేసం వా సిద్ధన్తసఙ్ఖాతా పటిఞ్ఞా వట్టతో నిస్సరణట్ఠేన **నియ్యానికాతి.** సాసనస్స సమ్పత్తియా తేసం సబ్బఞ్ఞుతం, తబ్బిపరియాయతో చ అసబ్బఞ్ఞుతం గచ్ఛతీతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ''**తస్మా**''తిఆది. **అత్థాభావతోతి** సుభద్దస్స సాధేతబ్బఅత్థాభావతో. **ఓకాసాభావతోతి** తథా విత్థారితం కత్వా ధమ్మం దేసేతుం అవసరాభావతో. ఇదాని తమేవ ఓకాసాభావం దస్సేతుం ''**పఠమయామస్మి**''న్తిఆది వుత్తం.

౨౧౪. యేసం సమణభావకరానం ధమ్మానం సమ్పాదనేన సమణో, తే పన ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన అరియమగ్గధమ్మాతి చతుమగ్గసంసిద్ధియా పాళియం చత్తారో సమణా వుత్తాతి తే బాహిరసమయే సబ్బేన సబ్బం నత్థీతి దస్సేన్తో **''పఠమో సోతాపన్నసమణో''**తిఆదిమాహ. **పురిమదేసనాయాతి** ''యస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే''తిఆదినా వుత్తాయ దేసనాయ. బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ అధిప్పేతో అత్థో విభావీయతీతి పఠమనయోపేత్థ ''పురిమదేసనాయా''తి పదేన సఙ్గహితో వాతి దట్ఠబ్బో. అత్తనో సాసనం నియమేన్తో ఆహ ''ఇమస్మిం ఖో''తి యోజనా. **ఆరద్ధవిపస్సకేహీతి** సమాధికమ్మికవిపస్సకేహి, సిఖాప్పత్తవిపస్సకే సన్ధాయ వుత్తం, న పట్ఠపితవిపస్సనే. అపరే పన ''బాహిరకసమయే విపస్సనారమ్భస్స గన్ధోపి నత్థేవాతి అవిసేసవచనమేత''న్తి వదన్తి. **అధిగతట్ఠానన్తి** అధిగతస్స కారణం, తదత్థం పుబ్బభాగపటిపదన్తి అత్థో, యేన సోతాపత్తిమగ్గో అధిగతో, న ఉపరిమగ్గో, సో సోతాపత్తిమగ్గే ఠితో అకుప్పధమ్మతాయ తస్స, తత్థ వా సిద్ధితో ఠితపుబ్బో భూతపుబ్బగతియాతి సోతాపత్తిమగ్గట్ఠో సోతాపన్నో, న సేసఅరియా భూమన్తరుప్పత్తితో. సోతాపన్నో హి అత్తనా అధిగతట్ఠానం సోతాపత్తిమగ్గం అఞ్ఞస్స కథేత్వా సోతాపత్తిమగ్గట్ఠం కరేయ్య, న అట్ఠమకో అసమ్భవతో. **ఏస నయో సేసమగ్గట్ఠేసూతి** ఏత్థాపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **పగుణం కమ్మట్ఠానన్తి** అత్తనో పగుణం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం, ఏతేనేవ ''అవిసేసవచన''న్తి వాదో పటిక్ఖిత్తోతి దట్ఠబ్బో.

సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అధిప్పేతం. తఞ్హి సబ్బఞేయ్యధమ్మావబోధనే ''కుసలం ఛేకం నిపుణ''న్తి వుచ్చతి తత్థ అసఙ్గఅప్పటిహతం పవత్తతీతి కత్వా. **సమధికాని** ఏకేన వస్సేన. ఞాయన్తి ఏతేన చతుసచ్చధమ్మం యాథావతో పటివిజ్ఝన్తీతి **ఞాయో,** లోకుత్తరమగ్గోతి ఆహ **''అరియమగ్గధమ్మస్సా''**తి. పదిస్సతి ఏతేన అరియమగ్గో పచ్చక్ఖతో దిస్సతీతి **పదేసో,** విపస్సనాతి వుత్తం **''పదేసే విపస్సనామగ్గే''**తి. **సమణోపీతి** ఏత్థ పి-సద్దో ''పదేసవత్తీ''తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బోతి ఆహ **''పదేసవత్తి...పే.... నత్థీతి వుత్తం హోతీ''**తి.

౨౧౫. **సోతి** తథావుత్తో అన్తేవాసీ. **తేనాతి** ఆచరియేన. **అత్తనో ఠానే ఠపితో హోతి** పరపబ్బాజనాదీసు నియుత్తత్తా.

సక్ఖిసావకోతి పచ్చక్ఖసావకో, సమ్ముఖసావకోతి అత్థో. **భగవతి ధరమానేతి** ధరమానస్స భగవతో సన్తికే. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. **సబ్బోపి సోతి** సబ్బో సో తివిధోపి. **అయం పన అరహత్తం పత్తో,** తస్మా పరిపుణ్ణగతాయ మత్థకప్పత్తో **పచ్ఛిమో సక్ఖిసావకోతి.**

పఞ్చమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తథాగతపచ్ఛిమవాచావణ్ణనా

౨౧౬. **తన్తి** భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఓవాదకఙ్గం **దస్సేతుం...పే.... వుత్తం** ధమ్మసఙ్గాహకేహీతి అధిప్పాయో. సుత్తాభిధమ్మసఙ్గహితస్స ధమ్మస్స అతిసజ్జనం సమ్బోధనం **దేసనా,** తస్సేవ పకారతో ఞాపనం వేనేయ్యసన్తానే ఠపనం **పఞ్ఞాపనన్తి** **''ధమ్మోపి దేసితో చేవ పఞ్ఞత్తో చా''**తి వుత్తం. తథా వినయతన్తిసఙ్గహితస్స కాయవాచానం వినయనతో ''వినయో''తి లద్ధాధివచనస్స అత్థస్స అతిసజ్జనం సమ్బోధనం **దేసనా,** తస్సేవ పకారతో ఞాపనం అసఙ్కరతో ఠపనం **పఞ్ఞాపనన్తి** **''వినయోపి దేసితో చేవ పఞ్ఞత్తో చా''**తి వుత్తం. అధిసీలసిక్ఖానిద్దేసభావేన సాసనస్స మూలభూతత్తా వినయో పఠమం సిక్ఖితబ్బోతి తం తావ అయముద్దేసం సరూపతో దస్సేన్తో **''మయా హి వో''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సత్తాపత్తిక్ఖన్ధవసేనాతి**

సత్తన్నం ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అవీతిక్కమనీయతావసేన . **సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతి** "ఇదం వో కత్తబ్బం, ఇదం వో న కత్తబ్బ"న్తి కత్తబ్బాకత్తబ్బస్స విభాగేన అనుసాసనతో.

తేన తేనాకారేనాతి తేన తేన వేనేయ్యానం అజ్ఝాసయానురూపేన పకారేన. **ఇమే ధమ్మే**తి ఇమే సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మే. తప్పధానత్తా సుత్తన్తదేసనాయ **''సుత్తన్తపిటకం దేసిత''**న్తి వుత్తం. **సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతి** తంతంచరియానురూపం సమ్మాపటిపత్తియా అనుసాసనతో. కుసలాకుసలాబ్యాకతవసేన **నవ హేతూ. ''సత్త ఫస్సా''**తిఆది సత్తవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయోగవసేన వుత్తం. ధమ్మానులోమే తికపట్ఠానాదయో ఛ, తథా ధమ్మపచ్చనీయే, ధమ్మానులోమపచ్చనీయే, ధమ్మపచ్చనీయానులోమేతి చతువీసతి సమన్తపట్ఠానాని ఏతస్సాతి **చతువీసతిసమన్తపట్ఠానం,** తం పన పచ్చయానులోమాదివసేన విభజియమానం అపరిమాణనయం ఏవాతి ఆహ **''అనన్తనయమహాపట్ఠానపటిమణ్డిత''**న్తి. **సత్థుకిచ్చం సాధేస్సతీ**తి ఖన్ధాదివిభాగేన ఞాయమానం చతుసచ్చసమ్బోధావహత్తా సత్థారా సమ్మాసమ్బుద్ధేన కాతబ్బకిచ్చం నిప్ఫాదేస్సతి.

ఓవదిస్సన్తి అనుసాసిస్సన్తి ఓవాదానుసాసనీకిచ్చనిప్ఫాదనతో.

చారిత్తన్తి సముదాచారా, నవేసు పియాలాపం వుడ్ఢేసు గారవాలాపన్తి అత్థో. తేనాహ "భన్తేతి వా ఆయస్మాతి వా"తి. గారవవచనం హేతం యదిదం భన్తేతి వా ఆయస్మాతి వా, లోకే పన "తత్ర భవ"న్తి, "దేవానం పియా"తి చ గారవవచనమేవ.

"ఆకఙ్ఖమానో సమూహనతూ"తి వుత్తే "న ఆకఙ్ఖమానో న సమూహనతూ"తిపి వుత్తమేవ హోతీతి ఆహ **''వికప్పవచనేనేవ ఠపేసీ''**తి. **బల**న్తి ఞాణబలం. యది అసమూహననం దిట్ఠం, తదేవ చ ఇచ్ఛితం, అథ కస్మా భగవా "ఆకఙ్ఖమానో సమూహనతూ"తి అవోచాతి? తథారూపపుగ్గలజ్ఝాసయవసేన. సన్తి హి కేచి ఖుద్దానుఖుద్దకాని సిక్ఖాపదాని సమాదాయ సంవత్తితుం అనిచ్ఛన్తా, తేసం తథా అవుచ్చమానే భగవతి విఘాతో ఉప్పజ్జేయ్య, తం తేసం భవిస్సతి దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ, తథా పన వుత్తే తేసం విఘాతో న ఉప్పజ్జేయ్య "అమ్హాకం ఏవాయం దోసో, యతో అమ్హేసు ఏవ కేచి సమూహననం న ఇచ్ఛన్తీ"తి. కేచి "సకలస్స పన సాసనస్స సఙ్ఘాయత్తభావకరణత్థం తథా వుత్త"న్తి వదన్తి. యఞ్చ కిఞ్చి సత్థారా సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం సమణా సక్యపుత్తియా సిరసా సమ్పటిచ్ఛిత్వా జీవితం వియ రక్ఖన్తి. తథా హి తే "ఖుద్దానుఖుద్దకాని సిక్ఖాపదాని ఆకఙ్ఖమానో సఙ్ఘో సమూహనతూ"తి వుత్తేపి న సమూహనింసు, అఞ్ఞదత్థు "పురతో వియ తస్స అచ్చయేపి రక్ఖింసు ఏవా"తి సత్థుసాసనస్స , సఙ్ఘస్స చ మహన్తభావదస్సనత్థమ్పి తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి ఆయస్మా ఆనన్దో, అఞ్ఞోపి వా భిక్ఖూ "కతమం పన భన్తే ఖుద్దకం, కతమం అనుఖుద్దక"న్తి న పుచ్ఛింసు సమూహనజ్ఝాసయస్సేవ అభావతో.

న తం ఏవం గహేతబ్బన్తి "నాగసేనత్థేరో ఖుద్దానుఖుద్దకం జానాతీ"తిఆదినా వుత్తం తం నేసం వచనం ఇమినా వుత్తాకారేన న గహేతబ్బం అధిప్పాయస్స అవిదితత్తా. ఇదాని తం అధిప్పాయం విభావేతుం **''నాగసేనత్థేరో హీ''**తిఆది వుత్తం. యస్మా నాగసేనత్థేరో (మిలిన్దపఞ్హే అభేజ్జవగ్గే విత్థారో) పరేసం వాదపథోపచ్ఛేదనత్థం సఙ్గీతికాలే ధమ్మసఙ్గాహకమహాథేరేహి గహితకోట్ఠాసేసు చ అన్తిమకోట్ఠాసమేవ గహేత్వా మిలిన్దరాజానం పఞ్ఞాపేసి. మహాకస్సపత్థేరో పన ఏకసిక్ఖాపదమ్పి అసమూహనితుకామతాయ తథా కమ్మవాచం సావేతి, తస్మా తం తేసం వచనం తథా న గహేతబ్బం.

౨౧౭. ద్వేళ్హకన్తి ద్విధాగాహో, అనేకంసగ్గాహోతి అత్థో. **విమతీ**తి సంసయాపత్తి. తేనాహ "**వినిచ్ఛితుం అసమత్థతా**"తి. **తం వో వదామీ**తి తం సంసయవన్తం భిక్ఖుం సన్ధాయ వో తుమ్హే వదామి.

నిక్కఙ్ఖభావపచ్చక్ఖకరణఞాణం యేవాతి బుద్ధాదీసు తేసం భిక్ఖూనం నిక్కఙ్ఖభావస్స పచ్చక్ఖకారియాభావతో తమత్థం పటివిజ్ఝిత్వా ఠితం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ. **ఏత్థ** ఏతస్మిం అత్థే.

౨౧౮. అప్పమజ్జనం **అప్పమాదో,** సో పన అత్థతో ఞాణూపసఞ్హితా సతి. యస్మా తత్థ సతియా బ్యాపారో సాతిసయో, తస్మా "**సతిఅవిప్పవాసేనా**"తి వుత్తం. **అప్పమాదపదేయేవ పక్ఖిపిత్వా అదాసి** తం అత్థతో, తస్స సకలస్స బుద్ధవచనస్స సఙ్గణ్హనతో చ.

పరినిబ్బుతకథావణ్ణనా

౨౧౯. ఝానాదీసు, చిత్తే చ పరముక్కంసగతవసీభావతాయ "ఏత్తకే కాలే ఏత్తకా సమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సామీ"తి కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా సమాపత్తి సమాపజ్జనం "**పరినిబ్బానపరికమ్మ**"న్తి అధిప్పేతం. **థేరో**తి అనురుద్ధత్థేరో.

అయమ్పి చాతి యథావుత్తపఞ్చసట్ఠియా ఝానానం సమాపన్నభావకథాపి **సఙ్ఖేపకథా** ఏవ, కస్మా ? యస్మా భగవా తదాపి దేవసికం వళఞ్జనసమాపత్తియో సబ్బాపి అపరిహాపేత్వా సమాపజ్జి ఏవాతి దస్సేన్తో "**నిబ్బానపురం పవిసన్తో**"తిఆదిమాహ.

ఇమాని ద్వేపి సమనన్తరానేవ పచ్చవేక్ఖణాయపి యేభుయ్యేనానన్తరియకతాయ ఝానపక్ఖికభావతో, యస్మా భవఙ్గచిత్తం సబ్బపచ్ఛిమం, తతో భవతో చవనతో "చుతీ"తి వుచ్చతి, తస్మా న కేవలం అయమేవ భగవా, అథ ఖో సబ్బేపి సత్తా భవఙ్గచిత్తేనేవ చవన్తీతి దస్సేతుం "**యే హి కేచీ**"తిఆది వుత్తం.

౨౨౦. పటిభాగపుగ్గలవిరహితోతి సీలాదిగుణేహి అసదిసతాయ సదిసపుగ్గలరహితో.

౨౨౧. సఙ్ఖారా వూపసమన్తి ఏత్థాతి **వూపసమో**తి ఏవంసఙ్ఖాతం ఞాతం కథితం **నిబ్బానం.**

౨౨౨. యన్తి పచ్చత్తే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ "**యో కాలం అకరీ**"తి.

సువికసితేనేవాతి పీతిసోమనస్సయోగతో సుట్ఠు వికసితేన ముదితేన. **వేదనం అధివాసేసి** అభావసముదయో కతో సుట్ఠు పరిఞ్ఞాతత్తా. **అనావరణవిమోక్ఖో** సబ్బసో నిబ్బుతభావతో.

౨౨౩. ఆకరోన్తి అత్తనో ఫలాని సమానాకారే కరోన్తీతి **ఆకారా,** కారణాని. **సబ్బాకారవరూపేతే**తి సబ్బేహి ఆకారవరేహి ఉత్తమకారణేహి సీలాదిగుణేహి సమన్నాగతేతి అత్థో.

౨౨౪. కథంభూతాతి కీదిసాభూతా.

చుల్లకద్ధానన్తి పరిత్తం కాలం ద్వత్తినాడికామత్తం వేలం.

బుద్ధసరీరపూజావణ్ణనా

౨౨౭. కంసతాళాది తాళం అవచరతి ఏత్థాతి **''తాళావచర''**న్తి వుచ్చతి ఆతతాదితూరియభణ్డం. తేనాహ **''సబ్బం తూరియభణ్డ''**న్తి.

దక్ఖిణదిసాభాగేనేవాతి అఞ్ఞేన దిసాభాగేన అనాహరిత్వా యమకసాలానం ఠానతో దక్ఖిణదిసాభాగేనేవ, తతోపి **దక్ఖిణదిసాభాగం** హరిత్వా నేత్వా.

జేతవనసదిసేతి సావత్థియా జేతవనసదిసే ఠానే, ''జేతవనసదిసే ఠానే''తిపి పాఠో.

౨౨౮. పసాధనమఙ్గలసాలాయాతి అభిసేకకాలే అలఙ్కరణమఙ్గలసాలాయ.

౨౨౯. దేవదానియోతి తస్స చోరస్స నామం.

మహాకస్సపత్థేరవత్థువణ్ణనా

౨౩౧. పావాయాతి పావా నగరతో. ఆవజ్జనపటిబద్ధత్తా జాననస్స అనావజ్జితత్తా సత్థు పరినిబ్బానం అజానన్తో **''దసబలం పస్సిస్సామీ''**తి థేరో చిన్తేసి, సత్థు సరీరే వా సత్థుసఞ్ఞం ఉప్పాదేన్తో తథా చిన్తేసి. తేనేవాహ ''అథ భగవన్తం ఉక్ఖిపిత్వా''తి. **''ధువం పరినిబ్బుతో భవిస్సతీ''తి చిన్తేసి** పారిసేసఞాయేన. జానన్తోపి థేరో ఆజీవకం పుచ్ఛియేవ, పుచ్ఛనే పన కారణం సయమేవ పకాసేతుం **''కిం పనా''**తిఆది ఆరద్ధం.

అజ్జ సత్తాహపరినిబ్బుతోతి అజ్జ దివసతో పటిలోమతో సత్తమే అహని పరినిబ్బుతో.

౨౩౨. నాళియా వాపకేనాతి నాళియా చేవ థవికాయ చ.

మఞ్జుకేతి మఞ్జుభాణినే మధురస్సరే. **పటిభానేయ్యకేతి** పటిభానవన్తే. **భుఞ్జిత్వా పాతబ్బయాగూతి** పరమం భుఞ్జిత్వా పివితబ్బయాగు.

తస్సాతి సుభద్దస్స వుడ్ఢపబ్బజితస్స.

ఆరాధితసాసనేతి సమాహితసాసనే. **అలన్తి** సమత్థో. **పాపోతి** పాపపుగ్గలో. **ఓసక్కాపేతున్తి** హాపేతుం అన్తరధాపేతుం.

పఞ్చవారాతి పఞ్చ వియ విస్సజ్జనాని ''యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతీ''తిఆదినా, (ధ॰ స॰ ౧.౧) ''యస్మిం సమయే రూపూపపత్తియా మగ్గం భావేతీ''తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧.౨౫౧) చ పవత్తాని **ఏకం ద్వే భూమన్తరాని. మూలే నట్ఠే పిసాచసదిసా భవిస్సామాతి** యథా రుక్ఖే అధివత్థో పిసాచో తస్స సాఖాపరివారే నట్ఠే ఖన్ధం నిస్సాయ వసతి, ఖన్ధే నట్ఠే మూలం నిస్సాయ వసతి, మూలే పన నట్ఠే అనిస్సయోవ హోతి, తథా భవిస్సామాతి అత్థో. అథ

వా **మూలే నట్ఠే**తి పిసాచేన కిర రుక్ఖగచ్ఛాదీనం కఞ్చిదేవ మూలం ఛిన్దిత్వా అత్తనో పుత్తస్స దిన్నం, యావ తం తస్స హత్థతో న విగచ్ఛతి, తావ సో తం పదేసం అదిస్సమానరూపో విచరతి. యదా పన తస్మిం కేనచి అచ్ఛిన్నభావేన వా సతివిప్పవాసవసేన వా నట్ఠే మనుస్సానమ్పి దిస్సమానరూపో విచరతి, తం సన్ధాయాహ ''**మూలే నట్ఠే పిసాచసదిసా భవిస్సామా**''తి.

మం కాయసక్ఖిం కత్వాతి తం పటిపదం కాయేన సచ్ఛికతవన్తం తస్మా తస్సా దేసనాయ సక్ఖిభూతం మం కత్వా. **పటిచ్ఛాపేసి** తం పటిచ్ఛాపనం కస్సపసుత్తేన దీపేతబ్బం.

౨౩౩. చన్దనఘటికాబాహుల్లతో **చన్దనచితకా.**

తం సుత్వాతి తం ఆయస్మతా అనురుద్ధత్థేరేన వుత్తం దేవతానం అధిప్పాయం సుత్వా.

౨౩౪. **దసికతన్తం వా**తి పలివేఠితఅహతకాసికవత్థానం దసఠానేన తన్తుమత్తమ్పి వా. **దారుక్ఖన్ధం వా**తి చన్దనాదిచితకదారుక్ఖన్ధం వా.

౨౩౫. సముదాయేసు పవత్తవోహారానం అవయవేసు దిస్సనతో సరీరస్స అవయవభూతాని అట్ఠీని ''**సరీరానీ**''తి వుత్తాని.

న విప్పకిరింసూతి సరూపేనేవ ఠితాతి అత్థో. ''సేసా విప్పకిరింసూ''తి వత్వా యథా పన తా విప్పకిణ్ణా అహేసుం, తం దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం.

ఉదకధారా నిక్ఖమిత్వా నిబ్బాపేసున్తి దేవతానుభావేన. ఏవం మహతియో బహూ ఉదకధారా కిమత్థాయాతి ఆహ ''**భగవతో చితకో మహన్తో**''తి. మహా హి సో వీసరతనసతికో. **అట్ఠదన్తకేహీ**తి నఙ్గలేహి అట్ఠేవ హి నేసం దన్తసదిసాని పోత్థాని హోన్తి, తస్మా ''అట్ఠదన్తకానీ''తి వుచ్చతి.

ధమ్మకథావ పమాణన్తి అతివియ అచ్ఛరియబ్భుతభావతో పస్సన్తానం, సుణన్తానఞ్చ సాతిసయం పసాదావహభావతో, సవిసేసం బుద్ధానుభావదీపనతో. పరినిబ్బుతస్స హి బుద్ధస్స భగవతో ఏవరూపో ఆనుభావోతి తం పవత్తిం కథేన్తానం ధమ్మకథికానం అత్తనో ఞాణబలానురూపం పవత్తియమానా ధమ్మకథా ఏవేత్థ పమాణం వణ్ణేతబ్బస్స అత్థస్స మహావిసయత్తా, తస్మా వణ్ణనాభూమి నామేసాతి అధిప్పాయో. **చతుజ్జాతియగన్ధపరిభణ్డం కారేత్వా**తి తగరకుఙ్కుమయవనపుప్ఫతమాలపత్తాని పిసిత్వా కతగన్ధేన పరిభణ్డం కారేత్వా. **ఖచిత్వా**తి తత్థ తత్థ ఓలమ్బనవసేన రచేత్వా, గన్ధవత్థూని గహేత్వా గన్థితమాలా **గన్ధదామాని** రతనావళియో **రతనదామాని.** బహికిలఞ్జపరిక్ఖేపస్స, అన్తోసాణిపరిక్ఖేపస్స కరణేన **సాణికిలఞ్జపరిక్ఖేపం కారేత్వా.** వాతగ్గాహినియో పటాకా **వాతపటాకా.** సరభరూపపాదకో పల్లఙ్కో సరభమయపల్లఙ్కో, తస్మిం **సరభమయపల్లఙ్కే.**

సత్తిహత్థా పురిసా **సత్తియో** తంసహచరణతో యథా ''కున్తా పచరన్తీ''తి, తేహి సమన్తతో రక్ఖాపనం పఞ్చకరణన్తి ఆహ ''**సత్తిహత్థేహి పురిసేహి పరిక్ఖిపాపేత్వా**''తి. **ధనూహీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సన్నాహగవచ్ఛికం వియ కత్వా** నిరన్తరావట్ఠితఆరక్ఖసన్నాహేన గవచ్ఛిజాలం వియ కత్వా.

సాధుకీళితన్తి సపరహితం సాధనట్ఠేన సాధూ, తేసం కీళితం ఉళారపుఞ్ఞపసవనతో, సమ్పరాయికత్థావిరోధికం కీళావిహారన్తి అత్థో.

సరీరధాతువిభజనవణ్ణనా

౨౩౬. ఇమినావ నియామేనాతి యేన నీహారేన మహాతలే నిసిన్నో కఞ్చి పరిహారం అకత్వా కేవలం ఇమినా నియామేనేవ. **సుపినకోతి** దుస్సుపినకో. **దుకూలదుపట్టం నివాసేత్వాతి** ద్వే దుకూలవత్థాని ఏకజ్ఝం కత్వా నివాసేత్వా. ఏవఞ్హి తాని సోకసమప్పితస్సాపి అభస్సిత్వా తిట్ఠన్తి.

అభిసేకసిఞ్చకోతి రజ్జాభిసేకే అభిసేకమఙ్గలసిఞ్చకో ఉత్తమమఙ్గలభావతో. **విసఞ్ఞీ జాతో** యథా తం భగవతో గుణవిసేసామతరసఞ్ఞాతాయ అవట్ఠితపేమో పోథుజ్జనికసద్ధాయ పతిట్ఠితపసాదో కతూపకారతాయ సఞ్జనితచిత్తమద్దవో.

సువణ్ణబిమ్బిసకవణ్ణన్తి సువిరచిత అపస్సేనసదిసం.

కస్మా పనేత్థ పావేయ్యకా పాళియం సబ్బపచ్ఛతో గహితా, కిం తే కుసినారాయ ఆసన్నతరాపి సబ్బపచ్ఛతో ఉట్ఠితా? ఆమ, సబ్బపచ్ఛతో ఉట్ఠితాతి దస్సేతుం **''తత్థ పావేయ్యకా''**తిఆది వుత్తం.

ధాతుపాసనత్థన్తి సత్థు ధాతూనం పయిరుపాసనాయ. **నేసం పక్ఖా అహేసుం** ''ఞాయేన తేసం సన్తకా ధాతుయో''తి.

౨౩౭. దోణగజ్జితం నామ అవోచ సత్థు అవత్థత్తయూపసంహితం. ఏతదత్థమేవ హి భగవా మగ్గం గచ్ఛన్తో ''పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తో దోణో బ్రాహ్మణో యావ మే పదవళఞ్జం పస్సతి, తావ మా విగచ్ఛతూ''తి అధిట్ఠాయ అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిసీది. దోణోపి ఖో బ్రాహ్మణో ''ఇమాని సదేవకే లోకే అగ్గపుగ్గలస్స పదానీ''తి సల్లక్ఖేన్తో పదానుసారేన సత్థు సన్తికం ఉపగచ్ఛి, సత్థాపిస్స ధమ్మం దేసేసి, తేనపి సో భగవతి నివిట్ఠసద్ధో అహోసి. ఏతదవోచ, కిం అవోచాతి ఆహ **''సుణన్తు…పే… అవోచా''**తి.

కాయేన ఏకసన్నిపాతా వాచాయ ఏకవచనా అభిన్నవచనా ఏవం సమగ్గా హోథ. తస్స పనిదం కారణన్తి ఆహ **''సమ్మోదమానా''**తి. తేనాహ **''చిత్తేనాపి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్మోదమానా హోథా''**తి.

౨౩౮. తతో తతో సమాగతసఙ్ఘానన్తి తతో తతో అత్తనో వసనట్ఠానతో సమాగన్త్వా సన్నిపతితభావేన సమాగతసఙ్ఘానం. తథా సమాపతితసమూహభావేన **సమాగతగణానం.** వచనసమ్పటిచ్ఛనేన **పటిస్సుణిత్వా.**

ధాతుథూపపూజావణ్ణనా

౨౩౯. యక్ఖగ్గాహో దేవతావేసో. **ఖిపితకం** ధాతుక్ఖోభం ఉప్పాదేత్వా ఖిపితకరోగో. **అరోచకో** ఆహారస్స అరుచ్చనరోగో.

సత్తమదివసేతి సత్తవస్ససత్తమాసతో పరతో సత్తమే దివసే. **బలానురూపేనాతి** విభవబలానురూపేన.

పచ్ఛా సఙ్గీతికారకాతి దుతియం తతియం సఙ్గీతికారకా. **ధాతూనం అన్తరాయం దిస్వాతి** తత్థ తత్థ చేతియే యథాపతిట్ఠాపితభావేనేవ ఠితానం ధాతూనం మిచ్ఛాదిట్ఠికానం వసేన అన్తరాయం దిస్వా, మహాధాతునిధానేన సమ్మదేవ రక్ఖితానం అనాగతే అసోకేన ధమ్మరఞ్ఞా తతో ఉద్ధరిత్వా విత్థారితభావే కతే సదేవకస్స లోకస్స హితసుఖావహభావఞ్చ దిస్వాతి అధిప్పాయో. **పరిచరణమత్తమేవాతి** గహేత్వా పరిచరితబ్బధాతుమత్తమేవ. రాజూనం హత్థే **ఠపేత్వా,** న చేతియేసు. తథా హి పచ్ఛా అసోకమహారాజా చేతియేసు ధాతూనం న లభతి.

పురిమం పురిమం కతస్స గణ్హనయోగ్యం పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం కారేన్తో **అట్ఠ అట్ఠ హరిచన్దనాదిమయే కరణ్డే చ థూపే చ కారేసి.** లోహితచన్దనమయాదీసుపి ఏసేవ నయో. **మణికరణ్డేసూతి** లోహితఙ్కమసారగల్లఫలికమయే ఠపేత్వా అవసేసమణివిచిత్తకేసు కరణ్డేసు.

థూపారామచేతియప్పమాణన్తి దేవానంపియతిస్సమహారాజేన కారితచేతియప్పమాణం.

మాలా మా మిలాయన్తూతి "యావ అసోకో ధమ్మరాజా బహీ చేతియాని కారేతుం ఇతో ధాతుయో ఉద్ధరిస్సతి, తావ మాలా మా మిలాయన్తూ"తి **అధిట్ఠహిత్వా. ఆవిఞ్ఛనరజ్జుయన్తి** అగ్గళావిఞ్ఛనరజ్జుయం. **కుఞ్చికముద్దికన్తి** ద్వారవివరణత్థం కుఞ్చికఞ్చేవ ముద్దికఞ్చ.

వాళసఙ్ఘాతయన్తన్తి కుక్కులం పటిభయదస్సనం అఞ్ఞమఞ్ఞపటిబద్ధగమనాదితాయ సఙ్ఘాటితరూపకయన్తం యోజేసి. తేనాహ **''కట్ఠరూపకానీ''**తిఆది. **ఆణియా బన్ధిత్వాతి** అనేకకట్ఠరూపవిచిత్తయన్తం అత్తనో దేవానుభావేన ఏకాయ ఏవ ఆణియా బన్ధిత్వా విస్సకమ్మో దేవలోకమేవ గతో. **''సమన్తతో''**తిఆది పన తస్మిం ధాతునిదానే అజాతసత్తునో కిచ్చవిసేసానుట్ఠానదస్సనం.

"అసుకట్ఠానే నామ ధాతునిధాన"న్తి రఞ్ఞా పుచ్ఛితే "తస్మిం సన్నిపాతే విసేసలాభినో నాహేసు"న్తి కేచి. "అత్తానం నిగూహిత్వా తస్స వుడ్ఢతరస్స వచనం నిస్సాయ వీమంసన్తో జానిస్సతీతి న కథేసు"న్తి అపరే. **యక్ఖదాసకేతి** ఉపహారాదివిధినా దేవతావేసనకే భూతావిగ్గాహకే.

ఇమం పదన్తి "ఏవమేతం భూతపుబ్బ"న్తి దుతియసఙ్గీతికారేహి ఠపితం ఇమం పదం. మహాధాతునిధానమ్పి తస్స అత్థం కత్వా **తతియసఙ్గీతికారాపి ఠపయింసు.**

మహాపరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౪. మహాసుదస్సనసుత్తవణ్ణనా

కుసావతీరాజధానీవణ్ణనా

౨౪౨. సోవణ్ణమయాతి సువణ్ణమయా. **అయం పాకారోతి** సబ్బరతనమయో పాకారో. **తయో తయోతి** అన్తో చ తయో, బహి చ తయోతి తయో తయో.

ఏసికత్థమ్భో ఇన్దఖీలో నగరసోభనో అలఙ్కారత్థమ్భో. అఙ్గీయతి ఞాయతి పుథులభావో ఏతేనాతి **అఙ్గం,** పరిక్ఖేపో. తిపోరిసం అఙ్గం ఏతిస్సాతి **తిపోరిసఙ్గా.** తేనాహ ''**తేనా**''తిఆది. **తేన** పఞ్చహత్థప్పమాణేన తిపోరిసేన. **పణ్ణఫలేసుపీతి** సబ్బరతనమయానం తాలానం పణ్ణఫలేసుపి. **ఏసేవ నయోతి** ''పణ్ణేసు ఏకం పత్తకం సోవణ్ణమయం, ఏకం రూపియమయం. ఫలేసుపి ఏకో లేఖాభావో సోవణ్ణమయో, ఏకో రూపియమయో''తిఆదికో అయమత్థో అతిదిట్ఠో. **పాకారన్తరేతి** ద్విన్నం ద్విన్నం పాకారానం అన్తరే. **ఏకేకా హుత్వా ఠితా** తాలపన్తి.

ఛేకోతి పటు సువిసదో, సో చస్స పటుభావో మనోసారోతి ఆహ ''**సున్దరో**''తి. **రఞ్జేతున్తి** రాగం ఉప్పాదేతుం. **ఖమతేవాతి** రోచతేవ. **న బీభచ్ఛేతీతి** న తజ్జేతి, సోతసుఖభావతో పియాయితబ్బో చ హోతి. కుమ్భథుణదద్దరికాది **ఏకతలం తూరియం. ఉభయతలం** పాకటమేవ. **సబ్బతో పరియోనద్ధం** చతురస్సఅమ్బణకం, పణవాది చ. **వంసాదీతి ఆది**-సద్దేన సఙ్ఖాదికం సఙ్గణ్హాతి. **సుముచ్ఛితస్సాతి** సుట్ఠు పరియత్తస్స. **పమాణేతి** నాతిదళ్హనాతిసిథిలతాసఙ్ఖాతే మజ్ఝిమే ముచ్ఛనప్పమాణే . **హత్థం వా పాదం వా చాలేత్వాతి** హత్థలయపాదలయే సజ్జేత్వా. **నచ్చన్తాతి** సాఖానచ్చం నచ్చన్తా.

చక్కరతనవణ్ణనా

౨౪౩. ఉపోసథం వుచ్చతి అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం సబ్బదివసేసు గహట్ఠేహి రక్ఖితబ్బసీలం, సమాదానవసేన తం తస్స అత్థీతి ఉపోసథికో, తస్స **ఉపోసథికస్స.** తేనాహ ''**సమాదిన్నఉపోసథఙ్గస్సా**''తి. **తదాతి** తస్మిం కాలే. కస్మిం పన కాలేతి? యస్మిం కాలే చక్కవత్తిభావసంవత్తనియదానసీలాదిపుఞ్ఞసమ్భారసముదాగమసమ్పన్నో పూరితచక్కవత్తివత్తో కాలదీపదేసవిసేసపచ్చాజాతియా చేవ కులరూపభోగాధిపతేయ్యాదిగుణవిసేససమ్పత్తియా చ తదనురూపే అత్తభావే ఠితో హోతి, తస్మిం కాలే. తాదిసే హి కాలే చక్కవత్తిభావీ పురిసవిసేసో యథావుత్తగుణసమన్నాగతో రాజా ఖత్తియో ముద్ధావసిత్తో విసుద్ధసీలో అనుపోసథం సతసహస్సవిస్సజ్జనాదినా సమ్మాపటిపత్తిం పటిపజ్జతి, న యదా చక్కరతనం ఉప్పజ్జతి, తదా ఏవ. ఇమే చ విసేసా సబ్బచక్కవత్తీనం సాధారణవసేన వుత్తా. తేనాహ ''**పాతోవ...పే.... ధమ్మతా**''తి. బోధిసత్తానం పన చక్కవత్తిభావావహగుణాపి చక్కవత్తిగుణాపి సాతిసయావ హోన్తి.

వుత్తప్పకారపుఞ్ఞకమ్మపచ్చయన్తి చక్కవత్తిభావావహదానదమసంయమాదిపుఞ్ఞకమ్మహేతుకం. **నీలమణిసఙ్ఘాతసదిసన్తి** ఇన్దనీలమణిసఞ్చయసమానం. **దిబ్బానుభావయుత్తత్తాతి** దస్సనేయ్యతా, మనుఞ్ఞఘోసతా, ఆకాసగామితా, ఓభాసవిస్సజ్జనా, అప్పటిఘాతతా, రఞ్ఞో ఇచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తికారణతాతి ఏవమాదీహి దిబ్బసదిసేహి ఆనుభావేహి సమన్నాగతత్తా, ఏతేన దిబ్బం వియాతి దిబ్బన్తి దస్సేతి. న హి తం దేవలోకపరియాపన్నం. సహస్సం అరా

ఏతస్సాతి వా **సహస్సారం. సబ్బేహి ఆకారేహీ**తి సబ్బేహి సున్దరేహి పరిపుణ్ణావయవే లక్ఖణసమ్పన్నే చక్కే ఇచ్ఛితబ్బేహి ఆకారేహి. **పరిపూర**న్తి పరిపుణ్ణం, సా చస్సా పారిపూరిం ఇదానేవ విత్థారేస్సతి.

పనాళీతి ఛిద్దం. **సుద్ధసినిద్ధదన్తపన్తియా** నిబ్బివరాయాతి అధిప్పాయో. తస్సా పన పనాళియా సమన్తతో పస్సస్స రజతమయత్తా **సారరజతమయా** వుత్తా. యస్మా చస్స చక్కస్స రథచక్కస్స వియ అన్తోభావో నామ నత్థి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఉభోసుపి బాహిరన్తేసూ**’’తి. కతపరిక్ఖేపా హోతి పనాళీతి యోజనా. **నాభిపనాళిపరిక్ఖేపపట్టేసూ**తి నాభిపరిక్ఖేపపట్టే చేవ నాభియా పనాళిపరిక్ఖేపపట్టే చ.

తేసన్తి అరానం. **ఘటకా** నామ అలఙ్కారభూతా ఖుద్దకపుణ్ణఘటా. తథా **మణికా** నామ ముత్తావళికా. **పరిచ్ఛేదలేఖా** తస్స తస్స పరిచ్ఛేదదస్సనవసేన ఠితా పరిచ్ఛిన్నలేఖా. **ఆది**-సద్దేన మాలాకమ్మాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సువిభత్తానేవా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంకిణ్ణత్తా సుట్ఠు విభత్తాని.

‘‘**సురత్తా**’’తిఆదీసు **సురత్త**గ్గహణేన మహానామవణ్ణతం పటిక్ఖిపతి, **సుద్ధ**గ్గహణేన సంకిలిట్ఠతం, **సినిద్ధ**గ్గహణేన లూఖతం. కామం తస్స చక్కరతనస్స నేమిమణ్డలం అసన్ధికమేవ నిబ్బత్తం, సబ్బత్థకమేవ పన కేవలం పవాళవణ్ణేన చ సోభతీతి పకతిచక్కస్స సన్ధియుత్తట్ఠానే సురత్తసువణ్ణపట్టాదిమయాహి వట్టపరిచ్ఛేదలేఖాహి పఞ్ఞాయమానాహి ససన్ధికా వియ దిస్సన్తీతి ఆహ ‘‘**సన్ధీసు పనస్సా**’’తిఆది.

నేమిమణ్డలపిట్ఠియన్తి నేమిమణ్డలస్స పిట్ఠిపదేసే. ఆకాసచారిభావతో హిస్స తత్థ వాతగ్గాహీ పవాళదణ్డో హోతి. **దసన్నం దసన్నం అరానం అన్తరే**తి దసన్నం దసన్నం అరానం అన్తరే సమీపే పదేసే. **ఛిద్దమణ్డలఖచితో**తి మణ్డలసణ్ఠానఛిద్దవిచిత్తో. **సుకుసలసమన్నాహతస్సా**తి సుట్ఠు కుసలేన సిప్పినా పహతస్స, వాదితస్సాతి అత్థో. **వగ్గూ**తి మనోరమో. **రజనీయో**తి సుణన్తానం రాగుప్పాదకో. **కమనీయో**తి కన్తో. **సమోసరితకుసుమదామా**తి ఓలమ్బితసుగన్ధకుసుమదామా. **నేమిపరిక్ఖేపస్సా**తి నేమిపరియన్తపరిక్ఖేపస్స. నాభిపనాళియా ద్విన్నం పస్సానం వసేన ‘‘**ద్విన్నమ్పి నాభిపనాళీన**’’న్తి వుత్తం. ఏకా ఏవ హి సా పనాళి. **యేహీ**తి యేహి ద్వీహి ముఖేహి. పున **యేహీ**తి యేహి ముత్తకలాపేహి.

ఓధాపయమానన్తి సోతుం అవహితాని కురుమానం.

చన్దో పురతో చక్కరతనం పచ్ఛాతి ఏవం **పుబ్బాపరియేన** పుబ్బాపరభావేన.

అన్తేపురస్సాతి అనురాధపురే రఞ్ఞో అన్తేపురస్స. **ఉత్తరసీహపఞ్జరసదిసే**తి తదా రఞ్ఞో పాసాదే తాదిసస్స ఉత్తరదిసాయ సీహపఞ్జరస్స లబ్భమానత్తా వుత్తం. **సుఖేన సక్కా**తి కిఞ్చి అనారుహిత్వా, సరీరఞ్చ అనుల్లఙ్ఘిత్వా యథాఠితేనేవ హత్థేన పుప్ఫముట్ఠియో ఖిపిత్వా **సుఖేన సక్కా హోతి పూజేతుం.**

నానావిరాగరతనప్పభాసముజ్జలన్తి నానావిధవిచిత్తవణ్ణరతనోభాసపభస్సరం. **ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తే**తి ఆగన్త్వా ఠితట్ఠానతో ఉపరి ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తే.

౨౪౪. రాజాయుత్తాతి రఞ్ఞో కిచ్చే ఆయుత్తకపురిసా.

సినేరుం వామపస్సేన కత్వా తస్స ధురతరం గచ్ఛన్తో "**వామపస్సేన సినేరుం పహాయా**"తి వుత్తం.

వినిబ్బేధేనాతి తిరియం వినివిజ్ఝనవసేన. **సన్నివేసక్ఖమో**తి ఖన్ధావారసన్నివేసయోగ్యో. **సులభాహారుపకరణో**తి సుఖేనేవ లద్ధబ్బధఞ్ఞగోరసదారుతిణాదిభోజనసాధనో.

పరచక్కన్తి పరస్స రఞ్ఞో సేనా, ఆణా వా.

ఆగమననన్దనోతి ఆగమనేన నన్దిజననో. గమనేన సోచేతీతి **గమనసోచనో. ఉపకప్పేథా**తి ఉపరూపరి కప్పేథ, సంవిదహథ ఉపనేథాతి అత్థో. **ఉపపరిక్ఖిత్వా**తి హేతుతోపి సభావతోపి ఫలతోపి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికాదిఆదీనవతోపి వీమంసిత్వా. విభావేన్తి పఞ్ఞాయ అత్థం విభూతం కరోన్తీతి **విభావినో,** పఞ్ఞవన్తో. **అనుయన్తా**తి అనువత్తకా, అనువత్తకభావేనేవ, పన రఞ్ఞో చ మహానుభావేన తే జిగుచ్ఛనవసేన పాపతో అనోరమన్తాపి ఏకచ్చే ఓత్తప్పవసేన ఓరమన్తీతి వేదితబ్బం.

ఓగచ్ఛమానన్తి ఓసీదన్తం. **యోజనమత్త**న్తి విత్థారతో యోజనమత్తం పదేసం. గమ్భీరభావేన పన యథా భూమి దిస్సతి, ఏవం ఓగచ్ఛతి. తేనాహ "**మహాసముద్దతల**"న్తిఆది. **అన్తే చక్కరతనం** ఉదకేన సేనాయ అనజ్ఝోత్థరణత్థం. పురత్థిమో మహాసముద్దో పరియన్తో ఏతస్సాతి పురత్థిమమహాసముద్దపరియన్తో, తం **పురత్థిమమహాసముద్దపరియన్తం,** పురత్థిమమహాసముద్దం పరియన్తం కత్వాతి అత్థో.

చాతురన్తాయాతి చతుసముద్దన్తాయ, పురత్థిమదిసాదిచతుకోట్ఠాసన్తాయ వా. **సోభయమానం వియా**తి **వియ**-సద్దో నిపాతమత్తం. అత్తనో అచ్ఛరియగుణేహి సోభన్తమేవ హి తం తిట్ఠతి. పాళియమ్పి హి "ఉపసోభయమానం" త్వేవ వుత్తం.

హత్థిరతనవణ్ణనా

౨౪౬. హరిచన్దనాదీహీతి **ఆది**-సద్దేన చతుజ్జాతియగన్ధాదిం సఙ్గణ్హాతి. **ఆగమనం చిన్తేథాతి వదన్తి** చక్కవత్తివత్తస్స పూరితతాయ పరిచితత్తా. కాళతిలకాదీనం అభావేన **విసుద్ధసేతసరీరో. సత్తపతిట్ఠో**తి భూమిఫుసనకేహి వాలధి, వరఙ్గం, హత్థోతి ఇమేహి చ తీహి, చతూహి పాదేహి చాతి సత్తహి అవయవేహి పతిట్ఠితత్తా సత్తపతిట్ఠో. **సబ్బకనిట్ఠో**తి సబ్బేహి ఛద్దన్తకులహత్థీహి హీనో. **ఉపోసథకులా సబ్బజేట్ఠో**తి ఉపోసథకులతో ఆగచ్ఛన్తో తత్థ సబ్బప్పధానో ఆగచ్ఛతీతి యోజనా. **వుత్తనయేనా**తి "మహాదానం దత్వా"తిఆదినా వుత్తేన నయేన. చక్కవత్తీనం, చక్కవత్తిపుత్తానఞ్చ చక్కవత్తిం ఉద్దిస్స **చిన్తయన్తానం ఆగచ్ఛతి. అపనేత్వా**తి అత్తనో ఆనుభావేన అపనేత్వా. గన్ధమేవ హి తస్స ఇతరే హత్థీ న సహన్తి.

ఘరధేనువచ్ఛకో వియాతి ఘరే పరిచితధేనుయా తత్థేవ జాతసంవద్ధవచ్ఛకో వియ. **సకలపథవి**న్తి సకలం జమ్బుదీపసఞ్ఞితం పథవిం.

అస్సరతనవణ్ణనా

౨౪౭. సిన్ధవకులతోతి సిన్ధవస్సాజానీయకులతో.

మణిరతనవణ్ణనా

౨౪౭. సకటనాభిసమపరిణాహన్తి పరిణాహతో మహాసకటస్స నాభియా సమప్పమాణం. **ఉభోసు అన్తేసూతి** హేట్ఠా, ఉపరి చాతి ద్వీసు అన్తేసు. **కణ్ణికపరియన్తతోతి** ద్విన్నం కఞ్చనపదుమానం కణ్ణికాయ పరియన్తతో. **ముత్తాజాలకే ఠపేత్వాతి** సువిసుద్ధే ముత్తమయే జాలకే పతిట్ఠాపేత్వా. **అరుణుగ్గమనవేలా వియాతి** అరుణుగ్గమనసీసేన సూరియుదయక్ఖణం ఉపలక్ఖేతి.

ఇత్థిరతనవణ్ణనా

౨౪౯. "ఇత్థిరతనం పాతుభవతీ"తి వత్వా కుతస్సా పాతుభావోతి దస్సేతుం **''మద్దరాజకులతో''**తిఆది వుత్తం. మద్దరట్ఠం కిర జమ్బుదీపే అభిరూపానం ఇత్థీనం ఉప్పత్తిట్ఠానం. తథా హి "సిఞ్చయమహారాజస్స దేవీ, వేస్సన్తరమహారాజస్స దేవీ, భద్దకాపిలానీ"తి ఏవమాది ఇత్థిరతనం మద్దరట్ఠే ఏవ ఉప్పన్నం. **పుఞ్ఞానుభావేనాతి** చక్కవత్తిరఞ్ఞో పుఞ్ఞతేజేన.

సణ్ఠానపారిపూరియాతి హత్థపాదాదిసరీరావయవానం సుసణ్ఠితాయ. అవయవపారిపూరియా హి సముదాయపారిపూరిసిద్ధి . **రూపన్తి** సరీరం "రూపం త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౬) వియ. **దస్సనీయాతి** సురూపభావేన పస్సితబ్బయుత్తా. తేనాహ **''దిస్సమానావా''**తిఆది. **సోమనస్సవసేన చిత్తం పసాదేతి** యోనిసో చిన్తేన్తానం కమ్మఫలసద్ధాయ వసేన. **పసాదావహత్తాతి** కారణవచనేన యథా పాసాదికతాయ వణ్ణపోక్ఖరతాసిద్ధి వుత్తా, ఏవం దస్సనీయతాయ పాసాదికతాసిద్ధి, అభిరూపతాయ చ దస్సనీయతాసిద్ధి వత్తబ్బాతి నయం దస్సేతి. పటిలోమతో వా వణ్ణపోక్ఖరతాయ పాసాదికతాసిద్ధి, పాసాదికతాయ దస్సనీయతాసిద్ధి, దస్సనీయతాయ అభిరూపతాసిద్ధి యోజేతబ్బా. ఏవం సరీరసమ్పత్తివసేన అభిరూపతాదికే దస్సేత్వా ఇదాని సరీరే దోసాభావవసేనపి తే దస్సేతుం **''అభిరూపా వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా పమాణయుత్తా, ఏవం ఆరోహపరిణాహయోగతో చ పాసాదికా నాతిదీఘతాదయో, ఏవం మనుస్సానం దిబ్బరూపతాసమ్పత్తిపీతి **''అప్పత్తా దిబ్బవణ్ణ''**న్తి వుత్తం.

ఆరోహసమ్పత్తి వుత్తా ఉబ్బేధేన పాసాదికభావతో. **పరిణాహసమ్పత్తి** వుత్తా కిసథూలదోసాభావతో. **వణ్ణసమ్పత్తి వుత్తా** వివణ్ణతాభావతో. **కాయవిపత్తియాతి** సరీరదోసస్స. **సతవారవిహతస్సాతి** సత్తక్ఖత్తుం విహతస్స, "సతవారవిహతస్సా"తి చ ఇదం కప్పాసపిచువసేన వుత్తం, తూలపిచునో పన విహననమేవ నత్థి. కుఙ్కుమతగరతురుక్ఖయవనపుప్ఫాని **చతుజ్జాతి.** "తమాలతగరతురుక్ఖయవనపుప్ఫానీ"తి అపరే.

అగ్గిదడ్ఢా వియాతి ఆసనగతేన అగ్గినా దడ్ఢా వియ. **పఠమమేవాతి** రాజానం దిస్వాపి కిచ్చన్తరప్పసుతా అహుత్వా కిచ్చన్తరతో పఠమమేవ, దస్సనసమకాలం ఏవాతి అత్థో. రఞ్ఞో నిసజ్జాయ పచ్ఛా నిపాతనం నిసీదనం సీలం ఏతిస్సాతి **పచ్ఛానిపాతినీ.** తం తం అత్తనా రఞ్ఞో కాతబ్బకిచ్చం "కిం కరోమీ"తి పుచ్ఛితబ్బతాయ కిం కరణం పటిసావేతీతి **కింకారపటిస్సావినీ.**

మాతుగామో నామ యేభుయ్యేన సఠజాతికో, ఇత్థిరతనస్స పన తం నత్థీతి దస్సేతుం **''స్వాస్సా''**తిఆది వుత్తం.

గుణాతి రూపగుణా చేవ ఆచారగుణా చ. **పురిమకమ్మానుభావేనాతి** కతస్స పురిమకమ్మస్సానుభావేన ఇత్థిరతనస్స తబ్భావసంవత్తనియస్స పురిమకమ్మస్స ఆనుభావేన. చక్కవత్తినోపి పరివారసమ్పత్తిసంవత్తనియం పుఞ్ఞకమ్మం తాదిసస్స

ఫలవిసేసస్స ఉపనిస్సయో హోతియేవ. తేనాహ ''**చక్కవత్తినో పుఞ్ఞం ఉపనిస్సాయా**''తి, ఏతేన సేసేసుపి సవిఞ్ఞాణకరతనేసు అత్తనో కమ్మవసేన నిబ్బత్తేసుపి తేసం తేసం విసేసానం తదుపనిస్సయతా విభావితా ఏవాతి దట్ఠబ్బా. పుబ్బే ఏకదేసవసేన లబ్భమానా పారిపూరీ రఞ్ఞో చక్కవత్తిభావూపగమనతో పట్ఠాయ సబ్బాకారపరిపూరా జాతా.

గహపతిరతనవణ్ణనా

౨౨౦. పకతియా వాతి సభావేనేవ చక్కరతనపాతుభావతో పుబ్బేపి. యాదిసం రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స పుఞ్ఞబలం నిస్సాయ యథావుత్తా చక్కరతనానుభావనిబ్బత్తి, తాదిసం ఏతస్స పుఞ్ఞబలం నిస్సాయ గహపతిరతనస్స కమ్మవిపాకజం దిబ్బచక్ఖుం నిబ్బత్తేతీతి ఆహ ''**చక్కరతనానుభావసహిత**''న్తి. కారణస్స హి ఏకసన్తతిపతితతాయ, ఫలస్స చ సమానకాలికతాయ తథావచనం.

పరిణాయకరతనవణ్ణనా

౨౨౧. ''అయం ధమ్మో, అయం అధమ్మో''తిఆదినా కమ్మస్సకతావబోధనసఙ్ఖాతస్స పణ్డితభావస్స అత్థితాయ **పణ్డితో.** బాహుసచ్చబ్యత్తియా **బ్యత్తో.** సభావసిద్ధాయ మేధాసఙ్ఖాతాయ పకతిపఞ్ఞాయ అత్థితాయ **మేధావీ.** అత్తనో యాథావబుద్ధమత్థం పరేసం విభావేతుం పకాసేతుం సమత్థతాయ **విభావీ. ఠపేతు**న్తి ఠపేతుం.

చతుఇద్ధిసమన్నాగతవణ్ణనా

౨౨౨. విపచ్చనం విపాకో, విపాకో ఏవ **వేపాకో** యథా ''వికతమేవ వేకత''న్తి. సమం నాతిసీతనాచ్చుణ్హతాయ అవిసమం భుత్తస్స వేపాకో ఏతిస్సా అత్థీతి సమవేపాకినీ, తాయ **సమవేపాకినియా.**

ధమ్మపాసాదపోక్ఖరణివణ్ణనా

౨౨౩. జనరాసిం కారేత్వా తేన జనరాసినా ఖణిత్వా **న మాపేసి.** కిఞ్చరహీతి ఆహ ''**రఞ్ఞో పనా**''తిఆది. తత్థ కారణం పరతో ఆగమిస్సతి. **ఏకాయ** వేదికాయ **పరిక్ఖిత్తా** పోక్ఖరణియో . **పరివేణపరిచ్ఛేదపరియన్తే**తి ఏత్థ **పరివేణం** నామ సమన్తతో వివటఙ్గణభూతం పోక్ఖరణియా తీరం, తస్స పరిచ్ఛేదభూతే పరియన్తే **ఏకాయ** వేదికాయ పరిక్ఖిత్తా పోక్ఖరణియో. **ఏతదహోసీ**తి ఏతం ''యంనూనాహం ఇమాసు పోక్ఖరణీసూ''తిఆదికం అహోసీతి. **సబ్బోతుక**న్తి సబ్బేసు ఉతూసు పుప్ఫనకం. **నానావణ్ణఉప్పలబీజాదీనీ**తి రత్తనీలాదినానావణ్ణపుప్ఫేన పుప్ఫనకఉప్పలబీజాదీని. **జలజథలజమాల**న్తి జలజథలజపుప్ఫమాలం.

౨౨౪. పరిచారవసేనాతి తఙ్ఖణికపరిచారవసేన, ఇదఞ్చ పఠమం పట్ఠపితనియామేనేవ వుత్తం, పచ్ఛా పన యానసయనాదీని వియ ఇత్థియోపి అత్థికానం పరిచ్చత్తా ఏవ. తేనాహ ''ఇత్థీహిపీ''తిఆది. **పరిచ్చాగవసేనా**తి నిరపేక్ఖపరిచ్చాగవసేన. దీయతీతి **దానం,** దేయ్యవత్థు. తం అగ్గీయతి నిస్సజ్జీయతి ఏత్థాతి **దానగ్గం,** పరివేసనట్ఠానం. **తాదిసాని అత్థీ**తి యాదిసాని రఞ్ఞో దానగ్గే ఖోమసుఖుమాదీని వత్థాని, తాదిసాని **యేసం** అత్తనో సన్తకాని సన్తి. **ఓహాయా**తి పహాయ తత్థేవ ఠపేత్వా. అత్థో అత్థి యేసం తేతి **అత్థికా.** ఏవం **అనత్థికా**పి దట్ఠబ్బా.

౨౫౫. **కలహసద్దోపీతి పి**-సద్దేన దానాధిప్పాయేన గేహతో నీహతం పున గేహం పవేసేతుం న యుత్తన్తి ఇమమత్థం సముచ్చేతి. తేనాహ ''**న ఖో ఏతం అమ్హాకం పతిరూప**''న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౫౫).

౨౫౬. **ఉణ్హీసమత్థకేతి** సిఖాపరియన్తమత్థకే. **పరిచ్ఛేదమత్థకేతి** పాసాదఙ్గణపరిచ్ఛేదస్స మత్థకే.

౨౫౮. **హరతీతి** అతివియ పభస్సరభావేన చక్ఖూని పటిహరన్తం దుద్దిక్ఖతాయ దిట్ఠియో హరతి అపనేన్తం వియ హోతి. తం పన హరణం నేసం పరిప్ఫన్దనేనాతి ఆహ ''**ఫన్దాపేతీ**''తి.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఝానసమ్పత్తివణ్ణనా

౨౬౦. **మహతియా ఇద్ధియాతి** మహన్తేన ఇచ్ఛితత్థసమిజ్ఝనేన. **తేసంయేవ** ఇచ్ఛితిచ్ఛితత్థానం. ''**అనుభవితబ్బాన**''న్తి ఇమినా ఆనుభావ-సద్దస్స కమ్మసాధనతం దస్సేతి. పుబ్బే సమ్పన్నం కత్వా దేయ్యధమ్మపరిచ్చాగస్స కతభావం దస్సేన్తో ''**సమ్పత్తిపరిచ్చాగస్సా**''తి ఆహ. అత్తానం దమేతి ఏతేనాతి **దమో.**

బోధిసత్తపుబ్బయోగవణ్ణనా

అస్సాతి మహాసుదస్సనరఞ్ఞో. **ఏకో థేరోతి** అప్పఞ్ఞాతో నామగోత్తతో అఞ్ఞతరో పుథుజ్జనో థేరో. **థేరం దిస్వాతి** అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిసిన్నం దిస్వా. **కట్ఠత్థరణన్తి** కట్ఠమయం అత్థరణం, దారుఫలకన్తి అత్థో.

పరిభోగభాజనన్తి పానీయపరిభోజనీయాదిపరిభోగయోగ్యం భాజనం. **ఆరకణ్టకన్తి** సూచివిజ్ఝనకకణ్టకం. **పిప్ఫలికన్తి** ఖుద్దకసత్థకం. **ఉదకతుమ్బకన్తి** కుణ్డికం.

కూటాగారద్వారేయేవ నివత్తేసీతి కూటాగారం పవిట్ఠకాలతో పట్ఠాయ తేసం మిచ్ఛావితక్కానం పవత్తియా ఓకాసం నాదాసి.

౨౬౧. **కసిణమేవ పఞ్ఞాయతి** మహాపురిసస్స తత్థ తత్థ కతాధికారత్తా, తేసఞ్చ పదేసానం సుపరికమ్మకతకసిణసదిసత్తా.

౨౬౨. **చత్తారి ఝానానీతి** చత్తారి కసిణజ్ఝానాని. కసిణజ్ఝానప్పముఖానంయేవ వచనం తాసం తదా ఆదరగారవవసేన నిబ్బత్తితత్తా. మహాబోధిసత్తానఞ్హి అరూపజ్ఝానేసు ఆదరో నత్థి, అభిఞ్ఞాపదట్ఠానతం పన సన్ధాయ తానిపి నిబ్బత్తేన్తి, తస్మా మహాసత్తో తాపసపరిబ్బాజకకాలే యత్తకే లోకియగుణే నిబ్బత్తేతి, తే సబ్బేపి తదా నిబ్బత్తేసియేవ. తేనాహ ''**మహాపురిసో పనా**''తిఆది.

చతురాసీతినగరసహస్సాదివణ్ణనా

౨౬౩. **అభిహరితబ్బభత్తన్తి** ఉపనేతబ్బభత్తం.

౨౬౪. నిబద్ధవత్తన్తి పుబ్బే ఉపనిబద్ధం పాకవత్తం.

సుభద్దాదేవిఉపసఙ్కమనవణ్ణనా

౨౬౫. ఆవట్టేత్వాతి అతివిసిత్వా. యం యం రఞ్ఞో ఇచ్ఛితం దానూపకరణఞ్చేవ భోగూపకరణఞ్చ, తస్స తస్స తథేవ సమిద్ధభావం విత్థవతి.

౨౬౬. సచే పన రాజా జీవితే ఛన్దం జనేయ్య, ఇతో పరమ్పి చిరం కాలం తిట్ఠేయ్య మహిద్ధికో మహానుభావోతి ఏవం మహజ్ఝాసయా దేవీ భోగేసు, జీవితే చ రాజానం సాపేక్ఖం కాతుం వాయమి. తేన వుత్తం "మా హేవ ఖో రాజా"తిఆది. తేనేవాహ "**తస్స కాలఙ్కిరియం అనిచ్ఛమానా**"తిఆది. **ఛన్దం జనేహీ**తి ఏత్థ **ఛన్ద**-సద్దో తణ్హాపరియాయోతి ఆహ "**పేమం ఉప్పాదేహీ**"తి. అపేక్ఖతి ఆరమ్మణం ఏతాయ న విస్సజ్జేతీతి **అపేక్ఖా,** తణ్హా.

౨౬౭. గరహితాతి ఏత్థ కేహి గరహితా, కస్మా చ గరహితాతి అన్తోలీనం చోదనం విస్సజ్జేన్తో "**బుద్ధేహీ**"తిఆదిమాహ, తేన విఞ్ఞుగరహితత్తా, దుగ్గతిసంవత్తనియతో చ సాపేక్ఖకాలకిరియా పరివజ్జేతబ్బాతి దస్సేతి.

౨౬౮. ఏకమన్తం గన్త్వాతి రఞ్ఞో చక్ఖుపథం విజహిత్వా.

బ్రహ్మలోకూపగమనవణ్ణనా

౨౬౯. సోణస్సాతి కోళివీసస్స సోణస్స. **ఏకా భత్తపాతీ**తి ఏకం భత్తవడ్ఢితకం. **తాదిసం భత్త**న్తి తథారూపం గరుం మధురం సినిద్ధం భత్తం. **భుత్తావ**న్తి భుత్తవన్తానం.

౨౭౦. దాసమనుస్సాతి దాసా చేవ ఆయుత్తకమనుస్సా చ.

ఇదాని యథావుత్తాయ రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స భోగసమ్పత్తియా కమ్మసరిక్ఖతం ఉద్ధరన్తో "**ఏతాని పనా**"తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౨౭౨. ఆదితో పట్ఠాయాతి సముదాగమనతో పట్ఠాయ. యత్థ తం పుఞ్ఞం ఆయూహితం, యతో సా సమ్పత్తి నిబ్బత్తా, తతో తతియత్తభావతో పభుతి. మహాసుదస్సనస్స జాతకదేసనా హి తదా సముదాగమనతో పట్ఠాయ భగవతా దేసితాతి. **పంస్వాగారకీళం వియా**తి యథా నామ దారకా పంసూహి వాపిగేహభోజనాదీని దస్సేన్తా యథారుచి కీళిత్వా గమనకాలే సబ్బం తం విధంసేన్తా గచ్ఛన్తి, ఏవమేవ భగవా మహాసుదస్సనకాలే అత్తనా అనుభూతం దిబ్బసమ్పత్తిసదిసం అచిన్తేయ్యానుభావసమ్పత్తిం విత్థారతో దస్సేత్వా పున అత్తనో దేసనం ఆదీనవనిస్సరణదస్సనవసేన వివట్టాభిముఖం వివరివత్తేన్తో "సబ్బా సా సమ్పత్తి అనిచ్చతాయ విపరిణతా విధంసితా"తి **దస్సేన్తో "పస్సానన్దా"తిఆదిమాహ. విపరిణతా**తి విపరిణామం సభావవిగమం గతా. తేనాహ "**పకతివిజహనేనా**"తిఆది. **పకతీ**తి సభావధమ్మానం ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నో కక్ఖళఫుసనాదిసభావో, సో భఙ్గక్ఖణతో పట్ఠాయ జహితో, పరిచ్చజన్తో సబ్బసో నత్థేవ. తేనాహ "**నిబ్బుతపదీపో వియ అపఞ్ఞత్తికభావం గతా**"తి.

ఏత్తావతాతి ఆదితో పట్ఠాయ పవత్తేన ఏత్తకేన దేసనామగ్గేన. అనేకాని వస్సకోటిసతసహస్సానియేవ ఉబ్బేధో ఏతిస్సాతి **అనేకవస్సకోటిసతసహస్సుబ్బేధా. అనిచ్చలక్ఖణం ఆదాయాతి** తం సమ్పత్తిగతం అనిచ్చలక్ఖణం దేసనాయ గహేత్వా విభావేత్వా. యథా నిస్సేణిముచ్చనే తాదిసం సతహత్థుబ్బేధం రుక్ఖం పకతిపురిసేన ఆరోహితుం న సక్కా, ఏవం అనిచ్చతావిభావనేన తస్సా సమ్పత్తియా అపేక్ఖానిస్సేణిముచ్చనే కేనచి ఆరోహితుం న సక్కాతి ఆహ "**అనిచ్చలక్ఖణం ఆదాయ నిస్సేణిం ముఞ్చన్తో వియా**"తి. **తేనేవాతి** యథావుత్తకారణేనేవ, ఆదితో సాతిసయం కామేసు అస్సాదం దస్సేత్వాపి ఉపరి నేసం "పస్సానన్దా"తిఆదినా ఆదీనవం, ఓకారం, సంకిలేసం, నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసఞ్చ విభావేత్వా దేసనాయ నిట్ఠాపితత్తా. **పుబ్బేతి** అతీతకాలే. **వసభరాజాతి** వసభనామకో సీహళమహారాజా.

ఉదకపుప్ఫుళాదయోతి ఆది-సద్దేన తిణగ్గే ఉస్సావబిన్దుఆదికే సఙ్గణ్హాతి.

మహాసుదస్సనస్స పనాతి పన-సద్దో విసేసత్థజోతనో, తేన మహాసుదస్సనమహారాజా ఝానాభిఞ్ఞాసమాపత్తియో నిబ్బత్తేసి, తదగ్గేన పరిసుద్ధే చ సమణభావే పతిట్ఠితో, యతో విధుయ ఏవ కామవితక్కాదిసమణభావసంకిలేసం సుఞ్ఞాగారం పావిసి, ఏవంభూతస్సాపి తస్స కాలం కిరియతో సత్తమే దివసే సబ్బా చక్కవత్తిసమ్పత్తి అన్తరహితా, న తతో పరం, అహో అచ్ఛరియమనుస్సో అనఞ్ఞసాధారణగుణవిసేసోతి ఇమం విసేసం దస్సేతి.

అనారుళ్హన్తి "రాజా కిర పుబ్బే గహపతికులే నిబ్బత్తీ"తిఆదినా, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౬౦) "పున థేరం ఆమన్తేసీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౬౭) చ వుత్తమత్థం సన్ధాయాహ. సో హి ఇమస్మిం సుత్తే సఙ్గీతిం అనారుళ్హో, అఞ్ఞత్థ పన ఆగతో ఇమిస్సా దేసనాయ పిట్ఠివత్తకభావేన. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యం ఏవాతి.

మహాసుదస్సనసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౫. జనవసభసుత్తవణ్ణనా

నాతికియాదిబ్యాకరణవణ్ణనా

౨౭౩-౨౭౫. **‘‘పరితో’’**తి పదం యథా సమన్తత్థవాచకో, ఏవం సమీపత్థవాచకోపి హోతీతి **సమన్తా సామన్తా**తి అత్థో వుత్తో. ఆమేడితేన పన సమన్తత్థో జోతితో. యస్స పన సామన్తా జనపదేసు ‘‘నాతికే విహరతీ’’తి వుత్తత్తా నాతికస్సాతి విఞ్ఞాతో యమత్థో. యస్స పరితో జనపదేసు బ్యాకరోతి, తత్థ పరిచారకారకానం బ్యాకరణం అవుత్తసిద్ధం, నిదస్సనవసేన వా తస్స వక్ఖమానత్తా ‘‘పరితో పరితో జనపదేసు’’ ఇచ్చేవ వుత్తం. **పరిచారకే**తి ఉపాసకే. తేనాహ **‘‘బుద్ధధమ్మసఙ్ఘానం పరిచారకే’’**తి. **ఉపపత్తీసూ**తి నిబ్బత్తీసు. **ఞాణగతిపుఞ్ఞానం ఉపపత్తీసూ**తి ఏత్థ **ఞాణగతూపపత్తి** నామ తస్స తస్స మగ్గఞాణగమనస్స నిబ్బత్తి. యం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం పరిక్ఖయా’’తిఆది. **పుఞ్ఞూపపత్తి** నామ తంతందేవనికాయూపపత్తి. **సబ్బత్థా**తి ‘‘వజ్జిమల్లేసూ’’తిఆదికే సబ్బత్థ చతూసుపి పదేసు. **పురిమేసూ**తి పాళియం వుత్తే సన్ధాయాహ. **దససుయేవా**తి తేసు ఏవ దససు జనపదేసు. **పరిచారకే బ్యాకరోతి** బ్యాకాతబ్బానం బహూనం తత్థ లబ్భనతో. నాతికే భవా **నాతికియా.**

నిట్ఠఙ్గతాతి నిట్ఠం నిచ్ఛయం ఉపగతా.

ఆనన్దపరికథావణ్ణనా

౨౭౬. యస్మా సఙ్ఘసుప్పటిపత్తి నామ ధమ్మసుధమ్మతాయ, ధమ్మసుధమ్మతా చ బుద్ధసుబుద్ధతాయ, తస్మా ‘‘అహో ధమ్మో, అహో సఙ్ఘో’’తి ధమ్మసఙ్ఘగుణకిత్తనాపి అత్థతో బుద్ధగుణకిత్తనా ఏవ హోతీతి ‘‘భగవన్తం కిత్తయమానరూపా’’తి పదస్స ‘‘అహో ధమ్మో’’తిఆదినాపి అత్థో వుత్తో.

౨౭౮. ఞాణగతీతి ‘‘పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పరిక్ఖయా’’తిఆదినా ఆగతం పహాతబ్బపహానవసేన పవత్తం మగ్గఞాణగమనం. యస్మా తస్సా ఏవ ఞాణగతియా వసేన తస్స తస్స అరియపుగ్గలస్స ఓపపాతికతాదివిసేసో, తస్మా తం తాదిసం తస్స అభిసమ్పరాయం సన్ధాయాహ **‘‘ఞాణాభిసమ్పరాయమేవా’’**తి.

౨౭౯. ఉపసన్తం పతి సమ్మతి ఆలోకీయతీతి **ఉపసన్తపతిసో. ఉపసన్తదస్సనో** ఉపసన్తఉస్సన్నో. **భాతిరివా**తి ఏత్థ **ర**-కారో పదసన్ధికరో, **ఇవ**-సద్దో భుసత్థోతి ఆహ **‘‘అతివియ భాతీ’’**తి.

జనవసభయక్ఖవణ్ణనా

౨౮౦. జేట్ఠకభావేన జనే వసభసదిసోతి జనవసభోతి అస్స దేవపుత్తస్స నామం అహోసి.

ఇతో దేవలోకా చవిత్వా సత్తక్ఖత్తుం మనుస్సలోకే రాజభూతస్స. మనుస్సలోకా చవిత్వా సత్తక్ఖత్తుం దేవభూతస్స. **ఏత్థేవా**తి ఏతస్మింయేవ చాతుమహారాజికభవే, ఏత్థాపి వేస్సవణస్స సహబ్యతావసేన.

౨౮౧. ఆసిసనం **ఆసా,** పత్థనా. ఆసాసీసేన చేత్థ కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దం వదతి. తేనేవాహ ‘‘**సకదాగామిమగ్గత్థాయా**’’తిఆది. **యదగ్గేతి** ఏత్థ **అగ్గ**-సద్దో ఆదిపరియాయోతి ఆహ ‘‘**తం దివసం ఆదిం కత్వా**’’తి. ‘‘**పురిమం…పే.… అవినిపాతో**’’తి ఇదం యథా తత్తకం కాలం సుగతితో సుగతూపపత్తియేవ అహోసి, తథా కతూపచితకుసలకమ్మత్తా. ఫుస్సస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స కాలతో పభుతి హి సమ్భతవివట్టూపనిస్సయకుసలసమ్భారో ఏస దేవపుత్తో. **అనచ్ఛరియన్తి** అను అను అచ్ఛరియం. తేనాహ ‘‘**పునప్పునం అచ్ఛరియమేవా**’’తి. **సయంపరిసాయాతి** సకాయ పరిసాయ. **భగవతో దిట్ఠసదిసమేవాతి** ఆవజ్జనసమనన్తరం యథా తే భగవతో చతువీసతిసతసహస్సమత్తా సత్తా ఞాణగతితో దిట్ఠా, ఏవం తుమ్హేహి దిట్ఠసదిసమేవ. **వేస్సవణస్స సమ్ముఖా సుతం** మయాతి వదతి.

దేవసభావణ్ణనా

౨౮౨. వస్సూపనాయికసఙ్గహత్థన్తి వస్సూపనాయికాయ ఆరక్ఖాసంవిధానవసేన భిక్ఖూనం సఙ్గహణత్థం “వస్సూపగతా భిక్ఖూ ఏవం సుఖేన సమణధమ్మం కరోన్తీ”తి, **పవారణసఙ్గహో** పనస్స పవారేత్వా సత్థు సన్తికం గచ్ఛన్తానం భిక్ఖూనం అన్తరామగ్గే పరిస్సయపరిహరణత్థం. ధమ్మస్సవనత్థం దూరట్ఠానం గచ్ఛన్తేసుపి ఏసేవ నయో. అత్తనాపి ఆగన్త్వా ధమ్మస్సవనత్థం సన్నిపతియేవ. **ఏత్థేత్థాతి** ఏత్థ ఏత్థ అయ్యానం వసనట్ఠానే.

తదాపీతి “పురిమాని భన్తే దివసానీ”తి వుత్తకాలేపి. **ఏతేనేవ కారణేనాతి** వస్సూపనాయికనిమిత్తమేవ. తేనాహ పాళియం “తదహుపోసథే పన్నరసే వస్సూపనాయికాయా”తిఆది. ఆసనేపి నిసజ్జాయ సుధమ్మాయ దేవసభాయ పఠమం దేవేసు తావతింసేసు నిసిన్నేసు తస్సా చతూసు ద్వారేసు చత్తారో మహారాజానో నిసీదన్తి, ఇదం నేసం ఆసనే నిసజ్జాయ చారిత్తం హోతి.

యేనత్థేనాతి యేన కిచ్చేన యేన పయోజనేన. **ఆరక్ఖత్థన్తి** ఆరక్ఖభూతమత్థం. వుత్తం వచనం ఏతేసన్తి **వుత్తవచనా,** మహారాజానో.

౨౮౩. అతిక్కమిత్వాతి అభిభవిత్వా.

సనఙ్కుమారకథావణ్ణనా

౨౮౪. అభిసమ్భవితుం అధిగన్తుం అసక్కుణేయ్యో **అనభిసమ్భవనీయో.** తేనాహ ‘‘**అప్పత్తబ్బో**’’తిఆది. చక్ఖుయేవ పథో రూపదస్సనస్స మగ్గో ఉపాయోతి చక్ఖుపథో, తస్మిం **చక్ఖుపథస్మిన్తి** ఆహ ‘‘**చక్ఖుపసాదే**’’తి, చక్ఖుస్స గోచరయోగ్గో వా **చక్ఖుపథోతి** ఆహ ‘‘**ఆపాథే వా**’’తి. **నాభిభవతీతి** న అభిభవతి, గోచరభావం న గచ్ఛతీతి అత్థో. **హేట్ఠా హేట్ఠాతి** తావతింసతో పట్ఠాయ హేట్ఠా హేట్ఠా, న చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ, నాపి బ్రహ్మపారిసజ్జతో పట్ఠాయ. “చాతుమహారాజికా హి తావతింసానం యథా జాతిరూపాని పస్సితుం సక్కోన్తి, తథా బ్రహ్మానో హేట్ఠిమా ఉపరిమాన”న్తి కేచి, తం న యుత్తం. న హి హేట్ఠిమా బ్రహ్మానో ఉపరిమానం మూలపటిసన్ధిరూపం పస్సితుం సక్కోన్తి, మాపితమేవ పస్సితుం సక్కోన్తీతి దట్ఠబ్బం.

సుణన్తోవ నిద్దం ఓక్కమీతి గతియో ఉపధారేన్తో బహి విసటవితక్కవిచ్ఛేదేన సఙ్కోచం ఆపన్నచిత్తతాయ. **మయ్హం అయ్యకస్సాతి** భగవన్తం సన్ధాయ వదతి.

పఞ్చ సిఖా ఏతస్సాతి పఞ్చసిఖో, పఞ్చసిఖో వియ **పఞ్చసిఖోతి** ఆహ ''**పఞ్చసిఖగన్ధబ్బసదిసో**''తి. **మమాయన్తీతి** పియాయన్తి.

౨౭౫. సుముత్తోతి సరదోసేహి సుట్ఠు ముత్తో. యేహి పిత్తసేమ్హాదీహి పలిబుద్ధత్తా సరో అవిస్సట్ఠో సియా, తదభావతో విస్సట్ఠోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**అపలిబుద్ధో**''తి. విఞ్ఞాపేతీతి **విఞ్ఞేయ్యో**, అన్తోగధహేతుఅత్థో కత్తుసాధనో ఏస విఞ్ఞేయ్యసద్దోతి ఆహ ''**అత్థవిఞ్ఞాపనో**''తి. సరస్స మధురతా నామ మద్దవన్తి ఆహ ''**మధురో ముదూ**''తి. సవనం అరహతీతి **సవనీయో.** సవనారహతాయ చ ఆపాథసుఖతాయాతి ఆహ ''**కణ్ణసుఖో**''తి. **బిన్దూతి** పిణ్డితో. ఆకోటితభిన్నకంససద్దో వియ అనేకావయవో అహుత్వా నిరవయవో, ఏకభావోతి అత్థో. తేనాహ ''**ఏకగ్ఘనో**''తి, ఏతేనేవస్స అవిసారితా సంవణ్ణితా దట్ఠబ్బా. గమ్భీరుప్పత్తిట్ఠానతాయ చస్స గమ్భీరతాతి ఆహ ''**నాభిమూలతో**''తిఆది. **ఏవం సముట్ఠితోతి** జివ్హాదిప్పహారమత్తసముట్ఠితో. **అమధురో చ హోతి** ఉప్పత్తిట్ఠానానం పరిలహుభావతో. **న చ దూరం సావేతి** వీరభావాభావతో. **నిన్నాదీ** సువిపులభావతో సవిసేసం నిన్నాదో, పాసంసనిన్నాదో వా. తేనాహ ''**మహామేఘ...పే.... యుత్తో**''తి.

పచ్ఛిమం పచ్ఛిమన్తి దుతియం, చతుత్థం, ఛట్ఠం, అట్ఠమఞ్చ పదం. **పురిమస్స పురిమస్సాతి** యథాక్కమం పఠమస్స, తతియస్స, పఞ్చమస్స, సత్తమస్స చ. **అత్థోయేవాతి** అత్థనిద్దేసో ఏవ. విస్సట్ఠతా హిస్స విఞ్ఞేయ్యతాయ వేదితబ్బా, మఞ్జుభావో సవనీయతాయ, బిన్దుభావో అవిసారితాయ, గమ్భీరభావో నిన్నాదితాయాతి. **యథాపరిసన్తి** ఏత్థ **యథా**-సద్దో పరిమాణవాచీ, న పకారాదివాచీతి ఆహ ''**యత్తకా పరిసా**''తి, తేన పరిసప్పమాణం ఏవస్స సరో నిచ్ఛరతి, అయమస్స ధమ్మతాతి దస్సేతి. తేనాహ ''**తత్తకమేవా**''తిఆది.

"యే హి కేచీ"తిఆది "యావఞ్చ నో భగవా"తిఆదినా వుత్తస్స అత్థస్స హేతుకిత్తనవసేన సమత్థనం సరణేసు నేసం నిచ్చసేవనేన, సీలేసు చ పతిట్ఠాపనేన ఛకామసగ్గసమ్పత్తిఅనుప్పాదనతో. తేనాహ ''**యే హి కేచి...పే.... వదతీ**''తి. **నిబ్బేమతికగహితసరణేతి** మగ్గేనాగతసరణగమనే. తే హి సబ్బసో సముగ్ఘాతితవిచికిచ్ఛతాయ రతనత్తయే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతాయేవ, పోథుజ్జనికసద్ధాయ వసేన బుద్ధాదీనం గుణే ఓగాహేత్వా జానన్తి, అపరనేయ్యబుద్ధినో తే పరియాయతో నిబ్బేమతికగహితసరణా వేదితబ్బా. **గన్ధబ్బదేవగణన్తి** గన్ధబ్బదేవసమూహం. తుకా వుచ్చతి ఖీరిణీ యా తుకాతిపి వుచ్చతి. తస్సా చుణ్ణం **తుకాపిట్ఠం.** తం కోట్టేత్వా పక్ఖిత్తం ఘనం నిరన్తరచితం హుత్వా తిట్ఠతి.

భావితఇద్ధిపాదవణ్ణనా

౨౭౬. సుపఞ్ఞత్తాతి సుట్ఠు పకారేహి ఞాపితా బోధితా, అసఙ్కరతో వా ఠపితా, తం పన బోధనం, అసఙ్కరతో ఠపనఞ్చ అత్థతో దేసనా ఏవాతి ఆహ ''**సుకథితా**''తి. **ఇజ్ఝనట్ఠేనాతి** సమిజ్ఝనట్ఠేన, నిప్ఫజ్జనస్స కారణభావేనాతి అత్థో. **పతిట్ఠానట్ఠేనాతి** అధిట్ఠానట్ఠేన. ఇద్ధియా పాదోతి **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధియా అధిగముపాయోతి అత్థో. తేన హి యస్మా ఉపరూపరి విసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి, తస్మా "పాదో"తి వుచ్చతి. ఇజ్ఝతీతి **ఇద్ధి,** సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇద్ధి ఏవ పాదో **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. ఏవం తావ "చత్తారో ఇద్ధిపాదా"తి ఏత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **ఇద్ధిపహోనకతాయాతి** ఇద్ధియా నిప్ఫాదనే సమత్థభావాయ. **ఇద్ధివిసవితాయాతి** ఇద్ధియా నిప్ఫాదనే యోగ్యభావాయ. అనేకత్థత్తా హి ధాతూనం యోగ్యత్థో **వి**-పుబ్బో **సు**-సద్దో, విసవనం వా పజ్జనం **విసవితా,** తత్థ కామకారితా విసవితా. తేనాహ ''**పునప్పున**''న్తిఆది. **ఇద్ధివికుబ్బనతాయాతి** వికుబ్బనిద్ధియా వివిధరూపకరణాయ. తేనాహ ''**నానప్పకారతో కత్వా దస్సనత్థాయా**''తి.

“ఛన్దఞ్చే భిక్ఖు అధిపతిం కరిత్వా లభతి సమాధిం, లభతి చిత్తస్సేకగ్గతం, అయం వుచ్చతి ఛన్దసమాధీ”తి (విభ. ౪౩౨) ఇమాయ పాళియా ఛన్దాధిపతి సమాధి **ఛన్దసమాధీ**తి అధిపతిసద్దలోపం కత్వా సమాసో వుత్తోతి విఞ్ఞాయతి, అధిపతిసద్దత్థదస్సనవసేన పన ‘‘**ఛన్దహేతుకో, ఛన్దాధికో వా సమాధి ఛన్దససమాధీ**’’తి **అట్ఠకథాయం**వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ‘‘**పధానభూతా**తి వీరియభూతా”తి కేచి వదన్తి. సఙ్ఖతసఙ్ఖారాదినివత్తనత్థఞ్హి పధానగ్గహణన్తి. అథ వా తం తం విసేసం సఙ్ఖరోతీతి **సఙ్ఖారో**, సబ్బమ్పి వీరియం. తత్థ చతుకిచ్చసాధకతో అఞ్ఞస్స నివత్తనత్థం పధానగ్గహణన్తి **పధానభూతా** సేట్ఠభూతాతి అత్థో. చతుబ్బిధస్స పన వీరియస్స అధిప్పేతత్తా బహువచననిద్దేసో కతో. విసుం సమాసయోజనవసేన యో పుబ్బే ఇద్ధిపాదత్థో పాదస్స ఉపాయత్థతం, కోట్ఠాసత్థతఞ్చ గహేత్వా యథాయోగవసేన ఇధ వుత్తో, సో వక్ఖమానానం పటిలాభపుబ్బభాగానం కత్తుకరణిద్ధిభావం, ఉత్తరచూళభాజనీయే వా వుత్తేహి ఛన్దాదీహి ఇద్ధిపాదేహి సాధేతబ్బాయ ఇద్ధియా కత్తిద్ధిభావం, ఛన్దాదీనఞ్చ కరణిద్ధిభావం సన్ధాయ వుత్తోతి వేదితబ్బో, తస్మా “ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ”తి ఏత్థ కత్తుఅత్థో, కరణత్థో చ ఏకజ్ఝం గహేత్వా వుత్తోతి కత్తుఅత్థం తావ దస్సేతుం “నిప్ఫత్తిపరియాయేన ఇజ్ఝనట్ఠేన వా”తి వత్వా ఇతరం దస్సేన్తో ‘‘**ఇజ్ఝన్తి ఏతాయా**’’తిఆదిమాహ. **వుత్తన్తి** కత్థ వుత్తం? ఇద్ధిపాదవిభఙ్గపాళే. (విభ. ౪౩౪) **తథాభూతస్సా**తి తేనాకారేన భూతస్స, తే ఛన్దాదిధమ్మే పటిలభిత్వా ఠితస్సాతి అత్థో. ‘‘**వేదనాక్ఖన్ధో**’’తిఆదీహి ఛన్దాదయో అన్తోకత్వా చత్తారోపి ఖన్ధా కథితా. **సేసేసూ**తి సేసిద్ధిపాదేసు.

వీరియిద్ధిపాదనిద్దేసే “వీరియసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగత”న్తి ద్విక్ఖత్తుం వీరియం ఆగతం. తత్థ పురిమం సమాధివిసేసనం “వీరియాధిపతి సమాధి వీరియసమాధీ”తి, దుతియం సమన్నాగమఙ్గదస్సనం. ద్వేయేవ హి సబ్బత్థ సమన్నాగమఙ్గాని, సమాధి, పధానసఙ్ఖారో చ. ఛన్దాదయో హి సమాధివిసేసనాని, పధానసఙ్ఖారో పన పధానవచనేనేవ విసేసితో, న ఛన్దాదీహీతి న ఇధ వీరియాధిపతితా పధానసఙ్ఖారస్స వుత్తా హోతి. వీరియఞ్చ సమాధిం విసేసేత్వా ఠితమేవ, సమన్నాగమఙ్గవసేన పన పధానసఙ్ఖారవచనేన వుత్తన్తి నాపి ద్వీహి వీరియేహి సమన్నాగమో వుత్తో హోతి. యస్మా పన ఛన్దాదీహి విసిట్ఠో సమాధి, తథావిసిట్ఠేనేవ చ తేన సమ్పయుత్తో పధానసఙ్ఖారో, సేసధమ్మా చ, తస్మా సమాధివిసేసనానం వసేన చత్తారో ఇద్ధిపాదా వుత్తా, విసేసనభావో చ ఛన్దాదీనం తంతంఅవస్సయదస్సనవసేన హోతీతి “ఛన్దసమాధి…పే.… ఇద్ధిపాద”న్తి ఏత్థ నిస్సయత్థేపి పాద-సద్దే ఉపాయత్థేన ఛన్దాదీనం ఇద్ధిపాదతా వుత్తా హోతి. తేనేవ హి అభిధమ్మే **ఉత్తరచూళభాజనీయే** (విభ. ౪౫౭) “చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఛన్దిద్ధిపాదో”తిఆదినా ఛన్దాదీనమేవ ఇద్ధిపాదతా వుత్తా. **పఞ్హపుచ్ఛకే** (విభ. ౪౬౨ ఆదయో) “చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఇధ భిక్ఖు ఛన్దసమాధీ”తిఆదినా చ ఉద్దేసం కత్వాపి పున ఛన్దాదీనంయేవ కుసలాదిభావో విభత్తో. ఉపాయిద్ధిపాదదస్సనత్థమేవ హి నిస్సయిద్ధిపాదదస్సనం కతం, అఞ్ఞథా చతుబ్బిధతా న సియాతి. అయమేత్థ పాళివసేన అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. ఇదాని పటిలాభపుబ్బభాగానం వసేన ఇద్ధిపాదే విభజిత్వా దస్సేతుం ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఇధ ఇద్ధిపాదకథా సఙ్ఖేపేనేవ వుత్తాతి ఆహ ‘‘**విత్థారేన పన…పే.… వుత్తా**’’తి.

కేచీతి అభయగిరివాసినో. తేసు హి ఏకచ్చే “ఇద్ధి నామ అనిప్ఫన్నా”తి వదన్తి, ఏకచ్చే “ఇద్ధిపాదో పన అనిప్ఫన్నో”తి వదన్తి, **అనిప్ఫన్నో**తి చ పరమత్థతో అసిద్ధో, నత్థీతి అత్థో. **ఆభతో**తి అభిధమ్మపాఠతో (విభ. ౪౫౮) **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౨౮౭) ఆనీతో పురిమనయతో అఞ్ఞేనాకారేన దేసనాయ పవత్తత్తా. ఛన్దో ఏవ ఇద్ధిపాదో **ఛన్దిద్ధిపాదో**. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. **ఇమే పనా**తి ఇమస్మిం సుత్తే ఆగతా ఇద్ధిపాదా . **రట్ఠపాలత్థేరో** (మ. ని. ౨.౨౯౩; అం. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౨౧౦; అప. అట్ఠ. ౨.రట్ఠపాలత్థేరఅపదానవణ్ణనాయ విత్థారో) “ఛన్దే సతి కథం నానుజానిస్సన్తీ”తి సత్తాహం భత్తాని అభుఞ్జిత్వా

మాతాపితరో అనుజానాపేత్వా పబ్బజిత్వా ఛన్దమేవ అవస్సాయ లోకుత్తరం ధమ్మం నిబ్బత్తేసీతి ఆహ ‘‘**రట్ఠపాలత్థేరో…పే… నిబ్బత్తేసీ**’’తి. **సోణత్థేరో** (మహావ. ౨౪౩; అ. ని. ౬.౫౫; థేరగా. అట్ఠ. తేరసనిపాత; అప. అట్ఠ. ౨.సోణకోటివీసత్థేరఅపదానవణ్ణనాయ విత్థారో) భావనమనుయుత్తో ఆరద్ధవీరియో పరమసుఖుమాలో పాదేసు ఫోటేసు జాతేసుపి వీరియం నప్పటిపస్సమ్భేసీతి ఆహ ‘‘**సోణత్థేరో వీరియం ధురం కత్వా**’’తి. **సమ్భూతత్థేరో** (థేరగా. అట్ఠ. ౨.సమ్భూతత్థేరగాథావణ్ణనాయ విత్థారో) ‘‘చిత్తవతో కిం నామ న సిజ్ఝతీ’’తి చిత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా భావనం ఆరాధేసీతి ఆహ ‘‘**సమ్భూతత్థేరో చిత్తం ధురం కత్వా**’’తి. **మోఘత్థేరో** వీమంసం అవస్సయి, తస్మా తస్స భగవా ‘‘సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సూ’’తి (సు. ని. ౧౧౨౨; ఖు. వం. ౫౪.౩౫౩; మహా. ని. ౧౮౬; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛా ౧౪౪; మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేసే ౮౮; నేత్తి. ౫; పేటకో. ౨౨, ౩౧) సుఞ్ఞతాకథం కథేసి, పఞ్ఞానిస్సితమాననిగ్గహత్థం, పఞ్ఞాయ పరిగ్గహత్థఞ్చ ద్విక్ఖత్తుం పుచ్ఛితో సమానో పఞ్హం కథేసి. తేనాహ ‘‘**ఆయస్మా మోఘరాజా వీమంసం ధురం కత్వా**’’తి.

పునప్పునం ఛన్దుప్పాదనం పేసనం వియ హోతీతి ఛన్దస్స ఉపట్ఠానసదిసతా వుత్తా.

పరక్కమేనాతి పరక్కమసీసేన సూరభావం వదతి. థామభావతో చ వీరియస్స సూరభావసదిసతా దట్ఠబ్బా.

చిన్తనప్పధానత్తా చిత్తస్స మన్తసంవిధానసదిసతా వుత్తా.

జాతిసమ్పత్తి నామ విసిట్ఠజాతితా. ‘‘సబ్బధమ్మేసు చ పఞ్ఞా సేట్ఠా’’తి వీమంసాయ జాతిసమ్పత్తిసదిసతా వుత్తా. **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ. అట్ఠ. ౪౩౩) పన చిత్తిద్ధిపాదస్స జాతిసమ్పత్తిసదిసతా, వీమంసిద్ధిపాదస్స మన్తబలసదిసతా చ యోజితా.

అనేకం విహితం విధం ఏతస్సాతి **అనేకవిహితన్తి** ఆహ ‘‘**అనేకవిధ**’’న్తి. **విధ**-సద్దో కోట్ఠాసపరియాయో ‘‘ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ’’తిఆదీసు (విభ. ౭౫౧) వియాతి ఆహ ‘‘**ఇద్ధివిధన్తి ఇద్ధికోట్ఠాస**’’న్తి.

తివిధఓకాసాధిగమవణ్ణనా

౨౮౮. ‘‘**సుఖస్సా**’’తి ఇదం తిణ్ణమ్పి సుఖానం సాధారణవచనన్తి ఆహ ‘‘**ఝానసుఖస్స మగ్గసుఖస్స ఫలసుఖస్సా**’’తి. నానప్పనాపత్తతాయ పన అప్పధానత్తా ఉపచారజ్ఝానసుఖస్స, విపస్సనాసుఖస్స చేత్థ అగ్గహణం. పురిమేసు తావ ద్వీసు ఓకాసాధిగమేసు తీణిపి సుఖాని లబ్భన్తి, తతియే పన కథన్తి? తత్థ కామం తీణి న లబ్భన్తి, ద్వే పన లబ్భన్తియేవ. యథాలాభవసేన హేతం వుత్తం. ‘‘సక్ఖరకథలమ్పి మచ్ఛగుమ్బమ్పి చరన్తమ్పి తిట్ఠన్తమ్పీ’’తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౪౯; మ. ని. ౧.౪౩౩; ౨.౨౭౯; అ. ని. ౧.౪౫, ౪౬) వియ. **సంసట్ఠోతి** సంసగ్గం ఉపగతో సమఙ్గీభూతో, సో పన తేహి సమన్నాగతచిత్తోపి హోతీతి వుత్తం ‘‘**సమ్పయుత్తచిత్తో**’’తి. **అరియధమ్మన్తి** అరియభావకరం ధమ్మం. **ఉపాయతోతి** విధితో. **పథతోతి** మగ్గతో. **కారణతోతి** హేతుతో. యేన హి విధినా ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి హోతి, సో ఉపేతి ఏతేనాతి **ఉపాయో,** సో తదధిగమస్స మగ్గభావతో **పథో,** తస్స కరణతో **కారణన్తి** చ వుచ్చతి.

“అనిచ్చన్తిఆదివసేన మనసి కరోతీ”తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**యోనిసో మనసికారో నామా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉపాయమనసికారో**తి కుసలధమ్మప్పవత్తియా కారణభూతో మనసికారో. **పథమనసికారో**తి తస్స ఏవ మగ్గభూతో మనసికారో. **అనిచ్చే**తి ఆదిఅన్తవన్తతాయ, అనచ్చన్తికతాయ చ అనిచ్చే తేభూమకే సఙ్ఖారే “అనిచ్చ”న్తి మనసికారోతి యోజనా. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. అయం పన విసేసో తస్మింయేవ ఉదయబ్బయపటిపీళనతాయ దుక్ఖనతో, దుక్ఖమతో చ **దుక్ఖే**, అవసవత్తనట్ఠేన, అనత్తసభావతాయ చ **అనత్తని,** అసుచిసభావతాయ **అసుభే.** సబ్బమ్పి హి తేభూమకం సఙ్ఖతం కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతో “అసుభ”న్త్వేవ వత్తుం అరహతి. **సచ్చానులోమికేన వా**తి సచ్చాభిసమయస్స అనులోమనవసేన. ‘‘**చిత్తస్స ఆవట్టనా**’’తిఆదినా ఆవజ్జనాయ పచ్చయభూతా తతో పురిముప్పన్నా మనోద్వారికా కుసలజవనప్పవత్తి ఫలవోహారేనేవ తథా వుత్తా. తస్సా హి వసేన సా కుసలుప్పత్తియా ఉపనిస్సయో హోతీతి. ఆవజ్జనా హి భవఙ్గచిత్తం ఆవట్టేతీతి **చిత్తస్స ఆవట్టనా,** అను అను ఆవట్టేతీతి **అన్వావట్టనా.** భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞం ఆభుజతీతి **ఆభోగో.** సమన్నాహరతీతి **సమన్నాహారో.** తదేవారమ్మణం అత్తానం అనుబన్ధిత్వా అనుబన్ధిత్వా ఉప్పజ్జమానే మనసి కరోతి ఠపేతీతి **మనసికారో. అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఉపాయమనసికారలక్ఖణో **యోనిసోమనసికారో** నామ వుచ్చతి, యస్స వసేన పుగ్గలో దుక్ఖాదీని సచ్చాని ఆవజ్జితుం సక్కోతి.

అసంసట్ఠోతి న సంసట్ఠో కామాదీహి వివిత్తో వినాభూతో. కామాదివిసంసగ్గహేతు ఉప్పజ్జనకసుఖం నామ వివేకజం పీతిసుఖన్తి ఆహ ‘‘**పఠమజ్ఝానసుఖ**’’న్తి. కామం పఠమజ్ఝానసుఖమ్పి సోమనస్సమేవ, సుత్తేసు పన తం కాయికసుఖస్సాపి పచ్చయభావతో విసేసతో “సుఖ”న్త్వేవ వుచ్చతీతి ఇధాపి ఝానభూతం సోమనస్సం సుఖన్తి, ఇతరం సోమనస్సం. తేన వుత్తం ‘‘**సుఖా**’’తి. హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి ఆహ ‘‘**ఝానసుఖపచ్చయా**’’తి. **అపరాపరం సోమనస్స**న్తి ఝానాధిగమహేతు పచ్చవేక్ఖణాదివసేన పునప్పునం ఉప్పజ్జనకసోమనస్సం.

పమోదనం పముదో, తరుణపీతి, తతో **పముదా.** “పామోజ్జం పీతత్థాయా”తిఆదీసు తరుణపీతి “పామోజ్జ”న్తి వుచ్చతి, ఇధ పన పకట్ఠో ముదో **పముదో** పామోజ్జన్తి అధిప్పేతం, తఞ్చ సోమనస్సరహితం నత్థీతి అవినాభావితాయ ‘‘**బలవతరం పీతిసోమనస్స**’’న్తి వుత్తం. ఝానస్స ఉజువిపచ్చనీకతం సన్ధాయ ‘‘**పఞ్చ నీవరణాని విక్ఖమ్భేత్వా**’’తి వుత్తం. ఝానం పన తదేకట్ఠే సబ్బేపి కిలేసే, సబ్బేపి అకుసలే ధమ్మే విక్ఖమ్భేతియేవ, **అత్తనో ఓకాసం గహేత్వా తిట్ఠతి** పటిపక్ఖధమ్మేహి అనభిభవనీయతో. **తస్మా**తి ఓకాసగ్గహణతో, లద్ధోకాసతాయాతి అత్థో. మగ్గఫలసుఖాధిగమాయ ఓకాసభావతో వా **ఓకాసో,** అస్స అధిగమో **ఓకాసాధిగమో.** పురిమపక్ఖే పన ఓకాసం అవసరం అధిగచ్ఛతి ఏతేనాతి **ఓకాసాధిగమో.**

రూపసభావతాయ , ఏకన్తరూపాధీనవుత్తితాయ, సవిప్ఫారికతాయ చ ఆనాపానవితక్కవిచారానం థూలభావం అనుజానన్తో ‘‘**కాయవచీసఙ్ఖారా తావ ఓళారికా హోన్తూ**’’తి ఆహ. తబ్బిధురతాయ పన ఏకచ్చానం వేదనాసఞ్ఞానం థూలతం అననుజానన్తో ‘‘**చిత్తసఙ్ఖారా కథం ఓళారికా**’’తి ఆహ. ఇతరో “అప్పహీనత్తా”తి కారణం వత్వా ‘‘**కాయసఙ్ఖారా హీ**’’తిఆదినా తమత్థం వివరతి. **తే**తి చిత్తసఙ్ఖారా. అప్పహీనా సఙ్ఖారా లబ్భమానసఙ్ఖారనిమిత్తతాయ “ఓళారికా”తి వత్తుం అరహన్తి, పహీనా పన తదభావతో “సుఖుమా”తి ఆహ ‘‘**పహీనే ఉపాదాయ అప్పహీనత్తా ఓళారికా నామ జాతా**’’తి. పాళియం “కాయసఙ్ఖారానం పటిప్పస్సద్ధియా”తి వుత్తత్తా ‘‘**సుఖన్తి చతుత్థజ్ఝానికఫలసమాపత్తిసుఖ**’’న్తి వుత్తం. “చిత్తసఙ్ఖారానం పటిప్పస్సద్ధియా”తి పన వుత్తత్తా ‘‘**నిరోధా వుట్ఠహన్తస్సా**’’తి వుత్తం. వచీసఙ్ఖారపటిప్పస్సద్ధి కాయసఙ్ఖారపటిప్పస్సద్ధియావ సిద్ధాతి వేదితబ్బా. తేనేవాహ ‘‘**దుతియ...పే.... విసుం న వుత్తానీ**’’తి. పాళియం పన అత్థతో సిద్ధాపి సుపాకటభావేన

విభావేతుం సరూపతో గణ్హాతి. న హి అరియవినయే అత్థాపత్తివిభావనా అభిధమ్మదేసనాయ పకతీతి. యథా నీవరణవిక్ఖమ్భనఞ్చ పఠమస్స ఝానస్స అధిగమాయ ఉపాయో, ఏవం సుఖదుక్ఖవిక్ఖమ్భనం చతుత్థస్స ఝానస్స అధిగమాయ ఉపాయోతి ''**చతుత్థజ్ఝానం సుఖం దుక్ఖం విక్ఖమ్భేత్వా**''తి వుత్తం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

అవిజ్జారాగాదీహి సహ వజ్జేహీతి **సావజ్జం,** అకుసలం, తదభావతో **అనవజ్జం** కుసలం. అత్తనో హితసుఖం ఆకఙ్ఖన్తేన సేవనీయతో **సేవితబ్బం,** కుసలం, తబ్బిపరియాయతో **న సేవితబ్బం,** అకుసలం. లామకభావేన **హీనం,** అకుసలం, సేట్ఠభావేన **పణీతం,** కుసలన్తి **సావజ్జదుకాదయో** తయోపి దుకా యథారహం **ఏతేసం** కుసలాకుసలకమ్మపథానం **వసేనేవ వేదితబ్బా. సబ్బన్తి** యథావుత్తం సబ్బం చతూహి దుకేహి సఙ్గహితం ధమ్మజాతం. యథారహం కణ్హఞ్చ సుక్కఞ్చ పటిద్వన్దిభావతో, సప్పటిభాగఞ్చ అప్పటిభాగఞ్చ అద్వయభావతో. **వట్టపటిచ్ఛాదికా అవిజ్జా పహీయతి** చతున్నం అరియసచ్చానం సమ్మదేవ పటివిజ్ఝనతో. తతో ఏవ **అరహత్తమగ్గవిజ్జా ఉప్పజ్జతి. సుఖన్తి** ఏవం కమ్మపథముఖేన తేభూమకధమ్మే సమ్మసిత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తే పతిట్ఠహన్తస్స యం అరహత్తమగ్గసుఖఞ్చేవ అరహత్తఫలసుఖఞ్చ, తం ఇధ "సుఖ"న్తి అధిప్పేతం. **అన్తోగధా ఏవ** నానన్తరియభావతో.

అట్ఠతింసారమ్మణవసేనాతి పాళియం ఆగతానం అట్ఠతింసాయ కమ్మట్ఠానానం వసేన. **విత్థారేత్వా కథేతబ్బా** పఠమజ్ఝానాదివసేన ఆగతత్తాతి అధిప్పాయో. ''**కథ**''న్తిఆదినా తమేవ విత్థారేత్వా కథనం నయతో దస్సేతి. ''**చతువీసతియా ఠానేసూ**''తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం **మహాపరినిబ్బానవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧౮) వుత్తమేవ. ''**నిరోధసమాపత్తిం పాపేత్వా**''తి ఇమినా అరూపజ్ఝానానిపి గహితాని హోన్తి తేహి వినా నిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనస్స అసమ్భవతో, చతుత్థజ్ఝానసభావత్తా చ తేసం. **దస ఉపచారజ్ఝానానీతి** ఠపేత్వా కాయగతాసతిం ఆనాపానఞ్చ అట్ఠ అనుస్సతియో, సఞ్ఞావవత్థానఞ్చాతి దస ఉపచారజ్ఝానాని. అధిసీలం నామ సమాధిసంవత్తనియన్తి తస్స హేట్ఠిమన్తేన పఠమజ్ఝానం పరియోసానన్తి వుత్తం ''**అధిసీలసిక్ఖా పఠమం ఓకాసాధిగమం భజతీ**''తి. అధిచిత్తం నామ చతుత్థజ్ఝాననిట్ఠం తదన్తోగధత్తా అరూపజ్ఝానానం, తప్పరియోసానత్తా ఫలజ్ఝానానన్తి వుత్తం ''**అధిచిత్తసిక్ఖా దుతియ**''న్తి. మత్థకప్పత్తా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా నామ అగ్గమగ్గవిజ్జాతి ఆహ ''**అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా తతియ**''న్తి. సిక్ఖత్తయవసేన తయో ఓకాసాధిగమే నీహరన్తేన యథారహం తంతంసుత్తవసేనపి నీహరితబ్బన్తి దస్సేన్తో ''**సామఞ్ఞఫలేపీ**''తిఆదిమాహ.

యదగ్గేన చ తిస్సో సిక్ఖా యథాక్కమం తయో ఓకాసాధిగమే భజన్తి, తదగ్గేన తప్పధానత్తా యథాక్కమం తీణి పిటకాని తే భజన్తీతి దస్సేతుం ''**తీసు పనా**''తిఆది వుత్తం. **తీణి పిటకాని విభజిత్వాతి** తిణ్ణం ఓకాసాధిగమానం వసేన యథానుపుబ్బం తీణి పిటకాని విత్థారేత్వా **కథేతుం లభిస్సామాతి. సమోధానేత్వాతి** సమాయోజేత్వా తత్థ వుత్తమత్థం ఇమస్స సుత్తస్స అత్థభావేన సమానేత్వా. **దుక్కథితన్తి** అసమ్బన్ధకథనేన, అతిపపఞ్చకథనేన వా దుట్ఠు కథితన్తి **న సక్కా వత్తుం** తథాకథనస్సేవ సుకథనభావతోతి ఆహ ''**తేపిటకం...పే॰... సుకథితం హోతీ**''తి.

చతుసతిపట్ఠానవణ్ణనా

౨౧౯. న కేవలం అభిధమ్మపరియాయేనేవ కుసలట్ఠో గహేతబ్బో, అథ ఖో బాహితికపరియాయేనపీతి ఆహ ''**ఫలకుసలస్స చా**''తి. **ఖేమట్ఠేనాతి** చతూహిపి యోగేహి అనుపద్దవభావేన . **సమ్మా సమాహితోతి** సమథవసేన చేవ విపస్సనావసేన చ సుట్ఠు సమాహితో. **ఏకగ్గచిత్తోతి** విక్ఖేపస్స దూరసముస్సారితత్తా ఏకగ్గతం అవిక్ఖేపం పత్తచిత్తో. **అత్తనో**

కాయతోతి అజ్ఝత్తం కాయే కాయానుపస్సనావసేన సమ్మా సమాహితచిత్తో సమానో "సమాహితో యథాభూతం పజానాతి పస్సతీ"తి (సం. ని. ౩.౫; ౫.౧౦౭౧, ౧౦౭౨; నేత్తి. ౪౦; మి. ప. ౧.౧౪) వచనతో. తత్థ ఞాణదస్సనం నిబ్బత్తేన్తో తతో బహిద్ధా పరస్స కాయేపి ఞాణదస్సనం నిబ్బత్తేతి. తేనాహ **"పరస్స కాయాభిముఖం ఞాణం పేసేతీ"**తి. **సమ్మా విప్పసీదతీ**తి సమ్మా సమాధానపచ్చయేన అభిప్పసాదేన ఞాణూపసఞ్హితేన అజ్ఝత్తం కాయం ఓకప్పేతి. **సబ్బత్థా**తి సబ్బట్ఠానేసు. సతి కథితాతి యోజనా. **లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా** అనుపస్సనాఞాణదస్సనానం తదుభయసాధారణభావతో.

సత్తసమాధిపరిక్ఖారవణ్ణనా

౨౯౦. ఏత్థాతి ఇమిస్సా కథాయ. ఝానక్ఖస్స వీరియచక్కస్స అరియమగ్గరథస్స సీలం విభూసనభావేన వుత్తన్తి ఆహ **"అలఙ్కారో పరిక్ఖారో నామా"**తి. **సత్తహి నగరపరిక్ఖారేహీ**తి నగరం పరివారేత్వా రక్ఖణకేహి కతపరిక్ఖేపో, పరిఖా, ఉద్దాపో, పాకారో, ఏసికా, పలిఘా, పాకారపక్ఖణ్డిలన్తి ఇమేహి సత్తహి నగరపరిక్ఖారేహి. సమ్భరీయతి ఫలం ఏతేనాతి **సమ్భారో,** కారణం. భేసజ్జఞ్హి బ్యాధివూపసమనేన జీవితస్స కారణం. **పరివారపరిక్ఖారవసేనా**తి పరివారసఙ్ఖాతపరిక్ఖారవసేన. పరిక్ఖారో హి సమ్మాదిట్ఠియాదయో మగ్గధమ్మా సమ్మాసమాధిస్స సహజాతాదిపచ్చయభావేన పరికరణతో అభిసఙ్ఖరణతో. ఉపేచ్చ నిస్సీయతీతి **ఉపనిసా,** సహ ఉపనిసాయాతి **సఉపనిసో**తి ఆహ **"సఉపనిస్సయో"**తి, సహకారీకారణభూతో ధమ్మసమూహో ఇధ "ఉపనిస్సయో"తి అధిప్పేతో. సమ్మా పసత్థా సున్దరా దిట్ఠి ఏతస్సాతి సమ్మాదిట్ఠి, పుగ్గలో, తస్స **సమ్మాదిట్ఠిస్స.** సో పన యస్మా పతిట్ఠితసమ్మాదిట్ఠికో, తస్మా వుత్తం **"సమ్మాదిట్ఠియం ఠితస్సా"**తి. **సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీ**తి మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా దుక్ఖాదీసు పరిజాననాదికిచ్చం సాధేన్తియా కామవితక్కాదికే సముగ్ఘాటేన్తో సమ్మాసఙ్కప్పో యథా అత్తనో కిచ్చసాధనే పహోతి, తథా పవత్తిం పనస్స దస్సేన్తో ఆహ **"సమ్మాసఙ్కప్పో పవత్తతీ"**తి. **ఏస నయో సబ్బపదేసూ**తి "సమ్మాసఙ్కప్పస్స సమ్మావాచా పహోతీ"తిఆదీసు సేసపదేసు యథావుత్తమత్థం అతిదిసతి.

ఏత్థ చ యస్మా నిబ్బానాధిగమాయ పటిపన్నస్స యోగినో బహూపకారా సమ్మాదిట్ఠి. తథా హి సా "పఞ్ఞాపజ్జోతో, పఞ్ఞాసత్థ"న్తి చ వుత్తా. తాయ హి సో అవిజ్జన్ధకారం విధమిత్వా కిలేసచోరే ఘాతేన్తో ఖేమేన నిబ్బానం పాపుణాతి, తస్మా అరియమగ్గకథాయం సమ్మాదిట్ఠి ఆదితో గయ్హతి, ఇధ పన పుగ్గలాధిట్ఠానదేసనాయ "సమ్మాదిట్ఠిస్సా"తి వుత్తం. యస్మా పన సమ్మాదిట్ఠిపుగ్గలో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదివసేన సమ్మదేవ సఙ్కప్పేతి, న మిచ్ఛాకామసఙ్కప్పాదివసేన, తస్మా సమ్మాదిట్ఠిస్స సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతి. యస్మా చ సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచాయ ఉపకారకో. యథాహ "పుబ్బే ఖో గహపతి వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతీ"తి, (సం. ని. ౪.౩౪౮) తస్మా సమ్మాసఙ్కప్పస్స సమ్మావాచా పహోతి. యస్మా పన "ఇదఞ్చిదఞ్చ కరిస్సామా"తి హి పఠమం వాచాయ సంవిదహిత్వా యేభుయ్యేన తే తే కమ్మన్తా సమ్మా పయోజీయన్తి, తస్మా వాచా కాయకమ్మస్స ఉపకారికాతి సమ్మావాచస్స సమ్మాకమ్మన్తో పహోతి. యస్మా పన చతుబ్బిధం వచీదుచ్చరితం, తివిధఞ్చ కాయదుచ్చరితం పహాయ ఉభయం సుచరితం పూరేన్తస్సేవ ఆజీవట్ఠమకసీలం పూరతి, న ఇతరస్స , తస్మా సమ్మావాచస్స సమ్మాకమ్మన్తస్స చ సమ్మాఆజీవో పహోతి. విసుద్ధిదిట్ఠిసముదాగతసమ్మాఆజీవస్స యోనిసో పధానస్స సమ్భవతో సమ్మాఆజీవస్స సమ్మావాయామో పహోతి. యోనిసో పదహన్తస్స కాయాదీసు చతూసు వత్థూసు సతి సూపట్ఠితా హోతీతి సమ్మావాయామస్స సమ్మాసతి పహోతి. యస్మా ఏవం సూపట్ఠితా సతి సమాధిస్స ఉపకారానుపకారానం ధమ్మానం గతియో సమన్నేసిత్వా పహోతి ఏకత్తారమ్మణే చిత్తం సమాధాతుం, తస్మా సమ్మాసతిస్స సమ్మాసమాధి పహోతీతి. అయఞ్చ నయో పుబ్బభాగే నానాక్ఖణికానం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం వసేన వుత్తో, మగ్గక్ఖణే పన

సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం తస్స తస్స సహజాతాదివసేన వుత్తో “సమ్మాదిట్ఠిస్స సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీ”తిఆదీనం పదానమత్థో యుత్తో, అయమేవ చ ఇధాధిప్పేతో. తేనాహ ‘‘**అయం పనత్థో**’’తిఆది.

మగ్గఞాణేతి మగ్గపరియాపన్నే ఞాణే **ఠితస్స** తంసమఙ్గినో. మగ్గపఞ్ఞా హి చతున్నం సచ్చానం సమ్మాదస్సనట్ఠేన “మగ్గసమ్మాదిట్ఠీ”తి వుత్తా, సా ఏవ నేసం యాథావతో జాననతో పటివిజ్ఝనతో ఇధ “మగ్గఞాణ”న్తిపి వుత్తా. **మగ్గవిముత్తీతి** మగ్గేన కిలేసానం విముచ్చనం సముచ్ఛేదప్పహానమేవ. ఫలసమ్మాదిట్ఠి ఏవ “ఫలసమ్మాఞాణ”న్తి పరియాయేన వుత్తం, పరియాయవచనఞ్చ వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. **ఫలవిముత్తి** పన పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం దట్ఠబ్బం.

అమతస్స ద్వారాతి అరియమగ్గమాహ. సో పన వినా చ ఆచరియముట్ఠినా అనన్తరం అబాహిరం కరిత్వా యావదేవ మనుస్సేహి సుప్పకాసితత్తా **వివటో. ధమ్మవినీతాతి** అరియధమ్మే వినీతా. సో పనేత్థ కిలేసానం సముచ్ఛేదవినయవసేన వేదితబ్బోతి ఆహ ‘‘**సమ్మానియ్యానేన నియ్యాతా**’’తి.

అత్థీతి పుథుత్థవిసయం నిపాతపదం “అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦; ౩.౧౫౪; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౭; అ॰ ని॰ ౬.౨౯; ౧౦.౬౦; విభ॰ ౩౫౬; ఖు॰ పా॰ ౨.౧.ద్వత్తింసఆకార; నేత్తి॰ ౪౭) వియాతి ఆహ ‘‘**అనాగామినో చ అత్థీ**’’తి. తేనేవాహ “అత్థి చేవేత్థ సకదాగామినో”తి. బహిద్ధా సంయోజనపచ్చయో నిబ్బత్తిహేతుభూతో పుఞ్ఞభాగో ఏతిస్సా అత్థీతి పుఞ్ఞభాగా, అతిసయవిసిట్ఠో చేత్థ అత్థిఅత్థో వేదితబ్బో. **ఓత్తప్పమానోతి** ఉత్తసన్తో భాయన్తో. **న పన నత్థి,** అత్థి ఏవాతి దీపేతి.

౨౯౧. **అస్సాతి** వేస్సవణస్స. **లద్ధి పన న అత్థి** పటివిద్ధసచ్చత్తా. ‘‘**అభిసమయే విసేసో నత్థీ**’’తి ఏతేన సబ్బేపి సబ్బఞ్ఞుగుణా సబ్బబుద్ధానం సదిసా ఏవాతి దస్సేతి.

౨౯౨. కారణస్స ఏకరూపత్తా **ఇమాని పన పదానీతి** న కేవలం “తయిదం బ్రహ్మచరియ”న్తిఆదీని పదాని, అథ ఖో “ఇమమత్థం జనవసభో యక్ఖో”తిఆదీని పదాని పీతి.

జనవసభసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౬. మహాగోవిన్దసుత్తవణ్ణనా

౨౯౩. పఞ్చకుణ్డలికోతి విస్సట్ఠపఞ్చవేణికో. **చతుమగ్గట్ఠానేసూతి** చతున్నం మగ్గానం వినివిజ్ఝిత్వా గతట్ఠానేసు. తత్థ హి కతా సాలాదయో చతూహి దిసాహి ఆగతమనుస్సానం ఉపభోగక్ఖమా హోన్తి. ''**ఏవరూపానీ**''తి ఇమినా రుక్ఖమూలసోధనాదీని చేవ యథాసత్తి అన్నదానాదీని చ పుఞ్ఞాని సఙ్గణ్హాతి. ''సువణ్ణక్ఖన్ధసదిసో అత్తభావో ఇట్ఠో కన్తో మనాపో అహోసీ''తి పాఠో. **సకటసహస్సమత్తన్తి** వాహసహస్సమత్తం, **వాహో** పన వీసతి ఖారీ, **ఖారీ** సోళసదోణమత్తా, **దోణం** సోళస నాళియో వేదితబ్బా. **కుమ్భం** దసమ్బణాని. ''సహస్సనాళియో''తి కేచి. **రత్తసువణ్ణకణ్ణికన్తి** రత్తసువణ్ణమయం వటంసకం.

యస్మా మజ్ఝిమయామే ఏవ దేవతా సత్థారం ఉపసఙ్కమితుం అవసరం లభన్తి, తస్మా ''**ఏకకోట్ఠాసం అతీతాయా**''తి వుత్తం. **అతిక్కన్తవణ్ణోతి** అతివియ కమనీయరూపో, **కేవలకప్పన్తి** వా మనం ఊనం అవసేసం, ఈసకం అసమత్తన్తి అత్థో భగవతో హి సమీపట్ఠానం ముఞ్చిత్వా సబ్బో గిజ్ఝకూటవిహారో తేన ఓభాసితో. తేనాహ ''**చన్దిమా వియా**''తిఆది.

దేవసభావణ్ణనా

౨౯౪. రతనమత్తకణ్ణికరుక్ఖనిస్సన్దేనాతి రతనప్పమాణరుక్ఖమయకూటదానపుఞ్ఞనిస్సన్దేన, తస్స వా పుఞ్ఞస్స నిస్సన్దఫలభావేన. **నిబ్బత్తసభాయన్తి** సముట్ఠితఉపట్ఠానసాలాయం. **మణిమయాతి** పదుమరాగాదిమణిమయా. **ఆణియోతి** థమ్భతులాసఙ్ఘాటకాదీసు వాళరూపాదిసఙ్ఘాటనకఆణియో.

గన్ధబ్బరాజాతి గన్ధబ్బకాయికానం దేవతానం రాజా. యే తావతింసానం ఆసన్నవాసినో చాతుమహారాజికా దేవా, తే పురతో కరోన్తో ''**ద్వీసు దేవలోకేసు దేవతా పురతో కత్వా నిసిన్నో**''తి వుత్తో. సేసేసుపి తీసు ఠానేసు ఏసేవ నయో.

నాగరాజాతి నాగానం అధిపతి, న పన సయం నాగజాతికో.

ఆసతి నిసీదతి ఏత్థాతి **ఆసనం,** నిసజ్జట్ఠానన్తి ఆహ ''**నిసీదితుం ఓకాసో**''తి. ''**ఏత్థా**''తి పదం నిపాతమత్తం, **ఏత్థాతి** వా ఏతస్మిం పాఠే. అత్థుద్ధారనయేన వత్తబ్బం **పుబ్బే వుత్తం చతుబ్బిధమేవ.** తావతింసా, ఏకచ్చే చ చాతుమహారాజికా యథాలద్ధాయ సమ్పత్తియా థావరభావాయ, ఆయతిం సోధనాయ చ పఞ్చ సీలాని రక్ఖన్తి, తే తస్స విసోధనత్థం పవారణాసఙ్గహం కరోన్తి. తేన వుత్తం ''**మహాపవారణాయా**''తిఆది.

వస్ససహస్సన్తి మనుస్సగణనాయ వస్ససహస్సం.

పన్నపలాసోతి పతితపత్తో. **ఖారకజాతోతి** జాతఖుద్దకమకులో. యే హి నీలపత్తకా అతివియ ఖుద్దకా మకుళా, తే ''ఖారకా''తి వుచ్చన్తి. **జాలకజాతోతి** తేహియేవ ఖుద్దకమకుళేహి జాతజాలకో సబ్బసో జాలో వియ జాతో. కేచి పన ''**జాలకజాతోతి** ఏకజాలో వియ జాతో''తి అత్థం వదన్తి. పారిఛత్తకో కిర ఖారకగ్గహణకాలే సబ్బత్థకమేవ పల్లవికో హోతి, తే చస్స పల్లవా పభస్సరపవాళవణ్ణసముజ్జలా హోన్తి, తేన సో సబ్బసో సముజ్జలన్తో తిట్ఠతి. **కుటుమలకజాతోతి** సఞ్జాతమహామకుళో. **కోరకజాతోతి** సఞ్జాతసూచిభేదో సమ్పతి వికసమానావత్థో. **సబ్బపాలిఫుల్లోతి** సబ్బసో ఫుల్లితవికసితో.

కన్తనకవాతోతి దేవానం పుఞ్ఞకమ్మపచ్చయా పుప్ఫానం ఛిన్దనకవాతో. **కన్తతీతి** ఛిన్దతి. **సమ్పటిచ్ఛనకవాతోతి** ఛిన్నానం ఛిన్నానం పుప్ఫానం సమ్పటిగ్గణ్హనకవాతో . **నచ్చన్తోతి** నానావిధభత్తిం సన్నివేసవసేన నచ్చనం కరోన్తో. **అఞ్ఞతరదేవతానన్తి** నామగోత్తవసేన అప్పఞ్ఞాతదేవతానం.

రేణువట్టీతి రేణుసఙ్ఘాతో. **కణ్ణికం ఆహచ్చాతి** సుధమ్మాయ కూటం ఆహన్త్వా.

అట్ఠ దివసేతి పఞ్చమియా సద్ధిం పక్ఖే చత్తారో దివసే సన్ధాయ వుత్తం. యథావుత్తేసు అట్ఠసు దివసేసు ధమ్మస్సవనం నిబద్ధం తదా పవత్తతీతి తతో అఞ్ఞదా కారితం సన్ధాయాహ **''అకాలధమ్మస్సవనం కారిత''**న్తి. చేతియే ఛత్తస్స హేట్ఠా కాతబ్బవేదికా **ఛత్తవేదికా.** చేతియం పరిక్ఖిపిత్వా పదక్ఖిణకరణట్ఠానం అన్తోకత్వా కాతబ్బవేదికా **పుటవేదికా.** చేతియస్స కుచ్ఛిం పరిక్ఖిపిత్వా తం సమ్బన్ధమేవ కత్వా కాతబ్బవేదికా **కుచ్ఛివేదికా.** సీహరూపపాదకం ఆసనం **సీహాసనం.** ఉభోసు పస్సేసు సీహరూపయుత్తం సోపానం **సీహసోపానం.**

అత్తమనా హోన్తి అనియామనకభావతో. తేనేవాహ **''మహాపుఞ్ఞే పురక్ఖత్వా''**తిఆది. **పవారణాసఙ్గహత్థాయ సన్నిపతితాతి వేదితబ్బా** ''తదహుపోసథే పన్నరసే పవారణాయ పుణ్ణాయ పుణ్ణమాయ రత్తియా''తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౯౪) వచనతో.

౨౯౫. నవహి కారణేహీతి ''ఇతిపి సో భగవా అరహ''న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౭, ౨౫౫) వుత్తేహి అరహత్తాదీహి నవహి బుద్ధానుభావదీపనేహి కారణేహి. **ధమ్మస్స చాతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థోతి తేన సమ్పిణ్డితమత్థం దస్సేన్తో **''ఉజుప్పటిపన్నతాదిభేదం సఙ్ఘస్స చ సుప్పటిపత్తి''**న్తి ఆహ.

అట్ఠయథాభుచ్చవణ్ణనా

౨౯౬. యథా అనన్తమేవ ఆనఞ్చం, భిసక్కమేవ భేసజ్జం , ఏవం యథాభూతా ఏవ **యథాభుచ్చాతి** పాళియం వుత్తన్తి ఆహ **''యథాభుచ్చేతి యథాభూతే''**తి. వణ్ణేతబ్బతో కిత్తేతబ్బతో **వణ్ణా,** గుణా. **కథం పటిపన్నోతి** హేతుఅవత్థాయం, ఫలఅవత్థాయం, సత్తానం ఉపకారా వత్థాయన్తి తీసుపి అవత్థాసు లోకనాథస్స బహుజనహితాయ పటిపత్తియా కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. తథా హి నం ఆదితో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా సఙ్ఖేపేనేవ దస్సేన్తో **''దీపఙ్కరపాదమూలే''**తిఆదిమాహ. తత్థ **అభినీహరమానోతి** అభినీహారం కరోన్తో. యం పనేత్థ మహాభినీహారే, పారమీసు చ వత్తబ్బం, తం **బ్రహ్మజాలటీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭) వుత్తం ఏవాతి తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

''ఖన్తివాదితాపసకాలే''తిఆది (జా॰ ౧.ఖన్తీవాదీజాతక) హేతుఅవత్థాయమేవ అనఞ్ఞసాధారణాయ సుదుక్కరాయ బహుజనహితాయ పటిపత్తియా విభావనం. యథాధిప్పేతం హితసుఖం యాయ కిరియాయ వినా న ఇజ్ఝతి, సాపి తదత్థా ఏవాతి దస్సేతుం **''తుసితపురే యావతాయుకం తిట్ఠన్తోపీ''**తిఆది వుత్తం.

ధమ్మచక్కప్పవత్తనాది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩; పటి॰ మ॰ 3.30) పన నిబ్బత్తితా బహుజనహితాయ పటిపత్తి. **ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనమ్పి** ''ఏత్తకం కాలం తిట్ఠామీ''తి పవత్తియా బహుజనహితాయ పటిపత్తి. అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బానవసేన బహుజనహితాయ పటిపత్తి. తేనాహ **''యావస్సా''**తిఆది. **సేసపదానీతి**

“బహుజనసుఖాయా”తిఆదీని పదాని. **పచ్ఛిమన్తి** “అత్థాయ హితాయ సుఖాయా”తి పదత్తయం. **పురిమస్సాతి** తతో పురిమస్స పదత్తయస్స. **అత్థోతి** అత్థనిద్దేసో.

యదిపి అతీతేనఙ్గేన సమన్నాగతా సత్థారో అహేసుం, తేపి పన బుద్ధా ఏవాతి అత్థతో అమ్హాకం సత్థా అనఞ్ఞోతి ఆహ **‘‘అతీతేపి బుద్ధతో అఞ్ఞం న సమనుపస్సామా’’**తి. యథా చ అతీతే, ఏవం అనాగతే చాతి అయమత్థో నయతో లబ్భతీతి కత్వా వుత్తం **‘‘అనాగతేపి న సమనుపస్సామా’’**తి. సక్కో పన దేవరాజా తమత్థం అత్థాపన్నమేవ కత్వా **‘‘న పనేతరహి’’** ఇచ్చేవాహ. **కిం సక్కో కథేతీతి విచారేత్వాతి** “నేవ అతీతంసే సమనుపస్సమా’తి వదన్తో సక్కో కిం కథేతీ”తి విచారణం సముట్ఠపేత్వా. యస్మా అతీతే బుద్ధా అహేసుం, అనాగతే భవిస్సన్తీతి నాయమత్థో సక్కేన దేవరాజేన పరిఞ్ఞాతో, తే పన బుద్ధసామఞ్ఞేన అమ్హాకం భగవతా సద్ధిం గహేత్వా ఏతరహి అఞ్ఞస్స సబ్బేన సబ్బం అభావతో తథా వుత్తన్తి దస్సేతుం **‘‘ఏతరహీ’’**తిఆది వుత్తం. **స్వాక్ఖాతాదీనీతి** స్వాక్ఖాతపదాదీని. **కుసలాదీనీతి** “ఇదం కుసల”న్తిఆదీని పదాని.

గఙ్గాయమునానం అసమాగమట్ఠానే ఉదకం భిన్నవణ్ణం హోన్తమ్పి సమాగమట్ఠానే అభిన్నవణ్ణం ఏవాతి ఆహ **‘‘వణ్ణేనపి సంసన్దతి సమేతీ’’**తి. తత్థ కిర గఙ్గోదకసదిసమేవ యమునోదకం. యథా నిబ్బానం కేనచి కిలేసేన అనుపక్కిలిట్ఠతాయ పరిసుద్ధం, ఏవం నిబ్బానగామినిపటిపదాపి కేనచి కిలేసేన అనుపక్కిలిట్ఠతాయ పరిసుద్ధావ ఇచ్ఛితబ్బా. తేనాహ **‘‘న హీ’’**తిఆది. యేన పరిసుద్ధత్థేన నిబ్బానస్స, నిబ్బానగామినియా పటిపదాయ చ ఆకాసూపమతా, సో కేనచి అనుపలేపో, అనుపక్కిలేసో చాతి ఆహ **‘‘ఆకాసమ్పి అలగ్గం పరిసుద్ధ’’**న్తి. ఇదాని తమత్థం నిదస్సనేన విభూతం కత్వా దస్సేతుం **‘‘చన్దిమసూరియాన’’**న్తిఆది వుత్తం. **సంసన్దతి** యుజ్జతి పటిపజ్జితబ్బతాపటిపజ్జనేహి అఞ్ఞమఞ్ఞానుచ్ఛవికతాయ.

పటిపదాయ రితానన్తి పటిపదం మగ్గపటిపత్తిం పటిపజ్జమానానం. **వుసితవతన్తి** బ్రహ్మచరియవాసం వుసితవన్తానం ఏతేసం. **లద్ధసహాయోతి** ఏతాసం పటిపదానం వసేన లద్ధసహాయో. **తత్థ తత్థ** సావకేహి సత్థు కాతబ్బకిచ్చే. **ఇదం పన** “అదుతియో”తిఆది సుత్తన్తరే ఆగతవచనం అఞ్ఞేహి **అసదిసట్ఠేన వుత్తం,** న యథావుత్తసహాయాభావతో. **అపనుజ్జాతి** అపనీయ వివజ్జేత్వా. **‘‘అపనుజ్జా’’**తి చ అన్తోగధావధారణం ఇదం వచనం ఏకన్తికత్తా తస్స అపనోదస్సాతి వుత్తం **‘‘అపనుజ్జేవా’’**తి.

లబ్భతీతి **లాభో,** సో పన ఉక్కంసగతివిజాననేన సాతిసయో, విపులో ఏవ చ ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ **‘‘మహాలాభో ఉప్పన్నో’’**తి. **ఉస్సన్నపుఞ్ఞనిస్సన్దసముప్పన్నోతి** యథావుత్తకాలం సమ్భతసువిపులఉళారతరపుఞ్ఞాభిసన్దతో నిబ్బత్తో.“ఇమే నిబ్బత్తా, ఇతో పరం మయ్హం ఓకాసో నత్థీ”తి ఉస్సాహజాతో వియ ఉపరూపరి వడ్ఢమానో ఉదపాది. సబ్బదిసాసు హి యమకమహామేఘో ఉట్ఠహిత్వా మహామేఘం వియ సబ్బపారమియో “ఏకస్మిం అత్తభావే విపాకం దస్సామా”తి సమ్పిణ్డితా వియ భగవతో ఇదం లాభసక్కారసిలోకం నిబ్బత్తయింసు, తతో అన్నపానవత్థయానమాలాగన్ధవిలేపనాదిహత్థా ఖత్తియబ్రాహ్మణాదయో ఉపగన్త్వా “కహం బుద్ధో, కహం భగవా, కహం దేవదేవో, కహం నరాసభో, కహం పురిససీహో”తి భగవన్తం పరియేసన్తి, సకటసతేహిపి పచ్చయే ఆహరిత్వా ఓకాసం అలభమానా సమన్తా గావుతప్పమాణమ్పి సకటధురేన సకటధురం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి చేవ అనుబన్ధన్తి చ అన్ధకవిన్దబ్రాహ్మణాదయో వియ. సబ్బం ఖన్ధకే, తేసు తేసు చ సుత్తేసు ఆగతనయేన వేదితబ్బం. తేనాహ **‘‘లాభసక్కారో మహోఘో వియా’’**తిఆది.

పటిపాటిభత్తన్తి బహూసు “దానం దస్సామా”తి ఆహటపటిపాటికాయ ఉట్ఠితేసు అనుపటిపాటియా దాతబ్బ భత్తం.

మత్థకం పత్తో అనఞ్ఞసాధారణత్తా తస్స దానస్స. **ఉపాయం ఆచిక్ఖి** నాగరానం అసక్కుణేయ్యరూపేన దానం దాపేతుం. సాలకల్యాణిరుక్ఖా రాజపరిగ్గహా అఞ్ఞేహి అసాధారణా, తస్మా తేసం పదరేహి మణ్డపో కారితో, హత్థినో చ రాజభణ్డభూతా నాగరేహి న సక్కా లద్ధున్తి తేహి ఛత్తం ధారాపితం, తథా ఖత్తియధీతాహి వేయ్యావచ్చం కారితం. ‘‘**పఞ్చ ఆసనసతానీ**’’తి ఇదం సాలకల్యాణిమణ్డపే పఞ్ఞత్తే సన్ధాయ వుత్తం, తతో బహి పన బహూని పఞ్ఞత్తాని అహేసుం . **చతుజ్జాతియగన్ధం పిసతి** బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స పూజనత్థఞ్చేవ పత్తస్స ఉబ్బటనత్థఞ్చ. **ఉదకన్తి** పత్తధోవనఉదకం. **అనగ్ఘాని అహేసుం** అనగ్ఘరతనాభిసఙ్ఖతత్తా.

సత్తధా ముద్ధా ఫలిస్సతి అనాదరకారణాదినా. **కాళం ఓలోకేస్సామీ**తి కాళం ఏవం అనుపేక్ఖిస్సామి, తస్స ఉప్పజ్జనకం అనత్థం పరిహరిస్సామీతి అత్థో.

కదరియాతి థద్ధమచ్ఛరినో పుఞ్ఞకమ్మవిముఖా. **దేవలోకం న వజన్తి** పుఞ్ఞస్స అకతత్తా, మచ్ఛరిభావేన చ పాపస్స పసుతత్తా. **బాలా**తి దుచ్చిన్తితచిన్తనాదినా బాలలక్ఖణయుత్తా. **నప్పసంసన్తి దానం** పసంసితుమ్పి న విసహన్తి. **ధీరో**తి ధీతిసమ్పన్నో ఉళారపఞ్ఞో పరేహి కతం **దానం అనుమోదమానోపి, తేనేవ** దానానుమోదనేనేవ. **సుఖీ పరత్థా**తి పరలోకే కాయికచేతసికసుఖసమఙ్గీ హోతి.

వరరోజో నామ తస్మిం కాలే ఏకో ఖత్తియో, తస్స **వరరోజస్స. అనవజ్జ...పే.... ఫలేయ్య** అభూతవాదిభావతోతి అధిప్పాయో. **అతిరేకపదసహస్సేన** తింసాధికేన అడ్ఢతేయ్యగాథాసతేన **వణ్ణమేవ కథేసి** రూపప్పసన్నతాయ చ.

యావ మఞ్ఞే ఖత్తియాతి ఏత్థ **యావా**తి అవధిపరిచ్ఛేదవచనం, **అఞ్ఞే**తి నిపాతమత్తం, యావ ఖత్తియా ఖత్తియే అవధిం కత్వా సబ్బే దేవమనుస్సాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**ఖత్తియా బ్రాహ్మణా**’’తిఆది. **మదపమత్తో**తి లాభసక్కారసిలోకమదేన పమత్తో చేవ తదన్వయేన పమాదేన పమత్తో చ హుత్వా.

తదన్వయమేవాతి తదనుగతమేవ. **వాచా...పే.... సమేతీ**తి వచీకమ్మకాయకమ్మాని అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిరుద్ధాని, అఞ్ఞదత్థు సంసన్దన్తి. అజా ఏవ మిగాతి అజామిగా, తే **అజామిగే.**

తిణ్ణవిచికిచ్ఛో సబ్బసో అతిక్కన్తవిచికిచ్ఛాకన్తారో . నను చ సబ్బేపి సోతాపన్నా తిణ్ణవిచికిచ్ఛా, విగతకథంకథా చ? సచ్చమేతం, ఇదం పన న తాదిసం తిణ్ణవిచికిచ్ఛతం సన్ధాయ వుత్తం, అథ ఖో సబ్బస్మిం ఞేయ్యధమ్మే సబ్బాకారావబోధసఙ్ఖాతసన్నిట్ఠానవసేన సబ్బసో నిరాకతం సన్ధాయాతి దస్సేన్తో ‘‘**యథా హీ**’’తి ఆదిమాహ. **ఉస్సన్నుస్సన్నత్తా**తి పరోపరభావతో, అయఞ్చ అత్థో భగవతో అనేకధాతునానాధాతుఞాణబలేనపి ఇజ్ఝతి. **సబ్బత్థ విగతకథంకథో** సబ్బదస్సావిభావతో. సబ్బేసం పరమత్థధమ్మానం సచ్చాభిసమయవసేన పటివిద్ధత్తా వుత్తం ‘‘**వోహారవసేనా**’’తి వా నామగోత్తాదివసేనాతి అత్థో.

పరియోసితసఙ్కప్పోతి సబ్బసో నిట్ఠితమనోరథో. నను చ అరియమగ్గేన పరియోసితసఙ్కప్పతా నామ సోళసకిచ్చసిద్ధియా కతకరణీయభావేన, న సబ్బఞేయ్యధమ్మావబోధేనాతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**పుబ్బే**

అననుస్సుతేసూ''తిఆది. సావకానం సావకపారమిఞాణం వియ, హి పచ్చేకబుద్ధానం పచ్చేకబోధిఞాణం వియ చ సమ్మాసమ్బుద్ధానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం చతుసచ్చాభిసమ్బోధపుబ్బకమేవాతి. **అననుస్సుతేసూతి** న అనుస్సుతేసు. **సామన్తి** సయమేవ. పదద్వయేనాపి పరతో ఘోసేన వినాతి దస్సేతి. **తత్థాతి** నిమిత్తత్థే భుమ్మం, సచ్చాభిసమ్బోధనిమిత్తన్తి అత్థో. సచ్చాభిసమ్బోధో చ అగ్గమగ్గవసేనాతి దట్ఠబ్బం. **బలేసు చ వసీభావన్తి** దసన్నం బలఞాణానం యథారుచి పవత్తి. జాతత్తా జాతాతి సమ్మాసమ్బుద్ధే వదతి.

౨౯౭. తత్థ తత్థ రాజధానిఆదికే **నిబద్ధవాసం వసన్తో.** తీసు మణ్డలేసు యథాకాలం **చారికం చరన్తో.**

౨౯౮. **అస్సాతి** ఫలస్స. **తన్తి** కారణం. ద్విన్నమ్పి ఏకతో ఉప్పత్తియా **కారణం నత్థి,** పగేవ తిణ్ణం, చతున్నం వాతి. ''**ఏత్థ చా**''తిఆది ''ఏకిస్సా లోకధాతుయా''తి వుత్తలోకధాతుయా పమాణపరిచ్ఛేదదస్సనత్థం ఆరద్ధం.

యావతాతి యత్తకేన ఠానేన. **పరిహరన్తీతి** సినేరుం పరిక్ఖిపన్తా పరివత్తన్తి. **దిసాతి** దిసాసు, భుమ్మత్థే ఏతం పచ్చత్తవచనం. **భన్తి** దిబ్బన్తి. **విరోచనాతి** ఓభాసన్తా, **విరోచనా** వా సోభమానా **చన్దిమసూరియా భన్తి,** తతో ఏవ **దిసా** చ **భన్తి. తావ సహస్సధాతి** తత్తకో సహస్సలోకో.

ఏత్తకన్తి ఇమం చక్కవాళం మజ్ఝే కత్వా ఇమినావ సద్ధిం చక్కవాళం దససహస్సం. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **మహాపదానవణ్ణనాయం** వుత్తమేవ. **న పఞ్ఞాయతీతి** తీసు పిటకేసు అనాగతత్తా.

సనఙ్కుమారకథావణ్ణనా

౩౦౦. **వణ్ణేనాతి** రూపసమ్పత్తియా. సువిఞ్ఞేయ్యత్తా తం అనామసిత్వా యససద్దస్సేవ అత్థమాహ. **అలఙ్కారపరివారేనాతి** అలఙ్కారేన చ పరివారేన చ. **పుఞ్ఞసిరియాతి** పుఞ్ఞిద్ధియా.

౩౦౧. **సమ్పసాదనేతి** సమ్పసాదజననే. సంపుబ్బో ఖా-సద్దో జాననత్థో ''సఙ్ఖాయేతం పటిసేవతీ''తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౧౬౮) వియాతి ఆహ ''**జానిత్వా మోదామా**''తి.

గోవిన్దబ్రాహ్మణవత్థువణ్ణనా

౩౦౪. **యావ దీఘరత్తన్తి** యావ పరిమాణతో, అపరిమితకాలపరిదీపనమేతన్తి ఆహ ''**ఏత్తకన్తి...పే.... అతిచిరరత్త**''న్తి. **మహాపఞ్ఞోవ నో భగవాతి** తేన బ్రహ్మునా అనుమతిపుచ్ఛావసేన దేవానం వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**మహాపఞ్ఞోవ నో భగవా. నోతి కథం తుమ్హే మఞ్ఞథా**''తి ఆహ. సయమేవేతం పఞ్హం బ్యాకాతుకామో ''భూతపుబ్బం భో''తి ఆదిం ఆహాతి సమ్బన్ధో. ఏవం పన బ్యాకరోన్తేన అత్థతో అయమ్పి అత్థో వుత్తో నామ హోతీతి దస్సేన్తో ''**అనచ్ఛరియమేత**''న్తి ఆదిమాహ. **తిణ్ణం మారానన్తి** కిలేసాభిసఙ్ఖారదేవపుత్తమారానం. ''అనచ్ఛరియమేత''న్తి వుత్తమేవత్థం నిగమనవసేన ''**కిమేత్థ అచ్ఛరియ**''న్తి పునపి వుత్తం.

రఞ్ఞో దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికఅత్థానం పురో ధానతో పురే పురే సంవిధానతో **పురోహితోతి** ఆహ ''**సబ్బకిచ్చాని అనుసాసనపురోహితో**''తి. **గోవిన్దియాభిసేకేనాతి** గోవిన్దస్స ఠానే ఠపనాభిసేకేన. తం కిర తస్స బ్రాహ్మణస్స

కులపరమ్పరాగతం ఠానన్తరం. **జోతితత్తాతి** ఆవుధానం జోతితత్తా. **పాలనసమత్థతాయాతి** రట్ఠో, అపరిమితస్స చ సత్తకాయస్స అనత్థతో పరిపాలనసమత్థతాయ.

సమ్మా వోస్సజ్జిత్వాతి సుట్ఠు తస్సేవాగారవభావేన విస్సజ్జిత్వా నియ్యాతేత్వా. తం తమత్థం కిచ్చం పస్సతీతి **అత్థదసో.**

౩౦౫. భవనం వడ్ఢనం **భవో,** భవతి ఏతేనాతి వా **భవో,** వడ్ఢికారణం సన్ధివసేన మ-కారాగమో, ఓ-కారస్స చ అ-కారాదేసం కత్వా ''**భవమత్థూ**''తి వుత్తం. **భవన్తం జోతిపాల**న్తి పన సామిఅత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ''**భోతో**''తి. **మా పచ్చబ్యాహాసీ**తి మా పటిక్ఖిపీతి అత్థో. సో పన పటిక్ఖేపో పటివచనం హోతీతి ఆహ ''**మా పటిబ్యాహాసీ**''తి. **అభిసమ్భోసీ**తి కమ్మన్తానం సంవిధానే సమత్థో హోతీతి ఆహ ''**సంవిదహిత్వా**''తి. భవాభవం, పఞ్ఞాఞ్చ విన్ది పటిలభీతి **గోవిన్దో,** మహన్తో గోవిన్దో **మహాగోవిన్దో.** ''**గో**''తి హి పఞ్ఞాయేతం అధివచనం గచ్ఛతి అత్థే బుజ్ఝతీతి.

రజ్జసంవిభజనవణ్ణనా

౩౦౬. ఏకపితికా వేమాతుకా **కనిట్ఠభాతరో. అయం అభిసిత్తో**తి అయం రేణు రాజకుమారో పితు అచ్చయేన రజ్జే అభిసిత్తో. **రాజకారకా**తి రాజపుత్తం రజ్జే పతిట్ఠాపేతారో.

౩౦౭. మదేన్తీతి **మదనీయా**తి కత్తుసాధనతం దస్సేన్తో ''**మదకరా**''తి ఆహ. **మదకరణం** పన పమాదస్స విసేసకారణన్తి వుత్తం ''**పమాదకరా**''తి.

౩౦౮. రేణుస్స రజ్జసమీపే దసగావుతమత్తవిత్థతాని హుత్వా అపరభాగే తియోజనసతం విత్థతత్తా **సబ్బాని చ రజ్జాని సకటముఖాని పట్ఠపేసి. వితానసదిసం** చతురస్సభావతో.

౩౧౦. **సహా**తి గాథాయ పదపరిపూరణత్థం వుత్తం. తస్స అత్థం దస్సేన్తో ''**తేనేవ సహా**''తి ఆహ. **సహా**తి వా అవినాభావత్థే నిపాతో, సో సహ ఆసుం సత్త భారధాతి యోజేతబ్బో, తేన తే దేసన్తరే వసన్తా విచిత్తేన సహభావినో అవినాభావినోతి దీపేతి. రజ్జభారం ధారేన్తి అత్తని ఆరోపేన్తి వహన్తీతి **భారధా.**

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కిత్తిసద్దఅబ్భుగ్గమనవణ్ణనా

౩౧౧. **అనుపురోహితే ఠపేసీ**తి అనుపురోహితే కత్వా ఠపేసి, అనుపురోహితే వా ఠానే ఠపేసి. తిసవనం కరోన్తే సన్ధాయ ''**దివసస్స తిక్ఖత్తు**''న్తి వుత్తం. ద్వీసు సన్ధీసు సవనం కరోన్తే సన్ధాయ ''**సాయం, పాతో వా**''తి వుత్తం. **తతో పట్ఠాయా**తి వతచరియం మత్థకం పాపేత్వా న్హాతకాలతో పభుతి.

౩౧౨. **అభిఉగ్గచ్ఛీ**తి ఉట్ఠహి ఉదపాది. **అచిన్తేత్వా**తి "కథం ఖో అహం బ్రహ్మునా సద్ధిం మన్తేయ్య"న్తి అచిన్తేత్వా ఏవం చిత్తమ్పి అనుప్పాదేత్వా. తేన సమాగమనస్సేవ అభావతో **అమన్తేత్వా. తం దిస్వా**తి తం కరుణాబ్రహ్మవిహారభావనం బ్రహ్మదస్సనూపాయం దిస్వా ఞాణచక్ఖునా.

౩౧౩. **ఏవన్తి** ఏవం రఞ్ఞో ఆరోచేత్వా పటిసల్లానం ఉపగతే. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు ఛన్నం ఖత్తియానం, సత్తన్నం బ్రాహ్మణమహాసాలానం , సత్తన్నం నాటకసతానం, చత్తారీసాయ చ భరియానం ఆపుచ్ఛనవారేసు.

౩౧౬. **సాదిసియోతి** జాతియా సాదిసియోతి ఆహ ''**సమవణ్ణా సమజాతికా**''తి.

౩౧౭. **సన్థాగారన్తి** ఝానమనసికారేన బహి విసటవితక్కవూపసమనేన చిత్తస్స సన్థమ్భనం అగారం, ఝానసాలన్తి అత్థో. **గహితావాతి** భావనానుయోగేన మహాసత్తేన అత్తనో చిత్తసన్తానే ఉప్పాదనవసేన గహితా ఏవ. **నత్థి** ఝానేనేవ విక్ఖమ్భితత్తా. విసేసతో హిస్స కరుణాయ భావితత్తా **అనభిరతి ఉక్కణ్ఠనా** నత్థి, మేత్తాయ భావితత్తా **భయపరితస్సనా నత్థి. ఉక్కణ్ఠనాతి** పన బ్రహ్మదస్సనే ఉస్సుక్కం, **పరితస్సనాతి** తదభిపత్థనాతి ఆహ ''**బ్రహ్మునో పనా**''తిఆది.

బ్రహ్మునాసాకచ్ఛావణ్ణనా

౩౧౮. **చిత్తుత్రాసోతి** చిత్తస్స ఉత్రాసనమత్తం. **కథన్తి** సత్తనికాయనివాసట్ఠాననామగోత్తాదీనం వసేన కేన పకారేన. తేనాహ ''**కి**''న్తిఆది.

నోతి యే తే పనకనసనన్తబన్ధసతనసనఙ్కుమారకాలనామకా లోకే పాకటా పఞ్ఞాతా బ్రహ్మానో, తేసు **సనఙ్కుమారో నామాహన్తి దస్సేతి.**

అగ్ఘన్తి గరుట్ఠానియానం దాతబ్బంఆహారం. **మధుసాకన్తి** మధురాహారం, యం కిఞ్చి అతిథినో దాతబ్బం ఆహారం ఉపచారవసేన ఏవం వదతి. తేనాహ ''**మధుసాకం పనా**''తిఆది. **పుచ్ఛామాతి** నిమన్తనవసేన పుచ్ఛామ.

౩౧౯. మహాసత్తో చత్తారో బ్రహ్మవిహారే భావేత్వా ఠితోపి తేసు "బ్రహ్మసహబ్యతాయ మగ్గో"తి అనిబ్బేమతికతాయ ''**కఙ్ఖీ**''తి అవోచ. కేచి పన "తపోకమ్మేన పరిక్ఖీణసరీరతాయ, బ్రహ్మసమాగమేన భయాదిసముప్పత్తియా చ పటిలద్ధమత్తేహి బ్రహ్మవిహారేహి పరిహీనో అహోసి, తస్మా అవిక్ఖమ్భితవిచికిచ్ఛతాయ 'కఙ్ఖీ'తి అవోచా"తి వదన్తి. పరస్స వేదియా విదితా **పరవేదియా,** తే పన తస్స పాకటా విభూతాతి ఆహ ''**పరస్స పాకటేసు పరవేదియేసూ**''తి. తత్థ కారణమాహ ''**పరేన సయం అభిసఙ్ఖతత్తా**''తి. మమాతి కమ్మం **మమంకారో,** మమత్తన్తి ఆహ ''**ఇదం మమ...పే.... తణ్హ**''న్తి. "మమ"న్తి కరోతి ఏతేనాతి హి **మమంకారో,** తథాపవత్తా తణ్హా. **మనుజేసూతి** నిద్ధారణే భుమ్మం, న విసయేతి ఆహ ''**మనుజేసు యో కోచీ**''తి. ''**ఏకోదిభూతో**''తి పదస్స భావత్థం తావ దస్సేన్తో ''**ఏకీభూతో**''తి వత్వా పున తం వివరన్తో ''**ఏకో తిట్ఠన్తో ఏకో నిసీదన్తో**''తి ఆహ. **తాదిసోతి** ఏకో హుత్వా పవత్తనకో. **భూతోతి** జాతో. ఝానే అధిముత్తి నామ తస్మిం నిబ్బత్తితే, అనిబ్బత్తితే కుతో అధిముత్తీతి ఆహ ''**ఝానం నిబ్బత్తేత్వాతి అత్థో**''తి. విస్సగన్ధో నామ కోధాదికిలేసపరిభావనాతి తేసం విక్ఖమ్భనేన **విస్సగన్ధవిరహితో. ఏతేసు ధమ్మేసూతి** పబ్బజ్జానం వివేకవాసకరుణాబ్రహ్మవిహారాదిధమ్మేసు.

౩౨౦. **అవిద్వాతి** న విదితవా. **ఆవరితాతి** కుసలానం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానం ఉప్పత్తినివారణేన ఆవరితా. **పూతికాతి** బ్యాపన్నచిత్తతాదినా పూతిభూతా. కిలేసవసేన దుగ్గన్ధం విస్సగన్ధం **వాయతి.** నిరయాదిఅపాయేసు నిబ్బత్తనసీలతాయ **ఆపాయికాతి** ఆహ ''**అపాయూపగా**''తి. చోరాదీహి ఉపద్దుతస్స పవిసితుకామస్స పాకారకవాటపరిఖాదీహి వియ నగరం కోధాదీహి **నివుతో పిహితో బ్రహ్మలోకో అస్సాతి నివుతబ్రహ్మలోకో. పుచ్ఛతి** "కేనావటా"తి వదన్తో.

ముసావాదోవ **మోసవజ్జం** యథా భిసక్కమేవ భేసజ్జం. **కుజ్ఝనం** దుస్సనం. దిట్ఠాదీసు అదిట్ఠాదివాదితావసేన పరేసం విసంవాదనం **పరవిసంవాదనం.** సదిసం పతిరూపం దస్సేత్వా **పలోభనం సదిసం దస్సేత్వా వఞ్చనం.** మిత్తానం విహింసనం మేత్తిభేదో **మిత్తదుబ్భనం.** దబ్బమచ్ఛరితా **థద్ధమచ్ఛరియం.** అత్తని విజ్జమానం నిహీనతం, సదిసతం వా **అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞనం.** పరేసం సమ్పత్తియా అసహనం **ఖీయనం.** అత్తసమ్పత్తియా నిగూహనవసేన, పరేహి సాధారణభావాసహనవసేన చ వివిధా ఇచ్ఛా రుచి ఏతస్సాతి **వివిచ్ఛా.** కదరియతాయ ముదుకం **మచ్ఛరియం. యత్థ కత్థచీ**తి సకసన్తకే, పరసన్తకే, హీనాతికే చాతి యత్థ కత్థచి ఆరమ్మణే. **లుబ్భనం** ఆరమ్మణస్స గహణం అభిగిజ్ఝనం. **మజ్జనం** సేయ్యాదివసేన మదనం సమ్పగ్గహో. **ముయ్హనం** ఆరమ్మణస్స అనవబోధో. **ఏతేసూ**తి ఏతేసు యథావుత్తేసు కోధాదీసు సత్తసన్తానస్స కిలిస్సనతో విబాధనతో, ఉపతాపనతో చ కిలేససఞ్ఞితేసు పాపధమ్మేసు. **యుత్తా** పయుత్తా సమ్పయుత్తా అవిరహితా.

ఏత్థ చాయం బ్రహ్మే మహాసత్తేన ఆమగన్ధే సుపుట్ఠో అత్తనో యథాఉపట్ఠితే పాపధమ్మే చుద్దసహి పదేహి విభజిత్వా కథేసి, తే పన తాదిసం పవత్తివిసేసం ఉపాదాయ వుత్తాపి కేచి పున వుత్తా, ఆమగన్ధసుత్తే (సు॰ ని॰ ౨౪౨) పన వుత్తాపి కేచి ఇధ సబ్బసో న వుత్తా, ఏవం సన్తేపి లక్ఖణహారనయేన, తదేకట్ఠతాయ వా తేసం పేత్థ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తేనాహ ''**ఇదం పన సుత్త**''న్తిఆది. **తత్థ ఆమగన్ధసుత్తేన దీపేత్వా**తి ఇధ సరూపతో అవుత్తే ఆమగన్ధేపి వుత్తేహి ఏకలక్ఖణతాదినా ఆమగన్ధసుత్తేన పకాసేత్వా **కథేతబ్బం** తత్థ నేసం సరూపతో కథితత్తా. **ఆమగన్ధసుత్తమ్పి ఇమినా దీపేతబ్బం** ఇధ వుత్తానమ్పి కేసఞ్చి ఆమగన్ధానం తత్థ అవుత్తభావతో. యస్మా ఆమగన్ధసుత్తే వుత్తాపి ఆమగన్ధా అత్థతో ఇధ సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛన్తి, తస్మా ఇధ వుత్తే పరిహారణవసేన దస్సేన్తేన యస్మా చేత్థ కేచి అభిధమ్మనయేన అకిలేససభావాపి సత్తసన్తానస్స విబాధనట్ఠేన "కిలేసా"తి వత్తబ్బతం అరహన్తి, తస్మా "చుద్దససు కిలేసేసూ"తి వుత్తం.

నిమ్మాదం మిలాపనం ఖేపనన్తి ఆహా ''**నిమ్మాదేతబ్బా పహాతబ్బా**''తి. **బుద్ధతన్తీ**తి బుద్ధభావీనం పవేణీ, బుద్ధభావినోపి "బుద్ధా"తి వుచ్చన్తి యథా "అగమా రాజగహం బుద్ధో"తి. **మహాపురిసస్స దళ్హీకమ్మం కత్వా**తి మహాపురిసస్స "పబ్బజిస్సామహా"న్తి పవత్తచిత్తుప్పాదస్స దళ్హీకమ్మం కత్వా.

రేణురాజఆమన్తనావణ్ణనా

౩౨౧. మమ మనం హరిత్వాతి మమ చిత్తం అపనేత్వా తస్స వసేన అవత్తిత్వా.

ఏకీభావం ఉపగన్త్వా వుత్థస్సాతి కాయవివేకపరిబ్రూహనేన ఏకీభావం ఉపగన్త్వా తపోకమ్మవసేన వుత్థస్స. **కుసపత్తేహి పరిత్థతో**తి బరిహిసేహి వేదియా సమన్తతో సన్థరితో. **అకాచో**తి వణో వణసదిసఖణ్డిచ్ఛవిరహితో. తేనాహ ''**అకక్కసో**''తి.

ఛఖత్తియఆమన్తనావణ్ణనా

౩౨౨. సిక్ఖేయ్యామాతి సిక్ఖాపేయ్యామ, **సిక్ఖాపనఞ్చేత్థ** అత్థిభావాపాదనన్తి ఆహా ''**ఉపలాపేయ్యామా**''తి.

౩౨౩. యస్స వీరియారమ్భస్స, ఖన్తిబలస్స చ అభావేన పబ్బజితానం సమణధమ్మో పరిపుణ్ణో, పరిసుద్ధో చ న హోతి, తేసు వీరియారమ్భఖన్తిబలేసు తే తే నియోజేతుం ''**ఆరమ్భథ్వో**''తిఆది వుత్తం.

కరుణాఝానమగ్గోతి కరుణాఝానసఙ్ఖాతో మగ్గో. **ఉజుమగ్గో**తి బ్రహ్మలోకగమనే ఉజుభూతో మగ్గో. **అనుత్తరో**తి సేట్ఠో బ్రహ్మవిహారసభావతో. తేనాహ ''**ఉత్తమమగ్గో నామా**''తి. **సబ్భి రక్ఖితో** సాధూహి యథా పరిహాని న హోతి, ఏవం పటిపక్ఖదూరీకరణేన రక్ఖితో గోపితో. ''సద్ధమ్మో సబ్భి వక్ఖితో''తి కేచి పఠన్తి, తేసం సపరహితసాధనేన సాధూహి బుద్ధాదీహి కథితో పవేదితోతి అత్థో.

తఙ్ఖణవిద్ధంసనధమ్మన్తి యస్మిం ఖణే విరోధిధమ్మసమాయోగో, తస్మింయేవ ఖణే వినస్సనసభావం, యో వా నో గమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియేన పటిముఖం ధావన్తానం సిరసి, పాదే చ బద్ధఖురధారాసమాగమనతోపి సీఘతరతాయ అతిఇత్తరో పవత్తిక్ఖణో, తేనేవ వినస్సనసభావం. **తస్స** జీవితస్స. **గతి**న్తి నిట్ఠం. **మన్తాయ**న్తి మన్తేయ్యన్తి వుత్తం హోతీతి ఆహ ''**మన్తేతబ్బ**''న్తి. **కరణత్థే వా భుమ్మ**న్తి ''మన్తాయ''న్తి ఇదం భుమ్మం కరణత్థే దట్ఠబ్బం యథా ''ఞాతాయ''న్తి. **సబ్బపలిబోధే**తి సబ్బేపి కుసలకిరియాయ విబన్ధే ఉపరోధే.

బ్రాహ్మణమహాసాలాదీనం ఆమన్తనావణ్ణనా

౩౨౪. అప్పేసక్ఖాతి అప్పానుభావాతి ఆహ ''**పబ్బజితకాలతో పట్ఠాయా**''తిఆది.

చక్కవత్తి రాజా వియ సమ్భావితో.

మహాగోవిన్దపబ్బజ్జావణ్ణనా

౩౨౮. సమాపత్తీనం ఆజాననం నామ అత్తపచ్చక్ఖతా, సచ్ఛికిరియాతి ఆహ ''**న సక్ఖింసు నిబ్బత్తేతు**''న్తి.

౩౨౯. ఇమినాతి ''సరామహ''న్తి ఇమినా **పదేన.** ''సరామహ''న్తి హి వదన్తేన భగవతో మహాబ్రహ్మునా కథితం ''తథేవ త''న్తి భగవతా పటిఞ్ఞాతమేవ జాతన్తి. **న వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయ** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానకథాయ అభావతో. అసతి పన వట్టే నిబ్బిదాయ విరాగానం అసమ్భవో ఏవాతి ఆహ ''**న విరాగాయా**''తిఆది. **ఏకన్తమేవ వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయ** అనేకాకారవోకారవట్టే ఆదీనవవిభావనతో.

''**నిబ్బిదాయా**''తి ఇమినా పదేన **విపస్సనా** వుత్తా. ఏస నయో సేసేసుపి. **వవత్థానకథా**తి విపస్సనామగ్గనిబ్బానానం తంతంపదేహి వవత్థపేత్వా కథా. అయమేత్థ నిప్పరియాయకథాతి ఆహ ''**పరియాయేన పనా**''తిఆది.

౩౩౦. పరిపూరేతున్తి భావనాపారిపూరివసేన పరిపుణ్ణే కాతుం, నిబ్బత్తేతున్తి అత్థో. **బ్రహ్మచరియచిణ్ణకులపుత్తాన**న్తి చిణ్ణమగ్గబ్రహ్మచరియానం కులపుత్తానన్తి ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన **అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠపేసి.**

అభినన్దనం నామ సమ్పటిచ్ఛనం ''అభినన్దన్తి ఆగత''న్తిఆదీసు వియ, తఞ్చేత్థ అత్థతో చిత్తస్స అత్తమనతాతి ఆహ ''**చిత్తేన సమ్పటిచ్ఛన్తో అభినన్దిత్వా**''తి. ''సాధు సాధూ''తి వాచాయ సమ్పహంసనా **అనుమోదనా**తి ఆహ ''**వాచాయ సమ్పహంసమానో అనుమోదిత్వా**''తి.

మహాగోవిన్దసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౭. మహాసమయసుత్తవణ్ణనా

నిదానవణ్ణనా

३३०. **ఉదానన్తి** రఞ్ఞా ఓక్కాకేన జాతిసమ్భేదపరిహారనిమిత్తం పవత్తితం ఉదానం **పటిచ్చ. ఏకోపి జనపదో రుళ్హిసద్దేన ‘‘సక్యా’’తి వుచ్చతీతి** ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం **మహానిదానవణ్ణనాయం** వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **అరోపితేతి** కేనచి అరోపితే.

ఆవరణేనాతి సేతునా. **బన్ధాపేత్వాతి** పంసుపలాసపాసాణమత్తికాఖణ్డాదీహి ఆళిం థిరం కారాపేత్వా.

‘‘జాతిం ఘట్టేత్వా కలహం వడ్ఢయింసూ’’తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం పాకటతరం కాతుం **‘‘కోలియకమ్మకరా వదన్తీ’’**తిఆది వుత్తం.

తీణి జాతకానీతి ఫన్దనజాతకపథవీఉన్ద్రియజాతకలటుకికజాతకాని **ద్వే జాతకానీతి** రుక్ఖధమ్మ వట్టకజాతకాని.

తేనాతి భగవతా. **కలహకారణభావోతి** కలహకారణస్స అత్థిభావో.

అట్ఠానేతి అకారణే. **వేరం కత్వాతి** విరోధం ఉప్పాదేత్వా. ‘‘కుఠారిహత్థో పురిసో’’తిఆదినా **ఫన్దనజాతకం కథేసి.** ‘‘దుద్దుభాయతి భద్దన్తే’’తిఆదినా **పథవీఉన్ద్రియజాతకం కథేసి.** ‘‘వన్దామి తం కుఞ్జరా’’తిఆదినా **లటుకికజాతకం కథేసి.**

> ‘‘సాధూ సమ్బహులా ఞాతీ; అపి రుక్ఖా అరఞ్ఞజా;
> వాతో వహతి ఏకట్ఠం, బ్రహన్తమ్పి వనప్పతి’’న్తి. –

ఆదినా **రుక్ఖధమ్మజాతకం కథేసి.**

> ‘‘సమ్మోదమానా గచ్ఛన్తి, జాలం ఆదాయ పక్ఖినో;
> యదా తే వివదిస్సన్తి, తదా ఏహిన్తి మే వస’’న్తి. –

ఆదినా **వట్టకజాతకం కథేసి.**

> ‘‘అత్తదణ్డా భయం జాతం, జనం పస్సథ మేధగం;
> సంవేగం కిత్తయిస్సామి, యథా సంవిజితం మయా’’తి. (సు॰ ని॰ ౯౩౫);

ఆదినా **అత్తదణ్డసుత్తం కథేసి.**

తంతంపలోభనకిరియా కాయవాచాహి పరక్కమన్తియో **‘‘ఉక్కణ్ఠన్తూ’’తి సాసనం పేసేన్తి.**

కుణాలదహేతి కుణాలదహతీరే **పతిట్ఠాయ. పుచ్ఛితపుచ్ఛితం కథేసి** (జా॰ ౨.కుణాలజాతక) ‘‘అనుక్కమేన కుణాలసకుణరాజస్స పుచ్ఛనప్పసఙ్గేన **కుణాలజాతకం** కథేస్సామీ’’తి. **అనభిరతిం వినోదేసి** ఇత్థీనం దోసదస్సనముఖేన

కామానం ఆదీనవోకారసంకిలేసవిభావనేన.

కోసజ్జం విధమిత్వా పురిసథామపరిబ్రూహనేన ‘‘**ఉత్తమపురిససదిసేహి నో భవితుం వట్టతీ**’’తి ఉప్పన్నచిత్తా.

అవిస్సట్ఠకమ్మన్తాతి అరతివినోదనతో పట్ఠాయ అవిస్సట్ఠసమణకమ్మన్తా, అపరిచత్తకమ్మట్ఠానాతి అత్థో. **నిసీదితుం వట్టతీ**తి భగవా చిన్తేసీతి యోజనా.

పదుమినియన్తి పదుమస్సరే. **వికసింసు** గుణగణవిబోధేన. ‘‘**అయం ఇమస్స...పే.... న కథేసీ**’’తి ఇమినా సబ్బేపి తే భిక్ఖూ తావదేవ పటిపాటియా ఆగతత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స లజ్జమానా అత్తనా పటివిద్ధవిసేసం భగవతో నారోచేసున్తి దస్సేతి. ‘‘**ఖీణాసవాన**’’న్తిఆదినా తత్థ కారణమాహ.

ఓసీదమత్తేతి భగవతో సన్తికం ఉపగతమత్తే. **అరియమణ్డలే**తి అరియసమూహే. **పాచీనయుగన్ధరపరిక్ఖేపతో**తి యుగన్ధరపబ్బతస్స పాచీనపరిక్ఖేపతో, న బాహిరకేహి ఉచ్చమానఉదయపబ్బతతో. **రామణేయ్యకదస్సనత్థ**న్తి బుద్ధుప్పాదపటిమణ్డితత్తా విసేసతో రమణీయస్స లోకస్స రమణీయభావదస్సనత్థం. **ఉల్లఙ్ఘిత్వా**తి ఉట్ఠహిత్వా. **ఏవరూపే ఖణే లయే ముహుత్తే**తి యథావుత్తే చన్దమణ్డలస్స ఉట్ఠితక్ఖణే ఉట్ఠితవేలాయం ఉట్ఠితముహుత్తేతి ఉపరూపరి కాలస్స వడ్ఢితభావదస్సనత్థం వుత్తం.

తథా తేసం భిక్ఖూనం జాతిఆదివసేన భగవతో అనురూపపరివారితం దస్సేన్తో ‘‘**తత్థా**’’తి ఆదిమాహ.

సమాపన్నదేవతాతి ఆసన్నట్ఠానే ఝానసమాపత్తి సమాపన్నదేవతా. **చలింసూ**తి ఉట్ఠహింసు. కోసమత్తం ఠానం **సద్దన్తరం.** జమ్బుదీపే కిర ఆదితో తేసట్ఠిమత్తాని నగరసహస్సాని ఉప్పన్నాని, తథా దుతియం, తథా తతియం, తం సన్ధాయాహ ‘‘**తిక్ఖత్తుం తేసట్ఠియా నగరసహస్సేసూ**’’తి. తే పన సమ్పిణ్డేత్వా సతసహస్సతో పరం అసీతిసహస్సాని, నవసహస్సాని చ హోన్తి. **నవనవుతియా దోణముఖసతసహస్సేసూ**తి నవసతసహస్సాధికేసు నవుతిసతసహస్సేసు దోణముఖేసు. **దోణముఖన్తి** చ మహానగరస్స ఆయుప్పత్తిట్ఠానభూతం పాదనగరం వుచ్చతి. **ఛన్నవుతియా పట్టనకోటిసతసహస్సేసూ**తి ఛకోటిఅధికనవుతికోటిసతసహస్సపట్టనేసు. తమ్బపణ్ణిదీపాదీసు **ఛపణ్ణాసాయ రతనాకరేసు.** ఏవం పన నగరదోణిముఖపట్టనరతనాకరాదివిభాగేన కథనం తంతంఅధివత్థాయ వసన్తీనం దేవతానం బహుభావదస్సనత్థం. యది దససహస్సచక్కవాళేసు దేవతా సన్నిపతితా, అథ కస్మా పాళియం “దసహి చ లోకధాతూహీ”తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**దససహస్స...పే.... అధిప్పేతా**’’తి, తేన సహస్సిలోకధాతు ఇధ “ఏకా లోకధాతూ”తి వుత్తాతి వేదితబ్బం.

లోహపాసాదేతి ఆదితో కతే లోహపాసాదే. **బ్రహ్మలోకే**తి హేట్ఠిమే బ్రహ్మలోకే. యది తా దేవతా ఏవం నిరన్తరా, పచ్ఛా ఆగతానం ఓకాసో ఏవ న భవేయ్యాతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**యథా ఖో పనా**’’తిఆది. సుద్ధావాసకాయం ఉపపన్నా **సుద్ధావాసకాయికా,** తాసం పన యస్మా సుద్ధావాసభూమి నివాసట్ఠానం, తస్మా వుత్తం ‘‘**సుద్ధావాసవాసీన**’’న్తి. **ఆవాసా**తి ఆవాసనట్ఠానభూతా , దేవతా పన ఓరమ్భాగియానం, ఇతరేసఞ్చ సంయోజనానం సముచ్ఛిన్దనేన సుద్ధో ఆవాసో ఏతేసన్తి **సుద్ధావాసా.**

౩౩౨. పురత్థిమచక్కవాళముఖవట్టియం ఓతరి అఞ్ఞత్థ ఓకాసం అలభమానో. ఏవం సేసాపి. బుద్ధానం అభిముఖమగ్గో **బుద్ధవీథి.** యావ చక్కవాళా **ఓత్థరితుం** ఓవరితుం **న సక్కా. పహటబుద్ధవీథియావాతి** బుద్ధానం సన్తికం ఉపసఙ్కమన్తేహి తేహి దేవబ్రహ్మేహి వళఞ్జితవీథియావ. సమితి సఙ్గతి సన్నిపాతో **సమయో,** మహన్తో సమయో **మహాసమయోతి** ఆహ ''**మహాసమూహో**''తి . పవద్ధం వనం **పవనన్తి** ఆహ ''**వనసణ్డో**''తి. **దేవఘటాతి** దేవసమూహో.

సమాదహంసూతి సమాదహితం లోకుత్తరసమాధినా సుట్ఠు అప్పితం అకంసు, యథాసమాహితం పన సమాధినా యోజితం నామ హోతీతి వుత్తం ''**సమాధినా యోజేసు**''న్తి. సబ్బేసం గోముత్తవఙ్కాదీనం దూరసమూహనితత్తా **సబ్బే...పే... అకరింసు.** నయతి అస్సే ఏతేహీతి **నేత్తాని,** యోత్తాని. అవీథిపటిపన్నానం అస్సానం వీథిపటిపాదనం రస్మిగ్గహణేన హోతీతి "సబ్బయోత్తాని గహేత్వా అచోదేన్తో"తి వత్వా తం పన అచోదనం అవారణం ఏవాతి ఆహ ''**అచోదేన్తో అవారేన్తో**''తి.

యథా ఖీలం భిత్తియం వా భూమియం వా ఆకోటితం దున్నీహరణం, యథా చ పలిఘం నగరప్పవేసనివారణం, యథా చ ఇన్దఖీలం గమ్భీరనేమి సునిఖాతం దున్నీహరణం, ఏవం రాగాదయో సత్తసన్తానతో దున్నీహరణా, నిబ్బాననగరప్పవేసనివారణా చాతి తే "ఖీలం, పలిఘం, ఇన్దఖీల"న్తి చ వుత్తా. **తణ్హాఏజాయ అభావేన అనేజా** పరమసన్తుట్ఠభావేన చాతుద్దిసత్తా **అప్పటిహతచారికం చరన్తి.**

గతాసేతి గతా ఏవ, న పన గమిస్సన్తి పరినిట్ఠితసరణగమనత్తాతి . లోకుత్తరసరణగమనం అధిప్పేతన్తి ఆహ ''**నిబ్బేమతికసరణగమనేన గతా**''తి. **తే** హి నియమేన **అపాయభూమిం న గమిస్సన్తి, దేవకాయఞ్చ పరిపూరేస్సన్తి.** యే పన లోకియేన సరణగమనేన **బుద్ధం సరణం గతాసే, న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం,** సతి చ పచ్చయన్తరసమవాయే **పహాయ మానుసం దేహం, దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తీతి** అయమేత్థ అత్థో.

దేవతాసన్నిపాతవణ్ణనా

౩౩౩. ఏతేసన్తి దేవతాసన్నిపాతానం. **ఇదానీతి** ఇమస్మిం కాలే. **బుద్ధానన్తి** అఞ్ఞేసం బుద్ధానం **అభావా. చిత్తకల్లతా** చిత్తమద్దవం.

కిం పన భగవతావ మహన్తే దేవతాసమాగమే తేసం నామగోత్తం కథేతుం సక్కాతి? ఆమ సక్కాతి దస్సేతుం ''**బుద్ధా నామ మహన్తా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **దిట్ఠన్తి** రూపాయతనమాహ, **సుతన్తి** సద్దాయతనం, **ముతన్తి** సమ్పత్తగ్గాహిఇన్ద్రియవిసయం గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనం, **విఞ్ఞాతన్తి** వుత్తావసేసం సబ్బం ఞేయ్యం, **పత్తన్తి** పరియేసిత్వా, అపరియేసిత్వా వా సమ్పత్తం, **పరియేసితన్తి** పత్తం, అప్పత్తం వా పరియిట్ఠం. **అనువిచరితం మనసాతి** కేవలం మనసా ఆలోచితం. **కత్థచి నీలాదివసేన విభత్తరూపారమ్మణేతి** అభిధమ్మే (ధ. స. ౬౧౫) "నీలం పీతక"న్తిఆదినా విభత్తే యత్థ కత్థచి రూపారమ్మణే కిఞ్చి రూపారమ్మణం వా న అత్థీతి యోజనా. **భేరిసద్దాదివసేనాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **యన్తి** యం ఆరమ్మణం. **ఏతేసన్తి** బుద్ధానం.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం పాళియా సమత్థేతుం ''**యథాహ**''తిఆది వుత్తం. తదా జాననకిరియాయ అపరియోసితభావదస్సనత్థం "జానామీ"తి వత్వా యస్మా యం కిఞ్చి నేయ్యం నామ, సబ్బం తం భగవతా అఞ్ఞాతం నామ నత్థి, తస్మా వుత్తం ''**తమహం అబ్భఞ్ఞాసి**''న్తి.

న ఓలోకేన్తి పయోజనాభావతో. **విపరీతా** "న కమ్మావరణేన సమన్నాగతా"తిఆదినా నయేన వుత్తా. "యస్స మఙ్గలా సమూహతా"తి (సు. ని. ౩౬౨) ఆరభిత్వా "రాగం వినయేథ మానుసేసు దిబ్బేసు కామేసు చా"తిఆదినా (సు. ని. ౩౬౩) చ రాగనిగ్గహకథాబాహుల్లతో **సమ్మాపరిబ్బాజనీయసుత్తం** రాగచరితానం సప్పాయం, "పియమప్పియభూతా కలహా వివాదా పరిదేవసోకా సహమచ్ఛరా చా"తిఆదినా (సు. ని. ౮౬౯; మహాని. ౯౮) కలహాదయో యతో దోసతో సముట్ఠహన్తి, సో చ దోసో యతో పియభావతో, సో చ పియభావో యతో ఛన్దతో సముట్ఠహన్తి, ఇతి ఫలతో, కారణపరమ్పరతో చ దోసే ఆదీనవవిభావనబాహుల్లతో **కలహవివాదసుత్తం** (సు. ని. ౮౬౯; మహాని. ౯౮) దోసచరితానం సప్పాయం –

"అప్పఞ్హి ఏతం న అలం సమాయ,
దువే వివాదస్స ఫలాని బ్రూమి;
ఏతమ్పి దిస్వా న వివాదయేథ,
ఖేమాభిపస్సం అవివాదభూమి"న్తి. (సు. ని. ౯౦౨; మహాని. ౧౩౧) –

ఆదినా నయేన సమ్మోహవిధమనతో, పఞ్ఞాపరిబ్రూహనతో చ **మహాబ్యూహసుత్తం** మోహచరితానం సప్పాయం –

"పరస్స చే ధమ్మం అనానుజానం,
బాలో, మగో హోతి నిహీనపఞ్ఞో;
సబ్బేవ బాలా సునిహీనపఞ్ఞా,
సబ్బేవిమే దిట్ఠిపరిబ్బసానా"తి. (సు. ని. ౮౮౬; మహాని. ౧౧౫) –

ఆదినా నయేన సన్దిట్ఠిపరామాసితాపనయనముఖేన సవిసయేసు దిట్ఠిగ్గహణేసు విసటవితక్కవిచ్ఛిన్దనవసేన పవత్తత్తా **చూళబ్యూహసుత్తం** వితక్కచరితానం సప్పాయం –

"మూలం పపఞ్చసఙ్ఖాయ (ఇతి భగవా),
మన్తా అస్మీతి సబ్బం ఉపరున్ధే;
యా కాచి తణ్హా అజ్ఝత్తం,
తాసం వినయా సదా సతో సిక్ఖే"తి. (సు. ని. ౯౨౨; మహాని. ౧౫౧) –

పపఞ్చసఙ్ఖాయ మూలం అవిజ్జాదికిలేసజాతం **అస్మీతి** పవత్తమానఞ్చాతి **సబ్బం మన్తా** పఞ్ఞాయ ఉపరున్ధేయ్య. **యా కాచి అజ్ఝత్తం** రూపతణ్హాదిభేదా **తణ్హా** ఉప్పజ్జేయ్య, **తాసం వినయా** వూపసమాయ **సదా సతో** ఉపట్ఠితస్సతి హుత్వా సిక్ఖేయ్యాతి ఏవమాది ఉపదేసస్స సద్ధోవ భాజనం. తస్స హి సో అత్థావహోతి **తువట్టకసుత్తం** సద్ధాచరితానం సప్పాయం –

"వీతతణ్హో పురా భేదా (ఇతి భగవా),
పుబ్బమన్తమనిస్సితో;
వేమజ్ఝే నుపసఙ్ఖేయ్యో,
తస్స నత్థి పురక్ఖత"న్తి. (సు. ని. ౮౫౫; మహాని. ౮౪) –

యో సరీరభేదతో పుబ్బేవ పహీనతణ్హో, తతో ఏవ అతీతద్ధసఙ్ఖాతం పురిమకోట్ఠాసం తణ్హానిస్సయేన అనిస్సితో, పేమజ్ఝే పచ్చుప్పన్నేపి అద్ధని "రత్తో"తిఆదినా ఉపసఙ్ఖాతబ్బో, తస్స అరహతో తణ్హాదిట్ఠిపురక్ఖారానం అభావా అనాగతే అద్ధని కిఞ్చి పురక్ఖతం నత్థీతి ఆదినా ఏవం గమ్భీరకథాబాహుల్లతో **పురాభేదసుత్తం** (సు॰ ని॰ ౮౫౪; మహాని॰ ౮౪) బుద్ధచరితానం సప్పాయన్తి కత్వా వుత్తం "**అథ నేసం సప్పాయం ...పే.... వవత్థపేత్వా**"తి. **మనసాకాసీ**తి ఏవం చరియాయ వసేన మనసి కత్వా పున తం సదిసం అత్తనో దేసనానిక్ఖేపయోగ్యతావసేన మనసి అకాసి. **అత్తజ్ఝాసయేన ను ఖో జానేయ్యా**తి పరజ్ఝాసయాదిం అనపేక్ఖిత్వా మయ్హంయేవ అజ్ఝాసయేన ఆరద్ధ దేసనం జానేయ్య ను ఖో. **పరజ్ఝాసయేనా**తి సన్నిపతితాయ పరిసాయ కస్సచి అజ్ఝాసయేన. **అట్ఠుప్పత్తికేనా**తి ఇధ సముట్ఠితఅట్ఠుప్పత్తియా. **పుచ్ఛావసేనా**తి కస్సచి పుచ్ఛన్తస్స పుచ్ఛావసేన. **ఆరద్ధదేసనం జానేయ్యాతి.** "**సచే పచ్చేకబుద్ధో భవేయ్యా**"తి ఇదం ఇమేసం సుత్తానం దేసనాయ పుచ్ఛా పచ్చేకబుద్ధానం భారియా, అవిసయా చాతి దస్సనత్థం వుత్తం. తేనాహ "**సోపి న సక్కుణేయ్యా**"తి.

ఏత్థ చ యస్మా న అనుమతిపుచ్ఛా, కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా వా యుత్తా, అథ ఖో దిట్ఠసంసన్దనపుచ్ఛాసదిసీ వా విమతిచ్ఛేదనపుచ్ఛాసదిసీ వా పుచ్ఛా యుత్తా, తావ పుగ్గలజ్ఝాసయవసేన పవత్తితా నామ హోన్తి, న యథాధమ్మవసేన, తత్థ యది భగవా తథా సయమేవ పుచ్ఛిత్వా సయమేవ విస్సజ్జేయ్య, సుణన్తీనం దేవతానం సమ్మోహో భవేయ్య "కిం నామేతం భగవా పఠమం ఏవమాహ, పునపి ఏవమాహా"తి, అన్ధకారం పవిట్ఠా వియ హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**ఏవం పేతా దేవతా న సక్ఖిస్సన్తి పటివిజ్ఝితు**"న్తి. యథాధమ్మదేసనాయం పన కథేతుకమ్యతావసేన పుచ్ఛనేన సమ్మోహో హోతీతి. **సూరియో ఉగ్గతోతి** ఆహ దేవసఙ్ఘో ఆసన్నతరభావేన ఓభాసస్స విపులఉళారభావతో. **ఏకిస్సా లోకధాతుయా**తి సుత్తే (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౯; అ॰ ని॰ ౧.౨౭౭; విభ॰ ౮౦౯; నేత్తి॰ ౫౭; మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) ఆగతనయేన సబ్బత్థేవ పన అపుబ్బం అచరిమం ద్వే బుద్ధా న హోన్తేవ. తేనేవాహ – "అనన్తాసు...పే.... అద్ధసా"తి.

గాథాయం **పుచ్ఛామీ**తి నిమ్మితబుద్ధో భగవన్తం పుచ్ఛితుం ఓకాసం కారాపేసి. **మునిన్తి** బుద్ధమునిం . **పహూతపఞ్ఞన్తి** మహాపఞ్ఞం. **తిణ్ణన్తి** చతురోఘతిణ్ణం. **పారఙ్గతన్తి** నిబ్బానప్పత్తం, సబ్బస్స వా ఞేయ్యస్స పారం పరియన్తం గతం. **పరినిబ్బుతం** సఉపాదిసేసనిబ్బానవసేన. **ఠితత్తన్తి** అవట్ఠితచిత్తం లోకధమ్మేహి అకమ్పనేయ్యతాయ. **నిక్ఖమ్మ ఘరా పనుజ్జ కామే**తి వత్థుకామే పనూదిత్వా ఘరావాసా నిక్ఖమ్మ. **కథం భిక్ఖు సమ్మా సో లోకే పరిబ్బజేయ్యా**తి సో భిక్ఖు కథం సమ్మా పరిబ్బజేయ్య గచ్ఛేయ్య విహరేయ్య, అనుపలిత్తో హుత్వా లోకం అతిక్కమేయ్యాతి అత్థో.

౩౩౪. సిలోకం అనుకస్సామీతి ఏత్థ **సిలోకో** నామ పాదసముదయో, ఇసీహి వుచ్చమానా గాథాతిపి వుచ్చతి. పాదోవ నియతవణ్ణానుపుబ్బికానం పదానం సమూహో, తం **సిలోకం అనుకస్సామి** పవత్తయిస్సామీతి అత్థోతి ఆహ "**అక్ఖర...పే.... పవత్తయిస్సామీ**"తి. **యత్థా**తి అధికరణే భుమ్మం. ఆమేడితలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ "**యేసు యేసు ఠానేసూ**"తి. **భుమ్మా**తి భూమిపటిబద్ధనివాసా. **తం తం నిస్సితా** తం తం ఠానం నిస్సితవన్తో నిస్సాయ వసమానా, తేహి సద్ధిం సిలోకం అనుకస్సామీతి అధిప్పాయో. "**యే సితా గిరిగబ్భర**"న్తి ఇమినా తేసం వివేకవాసం దస్సేతి, "**పహితత్తా సమాహితా**"తి ఇమినా భావనాభియోగం.

బహుజనా పఞ్చసతసఙ్ఖ్యత్తా. పటిపక్ఖాభిభవనతో, తేజుస్సదతాయ చ **సీహా వియ** పవివిత్తతాయ **నిలీనా. ఏకత్తన్తి** ఏకీభావం. **ఓదాతచిత్తా హుత్వా సుద్ధా**తి అరహత్తమగ్గాధిగమేన పరియోదాతచిత్తా హుత్వా సుద్ధా, న కేవలం

సరీరసుద్ధియావ. **విప్పసన్నాతి** అరియమగ్గప్పసాదేన విసేసతో పసన్నా. చిత్తస్స ఆవిలభావకరానం కిలేసానం అభావేన **అనావిలా.**

భిక్ఖూ జానిత్వాతి భిన్నకిలేసే భిక్ఖూ "ఇమే దిబ్బచక్ఖునా ఏతే దేవకాయే పస్సన్తీతి జానిత్వా. **సవనస్తే జాతత్తాతి** ధమ్మస్సవనపరియోసానే అరియజాతియా జాతత్తా. **ఇదం సబ్బన్తి** ఇదం "భియ్యో పఞ్చసతే"తిఆదికం సబ్బం.

తదత్థాయ వీరియం కరింసూతి దిబ్బచక్ఖుఞాణాభినీహారవసేన వీరియం ఉస్సాహం అకంసు. తేనాహ "న తం తేహీ"తిఆది. **సత్తరిన్తి** త-కారస్స ర-కారాదేసం కత్వా వుత్తం, సత్తతిన్తి అత్థో. "సహస్స"న్తి పన అనువత్తతి, సత్తతియోగేన బహువచనం. తేనాహ ''**ఏకే సహస్సం. ఏకే సత్తతిసహస్సానీ**''తి.

అనన్తన్తి అన్తరహితం, తం పన అతివియ మహన్తం నామ హోతీతి ఆహ ''**విపుల**''న్తి.

అపేక్ఖిత్వాతి ఞాణచక్ఖునా విసుం విసుం అపేక్ఖిత్వా "వవత్థిత్వానా"తిపి పఠన్తి, సో ఏవత్థో. తం అపేక్ఖనం నిచ్ఛయకరణం హోతీతి ఆహ ''**వవత్థపేత్వా**''తి. పుబ్బే వుత్తగాథాసు తతియగాథాయ పచ్ఛిమద్ధం, చతుత్థగాథాయ పురిమద్ధఞ్చ సన్ధాయాహ ''**పుబ్బే వుత్తగాథమేవా**''తి.

విజాననమ్పి దస్సనం ఏవాతి ఆహ ''**పస్సథ ఓలోకేథా**''తి. వాచాయతపవత్తితభావతో "అనుపటిపాటియావ కిత్తయిస్సామీ"తి వదతి.

౩౩౫. సత్త సహస్సాని సఙ్ఖాయాతి **సత్త సహస్సా. యక్ఖాయేవాతి** యక్ఖజాతికా ఏవ. **ఆనుభావసమ్పన్నాతి** మహేసక్ఖా. **ఇద్ధిమన్తోతి** వా మహానుభావా. **జుతిమన్తోతి** మహప్పభా. **వణ్ణవన్తోతి** అతిక్కన్తవణ్ణా. **యసస్సినోతి** మహాపరివారా చేవ పత్థటకిత్తిసద్దా చ. **సమితి**-సద్దో సమీపత్థోతి అధిప్పాయేనాహ ''**భిక్ఖూనం సన్తిక**''న్తి.

హేమవతపబ్బతేతి హిమవతో సమీపే ఠితపబ్బతే.

ఏతే సబ్బేపీతి ఏతే సత్తసహస్సా కాపిలవత్థవా, ఛసహస్సా హేమవతా, తిసహస్సా సాతాగిరాతి యథావుత్తా **సబ్బేపి సోళససహస్సా.**

రాజగహనగరేతి రాజగహనగరస్స సమీపే. **తన్తి** కుమ్భీరం.

౩౩౬. కామం పాచీనదిసం పసాసతి, తథాపి **చతూసుపి దిసాసు** సపరివారదీపేసు చతూసుపి మహాదీపేసు **గన్ధబ్బానం జేట్ఠకో,** కథం? **సబ్బే తే తస్స వసే వత్తన్తి. కుమ్భణ్డానం అధిపతీతి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

తస్సాపి విరుళ్హస్స. **తాదిసాయేవాతి** ధతరట్ఠస్స పుత్తసదిసా ఏవ పుథుత్థతో, నామతో, బలతో, ఇద్ధిఆదివిసేసతో చ.

సబ్బసఙ్గాహికవసేనాతి దససహస్సిలోకధాతుయా పచ్చేకం చత్తారో చత్తారో మహారాజానోతి తేసం సబ్బేసం సఙ్గణ్హనవసేన. తేనాహ ''**అయఞ్చేత్థ**''తిఆది.

చతురో దిసాతి చతూసు దిసాసు. **చతురో దిసా జలమానా** సముజ్జలన్తా ఓభాసేన్తా. యది ఏవం మహతియా పరిసాయ ఆగతానం కథం కాపిలవత్థవే వనే ఠితాతి ఆహ **"తే పనా"**తిఆది.

౩౩౭. తేసం మహారాజానం దాసాతి యోజనా. మాయాయ యుత్తా, తస్మా **మాయావినో.** వఞ్చనం ఏతేసు అత్థి, వఞ్చనే వా నియుత్తాతి **వఞ్చనికా. కేరాటియసాఠేయ్యేనాతి** నిహీనసఠేన కమ్మేన. మాయా ఏతేసం అత్థీతి మాయా, తే చ పరేసం వఞ్చనత్థం యేన మాయాకరణేన **"మాయా"**తి వుత్తా, తం దస్సేన్తో **"మాయాకారకా"**తి ఆహ.

ఏత్తకా దాసాతి ఏత్తకా కుటేణ్డుఆదికా నిఘణ్డుపరియోసానా అట్ఠమహారాజానం దాసా.

దేవరాజానోతి దేవా హుత్వా తంతందేవకాయస్స రాజానో. చిత్తో చ సేనో చ చిత్తసేనో చాతి తయో ఏతే దేవపుత్తా పాళియం ఏకసేసనయేన వుత్తాతి ఆహ **"చిత్తో చా"**తిఆది.

భిక్ఖుసఙ్ఘో సమితో సన్నిపతితో ఏత్థాతి **భిక్ఖుసఙ్ఘసమితి,** ఇమం వనం.

౩౩౮. నాగసదహవాసికాతి నాగసదహనివాసినో. తత్థేకో కిర నాగరాజా, చిరకాలం వసతో తస్స పరిసా మహతీ పరమ్పరాగతా అత్థి, తం సన్ధాయాహ **"తచ్ఛకనాగపరిసాయా"**తి.

యమునవాసినోతి యమునాయం వసనకనాగా. **నాగవోహారేనాతి** హత్థినాగవోహారేన.

వుత్తప్పకారేతి కమ్బలస్సతరే ఠపేత్వా ఇతరే వుత్తప్పకారనాగా. **లోభాభిభూతాతి** ఆహారలోభేన అభిభూతా. **దిబ్బానుభావతాతి** దిబ్బానుభావతో, దిబ్బానుభావహేతు వా **దిబ్బా. "చిత్రసుపణ్ణా"తి నామం** విచిత్రసున్దరపత్తవన్తతాయ.

ఉపవ్హయన్తాతి ఉపేచ్చ కథేన్తా. కాకోలూకఅహినకులాదయో వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం జాతిసముదాగతవేరాపి సమానా **మిత్తా వియ...పే.... హట్ఠతుట్ఠచిత్తా** అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిన్తి అధిప్పాయో. **బుద్ధంయేవ తే సరణం గతా** "బుద్ధానుభావేనేవ మయం అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం మేత్తిం పటిలభిమ్హా"తి.

౩౩౯. భాతరోతి మేథునభాతరో. తేనాహ **"సుజాయ అసురకఞ్ఞాయ కారణా"**తి.

తేసూతి అసురేసు. **కాలకఞ్చాతి** ఏవం నామా. **మహాభిస్మాతి** భింసనకమహాసరీరా. **అభబ్బాతి** సమ్మత్తనియామం ఓక్కమితుం న భబ్బా అచ్ఛన్దికత్తా తాదిసస్స ఛన్దస్సేవ అభావతో.

బలినో మహాఅసురస్స అబ్భతీతత్తా తస్స పుత్తే ఏవ కిత్తేన్తో భగవా **"సతఞ్చ బలిపుత్తాన"**న్తి ఆదిమాహ. సో కిర సుఖుమం అత్తభావం మాపేత్వా ఉపగచ్ఛి.

౩౪౦. కమ్మం కత్వాతి పరికమ్మం కత్వా. **నిబ్బత్తాతి** ఉపచారజ్ఝానేన నిబ్బత్తా. అప్పనాఝానేన పన నిబ్బత్తా బ్రహ్మానో హోన్తి, తే పరతో వక్ఖతి "సుబ్రహ్మా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౪౧), అయఞ్చ కామావచరదేవతా వుచ్చతి. తేనేవాహ – **"మేత్తాకరుణాకాయికాతి మేత్తాఝానే చ కరుణాఝానే చ పరికమ్మం కత్వా నిబ్బత్తదేవా"**తి. **మేత్తాఝానే కరుణాఝానేతి** మేత్తాఝాననిమిత్తం కరుణాఝాననిమిత్తం, తదత్థన్తి అత్థో.

తే ఆపోదేవాదయో యథాసకం వగ్గవసేన ఠితత్తా **దసధా ఠితా.** యావ కరుణాకాయికా దస **దేవకాయా. నానత్తవణ్ణాతి** నానాసభావవణ్ణవన్తో.

వేణ్డుదేవతాతి వేణ్డు నామ దేవతా, ఏవం **సహలి దేవతా.** అసమదేవతా, యమకదేవతాతి "ద్వే అయనియో"తి వదన్తి, తప్పముఖా ద్వే దేవనికాయాతి. **చన్దస్సూపనిసా దేవా** చన్దస్స ఉపనిస్సయతో వత్తమానా తస్స పురతో చ పచ్ఛతో చ పస్సతో చ ధావనకదేవా. తేనాహ **''చన్దనిస్సితకా దేవా''**తి. **సూరియస్సూపనిసా, నక్ఖత్తనిస్సితాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. కేవలం వాతవాయనహేతవో దేవతా **వాతవలాహకా.** తథా కేవలం అబ్భపటలసఞ్చరణహేతవో **అబ్భవలాహకా.** ఉణ్హప్పవత్తిహేతవో **ఉణ్హవలాహకా.** వస్సవలాహకా పన పజ్జున్నసదిసాతి. తే ఇధ న వుత్తా. వసుదేవతా నామ ఏకో దేవనికాయో, తేసం పుబ్బఙ్గమత్తా **వాసవో,** సక్కో.

దసేతేతి ఏతే వేణ్డుదేవతాదయో వాసవపరియోసానా దస దేవకాయా.

ఇమానీతి "జలమగ్గీ"తి చ "సిఖారివా"తి చ ఇమాని **తేసం నామాని.** కేచి పన మ-కారో పదసన్ధికరో "జలా"తి చ "అగ్గీ"తి చ "సిఖారివా"తి చ ఇమాని తేసం నామానీతి వదన్తి. **ఏతేతి** తేసు ఏవ "అరిట్ఠకా, రోజా"తి చ వుత్తదేవేసు ఏకచ్చే,**ఉమాపుప్ఫనిభాసినో** వణ్ణతో ఉమాపుప్ఫసదిసాతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో, అఞ్ఞథా ఏకాదస దేవకాయా సియుం.

దసేతేతి ఏతే దస సహభూదేవాదయో వాసవనేసిపరియోసానా దస దేవకాయా. తేనేవ నికాయభేదవసేన దసధావ ఆగతా.

''సమానా''తిఆది తేసం దేవానం నికాయసముదాయగతం నామం. ఏవం సేసానమ్పి.

దసేతేతి ఏతే సమానాదికా మహాపారగపరియోసానా దస దేవకాయా. తేనేవ నికాయభేదేన దసధా ఆగతా.

సుక్కాదయో తయో దేవకాయా. **పామోక్ఖదేవాతి** పముఖా పధానభూతా దేవా.

దిసాతి దిసాసు. **దేవోతి** మేఘో. **దసేతేతి** ఏతే సుక్కాదయో పజ్జున్నపరియోసానా దస దేవకాయా, తే దేవనికాయభేదేన **దసధా ఆగతా.**

దసేతేతి ఏతే ఖేమియాదయో పరనిమ్మితపరియోసానా దస దేవకాయా, తే దేవనికాయభేదేన **దసధావ ఆగతా.** తత్థ "ఖేమియా, కట్ఠకాదయో చ పఞ్చాపి సదేవకాయా తావతింసకాయికా"తి వదన్తి. **నామన్వయేనాతి** నామానుగమేన "ఆపోదేవతా"తిఆదినామసభాగేన. తేనేవాహ **''నామభాగేన నామకోట్ఠాసేనా''**తి. **సబ్బా దేవతాతి** దససహస్సిలోకధాతూసు సబ్బాపి దేవతా. **నిద్దిసతి** తంతంనామసభాగేన ఏకజ్ఝం కత్వా.

పవుత్థాతి పవాసం గతా వియ అపేతాతి ఆహ **''విగతా''**తి. పవుత్థా వా పకారతో వుత్థా వుసితా, తేన జాతి వుసితబ్బా అస్సాతి **పవుట్ఠజాతి. కాళకభావా** సంకిలేసధమ్మా, సబ్బసో తదభావతో **కాళకభావాతీతం దసబలం.** లఞ్ఛనాభావేన వా **అసితాతిగో** కాళకభావాతీతాయ సిరియా చన్దో, తాదిసం చన్దం వియ **సిరియా విరోచమానం.**

౩౪౧. **ఏకో బ్రహ్మాతి** సగాథకవగ్గే (సం॰ ని॰ ౧.౯౮) ఆగతో సుబ్రహ్మదేవపుత్తో. బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తిత్వా హేట్ఠిమేసు పతిట్ఠితా **అరియబ్రహ్మానో,** న సుద్ధావాసబ్రహ్మానో. **తిస్సమహాబ్రహ్మా** పుథుజ్జనో, యో అపరభాగే మనుస్సేసు నిబ్బత్తిత్వా మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో జాతో.

సహస్సం బ్రహ్మలోకానన్తి బ్రహ్మలోకో ఏతేసన్తి బ్రహ్మలోకా, బ్రహ్మానో, తేసం బ్రహ్మలోకానం సహస్సం సత్తలోకపరియాయో చాయం లోకసద్దోతి ఆహ ''**మహాబ్రహ్మానం సహస్సం ఆగత**''న్తి. అనన్తరగాథాయం "ఆగతా"తి వుత్తపదమేవ అత్థవసేన వదతి. **యత్థాతి** యస్మిం బ్రహ్మసహస్సే. **అఞ్ఞే బ్రహ్మేతి** తదఞ్ఞే బ్రహ్మానో. **అభిభవిత్వా తిట్ఠతి** వణ్ణేన, యససా ఆయునా చ.

ఇస్సరాతి తేనేవ వసపవత్తనేన సేసబ్రహ్మానం అధిపతినో.

౩౪౨. కాళకధమ్మసమన్నాగతో **కాళకస్స** పాపిమస్స **మారస్స బాలభావం పస్సథ,** యో అత్తనో అవిసయే నిరత్థకం పరక్కమితుం వాయమతి.

వీతరాగభావావహస్స ధమ్మస్సవనస్స అన్తరాయకరణేన అవీతరాగా రాగేన బద్ధా ఏవ నామ హోన్తీతి వుత్తం ''**రాగేన బద్ధం హోతూ**''తి.

భయానకం సరఞ్చ కత్వాతి భేరవం మహన్తం సద్దం సముట్ఠపేత్వా.

ఇదాని తం సద్దం ఉపమాయ దస్సేన్తో ''**యథా**''తి ఆదిమాహ. **కఞ్చీతి** తస్మిం సమాగమే కఞ్చి దేవతం, మానుసకం వా అత్తనో **వసే వత్తేతుం అసక్కోన్తో అసయంవసే** సయఞ్చ న అత్తనో వసే ఠితో. తేనాహ ''**అసయంవసీ**''తిఆది.

౩౪౩. ''**వీతరాగేహీ**''తి దేసనాసీసమేతం. సబ్బాయపి హి తత్థ సమాగతపరిసాయ మారసేనా అపక్కన్తావ. **నేసం లోమమ్పి ఇఞ్జయుం** తేసం లోమమత్తమ్పి న చాలేసుం, కుతో అన్తరాయకరణం. ఇతి యత్తకా తత్థ విసేసం అధిగచ్ఛింసు, తేసం సబ్బేసమ్పి అన్తరాయాకరణవసేన అత్థో విభావేతబ్బో, వీతరాగగ్గహణేన వా సరాగవీతరాగవిభావినో చ తత్థ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బం. **మారో ఇమం గాథం అభాసి** అచ్ఛరియబ్భుతచిత్తజాతో. కథఞ్హి నామ తావ ఘోరతరం మహతిం విభింసకం మయి కరోన్తేపి సబ్బే పిమే నిబ్బికారా సమాహితా ఏవ. కస్మా? విజితావినో ఇమే ఉత్తమపురిసాతి. తేనాహ ''**సబ్బే**''తిఆది. యాదిసో అరియానం ధమ్మనిస్సితో పమోదో, న కదాచి తాదిసో అనరియానం హోతీతి "సాసనే భూతేహి అరియేహి" ఇచ్చేతం వుత్తం. వి-సద్దేన వినా కేవలోపి సుత-సద్దో విఖ్యాతత్థవచనో హోతి "సుతధమ్మస్సా"తిఆదీసు (మహావ॰ ౫; ఉదా॰ ౧౧) వియాతి ఆహ ''**జనే విస్సుతా**''తి.

దూరేతి దూరే పదేసే. దహరస్స అన్తరాయం పరిహరన్తో ''**న సక్కా భన్తే సకలం కాయం దస్సేతు**''న్తి అవోచాతి.

మహాసమయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౮. సక్కపఞ్హసుత్తవణ్ణనా

నిదానవణ్ణనా

౩౪౪. అమ్బసణ్డానం అదూరభవత్తా ఏకోపి సో బ్రాహ్మణగామో ''**అమ్బసణ్డా**''**త్వేవ** బహువచనవసేన **వుచ్చతి,** యథా "వరణా నగర"న్తి. వేది ఏవ వేదికో, వేదికో ఏవ వేదియో క-కారస్స య-కారం కత్వా, తస్మిం **వేదియకే.** తేనాహ ''**మణివేదికాసదిసేనా**''తిఆది, ఇన్దనీలాదిమణిమయవేదికాసదిసేనాతి అత్థో. **పుబ్బేపీ**తి లేణకరణతో పుబ్బే, గుహారూపేన ఠితా, ద్వారే ఇన్దసాలరుక్ఖవతీ చ, తస్మా "ఇన్దసాలగుహా"తి వుత్తా పురిమవోహారేన.

ఉస్సుక్కం వుచ్చతి అభిరుచి, తం పన బుద్ధదస్సనకామతావసేన, తథా ఉస్సాహనవసేన చ పవత్తియా ''**ధమ్మికో ఉస్సాహో**''తి వుత్తం. **సక్కేన సదిసో…పే.… నత్థీ**తి. యథాహ "అప్పమాదేన మఘవా, దేవానం సేట్ఠతం గతో"తి (ధ. ప. ౩౦). **పరిత్తకేనా**తి అపరాపరం బహుం పుఞ్ఞకమ్మం అకత్వా అప్పమత్తకేనేవ **పుఞ్ఞకమ్మేన.**

సక్కోపి కామం మహాపుఞ్ఞకతభీరుత్తానో హోతి, సాతిసయాయ పన దిబ్బసమ్పత్తియా వియోగహేతుకేన సోకేన దిగుణితేన మరణభయేన సన్తజ్జితో జాతో. తేనాహ ''**సక్కో పన మరణభయాభిభూతో అహోసీ**''తి.

దిబ్బచక్ఖునా దేవతానం దస్సనం నామ పటివిజ్ఝనసదిసన్తి ఆహ ''**పటివిజ్ఝీ**''తి. **పాటియేక్కో వోహారో**తి ఆవేణికో పియసముదాహారో. మరిసనియసమ్పత్తికాతి **మారిసా.** తేసఞ్హి సమ్పత్తియో మహానుభావతాయ సహన్తి ఉపట్ఠహన్తి, అఞ్ఞే అయోనిసోమనసికారతాయ చేవ అప్పహుకాయ చ న సహన్తియేవ, సా పన నేసం మరిసనియసమ్పత్తికతా దుక్ఖవిరహితాయాతి వుత్తం ''**నిద్దుక్ఖాతిపి వుత్తం హోతీ**''తి. **ఏకకో వా**తి దేవపరిసాయ వినా ఆగతత్తా వుత్తం, మాతలిఆదయో పన తాదిసా సహాయా తదాపి అహేసుంయేవ. తథా హి వక్ఖతి "అపి చాయం ఆయస్మతో చక్కనేమిసద్దేన తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠితో"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౦౩). **ఓకాసం నాకాసి** సక్కస్స ఞాణపరిపాకం ఆగమేన్తో, అఞ్ఞేసఞ్చ బహూనం దేవానం ధమ్మాభిసమయం ఉపపరిక్ఖమానో. **సో**తి సక్కో.

ఏవన్తి వచనసమ్పటిచ్ఛనే నిపాతోతి ఆహ ''**ఏవం హోతూ**''తిఆది. **భద్దంతవా**తి పన సక్కం ఉద్దిస్స నేసం ఆసి వాదో.

౩౪౫. వల్లభో…పే.… ధమ్మం సుణాతీతి అయమత్థో గోవిన్దసుత్తాదీహి (దీ. ని. ౨.౨౯౪) దీపేతబ్బో. **ఇమినా కతోకాసే**తి ఇమినా పఞ్చసిఖేన కతోకాసే భగవతి.

అనుచరియన్తి అనుచరణభావం, తం పనస్స అనుచరణం నామ సద్ధిం గమనమేవాతి ఆహ ''**సహచరణం ఏకతో గమన**''న్తి.

సోవణ్ణమయన్తి సువణ్ణమయం. **పోక్ఖర**న్తి వీణాయ దోణిమాహ. **దణ్డో**తి వీణదణ్డో. **వేళకా**తి తన్తీనం బన్ధనాయ చేవ ఉప్పీళనాయ చ ధమేతబ్బా వేళకా. **పత్తక**న్తి పోక్ఖరం. **సమపఞ్ఞాసముచ్ఛనా ముచ్ఛేత్వా**తి యథా సమపఞ్ఞాసముచ్ఛనా కమతో తత్థ సంముచ్ఛనం కాతుం సక్కా, ఏవం తం సజ్జేత్వాతి అత్థో. "సమపఞ్ఞాసముచ్ఛనా సంముచ్ఛేత్వా"తి చ ఇదం

దేవలోకే నియతం వీణావాదనవిధిం సన్ధాయ వుత్తం. మనుస్సలోకే పన ఏకవీసతి ముచ్ఛనా. తేనేవాహ **వీణోపమసుత్తవణ్ణనాయం** –

> “సత్త సరా తయో గామా, ముచ్ఛనా ఏకవీసతి;
>
> తానా చేకూనపఞ్ఞాస, ఇచ్చేతే సరమణ్డలా”తి. (అం. ని. అట్ఠ. ౩.౧౦౧; సారత్థ. టీ. ౩.౨౪౩);

తత్థ ఛజ్జో, ఉసభో, గన్ధారో, మజ్ఝిమో, పఞ్చమో, ధేవతో, నిసాదోతి ఏతే **సత్త సరా.** ఛజ్జగామో, మజ్ఝిమగామో, సాధారణగామోతి **తయో గామా,** సరసమూహాతి అత్థో. మనుస్సలోకే వాదనవిధినా ఏకేకస్సేవ చ సరస్స వసేన తయో తయో ముచ్ఛనా కత్వా **ఏకవీసతి ముచ్ఛనా.** ఏకేకస్సేవ చ సరస్స సత్త సత్త తానభేదా, యతో సరస్స మన్దతరవవత్థానం హోతి, తే **ఏకూనపఞ్ఞాస తానవిసేసాతి,** తిస్సో దువే చతస్సో, చతస్సో తిస్సో దువే చతస్సోతి **ద్వావీసతి సుతిభేదా** ఇచ్ఛితా, అయం పన ఏకేకస్స సరస్స వసేన సత్త సత్త ముచ్ఛనా, అన్తరసరస్స చ ఏకాతి సమపఞ్ఞాసాయ ముచ్ఛనానం యోగ్యభావేన వీణం వజ్జేసి. తేన వుత్తం “సమపఞ్ఞాస ముచ్ఛనా సంముచ్ఛేత్వా”తి. సేసదేవే జానాపేన్తో సక్కస్స గమనకాలన్తి యోజనా.

౩౪౬. అతిరివాతి ర-కారో పదసన్ధికరో, అతీవ అతివియాతి వుత్తం హోతి. **పకతి ...పే.... అగమాసి** మరణభయసంతజ్జితత్తా తరమానరూపో. తేనేవాహ “**నను చా**”తిఆది.

౩౪౭. బుద్ధా నామ మహాకారుణికా, సదేవకస్స లోకస్స హితసుఖత్థాయ ఏవ ఉప్పన్నా, తే కథం అత్థికేహి దురుపసఙ్కమాతి ఆహ “**అహం సరాగో**”తిఆది. **తదన్తరం పటిసల్లీనాతి** యేన అన్తరేన యేన ఖణేన ఉపసఙ్కమేయ్య, తదన్తరం పటిసల్లీనా ఝానం సమాపన్నా. తదన్తర-సద్దో వా “ఏతరహీ”తి ఇమినా సమానత్థోతి ఆహ “**సమ్పతి పటిసల్లీనా వా**”తి.

పఞ్చసిఖగీతగాథావణ్ణనా

౩౪౮. సావేసీతి యథాధిప్పేతముచ్ఛనం పట్ఠపేత్వా వీణం వాదేన్తో తంతంతానుప్పత్తియా పాకటీభూతమన్దతావవత్థం దస్సేన్తో సుమధురకోమలమధుపానమత్తమధుకారవిరుతాపహాసినిలక్ఖణో పసన్నభానీ సమరవం తన్తిస్సరం సావేసి.

> “సక్యపుత్తోవ ఝానేన, ఏకోది నిపకో సతో;
>
> అమతం ముని జిగీసానో....
>
> యథాపి ముని నన్దేయ్య, పత్వా సమ్బోధిం ఉత్తమ”న్తి. (దీ. ని. ౨.౩౪౮);

చ ఏవం **బుద్ధూపసఞ్హితా.** బుద్ధూపసఞ్హితా పన బుద్ధానం ధమ్మసరీరం ఆరబ్భ నిస్సయం కత్వా పవత్తితాతి ఆహ “ధమ్మో అరహతాం ఇవా”తి. ధమ్మూపసఞ్హితా, అరహత్తూపసఞ్హితా చ వేదితబ్బా.

సూరియసమానసరీరాతి సూరియసమానప్పభాసరీరా. తేనాహ “**తస్సా కిరా**”తిఆది. యస్మా తిమ్బరునో గన్ధబ్బదేవరాజస్స సూరియవచ్ఛా సా అజ్ఝే జాతా, తస్మా ఆహ “**యం తిమ్బరుం దేవరాజానం నిస్సాయ త్వం జాతా**”తి.

కల్యాణఙ్గతాయ ''**కల్యాణీ**''తి వుత్తాతి ఆహ ''**సబ్బఙ్గసోభనా**''తి.

రాగావేసవసేన పుబ్బే వుత్తా గాథా ఇదానిపి **తమేవ ఆరబ్భ** పురతో ఠితం వియ **ఆలపన్తో వదతి.**

థనుదరన్తి పయోధరఞ్చ ఉదరఞ్చ అధిప్పేతన్తి ఆహ ''**థనవేమజ్ఝం ఉదరఞ్చా**''తి.

కిఞ్చి కారణన్తి కిఞ్చి పీళం.

పకతిం జహిత్వా ఠితం అభిరత్తభావేన.

వామూరూతి రుచిరఊరూ. తేనాహ ''**వామాకారేనా**''తిఆది. వామవికసితరుచిరసున్దరాభిరూపచారుసద్దా హి ఏకత్థా దట్ఠబ్బా. **న తిఖిణన్తి** న తిక్ఖం న లూఖం న కక్ఖళం. **మన్దన్తి** ముదు సినిద్ధం.

అనేకభావోతి అనేకసభావో, సో పన బహువిధో నామ హోతీతి ఆహ ''**అనేకవిధో జాతో**''తి. **అనేకభాగోతి** అనేకకోట్ఠాసో.

తయా సద్ధిం విపచ్చతన్తి తయా సహితంయేవ మే తం కమ్మం విపచ్చతు, తయా సహేవ తస్స కమ్మస్స ఫలం అనుభవేయ్యన్తి అధిప్పాయో. **తయా సద్ధిమేవాతి** యథా చక్కవత్తిసంవత్తనియకమ్మం తస్స నిస్సన్దఫలభూతేన ఇత్థిరతనేన సద్ధింయేవ విపాకం దేతి, ఏవం తం మే కమ్మం తయా సద్ధింయేవ మయ్హం విపాకం దేతు.

ఏకోదీతి ఏకోదిభావం గతో, సమాహితోతి అత్థో. **జిగీసానోతి** జిగీసమానో హోతి. తథాభూతోవ జిగీసతి నామాతి తథా పఠమవికప్పో వుత్తో. దుతియవికప్పే పన "విచరతీ"తి కిరియాపదం ఆహరిత్వా అత్థో వుత్తో.

నన్దేయ్యన్తి సమాగమం పత్థేన్తో వదతి అతిసస్సిరికరూపసోభాయ.

౩౪౮. **సంసన్దతీతి** సమేతి, యాయ ముచ్ఛనాయ, యేన చ ఆకారేన తన్తిస్సరో పవత్తో, తం ముచ్ఛనం అనతివత్తేన్తో, తేనేవ చ ఆకారేన గీతస్సరోపి పవత్తోతి అత్థో. యేన అజ్ఝాసయేన భగవా పఞ్చసిఖస్స గన్ధబ్బే వణ్ణం కథేసి, యదత్థఞ్చ కథేసి, తం సబ్బం విభావేతుం ''**కస్మా**''తిఆదిమాహ. **నత్థి** బోధిమూలే ఏవ సముచ్ఛిన్నత్తా. **ఉపేక్ఖకో భగవా** అనుపలిత్తభావతో. **సువిముత్తచిత్తో భగవా** ఛన్దరాగతో, సబ్బస్మా చ కిలేసా. యది ఏవం కస్మా పఞ్చసిఖస్స గన్ధబ్బే వణ్ణం కథేసీతి ఆహ ''**సచే పనా**''తిఆది.

గన్థితాతి సన్దహితా, తా పన నిరన్తరం కథియమానా రాసికతా వియ హోన్తీతి ఆహ ''**పిణ్డితా**''తి. **వోహారవచనన్తి** భగవతో, భిక్ఖూనఞ్చ పురతో వత్తబ్బం ఉపచారవచనం.

ఉపనచ్చన్తియాతి ఉపగన్త్వా నచ్చన్తియా.

సక్కూపసఙ్కమనవణ్ణనా

౩౫౦. "కదా సంయూళ్హా"తిఆదీని వదన్తో **పటిసమ్మోదతి. విప్పకారమ్పి దస్సేయ్యాతి** అడ్ఢకతాభినయవసేన నచ్చమ్పి దస్సేయ్య.

౩౨౧. "అభివదితో సక్కో దేవానమిన్దో"తిఆదీనం "తేన ఖో పన సమయేనా"తిఆదీనం (పారా॰ ౧౬, ౨౪) వియ సజ్ఝేతికారవచనభావే సంసయో నత్థి, "ఏవఞ్చ పన తథాగతా"తి ఇధ పన సియా సంసయోతి "ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి ఠపితవచన"న్తి వత్వా ఇతరస్సాపి తథాభావం దస్సేతుం ''**సబ్బమేత**''న్తిఆది వుత్తం. **వుడ్ఢివచనేన వుత్తో**తి "సుఖీ హోతు పఞ్చసిఖ సక్కో దేవానం ఇన్దో"తి ఆసీసవాదం వుత్తో. "భగవతో పాదే సిరసా వన్దతీ"తి వదన్తో అభివాదేతి నామ "సుఖీ హోతూ"తి ఆసీసవాదస్స వదాపనతో. తథా పన ఆసీసవాదం వదన్తో అభివదతి నామ సబ్బకాలం తథేవ తిట్ఠనతో.

ఉరుం వేపుల్లం దస్సతి దక్ఖతీతి **ఉరున్దా** విభత్తిఅలోపేన. **వివటా** అఙ్గణట్ఠానం. **యో పకతియా గుహాయం అన్ధకారో, సో అన్తరహితో**తి యో తస్సం గుహాయం సత్థు సమన్తతో అసీతిహత్థతో అయం పాకతికో అన్ధకారో, సో దేవానం వత్థాభరణసరీరోభాసేహి అన్తరహితో, ఆలోకో సమ్భవి. అసీతిహత్థే పన బుద్ధాలోకేనేవ అన్ధకారో అన్తరహితో, న చ సమత్థో దేవానం ఓభాసో బుద్ధానం అభిభవితుం.

౩౨౨. **చిరప్పటికాహ**న్తి చిరప్పభుతికో అహం. **అడ్డకరణం నామ నత్థి** అవివాదాధికరణట్ఠానే నిబ్బత్తత్తా. **కీళాదీనిపీ**తి **ఆది**-సద్దేన ధమ్మస్సవనాదిం సఙ్గణ్హాతి.

సలళమయగన్ధకుటియన్తి సలళరుక్ఖేహి రఞ్ఞా పసేనదినా కారితగన్ధకుటియం. **తేనస్సా**తి తేన ఫలద్వయాధిగమేన పహీనఓళారికకామరాగతాయ **అస్సా** భూజతియా **దేవలోకే అభిరతియేవ నత్థి. చక్కనేమిసద్దేన తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠితో**తి ఏత్థ అధిప్పాయం అజానన్తా "ఆరమ్మణస్స అధిమత్తతాయ సమాపత్తితో వుట్ఠానం జాత"న్తి మఞ్ఞేయ్యున్తి తం పటిక్ఖిపన్తో ''**సమాపన్నో సద్దం సుణాతీతి నో వత రే వత్తబ్బే**''తి ఆహ. సతి చ ఆరమ్మణసఙ్ఘట్టనాయం గహణేనపి భవితబ్బన్తి అధిప్పాయేన "సుణాతీ"తి వుత్తం, ఇతరో "పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స సద్దో కణ్టకో"తి వచనమత్తం నిస్సాయ సబ్బస్సాపి ఝానస్స సద్దో కణ్టకోతి అధిప్పాయేన పటిక్ఖేపం అసహన్తో ''**నను భగవా...పే.... భణతీ**''తి ఇమమేవ సుత్తపదం ఉద్ధరి. తత్థ యథా దోసదస్సనపటిపక్ఖభావనావసేన పటిఘసఞ్ఞానం సుప్పహీనత్తా మహతాపి సద్దేన అరూపసమాపత్తితో న వుట్ఠానం, ఏవం "ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ"న్తిఆదినా సమ్మదేవ దోసదస్సనపటిపక్ఖభావనావసేన సబ్బాసమ్పి లోకియసఞ్ఞానం అగ్గమగ్గేన సమతిక్కన్తత్తా ఆరమ్మణాధిగమతాయ న కదాచి ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠానం హోతీతి. తథా పన న సుప్పహీనత్తా పటిఘసఞ్ఞానం సబ్బరూపసమాపత్తితో వుట్ఠానం హోతి, పఠమజ్ఝానం పన అప్పకమ్పి సద్దం న సహతీతి తంసమాపన్నస్స "సద్దో కణ్టకో"తి వుత్తం. యది పన పటిఘసఞ్ఞానం విక్ఖమ్భితత్తా మహతాపి సద్దేన అరూపసమాపత్తితో న వుట్ఠానం హోతి, పగేవ మగ్గఫలసమాపత్తితో. తేనాహ ''**చక్కనేమిసద్దేనా**''తిఆది. **చక్కనేమిసద్దేనా**తి చ నయిదం కరణవచనం హేతుమ్హి, కరణే వా అథ ఖో సహయోగే. ఇమమేవ హి అత్థం దస్సేతుం ''**భగవా పనా**''తిఆది వుత్తం.

గోపకవత్థువణ్ణనా

౩౨౩. **పరిపూరకారినీ**తి పరిపుణ్ణాని, పరిసుద్ధాని చ కత్వా రక్ఖితవతీ. ''**ఇత్థిత్త**''న్తిఆది తత్థ విరజ్జనాకారదస్సనం. **ధిత్థిభావం**ఇత్థిభావస్స ధిక్కారో హేతూతి అత్థో. **అల**న్తి పటిక్ఖేపవచనం, పయోజనం నత్థీతి అత్థో. **విరాజేతీ**తి జిగుచ్ఛతి. **ఏతా సమ్పత్తియో**తి చక్కవత్తిసిరిఆదికా ఏతా యథావుత్తసమ్పత్తియో. **తస్మా** పుబ్బపరిచయేన ఉపట్ఠితనికన్తివసేన. **ఉపట్ఠానసాల**న్తి సుధమ్మదేవసభం.

సోతి గోపకదేవపుత్తో. **వట్టేత్వా వట్టేత్వాతి** తోమరాదిం వత్తేన్తేన వియ చోదనవచనం పరివట్టేత్వా పరివట్టేత్వా. **గాళ్హం విజ్ఝితబ్బాతి** గాళ్హతరం ఘట్టేతబ్బా.

కుతో ముఖాతి కుతో పవత్తఞాణముఖా. తేనాహ ''**అఞ్ఞవిహితకా**''తి. **కతపుఞ్ఞోతి** సమ్మా కతపుఞ్ఞో ధమ్మే.

దాయోతి లాభో. సో హి దీయతి తేహి దాతబ్బత్తా దాయో, యేసం దీయతి, తేహి లద్ధత్తా లాభోతి చ వుచ్చతి. **సఙ్ఘారే… పే… పతిట్ఠహింసు** కతాధికారత్తా. **తత్థ** తావతింసభవనే **రితానంయేవ నిబ్బత్తో** యథా సక్కస్స ఇన్దసాలగుహాయం రితస్సేవ సక్కత్తభావో.

నికన్తిం తస్మిం గన్ధబ్బకాయే ఆలయం సముచ్ఛిన్దితుం న సక్కోన్తో.

౩౨౪. **అత్తనావ వేదితబ్బోతి** అత్తనావ అధిగన్త్వా వేదితబ్బో, న పరప్పచ్చయికేన. **తుమ్హేహి వుచ్చమానానీతి** కేవలం తుమ్హేహి వుచ్చమానాని.

వియాయామాతి విస్సట్ఠం వీరియం సన్తానే పవత్తేమ. **పకతియాతి** రూపావచరభావేన, "అనుస్సర"న్తి వా పాఠో.

కామరాగో ఏవ "ఛన్దో రాగో ఛన్దరాగో"తిఆది పవత్తిభేదేన సంయోజనట్ఠేన ''**కామరాగసంయోజనానీ**''తి, యోగగన్థాదిపవత్తిఆకారభేదేన ''**కామబన్ధనానీ**''తి చ వుత్తో. **పాపిమయోగానీతి** ఏత్థ పన సేసయోగగన్థానమ్పి వసేన అత్థో వేదితబ్బో.

దువిధానన్తి వత్థుకామకిలేసకామవసేన దువిధానం.

"ఏత్థ కిం, తత్థ కి"న్తి చ పదద్వయే **కిన్తి** నిపాతమత్తం. **చాతుద్దిసభావేతి** తేసం బుద్ధాదీనం తిణ్ణం రతనానం చతుద్దిసయోగ్యభావే అప్పటిహటభావే. బుద్ధరతనఞ్హి మహాకారుణికతాయ, అనావరణఞాణతాయ, పరమసన్తుట్ఠతాయ చ చాతుద్దిసం, ధమ్మరతనం స్వాక్ఖాతతాయ, సఙ్ఘరతనం సుప్పటిపన్నతాయ. తేనాహ ''**సబ్బదిసాసు అసజ్జమానో**''తి.

మజ్ఝిమస్స పఠమజ్ఝానస్స అధిగతత్తా తావదేవ **కాయం బ్రహ్మపురోహితం అధిగన్త్వా** తావదేవ పురిమం ఝానసతిం పటిలభిత్వా తం ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా ఓరమ్భాగియసంయోజనసముచ్ఛిన్దనేన **మగ్గఫలవిసేసం** అనాగామిఫలసఙ్ఖాతం విసేసం **అజ్ఝగంసు** అధిగచ్ఛింసు. కేచి పన "కామావచరత్తభావేన మగ్గఫలాని అధిగచ్ఛింసూతి అధిప్పాయేన పఞ్చమస్స ఝానస్స అనధిగతత్తా సుద్ధావాసేసు న ఉప్పజ్జింసు, పఠమజ్ఝానలాభితాయ పన బ్రహ్మపురోహితేసు నిబ్బత్తింసూ"తి వదన్తి.

మఘమాణవవత్థువణ్ణనా

౩౨౫. **విసుద్ధోతి** విసుద్ధఅజ్ఝాసయో, ఉపనిస్సయసమ్పన్నోతి అధిప్పాయో. **గామకమ్మకరణట్ఠానన్తి** గామికానం ఉపట్ఠానట్ఠానం వదతి. **తావతకేనేవాతి** అత్తనా సోధితట్ఠానేవ అఞ్ఞస్స ఆగన్త్వా అవట్ఠానేనేవ. **సతిం పటిలభిత్వాతి** "అహో మయా కతకమ్మం సఫలం జాత"న్తి యోనిసో చిత్తం ఉప్పాదేత్వా.

పాసాణేతి మగ్గమజ్ఝే ఉచ్చతరభావేన ఠితపాసాణే. **ఉచ్చాలేత్వాతి** ఉద్ధరిత్వా. **ఏతస్స సగ్గస్స గమనమగ్గన్తి** ఏతస్స చన్దాదీనం ఉప్పత్తిట్ఠానభూతస్స సగ్గస్స గమనమగ్గం పుఞ్ఞకమ్మం.

సుగతివసేన లద్ధబ్బం, కహాపణఞ్చాతి **కహాపణం,** దణ్డవసేన లద్ధబ్బం బలి **దణ్డబలి. గహపతికా కిం కరిస్సన్తీతి** గహపతికా నామ అటవికా వియ విసమనిస్సితా, తే న కఞ్చి అనత్థం కరిస్సన్తి, ఏవం **తయా జానమానేన కస్మా మయ్హం న కథితన్తి** యదిపి పుబ్బే న కథితం, ఏతరహి పన భయేన కథితం, **మా మయ్హం దోసం కరేయ్యాథ,** ఆరోచితకాలతో పట్ఠాయ న మయ్హం దోసోతి వదతి.

నిబద్ధన్తి ఏకన్తికం.

పిసుణేసీతి పిసుణకమ్మమకాసి, తుమ్హాకం అన్తరే మయ్హం పేసుఞ్ఞం ఉపసంహరతీతి అత్థో. పున అహరణీయం బ్రహ్మదేయ్యం **కత్వా. మయ్హమ్పీతి** మయ్హమ్పి అత్థాయ మం ఉద్దిస్స **పుఞ్ఞకమ్మం కరోథ.** నీలుప్పలం నామ వికసమానం ఉదకతో ఉగ్గన్త్వావ వికసతి, ఏవం అహుత్వా **అన్తోఉదకే పుప్ఫితం నీలుప్పలం వియ.** అమ్హాకం పనిదం పుఞ్ఞకమ్మం భవన్తరూపపత్తియా వినా ఇమస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దేతీతి యోజనా. **చిన్తామత్తకమ్పీతి** దోమనస్సవసేన చిన్తామత్తకమ్పి.

పగేవాతి కాలస్సేవ, అతివియ పాతోతి అత్థో. **కణ్ణికూపగన్తి** కణ్ణికయోగ్యం. **తచ్ఛేత్వా మట్ఠం కత్వా** కణ్ణికాయ కత్తబ్బం సబ్బం నిట్ఠపేత్వా. తథా హి సా వత్థేన వేఠేత్వా ఠపితా.

చయబన్ధనం సాలాయ అధిట్ఠానసజ్జనం. **కణ్ణికమఞ్చబన్ధనం** కణ్ణికారోహనకాలే ఆరుహిత్వా అవట్ఠానఅట్టకరణం.

యస్స అత్థతే ఫలకే యస్స ఫలకే అత్థతేతి యోజనా.

అవిదూరేతి సాలాయ, కోవిళారరుక్ఖస్స చ అవిదూరే. **సబ్బజేట్ఠికాతి** సబ్బాసం తస్స భరియానం జేట్ఠికా సుజాతా.

తస్సేవాతి సక్కస్సేవ. **సన్తికేతి** సమీపే సన్తికావచరా హుత్వా నిబ్బత్తా. ధజేన సద్ధిం సహస్సయోజనికో **పాసాదో.**

కక్కటకవిజ్ఝనసూలసదిసన్తి కక్కటకే గణ్హితుం తస్స బిలపరియన్తస్స విజ్ఝనసూచిసదిసం.

మచ్ఛరూపేనాతి మతమచ్ఛరూపేన. **ఓసరతీతి** పిలవన్తో గచ్ఛతి. **తస్సాపి** బకసకుణికాయ **పఞ్చ వస్ససతాని ఆయు అహోసి** దేవనేరయికానం వియ మనుస్సపేతతిరచ్ఛానానం ఆయునో అపరిచ్ఛిన్నత్తా.

ఉక్కుట్ఠిమకాసీతి ఉచ్చాసద్దమకాసి.

పుబ్బసన్నివాసేనాతి పురిమజాతీసు చిరసన్నివాసేన. ఏవఞ్హి ఏకచ్చానం దిట్ఠమత్తేనపి సినేహో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

“పుబ్బేవ సన్నివాసేన, పచ్చుప్పన్నహితేన వా;

ఏవం తం జాయతే పేమం, ఉప్పలంవ యథోదకే’’తి. (జా॰ ౧.౨.౧౭౪);

అవసేసేసూతి అసురే, సక్కం ఠపేత్వా ద్వీసు దేవలోకేసు దేవేవ సన్ధాయ వదతి.

అత్థనిస్సితన్తి అత్తనో, పరేసఞ్చ అత్థమేవ హితమేవ నిస్సితం, తం పన హితం సుఖస్స నిదానన్తి ఆహ ‘‘**కారణనిస్సిత**’’న్తి.

పఞ్హవేయ్యాకరణవణ్ణనా

౩౫౭. కింసంయోజనాతి కీదిససంయోజనా. సత్తే అనత్థే సంయోజేన్తి బన్ధన్తీతి **సంయోజనానీతి** ఆహ ‘‘**కింబన్ధనా, కేన బన్ధనేన బద్ధా**’’తి. **పుథుకాయాతి** బహూ సత్తకాయాతి ఆహ ‘‘**బహూ జనా**’’తి. వేరం వుచ్చతి దోసోతి ఆహ ‘‘**అవేరాతి అప్పటిఘా**’’తి. ఆవుధేన సరీరే దణ్డో **ఆవుధదణ్డో,** ధనస్స దాపనత్థేన దణ్డో **ధనదణ్డో,** తదుభయాకరణేన తతో వినిముత్తో **అదణ్డో,** సమ్పత్తిహరణతో, సహ అనత్థుప్పత్తితో చ సపత్తో, పటిసత్తూతి ఆహ ‘‘**అసపత్తాతి అపచ్చత్థికా**’’తి. **బ్యాపజ్జం** వుచ్చతి చిత్తదుక్ఖం, తబ్బిరహితా **అబ్యాపజ్ఝాతి** ఆహ ‘‘**విగతదోమనస్సా**’’తి. పుబ్బే ‘‘అవేరా’’తి పదేన సమ్బద్ధాఘాతకాభావో వుత్తో. తేనాహ ‘‘అప్పటిఘా’’తి. ‘‘**అవేరినో**’’తి పన ఇమినాపి కోపమత్తస్సపి అనుప్పాదనం. తేనాహ ‘‘**కత్థచి కోపం న ఉప్పాదేత్వా**’’తి. ‘‘విహరేమూ’’తి చ పదం పురిమపదేహిపి యోజేతబ్బం ‘‘అవేరా విహరేమూ’’తిఆదినా. అయఞ్చ అవేరాదిభావో సంవిభాగేన పాకటో హోతీతి దస్సేతుం ‘‘**అచ్ఛరాయా**’’తి ఆదిం వత్వా ‘‘**ఇతి చే నేసం హోతీ**’’తి వుత్తం. చిత్తుప్పత్తి దళ్హతరాపి హుత్వా పవత్తతీతి దస్సేతుం ‘‘**దానం దత్వా, పూజం కత్వా చ పత్థయన్తీ**’’తి వుత్తం. **ఇతి చేతి చే**-సద్దో అన్వయసంసగ్గేన పరికప్పేతీతి ఆహ ‘‘**ఏవఞ్చ నేస**’’న్తి.

యాయ కాయచి పరేసం సమ్పత్తియా ఖీయనం ఉసూయనం అసహనం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **పరసమ్పత్తిఖీయనలక్ఖణా,** యదగ్గేన అత్తసమ్పత్తియా పరేహి సాధారణభావం అసహనలక్ఖణం, తదగ్గేనస్స ‘‘నిగూహనలక్ఖణ’’న్తిపి వత్తబ్బం. తథా హిస్స పోరాణా ‘‘మా ఇదం అచ్ఛరియం అఞ్ఞేసం హోతు, మయ్హమేవ హోతూతి మచ్ఛరియ’’న్తి నిబ్బచనం వదన్తి. **అభిధమ్మే** ‘‘యా పరలాభసక్కారగరుకారమాననవన్దనపూజనాసు ఇస్సా ఇస్సాయనా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౨౬) నిక్ఖేపకణ్డే, ‘‘యా ఏతేసు పరేసం లాభాదీసు కిం ఇమినా ఇమేస’’న్తిఆదినా తంసంవణ్ణనాయఞ్చ **వుత్తానేవ,** తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బానీతి అధిప్పాయో.

యస్మా పన ఇస్సామచ్ఛరియాని బహ్వాదీనవాని, తేసం విభావనా లోకస్స బహుకారా , తస్మా **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౧౨౫) విభావితానమ్పి తేసం దిట్ఠధమ్మికేపి సమ్పరాయికే పిఆదీనవే దస్సేన్తో ‘‘**ఆవాసమచ్ఛరియేన పనా**’’తిఆదిమాహ. **ఏత్థాతి** ఏతేసు ఇస్సామచ్ఛరియేసు, ఏతేసు వా ఆవాసమచ్ఛరియాదీసు పఞ్చసు మచ్ఛరియేసు. **సఙ్కారం సీసేన ఉక్ఖిపిత్వావ విచరతి** తత్థ లగ్గచిత్తతాయ, నిహీనజ్ఝాసయతాయ చ. **మమాతి** మయా, అయమేవ వా పాఠో. **లోహితమ్పి ముఖతో ఉగ్గచ్ఛతి** చిత్తవిఘాతేన సన్తత్తహదయతాయ. **కుచ్ఛివిరేచనమ్పి హోతి** అతిజలగ్గినో. అఞ్ఞో విభవపటివేధధమ్మో అరియానంయేవ హోతి, తే చ తం న మచ్ఛరాయన్తి మచ్ఛరియస్స సబ్బసో పహీనత్తా. పటివేధధమ్మే మచ్ఛరియస్స అసమ్భవో ఏవాతి ఆహ ‘‘**పరియత్తిధమ్మమచ్ఛరియేన చా**’’తి. వణ్ణమచ్ఛరియేన **దుబ్బణ్ణో,** ధమ్మమచ్ఛరియేన **ఏళమూగో** దుప్పఞ్ఞో హోతి.

‘‘**అపిచా**’’తిఆది పఞ్చన్నం మచ్ఛరియానం వసేన కమ్మసరిక్ఖకవిపాకదస్సనం. **ఆవాసమచ్ఛరియేన లోహగేహే పచ్చతి** పరేసం ఆవాసపచ్చయహితసుఖనిసేధనతో. **కులమచ్ఛరియేన అప్పలాభో హోతి** పరేహి కులేసు లద్ధబ్బలాభనిసేధనతో, **అప్పలాభో**తి చ అలాభోతి అత్థో. **లాభమచ్ఛరియేన గూథనిరయే నిబ్బత్తతి** లాభహేతు పరేహి లద్ధబ్బస్స అస్సాదనిసేధనతో. సబ్బథాపి నిరస్సాదో హి గూథనిరయో. **వణ్ణో నామ న హోతీ**తి సరీరవణ్ణో, గుణవణ్ణోతి దువిధోపి వణ్ణో నామమత్తేనపి న హోతి, తత్థ తత్థ నిబ్బత్తమానో విరూపో ఏవ హోతి. సమ్పత్తినిగూహనసభావేన మచ్ఛరియేన విరూపితే సన్తానే యేభుయ్యేన గుణా పతిట్ఠమేవ న లభన్తి, యే చ పతిట్ఠహేయ్యుం, తేసమ్పి వసేనస్స వణ్ణో న భవేయ్య. తే హి తస్స లోకే రత్తిం ఖిత్తా సరా వియ న పఞ్ఞాయన్తి. **ధమ్మమచ్ఛరియేన కుక్కుళనిరయే. సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయతి** అపాయగమనీయభావతో. **వేరాదీహి న పరిముచ్చన్తియేవ** తప్పరిముచ్చనాయ ఇచ్ఛాయ అప్పత్తబ్బత్తా జాతిఆదిధమ్మానం సత్తానం జాతిఆదీహి వియ.

తిణ్ణా మేత్థ కఙ్ఖాతి మ-కారో పదసన్ధికరో. **ఏతస్మిం పఞ్హే**తి ఏతస్మిం “కింసంయోజనా ను ఖో”తి ఏవం ఞాతుం ఇచ్ఛితే అత్థే. **తుమ్హాకం వచనం సుత్వా**తి “ఇస్సామచ్ఛరియసంయోజనా”తి ఏవం పవత్తం తుమ్హాకం విస్సజ్జనవచనం సుత్వా. **కఙ్ఖా తిణ్ణా**తి యథాపుచ్ఛితే అత్థే సంసయో తరితో విగతో దేసనానుస్సరణమత్తేన, న సముచ్ఛేదవసేనాతి ఆహ ‘‘**న మగ్గవసేనా**’’తిఆది. **అయమ్పి కథంకథా విగతా**తి కఙ్ఖాయ విగతత్తా ఏవ తస్సా పవత్తిఆకారవిసేసభూతా ‘‘**ఇదం కథ ఇదం కథ**’’న్తి అయమ్పి కథంకథా **విగతా అపగతా.**

౩౫౮. **నిదానాదీని** మహానిదానసుత్తవణ్ణనాయం (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౯౫) **వుత్తత్థానేవ.** పియానం అత్తనో పరిగ్గహభూతానం సత్తసఙ్ఖారానం పరేహి సాధారణభావాసహనవసేన, నిగూహనవసేన చ పవత్తనతో **పియసత్తసఙ్ఖారనిదానం మచ్ఛరియం,** అప్పియానం పరిగ్గహభూతానం సత్తానం, సఙ్ఖారానఞ్చ అసహనవసేన పవత్తియా **అప్పియసత్తసఙ్ఖారనిదానా ఇస్సా.** యఞ్హి కిఞ్చి అప్పియసమ్బన్ధం భద్దకమ్పి తం కోధనస్స అప్పియమేవాతి. **ఉభయ**న్తి మచ్ఛరియం, ఇస్సా చాతి ఉభయం. **ఉభయనిదాన**న్తి పియనిదానఞ్చేవ అప్పియనిదానఞ్చ. **పియా**తి ఇట్ఠా. **కేళాయితా**తి ధనాయితా. **మమాయితా**తి మమత్తం కత్వా పరిగ్గహితా. **ఇస్సం కరోతీ**తి “కిం ఇమస్స ఇమినా”తి తస్స పియసత్తలాభాసహనవసేన ఉస్సూయతి, **తమేవ** పియసత్తం **యాచితో. అహో వతస్సా**తి సాధు వత అస్స. “ఇమస్స పుగ్గలస్స **ఏవరూపం పియవత్థు న భవేయ్యా**’’**తి ఇస్సం కరోతి** ఉసూయం ఉప్పాదేతి. **మమాయన్తా**తి కేళాయన్తా. **అప్పియే**తి అప్పియే సత్తే తేసం సతాపతో. **అస్సా**తి పుగ్గలస్స, యేన తే లద్ధా. **తే**తి సత్తసఙ్ఖారా, **సచేపి అమనాపా హోన్తి** అప్పియేహి సముదాగతత్తా. **విపరీతవుత్తితాయా**తి అయాథావగాహితాయ. **కో అఞ్ఞో ఏవరూపస్స లాభీ**తి తేన అత్తానం సమ్భావేన్తో **ఇస్సం వా కరోతి.** అఞ్ఞస్స తాదిసం ఉప్పజ్జమానమ్పి “అహో వతస్స ఏవరూపం న భవేయ్యా”తి **ఇస్సం వా కరోతి,** అయఞ్చ నయో హేట్ఠా వుత్తనయత్తా న గహితో.

వత్థుకామానం పరియేసనవసేన పవత్తో ఛన్దో **పరియేసనఛన్దో.** పటిలాభపచ్చయో ఛన్దో **పటిలాభఛన్దో.** పరిభుఞ్జనవసేన పవత్తో ఛన్దో **పరిభోగఛన్దో.** పటిలద్ధానం సన్నిధాపనవసేన, సఙ్గోపనవసేన చ పవత్తో ఛన్దో **సన్నిధిఛన్దో.** దిట్ఠధమ్మికమేవ పయోజనం చిన్తేత్వా విస్సజ్జనవసేన పవత్తో ఛన్దో **విస్సజ్జనఛన్దో.** తేనాహ “కతమో”తిఆది.

అయం పఞ్చవిధోపి అత్థతో తణ్హాయనమేవాతి ఆహ ‘‘**తణ్హామత్తమేవా**’’తి.

ఏవం వుత్తో "లాభం పటిచ్చ వినిచ్ఛయో"తి ఏవం మహానిదానసుత్తే (దీ. ని. ౨.౧౦౩) వుత్తో **వినిచ్ఛయవితక్కో వితక్కో నామ,** న యో కోచి వితక్కో. ఇదాని యథావుత్తం వినిచ్ఛయవితక్కం అత్థుద్ధారనయేన నీహరిత్వా దస్సేతుం **''వినిచ్ఛయో''**తిఆది వుత్తం. **అట్ఠసతన్తి** అట్ఠాధికం సతం, తఞ్చ ఖో తణ్హావిచరితానం సతం, న యస్స కస్సచీతి దస్సేతుం **''తణ్హావిచరిత''**న్తి వుత్తం. **తణ్హావినిచ్ఛయో నామ** తణ్హాయ వసేన వక్ఖమాననయేన ఆరమ్మణస్స వినిచ్ఛిననతో. దిట్ఠిదస్సనవసేన "ఇదమేవ సచ్చం, మోఘం అఞ్ఞ"న్తి వినిచ్ఛిననతో **దిట్ఠివినిచ్ఛయో నామ. ఇట్ఠం** పణీతం, **అనిట్ఠం** అప్పణీతం, పియాయితబ్బం **పియం,** అప్పియాయితబ్బం **అప్పియం,** తేసం **వవత్థానం** తణ్హావసేన **న హోతి.** తణ్హావసేన హి ఏకచ్చో కిఞ్చి వత్థుం పణీతం మఞ్ఞతి, ఏకచ్చో హీనం, ఏకచ్చో పియాయతి, ఏకచ్చో నప్పియాయతి. తేనాహ **''తదేవ హీ''**తిఆది . **''దస్సామీ''**తి ఇదం విస్సజ్జనఛన్దే వుత్తనయేన చేవ వట్టూపనిస్సయదానవసేన చ వేదితబ్బం. తమ్పి హి తణ్హాఛన్దహేతుకన్తి.

యత్థ సయం ఉప్పజ్జన్తి, తం సన్తానం సంసారే పపఞ్చేన్తి విత్థారయన్తీతి **పపఞ్చా.** యస్స చ ఉప్పన్నా, తం "రత్తో"తి వా "సత్తో"తి వా "మిచ్ఛాభినివిట్ఠో"తి వా పపఞ్చేన్తి బ్యఞ్జేన్తీతి **పపఞ్చా.** యస్మా తణ్హాదిట్ఠియో అధిమత్తా హుత్వా పవత్తమానా తంసమఙ్గీపుగ్గలం పమత్తాకారం పాపేన్తి, మానో పన జాతిమదాది వసేన మత్తాకారమ్పి, తస్మా **''మత్తపమత్తాకారపాపనట్ఠేనా''**తి వుత్తం. **సఙ్ఖా వుచ్చతి కోట్ఠాసో** భాగసో సఙ్ఖాయతి ఉపట్ఠాతీతి. యస్మా పపఞ్చసఞ్ఞా తంతంద్వారవసేన, ఆరమ్మణవసేన చ భాగసో వితక్కస్స పచ్చయా హోన్తి, న కేవలా, తస్మా **పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖానిదానో వితక్కో** వుత్తో, పపఞ్చసఞ్ఞానం వా అనేకభేదభిన్నత్తా తంసముదాయో "పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా"తి వుత్తో. పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖాగ్గహణేన చ అనవసేసో దుక్ఖసముదయో వుత్తో తంతం నిమిత్తత్తా వట్టదుక్ఖస్సాతి.

యో నిరోధో వూపసమోతి నిరోధసచ్చమాహ. **తస్స సారుప్పన్తి** తస్స పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖాయ నిరోధస్స వూపసమస్స అధిగముపాయతాయ సారుప్పం అనుచ్ఛవికం, ఏతేన విపస్సనం వదతి. తత్థ యథావుత్తనిరోధే ఆరమ్మణకరణవసేన గచ్ఛతి పవత్తతీతి **తత్థగామినీ,** ఏతేన మగ్గం. తేనాహ **''సహ విపస్సనాయ మగ్గం వుచ్చతీ''**తి.

వేదనాకమ్మట్ఠానవణ్ణనా

౩౫౯. పుచ్ఛితమేవ కథితం. యస్మా సక్కేన దేవానం ఇన్దేన పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖానిరోధగామినిపటిపదా పుచ్ఛితావ, భగవా చ తదధిగముపాయం అరూపకమ్మట్ఠానం తస్స అజ్ఝాసయవసేన వేదనాముఖేన కథేన్తో తిస్సో వేదనా ఆరభి, ఇతి పుచ్ఛితమేవ కథేన్తేన పుచ్ఛానుసన్ధివసేన **సానుసన్ధిమేవ** చ కథితం. న హి బుద్ధానం అననుసన్ధికా కథా నామ అత్థి. ఇదానిస్స వేదనాముఖేన అరూపకమ్మట్ఠానస్సేవ కథనే కారణం దస్సేతుం **''దేవతానఞ్హీ''**తిఆది వుత్తం. కరజకాయస్స సుఖుమతావచనేనేవ అచ్చన్తముదుసుఖుమాలభావాపి వుత్తా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. **కమ్మజన్తి** కమ్మజతేజం. తస్స బలవభావో ఉళారపుఞ్ఞకమ్మనిబ్బత్తత్తా, అతివియ గరుమధురసినిద్ధసుద్ధాహారజీరణతో చ. **ఏకాహారమ్పీతి** ఏకాహారవారమ్పి. **''విలీయన్తీ''**తి ఏతేన కరజకాయస్స మన్దతాయ కమ్మజతేజస్స బలవభావేన ఆహారవేలాతిక్కమేన నేసం బలవతీ దుక్ఖవేదనా ఉప్పజ్జమానా సుపాకటా హోతీతి దస్సేతి. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం , సుఖవేదనాపి పన నేసం ఉళారపణీతేసు ఆరమ్మణేసు ఉపరూపరి అనిగ్గహణవసేన పవత్తమానా సుపాకటా హుత్వా ఉపట్ఠాతియేవ. ఉపేక్ఖాపి తేసం కదాచి ఉప్పజ్జమానా సన్తపణీతరూపా ఏవ ఇట్ఠమజ్ఝత్తే ఏవ ఆరమ్మణే పవత్తనతో. తేనేవాహ **''తస్మా''**తిఆది.

రూపకమ్మట్ఠానన్తి రూపపరిగ్గహం, రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసన్తి అత్థో. **అరూపకమ్మట్ఠానన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తత్థ రూపకమ్మట్ఠానేన సమథాభినివేసోపి సఙ్గయ్హతి, విపస్సనాభినివేసో పన ఇధాధిప్పేతోతి దస్సేన్తో "**రూపపరిగ్గహో అరూపపరిగ్గహోతిపి ఏతదేవ వుచ్చతీ**"తి ఆహ. **చతుధాతువవత్థానన్తి** ఏత్థ యేభుయ్యేన చతుధాతువవత్థానం విత్థారేన్తో రూపకమ్మట్ఠానం కథేతీతి అధిప్పాయో. **రూపకమ్మట్ఠానం దస్సేత్వావ కథేతి** "ఏవం రూపకమ్మట్ఠానం వుచ్చమానం సుట్ఠు విభూతం పాకటం హుత్వా ఉపట్ఠాతీ"తి. "ఏతేన ఇధాపి రూపకమ్మట్ఠానం ఏకదేసేన విభావితమేవా"తి వదన్తి.

కామఞ్చేత్థ వేదనావసేన అరూపకమ్మట్ఠానం ఆగతం, తదఞ్ఞధమ్మవసేనపి అరూపకమ్మట్ఠానం లబ్భతీతి తం విభాగేన దస్సేతుం "**తివిధో హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అభినివేసోతి** అనుప్పవేసో, ఆరమ్భోతి అత్థో. ఆరమ్భో ఏవ హి అయం విభాగో, సమ్మసనం పన అనవసేసతోవ ధమ్మే పరిగ్గహేత్వా పవత్తతీతి. "**పరిగ్గహితే రూపకమ్మట్ఠానే**"తి ఇదం రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసం సన్ధాయ వుత్తం, అరూపముఖేన పన విపస్సనాభినివేసో యేభుయ్యేన సమథయానికస్స ఇచ్ఛితబ్బో, సో చ పఠమం ఝానఙ్గాని పరిగ్గహేత్వా తతో పరం సేసధమ్మే పరిగ్గణ్హాతి. **పఠమాభినిపాతోతి** సబ్బే చేతసికా చిత్తాయత్తా చిత్తకిరియాభావేన వుచ్చన్తీతి ఫస్సో చిత్తస్స పఠమాభినిపాతో వుత్తో. **తం ఆరమ్మణన్తి** యథాపరిగ్గహితం రూపకమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణం. ఉప్పన్నఫస్సో పుగ్గలో, చిత్తచేతసికరాసి వా ఆరమ్మణేన ఫుట్ఠో ఫస్ససహజాతాయ వేదనాయ తంసమకాలమేవ వేదేతి, ఫస్సో పన ఓభాసస్స వియ పదీపో వేదనాదీనం పచ్చయవిసేసో హోతీతి పురిమకాలో వియ వుచ్చతి, యా తస్స ఆరమ్మణాభినిరోపనలక్ఖణతా వుచ్చతి. **ఫుసన్తోతి** ఆరమ్మణస్స ఫుసనాకారేన. అయఞ్హి అరూపధమ్మత్తా ఏకదేసేన అనల్లీయమానోపి రూపం వియ చక్ఖుం, సద్దో వియ చ సోతం, చిత్తం, ఆరమ్మణఞ్చ ఫుసన్తో వియ, సఙ్ఘట్టేన్తో వియ చ పవత్తతీతి. తథా హేస "సఙ్ఘట్టనరసో"తి వుచ్చతి.

ఆరమ్మణం అనుభవన్తీతి ఇస్సరవతాయ విసవితాయ సామిభావేన ఆరమ్మణరసం సంవేదేన్తి. ఫస్సాదీనఞ్హి సమ్పయుత్తధమ్మానం ఆరమ్మణే ఏకదేసేనేవ పవత్తి ఫుసనాదిమత్తభావతో, వేదనాయ పన ఇట్ఠాకారసమ్భోగాదివసేన పవత్తనతో ఆరమ్మణే నిప్పదేసతో పవత్తి. ఫుసనాదిభావేన హి ఆరమ్మణగ్గహణం ఏకదేసానుభవనం, వేదయితభావేన గహణం యథాకామం సబ్బానుభవనం, ఏవంసభావానేవ తాని గహణానీతి న వేదనాయ వియ ఫస్సాదీనమ్పి యథా సకకిచ్చకరణేన సామిభావానుభవనం చోదేతబ్బం. **విజానన్తన్తి** పరిచ్ఛిన్దనవసేన విసేసతో జానన్తం. విఞ్ఞాణఞ్హి మినితబ్బవత్థుం నాళియా మినన్తో పురిసో వియ ఆరమ్మణం పరిచ్ఛిజ్జ విభావేన్తం పవత్తతి, న సఞ్ఞా వియ సఞ్జాననమత్తం హుత్వా. తథా హి అనేన కదాచి లక్ఖణత్తయవిభావనాపి హోతి, ఇమేసం పన ఫస్సాదీనం తస్స తస్స పాకటభావో పచ్చయవిసేససిద్ధస్స పుబ్బభాగస్స వసేన వేదితబ్బో.

ఏవం తస్స తస్సేవ పాకటభావేపి "సబ్బం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౬; పటి॰ మ॰ ౧.౩), "సబ్బఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, అభిజాన"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౬) చ ఏవమాది వచనతో సబ్బే సమ్మసనుపగా ధమ్మా పరిగ్గహేతబ్బాతి దస్సేన్తో "**తత్థ యస్సా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఫస్సపఞ్చమకేయేవాతి** అవధారణం తదన్తోగధత్తా తగ్గహణేనేవ గహితత్తా చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం. ఫస్సపఞ్చమకగ్గహణఞ్హి తస్స సబ్బస్స సబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణభావతో . తత్థ చ ఫస్సచేతనాగ్గహణేన సబ్బసఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మసఙ్గహో చేతనప్పధానత్తా తేసం. తథా హి సుత్తన్తభాజనీయే **సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభఙ్గే** "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా (విభ॰ ౨౧) చేతనావ విభత్తా, ఇతరే పన ఖన్ధా సరూపేనేవ గహితా.

వత్థునిస్సితాతి ఏత్థ **వత్థు**-సద్దో కరజకాయవిసయో, న ఛబ్బత్థువిసయోతి. కథమిదం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "**యం సన్ధాయ వుత్త**"న్తి. కత్థ పన వుత్తం? **సామఞ్ఞఫలసుత్తే. సో**తి కరజకాయో. "**పఞ్చక్ఖన్ధవినిముత్తం నామరూపం నత్థీ**"తి ఇదం అధికారవసేన వుత్తం. అఞ్ఞథా హి ఖన్ధవినిముత్తమ్పి నామం అత్థేవాతి. **అవిజ్జాదిహేతుకాతి** అవిజ్జాతణ్హుపాదానాదిహేతుకా. "విపస్సనాపటిపాటియా అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి సమ్మసన్తో విచరతీ"తి ఇమినా బలవవిపస్సనం వత్వా పున తస్స ఉస్సుక్కాపనం, విసేసాధిగమఞ్చ దస్సేన్తో "**సో**"తిఆదిమాహ.

ఇధాతి ఇమస్మిం **సక్కపఞ్హసుత్తే.** వేదనావసేన చేత్థ అరూపకమ్మట్ఠానకథనే కారణం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ . యథావుత్తేసు చ తీసు కమ్మట్ఠానాభినివేసేసు వేదనావసేన కమ్మట్ఠానాభినివేసో సుకరో వేదనానం విభూతభావతోతి దస్సేతుం "**ఫస్సవసేన హీ**"తిఆది వుత్తం. "**న పాకటం హోతీ**"తి ఇదం సక్కపముఖానం తేసం దేవానం యథా వేదనా విభూతా హుత్వా ఉపట్ఠాతి, న ఏవం ఇతరద్వయన్తి కత్వా వుత్తం. వేదనాయ ఏవ చ నేసం విభూతభావో వేదనాముఖేనేవేత్థ భగవతా దేసనాయ ఆరద్ధత్తా. "**వేదనానం ఉప్పత్తియా పాకటతాయా**"తి ఇదం సుఖదుక్ఖవేదనానం వసేన వుత్తం. తాసఞ్హి పవత్తి ఓళారికా, న ఇతరాయ. తదుభయగ్గహణముఖేన వా గహేతబ్బత్తా ఇతరాయపి పవత్తి విఞ్ఞానం పాకటా ఏవాతి **సుఖదుక్ఖవేదనానఞ్హీ**"తి విసేసగ్గహణం దట్ఠబ్బం. "**యదా సుఖం ఉప్పజ్జతీ**"తిఆది సుఖవేదనాయ పాకటభావవిభావనం, తయిదం అసమాహితభూమివసేన వేదితబ్బం. తత్థ "**సకలం సరీరం ఖో భన్తే**"న్తిఆదినా కామం పవత్తిఓళారికతాయ అవూపసన్తసభావమేతం సుఖం, సాతలక్ఖణతాయ పన సమ్పయుత్తధమ్మే, నిస్సయఞ్చ అనుగ్గణ్హన్తమేవ పవత్తతీతి దస్సేతి. "**యదా దుక్ఖం ఉప్పజ్జతీ**"తిఆదీసు వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

దుద్దీపనాతి ఞాణేన దీపేతుం అసక్కుణేయ్యా, దుబ్బిఞ్ఞేయ్యాతి అత్థో. తేనాహ "**అన్ధకారా అభిభూతా**"తి. **అన్ధకారాతి** అన్ధకారగతసదిసీ, జానితుకామే చ అన్ధకారినీ. పుబ్బాపరం సమం సుకరే సుపలక్ఖితమగ్గవసేన పాసాణతలే మిగగతమగ్గో వియ ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణేసు సుఖదుక్ఖానుభవనేహి మజ్ఝత్తారమ్మణేసు అనుమినితబ్బతాయ వుత్తం "**సా సుఖదుక్ఖానం... పే.... పాకటా హోతీ**"తి. తేనాహ "**యథా**"తిఆది. **నయతో గణ్హన్తస్సాతి** ఏత్థాయం నయో – యస్మా ఇట్ఠానిట్ఠవిసయాయ ఆరమ్మణూపలద్ధియా అనుభవనతో నిట్ఠామజ్ఝత్తవిసయా చ ఉపలద్ధి, తస్మా న తాయ నిరనుభవనాయ భవితబ్బం, యం తత్థానుభవనం, సా అదుక్ఖమసుఖా. తథా అనుపలబ్భమానం రూపాదిఅనుభుయ్యమానం దిట్ఠం ఉపలబ్భతి, యో పన మజ్ఝత్తారమ్మణం తబ్బిసయస్స విఞ్ఞాణప్పవత్తియం, తస్మా అననుభుయ్యమానేన తేన న భవితబ్బం. సక్కా హి వత్తుం అనుభవమానా మజ్ఝత్తవిసయుపలద్ధి ఉపలద్ధిభావతో. ఇట్ఠానిట్ఠవిసయుపలద్ధివిసయం పన నిరనుభవనం తం అనుపలద్ధిసభావమేవ దిట్ఠం, తం యథారూపన్తి. **నివత్తేత్వాతి** నీహరిత్వా, "సోమనస్సంపాహ"న్తిఆదినా సమానజాతియమ్పి భిన్దన్తో అఞ్ఞేహి అరూపధమ్మేహి వివేచేత్వా అసంసట్ఠం కత్వాతి అత్థో.

అయఞ్చ రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా అరూపకమ్మట్ఠానం వేదనావసేన నివత్తేత్వా దేసనా తథావినేతబ్బపుగ్గలాపేక్ఖాయ సుత్తన్తరేసుపి (దీ. ని. ౨.౩౭౩; మ. ని. ౧.౧౦౬, ౩౮౦, ౪౧౩, ౪౫౦, ౪౬౫, ౪౬౭; మ. ని. ౨.౩౦౬, ౨౦౯; ౩.౬౭, ౩౪౨; సం. ని. ౪.౨౪౮) ఆగతా ఏవాతి దస్సేన్తో "**న కేవల**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **మహాసతిపట్ఠానే** (దీ. ని. ౨.౨౭౩) తథా దేసనాయ ఆగతభావో అనన్తరమేవ ఆవి భవిస్సతి, **మజ్ఝిమనికాయే** సతిపట్ఠానదేసనాపి (మ. ని. ౧.౧౦౬) తాదిసీ ఏవ. **చూళతణ్హాసఙ్ఖయే** "ఏవం చేతం, దేవానం ఇన్ద, భిక్ఖునో సుతం హోతి 'సబ్బే ధమ్మా నాలం అభినివేసాయా'తి, సో సబ్బం ధమ్మం అభిజానాతి , సబ్బం ధమ్మం అభిఞ్ఞాయ సబ్బం ధమ్మం పరిజానాతి, సబ్బం ధమ్మం పరిఞ్ఞాయ యం కిఞ్చి

వేదనం వేదేతి సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, సో తాసు వేదనాసు అనిచ్చానుపస్సీ విహరతి, విరాగానుపస్సీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౯౦) ఆగతం. తేన వుత్తం "**అరూపకమ్మట్ఠానం వేదనావసేన నివత్తేత్వా దస్సేసీ**"తి. **మహాతణ్హాసఙ్ఖయే** పన "సో ఏవం అనురోధవిరోధవిప్పహీనో యం కిఞ్చి వేదనం వేదేతి సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, సో తం వేదనం నాభినన్దతి నాభివదతి నాజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి. తస్స తం వేదనం అనభినన్దతో అనభివదతో అనజ్ఝోసాయ తిట్ఠతో యా వేదనాసు నన్దీ సా నిరుజ్ఝతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౧౪) ఆగతం. **చూళవేదల్లే** "కతి పనాయ్యేవేదనా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫) ఆగతం. **మహావేదల్లే** "వేదనాతి, ఆవుసో, వుచ్చతి, కిత్తావతా ను ఖో, ఆవుసో, 'వేదనా'తి వుచ్చతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౦) ఆగతం. ఏవం రట్ఠపాలసుత్తాదీసుపి (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౫) వేదనాకమ్మట్ఠానస్స ఆగతట్ఠానం ఉద్ధరిత్వా వత్తబ్బం.

"పఠమం రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా"తి వుత్తం, కథం తమేత్థ కథితన్తి ఆహ "**రూపకమ్మట్ఠాన**"న్తిఆది. **సఙ్ఖిత్తం,** కథం సఙ్ఖిత్తం? **వేదనాయ ఆరమ్మణమత్తకంయేవ,** యేభుయ్యేన వేదనా రూపధమ్మారమ్మణా పఞ్చద్వారవసేన పవత్తనతో. తేన చస్సా పురిమసిద్ధా ఏవ ఆరమ్మణన్తి వేదనం వదన్తేన తస్సారమ్మణధమ్మా అత్థతో పఠమతరం గహితా ఏవ నామ హోన్తీతి ఇమాయ అత్థాపత్తియా రూపకమ్మట్ఠానస్సేవేత్థ పఠమం గహితతా జోతితా, న సరూపేనేవ గహితత్తా. తేనాహ "**తస్మా పాళియం నారుళ్హం భవిస్సతీ**"తి.

౩౬౦. ద్వీహి కోట్ఠాసేహీతి సేవితబ్బాసేవితబ్బభాగేహి. **ఏవరూప**న్తి యం అకుసలానం అభిబుద్ధియా, కుసలానఞ్చ పరిహానాయ సంవత్తతి, ఏవరూపం, తం పన కాముపసఞ్హితతాయ "గేహనిస్సిత"న్తి వుచ్చతీతి ఆహ "**గేహసితసోమనస్స**"న్తి. **ఇట్ఠాన**న్తి పియానం. **కన్తాన**న్తి కమనీయానం. **మనాపాన**న్తి మనవడ్ఢనకానం. తతో ఏవ మనో రమేన్తీతి **మనోరమానం. లోకామిసపటిసంయుత్తాన**న్తి తణ్హాసన్నిస్సితానం కాముపసఞ్హితానం. **పటిలాభతో సమనుపస్సతో**తి "అహో మయా ఇమాని లద్ధానీ"తి యథాలద్ధాని రూపారమ్మణాదీని అస్సాదయతో. **అతీత**న్తి అతిక్కన్తం. **నిరుద్ధ**న్తి నిరోధప్పత్తం. **విపరిణత**న్తి సభావవిగమేన విగతం. **సమనుస్సరతో**తి అస్సాదనవసేన అనుచిన్తయతో. **గేహసిత**న్తి కామగుణనిస్సితం. కామగుణా హి కామరాగస్స గేహసదిసత్తా ఇధ "గేహ"న్తి అధిప్పేతా.

ఏవరూపన్తి యం అకుసలానం పరిహానాయ, కుసలానఞ్చ అభిబుద్ధియా సంవత్తతి, ఏవరూపం, తం పన పబ్బజ్జాదివసేన పవత్తియా నేక్ఖమ్మూపసఞ్హితన్తి ఆహ "**నేక్ఖమ్మసితం సోమనస్స**"న్తి. ఇదాని తం పాళివసేనేవ దస్సేతుం "**తత్థ కతమానీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ విపస్సనాలక్ఖణే నేక్ఖమ్మే దస్సితే ఇతరాని తస్స కారణతో, ఫలతో, అత్థతో చ దస్సితానేవ హోన్తీతి విపస్సనాలక్ఖణమేవ తం దస్సేన్తో "**రూపానన్త్వేవా**"తిఆదిమాహ. **విపరిణామవిరాగనిరోధ**న్తి జరాయ విపరిణామేతబ్బతఞ్చేవ జరామరణేహి పలుజ్జనం నిరుజ్ఝనఞ్చ విదిత్వాతి యోజనా. **ఉప్పజ్జతి సోమనస్స**న్తి విపస్సనాయ వీథిపటిపత్తియా కమేన ఉప్పన్నానం పామోజ్జపీతిపస్సద్ధీనం ఉపరి అనప్పకం సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. యం సన్ధాయ వుత్తం –

"సుఞ్ఞాగారం పవిట్ఠస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
అమానుసీ రతి హోతి, సమ్మా ధమ్మం విపస్సతో.

యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;

లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత”న్తి. (ధ. ప. ౩౭౪) చ –

నేక్ఖమ్మవసేనాతి పబ్బజ్జాదివసేన. “వట్టదుక్ఖతో నిత్థరిస్సామీ”తి పబ్బజితుం భిక్ఖూనం సన్తికం గచ్ఛన్తస్స, పబ్బజన్తస్స, చతుపారిసుద్ధిసీలం అనుతిట్ఠన్తస్స, తం సోధేన్తస్స, ధుతగుణే సమాదాయ వత్తన్తస్స, కసిణపరికమ్మాదీని కరోన్తస్స చ యా పటిపత్తి, సబ్బా సా ఇధ “నేక్ఖమ్మ”న్తి అధిప్పేతా. యేభుయ్యేన అనుస్సతియా ఉపచారజ్ఝానం నిట్ఠాతీతి కత్వా “అనుస్సతివసేనా”తి వత్వా **‘‘పఠమజ్ఝానాదివసేనా’’**తి వుత్తం. ఏత్థ చ యథా పబ్బజ్జా ఘరబన్ధనతో నిక్ఖమనట్ఠేన **నేక్ఖమ్మం,** ఏవం విపస్సనాదయోపి తంపటిపక్ఖతో. తేనాహ –

“పబ్బజ్జా పఠమం ఝానం, నిబ్బానఞ్చ విపస్సనా;

సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా, నేక్ఖమ్మన్తి పవుచ్చరే”తి. (ఇతివు. అట్ఠ. ౧౦౯);

యం చేతి ఏత్థ **చేతి** నిపాతమత్తం సోమనస్సస్స అధిప్పేతత్తా. చతుక్కనయవసేనేవ చ సుత్తన్తేసు ఝానకథాతి వుత్తం **‘‘దుతియతతియజ్ఝానవసేనా’’**తి. **ద్వీసూతి** “సవితక్కం సవిచారం అవితక్కం అవిచార”న్తి వుత్తేసు ద్వీసు సోమనస్సేసు.

సవితక్కసవిచారే సోమనస్సేతి పరిత్తభూమికే, పఠమజ్ఝానే వా సోమనస్సే. **అభినివిట్ఠసోమనస్సేసూతి** విపస్సనం పట్ఠపితసోమనస్సేసు. **పి**-సద్దేన సమ్మట్ఠసోమనస్సేసు పీతి ఇమమత్థం దస్సేతి. **సోమనస్సవిపస్సనాతోపీతి** సవితక్కసవిచారసోమనస్సపవత్తివిపస్సనాతోపి. **అవితక్కఅవిచార విపస్సనా పణీతతరా** సమ్మసితధమ్మవసేనపి విపస్సనాయ విసేససిద్ధితో, యతో మగ్గేపి తథారూపా విసేసా ఇజ్ఝన్తి. అయం పనత్థో “అరియమగ్గ బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసం విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా నియమేన్తీ”తి ఏవం పవత్తేన మోరవాపీవాసిమహాదత్తత్థేరవాదేన దీపేతబ్బో.

౩౬౧. **గేహసితదోమనస్సం** నామ కామగుణానం అప్పటిలాభనిమిత్తం, విగతనిమిత్తఞ్చ ఉప్పజ్జనకదోమనస్సం. **అప్పటిలాభతో సమనుపస్సతోతి** అప్పటిలాభేన “అహమేవ న లభామీ”తి పరితస్సనతో. **సమనుస్సరతోతి** “అహు వత మే తం వత నత్థీ”తిఆదినా అనుస్సరణవసేన చిన్తయతో. తేనాహ **‘‘ఏవం చక్ఖు ద్వారేసూ’’**తిఆది.

అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసూతి సుఞ్ఞతఫలాదిఅరియఫలవిమోక్ఖేసు. **పిహన్తి** అపేక్ఖం, ఆసన్తి అత్థో. కథం పన లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ ఆసా ఉప్పజ్జతీతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం “యం ఆరమ్మణకరణవసేన తత్థ పిహా పవత్తతీ”తి అవిసయత్తా, పుగ్గలస్స చ అనధిగతభావతో. అనుస్సవూపలద్ధే పన అనుత్తరవిమోక్ఖే ఉద్దిస్స పిహం ఉపట్ఠపేన్తో “తత్థ పిహం ఉపట్ఠపేతీ”తి వుత్తో. తేనాహ **‘‘కుదాస్సు నామాహ’’**న్తిఆది. చక్ఖు ద్వారేసు ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే అనిచ్చాదివసేన విపస్సనం పట్ఠపేత్వాతి యోజనా. **‘‘ఇట్ఠారమ్మణే’’**తి చ ఇమినా నయిదం దోమనస్సం సభావతో అనిట్ఠధమ్మేయేవ ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనకం, అథ ఖో ఇచ్ఛితాలాభహేతుకం ఇచ్ఛాభిఘాతవసేన యత్థ కత్థచి ఆరమ్మణే ఉప్పజ్జనకన్తి దస్సేతి. **ఏవం** “కుదాస్సు నామాహ”న్తి వుత్తాకారేన పిహం ఉపట్ఠపేత్వా **ఏవం** ఇమమ్పి పక్ఖం…పే… నాసక్ఖిన్తి అనుసోచతోతి యోజనా. “ఇమస్మిం పక్ఖే, ఇమస్మిం మాసే, ఇమస్మిం సంవచ్ఛరే పబ్బజితుం నాలద్ధం, కసిణపరికమ్మం కాతుం నాలద్ధ”న్తిఆదివసేన పవత్తిం సన్ధాయ **‘‘నేక్ఖమ్మవసేనా’’**తి వుత్తం. **‘‘విపస్సనావసేనా’’**తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన యోజనా వేదితబ్బా.

యతో ఏవ-కారో, తతో అఞ్ఞత్థ నియమోతి కత్వా **''తస్మిమ్పి…పే…. గేహసితదోమనస్సమేవా''**తి వుత్తం. న హేత్థ గేహసితదోమనస్సతా సవితక్కసవిచారే నియతా, అథ ఖో గేహసితదోమనస్సే సవితక్కసవిచారతా నియతా పటియోగినివత్తనత్థత్తా ఏవ-కారస్స. "గేహసితదోమనస్సం సవితక్కసవిచారమేవ, న అవితక్కఅవిచార"న్తి. నేక్ఖమ్మసితదోమనస్సం పన సియా సవితక్కసవిచారం, సియా అవితక్కఅవిచారం. సవితక్కసవిచారస్సేవ కారణభూతం దోమనస్సం **సవితక్కసవిచారదోమనస్సం.** కిం తం? గేహసితదోమనస్సం , యం పన నేక్ఖమ్మాదివసేన ఉప్పన్నం, తం అవితక్కఅవిచారస్స కారణభూతం **అవితక్కఅవిచారదోమనస్స**న్తి. అయఞ్చ నయో పరియాయవసేన వుత్తోతి ఆహ **''నిప్పరియాయేన పనా''**తిఆది. యది ఏవం కస్మా "యం చే అవితక్కం అవిచార"న్తి పాళియం వుత్తన్తి ఆహ **''ఏతస్స పనా''**తిఆది. **మఞ్ఞనవసేనా**తి పరికప్పనవసేన. **వుత్తం** పాళియం.

తత్రాతి తస్మిం మఞ్ఞనే. **అయం** ఇదాని వుచ్చమానో **నయో. దోమనస్సపచ్చయభూతే**తి దోమనస్సస్స పచ్చయభూతే. ఉపచారజ్ఝానఞ్హి పఠమజ్ఝానాదీని వా పాదకాని కత్వా మగ్గఫలాని నిబ్బత్తేతుకామస్స తేసం అలాభే దోమనస్సస్స ఉప్పజ్జనే తాని తస్స పచ్చయా నామ హోన్తి ఇతి తే ధమ్మా ఫలూపచారేన "దోమనస్స"న్తి వుత్తా. యో పన తథా ఉప్పన్నదోమనస్సో ధురనిక్ఖేపం అకత్వా అనుక్కమేన విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గఫలధమ్మే నిబ్బత్తేతి, తే కారణూపచారేన **''దోమనస్స''**న్తి వుత్తాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''ఇధ భిక్ఖూ''**తిఆదిమాహ. నను ఏతస్స తదా దోమనస్సమేవ ఉప్పన్నం, న దోమనస్సహేతుకా విపస్సనామగ్గఫలధమ్మా ఉప్పన్నా, తత్థ కథం దోమనస్ససమఞ్ఞం ఆరోపేత్వా వోహరతీతి ఆహ **''అఞ్ఞేసం పటిపత్తిదస్సనవసేన దోమనస్సన్తి గహేత్వా''**తిఆది. **సవితక్కసవిచారదోమనస్సే**తి సవితక్కసవిచారనిమిత్తే దోమనస్సే. తీహి మాసేహి నిబ్బత్తేతబ్బా తేమాసికా, తం **తేమాసికం.** ఇమా చ తేమాసికాదయో పటిపదా తథాపవత్తఉక్కట్ఠమజ్ఝిమముదిన్ద్రియవసేన వేదితబ్బా, అధికమజ్ఝిమముదుస్సాహవసేన వా. **జగ్గతీ**తి జాగరికం అనుయుఞ్జతి.

మహాసివత్థేరవత్థువణ్ణనా

సహస్సద్విసహస్ససఙ్ఖ్యత్తా **మహాగణే.**

అట్ఠకథాథేరాతి అట్ఠకథాయ అత్థపటిపుచ్ఛనకథేరా. **అన్తరామగ్గే**తి భిక్ఖం గహేత్వా గామతో విహారం పటిగమనమగ్గే . **తయో…పే…. గాహాపేత్వా**తి తీణి చత్తారి ఉణ్హాపనాని.

కేనచి పపఞ్చేనాతి కేనచి సరీరకిచ్చభూతేన పపఞ్చేన. **సఞ్ఞం అకాసి** రత్తియం పచ్ఛతో గచ్ఛన్తం అసల్లక్ఖేన్తో.

కస్మా పన థేరో అన్తేవాసికానం అనారోచేత్వావ గతోతి ఆహ **''థేరో కిరా''**తిఆది. **అరహత్తం నామ కిన్తి** తదధిగమస్స అదుక్కరభావం సన్ధాయ వదతి. **చతూహి ఇరియాపథేహీ**తి చతూహిపి ఇరియాపథేహి పవత్తమానస్స, తస్మా యావ అరహత్తాధిగమా సయనం పటిక్ఖిపామీతి అధిప్పాయో.

''అనుచ్ఛవికం ను ఖో తే ఏత''న్తి సంవేగజాతో వీరియం సముత్తేజేన్తో **అరహత్తం అగ్గహేసి** ఏత్తకం కాలం విపస్సనాయ సుచిణ్ణభావతో ఞాణస్స పరిపాకం గతత్తా.

పరిమజ్జీతి పరిమసి. కేచి పన "**పరిమజ్జీ**తి పరివత్తేత్వా థేరేన ధోవియమానం పరిగ్గహేత్వా ధోవీ"తి అత్థం వదన్తి.

విపస్సనాయ ఆరమ్మణం నామ ఉపచారజ్ఝానపఠమజ్ఝానాది.

"**సవితక్కసవిచారదోమనస్సే**"తిఆదీసు వత్తబ్బం సోమనస్సేసు వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం.

౩౬౨. **ఏవరూపా**తి యా అకుసలానం అభిబుద్ధియా, కుసలానం పరిహానాయ చ సంవత్తతి, ఏవరూపా, సా పన కాముపసఞ్హితతాయ "గేహసితా"తి వుచ్చతీతి ఆహ "**గేహసితఉపేక్ఖా**"తి. "**బాలస్సా**"తిఆదీసు బాలకరధమ్మయోగతో **బాలస్స** అత్తహితపరహితబ్యామూళ్హతాయ **మూళ్హస్స** పుథూనం కిలేసాదీనం జననాదీహి కారణేహి **పుథుజ్జనస్స** కిలేసోధీనం మగ్గోధీహి అజితత్తా **అనోధిజినస్స, ఓధిజినో** వాయపేక్ఖా, ఓధినో చ కిలేసానం జితత్తా, తేనస్స సేక్ఖభావం పటిక్ఖిపతి. సత్తమభవాదితో ఉద్ధం పవత్తనవిపాకస్స అజితత్తా **అవిపాకజినస్స, విపాకజినా** వా అరహన్తో అప్పటిసన్ధికత్తా, తేనస్స అసేక్ఖత్తం పటిక్ఖిపతి. అనేకాదీనవే సబ్బేసమ్పి పాపధమ్మానం మూలభూతే సమ్మోహే ఆదీనవానం అదస్సనసీలతాయ **అనాదీనవదస్సావినో.** ఆగమాధిగమాభావా **అస్సుతవతో.** ఏదిసో ఏకంసేన అన్ధపుథుజ్జనో నామ హోతీతి తస్స అన్ధపుథుజ్జనభావం దస్సేతుం పునపి "**పుథుజ్జనస్సా**"తి వుత్తం. **ఏవరూపా**తి వుత్తప్పకారా సమ్మోహపుబ్బికా. **రూపం సా నాతివత్తతీ**తి రూపానం సమతిక్కమనాయ కారణం న హోతి, రూపారమ్మణే కిలేసే నాతిక్కమతీతి అధిప్పాయో. అఞ్ఞాణాభిభూతతాయ ఆరమ్మణే అజ్ఝుపేక్ఖనవసేన పవత్తమానా లోభసమ్పయుత్తఉపేక్ఖా ఇధాధిప్పేతాతి తస్స లోభస్స అనుచ్ఛవికమేవ ఆరమ్మణం దస్సేన్తో "**ఇట్ఠారమ్మణే**"తి ఆహ. **అనతివత్తమానా** అనాదీనవదస్సితాయ. తతో ఏవ అస్సాదానుపస్సనతో **తత్థేవ లగ్గా.** అభిసజ్జస్స లోభస్స వసేన, దుమ్మోచనీయతాయ చ తేన **లగ్గితా** వియ **హుత్వా ఉప్పన్నా.**

ఏవరూపాతి యా అకుసలానం పహానాయ, కుసలానఞ్చ అభిబుద్ధియా సంవత్తతి, ఏవరూపా, సా పన పబ్బజ్జాదివసేన పవత్తియా నేక్ఖమ్మూపసఞ్హితాతి ఆహ "**నేక్ఖమ్మసితా**"తి. ఇదాని తం పాళివసేన దస్సేతుం "**తత్థ కతమా**"తిఆది వుత్తం, తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో. **రూపం సా అతివత్తతీ**తి రూపస్మిం సమ్మదేవ ఆదీనవదస్సనతో. రూపనియాతాతి కిలేసేహి అనభిభవనీయతో. **ఇట్ఠే**తి సభావతో, సఙ్కప్పతో చ ఇట్ఠే ఆరమ్మణే. **అరజ్జన్తస్సా**తి న రజ్జన్తస్స రాగం అనుప్పాదేన్తస్స. **అనిట్ఠే అదుస్సన్తస్సా**తి ఏత్థ వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. సమం సమ్మా యోనిసో న పేక్ఖనం **అసమపేక్ఖనం,** తం పన ఇట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తే వియ ఇట్ఠానిట్ఠేసుపి బాలస్స హోతీతి "ఇట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తే"తి అవత్వా "**అసమపేక్ఖనేన అసమ్ముయ్హన్తస్సా**"తి వుత్తం, తివిధేపి ఆరమ్మణే అసమపేక్ఖనవసేన ముయ్హన్తస్సాతి అత్థో. **విపస్సనాఞాణసమ్పయుత్తా ఉపేక్ఖా.** నేక్ఖమ్మసితా ఉపేక్ఖా **వేదనాసభాగా**తి ఉదాసినాకారేన పవత్తియా, ఉపేక్ఖా వేదనాయ చ సభాగా. **ఏత్థ ఉపేక్ఖా వా**తి ఏత్థ ఏతస్మిం ఉపేక్ఖానిద్దేసే "ఉపేక్ఖా"తి గహితా ఏవ. **తస్మా**తి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయపి ఇధ ఉపేక్ఖాగ్గహణేన గహితత్తా. తఞ్హి సన్ధాయ "**పఠమదుతియతతియచతుత్థజ్ఝానవసేన ఉప్పజ్జనకఉపేక్ఖా**"తి వుత్తం.

తాయపి నేక్ఖమ్మసితఉపేక్ఖాయాతి నిద్ధారణే భుమ్మం. "**యం నేక్ఖమ్మవసేనా**"తిఆది హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

౩౬౩. యది సక్కస్స తదా సోతాపత్తిఫలపత్తియావ ఉపనిస్సయో, అథ కస్మా భగవా యావ అరహత్తం దేసనం వడ్ఢేసీతి ఆహ "**బుద్ధానఞ్హీ**"తిఆది. **తరుణసక్కో**తి అభినవో అధునా పాతుభూతో సక్కో. సమ్పతి పాతుభావఞ్హి సన్ధాయ

“తరుణసక్కో”తి వుత్తం, న తస్స కుమారతా, వుద్ధతా వా అత్థి. **గతాగతట్ఠానన్తి** గమనాగమనకారణం. **న పఞ్ఞాయతి** న ఉపలబ్భతి. గబ్భసేయ్యకానఞ్హి చవన్తానం కమ్మజరూపం విగచ్ఛతి అనుదేవ చిత్తజం, ఆహారజఞ్చ పచ్చయాభావతో, ఉతుజం పన సుచిరమ్పి కాలం పవేణిం ఘట్టేన్తం భస్సన్తం వా నోసన్తం వా కిలేసన్తం వా విట్ఠతం వా హోతి, న ఏవం దేవానం. తేసఞ్హి ఓపపాతికత్తా కమ్మజరూపే అన్తరధాయన్తే సేసతిసన్తతిరూపమ్పి తేన సద్ధిం అన్తరధాయతి. తేనాహ **“దీపసిఖాగమనం వియ హోతీ”**తి. **సేసదేవతా న జానింసు** పునపి సక్కత్తభావేన తస్మింయేవ ఠానే నిబ్బత్తత్తా. **తీసు ఠానేసూతి** సోమనస్సదోమనస్సఉపేక్ఖావిస్సజ్జనావసానట్ఠానేసు. **నిబ్బత్తితఫలమేవాతి** సప్పిమ్హా సప్పిమణ్డో వియ ఆగమనీయపటిపదాయ నిబ్బత్తితఫలభూతం లోకుత్తరమగ్గఫలమేవ **కథితం. సకుణికాయ వియ** కిఞ్చి గయ్హూపగం **ఉప్పతిత్వా** ఉడ్డేత్వా ఉల్లఙ్ఘిత్వా. **అస్సాతి** మగ్గఫలసఞ్ఞితస్స అరియస్స ధమ్మస్స.

పాతిమోక్ఖసంవరవణ్ణనా

౩౬౪. **పాతిమోక్ఖసంవరాయాతి** పాతిమోక్ఖభూతసీలసంవరాయాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ **“ఉత్తమజేట్ఠకసీలసంవరాయా”**తి. “పాతిమోక్ఖసీలఞ్హి సబ్బసీలతో జేట్ఠకసీల”న్తి దీఘవాపీవిహారవాసి సుమత్థేరో వదతి, అన్తేవాసికో పనస్స తేపిటకచూళనాగత్థేరో “పాతిమోక్ఖసంవరో ఏవ సీలం, ఇతరాని పన ‘సీల’న్తి వుత్తట్ఠానం నామ అత్థీ’తి అననుజానన్తో ఇన్ద్రియసంవరో నామ ఛద్వారరక్ఖామత్తకం, ఆజీవపారిసుద్ధి ధమ్మేన సమేన పచ్చయుప్పాదనమత్తకం, పచ్చయసన్నిస్సితం పటిలద్ధపచ్చయే ‘ఇద మత్థ’న్తి పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనమత్తకం, నిప్పరియాయేన పాతిమోక్ఖసంవరోవ సీలం. తథా హి యస్స సో భిన్నో, సో ఇతరాని రక్ఖితుం అభబ్బత్తా అసీలో హోతి. యస్స పన సబ్బసో అరోగో సేసానం రక్ఖితుం భబ్బత్తా సమ్పన్నసీలో”తి వదతి, తస్మా ఇతరేసం తస్స పరివారభావతో, సబ్బసో ఏకదేసేన చ తదన్తోగధభావతో తదేవ పధానసీలం నామాతి ఆహ **“ఉత్తమజేట్ఠకసీలసంవరాయా”**తి. తత్థ యథా హేట్ఠా పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖానిరోధసారుప్పగామినిం పటిపదం పుచ్ఛితేన భగవతా పపఞ్చసఞ్ఞానం, పటిపదాయ చ మూలభూతం వేదనం విభజిత్వా పటిపదా దేసితా సక్కస్స అజ్ఝాసయవసేన సంకిలేసధమ్మప్పహానముఖేన వోదానధమ్మపారిపూరీతి, ఏవం తస్సా ఏవ పటిపదాయ మూలభూతమ్పి సీలసంవరం పుచ్ఛితేన భగవతా యతో సో విసుజ్ఝతి, యథా చ విసుజ్ఝతి, తదుభయం సక్కస్స అజ్ఝాసయవసేన విభజిత్వా దస్సేతుం **“కాయసమాచారమ్పి”**తిఆది వుత్తం సంకిలేసధమ్మప్పహానముఖేన వోదానధమ్మపారిపూరీతి కత్వా. సీలకథాయం అసేవితబ్బకాయసమాచారాదికథనే కారణం వుత్తమేవ, తస్మా **కమ్మపథవసేనాతి** కుసలాకుసలకమ్మపథవసేన.

కమ్మపథవసేనాతి చ కమ్మపథవిచారవసేన . కమ్మపథభావం అపత్తానమ్పి హి కాయదుచ్చరితాదీనం అసేవితబ్బకాదీనం అసేవితబ్బకాయసమాచారాదిభావో ఇధ వుచ్చతీతి. **పణ్ణత్తివసేనాతి** సిక్ఖాపదపణ్ణత్తివసేన. యతో యతో హి యా యా వేరమణీ, తదుభయేపి విభావేన్తో పణ్ణత్తివసేన కథేతి నామ. తేనాహ **“కాయద్వారే”**తిఆది. సిక్ఖాపదం వీతిక్కమతి ఏతేనాతి **సిక్ఖాపదవీతిక్కమో,** సిక్ఖాపదస్స వీతిక్కమనాకారేన పవత్తో అకుసలధమ్మో యం, తస్స అసేవితబ్బకాయసమాచారాదితా. వీతిక్కమపటిపక్ఖో **అవీతిక్కమో,** న వీతిక్కమతి ఏతేనాతి **అవీతిక్కమో,** సీలం.

మిచ్ఛా సమ్మా చ పరియేసతి ఏతాయాతి **పరియేసనా,** ఆజీవో, అత్థతో పచ్చయగవేసనబ్యాపారో కాయవచీద్వారికో. యది ఏవం కస్మా విసుం గహణన్తి ఆహ **“యస్మా”**తిఆది . అరియా నిద్దోసా పరియేసనా గవేసనాతి **అరియపరియేసనా,** అరియేహి సాధూహి పరియేసితబ్బాతిపి **అరియపరియేసనాతి.** వుత్తవిపరియాయతో **అనరియపరియేసనా** వేదితబ్బా.

జాతిధమ్మోతి జాయనసభావో జాయనపకతికో. **జరాధమ్మోతి** జీరణసభావో. **బ్యాధిధమ్మోతి** బ్యాధిసభావో. **మరణధమ్మోతి** మీయనసభావో. **సోకధమ్మోతి** సోచనకసభావో. **సంకిలేసధమ్మోతి** సంకిలిస్సనసభావో.

పుత్తభరియన్తి పుత్తా చ భరియా చ. ఏస నయో సబ్బత్థ. ద్వన్దేకత్తవసేన తేసం నిద్దేసో. **జాతరూపరజతన్తి** ఏత్థ పన యతో వికారం అనాపజ్జిత్వా సబ్బం జాతరూపమేవ హోతీతి **జాతరూపం** నామ సువణ్ణం. ధవలసభావతాయ రజతీతి **రజతం,** రూపియం. ఇధ పన సువణ్ణం ఠపేత్వా యం కిఞ్చి ఉపభోగపరిభోగారహం "రజత"న్త్వేవ గహితం వోహారూపగమాసకాది. **జాతిధమ్మా హేతే, భిక్ఖవే, ఉపధయోతి** ఏతే కామగుణూపధయో నామ హోన్తి, తే సబ్బేపి జాతిధమ్మాతి దస్సేతి.

బ్యాధిధమ్మవారాదీసు జాతరూపరజతం న గహితం. న హేతస్స సీసరోగాదయో బ్యాధయో నామ సన్తి, న సత్తానం వియ చుతిసఙ్ఖాతం మరణం, న సోకే ఉప్పజ్జతి, **చుతిసఙ్ఖాతం మరణన్తి** చ ఏకభవపరియాపన్నఖన్ధనిరోధో, సో తస్స నత్థి, ఖణికనిరోధో పన ఖణే ఖణే లబ్భతేవ. రాగాదీహి పన సంకిలేసేహి సంకిలిస్సతీతి **సంకిలేసధమ్మవారే** గహితం జాతరూపం, తథా ఉతుసముట్ఠానత్తా **జాతిధమ్మవారే,** మలం గహేత్వా **జీరణతో జరాధమ్మవారే చ.** అరియేహి న అరణీయా, పరియేసనాతిపి **అనరియపరియేసనా.**

ఇదాని అనేసనావసేనాపి తం దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం. ఇమినా నయేన సుక్కపక్ఖేపి అత్థో వేదితబ్బో.

సమ్భారపరియేసనం పహరణవిసాదిగవేసనం, పయోగవసేన **పయోగకరణం** తజ్జావాయామజననం తాదిసం ఉపక్కమనిబ్బత్తనం, పాణాతిపాతాదిఅత్థం **గమనం,** పచ్చేకం **కాల**-సద్దో యోజేతబ్బో "సమ్భారపరియేసనకాలతో పట్ఠాయ, పయోగకరణకాలతో పట్ఠాయ, గమనకాలతో పట్ఠాయా"తి. **ఇతరోతి** "సేవితబ్బో"తి వుత్తకాయసమాచారాదికో. **చిత్తమ్పి ఉప్పాదేతబ్బం.** తథా ఉప్పాదితచిత్తో హి సతి పచ్చయసమవాయే తాదిసం పయోగం పరక్కమం కరోన్తో పటిపత్తియా మత్థకం గణ్హాతి. తేనాహ "చిత్తుప్పాదమ్పి ఖో అహం, భిక్ఖవే, కుసలేసు ధమ్మేసు బహుపకారం వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౮౪).

ఇదాని తం మత్థకప్పత్తం అసేవితబ్బం, సేవితబ్బఞ్చ దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం. **సఙ్ఘభేదాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన లోహితుప్పాదనాదిం సఙ్గణ్హాతి. బుద్ధరతనసఙ్ఘరతనుపట్ఠానేహేవ ధమ్మరతనుపట్ఠానసిద్ధీతి ఆహ "**దివసస్స ద్వత్తిక్ఖత్తుం తిణ్ణం రతనానం ఉపట్ఠానగమనాదివసేనా**"తి . **ధనుగ్గహపేసనం** ధనుగ్గహపురిసానం ఉయ్యోజనం. **ఆది**-సద్దేన పఞ్చవరయాచనాదిం సఙ్గణ్హాతి. "అజాతసత్తుం పసాదేత్వా లాభుప్పాదవసేన పరిహీనలాభసక్కారస్స కులేసు విఞ్ఞాపన"న్తి ఏవమాదిం అనరియపరియేసనం పరియేసన్తానం.

పారిపూరియాతి పారిపూరిఅత్థం. అగ్గమగ్గఫలవసేనేవ హి సేవితబ్బానం పారిపూరీతి తదత్థం సబ్బా పుబ్బభాగపటిపదా, పాతిమోక్ఖసంవరోపి అగ్గమగ్గేనేవ పరిపుణ్ణో హోతీతి తదత్థం పుబ్బభాగపటిపదం వత్వా నిగమేన్తో "**పాతిమోక్ఖో...పే.... హోతీ**"తి ఆహ.

ఇన్ద్రియసంవరవణ్ణనా

౩౬౫. **ఇన్ద్రియానం పిధానాయాతి** ఇన్ద్రియానం పిదహనత్థాయ. **ఇన్ద్రియాని** చ చక్ఖాదీని ద్వారాని, తేసం **పిధానం** సంవరణం అకుసలుప్పత్తితో గోపనాతి ఆహ ''**గుత్తద్వారతాయా**''తి. అసేవితబ్బరూపాదివసేన ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా అసంవరో, సంకిలేసధమ్మవిప్పహానవసేన వోదానధమ్మపారిసుద్ధీతి. కామం పాళియం అసేవితబ్బమ్పి రూపాది దస్సితం, సక్కేన పన ఇన్ద్రియసంవరాయ పటిపత్తి పుచ్ఛితాతి తమేవ నివత్తేత్వా దస్సేతుం **అట్ఠకథాయంవుత్తం** ''**చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం రూపమ్పీతిఆది సేవితబ్బరూపాదివసేన ఇన్ద్రియసంవరదస్సనత్థం వుత్త**''న్తి. "తుణ్హీ అహోసీ"తి వత్వా తుణ్హీభావస్స కారణం బ్యతిరేకముఖేన విభావేతుం ''**కథేతుకామోపీ**''తిఆది వుత్తం. **అయన్తి** సక్కో దేవానం ఇన్దో.

రూపన్తి రూపాయతనం, తస్స అసేవనం నామ అదస్సనం ఏవాతి ఆహ ''**న సేవితబ్బం న దట్ఠబ్బ**''న్తి. **యం** పన సత్తసన్తానగతం రూపం **పస్సతో** పటికూలమనసికారవసేన, **అసుభసఞ్ఞా వా సణ్ఠాతి** దస్సనానుత్తరియవసేన. అథ వా కమ్మఫలసద్దహనవసేన **పసాదో వా ఉప్పజ్జతి.** హుత్వా అభావాకారసల్లక్ఖణేన **అనిచ్చసఞ్ఞాపటిలాభో వా హోతి.**

పరియాయక్ఖరణతో **అక్ఖరం,** వణ్ణో, సో ఏవ నిరన్తరుప్పత్తియా సముద్దితో పదవాక్యసఞ్ఞితో, అధిప్పేతమత్థం బ్యఞ్జేతీతి **బ్యఞ్జనం,** తయిదం కాబ్యనాటకాదిగతవేపచనవసేన, ఉచ్చారణవసేన చ విచిత్తసన్నివేసతాయ తథాపవత్తవికప్పనవసేన చిత్తవిచిత్తభావేన ఉపతిట్ఠనకం సద్దాయాహ ''**యం చిత్తక్ఖరం చిత్తబ్యఞ్జనమ్పి సద్దం సుణతో రాగాదయో ఉప్పజ్జన్తీ**''తి. **అత్థనిస్సితన్తి** సమ్పరాయికత్థనిస్సితం. **ధమ్మనిస్సితన్తి** వివట్టధమ్మనిస్సితం, లోకుత్తరరతనత్తయధమ్మనిస్సితం వా. **పసాదోతి** రతనత్తయసద్ధా, కమ్మఫలసద్ధాపి. **నిబ్బిదా వాతి** అనిచ్చసఞ్ఞాదివసేన వట్టతో ఉక్కణ్ఠా వా.

గన్ధరసావిపరోధాదివసేన సేవియమానం అయోనిసో పటిపన్నత్తా **అసేవితబ్బం** నామ. యోనిసో పచ్చవేక్ఖిత్వా సేవియమానం సమ్పజఞ్ఞవసేన గహణతో **సేవితబ్బం** నామ. తేన వుత్తం ''**యం గన్ధం ఘాయతో**''తిఆది.

యం పన ఫుసతోతి యం పన సేవితబ్బం ఫోట్ఠబ్బం అనిప్పన్నస్సేవ ఫుసతో. **ఆసవక్ఖయో చేవ** హోతి జాగరియానుయోగస్స మత్థకప్పత్తితో. **వీరియఞ్చ సుపగ్గహితం హోతి** చతుత్థస్స అరియవంసస్స ఉక్కంసనతో. **పచ్ఛిమా చ...పే.... అనుగ్గహితా హోతి** సమ్మాపటిపత్తియం నియోజనతో.

యే **మనోవిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే** ఇట్ఠాదిభేదే **సమన్నాహరన్తస్స** ఆవజ్జన్తస్స **ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి.** "మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా"తి విభత్తి విపరిణామేతబ్బా, మేత్తాదివసేన సమన్నాహరన్తస్స యే మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి, ఏవరూపా సేవితబ్బాతి యోజనా. **ఆది**-సద్దేన కరుణాదీనఞ్చేవ అనిచ్చాదీనఞ్చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తిణ్ణం థేరానం ధమ్మాతి** ఇదాని వుచ్చమానపటిపత్తీనం తిణ్ణం థేరానం మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా. **బహి ధావితుం న అదాసిన్తి** అన్తోపరివేణం ఆగతమేవ రూపాదిం ఆరబ్బ ఇమస్మిం తేమాసే కమ్మట్ఠానవినిముత్తం చిత్తం కదాచి ఉప్పన్నపుబ్బం, అన్తోపరివేణే చ విసభాగరూపాదీనం అసమ్భవో ఏవ, తస్మా విసటవితక్కవసేన చిత్తం బహి ధావితుం న అదాసిన్తి దస్సేతి. **నివాసగేహతో** నివాసనగబ్భతో. **నియకజ్ఝత్తఖన్ధపఞ్చకతో** విపస్సనాగోచరతో. థేరో కిర సబ్బమ్పి అత్తనా కాతబ్బకిరియం కమ్మట్ఠానసీసేనేవ పటిపజ్జతి.

౩౬౬. అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞవసేన అద్వేజ్ఝభావతో ఏకో అన్తో ఏతస్సాతి **ఏకన్తో,** ఏకన్తో వాదో ఏతేసన్తి **ఏకన్తవాదా.** తేనాహ ''**ఏకంయేవ వదన్తీ**''తి, అభిన్నవాదాతి అత్థో. **ఏకాచారాతి** సమానాచారా. **ఏకలద్ధికాతి** సమానలద్ధికా.

ఏకపరియోసానాతి సమాననిట్ఠానా.

ఇతి సక్కో పుట్ఠే అత్తనా సుతం పుథుసమణబ్రాహ్మణానం నానావాదా చారలద్ధినిట్ఠానం ఇదాని సచ్చపటివేధేన అసారతో ఞత్వా ఠితో, తస్స కారణం ఞాతుకామో తమేవ తావ బ్యతిరేకముఖేన పుచ్ఛతి "సబ్బేవ ధమ్మా ను ఖో"తిఆదినా.

ధాతూతి అజ్ఝాసయధాతు ఉత్తరపదలోపేన వుత్తా, **అజ్ఝాసయధాతూ**తి చ అత్థతో అజ్ఝాసయో ఏవాతి ఆహ ''**అనేకజ్ఝాసయో నానజ్ఝాసయో**''తి. ''**ఏకస్మిం గన్తుకామే ఏకో ఠాతుకామో హోతీ**''తి ఇదం నిదస్సనవసేన వుత్తం ఇరియాపథేపి నామ సత్తా ఏకజ్ఝాసయా దుల్లభా, పగేవ లద్ధీసూతి దస్సనత్థం. **యం యదేవ అజ్ఝాసయ**న్తి యం యమేవ సస్సతాదిఅజ్ఝాసయం. **అభినివిసన్తీ**తి తం తం లద్ధిం దిట్ఠాభినివేసవసేన అభిముఖా హుత్వా దుప్పటినిస్సగ్గిభావేన నివిసన్తి, ఆదానగ్గాహం **గణ్హన్తి. థామేన చ పరామాసేన చా**తి దిట్ఠిథామేన చ దిట్ఠిపరామాసేన చ. **సుట్ఠు గణ్హిత్వా**తి అతివియ దళ్హగ్గాహం గణ్హిత్వా. **వోహరన్తీ**తి యథాభినివిట్ఠం దిట్ఠివాదం పణ్ణాపేన్తి పరే హి గాహేన్తి పతిట్ఠపేన్తి. తేనాహ ''**కథేన్తి దీపేన్తి కిత్తేన్తీ**''తి, ఉగ్ఘోసేన్తీతి అత్థో.

అన్తం అతీతా **అచ్చన్తా,** అచ్చన్తా నిట్ఠా ఏతేసన్తి **అచ్చన్తనిట్ఠా. సబ్బేస**న్తి సబ్బేసం సమణబ్రాహ్మణానం. **యోగక్ఖేమో**తిపి నిబ్బానం చతూహిపి యోగేహి అనుపద్దుతత్తా. "అచ్చన్తయోగక్ఖేమా"తి వత్తబ్బే ఇ-కారేన నిద్దేసేన ''**అచ్చన్తయోగక్ఖేమీ**''తి వుత్తం, అచ్చన్తయోగక్ఖేమో వా ఏతేసం అత్థీతి **అచ్చన్తయోగక్ఖేమీ**తి. **చరన్తి** ఉపగచ్ఛన్తి, అధిగచ్ఛన్తీతి అత్థో. పరియస్సతి పరిక్ఖిస్సతి వట్టదుక్ఖన్తం ఆగమ్మాతి **పరియోసానన్తిపి నిబ్బానస్స నామం.**

సఙ్ఖీణాతీతి సముచ్ఛిన్దనేన ఖేపేతి. **వినాసేతీ**తి తతో ఏవ సబ్బసో అదస్సనం పాపేతి. **విముత్తా**తి వట్టదుక్ఖతో అచ్చన్తనిగ్గమేన విసేసేన ముత్తా.

"ఇస్సామచ్ఛరియం ఏకో పఞ్హో"తి కస్మా వుత్తం, నను ఇస్సామచ్ఛరియం విస్సజ్జనన్తి? సచ్చమేతం, యో పన ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో, సో పఞ్హో. సో ఏవ చ విస్సజ్జీయతీతి నాయం దోసో, అఞ్ఞథా అమ్బం పుట్ఠస్స లబుజం బ్యాకరణం వియ సియా, ఏవం పఞ్హసీసేన పఞ్హబ్యాకరణం వదతి. తథా హి "పియాప్పియ"న్తిఆదినా విస్సజ్జనపదానేవ గహితాని, ''**పియాప్పియం ఏకో**''తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **పపఞ్చసఞ్ఞా**తి సఞ్ఞాసీసేన పపఞ్చా ఏవ వుత్తాతి ఆహ ''**పపఞ్చో ఏకో**''తి. ఏత్థ చ యథా పాతిమోక్ఖసంవరపుచ్ఛా కాయసమాచారాదివిభాగేన విస్సజ్జితత్తా తయో పఞ్హా జాతా, ఏవం ఇన్ద్రియసంవరపుచ్ఛా రూపాదివిభాగేన విస్సజ్జితత్తా ఛ పఞ్హా సియుం. తథా సతి ఏకూనవీసతి పుచ్ఛా సియుం, అథ ఇన్ద్రియసంవరతాసామఞ్ఞేన ఏకోవ పఞ్హో కతో, ఏవం సతి పాతిమోక్ఖసంవరపుచ్ఛాభావసామఞ్ఞేన తేపి తయో ఏకోవ పఞ్హోతి సబ్బేవ ద్వాదసేవ పఞ్హా భవేయ్యున్తి? నయిదమేవం. యస్మా కాయసమాచారాదీసు విభజ్జ వుచ్చమానేసు మహావిసయతాయ అపరిమాణో విభాగో సమ్భవతి విస్సజ్జేతుం. సకలమ్పి వినయపిటకం తస్స నిద్దేసో. రూపాదీసు పన విభజ్జ వుచ్చమానేసు అప్పవిసయతాయ న తాదిసో విభాగో సమ్భవతి విస్సజ్జేతుం. ఇతి మహావిసయతాయ పాతిమోక్ఖసంవరపుచ్ఛా తయో పఞ్హా కతా, ఇన్ద్రియసంవరపుచ్ఛా పన అప్పవిసయతాయ ఏకోవ పఞ్హో కతో. తేన వుత్తం "చుద్దస మహాపఞ్హా"తి.

౩౬౭. చలనట్ఠేనాతి కమ్పనట్ఠేన. తణ్హా హి కామరాగరూపరాగఅరూపరాగాదివసేన పవత్తియా అనవట్ఠితతాయ సయమ్పి చలతి, యత్థ ఉప్పన్నా, తమ్పి సన్తానం భవాదీసు పరికడ్ఢనేన చాలేతి, తస్మా చలనట్ఠేన తణ్హా ఏజా నామ.

పీళనట్ఠేనాతి విబాధనట్ఠేన తస్స తస్స దుక్ఖస్స హేతుభావేన. **పదుస్సనట్ఠేనాతి** అధమ్మరాగాదిభావేన, సమ్ముఖపరంముఖేన, కిలేసాసుచిపగ్ఘరణేన చ పకారతో దుస్సనట్ఠేన **గణ్డో. అనుప్పవిట్ఠట్ఠేనాతి** ఆసయస్స దున్నీహరణీయభావేన అనుప్పవిసనట్ఠేన. **కడ్ఢతి** అత్తనో చ రుచియా ఉపనేతి. **ఉచ్చావచన్తి** పణీతభావం, నిహీనభావఞ్చ. **యేసు** సమణబ్రాహ్మణేసు. "యేసాహ"న్తిపి పాళి, తస్సా కేచి "యేసం అహ"న్తి అత్థం వదన్తి. **ఏవన్తి** సుతానురూపం, ఉగ్గహానురూపఞ్చ. "అహం ఖో పన భన్తే అఞ్ఞేసం సమణబ్రాహ్మణానం ధమ్మాచరియో హోన్తోపి భగవతో సావకో…పే… సమ్బోధిపరాయణో"తి ఏవం **అత్తనో సోతాపన్నభావం జానాపేతి.**

సోమనస్సపటిలాభకథావణ్ణనా

౩౬౦. సమాపన్నోతి సమోగాళ్హో పవత్తసమ్పహారో వియాతిబ్యూళ్హో. **జినింసూతి** యథా అసురా పున సీసం ఉక్ఖిపితుం నాసక్ఖింసు, ఏవం దేవా విజినింసుయేవాతి దస్సేన్తో ఆహ **''దేవా పున అపచ్చాగమనాయ అసురే జినింసూ''**తి. తాదిసో హిస్స జయో సాతిసయం వేదపటిలాభాయ అహోసి. **దువిధమ్పి ఓజన్తి** దిబ్బం, అసురం చాతి ద్విప్పకారమ్పి ఓజం. **దేవాయేవ పరిభుఞ్జిస్సన్తి** అసురానం పవేసాభావతో. దణ్డస్స అవచరణం ఆవరణం **దణ్డావచరో,** సహ దణ్డావచరేనాతి **సదణ్డావచరో,** దణ్డేన పహరిత్వా వా ఆవరిత్వా వా సాధేతబ్బన్తి అత్థో.

౩౬౧. ఇమస్మింయేవ ఓకాసేతి ఇమిస్సమేవ ఇన్దసాలగుహాయం. **దేవభూతస్స మేతి** పుబ్బేపి దేవభూతస్స సక్కస్సేవ మే భూతస్స. **సతోతి** ఇదానిపి సక్కస్సేవ సతో **పునరాయు చ మే లద్ధో.**

దివియా కాయాతి **దిబ్బా,** ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతా కాయాతి ఆహ **''దిబ్బా అత్తభావా''**తి. **''అమూళ్హో గబ్భం ఏస్సామీ''**తి ఇమినా అరియసావకానం అన్ధపుథుజ్జనానం వియ సమ్మోహమరణం, అసమ్పజానగబ్భోక్కమనఞ్చ నత్థి, అథ ఖో అసమ్మోహమరణఞ్చేవ సమ్పజానగబ్భోక్కమనఞ్చ హోతీతి దస్సేతి. అరియసావకా నియతగతికత్తా సుగతీసు ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, తత్థాపి మనుస్సేసు ఉప్పజ్జన్తా ఉళారేసు ఏవ కులేసు పటిసన్ధిం గణ్హిస్సన్తి, సక్కస్సాపి తాదిసో అజ్ఝాసయో. తేన వుత్తం పాళియం "యత్థ మే రమతీ మనో"తి, తం సన్ధాయాహ **''యత్థ మే''**తిఆది. సక్కో పన అత్తనో దిబ్బానుభావేనాపి తాదిసం జానితుం సక్కోతియేవ.

కారణేనాతి యుత్తేన అరియసావకభావస్స అనుచ్ఛవికేన. తేనాహ **''సమేనా''**తి.

సకదాగామిమగ్గం సన్ధాయ వదతి ఛట్ఠే అత్థవసే అనాగామిమగ్గస్స వక్ఖమానత్తా. **ఆజానితుకామోతి** అప్పత్తం విసేసం పటివిజ్ఝితుకామో. **మనుస్సలోకే అన్తో భవిస్సతి** పున మానుస్సూపపత్తియా అభావతో.

పునదేవాతి మనుస్సేసు ఉప్పన్నో తతో చవిత్వా పునదేవ . ఇమస్మిం తావతింస**దేవలోకస్మిం. ఉత్తమో,** కీదిసోతి ఆహ **''సక్కో''**తిఆది.

అన్తిమే భవేతి మమ సబ్బభవేసు అన్తిమే సబ్బపరియోసానే భవే. **''ఆయునా''**తి ఇమినా చ తంసహభావినో సబ్బేపి వణ్ణాదికే సఙ్గణ్హాతి. **''పఞ్ఞాయా''**తి చ ఇమినా సబ్బేపి సద్ధాసతివీరియాదికే. **తస్మిం అత్తభావేతి** తస్మిం సబ్బన్తిమే సక్కత్తభావే. **అకనిట్ఠగామీ హుత్వాతి** అన్తరాయపరినిబ్బాయిఆదిభావం అనుపగన్త్వా ఏకంసతో ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ

ఏవ హుత్వా. తతో ఏవ అనుక్కమేన **అవిహాదీసు నిబ్బత్తన్తో. ఏవమాహా**తి "సో నివాసో భవిస్సతీ"తి ఏవమాహ. "అవిహాదీసు...పే.... నిబ్బత్తిస్సతీ"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం "**ఏస కిరా**"తిఆది వుత్తం. అయఞ్చ నయో న కేవలం సక్కస్సేవ, అథ ఖో మహాసేట్ఠిమహాఉపాసికానమ్పి హోతియేవాతి దస్సేన్తో "**సక్కో దేవరాజా**"తిఆదిమాహ.

౩౭౦. భవసమ్పత్తినిబ్బానసమ్పత్తీనం వసేన అపరిపుణ్ణజ్ఝాసయతాయ **అనిట్ఠితమనోరథో** తం తం పత్తుకామోయేవ హుత్వా ఠితో. **యే చ సమణే**తి యే చ పబ్బజితే. **పవివిత్తవిహారినో**తి "అనేకవివేకత్తయం పరిబ్రూహేత్వా విహరన్తీ"తి **మఞ్ఞామి.**

సమ్పాదనాతి మగ్గస్స ఉపసమ్పాదనం తస్స సమ్పాపనం సమ్మదేవ పాపనం. **విరాధనా**తి అనారాధనా అనుపాయపటిపత్తి. **న సమ్భోన్తీ**తి అనభిసమ్భుణన్తి. యథాపుచ్ఛితే అత్థే అనభిసమ్భుణనం నామ సమ్మా కథేతుం అసమత్థతా ఏవాతి ఆహ "**సమ్పాదేత్వా కథేతుం న సక్కోన్తీ**"తి.

తస్మాతి యస్మా ఆదిచ్చేన సమానగోత్తతాయ. తేనేవాహ "**ఆదిచ్చ** నామ గోత్తేనా"తి, తస్మా . ఆదిచ్చో బన్ధు ఏతస్సాతి ఆదిచ్చబన్ధు, అథ వా ఆదిచ్చస్స బన్ధూతి ఆదిచ్చబన్ధు, భగవా, తం **ఆదిచ్చబన్ధునం.** ఆదిచ్చో హి సోతాపన్నతాయ భగవతో ఓరసపుత్తో. తేనేవాహ –

> "యో అన్ధకారే తమసి పభఙ్కరో,
> వేరోచనో మణ్డలీ ఉగ్గతేజో;
> మా రాహు గిలీ చరం అన్తలిక్ఖే,
> పజం మమం రాహు పముఞ్చ సూరియ"న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౯౧);

సామన్తి సామంపయోగం, సత్థు పన సావకస్స సామంపయోగో నామ సనిపాతో ఏవాతి ఆహ "**నమక్కారం కరోమా**"తి.

౩౭౧. పరామసిత్వాతి "ఇమాయ నామ పథవియం నిసిన్నేన మయా అయం అచ్ఛరియధమ్మో అధిగతో"తి సోమనస్సజాతో, "ఇమాయ నామ పథవియం ఏవం అచ్ఛరియబ్భుతం బుద్ధరతనం ఉప్పన్న"న్తి అచ్ఛరియబ్భుతచిత్తజాతో చ పథవిం పరామసిత్వా. **పత్థితపఞ్హా**తి దీఘరత్తానుసయితసంసయసముగ్ఘాతత్థం "కదా ను ఖో భగవన్తం పుచ్ఛితుం లభామీ"తి ఏవం అభిపత్థితపఞ్హా. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

సక్కపఞ్హసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౯. మహాసతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

ఉద్దేసవారకథావణ్ణనా

౩౭౩. "కస్మా భగవా ఇదం సుత్తమభాసీ"తి అసాధారణం సముట్ఠానం పుచ్ఛతి, సాధారణం పన "పాకట"న్తి అనామసిత్వా **''కురురట్ఠవాసీన**''న్తిఆది వుత్తం. **సముట్ఠాన**న్తి హి దేసనానిదానం, తం సాధారణాసాధారణభేదతో దువిధం, సాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరభేదతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం అజ్ఝత్తికం సముట్ఠానం** నామ భగవతో మహాకరుణా. తాయ హి సముస్సాహితస్స భగవతో వేనేయ్యానం ధమ్మదేసనాయ చిత్తం ఉదపాది. యథాహ "సత్తేసు చ కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేసీ"తిఆది. (దీ॰ ని॰ ౨.౬౯; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౯) **బాహిరం** పన **సాధారణం సముట్ఠానం** నామ దససహస్సమహాబ్రహ్మపరివారస్స సహమ్పతిమహాబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం. తథా చాహ "బ్రహ్మునో చ అజ్ఝేసనం విదిత్వా"తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౬౯; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౯; మహావ॰ ౯) తదజ్ఝేసనుత్తరకాలఞ్హి ధమ్మపచ్చవేక్ఖణాజనితం అప్పోస్సుక్కతం పటిపస్సమ్భేత్వా భగవా ధమ్మం దేసేతుం ఉస్సాహజాతో అహోసి. యథా చ మహాకరుణా, ఏవం దసబలఞాణాదయో చ దేసనాయ అజ్ఝత్తసముట్ఠానభావే వత్తబ్బా. సబ్బఞ్హి ఞేయ్యధమ్మం, తేసం దేసేతబ్బప్పకారం, సత్తానఞ్చ ఆసయానుసయాదిం యాథావతో జానిత్వా భగవా ఠానాట్ఠానాదీసు కోసల్లేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విచిత్తనయదేసనం పవత్తేసీతి. అసాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరభేదతో దువిధమేవ. తత్థ **అజ్ఝత్తికం** యాయ మహాకరుణాయ, యేన చ దేసనాఞాణేన ఇదం సుత్తం పవత్తితం, తదుభయం వేదితబ్బం, **బాహిరం** పన దస్సేతుం **''కురురట్ఠవాసీన''**న్తిఆదిమాహ. తేన వుత్తం "అసాధారణం సముట్ఠానం పుచ్ఛతీ"తి, తేన "అత్తజ్ఝాసయాదీసు చతూసు సుత్తనిక్ఖేపేసు కతరోయ"న్తి సుత్తనిక్ఖేపో పుచ్ఛితో హోతీతి ఇతరో "కురురట్ఠవాసీన"న్తిఆదినా "పరజ్ఝాసయోయం సుత్తనిక్ఖేపో"తి దస్సేతి.

కురురట్ఠం కిర తదా తంనివాసిసత్తానం యోనిసోమనసికారవన్తతాదినా యేభుయ్యేన సుప్పటిపన్నతాయ, పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞతాబలేన తదా ఉతుఆదిసమ్పత్తియుత్తమేవ అహోసి. తేన వుత్తం **''ఉతుపచ్చయాదిసమ్పన్నత్తా''**తి. **ఆది**-సద్దేన భోజనాదిసమ్పత్తిం సఙ్గణ్హాతి. కేచి పన "పుబ్బే పవత్తకురువత్తధమ్మానుట్ఠానవాసనాయ ఉత్తరకురు వియ యేభుయ్యేన ఉతుఆదిసమ్పన్నమేవ హోన్తం భగవతో కాలే సాతిసయం ఉతుసప్పాయాదియుత్తం తం రట్ఠం అహోసీ"తి వదన్తి. **చిత్తసరీరకల్లతాయా**తి చిత్తస్స, సరీరస్స చ అరోగతాయ. **అనుగ్గహితపఞ్ఞాబలా**తి లద్ధూపకారఞాణానుభావా, అను అను వా ఆచిణ్ణపఞ్ఞాతేజా. **ఏకవీసతియా ఠానేసు**తి కాయానుపస్సనావసేన చుద్దససు ఠానేసు, వేదనానుపస్సనావసేన ఏకస్మిం ఠానే, తథా చిత్తానుపస్సనావసేన, ధమ్మానుపస్సనావసేన పఞ్చసు ఠానేసూతి ఏవం ఏకవీసతియా ఠానేసు. **కమ్మట్ఠానం అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా**తి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం యథా అరహత్తం పాపేతి, ఏవం దేసనావసేన అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా. సువణ్ణచఙ్కోటకసువణ్ణమఞ్జూసాసు పక్ఖిత్తాని సుమనచమ్పకాదినానాపుప్ఫాని, మణిముత్తాదిసత్తరతనాని చ యథా భాజనసమ్పత్తియా సవిసేసం సోభన్తి, కిచ్చకరాని చ హోన్తి మనుఞ్ఞభావతో, ఏవం సీలదస్సనాదిసమ్పత్తియా భాజనవిసేసభూతాయ కురురట్ఠవాసిపరిసాయ దేసితా భగవతో అయం దేసనా భియ్యోసో మత్తాయ సోభతి, కిచ్చకారీ చ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి **''యథా హి పురిసో''**తిఆదినా. **ఏత్థా**తి కురురట్ఠే.

పకతియాతి సరసతోపి, ఇమిస్సా సతిపట్ఠానసుత్తదేసనాయ పుబ్బేపీతి అధిప్పాయో. **అనుయుత్తా విహరన్తి** సత్థు దేసనానుసారతో భావనానుయోగం.

విస్సట్ఠఅత్తభావేనాతి అనిచ్చాదివసేన కిస్మిఞ్చి యోనిసోమనసికారే చిత్తం అనియోజేత్వా రూపాదిఆరమ్మణే అభిరతివసేన విస్సట్ఠచిత్తేన **భవితుం న వట్టతి,** పమాదవిహారం పహాయ అప్పమత్తేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో.

ఏకాయనోతి ఏత్థ **అయన**-సద్దో మగ్గపరియాయో. న కేవలం అయనమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞేపి బహూ మగ్గపరియాయాతి పదుద్ధారం కరోన్తో "మగ్గస్స హీ"తి ఆదిం వత్వా యది మగ్గపరియాయో అయన-సద్దో, కస్మా పున "మగ్గో"తి వుత్తన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **"తస్మా"**తిఆది. తత్థ **ఏకమగ్గోతి** ఏకో ఏవ మగ్గో. న హి నిబ్బానగామిమగ్గో అఞ్ఞో అత్థీతి. నను సతిపట్ఠానం ఇధ మగ్గోతి అధిప్పేతం, తదఞ్ఞో చ బహూ మగ్గధమ్మా అత్థీతి? సచ్చం అత్థి, తే పన సతిపట్ఠానగ్గహణేనేవ గహితా తదవినాభావతో. తథా హి ఞాణవీరియాదయో నిద్దేసే గహితా, ఉద్దేసే పన సతియా ఏవ గహణం వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేనాతి దట్ఠబ్బం. **"న ద్విధాపథభూతో"**తి ఇమినా ఇమస్స మగ్గస్స అనేకమగ్గభావాభావం వియ అనిబ్బానగామిభావాభావఞ్చ దస్సేతి. **ఏకేనాతి** అసహాయేన. అసహాయతా చ దువిధా అత్తదుతియతాభావేన వా, యా "వూపకట్ఠకాయతా"తి వుచ్చతి, తణ్హాదుతియతాభావేన వా, యా "పవివిత్తచిత్తతా"తి వుచ్చతి. తేనాహ **"వూపకట్ఠేన పవివిత్తచిత్తేనా"**తి. సేట్ఠోపి లోకే "ఏకో"తి వుచ్చతి "యావ పరే ఏకాహం వో కరోమీ"తిఆదీసూతి ఆహ **"ఏకస్సాతి సేట్ఠస్సా"**తి. యది సంసారతో నిస్సరణట్ఠో అయనట్ఠో, అఞ్ఞేసమ్పి ఉపనిస్సయసమ్పన్నానం సాధారణతో, కథం భగవతోతి ఆహ **"కిఞ్చాపీ"**తిఆది. **ఇమస్మిం ఖోతి** ఏత్థ **ఖో**-సద్దో అవధారణే, తస్మా ఇమస్మిం యేవాతి అత్థో. **దేసనాభేదోయేవ హేసో,** యదిదం "మగ్గో"తి వా "అయనో"తి వా. **అయన**-సద్దో వా కమ్మకరణాదివిభాగో. తేనాహ **"అత్థతో పన ఏకో వా"**తి.

నానాముఖభావనానయప్పవత్తోతి కాయానుపస్సనాదిముఖేన తత్థాపి ఆనాపానాదిముఖేన భావనానయేన పవత్తో. **ఏకాయనన్తి** ఏకగామినం, నిబ్బానగామినన్తి అత్థో. నిబ్బానఞ్హి అదుతియభావతో, సేట్ఠభావతో చ "ఏక"న్తి వుచ్చతి. యథాహ "ఏకఞ్హి సచ్చం న దుతీయమత్థీ"తి (సు॰ ని॰ ౮౯౦). "యావతా భిక్ఖవే ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా విరాగో తేసం అగ్గం అక్ఖాయతీ"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) ఖయో ఏవ అన్తోతి **ఖయన్తో,** జాతియా ఖయన్తం దిట్ఠవాతి **జాతిఖయన్తదస్సీ.** అవిభాగేన సబ్బేపి సత్తే హితేన అనుకమ్పతీతి **హితానుకమ్పీ. అతరింసూతి** తరింసు. **పుబ్బేతి** పురిమకా బుద్ధా, పుబ్బే వా అతీతకాలే.

తన్తి తేసం వచనం, **తం** వా కిరియావుత్తివాచకత్తం **న యుజ్జతి.** న హి సఙ్ఖేయ్యప్పధానతాయ సత్తవాచినో ఏకసద్దస్స కిరియావుత్తివాచకతా అత్థి. "సకిమ్పి ఉద్ధం గచ్ఛేయ్యా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) వియ **సకిం అయనోతి ఇమినా బ్యఞ్జనేన భవితబ్బం. ఏవమత్థం యోజేత్వాతి** "ఏకం అయనం అస్సా"తి ఏవం సమాసపదత్థం యోజేత్వా. **ఉభయథాపీతి** పురిమనయేన, పచ్ఛిమనయేన చ. **న యుజ్జతి** ఇధాధిప్పేతమగ్గస్స అనేకవారం పవత్తిసబ్భావతో. తేనాహ **"కస్మా"**తిఆది. **"అనేకవారమ్పి అయతీ"**తి పురిమనయస్స అయుత్తతాదస్సనం, **"అనేకఞ్చస్స అయనం హోతీ"**తి పచ్ఛిమనయస్స.

ఇమస్మిం పదేతి "ఏకాయనో అయం భిక్ఖవే మగ్గో"తి ఇమస్మిం వాక్యే, ఇమస్మిం వా "పుబ్బభాగమగ్గో, లోకుత్తరమగ్గో"తి విధానపదే. **మిస్సకమగ్గోతి** లోకియేన మిస్సకో లోకుత్తరమగ్గో . విసుద్ధిఆదీనం నిప్పరియాయహేతుకం సఙ్గణ్హన్తో ఆచరియత్థేరో **"మిస్సకమగ్గో"**తి ఆహ. ఇతరో పరియాయహేతు ఇధాధిప్పేతోతి **"పుబ్బభాగమగ్గో"**తి అవోచ.

సద్దం సుత్వాతి “కాలో భన్తే ధమ్మసవనాయా”తి కాలారోచనసద్దం పచ్చక్ఖతో, పరమ్పరాయ చ సుత్వా. **ఏవం ఉక్ఖిపిత్వా**తి ఏవం “సున్దరం మనోహరం ఇమం కథం ఛడ్డేమా”తి అఛడ్డేన్తా ఉచ్చుభారం వియ పగ్గహేత్వా **న విచరన్తి. ఆలులేతీ**తి విలులితో ఆకులో హోతీతి అత్థో. **ఏకాయనమగ్గో వుచ్చతి పుబ్బభాగసతిపట్ఠానమగ్గో**తి ఏత్తావతా ఇధాధిప్పేతత్థే సిద్ధే తస్సేవ అలఙ్కారత్థం సో పన యస్స పుబ్బభాగమగ్గో, తం దస్సేతుం **“మగ్గానట్ఠఙ్గికో”**తిఆదికా గాథాపి పటిసమ్భిదామగ్గతోవ ఆనేత్వా ఠపితా.

నిబ్బానగమనట్ఠేనాతి నిబ్బానం గచ్ఛతి అధిగచ్ఛతి ఏతేనాతి **నిబ్బానగమనం,**సోయేవ అవిపరీతసభావతాయ అత్థో, తేన నిబ్బానగమనట్ఠేన, నిబ్బానాధిగముపాయతాయాతి అత్థో. **మగ్గనీయట్ఠేనా**తి గవేసితబ్బతాయ. “గమనీయట్ఠేనా”తి వా పాఠో, ఉపగన్తబ్బతాయాతి అత్థో. **“రాగాదీహీ”**తి ఇమినా రాగదోసమోహానంయేవ గహణం “రాగో మలం, దోసో మలం, మోహో మల”న్తి (విభ॰ ౯౨౪) వచనతో. **“అభిజ్ఝావిసమలోభాదీహీ”**తి పన ఇమినా సబ్బేసమ్పి ఉపక్కిలేసానం సఙ్గణ్హనత్థం తే విసుం ఉద్ధటా. “సత్తానం విసుద్ధియా”తి వుత్తస్స అత్థస్స ఏకన్తికతం దస్సేన్తో **“తథా హీ”**తిఆదిమాహ. కామం “విసుద్ధియా”తి సామఞ్ఞజోతనా, చిత్తస్సేవ పన విసుద్ధి ఇధాధిప్పేతాతి దస్సేతుం **“రూపమలవసేన పనా”**తిఆది వుత్తం. న కేవలం అట్ఠకథావచనమేవ, అథ ఖో ఇదం ఏత్థ ఆహచ్చ భాసితన్తి దస్సేన్తో **“తథా హీ”**తిఆదిమాహ.

సా పనాయం చిత్తవిసుద్ధి సిజ్ఝమానా యస్మా సోకాదీనం అనుప్పాదాయ సంవత్తతి, తస్మా వుత్తం **“సోకపరిదేవానం సమతిక్కమాయా”**తిఆది. తత్థ సోచనం ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తం చేతసో సన్తాపో అన్తోనిజ్ఝానం **సోకో.** ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తమేవ సోకావతిణ్ణతో “కహం ఏకపుత్తక కహం ఏకపుత్తకా”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౩౫౩, ౩౫౪; సం॰ ని॰ ౨.౬౩) పరిదేవనవసేన వాచావిప్పలాపో పరిదవనం **పరిదేవో.** ఆయతిం అనుప్పజ్జనం ఇధ సమతిక్కమోతి ఆహ **“పహానాయా”**తి. తం పనస్స సమతిక్కమావహతం నిదస్సనవసేన దస్సేన్తో **“అయఞ్హి”**తిఆదిమాహ.

తత్థ **యం పుబ్బే, తం విసోధేహీ**తి అతీతేసు ఖన్ధేసు తణ్హాసంకిలేసవిసోధనం వుత్తం. **పచ్ఛా**తి పరతో . **తే**తి తుయ్హం. **మాహూ**తి మా అహు. **కిఞ్చన**న్తి రాగాదికిఞ్చనం, ఏతేన అనాగతేసు ఖన్ధేసు సంకిలేసవిసోధనం వుత్తం. **మజ్ఝే**తి తదుభయవేమజ్ఝే. **నో చే గహేస్ససీ**తి న ఉపాదియిస్ససి చే, ఏతేన పచ్చుప్పన్నే ఖన్ధప్పబన్ధే ఉపాదానప్పవత్తి వుత్తా. **ఉపసన్తో చరిస్ససీ**తి ఏవం అద్ధత్తయగతసంకిలేసవిసోధనే సతి నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ ఉపసన్తో హుత్వా విహరిస్ససీతి అరహత్తనికూటేన గాథం నిట్ఠపేసి. తేనాహ **“ఇమం గాథ”**న్తిఆది.

పుత్తాతి ఓరసా, అఞ్ఞేపి వా దిన్నకకిత్తిమాదయో యే కేచి. **పితా**తి జనకో, అఞ్ఞేపి వా పితుట్ఠానియా. **బన్ధవా**తి ఞాతకా. అయఞ్హేత్థ అత్థో – పుత్తా వా పితా వా బన్ధవా వా **అన్తకేన** మచ్చునా **అధిపన్నస్స** అభిభూతస్స మరణతో తాణాయ న హోన్తి. కస్మా? **నత్థి ఞాతీసు తాణతా**తి. న హి ఞాతీనం వసేన మరణతో ఆరక్ఖా అత్థి, తస్మా పటాచారే “ఉభో పుత్తా కాలఙ్కతా”తిఆదినా (అప॰ థేరీ ౧.౪౯౮) మా నిరత్థకం పరిదేవి, ధమ్మంయేవ పన యాథావతో పస్సాతి అధిప్పాయో. **సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠితా**తి యథానులోమం పవత్తితాయ సాముక్కంసికాయ ధమ్మదేసనాయ పరియోసానే సహస్సనయపటిమణ్డితే సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహి. కథం పనాయం సతిపట్ఠానమగ్గవసేన సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసీతి ఆహ **“యస్మా పనా”**తిఆది. న హి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానకథాయ వినా సావకానం అరియమగ్గాధిగమో అత్థి. **“ఇమం గాథం సుత్వా”**తి పనిదం సోకవినోదనవసేన పవత్తితాయ గాథాయ పఠమం సుతత్తా వుత్తం, సాపి హి సచ్చదేసనాయ

పరివారబన్ధా ఏవ అనిచ్చతాకథాతి కత్వా. ఇతరగాథాయం పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **భావనాతి** పఞ్ఞాభావనా. సా హి ఇధ అధిప్పేతా. **తస్మాతి** యస్మా రూపాదీనం అనిచ్చాదితో అనుపస్సనాపి సతిపట్ఠానభావనావ, తస్మా. **తేపీతి** సన్తతిమహామత్తపటాచారాపి.

పఞ్చసతే చోరేతి సతసతచోరపరివారే పఞ్చచోరే పటిపాటియా **పేసేసి,** తే అరఞ్ఞం పవిసిత్వా థేరం పరియేసన్తా అనుక్కమేన థేరస్స సమీపే సమాగచ్ఛింసు. తేనాహ **''తే గన్త్వా థేరం పరివారేత్వా నిసీదింసూ''**తి. **వేదనం విక్ఖమ్భేత్వాతి** ఊరుట్ఠిభేదపచ్చయం దుక్ఖవేదనం అమనసికారేన వినోదేత్వా. **పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జి** విప్పటిసారలేసస్సపి అసమ్భవతో. తేనాహ **''పరిసుద్ధం సీలం నిస్సాయా''**తి. థేరస్స హి సీలం పచ్చవేక్ఖతో పరిసుద్ధం సీలం నిస్సాయ ఉళారం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జమానం ఊరుట్ఠిభేదజనితం దుక్ఖవేదనం విక్ఖమ్భేసి. **తియామరత్తిన్తి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం, తేనస్స విపస్సనాయం అప్పమాదం, పటిపత్తిఉస్సుక్కాపనఞ్చ దస్సేతి. **పాదానీతి** పాదే. **సంయమేస్సామీతి** సఞ్ఞపేస్సామి, సఞ్ఞత్తిం కరిస్సామీతి అత్థో. **అట్టియామీతి** జిగుచ్ఛామి. **హరాయామీతి** లజ్జామి. **విపస్సిసన్తి** సమ్పస్సిం.

పచలాయన్తానన్తి పచలాయికానం నిద్దం ఉపగతానం. **అగతిన్తి** అగోచరం. **వతసమ్పన్నోతి** ధుతగుణసమ్పన్నో. **పమాదన్తి** పచలాయనం సన్ధాయాహ. **ఓరుద్ధమానసోతి** ఉపరుద్ధఅధిచిత్తో. **పఞ్జరస్మిన్తి** సరీరే. సరీరఞ్హి న్హారుసమ్బన్ధఅట్ఠిసఙ్ఘాటతాయ ఇధ ''పఞ్జర''న్తి వుత్తం.

పీతవణ్ణాయ పన పటాకాయ కాయం పరిహరణతో, మల్లయుద్ధచిత్తకతాయ చ ''పీతమల్లో''తి పఞ్ఞాతో పబ్బజిత్వా **పీతమల్లత్థేరో నామ** జాతో. **తీసు రజ్జేసూతి** పణ్డుచోళగోళరజ్జేసు. ''సబ్బమల్లా సీహళదీపే సక్కారసమ్మానం లభన్తీ''తి **తమ్బపణ్ణిదీపం ఆగమ్మ. తంయేవ అజ్ఝసం కత్వాతి** ''రూపాదయో 'మమా'తి న గహేతబ్బా''తి నతుమ్హాకవగ్గేన పకాసితమత్థం అత్తనో చిత్తమత్తహత్థినో అజ్ఝసం కత్వా. **పాదేసు అవహన్తేసూతి** అతివేలం చఙ్కమనేన అక్కమితుం అసమత్థేసు. **జణ్ణుకేహి చఙ్కమతి** ''నిసిన్నే నిద్దాయ అవసరో హోతీ''తి. **బ్యాకరిత్వాతి** అత్తనో వీరియారమ్భస్స సఫలతాపవేదనముఖేన సబ్రహ్మచారీనం తత్థ ఉస్సాహం జనేన్తో అఞ్ఞం బ్యాకరిత్వా. **భాసితన్తి** వచనం, కస్స పన తన్తి ఆహ **''బుద్ధసేట్ఠస్స సబ్బలోకగ్గవాదినో''**తి. **''న తుమ్హాక''**న్తిఆది తస్స పవత్తిఆకారదస్సనం. తయిదం మే సఙ్ఖారానం అచ్చన్తవూపసమకారణన్తి దస్సేన్తో **''అనిచ్చా వతా''**తి గాథమాహరి, తేన ఇదానాహం సఙ్ఖారానం ఖణే ఖణే భఙ్గసఙ్ఖాతస్స రోగస్స అభావేన అరోగో పరినిబ్బుతోతి దస్సేతి.

అస్సాతి సక్కస్స. **ఉపపత్తీతి** దేవూపపత్తి. **పున పాకతికావ అహోసి** సక్కభావేనేవ ఉపపన్నత్తా.

సుబ్రహ్మాతి ఏవంనామో. అచ్ఛరానం నిరయూపపత్తిం దిస్వా తతో పభుతి సతతం పవత్తమానం అత్తనో చిత్తుత్రాసం సన్ధాయాహ **''నిచ్చం ఉత్రస్తమిదం చిత్త''**న్తిఆది. తత్థ **ఉత్రస్తన్తి** సన్తస్తం భీతం . **ఉబ్బిగ్గన్తి** సంవిగ్గం. **ఉత్రస్తన్తి** వా సంవిగ్గం. **ఉబ్బిగ్గన్తి** భయవసేన సహ నిస్సయేన సఞ్చలితం. **అనుప్పన్నేసూతి** అనాగతేసు. **కిచ్చేసూతి** తేసు తేసు ఇతికత్తబ్బేసు. **''కిచ్ఛేసూ''**తి వా పాఠో, దుక్ఖేసూతి అత్థో, నిమిత్తత్థే చేతం భుమ్మం, భావిదుక్ఖనిమిత్తన్తి అత్థో. **ఉప్పతితేసూతి** ఉప్పన్నేసు కిచ్చేసూతి యోజనా. తదా అత్తనో పరివారస్స ఉప్పన్నం దుక్ఖం సన్ధాయ వదతి.

బోజ్ఝాతి బోధితో, అరియమగ్గతోతి అత్థో. **''అఞ్ఞత్రా''**తి చ పదం అపేక్ఖిత్వా నిస్సక్కవచనం, బోధిం ఠపేత్వాతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **తపసాతి** తపోకమ్మతో, తేన మగ్గాధిగమస్స ఉపాయభూతం సల్లేఖపటిపదం దస్సేతి.

ఇన్ద్రియసంవరాతి మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం సంవరణతో , ఏతేన సతిసంవరసీసేన సబ్బమ్పి సంవరసీలం, లక్ఖణహారనయేన వా సబ్బమ్పి చతుపారిసుద్ధిసీలం దస్సేతి. **సబ్బనిస్సగ్గాతి** సబ్బస్సపి నిస్సజ్జనతో సబ్బకిలేసప్పహానతో. కిలేసేసు హి నిస్సట్ఠేసు కమ్మవట్టం, విపాకవట్టఞ్చ నిస్సట్ఠమేవ హోతీతి. **సోత్థిన్తి** ఖేమం అనుపద్దవతం.

ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం, తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝియతి ఏతేనాతి **ఞాయో,** అరియమగ్గోతి ఆహ **''ఞాయో వుచ్చతి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో''**తి. **తణ్హావానవిరహితత్తాతి** తణ్హాసఙ్ఖాతవానవివిత్తత్తా. తణ్హా హి ఖన్ధేహి ఖన్ధం, కమ్మునా ఫలం, సత్తేహి చ దుక్ఖం వినతి సంసిబ్బతీతి "వాన"న్తి వుచ్చతి, తయిదం నత్థి ఏత్థ వానం, న వా ఏతస్మిం అధిగతే పుగ్గలస్స వానన్తి **నిబ్బానం,** అసఙ్ఖతా ధాతు. పరప్పచ్చయేన వినా పచ్చక్ఖకరణం సచ్ఛికిరియాతి ఆహ **''అత్తపచ్చక్ఖతాయా''**తి.

నను "విసుద్ధియా"తి చిత్తవిసుద్ధియా అధిప్పేతత్తా విసుద్ధిగ్గహణేనేవేత్థ సోకసమతిక్కమాదయోపి గహితా ఏవ హోన్తి, తే పున కస్మా గహితాతి అనుయోగం సన్ధాయ **''తత్థ కిఞ్చాపీ''**తిఆది వుత్తం. **సాసనయుత్తికోవిదేతి** సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిలక్ఖణాయం ధమ్మనీతియం ఛేకే. **తం తమత్థం ఞాపేతీతి** యే యే బోధనేయ్యపుగ్గలా సఙ్ఖేపవిత్థారాదివసేన యథా యథా బోధేతబ్బా, అత్తనో దేసనావిలాసేన భగవా తే తే తథా తథా బోధేన్తో తం తమత్థం ఞాపేతి. **తం తం పాకటం కత్వా దస్సేన్తోతి** అత్థాపత్తిం అగణేన్తో తం తమత్థం పాకటం కత్వా దస్సేన్తో. న హి సమ్మాసమ్బుద్ధో అత్థాపత్తిఞాపకాదిసాధనీయవచనాతి. **సంవత్తతీతి** జాయతి, హోతీతి అత్థో. యస్మా అనతిక్కన్తసోకపరిదేవస్స న కదాచి చిత్తవిసుద్ధి అత్థి సోకపరిదేవసమతిక్కమనముఖేనేవ చిత్తవిసుద్ధియా ఇజ్ఝనతో, తస్మా ఆహ **''సోకపరిదేవానం సమతిక్కమేన హోతీ''**తి. యస్మా పన దోమనస్సపచ్చయేహి దుక్ఖధమ్మేహి ఫుట్ఠం పుథుజ్జనం సోకాదయో అభిభవన్తి, పరిఞ్ఞాతేసు చ తేసు తే న హోన్తి, తస్మా వుత్తం **''సోకపరిదేవానం సమతిక్కమో దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమేనా''**తి. **ఞాయస్సాతి** అగ్గమగ్గస్స, తతియమగ్గస్స చ. తదధిగమేన హి యథాక్కమం దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమో. సచ్ఛికిరియాభిసమయసహభావీపి ఇతరాభిసమయో తదవినాభావతో సచ్ఛికిరియాభిసమయహేతుకో వియ వుత్తో. **ఞాయస్సాధిగమో నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయాతి** ఫలఞాణేన వా పచ్చక్ఖకరణం సన్ధాయ వుత్తం, **''నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయా''**తి సమ్పదానవచనఞ్చేతం దట్ఠబ్బం.

వణ్ణభణనన్తి పసంసావచనం. తయిదం న ఇధేవ, అథ ఖో అఞ్ఞత్థాపి సత్థు ఆచిణ్ణం ఏవాతి దస్సేన్తో **''యథేవ హీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ ఆదిమ్హి కల్యాణమాది వా కల్యాణం ఏతస్సాతి **ఆదికల్యాణం.** సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. అత్థసమ్పత్తియా **సాత్థం.** బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనం.** సీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరితో, ఉపనేతబ్బస్స అభావతో చ **కేవలపరిపుణ్ణం.** నిరుపక్కిలేసతో అపనేతబ్బస్స చ అభావతో **పరిసుద్ధం.** సేట్ఠచరియభావతో సాసన**బ్రహ్మచరియం,** మగ్గ**బ్రహ్మచరియ**ఞ్చ వో **పకాసేస్సామీతి.** అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౭) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **అరియవంసాతి** అరియానం బుద్ధాదీనం వంసా పవేణియో. **అగ్గఞ్ఞాతి** అగ్గాతి జానితబ్బా సబ్బవంసేహి సేట్ఠభావతో. **రత్తఞ్ఞాతి** చిరరత్తాతి జానితబ్బా. **వంసఞ్ఞాతి** బుద్ధాదీనం వంసాతి జానితబ్బా. **పోరాణాతి** పురాతనా అనధునాతనత్తా. **అసఙ్కిణ్ణాతి** అవికిణ్ణా అనపనీతా. **అసఙ్కిణ్ణపుబ్బాతి** "కిం ఇమేహీ"తి అరియేహి న అపనీతపుబ్బా . **న సఙ్కీయన్తీతి** ఇదానిపి తేహి న అపనీయన్తి. **న సఙ్కీయిస్సన్తీతి** అనాగతేపి తేహి న అపనీయిస్సన్తి. **అప్పటికుట్ఠా...పే.... విఞ్ఞూహీతి** యే లోకే విఞ్ఞూ సమణబ్రాహ్మణా, తేహి అప్పచ్చక్ఖతా అనిన్దితా, అగరహితాతి అత్థో. **''విసుద్ధియా''తిఆదీహీతి**

విసుద్ధిఆదిదీపనేహి. **పదేహీ**తి వాక్యేహి, విసుద్ధిఅత్థతాదిభేదభిన్నేహి వా ధమ్మకోట్ఠాసేహి. **ఉపద్దవే**తి అనత్థే. **విసుద్ధి**న్తి విసుజ్ఝనం సంకిలేసప్పహానం. వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో. పరియాపుణనం** పరిచయో. అత్థస్స హదయే ఠపనం **ధారణం.** పరివత్తనం **వాచనం.**

గన్ధారకోతి గన్ధారదేసే ఉప్పన్నో. **పహోన్తీ**తి సక్కోన్తి. **అనియ్యానికమగ్గా**తి మిచ్ఛామగ్గా, మిచ్ఛత్తనియతానియతమగ్గాపి వా. **సువణ్ణ**న్తి కూటసువణ్ణమ్పి వుచ్చతి. **మణీ**తి కాచమణిపి, **ముత్తా**తి వేళుజాపి, **పవాళ**న్తి పల్లవోపి వుచ్చతీతి **రత్తజమ్బునదాదిపదేహి తే విసేసితా.**

న తతో హేట్ఠాతి ఇధాధిప్పేతకాయాదీనం వేదనాదిసభావత్తాభావా, కాయవేదనాచిత్తవిముత్తస్స తేభూమకధమ్మస్స విసుం విపల్లాసవత్థున్తరభావేన గహితత్తా చ హేట్ఠా గహణేసు విపల్లాసవత్థూనం అనిట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం, పఞ్చమస్స పన విపల్లాసవత్థునో అభావా ''**న ఉద్ధ**''న్తి ఆహ. ఆరమ్మణవిభాగేన హేత్థ సతిపట్ఠానవిభాగోతి. **తయో సతిపట్ఠానా**తి సతిపట్ఠాన-సద్దస్స అత్థుద్ధారదస్సనం, న ఇధ పాళియం వుత్తస్స సతిపట్ఠాన-సద్దస్స అత్థదస్సనన్తి. **ఆదీసు హి సతిగోచరో**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన "ఫస్ససముదయా వేదనానం సముదయో, నామరూపసముదయా చిత్తస్స సముదయో, మనసికారసముదయా ధమ్మానం సముదయో"తి (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) "సతిపట్ఠానా"తి వుత్తానం సభిగోచరానం పకాసకే సుత్తప్పదేసే సఙ్గణ్హాతి. ఏవం ''**పటిసమ్భిదాపాళియ**''మ్పి (పటి॰ మ॰ ౨.౩౪) అవసేసపాళిప్పదేసదస్సనత్థో ఆది-సద్దో దట్ఠబ్బో. **సతియా పట్ఠాన**న్తి సతియా పతిట్ఠాతబ్బట్ఠానం. దానాదీని కరోన్తస్స రూపాదీని సతియా ఠానం హోన్తీతి తంనివారణత్థమాహ ''**పధానం ఠాన**''న్తి. **ప**-సద్దో హి ఇధ "పణీతా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ సం॰ మాతికా ౧౪) వియ పధానత్థదీపకోతి అధిప్పాయో.

అరియోతి అరియం సబ్బసత్తసేట్ఠం సమ్మాసమ్బుద్ధమాహ. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం **సళాయతనవిభఙ్గసుత్తే.**(మ॰ ని॰ ౩.౩౧౧) సుత్తేకదేసేన హి సుత్తం దస్సేతి. తత్థ హి –

"తయో సతిపట్ఠానా యదరియో…పే॰… అరహతీతి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. ఇధ, భిక్ఖవే, సత్థా సావకానం ధమ్మం దేసేతి అనుకమ్పకో హితేసీ అనుకమ్పం ఉపాదాయ 'ఇదం వో హితాయ ఇదం వో సుఖాయా'తి. తస్స సావకా న సుస్సూసన్తి. న సోతం ఓదహన్తి, న అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేన్తి, వోక్కమ్మ చ సత్థు సాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, పఠమం సతిపట్ఠానం. యదరియో సేవతి…పే॰… అరహతి.

పున చపరం, భిక్ఖవే, సత్థా…పే॰..ఇదం వో సుఖాయాతి . తస్స ఏకచ్చే సావకా న సుస్సూసన్తి…పే॰… న చ వోక్కమ్మ సత్థు సాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, న చ అత్తమనో హోతి, న చ అత్తమనతం పటిసంవేదేతి, అనత్తమనతా చ అత్తమనతా చ తదుభయం అభినివజ్జేత్వా ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, దుతియం.

పున చపరం, భిక్ఖవే…పే॰… సుఖాయాతి, తస్స సావకా సుస్సూసన్తి…పే॰… వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో అత్తమనో చేవ హోతి, అత్తమనతఞ్చ పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం వుచ్చతి,

భిక్ఖవే, తతియ”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౧).

ఏవం పటిఘానునయేహి అనవస్సుతతా, నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితాయ తదుభయవీతివత్తతా “సతిపట్ఠాన”న్తి వుత్తా. బుద్ధానంయేవ హి నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితా హోతి ఆవేణికధమ్మభావతో, న పచ్చేకబుద్ధాదీనం. **ప**-సద్దో ఆరమ్భం జోతేతి, ఆరమ్భో చ పవత్తీతి కత్వా ఆహ **‘‘పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో’’**తి. సతియా కరణభూతాయ పట్ఠానం పట్ఠపేతబ్బం **సతిపట్ఠానం. అన**-సద్దో హి బహులంవచనేన కమ్మత్థోపి హోతీతి. తథాస్స కత్తుఅత్థోపి లబ్భతీతి **‘‘పట్ఠాతీతి పట్ఠాన’’**న్తి వుత్తం. **పట్ఠాతీ**తి ఏత్థ **ప**-సద్దో భుసత్థవిసిట్ఠం పక్ఖన్దనం దీపేతీతి **‘‘ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పత్థరిత్వా పవత్తతీతి అత్థో’’**తి ఆహ. పున భావత్థం సతి, సద్దం, పట్ఠానసద్దఞ్చ వణ్ణేన్తో **‘‘అథ వా’’**తిఆదిమాహ, తేన పురిమవికప్పే సతి, సద్దో, పట్ఠాన-సద్దో చ కత్తుఅత్థోతి విఞ్ఞాయతి. **సరణట్ఠేనా**తి చిరకతస్స, చిరభాసితస్స చ అనుస్సరణట్ఠేన. **ఇదన్తి** యం “సతియేవ సతిపట్ఠాన”న్తి వుత్తం, ఇదం. **ఇధ** ఇమస్మిం సుత్తపదేసే **అధిప్పేతం.**

యది ఏవన్తి. యది సతి ఏవ సతిపట్ఠానం, సతి నామ ఏకో ధమ్మో, ఏవం సన్తే కస్మా “సతిపట్ఠానా”తి బహువచనన్తి ఆహ **‘‘సతిబహుత్తా’’**తిఆది. యది బహుకా తా సతియో, అథ కస్మా “మగ్గో”తి ఏకవచనన్తి యోజనా. **మగ్గట్ఠేనా**తి నియ్యానట్ఠేన. నియ్యానికో హి మగ్గధమ్మో, తేనేవ నియ్యానికభావేన ఏకత్తూపగతో ఏకన్తతో నిబ్బానం గచ్ఛతి, అత్థికేహి చ తదత్థం మగ్గీయతీతి ఆహ **‘‘వుత్తఞ్హేత’’**న్తి, అత్తనావ పుబ్బే వుత్తం పచ్చాహరతి. తత్థ **చతస్సోపి చేతా**తి కాయానుపస్సనాదివసేన చతుబ్బిధాపి చ ఏతా సతియో. **అపరభాగే**తి అరియమగ్గక్ఖణే. **కిచ్చం సాధయమానా**తి పుబ్బభాగే కాయాదీసు సుభసఞ్ఞాదివిధమనవసేన విసుం విసుం పవత్తిత్వా మగ్గక్ఖణే సతియేవ తత్థ చతుబ్బిధస్సపి విపల్లాసస్స సముచ్ఛేదవసేన పహానకిచ్చం సాధయమానా ఆరమ్మణకరణవసేన నిబ్బానం గచ్ఛతి. చతుకిచ్చసాధనేనేవ హేత్థ బహువచననిద్దేసో. **ఏవఞ్చ సతీ**తి ఏవం మగ్గట్ఠేన ఏకత్తం ఉపాదాయ “మగ్గో”తి ఏకవచనేన, ఆరమ్మణభేదేన చతుబ్బిధతం ఉపాదాయ “చత్తారో”తి చ వత్తబ్బతాయ సతి విజ్జమానత్తా. **వచనానుసన్ధినా** “ఏకాయనో అయ”న్తిఆదికా **దేసనా సానుసన్ధికావ,** న అననుసన్ధికాతి అధిప్పాయో. వుత్తమేవత్థం నిదస్సనేన పటిపాదేతుం **‘‘మారసేనప్పమద్దన’’**న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౨౪) సుత్తపదం ఆనేత్వా **‘‘యథా’’**తిఆదినా నిదస్సనం సంసన్దతి. **‘‘తస్మా’’**తిఆది నిగమనం.

విసేసతో కాయో, వేదనా చ అస్సాదస్స కారణన్తి తప్పహానత్థం తేసు తణ్హావత్థూసు ఓళారికసుఖుమేసు అసుభదుక్ఖభావదస్సనాని మన్దతిక్ఖపఞ్ఞేహి తణ్హాచరితేహి సుకరానీతి తాని తేసం “విసుద్ధిమగ్గో”తి వుత్తాని. తథా “నిచ్చం అత్తా”తి అభినివేసవత్థుతాయ దిట్ఠియా విసేసకారణేసు చిత్తధమ్మేసు అనిచ్చానత్తతాదస్సనాని సరాగాదివసేన, సఞ్ఞాఫస్సాదివసేన, నీవరణాదివసేన చ నాతిప్పభేదాతిప్పభేదగతేసు తేసు తప్పహానత్థం మన్దతిక్ఖపఞ్ఞానం దిట్ఠిచరితానం సుకరానీతి తేసం తాని “విసుద్ధిమగ్గో”తి వుత్తాని. ఏత్థ చ యథా చిత్తధమ్మానమ్పి తణ్హాయ వత్థుభావో సమ్భవతి, తథా కాయవేదనానమ్పి దిట్ఠియాతి సతిపి నేసం చతున్నమ్పి తణ్హాదిట్ఠివత్థుభావే యో యస్సా సాతిసయపచ్చయో, తం దస్సనత్థం విసేసగ్గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. తిక్ఖపఞ్ఞసమథయానికో ఓళారికారమ్మణం పరిగ్గణ్హన్తో తత్థ అట్ఠత్వా ఝానం సమాపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయ వేదనం పరిగ్గణ్హాతీతి వుత్తం **‘‘ఓళారికారమ్మణే అసణ్ఠహనతో’’**తి. విపస్సనాయానికస్స పన సుఖుమే చిత్తే, ధమ్మేసు చ చిత్తం పక్ఖన్దతీతి చిత్తధమ్మానుపస్సనానం మన్దతిక్ఖపఞ్ఞవిపస్సనాయానికానం విసుద్ధిమగ్గతా వుత్తా.

తేసం తత్థాతి ఏత్థ **తత్థ**-సద్దస్స **‘‘పహానత్థ’’**న్తి ఏతేన యోజనా. పరతో **తేసం తత్థా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పఞ్చ కామగుణా సవిసేసా కాయే లబ్భన్తీతి విసేసేన కాయో కామోఘస్స వత్థు, భవేసు సుఖగ్గహణవసేన భవస్సాదో హోతీతి

భవోఘస్స వేదనా వత్థు, సన్తతిఘనగ్గహణవసేన విసేసతో చిత్తే అత్తాభినివేసో హోతీతి దిట్ఠోఘస్స చిత్తం వత్థు, ధమ్మేసు వినిబ్భోగస్స దుక్కరత్తా, ధమ్మానం ధమ్మమత్తతాయ దుప్పటివిజ్ఝత్తా చ సమ్మోహో హోతీతి అవిజ్జోఘస్స ధమ్మా వత్థు, తస్మా తేసు తేసం పహానత్థం చత్తారోవ వుత్తా.

ఏవం కాయాదీనం కామోఘాదివత్థుభావకథనేనేవ కామయోగకామాసవాదీనమ్పి వత్థుభావో దీపితో హోతి ఓఘేహి తేసం అత్థతో అనఞ్ఞత్తా. యదగ్గేన చ కాయో కామోఘాదీనం వత్థు, తదగ్గేన అభిజ్ఝాకాయగన్థస్స వత్థు. "దుక్ఖాయ వేదనాయ పటిఘానుసయో అనుసేతీ"తి దుక్ఖదుక్ఖవిపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖభూతా వేదనా విసేసేన బ్యాపాదకాయగన్థస్స వత్థు. చిత్తే నిచ్చగ్గహణవసేన సస్సతస్స అత్తనో సీలేన సుద్ధీతి ఆది పరామసనం హోతీతి సీలబ్బతపరామాసస్స చిత్తం వత్థు. నామరూపపరిచ్ఛేదేన భూతం భూతతో అపస్సన్తస్స భవవిభవదిట్ఠిసఙ్ఖాతో ఇదంసచ్చాభినివేసో హోతీతి తస్స ధమ్మా వత్థు. కాయస్స కాముపాదానవత్థుతా వుత్తనయావ. యదగ్గేన హి కాయో కామోఘస్స వత్థు, తదగ్గేన కాముపాదానస్సపి వత్థు అత్థతో అభిన్నత్తా. సుఖవేదనస్సాదవసేన పరలోకనిరపేక్ఖో "నత్థి దిన్న"న్తిఆదికం (దీ. ని. ౧.౧౭౧; మ. ని. ౧.౪౪౫; ౨.౯౪, ౨౨౫; ౩.౯౧, ౧౧౬; సం. ని. ౩.౨౧౦; ధ. స. ౧౨౨౧; విభ. ౯౩౮) పరామాసం ఉప్పాదేతీతి దిట్ఠుపాదానస్స వేదనా వత్థు . చిత్తధమ్మానం ఇతరుపాదానవత్థుతా తతియచతుత్థగన్థయోజనాయం వుత్తనయా ఏవ. కాయవేదనానం ఛన్దదోసాగతివత్థుతా కామోఘబ్యాపాదకాయగన్థయోజనాయం వుత్తనయా ఏవ. సన్తతిఘనగ్గహణవసేన సరాగాదిచిత్తే సమ్మోహో హోతీతి మోహాగతియా చిత్తం వత్థు. ధమ్మసభావానవబోధే భయం హోతీతి భయాగతియా ధమ్మా వత్థు.

ఆహారసముదయా కాయస్స సముదయో, ఫస్ససముదయా వేదనానం సముదయో, (సం. ని. ౫.౪౦౮) సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి (మ. ని. ౩.౧౨౬; ఉదా. ౧; విభ. ౨౨౫) వచనతో కాయాదీనం సముదయభూతా కబళీకారఫస్సమనోసఞ్చేతనావిఞ్ఞాణాహారా కాయాదిపరిజాననేన పరిఞ్ఞాతా హోన్తీతి ఆహ **''చతుబ్బిధాహారపరిఞ్ఞత్థ''**న్తి. **పకరణనయో**తి నేత్తిపకరణవసేన సుత్తన్తసంవణ్ణనానయో.

సరణవసేనాతి కాయాదీనం, కుసలాదిధమ్మానఞ్చ ఉపధారణవసేన. సరన్తి గచ్ఛన్తి నిబ్బానం ఏతాయాతి సతీతి ఇమస్మిం అత్థే ఏకత్తే ఏకసభావే నిబ్బానే సమోసరణం సమాగమో **ఏకత్తసమోసరణం.** ఏతదేవ హి దస్సేతుం **''యథా హీ''**తిఆది వుత్తం.

ఏకనిబ్బానపవేసహేతుభూతో వా సమానతాయ ఏకో సతిపట్ఠానసభావో **ఏకత్తం,** తత్థ సమోసరణం **ఏకత్తసమోసరణం,** తంసభాగతావ, ఏకనిబ్బానపవేసహేతుభావం పన దస్సేతుం **''యథా''**తిఆదిమాహ. ఏతస్మిం అత్థే సరణేకత్తసమోసరణాని సహేవ సతిపట్ఠానేకభావస్స కారణత్తేన వుత్తానీతి దట్ఠబ్బాని, పురిమస్మిం విసుం. **సరణవసేనా**తి వా గమనవసేనాతి అత్థే సతి తదేవ గమనం సమోసరణన్తి, సమోసరణే వా సతి-సద్దత్థవసేన అవుచ్చమానే ధారణతావ సతీతి సతి-సద్దత్థన్తరాభావా పురిమం సతిభావస్స కారణం, పచ్ఛిమం ఏకభావస్సాతి నిబ్బానసమోసరణేపి సహితానేవ తాని సతిపట్ఠానేకభావస్స కారణాని వుత్తాని హోన్తి.

"చుద్దసవిధేన, నవవిధేన, సోళసవిధేన, పఞ్చవిధేనా"తి ఇదం ఉపరి పాళియం (దీ. ని. ౨.౩౭౪) ఆగతానం ఆనాపానపబ్బాదీనం వసేన వుత్తం, తేసం పన అనన్తరభేదవసేన, తదనుగతభేదవసేన చ భావనాయ అనేకవిధతా లబ్భతియేవ, చతూసు దిసాసు ఉట్ఠానకభణ్డసదిసతా కాయానుపస్సనాదితంతంసతిపట్ఠానభావనానుభావస్స దట్ఠబ్బా.

కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా ఇతరాసం పుచ్ఛానం ఇధ అసమ్భవతో, నిద్దేసాదివసేన దేసేతుకమ్యతాయ చ తథా వుత్తత్తా. ‘‘**ఇధా**’’తి వుచ్చమానపటిపత్తిసమ్పాదకస్స భిక్ఖునో సన్నిస్సయదస్సనం, సో చస్స సన్నిస్సయో సాసనతో అఞ్ఞో నత్థీతి వుత్తం ‘‘**ఇధాతి ఇమస్మిం సాసనే**’’తి. **ధమ్మ...పే.... లపనమేతం** తేసం అత్తనో సమ్ముఖాభిముఖభావకరణత్థం, తఞ్చ ధమ్మస్స సక్కచ్చసవనత్థం. ‘‘గోచరే భిక్ఖవే చరథ సకే పేత్తికే విసయే’’తిఆది (దీ. ని. ౩.౮౦; సం. ని. ౫.౩౭౨) వచనతో భిక్ఖుగోచరా ఏతే ధమ్మా, యదిదం కాయానుపస్సనాదయో. తత్థ యస్మా కాయానుపస్సనాదిపటిపత్తియా భిక్ఖు హోతి, తస్మా ‘‘కాయానుపస్సీ విహరతీ’’తిఆదినా భిక్ఖుం దస్సేతి భిక్ఖుమ్హి తంనియమతోతి ఆహ ‘‘**పటిపత్తియా భిక్ఖుభావదస్సనతో**’’తి. సత్థుచరియానువిధాయకత్తా, సకలసాసనసమ్పటిగ్గాహకత్తా చ **సబ్బప్పకారాయ అనుసాసనియా భాజనభావో. తస్మిం గహితేతి** భిక్ఖుమ్హి గహితే. భిక్ఖుపరిసాయ జేట్ఠభావతో రాజగమనఞాయేన ఇతరా పరిసాపి అత్థతో గహితావ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**సేసా**’’తిఆది. ఏవం పఠమం కారణం విభజిత్వా ఇతరమ్పి విభజితుం ‘‘**యో చ ఇమ**’’న్తిఆది వుత్తం.

సమం చరేయ్యాతి కాయాది విసమచరియం పహాయ కాయాదీహి సమం చరేయ్య. రాగాదివూపసమేన **సన్తో,** ఇన్ద్రియదమేన **దన్తో,** చతుమగ్గనియామేన **నియతో,** సేట్ఠచరితాయ **బ్రహ్మచారీ,** సబ్బత్థ కాయదణ్డాదిఓరోపనేన **నిధాయ దణ్డం.** అరియభావే ఠితో **సో** ఏవరూపో బాహితపాపసమితపాపభిన్నకిలేసతాహి ‘‘**బ్రాహ్మణో, సమణో, భిక్ఖూ**’’తి చ వేదితబ్బో.

‘‘అయఞ్చేవ కాయో, బహిద్ధా చ నామరూప’’న్తిఆదీసు ఖన్ధపఞ్చకం, తథా ‘‘సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ’’తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౭౧, ౨౮౭; పారా. ౧౧), ‘‘యా తస్మిం సమయే కాయస్స పస్సద్ధి పటిప్పస్సద్ధీ’’తిఆదీసు చ వేదనాదయో చేతసికా ఖన్ధా కాయోతి వుచ్చన్తీతి తతో విసేసనత్థం ‘‘**కాయేతి రూపకాయే**’’తి ఆహ. **కేసాదీనఞ్చ ధమ్మానన్తి** కేసాదిసఞ్ఞితానం భూతుపాదాధమ్మానం. ఏవం ‘‘చయట్ఠో సరీరట్ఠో కాయట్ఠో’’తి సద్దనయేన కాయ-సద్దం దస్సేత్వా ఇదాని నిరుత్తినయేనపి తం దస్సేతుం ‘‘**యథా చా**’’తిఆది వుత్తం. **ఆయన్తీతి** ఉప్పజ్జన్తి.

అసమ్మిస్సతోతి వేదనాదయోపి ఏత్థ సితా, ఏత్థ పటిబద్ధాతి కాయే వేదనాదిఅనుపస్సనాపసఙ్గేపి ఆపన్నే తతో అసమ్మిస్సతోతి అత్థో. సమూహవిసయతాయ చస్స కాయ-సద్దస్స, సముదాయుపాదానతాయ చ అసుభాకారస్స ‘‘**కాయే**’’తి ఏకవచనం, తథా ఆరమ్మణాదివిభాగేన అనేకభేదభిన్నమ్పి చిత్తం చిత్తభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా ‘‘**చిత్తే**’’తి ఏకవచనం, వేదనా పన సుఖాదిభేదభిన్నా విసుం విసుం అనుపస్సితబ్బాతి దస్సేన్తేన ‘‘**వేదనాసూ**’’తి బహువచనేన వుత్తా, తథేవ చ నిద్దేసో పవత్తితో, ధమ్మా చ పరోపణ్ణాసభేదా, అనుపస్సితబ్బాకారేన చ అనేకభేదా ఏవాతి తేపి బహువచనవసేనేవ వుత్తా.

అవయవీగాహసమఞ్ఞాతిధావనసారాదానాభినివేసనిసేధనత్థం కాయం అఙ్గపచ్చఙ్గేహి, తాని చ కేసాదీహి, కేసాదికే చ భూతుపాదాయరూపేహి వినిబ్భుజ్జన్తో ‘‘**తథా న కాయే**’’తిఆదిమాహ. పాసాదాదినగరావయవసమూహే అవయవీవాదినోపి అవయవీగాహం న కరోన్తి, ‘‘నగరం నామ కోచి అత్థో అత్థీ’’తి పన కేసఞ్చి సమఞ్ఞాతిధావనం సియాతి ఇత్థిపురిసాదిసమఞ్ఞాతిధావనే నగరనిదస్సనం వుత్తం. అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహో, కేసలోమాదిసమూహో, భూతుపాదాయసమూహో చ యథావుత్తసమూహో, తబ్బినిముత్తో కాయోపి నామ కోచి నత్థి, పగేవ ఇత్థిఆదయోతి ఆహ ‘‘**కాయో వా ఇత్థీ వా పురిసో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతీ**’’తి. ‘‘**కోచి ధమ్మో**’’తి ఇమినా సత్తజీవాదిం పటిక్ఖిపతి,

అవయవీ పన కాయపటిక్ఖేపేనేవ పటిక్ఖిత్తోతి. యది ఏవం కథం కాయాదిసమఞ్ఞాతిధావనానీతి ఆహ ‘‘**యథావుత్తధమ్మ... పే.... కరోన్తీ**’’తి. **తథా తథాతి** కాయాదిఆకారేన.

యం పస్సతీతి యం ఇత్థిం, పురిసం వా పస్సతి. నను చక్ఖునా ఇత్థిపురిసదస్సనం నత్థీతి? సచ్చమేతం, ‘‘ఇత్థిం పస్సామి, పురిసం పస్సామీ’’తి పన పవత్తసఞ్ఞాయ వసేన ‘‘యం పస్సతీ’’తి వుత్తం మిచ్ఛాదస్సనేన వా దిట్ఠియా **యం పస్సతి, న తం దిట్ఠం** తం రూపాయతనం న హోతీతి అత్థో విపరీతగ్గాహవసేన మిచ్ఛాపరికప్పితరూపత్తా. అథ వా **తం** కేసాదిభూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతం **దిట్ఠం న** హోతి, అచక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా **దిట్ఠం వా తం న** హోతి. **యం దిట్ఠం, తం న పస్సతీతి** యం రూపాయతనం కేసాదిభూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతం దిట్ఠం, తం పఞ్ఞాచక్ఖునా భూతతో న పస్సతీతి అత్థో. **అపస్సం బజ్ఝతేతి** ఇమం అత్తభావం యథాభూతం పఞ్ఞాచక్ఖునా అపస్సన్తో ‘‘ఏతం మమ, ఏసో హమస్మి, ఏసో మే అత్తా’’తి కిలేసబన్ధనేన బజ్ఝతి.

న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీతి న అఞ్ఞసభావానుపస్సీ, అసుభాదితో అఞ్ఞాకారానుపస్సీ న హోతీతి అత్థో. ‘‘**కిం వుత్తం హోతీ**’’తిఆదినా తం ఏవత్థం పాకటం కరోతి. **పథవీకాయన్తి** కేసాదికోట్ఠాసం పథవిం ధమ్మసమూహత్తా ‘‘కాయో’’తి వదతి, లక్ఖణపథవిమేవ వా అనేకప్పభేదం సకలసరీరగతం, పుబ్బాపరియభావేన చ పవత్తమానం సమూహవసేన గహేత్వా ‘‘కాయో’’తి వదతి. ‘‘**ఆపోకాయ**’’న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏవం గహేతబ్బస్సాతి ‘‘అహం మమ’’న్తి ఏవం అత్తత్తనియభావేన అన్ధబాలేహి గహేతబ్బస్స.

ఇదాని సత్తన్నం అనుపస్సనాకారానమ్పి వసేన కాయానుపస్సనం దస్సేతుం ‘‘**అపిచా**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అనిచ్చతో అనుపస్సతీతి** చతుసముట్ఠానికం కాయం ‘‘అనిచ్చ’’న్తి అనుపస్సతి, ఏవం పస్సన్తో ఏవఞ్చస్స అనిచ్చాకారమ్పి ‘‘అనుపస్సతీ’’తి వుచ్చతి. తథాభూతస్స చస్స నిచ్చగ్గాహస్స లేసోపి న హోతీతి వుత్తం ‘‘**నో నిచ్చతో**’’తి. తథా హేస ‘‘నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ’’తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) వుత్తో. ఏత్థ చ ‘‘అనిచ్చతో ఏవ అనుపస్సతీ’’తి ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి తేన నివత్తితమత్థం దస్సేతుం ‘‘నో నిచ్చతో’’తి వుత్తం. న చేత్థ దుక్ఖతో అనుపస్సనాదినివత్తనం ఆసఙ్కితబ్బం పటియోగీనివత్తనపరత్తా ఏవ-కారస్స, ఉపరి దేసనారుళ్హత్తా చ తాసం. ‘‘**దుక్ఖతో అనుపస్సతీ**’’తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా తమేవ చ కాయం దుక్ఖతో అనుపస్సతి, దుక్ఖస్స అనత్తత్తా అనత్తతో అనుపస్సతి. యస్మా పన యం అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా, న తం అభినన్దితబ్బం, యఞ్చ న అభినన్దితబ్బం, న తత్థ రఞ్జితబ్బం, తస్మా వుత్తం ‘‘**నిబ్బిన్దతి, నో నన్దతి. విరజ్జతి, నో రజ్జతీ**’’తి. సో ఏవం అరజ్జన్తో రాగం **నిరోధేతి, నో సముదేతి** సముదయం న కరోతీతి అత్థో. ఏవం పటిపన్నో చ **పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతి.** అయఞ్హి అనిచ్చాదిఅనుపస్సనా తదఙ్గవసేన సద్ధిం కాయం తన్నిస్సయఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసానం పరిచ్చజనతో, సఙ్ఖతదోసదస్సనేన తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దనతో ‘‘పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో చేవ పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో చా’’తి వుచ్చతి, తస్మా తాయ సమన్నాగతో భిక్ఖు వుత్తనయేన కిలేసే పరిచ్చజతి, నిబ్బానే చ పక్ఖన్దతి, తథాభూతో చ నిబ్బత్తనవసేన కిలేసే న ఆదియతి, నాపి అదోసదస్సితావసేన సఙ్ఖతారమ్మణం, తేన వుత్తం ‘‘పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతీ’’తి. ఇదానిస్స తాహి అనుపస్సనాహి యేసం ధమ్మానం పహానం హోతి, తం దస్సేతుం ‘‘**అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **నిచ్చసఞ్ఞన్తి** ‘‘సఙ్ఖారా నిచ్చా’’తి ఏవం పవత్తం విపరీతసఞ్ఞం. దిట్ఠిచిత్తవిపల్లాసప్పహానముఖేనేవ సఞ్ఞావిపల్లాసప్పహానన్తి సఞ్ఞాగ్గహణం, సఞ్ఞాసీసేన వా తేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. **నన్దిన్తి** సప్పీతికతణ్హం. సేసం వుత్తనయమేవ.

‘‘**విహరతీ**’’తి ఇమినా కాయానుపస్సనాసమఙ్గినో ఇరియాపథవిహారో వుత్తోతి ఆహ ‘‘**ఇరియతీ**’’తి, ఇరియాపథం పవత్తేతీతి అత్థో. ఆరమ్మణకరణవసేన అభిబ్యాపనతో ‘‘**తీసు భవేసూ**’’తి వుత్తం, ఉప్పజ్జనవసేన పన కిలేసా పరిత్తభూమకా ఏవాతి. యదిపి కిలేసానం పహానం ఆతాపనన్తి తం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనమ్పి అత్థేవ, ఆతప్ప-సద్దో వియ పన ఆతాపసద్దో వీరియేయేవ నిరుళ్హోతి వుత్తం ‘‘**వీరియస్సేతం నామ**’’న్తి. అథ వా పటిపక్ఖప్పహానే సమ్పయుత్తధమ్మానం అబ్భుస్సహనవసేన పవత్తమానస్స వీరియస్స సాతిసయం తదాతాపనన్తి వీరియమేవ తథా వుచ్చతి, న అఞ్ఞో ధమ్మో. **ఆతాపీ**తి చాయమీకారో పసంసాయ, అతిసయస్స వా దీపకోతి ఆతాపీగహణేన సమ్మప్పధానసమఙ్గితం దస్సేతి. సమ్మా, సమన్తతో, సామఞ్చ పజానన్తో **సమ్పజానో,** అసమ్మిస్సతో వవత్థానే అఞ్ఞధమ్మానుపస్సితాభావేన సమ్మా అవిపరీతం, సబ్బాకారపజాననేన సమన్తతో, ఉపరూపరి విసేసావహభావేన పవత్తియా సామం పజానన్తోతి అత్థో . యది పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, కథం సతిపట్ఠానతాతి ఆహ ‘‘**న హీ**’’తిఆది. **సబ్బత్థిక**న్తి సబ్బత్థ భవం సబ్బత్థ లీనే, ఉద్ధతే చ చిత్తే ఇచ్ఛితబ్బత్తా. సబ్బే వా లీనే, ఉద్ధతే చ భావేతబ్బా బోజ్ఝఙ్గా అత్థికా ఏతాయాతి **సబ్బత్థికా.** సతియా లద్ధుపకారాయ ఏవ పఞ్ఞాయ ఏత్థ యథావుత్తే **కాయే** కమ్మట్ఠానికో భిక్ఖు **కాయానుపస్సీ విహరతి. అన్తో సఙ్ఖేపో** అన్తోఓలీయనో, కోసజ్జన్తి అత్థో. **ఉపాయపరిగ్గహే**తి ఏత్థ సీలవిసోధనాది, గణనాది, ఉగ్గహకోసల్లాది చ ఉపాయో, తబ్బిపరియాయతో **అనుపాయో** వేదితబ్బో. యస్మా చ ఉపట్ఠితస్సతి యథావుత్తం ఉపాయం న పరిచ్చజతి, అనుపాయఞ్చ న ఉపాదియతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ముట్ఠస్సతీ ...పే.... అసమత్థో హోతీ**’’తి. **తేనా**తి ఉపాయానుపాయానం పరిగ్గహపరివజ్జనేసు, పరిచ్చాగాపరిగ్గహేసు చ అసమత్థభావేన. **అస్స** యోగినో.

యస్మా సతియేవేత్థ సతిపట్ఠానం వుత్తం, తస్మాస్స సమ్పయుత్తధమ్మా వీరియాదయో అఙ్గన్తి ఆహ ‘‘**సమ్పయోగఙ్గఞ్చస్స దస్సేత్వా**’’తి. **అఙ్గ**-సద్దో చేత్థ కారణపరియాయో దట్ఠబ్బో. సతిగ్గహణేనేవ చేత్థ సమాధిస్సాపి గహణం దట్ఠబ్బం తస్సా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితత్తా. యస్మా వా సతిసీసేనాయం దేసనా. న హి కేవలాయ సతియా కిలేసప్పహానం సమ్భవతి, నిబ్బానాధిగమో వా, నాపి కేవలా సతి పవత్తతి, తస్మాస్స ఝానదేసనాయం సవితక్కాదివచనస్స వియ సమ్పయోగఙ్గదస్సనతాతి అఙ్గ-సద్దస్స అవయవపరియాయతా దట్ఠబ్బా. **పహానఙ్గ**న్తి ‘‘వివిచ్చేవ కామేహీ’’తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧, ౨౮౭, ౨౯౭; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩; పారా॰ ౧౧) వియ పహాతబ్బఙ్గం **దస్సేతుం.** యస్మా ఏత్థ లోకియమగ్గో అధిప్పేతో, న లోకుత్తరమగ్గో, తస్మా పుబ్బభాగియమేవ వినయం దస్సేన్తో ‘‘**తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా**’’తి ఆహ. **తేసం ధమ్మాన**న్తి వేదనాదిధమ్మానం. తేసఞ్హి తత్థ అనధిప్పేతత్తా ‘‘**అత్థుద్ధారనయేనేతం వుత్త**’’న్తి వుత్తం. **తత్థా**తి విభఙ్గే. **ఏత్థా**తి ‘‘లోకే’’తి ఏతస్మిం పదే.

అవిసేసేన ద్వీహిపి నీవరణప్పహానం వుత్తన్తి కత్వా పున ఏకేకేన వుత్తం పహానవిసేసం దస్సేతుం ‘‘**విసేసేనా**’’తి ఆహ. అథ వా ‘‘వినేయ్య నీవరణానీ’’తి అవత్వా అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయవచనస్స పయోజనం దస్సేన్తో ‘‘**విసేసేనా**’’తిఆదిమాహ. కాయానుపస్సనాభావనాయ హి ఉజువిపచ్చనీకానం అనురోధవిరోధాదీనం పహానదస్సనం ఏతస్స పయోజనన్తి. **కాయసమ్పత్తిమూలకస్సా**తి రూపబలయోబ్బనారోగ్యాదిసరీరసమ్పదానిమిత్తస్స. వుత్తవిపరియాయతో **కాయవిపత్తిమూలకో విరోధో** వేదితబ్బో. **కాయభావనాయా**తి కాయానుపస్సనాభావనాయ. సా హి ఇధ కాయభావనాతి అధిప్పేతా. **సుభసుఖభావాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన మనుఞ్ఞనిచ్చతాదిసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అసుభాసుఖభావాదీన**న్తి ఏత్థ పన **ఆది**-సద్దేన అమనుఞ్ఞఅనిచ్చతాదీనం. **తేనా**తి అనురోధాదిప్పహానవచనేన. ‘‘**యోగానుభావో హీ**’’తిఆది వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటకరణం. యోగానుభావో హి భావనానుభావో. **యోగసమత్థో**తి యోగమనుయుఞ్జితుం సమత్థో. పురిమేన హి

“అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో”తిఆదివచనేన భావనం అనుయుత్తస్స ఆనిసంసో వుత్తో, దుతియేన భావనం అనుయుఞ్జన్తస్స పటిపత్తి. న హి అనురోధవిరోధాదీహి ఉపద్దుతస్స భావనా ఇజ్ఝతి.

అనుపస్సీతి ఏత్థాతి “అనుపస్సీ”తి ఏతస్మిం పదే లబ్భమానాయ **అనుపస్సనాయ** అనుపస్సనాజోతనాయ **కమ్మట్ఠానం వుత్తన్తి** ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో, అఞ్ఞథా “అనుపస్సనాయా”తి కరణవచనం న యుజ్జేయ్య. అనుపస్సనా ఏవ హి కమ్మట్ఠానం, న ఏత్థ ఆరమ్మణం అధిప్పేతం, యుజ్జతి వా. కాయపరిహరణం వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. కమ్మట్ఠానపరిహరణస్స చేత్థ అత్థసిద్ధత్తా **''కాయపరిహరణ''**న్త్వేవ వుత్తం. కమ్మట్ఠానికస్స హి కాయపరిహరణం యావదేవ కమ్మట్ఠానం పరిహరణత్థన్తి. కమ్మట్ఠానపరిహరణస్స వా “ఆతాపీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩) వుచ్చమానత్తా **''కాయపరిహరణ''**న్త్వేవ వుత్తం. కాయగ్గహణేన వా నామకాయస్సాపి గహణం, న రూపకాయస్సేవ, తేనేవ కమ్మట్ఠానపరిహరణమ్పి సఙ్గహితం హోతి, ఏవఞ్చ కత్వా “విహరతీతి ఏత్థ వుత్తవిహారేనా”తి **ఏత్థ**గ్గహణఞ్చ సమత్థితం హోతి “కాయానుపస్సీ విహరతీ”తి విహారస్స విసేసేత్వా వుత్తత్తా. **''ఆతాపీ''**తిఆది పన సఙ్ఖేపతో వుత్తస్స కమ్మట్ఠానపరిహరణస్స సహ సాధనేన విత్థారేత్వా దస్సనం. **ఆతాపేనాతి** ఆతాపగ్గహణేన. **''సతిసమ్పజఞ్ఞేనా''**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **సబ్బత్థకకమ్మట్ఠానన్తి** బుద్ధానుస్సతి, మేత్తా, మరణస్సతి , అసుభభావనా చ. ఇదఞ్హి చతుక్కం యోగినా పరిహరియమానం “సబ్బత్థకకమ్మట్ఠాన”న్తి వుచ్చతి, సబ్బత్థ కమ్మట్ఠానానుయోగస్సారక్ఖభూతత్తా సతిసమ్పజఞ్ఞబలేన అవిచ్ఛిన్నస్స పరిహారితబ్బత్తా సతిసమ్పజఞ్ఞగ్గహణేన తస్స వుత్తతా వుత్తా. **సతియా వా సమథో** వుత్తో తస్సా సమాధిక్ఖన్ధేన సఙ్గహితత్తా.

విభఙ్గే(విభ॰ కాయానుపస్సనానిద్దేసే) పన అత్థో వుత్తోతి యోజనా. **తేనాతి** సద్దత్థం అనాదియిత్వా భావత్థస్సేవ విభజనవసేన పవత్తేన విభఙ్గపాఠేన **సహ. అట్ఠకథానయోతి** సద్దత్థస్సాపి వివరణవసేన యథారహం వుత్తో అత్థసంవణ్ణనానయో. **యథా సంసన్దతీతి** యథా అత్థతో, అధిప్పాయతో చ అవిలోమేన్తో అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి, ఏవం **వేదితబ్బో**.

వేదనాదీనం పున వచనేతి ఏత్థ నిస్సయపచ్చయభావవసేన చిత్తధమ్మానం వేదనాసన్నిస్సితత్తా, పఞ్చవోకారభవే అరూపధమ్మానం రూపపటిబద్ధవుత్తితో చ వేదనాయ కాయాదిఅనుపస్సనాప్పసఙ్గేపి ఆపన్నే తతో అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సనత్థం, ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థఞ్చ దుతియం వేదనాగ్గహణం, తేన న వేదనాయం కాయానుపస్సీ, చిత్తధమ్మానుపస్సీ వా, అథ ఖో వేదనానుపస్సీ ఏవాతి వేదనాసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం వేదనానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా “యస్మిం సమయే సుఖా వేదనా, న తస్మిం సమయే దుక్ఖా, అదుక్ఖమసుఖా వా వేదనా, యస్మిం వా పన సమయే దుక్ఖా, అదుక్ఖమసుఖా వా వేదనా, న తస్మిం సమయే ఇతరా వేదనా”తి వేదనాభావసామఞ్ఞే అవత్వా తం తం వేదనం వినిబ్భుజ్జిత్వా దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో ధువభావవివేకో దస్సితో హోతి, తేన తాసం ఖణమత్తావట్ఠానదస్సనేన అనిచ్చతాయ , తతో ఏవ దుక్ఖతాయ, అనత్తతాయ చ దస్సనం విభావితం హోతి. **ఘనవినిబ్భోగాదీతి ఆది**-సద్దేన అయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో. అయఞ్హి వేదనాయం వేదనానుపస్సీ ఏవ, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీ. కిం వుత్తం హోతి – యథా నామ బాలో అమణిసభావేపి ఉదకపుబ్బుళకే మణిఆకారానుపస్సీ హోతి, న ఏవం అయం తితిరమణీయేపి వేదయితే, పగేవ ఇతరస్మిం మనుఞ్ఞాకారానుపస్సీ, అథ ఖో ఖణపభఙ్గురతాయ, అవసవత్తితాయ కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతాయ చ అనిచ్చఅనత్తఅసుభాకారానుపస్సీ, విపరిణామదుక్ఖతాయ, సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ చ విసేసతో దుక్ఖానుపస్సీ యేవాతి. ఏవం చిత్త ధమ్మేసుపి యథారహం పునవచనే పయోజనం వత్తబ్బం. **లోకియా ఏవ**

సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా. ‘‘**కేవలం పనిధా**’’తిఆదినా “ఇధ ఏత్తకం వేదితబ్బ”న్తి వేదితబ్బపరిచ్ఛేదం దస్సేతి. ‘‘**ఏస నయో**’’తి ఇమినా యథా చిత్తం, ధమ్మా చ అనుపస్సితబ్బా, తథా తాని అనుపస్సన్తో చిత్తే చిత్తానుపస్సీ, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీతి వేదితబ్బోతి ఇమమత్థం అతిదిసతి. **దుక్ఖతో**తి దుక్ఖసభావతో, దుక్ఖన్తి అనుపస్సితబ్బాతి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

యో సుఖం దుక్ఖతో అద్దాతి యో భిక్ఖు సుఖం వేదనం విపరిణామదుక్ఖతాయ “దుక్ఖా”తి పఞ్ఞాచక్ఖునా అద్దక్ఖి. **దుక్ఖం అద్దక్ఖి సల్లతో**తి దుక్ఖం వేదనం పీళాజననతో, అన్తోతుదనతో, దున్నీహరణతో చ సల్లతో అద్దక్ఖి పస్సి. **అదుక్ఖమసుఖన్తి** ఉపేక్ఖావేదనం. **సన్త**న్తి సుఖదుక్ఖాని వియ అనోళారికతాయ, పచ్చయవసేన వూపసన్తసభావతాయ చ సన్తం. **అనిచ్చతో**తి హుత్వాఅభావతో, ఉదయవయవన్తతో, తావకాలికతో, నిచ్చపటిపక్ఖతో చ “అనిచ్చ”న్తి యో అద్దక్ఖి. **స వే సమ్మద్దసో భిక్ఖు** ఏకంసేన, పరిబ్యత్తం వా వేదనాయ సమ్మాపస్సనకోతి అత్థో.

దుక్ఖాతిపీతి సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖా ఇతిపి. **తం దుక్ఖస్మి**న్తి సబ్బం తం వేదయితం దుక్ఖస్మిం అన్తోగధం పరియాపన్నం వదామి సఙ్ఖారదుక్ఖతానతివత్తనతో. **సుఖదుక్ఖతోపి చా**తి సుఖాదీనం ఠితివిపరిణామఞాణసుఖతాయ, విపరిణామఠితిఅఞ్ఞాణదుక్ఖతాయ చ వుత్తత్తా తిస్సోపి చ సుఖతో, తిస్సోపి చ దుక్ఖతో **అనుపస్సితబ్బా**తి అత్థో. సత్త అనుపస్సనా హేట్ఠా పకాసితా ఏవ. **సేస**న్తి యథావుత్తం సుఖాదివిభాగతో సేసం సామిసనిరామిసాదిభేదం వేదనానుపస్సనాయం వత్తబ్బం.

ఆరమ్మణ…పే… భేదానన్తి రూపాదిఆరమ్మణనానత్తస్స నీలాదితబ్భేదస్స, ఛన్దాదిఅధిపతినానత్తస్స హీనాదితబ్భేదస్స, ఞాణఝానాదిసహజాతనానత్తస్స ససఙ్ఖారికాసఙ్ఖారికసవితక్కాదితబ్భేదస్స, కామావచరాదిభూమినానత్తస్స ఉక్కట్ఠమజ్ఝిమాదితబ్భేదస్స, కుసలాదికమ్మనానత్తస్స దేవగతిసంవత్తనియతాదితబ్భేదస్స, కణ్హసుక్కవిపాకనానత్తస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయతాదితబ్భేదస్స, పరిత్తభూమకాదికిరియానానత్తస్స తిహేతుకాదితబ్భేదస్స వసేన అనుపస్సితబ్బన్తి యోజనా. **ఆది**-సద్దేన సవత్థుకావత్థుకాదినానత్తస్స పుగ్గలత్తయసాధారణాదితబ్భేదస్స చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణాన**న్తి ఫుసనాదితంతంలక్ఖణానఞ్చేవ అనిచ్చతాదిసామఞ్ఞలక్ఖణానఞ్చ వసేనాతి యోజనా. **సుఞ్ఞతధమ్మస్సా**తి అనత్తతాసఙ్ఖాతసుఞ్ఞతాసభావస్స. యం విభావేతుం **అభిధమ్మే**“తస్మిం ఖో పన సమయే ధమ్మా హోన్తి, ఖన్ధా హోన్తీ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౧) సుఞ్ఞతావారదేసనా పవత్తా, తం పహీనమేవ పుబ్బే పహీనత్తా, తస్మా తస్స తస్స పున పహానం న వత్తబ్బం. న హి కిలేసా పహీయమానా ఆరమ్మణవిభాగేన పహీయన్తి అనాగతానంయేవ ఉప్పజ్జనారహానం పహాతబ్బత్తా, తస్మా అభిజ్ఝాదీనం ఏకత్థ పహానం వత్వా ఇతరత్థ న వత్తబ్బం ఏవాతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**కామఞ్చేత్థా**’’తిఆదినా. అథ వా మగ్గచిత్తక్ఖణే ఏకత్థ పహీనం సబ్బత్థ పహీనమేవ హోతీతి విసుం విసుం పహానం న వత్తబ్బం. మగ్గేన హి పహీనాతి వత్తబ్బతం అరహన్తి. తత్థ పురిమాయ చోదనాయ నానాపుగ్గలపరిహారో, న హి ఏకస్స పహీనం తతో అఞ్ఞస్స పహీనం నామ హోతి. పచ్ఛిమాయ నానాచిత్తక్ఖణికపరిహారో. **నానాచిత్తక్ఖణే**తి హి లోకియమగ్గచిత్తక్ఖణేతి అధిప్పాయో. పుబ్బభాగమగ్గో హి ఇధాధిప్పేతో. లోకియభావనాయ చ కాయే పహీనం న వేదనాదీసు విక్ఖమ్భితం హోతి. యదిపి నప్పవత్తేయ్య, పటిపక్ఖభావనాయ సుప్పహీనత్తా తత్థ సా “అభిజ్ఝాదోమనస్సస్స అప్పవత్తీ”తి న వత్తబ్బా, తస్మా పునపి తప్పహానం వత్తబ్బమేవ. **ఏకత్థ పహీనం సేసేసుపి పహీనం హోతీ**తి లోకుత్తరసతిపట్ఠానభావనం,

లోకియభావనాయ వా సబ్బత్థ అప్పవత్తిమత్తం సన్ధాయ వుత్తం. “పఞ్చపి ఖన్ధా ఉపాదానక్ఖన్ధా లోకో”తి (విభ. ౩౬౨, ౩౬౪, ౩౬౬) హి **విభఙ్గే**చతూసుపి ఠానేసు వుత్తన్తి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

కాయానుపస్సనా

ఆనాపానపబ్బవణ్ణనా

౩౭౪. ఆరమ్మణవసేనాతి అనుపస్సితబ్బకాయాదిఆరమ్మణవసేన. **చతుధా భిన్దిత్వా**తి ఉద్దేసవసేన చతుధా భిన్దిత్వా. **తతో** చతుబ్బిధసతిపట్ఠానతో ఏకేకం సతిపట్ఠానం గహేత్వా కాయం విభజన్తోతి పాఠసేసో.

కథఞ్చాతి ఏత్థ **కథ**న్తి పకారపుచ్ఛా, తేన నిద్దిసియమానే కాయానుపస్సనాపకారే పుచ్ఛతి. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకో, తేన ఉద్దేసవారేన అపాకటం నిద్దేసవారేన విభావియమానం విసేసం జోతేతి. బాహిరకేసుపి ఇతో ఏకదేసస్స సమ్భవతో **సబ్బప్పకారగ్గహణం** కతం ‘‘**సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకస్సా**’’తి, తేన యే ఇమే ఆనాపానపబ్బాదివసేన ఆగతా చుద్దసప్పకారా, తదన్తోగధా చ అజ్ఝత్తాదిఅనుపస్సనాప్పకారా, తథా కాయగతాసతిసుత్తే (మ. ని. ౩.౧౫౩) వుత్తా కేసాదివణ్ణసణ్ఠానకసిణారమ్మణచతుక్కజ్ఝానప్పకారా, లోకియాదిప్పకారా చ, తే సబ్బేపి అనవసేసతో సఙ్గణ్హాతి. ఇమే చ పకారా ఇమస్మింయేవ సాసనే, న ఇతో బహిద్ధాతి వుత్తం ‘‘**సబ్బప్పకార...పే.... పటిసేధనో చా**’’తి. తత్థ **తథాభావపటిసేధనో**తి సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స అఞ్ఞసాసనస్స నిస్సయభావపటిసేధనో, ఏతేన **ఇధ భిక్ఖవే**తి ఏత్థ **ఇధ**-సద్దో అన్తోగధఏవసద్దత్థోతి దస్సేతి. సన్తి హి ఏకపదానిపి అవధారణాని యథా “వాయుభక్ఖో”తి. తేనాహ ‘‘**ఇధేవ భిక్ఖవే సమణో**’’తిఆది. పరిపుణ్ణసమణప్పకరణధమ్మో హి సో పుగ్గలో, యో సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకో. **పరప్పవాదా**తి పరేసం అఞ్ఞతిత్థియానం నానప్పకారా వాదా తిత్థాయతనాని.

అరఞ్ఞాదికస్సేవ భావనానురూపసేనాసనతం దస్సేతుం ‘‘**ఇమస్సపీ**’’తిఆది వుత్తం. దుద్దమో దమథం అనుపగతో గోణో **కూటగోణో.** దోహనకాలే యథా ధనేహి అనవసేసతో ఖీరం న పగ్ఘరతి, ఏవం దోహపటిబన్ధినీ **కూటధేను.** రూప-సద్దాదికే పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకఅస్సాదో **రూపారమ్మణాదిరసో. పుబ్బే ఆచిణ్ణారమ్మణ**న్తి పబ్బజ్జతో పుబ్బే, అనాదిమతి వా సంసారే పరిచితారమ్మణం. **నిబన్ధేయ్యా**తి బన్ధేయ్య. **సతియా**తి సమ్మదేవ కమ్మట్ఠానస్స సల్లక్ఖణవసేన పవత్తాయ సతియా. **ఆరమ్మణే**తి కమ్మట్ఠానారమ్మణే. **దళ్హ**న్తి థిరం, యథా సతోకారిస్స ఉపచారప్పనాభేదో సమాధి ఇజ్ఝతి, తథా థామగతం కత్వాతి అత్థో.

విసేసాధిగమదిట్ఠధమ్మసుఖవిహారపదట్ఠానన్తి సబ్బేసం బుద్ధానం, ఏకచ్చానం పచ్చేకబుద్ధానం, బుద్ధసావకానఞ్చ విసేసాధిగమస్స అఞ్ఞేన కమ్మట్ఠానేన అధిగతవిసేసానం దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారస్స పదట్ఠానభూతం.

వత్థువిజ్జాచరియో వియ భగవా యోగీనం అనురూపనివాసట్ఠానుపదిసనతో. **భిక్ఖు దీపిసదిసో** అరఞ్ఞే ఏకకో విహరిత్వా పటిపక్ఖనిమ్మథనవసేన ఇచ్ఛితత్థసాధనతో **ఫలముత్తమ**న్తి సామఞ్ఞఫలం సన్ధాయ వదతి. **పరక్కమజవయోగ్గభూమి**న్తి భావనుస్సాహజవస్స యోగ్గకరణభూమిభూతం.

అద్ధానవసేన పవత్తానం అస్సాసపస్సాసానం వసేన దీఘం వా అస్ససన్తో, ఇత్తరవసేన పవత్తానం అస్సాసపస్సాసానం వసేన రస్సం వా అస్ససన్తోతి యోజనా. **ఏవం సిక్ఖతోతి** అస్సాసపస్సాసానం దీఘరస్సతాపజాననసబ్బకాయప్పటిసంవేదనఓళారికోళారికపటిప్పస్సమ్భనవసేన భావనం సిక్ఖతో, తథాభూతో వా హుత్వా తిస్సో సిక్ఖా పవత్తయతో. **అస్సాసపస్సాసనిమిత్తేతి** అస్సాసపస్సాససన్నిస్సయేన ఉపట్ఠితపటిభాగనిమిత్తే. **అస్సాసపస్సాసే పరిగ్గణ్హాతి** రూపముఖేన విపస్సనం అభినివిసన్తో, యో "అస్సాసపస్సాసకమ్మికో"తి వుత్తో. **ఝానఙ్గాని పరిగ్గణ్హాతి** అరూపముఖేన విపస్సనం అభినివిసన్తో. **వత్థు నామ కరజకాయో** చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో. **అఞ్ఞో సత్తో వా పుగ్గలో వా నత్థీతి** విసుద్ధదిట్ఠి "తయిదం ధమ్మమత్తం, న అహేతుకం, నాపి ఇస్సరాదివిసమహేతుకం, అథ ఖో అవిజ్జాదిహేతుక"న్తి అద్ధాత్తయేపి కఙ్ఖావితరణేన **వితిణ్ణకఙ్ఖో.** "యం కిఞ్చి భిక్ఖు రూప"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౧; ౨.౧౧౩; ౩.౮౬, ౮౯; పటి॰ మ॰ ౧.౫౪) నయేన కలాపసమ్మసనవసేన **తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా.** ఉదయవయానుపస్సనాదివసేన **విపస్సనం వడ్ఢేన్తో. అనుక్కమేన** మగ్గపటిపాటియా.

''**పరస్స వా అస్సాసపస్సాసకాయే**''తి ఇదం సమ్మసనవారవసేనాయం పాళి పవత్తాతి కత్వా వుత్తం, సమథవసేన పన పరస్స అస్సాసపస్సాసకాయే అప్పనానిమిత్తుప్పత్తి ఏవ నత్థి. **అట్ఠపేత్వాతి** అన్తరన్తరా న ఠపేత్వా. **అపరాపరం సఞ్చరణకాలోతి** అజ్ఝత్తబహిద్ధాధమ్మేసుపి నిరన్తరం వా భావనాయ పవత్తనకాలో **కథితో. ఏకస్మిం కాలే పనిదం ఉభయం న లబ్భతీతి** "అజ్ఝత్తం, బహిద్ధా"తి చ వుత్తం ఇదం ధమ్మద్వయం ఘటితం ఏకస్మిం కాలే ఏకతో ఆరమ్మణభావేన న లబ్భతి, ఏకజ్ఝం ఆలమ్బితుం న సక్కాతి అత్థో.

సముదేతి ఏతస్మాతి **సముదయో,** సో ఏవ కారణట్ఠేన ధమ్మోతి **సముదయధమ్మో.** అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పత్తిహేతు కరజకాయాది, తస్స అనుపస్సనసీలో **సముదయధమ్మానుపస్సీ,** తం పన సముదయధమ్మం ఉపమాయ దస్సేన్తో ''**యథా నామా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **భస్తన్తి** రుత్తిం. **గగ్గరనాళిన్తి** ఉక్కాపనాళిం. **తేతి** కరజకాయాదికే. యథా అస్సాసపస్సాసకాయో కరజకాయాదిసమ్బన్ధీ తంనిమిత్తతాయ, ఏవం కరజకాయాదయోపి అస్సాసపస్సాసకాయసమ్బన్ధినో తంనిమిత్తభావేనాతి "సముదయధమ్మా కాయస్మి"న్తి వత్తబ్బతం లభన్తీతి వుత్తం ''**సముదయ...పే॰... వుచ్చతీ**''తి. పకతివాచీ వా **ధమ్మ**-సద్దో "జాతిధమ్మాన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౧; ౩.౩౧౦; పటి॰ మ॰ ౧.౩౩) వియాతి కాయస్స పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనకపకతికాయానుపస్సీ వా "సముదయధమ్మానుపస్సీ"తి వుత్తో. తేనాహ "కరజకాయఞ్చా"తిఆది. ఏవఞ్చ కత్వా **కాయస్మిన్తి** భుమ్మవచనం సుట్ఠుతరం యుజ్జతి.

వయధమ్మానుపస్సీతి ఏత్థ అహేతుకత్తేపి వినాసస్స యేసం హేతుధమ్మానం అభావే యం న హోతి, తదభావో తస్స అభావస్స హేతు వియ వోహరీయతీతి ఉపచారతో కరజకాయాదిఅభావో అస్సాసపస్సాసకాయస్స వయకారణం వుత్తో. తేనాహ ''**యథా భస్తాయా**''తిఆది . అయం తావేత్థ పఠమవికప్పవసేన అత్థవిభావనా. దుతియవికప్పవసేన ఉపచారేన వినాయేవ అత్థో వేదితబ్బో.

అజ్ఝత్తబహిద్ధానుపస్సనా వియ భిన్నవత్థువిసయతాయ సముదయవయధమ్మానుపస్సనాపి ఏకకాలే న లబ్భతీతి ఆహ ''**కాలేన సముదయం కాలేన వయం అనుపస్సన్తో**''తి. "అత్థి కాయో"తి **ఏవ**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి ''**కాయోవ అత్థీ**''తి వత్వా అవధారణేన నివత్తితం దస్సేన్తో ''**న సత్తో**''తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యో రూపాదీసు సత్తవిసత్తతాయ, పరేసఞ్చ

సఞ్జాపనట్ఠేన, సత్వగుణయోగతో వా ''**సత్తో**''తి పరేహి పరికప్పితో, తస్స సత్తనికాయస్స పూరణతో చ చవనుపపజ్జనధమ్మతాయ గలనతో చ ''**పుగ్గలో**''తి, ధీయతి సంహఞ్ఞతి ఏత్థ గబ్భోతి ''**ఇత్థీ**''తి, పురి పురే భాగే సేతి పవత్తతీతి ''**పురిసో**''తి, ఆహితో అహం మానో ఏత్థాతి ''**అత్తా**''తి, అత్తనో సన్తకభావేన ''**అత్తనియ**''న్తి, పరో న హోతీతి కత్వా ''**అహ**''న్తి, మమ సన్తకన్తి కత్వా ''**మమా**''తి, వుత్తప్పకారవినిముత్తో అఞ్ఞోతి కత్వా ''**కోచీ**''తి, తస్స సన్తకభావేన ''**కస్సచీ**''తి, వికప్పేతబ్బో కోచి నత్థి, కేవలం ''**కాయో ఏవ అత్థీ**''తి. దసహిపి పదేహి అత్తత్తనియసుఞ్ఞతమేవ కాయస్స విభావేతి. **ఏవన్తి** "కాయోవ అత్థీ"తిఆదినా వుత్తప్పకారేన.

ఞాణపమాణత్థాయాతి కాయానుపస్సనాఞాణం పరం పమాణం పాపనత్థాయ. **సతిపమాణత్థాయాతి** కాయపరిగ్గాహికం సతిం పవత్తనసతిం పరం పమాణం పాపనత్థాయ. ఇమస్స హి వుత్తనయేన "అత్థి కాయో"తి అపరాపరుప్పత్తివసేన పచ్చుపట్ఠితా సతి భియ్యోసో మత్తాయ తత్థ ఞాణస్స, సతియా చ పరిబ్రూహనాయ హోతి. తేనాహ ''**సతిసమ్పజఞ్ఞానం వుడ్ఢత్థాయా**''తి. ఇమిస్సా భావనాయ తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహానం ఉజుపటిపక్ఖత్తా వుత్తం ''**తణ్హా...పే.... విహరతీ**''తి. తథాభూతో చ లోకే కిఞ్చిపి "అహ"న్తి వా "మమ"న్తి వా గహేతబ్బం న పస్సతి, కుతో గణ్హేయ్యాతి ఆహ ''**న చ కిఞ్చీ**''తిఆది. **ఏవమ్పీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దో హేట్ఠా నిద్దిట్ఠస్స తాదిసస్స అత్థస్స అభావతో అవుత్తసముచ్చయత్థోతి దస్సేన్తో ''**ఉపరి అత్థం ఉపాదాయా**''తి ఆహ యథా "అన్తమసో తిరచ్ఛానగతాయపి, అయమ్పి పారాజికో హోతీ"తి. (పారా. ౪౨) **ఏవన్తి** పన నిద్దిట్ఠాకారస్స పచ్చామసనం నిగమనవసేన కతన్తి ఆహ ''**ఇమినా పన...పే.... దస్సేతీ**''తి.

పుబ్బభాగసతిపట్ఠానస్స ఇధ అధిప్పేతత్తా వుత్తం ''**సతి దుక్ఖసచ్చ**''న్తి. సా పన సతి యస్మిం అత్తభావే, తస్స సముట్ఠాపికా తణ్హా, తస్సాపి సముట్ఠాపికా ఏవ నామ హోతి తదభావే అభావతోతి ఆహ ''**తస్సా సముట్ఠాపికా పురిమతణ్హా**''తి, యథా "సఙ్ఖారపచ్చయా"తి (మ. ని. ౩.౧౨౬; ఉదా. ౧; విభ. ౪౮౪). తంవిఞ్ఞాణబీజతంసన్తతిసమ్భూతో సబ్బోపి లోకియో విఞ్ఞాణప్పబన్ధో "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం" త్వేవ వుచ్చతి సుత్తన్తనయేన. **అప్పవత్తీతి** అప్పవత్తినిమిత్తం, ఉభిన్నం అప్పవత్తియా నిమిత్తభూతోతి అత్థో. న పవత్తతి ఏత్థాతి వా **అప్పవత్తి**. ''**దుక్ఖపరిజాననో**''తిఆది ఏకన్తతో చతుకిచ్చసాధనవసేనేవ అరియమగ్గస్స పవత్తీతి దస్సేతుం వుత్తం. అవుత్తసిద్ధో హి తస్స భావనాపటివేధో. **చతుసచ్చవసేనాతి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానవసేన. **ఉస్సక్కిత్వాతి** విసుద్ధిపరమ్పరాయ ఆరుహిత్వా, భావనం ఉపరి నేత్వాతి అత్థో. **నియ్యానముఖన్తి** వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణూపాయో.

ఆనాపానపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇరియాపథపబ్బవణ్ణనా

౩౭౭. ఇరియాపథవసేనాతి ఇరియనం **ఇరియా,** కిరియా, ఇధ పన కాయికపయోగో వేదితబ్బో. ఇరియానం పథో పవత్తిమగ్గోతి **ఇరియాపథో,** గమనాదివసేన పవత్తా సరీరావత్థా. గచ్ఛన్తో వా హి సత్తో కాయేన కాతబ్బకిరియం కరోతి ఠితో వా నిసిన్నో వా నిపన్నో వాతి, తేసం ఇరియాపథానం వసేన, ఇరియాపథవిభాగేనాతి అత్థో. **పున చపరన్తి** పున చ అపరం, యథావుత్తఆనాపానకమ్మట్ఠానతో భియ్యోపి అఞ్ఞం కాయానుపస్సనాకమ్మట్ఠానం కథేమి, సుణాథాతి వా అధిప్పాయో . ''**గచ్ఛన్తో వా**''తిఆది గమనాదిమత్తజాననస్స, గమనాదిగతవిసేసజాననస్స చ సాధారణవచనం, తత్థ గమనాదిమత్తజాననం న ఇధ నాధిప్పేతం, గమనాదిగతవిసేసజాననం పన అధిప్పేతన్తి తం విభజిత్వా దస్సేతుం ''**తత్థ కామ**''న్తిఆది వుత్తం.

సత్తూపలద్ధిన్తి "సత్తో అత్థీ"తి ఉపలద్ధిం సత్తగ్గాహం. **న పజహాతి** న పరిచ్చజతి "అహం గచ్ఛామి, మమ గమన"న్తి గాహసబ్భావతో. తతో ఏవ **అత్తసఞ్ఞం** "అత్థి అత్తా కారకో వేదకో"తి ఏవం పవత్తం విపరీతసఞ్ఞం **న ఉగ్ఘాటేతి** నాపనేతి అప్పటిపక్ఖభావతో, అననుబ్రూహనతో వా. ఏవం భూతస్స చస్స కుతో కమ్మట్ఠానాదిభావోతి ఆహ **''కమ్మట్ఠానం వా సతిపట్ఠానభావనా వా న హోతీ''**తి. **''ఇమస్స పనా''**తిఆది సుక్కపక్ఖో, తస్స వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. తమేవ హి అత్థం వివరితుం **''ఇదఞ్హి''**తిఆది వుత్తం.

తత్థ **కో గచ్ఛతీ**తి సాధనం, కిరియఞ్చ అవినిబ్భుత్తం కత్వా గమనకిరియాయ కత్తుపుచ్ఛా, సా కత్తుభావవిసిట్ఠఅత్తపటిక్ఖేపత్థా ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధిదస్సనతో. **కస్స గమనన్తి** తమేవత్థం పరియాయన్తరేన వదతి సాధనం, కిరియఞ్చ వినిబ్భుత్తం కత్వా గమనకిరియాయ అకత్తుసమ్బన్ధీభావవిభావనతో. పటిక్ఖేపత్థఞ్హి అన్తోనీతం కత్వా ఉభయత్థం కిం-సద్దో పవత్తో. **కిం కారణాతి** పన పటిక్ఖిత్తకత్తుకాయ గమనకిరియాయ అవిపరీతకారణపుచ్ఛా. ఇదఞ్హి గమనం నామ అత్తా మనసా సంయుజ్జతి, మనో ఇన్ద్రియేహి, ఇన్ద్రియాని అత్థేహీతి ఏవమాది మిచ్ఛాకారణవినిముత్తఅనురూపపచ్చయహేతుకో ధమ్మానం పవత్తిఆకారవిసేసో. తేనాహ **''తత్థా''**తిఆది.

న కోచి సత్తో వా పుగ్గలో వా గచ్ఛతి ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధితో, తబ్బినిముత్తస్స చ కస్సచి అభావతో. ఇదాని ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధిం దస్సేతుం **''చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ చిత్తకిరియా చ సా, వాయోధాతుయా విప్ఫారో విప్ఫన్దనఞ్చాతి చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారో, తేన. ఏత్థ చ చిత్తకిరియగ్గహణేన అనిన్ద్రియబద్ధవాయోధాతువిప్ఫారం నివత్తేతి, వాయోధాతువిప్ఫారగ్గహణేన చేతనావచీవిఞ్ఞత్తిభేదం చిత్తకిరియం నివత్తేతి, ఉభయేన పన కాయవిఞ్ఞత్తిం విభావేతి. **''గచ్ఛతీ''**తి వత్వా యథా పవత్తమానే కాయే "గచ్ఛతీ"తి వోహారో హోతి, తం దస్సేతుం **''తస్మా''**తిఆది వుత్తం. **తన్తి** గన్తుకామతావసేన పవత్తచిత్తం. **వాయం జనేతీ**తి వాయోధాతుఅధికం రూపకలాపం ఉప్పాదేతి, అధికతా చేత్థ సామత్థియతో, న పమాణతో. గమనచిత్తసముట్ఠితం సహజాతరూపకాయస్స థమ్భనసన్ధారణచలనానం పచ్చయభూతేన ఆకారవిసేసేన పవత్తమానం వాయోధాతుం సన్ధాయాహ **''వాయో విఞ్ఞత్తిం జనేతీ''**తి. అధిప్పాయసహభావీ హి వికారో విఞ్ఞత్తి. యథావుత్తఅధికభావేనేవ చ వాయోగహణం , న వాయోధాతుయా ఏవ జనకభావతో, అఞ్ఞథా విఞ్ఞత్తియా ఉపాదాయరూపభావో దురుపపాదో సియా. **పురతో అభినీహారో** పురతోభాగేన కాయస్స పవత్తనం, యో "అభిక్కమో"తి వుచ్చతి.

''ఏసేవ నయో''తి అతిదేసేన సఙ్ఖేపతో వత్వా తమత్థం వివరితుం **''తత్రాపి హీ''**తిఆది వుత్తం. **కోటితో పట్ఠాయాతి** హేట్ఠిమకోటితో పట్ఠాయ పాదతలతో పట్ఠాయ. **ఉస్సితభావో**తి ఉబ్బిద్ధభావో.

ఏవం పజానతోతి ఏవం చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారేనేవ గమనాది హోతీతి పజానతో. **తస్స** ఏవం పజాననాయ నిచ్ఛయగమనత్థం **''ఏవం హోతీ''**తి విచారణా **వుచ్చతి** లోకే యథాభూతం అజానన్తేహి మిచ్ఛాభినివేసవసేన, లోకవోహారవసేన వా. **అత్థి పనాతి** అత్తనో ఏవం వీమంసనవసేన పుచ్ఛావచనం. **నత్థీ**తి నిచ్ఛయవసేన సత్తస్స పటిక్ఖేపవచనం. **''యథా పనా''**తిఆది తస్సేవ అత్థస్స ఉపమాయ విభావనం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నావా మాలుతవేగేనాతి యథా అచేతనా నావా వాతవేగేన దేసన్తరం **యాతి, యథా** చ అచేతనో **తేజనం** కణ్డో **జియావేగేన** దేసన్తరం **యాతి, తథా** అచేతనో **కాయో వాతాహతో** యథావుత్తవాయునా నీతో దేసన్తరం **యాతీ**తి ఏవం

ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం. సచే పన కోచి వదేయ్య "యథా నావాతేజనానం పేల్లకస్స పురిసస్స వసేన దేసన్తరగమనం, ఏవం కాయస్సాపీ"తి, హోతు, ఏవం ఇచ్ఛితో వాయమత్థో యథా హి నావాతేజనానం సంహతలక్ఖణస్సేవ పురిసస్స వసేన గమనం, న అసంహతలక్ఖణస్స, ఏవం కాయస్సాపీతి. కా నో హాని, భియ్యోపి ధమ్మమత్తతావ పతిట్ఠం లభతి, న పురిసవాదో. తేనాహ "**యన్తసుత్తవసేనా**"తిఆది.

తత్థ **పయుత్తన్తి** హేట్ఠా వుత్తనయేన గమనాదికిరియావసేన పచ్చయేహి పయోజితం. **ఠాతీతి** తిట్ఠతి. **ఏత్థాతి** ఇమస్మిం లోకే. **వినా హేతుపచ్చయేతి** గన్తుకామతాచిత్తతంసముట్ఠానవాయోధాతుఆదిహేతుపచ్చయేహి వినా. **తిట్ఠేతి** తిట్ఠేయ్య. **వజేతి** వజేయ్య గచ్ఛేయ్య కో నామాతి సమ్బన్ధో. పటిక్ఖేపత్థో చేత్థ **కిం**-సద్దోతి హేతుపచ్చయవిరహేన ఠానగమనపటిక్ఖేపముఖేన సబ్బాయపి ధమ్మప్పవత్తియా పచ్చయాధీనవుత్తితావిభావనేన అత్తసుఞ్ఞతా వియ అనిచ్చదుక్ఖతాపి విభావితాతి దట్ఠబ్బా.

పణిహితోతి యథా యథా పచ్చయేహి పకారేహి నిహితో ఠపితో. **సబ్బసఙ్గాహికవచనన్తి** సబ్బేసమ్పి చతున్నం ఇరియాపథానం ఏకజ్ఝం సఙ్గణ్హనవచనం, పుబ్బే విసుం విసుం ఇరియాపథానం వుత్తత్తా ఇదం సేసం ఏకజ్ఝం గహేత్వా వచనన్తి అత్థో. పురిమనయో వా ఇరియాపథప్పధానో వుత్తోతి తత్థ కాయో అప్పధానో అనునిప్ఫాదీతి ఇధ కాయం పధానం, అపధానఞ్చ ఇరియాపథం అనునిప్ఫాదిం కత్వా దస్సేతుం దుతియనయో వుత్తోతి ఏవమ్పేత్థ ద్విన్నం నయానం విసేసో వేదితబ్బో. **ఠితోతి** పవత్తో.

ఇరియాపథపరిగ్గణ్హనమ్పి ఇరియాపథవతో కాయస్సేవ పరిగ్గణ్హనం తస్స అవత్థావిసేసభావతోతి వుత్తం "**ఇరియాపథపరిగ్గణ్హనేన కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీ**"తి. తేనేవేత్థ రూపక్ఖన్ధవసేనేవ సముదయాదయో ఉద్ధటా. ఏస నయో సేసవారేసుపి. **ఆదినాతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన యథా "తణ్హాసముదయా కమ్మసముదయా ఆహారసముదయా"తి నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతీతి ఇమే చత్తారో ఆకారా సఙ్గయ్హన్తి, ఏవం "అవిజ్జానిరోధా"తి ఆదయోపి పఞ్చ ఆకారా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇరియాపథపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుసమ్పజఞ్ఞపబ్బవణ్ణనా

౩౭౬. చతుసమ్పజఞ్ఞవసేనాతి సమన్తతో పకారేహి, పకట్ఠం వా సవిసేసం జానాతీతి సమ్పజానో, సమ్పజానస్స భావో సమ్పజఞ్ఞం, తథాపవత్తం ఞాణం, హత్థవికారాదిభేదభిన్నత్తా చత్తారి సమ్పజఞ్ఞాని సమాహటాని చతుసమ్పజఞ్ఞం, తస్స వసేన. "**అభిక్కన్తే**"**తిఆదీని సామఞ్ఞఫలే** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪ వాక్యఖన్ధేపి) **వణ్ణితాని,** న పున వణ్ణేతబ్బాని, తస్మా తంతంసంవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనాపి తత్థ విహితనయేనేవ గహేతబ్బా. "అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతీ"తిఆది వచనతో అభిక్కమాదిగతచతుసమ్పజఞ్ఞపరిగ్గణ్హనేన రూపకాయస్సేవేత్థ సముదయధమ్మానుపస్సితాది అధిప్పేతోతి ఆహ "**రూపక్ఖన్ధస్సేవ సముదయో చ వయో చ నీహరితబ్బో**"తి. రూపధమ్మానంయేవ హి పవత్తిఆకారవిసేసా అభిక్కమాదయోతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

చతుసమ్పజఞ్ఞపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిక్కూలమనసికారపబ్బవణ్ణనా

౩౭౭. పటిక్కూలమనసికారవసేనాతి జిగుచ్ఛనీయతాయ పటికూలమేవ పటిక్కూలం, యో పటిక్కూలసభావో పటిక్కూలాకారో, తస్స మనసి కరణవసేన. అన్తరేనాపి హి భావవాచినం సద్దం భావత్థో విఞ్ఞాయతి యథా "పటస్స సుక్క"న్తి. యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౮౨) **వుత్తం,** తస్మా తత్థ, తంసంవణ్ణనాయఞ్చ (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౧౮౨ ఆదయో) వుత్తనయేన "ఇమమేవ కాయ"న్తి ఆదీనమత్థో వేదితబ్బో.

వత్థాదీహి పసిబ్బకాకారేన బన్ధిత్వా కతం ఆవాటనం **పుతోళి.** నానాకారా ఏకస్మిం ఠానే సమ్మిస్సాతి ఏత్తావతా నానావణ్ణానం కేసాదీనఞ్చ ఉపమేయ్యతా. **విభూతకాలోతి** పణ్ణత్తిం సమతిక్కమిత్వా కేసాదీనం అసుభాకారస్స ఉపట్ఠితకాలో. ఇతి-సద్దస్స ఆకారత్థతం దస్సేన్తో "ఏవ"న్తి వత్వా తం ఆకారం సరూపతో దస్సేన్తో **''కేసాదిపరిగ్గణ్హనేనా''**తిఆదిమాహ. కేసాదిసఞ్ఞితానఞ్హి అసుచిభావానం పరమదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛపటిక్కూలాకారస్స సముదయతో అనుపస్సనా ఇధ కాయానుపస్సనాతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

పటిక్కూలమనసికారపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధాతుమనసికారపబ్బవణ్ణనా

౩౭౮. ధాతుమనసికారవసేనాతి పథవీధాతుఆదికా చతస్సో ధాతుయో ఆరబ్భ పవత్తభావనామనసికారవసేన, చతుధాతువవత్థానవసేనాతి అత్థో. ధాతుమనసికారో, ధాతుకమ్మట్ఠానం, చతుధాతువవత్థానన్తి హి అత్థతో ఏకం. **గోఘాతకోతి** జీవికత్థాయ గున్నం ఘాతకో. **అన్తేవాసికోతి** కమ్మకరణవసేన తస్స సమీపవాసీ తం నిస్సాయ జీవనకో . **వినివిజ్ఝిత్వాతి** ఏకస్మిం ఠానే అఞ్ఞమఞ్ఞం వినివిజ్ఝిత్వా. **మహాపథానం వేమజ్ఝట్ఠానసఙ్ఖాతేతి** చతున్నం మహాపథానం ఠాయ ఏవ వినివిజ్ఝనట్ఠానతాయ వేమజ్ఝసఙ్ఖాతే. యస్మా తే చత్తారో మహాపథా చతూహి దిసాహి ఆగన్త్వా తత్థ సమోహితా వియ హోన్తి, తస్మా తం ఠానం చతుమహాపథం, తస్మిం **చతుమహాపథే.** ఠిత-సద్దో "ఠితో వా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౬౩; అ॰ ని॰ ౫.౨౮) ఠానసఙ్ఖాతఇరియాపథసమఙ్గితాయ, ఠా-సద్దస్స వా గతినివత్తిఅత్థతాయ అఞ్ఞత్థ ఠపేత్వా గమనం సేసఇరియాపథసమఙ్గితాయ బోధకో, ఇధ పన యథా తథా రూపకాయస్స పవత్తిఆకారబోధకో అధిప్పేతోతి ఆహ **''చతున్నం ఇరియాపథానం యేన కేనచి ఆకారేన ఠితత్తా యథా ఠిత''**న్తి. తత్థ **ఆకారేనాతి** ఠానాదినా రూపకాయస్స పవత్తిఆకారేన. ఠానాదయో హి ఇరియాపథసఙ్ఖాతాయ కిరియాయ పథో పవత్తిమగ్గోతి "ఇరియాపథో"తి వుచ్చన్తీతి వుత్తో వాయమత్థో. **యథాఠితన్తి** యథాపవత్తం, యథావుత్తం ఠానమేవేత్థ పణిధానన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **''యథా ఠితత్తా చ యథాపణిహిత''**న్తి. **''ఠిత''**న్తి వా కాయస్స ఠానసఙ్ఖాతఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనం, **''పణిహిత''**న్తి తదఞ్ఞఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనం. **''ఠిత''**న్తి వా కాయసఙ్ఖాతానం రూపధమ్మానం తస్మిం తస్మిం ఖణే సకిచ్చవసేన అవట్ఠానపరిదీపనం, **పణిహితన్తి** పచ్చయవసేన తేహి తేహి పచ్చయేహి పకారతో నిహితం పణిహితన్తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **పచ్చవేక్ఖతీతి** పతి పతి అవేక్ఖతి, ఞాణచక్ఖునా వినిబ్భుజిత్వా విసుం విసుం పస్సతి.

ఇదాని వుత్తమేవత్థం భావత్థవిభావనవసేన దస్సేతుం **''యథా గోఘాతకస్సా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **పోసేన్తస్సాతి** మంసూపచయపరిబ్రూహనాయ కుణ్డకభత్తకప్పాసట్ఠిఆదీహి సంవడ్ఢేన్తస్స. **వధితం మతన్తి** హింసితం హుత్వా మతం. **మతన్తి**

చ మతమత్తం. తేనేవాహ ‘‘**తావదేవా**’’తి. **గావీతి సఞ్ఞా న అన్తరధాయతీ**తి యాని అఙ్గపచ్చఙ్గాని యథాసన్నివిట్ఠాని ఉపాదాయ గావీసమఞ్ఞా మతమత్తాయపి గావియా తేసం తంసన్నివేసస్స అవినట్ఠత్తా. విలీయన్తి భిజ్జన్తి విభుజ్జన్తీతి **బీలా,** భాగా వ-కారస్స బ-కారం, ఇకారస్స చ ఈకారం కత్వా. **బీలసోతి** బీలం బీలం కత్వా. **విభజిత్వా**తి అట్ఠిసఙ్ఘాతతో మంసం వివేచేత్వా, తతో వా వివేచితం మంసం భాగసో కత్వా. తేనేవాహ ‘‘**మంససఞ్ఞా పవత్తతీ**’’తి. **పబ్బజితస్సాపి** అపరిగ్గహితకమ్మట్ఠానస్స. **ఘనవినిబ్భోగ**న్తి సన్తతిసమూహకిచ్చఘనానం వినిబ్భుజ్జనం వివేచనం. **ధాతుసో పచ్చవేక్ఖతో**తి ఘనవినిబ్భోగకరణేన ధాతుం ధాతుం పథవీఆదిధాతుం విసుం విసుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స. **సత్తసఞ్ఞా**తి అత్తానుదిట్ఠివసేన పవత్తా సత్తసఞ్ఞాతి వదన్తి, వోహారవసేన పవత్తసత్తసఞ్ఞాయపి తదా అన్తరధానం యుత్తమేవ యాథావతో ఘనవినిబ్భోగస్స సమ్పాదనతో. ఏవఞ్హి సతి యథావుత్తఓపమ్మత్థేన ఉపమేయ్యత్థో అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి. తేనేవాహ ‘‘**ధాతువసేనేవ చిత్తం సన్తిట్ఠతీ**’’తి. **దక్ఖో**తి ఛేకో తంతంసమఞ్ఞాయ కుసలో ‘‘యథాజాతే సూనస్మిం నఙ్గుట్ఠఖురవిసాణాదివన్తే అట్ఠిమంసాదిఅవయవసముదాయే అవిభత్తే గావీసమఞ్ఞా, న విభత్తే. విభత్తే పన అట్ఠిమంసాదిఅవయవసమఞ్ఞా’’తి జాననతో. **చతుమహాపథో వియ చతుఇరియాపథో**తి గావియా ఠితచతుమహాపథో వియ కాయస్స పవత్తిమగ్గభూతో చతుబ్బిధో ఇరియాపథో యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౭) **విత్థారితా,** తస్మా తత్థ, తంసంవణ్ణనాయఞ్చ (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౩౦౬) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. సేసం వుత్తనయమేవ.

ధాతుమనసికారపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నవసివథికపబ్బవణ్ణనా

౩౭౮. సివథికాయ అపవిద్ధఉద్ధుమాతకాదిపటిసంయుత్తానం ఓధిసో పవత్తానం కథానం, తదభిధేయ్యానఞ్చ ఉద్ధుమాతకాదిఅసుభభాగానం సివథికపబ్బానీతి సఙ్గీతికారేహి గహితసమఞ్ఞా . తేనాహ ‘‘**సివథికపబ్బేహి విభజితు**’’న్తి. మరిత్వా ఏకాహాతిక్కన్తం **ఏకాహమతం. ఉద్ధం జీవితపరియాదానా**తి జీవితక్ఖయతో ఉపరి మరణతో పరం. **సముగ్గతేనా**తి సముట్ఠితేన. **ఉద్ధుమాతత్తా**తి ఉద్ధం ఉద్ధం ధుమాతత్తా సూనత్తా. సేతరత్తేహి విపరిభిన్నం విమిస్సితం నీలం **వినీలం,** పురిమవణ్ణవిపరిణామభూతం వా నీలం **వినీలం. వినీలమేవ వినీలక**న్తి క-కారేన పదవడ్ఢనం అనత్థన్తరతో యథా ‘‘పీతకం లోహితక’’న్తి (ధ॰ స॰ ౬౧౬). **పటిక్కూలత్తా**తి జిగుచ్ఛనీయత్తా. **కుచ్ఛితం వినీలన్తి వినీలక**న్తి కుచ్ఛనత్థో వా అయం క-కారోతి దస్సేతుం వుత్తం యథా ‘‘పాపకో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ’’తి. (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౬; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; మహావ॰ ౨౮౫) **పరిభిన్నట్ఠానేహి** కాకకఙ్కాదీహి. **విస్సన్దమానపుబ్బ**న్తి విస్సవన్తపుబ్బం, తహం తహం పగ్ఘరన్తపుబ్బన్తి అత్థో. **తథాభావ**న్తి విస్సన్దమానపుబ్బభావం.

సో భిక్ఖూతి యో ‘‘పస్సేయ్య సరీరం సివథికాయ ఛడ్డిత’’న్తి వుత్తో, సో భిక్ఖు. **ఉపసంహరతి** సదిసతం. ‘‘**అయమ్పి ఖో**’’తిఆది ఉపసంహరణాకారదస్సనం. **ఆయూ**తి రూపజీవితిన్ద్రియం, అరూపజీవితిన్ద్రియం పనేత్థ విఞ్ఞాణగతికమేవ. **ఉస్మా**తి కమ్మజతేజో. **ఏవం పూతికసభావోయేవా**తి ఏవం అతివియ దుగ్గన్ధజేగుచ్ఛపటిక్కూలపూతికసభావో ఏవ, న ఆయుఆదీనం అవిగమే వియ మత్తసోతి అధిప్పాయో. ఏదిసో భవిస్సతీతి **ఏవంభావీ**తి ఆహ ‘‘**ఏవం ఉద్ధుమాతాదిభేదో భవిస్సతీ**’’తి.

లుఞ్చిత్వా లుఞ్చిత్వాతి ఉప్పాటేత్వా ఉప్పాటేత్వా. **సావసేసమంసలోహితయుత్త**న్తి సబ్బసో అఖాదితత్తా తహం తహం సేసేన అప్పావసేసేన మంసలోహితేన యుత్తం. ‘‘అఞ్ఞేన హత్థట్ఠిక’’న్తి అవిసేసేన హత్థట్ఠికానం విప్పకిణ్ణతా జోతితాతి

అనవసేసతో తేసం విప్పకిణ్ణతం దస్సేన్తో "**చతుసట్ఠిభేదమ్పీ**"తిఆదిమాహ .

తేరోవస్సికానీతి తిరోవస్సం గతాని, తాని పన సంవచ్ఛరం వీతివత్తాని హోన్తీతి ఆహ "**అతిక్కన్తసంవచ్ఛరానీ**"తి. పురాణతాయ ఘనభావవిగమేన విచుణ్ణతా ఇధ పూతిభావోతి సో యథా హోతి, తం దస్సేన్తో "**అబ్భోకాసే**"తిఆదిమాహ. **తేరోవస్సికానేవా**తి సంవచ్ఛరమత్తాతిక్కన్తాని ఏవ. ఖజ్జమానతాదివసేన దుతియసివథికపబ్బాదీనం వవత్థాపితత్తా వుత్తం "**ఖజ్జమానతాదీనం వసేన యోజనా కాతబ్బా**"తి.

నవసివథికపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇమానేవ ద్వేతి అవధారణేన అప్పనాకమ్మట్ఠానం తత్థ నియమేతి అఞ్ఞపబ్బేసు తదభావతో. యతో హి ఏవ-కారో, తతో అఞ్ఞత్థ నియమేతి, తేన పబ్బద్వయస్స విపస్సనాకమ్మట్ఠానతాపి అప్పటిసిద్ధా దట్ఠబ్బా అనిచ్చతాదిదస్సనతో. సఙ్ఖారేసు ఆదీనవవిభావనాని సివథికపబ్బానీతి ఆహ "**సివథికానం ఆదీనవానుపస్సనావసేన వుత్తత్తా**"తి. ఇరియాపథపబ్బాదీనం అప్పనావహతా పాకటా ఏవాతి "**సేసాని ద్వాదసపీ**"తి వుత్తం. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కాయానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనానుపస్సనావణ్ణనా

౩౮౦. సుఖం వేదనన్తి ఏత్థ సుఖయతీతి **సుఖా.** సమ్పయుత్తధమ్మే, కాయఞ్చ లద్ధస్సాదే కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి వా కాయికం, చేతసికఞ్చాబాధన్తి **సుఖా.** "సుకరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి **సుఖా**"తి అపరే. వేదయతి ఆరమ్మణరసం అనుభవతీతి **వేదనా. వేదయమానో**తి అనుభవమానో. "**కామ**"న్తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం ఇరియాపథపబ్బే వుత్తనయమేవ. సమ్పజానస్స వేదియనం **సమ్పజానవేదియనం.**

వత్థుఆరమ్మణాతి రూపాదిఆరమ్మణా. రూపాదిఆరమ్మణఞ్హేత్థ వేదనాయ పవత్తిట్ఠానతాయ "వత్థూ"తి అధిప్పేతం . **అస్సా**తి భవేయ్య. ధమ్మవినిముత్తస్స కత్తు అభావతో ధమ్మస్సేవ కత్తుభావం దస్సేన్తో "**వేదనావ వేదయతీ**"తి ఆహ. "**వోహారమత్తం హోతీ**"తి ఏతేన "సుఖం వేదనం వేదయమానో సుఖం వేదనం వేదయామీ"తి ఇదం వోహారమత్తన్తి దస్సేతి.

నిత్థునన్తోతి బలవతో వేదనావేగస్స నిరోధనే ఆదీనవం దిస్వా తస్స అవసరదానవసేన నిత్థునన్తో . వేగసన్ధారణే హి అతిమహన్తం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతీతి అఞ్ఞమ్పి వికారం ఉప్పాదేయ్య, తేన థేరో **అపరాపరం పరివత్తతి. వీరియసమథం యోజేత్వా**తి అధివాసనవీరియస్స అధిమత్తత్తా తస్స హాపనవసేన సమాధినా సమరసతాపాదనేన వీరియసమథం యోజేత్వా. **సహ పటిసమ్భిదాహీ**తి లోకుత్తరపటిసమ్భిదాహి సహ. అరియమగ్గక్ఖణే హి పటిసమ్భిదానం అసమ్మోహవసేన అధిగమో, అత్థపటిసమ్భిదాయ పన ఆరమ్మణకరణవసేనపి. లోకియానమ్పి వా సతి ఉప్పత్తికాలే తత్థ సమత్థతం సన్ధాయాహ "**సహ పటిసమ్భిదాహీ**"తి. **సమసీసీ**తి వారసమసీసీ హుత్వా, పచ్చవేక్ఖణవారస్స అనన్తరవారే పరినిబ్బాయీతి అత్థో.

యథా చ సుఖం, ఏవం దుక్ఖన్తి యథా "సుఖం కో వేదయతీ"తిఆదినా సమ్పజానవేదియనం సన్ధాయ వుత్తం, ఏవం దుక్ఖమ్పి. తత్థ దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా,** సమ్పయుత్తధమ్మే, కాయఞ్చ పీళేతి విబాధతీతి అత్థో. దుట్ఠుం వా ఖాదతి, ఖనతి కాయికం, చేతసికఞ్చ సాతన్తి **దుక్ఖా.** "దుక్కరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి **దుక్ఖా**''తి అపరే. **అరూపకమ్మట్ఠానన్తి** అరూపపరిగ్గహం, అరూపధమ్మముఖేన విపస్సనాభినివేసనన్తి అత్థో. **న పాకటం హోతి** ఫస్సస్స, చిత్తస్స చ అవిభూతాకారత్తా. తేనాహ **''అన్ధకారం వియ ఖాయతీ''**తి. **''న పాకటం హోతీ''**తి చ ఇదం తాదిసే పుగ్గలే సన్ధాయ వుత్తం, తేసం ఆదితో వేదనావ విభూతతరా హుత్వా ఉపట్ఠాతి. ఏవఞ్హి యం వుత్తం **సక్కపఞ్హవణ్ణనా** దీసు "ఫస్సో పాకటో హోతి, విఞ్ఞాణం పాకటం హోతీ"తి, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౧౮) తం అవిరోధితం హోతి. వేదనావసేన కథియమానం కమ్మట్ఠానం పాకటం హోతీతి యోజనా. **''వేదనానం ఉప్పత్తిపాకటతాయా''**తి చ ఇదం సుఖదుక్ఖవేదనానం వసేన వుత్తం. తాసఞ్హి పవత్తి ఓళారికా, న ఇతరాయ. తదుభయగ్గహణముఖేన వా గహేతబ్బత్తా ఇతరాయపి పవత్తి విఞ్ఞూనం పాకటా ఏవాతి "వేదనాన"న్తి అవిసేసగ్గహణం దట్ఠబ్బం. **సక్కపఞ్హే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో,** తస్మా తత్థ వత్తబ్బో అత్థవిసేసో తత్థ లీనత్థప్పకాసనియం వుత్తనయేనేవ గహేతబ్బో.

పుబ్బే "వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదయతీ"తి వేదనాయ ఆరమ్మణాధీనవుత్తితాయ చ అనత్తతాయ చ పజాననం వుత్తం, ఇదాని తస్సా అనిచ్చతాదిపజాననం దస్సేన్తో **''అయం అపరోపి పజాననపరియాయో''**తి ఆహ. యథా ఏకస్మిం ఖణే చిత్తద్వయస్స అసమ్భవో ఏకజ్ఝం అనేకన్తపచ్చయాభావతో, ఏవం వేదనాద్వయస్స విసిట్ఠారమ్మణవుత్తితో చాతి ఆహ **''సుఖవేదనాక్ఖణే దుక్ఖాయ వేదనాయ అభావతో''**తి. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం తదా ఉపేక్ఖావేదనాయపి అభావతో, తేన సుఖవేదనాక్ఖణే భూతపుబ్బానం ఇతరవేదనానం హుత్వాఅభావపజాననేన సుఖవేదనాయపి హుత్వా అభావో ఞాతో ఏవ హోతీతి తస్సా పాకటభావమేవ దస్సేన్తో **''ఇమిస్సా చ సుఖాయ వేదనాయ ఇతో పఠమం అభావతో''**తి ఆహ, ఏతేనేవ చ తాసమ్పి వేదనానం పాకటభావో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ **''వేదనా నామ అనిచ్చా అధువా విపరిణామధమ్మా''**తి. **అనిచ్చ**గ్గహణేన హి వేదనానం విద్ధంసనభావో దస్సితో విద్ధస్తే అనిచ్చతాయ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా. **అధువ**గ్గహణేన పాకటభావో తస్స అసదాభావితాదిభావనతో. **విపరిణామ**గ్గహణేన దుక్ఖభావో తస్స అఞ్ఞథత్తదీపనతో, తేన సుఖాపి వేదనా దుక్ఖా, పగేవ ఇతరాతి తిస్సన్నమ్పి వేదనానం దుక్ఖతా దస్సితా హోతి. ఇతి "యదనిచ్చం దుక్ఖం, తం ఏకన్తతో అనత్తా"తి తీసుపి వేదనాసు లక్ఖణత్తయపజాననా జోతితాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ **''ఇతిహ తత్థ సమ్పజానో హోతీ''**తి.

ఇదాని తమత్థం సుత్తేన (మ॰ ని॰ ౨.౨౦౫) సాధేతుం **''వుత్తమ్పి చేత''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **నేవ తస్మిం సమయే దుక్ఖం వేదనం వేదేతీతి** తస్మిం సుఖవేదనాసమఙ్గిసమయే నేవ దుక్ఖం వేదనం వేదేతి నిరుద్ధత్తా, అనుప్పన్నత్తా చ యథాక్కమం అతీతానాగతానం. పచ్చుప్పన్నాయ పన అసమ్భవో వుత్తో ఏవ. సకిచ్చక్ఖణమత్తావట్ఠానతో **అనిచ్చా.** సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతత్తా **సఙ్ఖతా.** వత్థారమ్మణాదిపచ్చయం పటిచ్చ ఉప్పన్నత్తా **పటిచ్చసముప్పన్నా.** ఖయవయపలుజ్జననిరుజ్ఝనపకతితాయ **ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మా నిరోధధమ్మాతి** దట్ఠబ్బా.

కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో **ఆమిసం** నామ, పఞ్చ కామగుణా, ఆరమ్మణకరణవసేన సహ ఆమిసేహీతి **సామిసం.** తేనాహ **''పఞ్చకామగుణామిసనిస్సితా''**తి.

ఇతో పరన్తి "అత్థి వేదనా"తి ఏవమాది పాళిం సన్ధాయాహ **''కాయానుపస్సనాయం వుత్తనయమేవా''**తి.

వేదనానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చిత్తానుపస్సనావణ్ణనా

౩౮౧. సమ్పయోగవసేన పవత్తమానేన సహ రాగేనాతి **సరాగం.** తేనాహ ''**లోభసహగత**''న్తి. **వీతరాగ**న్తి ఏత్థ కామం సరాగపదపటియోగినా వీతరాగపదేన భవితబ్బం, సమ్మసనచారస్స పన అధిప్పేతత్తా తేభూమకస్సేవ గహణన్తి ''**లోకియకుసలాబ్యాకత**''న్తి వత్వా ''**ఇదం పనా**''తిఆదినా తమేవ అధిప్పాయం వివరతి. **సేసాని** ద్వే దోసమూలాని, ద్వే మోహమూలానీతి **చత్తారి అకుసలచిత్తాని.** తేసఞ్హి రాగేన సమ్పయోగాభావతో నత్థేవ సరాగతా, తంనిమిత్తకతాయ పన సియా తంసహితకాలే నోతి నత్థేవ వీతరాగతాపీతి దుక్ఖవినిముత్తతా ఏవేత్థ లబ్భతీతి ఆహ ''**నేవ పురిమపదం న పచ్ఛిమపదం భజన్తీ**''తి. యది ఏవం పదేసికం పజాననం ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, దుకన్తరపరియాపన్నత్తా తేసం. యే పన "పటిపక్ఖభావే అగయ్హమానే సమ్పయోగాభావో ఏవేత్థ పమాణం ఏకచ్చఅబ్యాకతానం వియా"తి ఇచ్ఛన్తి, తేసం మతేన సేసాకుసలచిత్తానమ్పి దుతియపదసఙ్గహో వేదితబ్బో . దుతియదుకేపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. అకుసలమూలేసు సహ మోహేనేవ వత్తతీతి సమోహన్తి ఆహ ''**విచికిచ్ఛాసహగతఞ్చేవ ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చా**''తి. యస్మా చేత్థ "సహేవ మోహేనాతి సమోహ"న్తి పురిమపదావధారణమ్పి లబ్భతియేవ, తస్మా వుత్తం ''**యస్మా పనా**''తిఆది. యథా పన అతిమూళ్హతాయ పాటిపుగ్గలికనయేన సవిసేసమోహవన్తతాయ "మోమూహచిత్త"న్తి వత్తబ్బతో విచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చసహగతద్వయం విసేసతో "సమోహ"న్తి వుచ్చతి, న తథా సేసాకుసలచిత్తానీతి ''**వట్టన్తియేవా**''తి సాసఙ్కం వదతి. సమ్పయోగవసేన థినమిద్ధేన అనుపతితం అనుగతన్తి **థినమిద్ధానుపతితం,** పఞ్చవిధంససఙ్ఖారికాకుసలచిత్తం సఙ్కుచితచిత్తం, **సఙ్కుచితచిత్తం నామ** ఆరమ్మణే సఙ్కోచనవసేన పవత్తనతో. పచ్చయవిసేసవసేన థామజాతేన ఉద్ధచ్చేన సహగతం సంసట్ఠన్తి **ఉద్ధచ్చసహగతం,** అఞ్ఞథా సబ్బమ్పి అకుసలచిత్తం ఉద్ధచ్చసహగతమేవాతి. **పసటచిత్తం** నామ ఆరమ్మణే సవిసేసం విక్ఖేపవసేన విసటభావేన పవత్తనతో.

కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థతాయ విపులఫలతాయ చ దీఘసన్తానతాయ చ మహన్తభావం గతం, మహన్తేహి వా ఉళారచ్ఛన్దాదీహి గతం పటిపన్నన్తి **మహగ్గతం,** తం పన రూపారూపభూమిగతం తతో మహన్తస్స లోకే అభావతో. తేనాహ ''**రూపారూపావచర**''న్తి. తస్స చేత్థ పటియోగీ పరిత్తం ఏవాతి ఆహ ''**అమహగ్గతన్తి కామావచర**''న్తి. అత్తానం ఉత్తరితుం సమత్థేహి సహ ఉత్తరేహీతి **సఉత్తరం.** తప్పటిపక్ఖేన **అనుత్తరం.** తదుభయం ఉపాదాయుపాదాయ వేదితబ్బన్తి ఆహ ''**సఉత్తరన్తి కామావచరన్తి**ఆది. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనసమత్థేన సమాధినా సమ్మదేవ ఆహితం **సమాహితం.** తేనాహ ''**యస్సా**''తిఆది. **యస్సాతి** యస్స చిత్తస్స. యథావుత్తేన సమాధినా న సమాహితన్తి **అసమాహితం.** తేనాహ ''**ఉభయసమాధిరహిత**''న్తి. తదఙ్గవిముత్తియా **విముత్తం,** కామావచరకుసలచిత్తం, విక్ఖమ్భనవిముత్తియా **విముత్తం,** మహగ్గతచిత్తన్తి తదుభయం సన్ధాయాహ ''**తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తీహి విముత్త**''న్తి. యత్థ తదుభయవిముత్తి నత్థి, తం ఉభయవిముత్తిరహితన్తి గయ్హమానే లోకుత్తరచిత్తేపి సియాసఙ్కాతి తం నివత్తనత్థం ''**సముచ్ఛేద...పే.... ఓకాసోవ నత్థీ**''తి ఆహ. ఓకాసభావో చ సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా వేదితబ్బో. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవ.

చిత్తానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మానుపస్సనా

నీవరణపబ్బవణ్ణనా

౩౮౨. పహాతబ్బాదిధమ్మవిభాగదస్సనవసేన పఞ్చధా ధమ్మానుపస్సనా నిద్దిట్ఠాతి అయమత్థో పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతీతి తమత్థం ఉల్లిఙ్గేన్తో ''**పఞ్చవిధేన ధమ్మానుపస్సనం కథేతు**''న్తి ఆహ. యది ఏవం కస్మా నీవరణాదివసేనేవ నిద్దిట్ఠన్తి? వినేయ్యజ్ఝాసయతో. యేసఞ్హి వేనేయ్యానం పహాతబ్బధమ్మేసు పఠమం నీవరణాని విభాగేన వత్తబ్బాని, తేసం వసేనేత్థ భగవతా పఠమం నీవరణేసు ధమ్మానుపస్సనా కథితా. తథా హి కాయానుపస్సనాపి సమథపుబ్బఙ్గమా దేసితా, తతో పరిఞ్ఞేయ్యేసు ఖన్ధేసు, ఆయతనేసు చ భావేతబ్బేసు బోజ్ఝఙ్గేసు, పరిఞ్ఞేయ్యాదివిభాగేసు సచ్చేసు చ ఉత్తరా దేసనా, తస్మా చేత్థ సమథభావనాపి యావదేవ విపస్సనత్థా ఇచ్ఛితా. విపస్సనాపధానా, విపస్సనాబహులా చ సతిపట్ఠానదేసనాతి తస్సా విపస్సనాభినివేసవిభాగేన దేసితభావం విభావేన్తో ''**అపిచా**''తిఆదిమాహ. తత్థ ఖన్ధాయతనదుక్ఖసచ్చవసేన మిస్సకపరిగ్గహకథనం దట్ఠబ్బం. **సఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధపరిగ్గహమ్పీతి పి**-సద్దేన సకలపఞ్చుపాదానక్ఖన్ధపరిగ్గహం సమ్పిణ్డేతి ఇతరేసం తదన్తోగధత్తా.

"కణ్హసుక్కధమ్మానం యుగనన్ధతా నత్థీ"తి పజాననకాలే అభావా ''**అభిణ్హసముదాచారవసేనా**''తి వుత్తం. **సంవిజ్జమానన్తి** అత్తనో సన్తానే ఉపలబ్భమానం. **యథాతి** యేనాకారేన, సో పన ''**కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదో హోతీ**''తి వుత్తత్తా కామచ్ఛన్దస్స కారణాకారోవ, అత్థతో కారణమేవాతి ఆహ ''**యేన కారణేనా**''తి. **చ**-సద్దో వక్ఖమానత్థసముచ్చయత్థో.

తత్థాతి "యథా చా"తిఆదినా వుత్తపదే. **సుభమ్పీతి** కామచ్ఛన్దోపి. సో హి అత్తనో గహణాకారేన ''**సుభ**''న్తి వుత్తో, తేనాకారేన పవత్తనకస్స అఞ్ఞస్స కామచ్ఛన్దస్స నిమిత్తత్తా ''**నిమిత్త**''న్తి చ. ఇట్ఠం, ఇట్ఠాకారేన వా గయ్హమానం రూపాది **సుభారమ్మణం.** ఆకఙ్ఖితస్స హితసుఖస్స పత్తియా అనుపాయభూతో మనసికారో **అనుపాయమనసికారో. తన్తి** అయోనిసోమనసికారం . **తత్థాతి** తస్మిం సభాగహేతుభూతే, ఆరమ్మణభూతే చ దువిధే సుభనిమిత్తే. **ఆహారోతి** పచ్చయో అత్తనో ఫలం ఆహరతీతి కత్వా.

అసుభన్తి అసుభజ్ఝానం ఉత్తరపదలోపేన, తం పన దససు అవిఞ్ఞాణకఅసుభేసు చ కేసాదీసు సవిఞ్ఞాణకఅసుభేసు చ పవత్తం దట్ఠబ్బం. కేసాదీసు హి సఞ్ఞా "అసుభసఞ్ఞా"తి **గిరిమానన్దసుత్తే** (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౦) వుత్తా. ఏత్థ చ చతుబ్బిధస్స అయోనిసోమనసికారస్స, యోనిసోమనసికారస్స చ గహణం నిరవసేసదస్సనత్థం కతన్తి దట్ఠబ్బం, తేసు పన అసుభేసు "సుభ"న్తి, "అసుభ"న్తి చ మనసికారో ఇధాధిప్పేతో, తదనుకూలత్తా పన ఇతరే పీతి.

ఏకాదససు అసుభేసు పటిక్కూలాకారస్స ఉగ్గణ్హనం, యథా వా తత్థ ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, తథా పటిపత్తి **అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. ఉపచారప్పనావహాయ అసుభభావనాయ అనుయుఞ్జనా **అసుభభావనానుయోగో**. "భోజనే మత్తఞ్ఞునో మితాహారస్స థినమిద్ధాభిభవాభావా ఓతారం అలభమానో కామచ్ఛన్దో పహీయతీ"తి వదన్తి, అయమేవ చ అత్థో నిద్దేసేపి వుచ్చతి. యో పన భోజనస్స పటిక్కూలతం, తబ్బిపరిణామస్స తదాధారస్స తస్స చ ఉపనిస్సయభూతస్స అతివియ జేగుచ్ఛతం, కాయస్స చ ఆహారట్ఠితికత్తం సమ్మదేవ జానాతి, సో సబ్బసో భోజనే పమాణస్స జాననేన **భోజనేమత్తఞ్ఞూ** నామ. తాదిసస్స హి కామచ్ఛన్దో పహీయతేవ.

అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరో దన్తట్ఠిదస్సావీ. **పహీనస్సాతి** విక్ఖమ్భనవసేన పహీనస్స. ఇతో పరేసుపి ఏవరూపేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో. అభిధమ్మపరియాయేన (ధ॰ స॰ ౧౧౬౫, ౧౨౩౬) సబ్బోపి లోభో కామచ్ఛన్దనీవరణన్తి ఆహ "**అరహత్తమగ్గేనా**"తి.

పటిఘమ్పి పురిముప్పన్నం **పటిఘనిమిత్తం** పరతో ఉప్పజ్జనకస్స పటిఘస్స కారణన్తి కత్వా.

మేజ్జతి సినియ్హతీతి **మిత్తో,** హితేసీ పుగ్గలో, తస్మిం మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసాతి మేత్తా, హితేసితా, తస్సా **మేత్తాయ. అప్పనాపి ఉపచారోపి వట్టతి** సాధారణవచనభావతో. "**చేతోవిముత్తీ**"తి వుత్తే **అప్పనావ** వట్టతి అప్పనం అప్పత్తాయ పటిపక్ఖతో సుట్ఠు ముచ్చనస్స అభావతో. **త**న్తి యోనిసోమనసికారం. **తత్థా**తి మేత్తాయ. **బహులం పవత్తయతో**తి బహులీకారవతో.

సత్తేసు మేత్తాయనస్స హితూపసంహారస్స ఉప్పాదనం పవత్తనం **మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో,** పఠముప్పన్నో మేత్తామనసికారో పరతో ఉప్పజ్జనకస్స కారణభావతో మేత్తామనసికారోవ **మేత్తానిమిత్తం.** కమ్మమేవ సకం ఏతేసన్తి **కమ్మస్సకా,** సత్తా, తబ్భావో **కమ్మస్సకతా,** కమ్మదాయాదతా. దోసమేత్తాసు యాథావతో ఆదీనవానిసంసానం పటిసఙ్ఖానం వీమంసా ఇధ **పటిసఙ్ఖానం.** మేత్తావిహారికల్యాణమిత్తవన్తతా ఇధ **కల్యాణమిత్తతా. ఓదిస్సకఅనోదిస్సకదిసాఫరణానన్తి** (ఓధిసకఅనోధిసకదిసాఫరణానం మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧౨) అత్తఅతిపియసహాయమజ్ఝత్తవేరివసేన ఓదిస్సకతా, సీమాసమ్భేదే కతే అనోదిస్సకతా. ఏకాదిదిసాఫరణవసేన దిసాఫరణతా మేత్తాయ ఉగ్గహణే వేదితబ్బా. విహారరచ్ఛాగామాదివసేన వా ఓదిస్సకదిసాఫరణం. విహారాదిఉద్దేసరహితం పురత్థిమాదిదిసావసేన అనోదిస్సకదిసాఫరణన్తి ఏవం ద్విధా ఉగ్గహణం సన్ధాయ "**ఓదిస్సకఅనోదిస్సకదిసాఫరణాన**"న్తి వుత్తం. **ఉగ్గహో**తి చ యావ ఉపచారా దట్ఠబ్బో. ఉగ్గహితాయ ఆసేవనా **భావనా.** తత్థ సబ్బే సత్తా, పాణా, భూతా, పుగ్గలా, అత్తభావపరియాపన్నాతి ఏతేసం వసేన పఞ్చవిధా, ఏకేకస్మిం అవేరా హోన్తు , అబ్యాపజ్ఝా, అనీఘా, సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూతి చతుధా పవత్తితో వీసతివిధా అనోదిస్సకఫరణా మేత్తా. సబ్బా ఇత్థియో, పురిసా, అరియా, అనరియా, దేవా, మనుస్సా, వినిపాతికాతి సత్తోధికరణవసేన పవత్తా సత్తవిధా, అట్ఠవీసతి విధా వా, దసహి దిసాహి దిసోధికరణవసేన పవత్తా దసవిధా, ఏకేకాయ వా దిసాయ సత్తాదిఇత్థాదిఅవేరాదిభేదేన అసీతాధికచతుసతప్పభేదా చ ఓధిసో ఫరణా వేదితబ్బా.

యేన అయోనిసోమనసికారేన అరతిఆదికాని ఉప్పజ్జన్తి, సో అరతిఆదీసు అయోనిసోమనసికారో. తేన నిప్ఫాదేతబ్బే హి ఇదం భుమ్మం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. ఉక్కణ్ఠితా పన్తసేనాసనేసు, అధికుసలధమ్మేసు చ ఉప్పజ్జనభావరిఞ్చనా. **కాయవినమనా**తి కరజకాయస్స విరూపేనాకారేన నమనా. **లీనాకారో**తి సఙ్కోచాపత్తి.

కుసలధమ్మపటిపత్తియా పట్ఠపనసభావతాయ, తప్పటిపక్ఖానం వినోసనసభావతాయ చ **ఆరమ్భధాతు**ఆదితో పవత్తవీరియన్తి ఆహ "**పఠమారమ్భవీరియ**"న్తి. యస్మా పఠమారమ్భమత్తస్స కోసజ్జవిధమనం, థామగమనఞ్చ నత్థి, తస్మా వుత్తం "**కోసజ్జతో నిక్ఖన్తతాయ తతో బలవతర**"న్తి . యస్మా పన అపరాపరుప్పత్తియా లద్ధాసేవనం ఉపరూపరి విసేసం ఆవహన్తం అతివియ థామగతమేవ హోతి, తస్మా వుత్తం "**పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతర**"న్తి.

అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహోతి అతిభోజనే థినమిద్ధస్స నిమిత్తగ్గాహో, ఏత్తకే భుత్తే తం భోజనం థినమిద్ధస్స కారణం హోతి, ఏత్తకే న హోతీతి థినమిద్ధస్స కారణాకారణగాహో హోతీతి అత్థో. బ్యతిరేకవసేన చేతం వుత్తం, తస్మా "ఏత్తకే భుత్తే తం భోజనం థినమిద్ధస్స కారణం న హోతీ"తి భోజనే మత్తఞ్ఞుతా చ అత్థతో దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ "**చతుపఞ్చ...పే.... న హోతీ**"తి. **దివా సూరియాలోకన్తి** దివా గహితనిమిత్తం సూరియాలోకం రత్తియం **మనసి కరోన్తస్సాపీతి** ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ధుతఙ్గానం వీరియనిస్సితత్తా వుత్తం "**ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపీ**"తి.

కుక్కుచ్చమ్పి కతాకతానుసోచనవసేన పవత్తమానం చేతసో అవూపసమావహతాయ ఉద్ధచ్చేన సమానలక్ఖణమేవాతి "**అవూపసమో నామ అవూపసన్తాకారో, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవేతం అత్థతో**"తి వుత్తం.

బహుస్సుతస్స గన్థతో, అత్థతో చ సుత్తాదీని విచారేన్తస్స తబ్బహులవిహారినో అత్థవేదాదిపటిలాభసబ్భావతో విక్ఖేపో న హోతీతి, యథావిధిపటిపత్తియా, యథానురూపపతికారప్పవత్తియా చ కతాకతానుసోచనఞ్చ న హోతీతి "**బాహుసచ్చేనపి...పే.... ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతీ**"తి ఆహ. యదగ్గేన బాహుసచ్చేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, తదగ్గేన పరిపుచ్ఛకతావినయపకతఞ్ఞుతాహిపి తం పహీయతీతి దట్ఠబ్బం. వుద్ధసేవితా చ వుద్ధసీలితం ఆవహతీతి చేతోవూపసమకరత్తా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చప్పహానకారీ వుత్తా. వుద్ధత్తం పన అనపేక్ఖిత్వా కుక్కుచ్చవినోదకా వినయధరా కల్యాణమిత్తా వుత్తాతి దట్ఠబ్బా. విక్ఖేపో చ పబ్బజితానం యేభుయ్యేన కుక్కుచ్చహేతుకో హోతీతి "కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సా"తిఆదినా వినయనయేనేవ పరిపుచ్ఛకతాదయో నిద్దిట్ఠా. **పహీనే ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చేతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. **కుక్కుచ్చస్స** దోమనస్ససహగతత్తా **అనాగామిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో** వుత్తో.

తిట్ఠతి పవత్తతి ఏత్థాతి **ఠానీయా** విచికిచ్ఛాయ ఠానీయా **విచికిచ్ఛాఠానీయా,** విచికిచ్ఛాయ కారణభూతా ధమ్మా, తిట్ఠతీతి వా **ఠానీయా,** విచికిచ్ఛా ఠానీయా ఏతిస్సాతి **విచికిచ్ఛాఠానీయా,** అత్థతో విచికిచ్ఛా ఏవ. సా హి పురిముప్పన్నా పరతో ఉప్పజ్జనకవిచికిచ్ఛాయ సభాగహేతుతాయ అసాధారణం కారణం.

కుసలాకుసలాతి కోసల్లసమ్భూతట్ఠేన కుసలా, తప్పటిపక్ఖతో అకుసలా. యే అకుసలా, తే **సావజ్జా, అసేవితబ్బా, హీనా** చ. యే కుసలా, తే **అనవజ్జా, సేవితబ్బా, పణీతా** చ. కుసలా వా హీనేహి ఛన్దాదీహి ఆరద్ధా **హీనా,** పణీతేహి **పణీతా. కణ్హాతి** కాళకా చిత్తస్స అపభస్సరభావకరణా. **సుక్కాతి** ఓదాతా చిత్తస్స పభస్సరభావకరణా. కణ్హాభిజాతిహేతుతో వా **కణ్హా.** సుక్కాభిజాతిహేతుతో **సుక్కా.** తే ఏవ **సప్పటిభాగా.** కణ్హా హి ఉజువిపచ్చనీకతాయ సుక్కసప్పటిభాగా, తథా సుక్కాపి ఇతరేహి. అథ వా కణ్హసుక్కా చ సప్పటిభాగా చ **కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా.** సుఖా హి వేదనా దుక్ఖాయ వేదనాయ సప్పటిభాగా, దుక్ఖా చ వేదనా సుఖాయ వేదనాయ సప్పటిభాగాతి.

కామం బాహుసచ్చపరిపుచ్ఛకతాహి సబ్బాపి అట్ఠవత్థుకా విచికిచ్ఛా పహీయతి, తథాపి రతనత్తయవిచికిచ్ఛామూలికా సేసవిచికిచ్ఛాతి కత్వా ఆహ "**తీణి రతనాని ఆరబ్భ**"తి. రతనత్తయగుణావబోధే "సత్థరి కఙ్ఖతీ"తిఆది (ధ. స. ౧౦౦౮, ౧౧౨౩, ౧౧౬౭, ౧౨౪౧, ౧౨౯౩, ౧౨౨౦; విభ. ౯౧౫) విచికిచ్ఛాయ అసమ్భవోతి. వినయే పకతఞ్ఞుతా "సిక్ఖాయ కఙ్ఖతీ"తి వుత్తాయ విచికిచ్ఛాయ పహానం కరోతీతి ఆహ "**వినయే చిణ్ణవసీభావస్సాపీ**"తి. **ఓకప్పనియసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖబహులస్సాతి** సద్ధేయ్యవత్థునో అనుపవిసనసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖేన

అధిముచ్చనబహులస్స, **అధిముచ్చనఞ్చ** అధిమోక్ఖుప్పాదనమేవాతి దట్ఠబ్బం, సద్ధాయ వా నిన్నపోణతాఅధిముత్తి **అధిమోక్ఖో.**

సముదయవయాతి సముదయవయధమ్మా. **సుభనిమిత్తఅసుభనిమిత్తాదీసూతి** "సుభనిమిత్తాదీసు అసుభనిమిత్తాదీసూ"తి **ఆది**-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. తత్థ పఠమేన ఆది-సద్దేన పటిఘనిమిత్తాదీనం సఙ్గహో, దుతియేనమేత్తాచేతోవిముత్తిఆదీనం. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం, తం వుత్తనయమేవ.

నీవరణపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖన్ధపబ్బవణ్ణనా

౩౮౩. ఉపాదానేహి ఆరమ్మణకరణాదివసేన ఉపాదాతబ్బా వా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా.**

ఇతి రూపన్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఇదం-సద్దేన సమానత్థోతి అధిప్పాయేనాహ "**ఇదం రూప**"న్తి. తయిదం సరూపగ్గహణభావతో అనవసేసపరియాదానం హోతీతి ఆహ "**ఏత్తకం రూపం, న ఇతో పరం రూపం అత్థీ**"తి. **ఇతీతి** వా పకారత్థే నిపాతో, తస్మా "**ఇతి రూప**"న్తి ఇమినా భూతుపాదాదివసేన యత్తకో రూపస్స పభేదో, తేన సద్ధిం రూపం అనవసేసతో పరియాదియిత్వా దస్సేతి. **సభావతోతి** రుప్పనసభావతో, చక్ఖాదివణ్ణాదిసభావతో చ. **వేదనాదీసుపీతి** ఏత్థ "అయం వేదనా, ఏత్తకా వేదనా, న ఇతో పరం వేదనా అత్థీతి సభావతో వేదనం పజానాతీ"తిఆదినా, **సభావతోతి** చ "అనుభవనసభావతో, సాతాదిసభావతో చా"తి ఏవమాదినా యోజేతబ్బం. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఖన్ధపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆయతనపబ్బవణ్ణనా

౩౮౪. ఛసు అజ్ఝత్తికబాహిరేసూతి "ఛసు అజ్ఝత్తికేసు ఛసు బాహిరేసూ"తి "ఛసూ"తి పదం పచ్చేకం యోజేతబ్బం. కస్మా పనేతాని ఉభయాని ఛళేవ వుత్తాని? ఛవిఞ్ఞాణకాయుప్పత్తిద్వారారమ్మణవవత్థానతో. చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథియా పరియాపన్నస్స హి విఞ్ఞాణకాయస్స చక్ఖాయతనమేవ ఉప్పత్తిద్వారం, రూపాయతనమేవ చ ఆరమ్మణం, తథా ఇతరాని ఇతరేసం, ఛట్ఠస్స పన భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో మనాయతనేకదేసో ఉప్పత్తిద్వారం, అసాధారణఞ్చ ధమ్మాయతనం ఆరమ్మణం. చక్ఖతీతి **చక్ఖు,** రూపం అస్సాదేతి, విభావేతి చాతి అత్థో. సుణాతీతి **సోతం.** ఘాయతీతి **ఘానం.** జీవితనిమిత్తతాయ రసో **జీవితం,** తం జీవితం అవ్హాయతీతి **జివ్హా.** కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయో ఉప్పత్తిదేసోతి **కాయో.** మునాతి ఆరమ్మణం విజానాతీతి **మనో.** రూపయతి వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **రూపం.** సప్పతి అత్తనో పచ్చయేహి హరీయతి సోతవిఞ్ఞేయ్యభావం గమీయతీతి **సద్దో.** గన్ధయతి అత్తనో వత్థుం సూచేతీతి **గన్ధో** . రసన్తి తం సత్తా అస్సాదేన్తీతి **రసో.** ఫుసీయతీతి **ఫోట్ఠబ్బం.** అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి **ధమ్మా.** సబ్బాని పన ఆయానం తననాదిఅత్థేన **ఆయతనాని.** అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౧౦, ౫౧౧, ౫౧౨; విసుద్ధి॰ టీ॰ ౨.౫౧౦) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

చక్ఖుఞ్చ పజానాతీతి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౭) ఏత్థ **చక్ఖు** నామ పసాదచక్ఖు, న ససమ్భారచక్ఖు, నాపి దిబ్బచక్ఖుఆదికన్తి ఆహ **చక్ఖుపసాదన్తి**. యం సన్ధాయ వుత్తం "యం చక్ఖు చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో"తి. (ధ॰ స॰ ౫౯౬) **చ**-సద్దో వక్ఖమానత్థసముచ్చయత్థో. **యాథావసరసలక్ఖణవసేనాతి** అవిపరీతస్స అత్తనో రసస్స చేవ లక్ఖణస్స చ వసేన, రూపేసు ఆవిఞ్ఛనకిచ్చస్స చేవ రూపాభిఘాతారహభూతపసాదలక్ఖణస్స చ దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతపసాదలక్ఖణస్స చ వసేనాతి అత్థో. అథ వా **యాథావసరసలక్ఖణవసేనాతి** యాథావసరసవసేన చేవ లక్ఖణవసేన చ, **యాథావసరసోతి** చ అవిపరీతసభావో వేదితబ్బో. సో హి రసీయతి అవిరద్ధపటివేధవసేన అస్సాదీయతి రమీయతీతి "రసో"తి వుచ్చతి, తస్మా సలక్ఖణవసేనాతి వుత్తం హోతి. **లక్ఖణవసేనాతి** అనిచ్చాదిసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన.

"చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; మ॰ ని॰ ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩, ౪౫; ౨.౪.౬౦) సముదితానియేవ రూపాయతనాని చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతు, న విసుం విసున్తి ఇమస్స అత్థస్స జోతనత్థం "రూపే చా"తి పుథువచనగ్గహణం, తాయ ఏవ చ దేసనాగతియా కామం ఇధాపి "రూపే చ పజానాతీ"తి వుత్తం, రూపభావసామఞ్ఞేన పన సబ్బం ఏకజ్ఝం గహేత్వా **బహిద్ధా చతుసముట్ఠానికరూపఞ్చాతి** ఏకవచనవసేన అత్థో. **సరసలక్ఖణ వసేనాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స విసయభావకిచ్చస్స వసేన చేవ చక్ఖుపటిహననలక్ఖణస్స వసేన చాతి యోజేతబ్బం.

ఉభయం పటిచ్చాతి చక్ఖుం ఉపనిస్సయపచ్చయవసేన పచ్చయభూతం, రూపే ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన పచ్చయభూతే చ పటిచ్చ. కామం అయం సుత్తన్తసంవణ్ణనా, నిప్పరియాయకథా నామ అభిధమ్మసన్నిస్సితా ఏవాతి అభిధమ్మనయేనేవ సంయోజనాని దస్సేన్తో "**కామరాగ...పే॰... అవిజ్జాసంయోజన**"న్తి ఆహ. తత్థ కామేసు రాగో, కామో చ సో రాగో చాతి వా **కామరాగో**. సో ఏవ బన్ధనట్ఠేన **సంయోజనం.** అయఞ్హి యస్స సంవిజ్జతి, తం పుగ్గలం వట్టస్మిం సంయోజేతి బన్ధతి ఇతి దుక్ఖేన సత్తం, భవాదికే వా భవన్తరాదీహి, కమ్మునా వా విపాకం సంయోజేతి బన్ధతీతి **సంయోజనం.** ఏవం పటిఘసంయోజనంఆదీనమ్పి యథారహమత్థో వత్తబ్బో. **సరసలక్ఖణవసేనాతి** ఏత్థ పన సత్తస్స వట్టతో అనిస్సజ్జనసఙ్ఖాతస్స అత్తనో కిచ్చస్స చేవ యథావుత్తబన్ధనసఙ్ఖాతస్స లక్ఖణస్స చ వసేనాతి యోజేతబ్బం.

భవస్సాదదిట్ఠిస్సాదనివత్తనత్థం **కామస్సాద**గ్గహణం. **అస్సాదయతోతి** అభిరమన్తస్స. **అభినన్దతోతి** సప్పీతికతణ్హావసేన నన్దన్తస్స. పదద్వయేనాపి బలవతో కామరాగస్స పచ్చయభూతా కామరాగుప్పత్తి వుత్తా. ఏస నయో సేసేసుపి. **అనిట్ఠారమ్మణేతి** ఏత్థ "ఆపాథగతే"తి విభత్తివిపరిణామనవసేన "ఆపాథగత"న్తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **ఏతం ఆరమ్మణన్తి** ఏతం ఏవంసుఖుమం ఏవందుబ్బిభాగం ఆరమ్మణం. "**నిచ్చం ధువ**"న్తి ఇదం నిదస్సనమత్తం. "ఉచ్ఛిజ్జిస్సతి వినస్సిస్సతీతి గణ్హతో"తి ఏవమాదీనమ్పి సఙ్గహో ఇచ్ఛితబ్బో. పఠమాయ సక్కాయదిట్ఠియా అనురోధవసేన "**సత్తో ను ఖో**"తి, ఇతరాయ అనురోధవసేన "**సత్తస్స ను ఖో**"తి **విచికిచ్ఛతో.** అత్తత్తనియాదిగాహానుగతా హి విచికిచ్ఛా దిట్ఠియా అసతి అభావతో. **భవం పత్థేన్తస్సాతి** "ఈదిసే సమ్పత్తిభవే యస్మా అమ్హాకం ఇదం ఇట్ఠం రూపారమ్మణం సులభం జాతం, తస్మా ఆయతిమ్పి ఏదిసో, ఇతో వా ఉత్తరితరో సమ్పత్తిభవో భవేయ్యా"తి భవం నికామేన్తస్స. **ఏవరూపన్తి** ఏవరూపం రూపం. తంసదిసే హి తబ్బోహారవసేనేవం వుత్తం. భవతి హి తంసదిసేసు తబ్బోహారో యథా "సా ఏవ తిత్తిరీ, తాని ఏవ ఓసధానీ"తి.

ఉసూయతోతి ఉసూయం ఇస్సం ఉప్పాదయతో. **అఞ్ఞస్స మచ్ఛరాయతో**తి అఞ్ఞేన అసాధారణభావకరణేన మచ్ఛరియం కరోతో. **సబ్బేహేవ** యథావుత్తేహి నవహి సంయోజనేహి.

తఞ్చ కారణన్తి సుభనిమిత్తపటిఘనిమిత్తాదివిభాగం ఇట్ఠానిట్ఠాదిరూపారమ్మణఞ్చేవ తజ్జాయోనిసోమనసికారఞ్చాతి తస్స తస్స సంయోజనస్స కారణం. అవిక్ఖమ్భితాసమూహతభూమిలద్ధుప్పన్నం తం సన్ధాయ ''**అప్పహీనట్ఠేన ఉప్పన్నస్సా**''తి వుత్తం. వత్తమానుప్పన్నతా సముదాచారగ్గహణేనేవ గహితా. **యేన కారణేనా**తి యేన విపస్సనాసమథభావనాసఙ్ఖాతేన కారణేన . తఞ్హి తస్స తదఙ్గవసేన చేవ విక్ఖమ్భనవసేన చ పహానకారణం. ఇస్సామచ్ఛరియానం అపాయగమనీయతాయ పఠమమగ్గవజ్ఝతా వుత్తా. యది ఏవం "తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ४.२४१) సుత్తపదం కథన్తి? తం సుత్తన్తపరియాయేన వుత్తం. యథానులోమసాసనా హి సుత్తన్తదేసనా, అయం పన అభిధమ్మనయేన సంవణ్ణనాతి నాయం దోసోతి. **ఓళారికస్సా**తి థూలస్స, యతో అభిణ్హసముప్పత్తిపరియుట్ఠానతిబ్బతావ హోతి. **అణుసహగతస్సా**తి వుత్తప్పకారాభావేన అణుభావం సుఖుమభావం గతస్స. ఉద్ధచ్చసంయోజనస్సపేత్థ అనుప్పాదో వుత్తోయేవాతి దట్ఠబ్బో యథావుత్తసంయోజనేహి అవినాభావతో. ఏకత్థతాయ సోతాదీనం సభావసరసలక్ఖణవసేన పజాననా, తప్పచ్చయానం సంయోజనానం ఉప్పాదాదిపజాననా చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి దస్సేన్తో ''**ఏసేవ నయో**''తి అతిదిసతి.

అత్తనో వా ధమ్మేసూతి అత్తనో అజ్ఝత్తికాయతనధమ్మేసు, అత్తనో ఉభయధమ్మేసు వా. ఇమస్మిం పక్ఖే **అజ్ఝత్తికాయతనపరిగ్గణ్హనేనా**తి అజ్ఝత్తికాయతనపరిగ్గణ్హనముఖేనాతి అత్థో. ఏవఞ్చ అనవసేసతో సపరసన్తానేసు ఆయతనానం పరిగ్గహో సిద్ధో హోతి. **పరస్స వా ధమ్మేసూ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **రూపాయతనస్సా**తి అడ్ఢేకాదసప్పభేదస్స రూపసభావస్స ఆయతనస్స రూపక్ఖన్ధే "వుత్తనయేన నీహరితబ్బో"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **సేసక్ఖన్ధేసూ**తి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేసు. **వుత్తనయేనా**తి ఇమినా అతిదేసేన రూపక్ఖన్ధే "ఆహారసముదయా"తి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే "నామరూపసముదయా"తి సేసఖన్ధేసు "ఫస్ససముదయా"తి ఇమం విసేసం విభావేతి, ఇతరం పన సబ్బత్థ సమానన్తి ఖన్ధపబ్బే వియ ఆయతనపబ్బేపి లోకుత్తరనివత్తనం పాళియం గహితం నత్థీతి వుత్తం ''**లోకుత్తరధమ్మా న గహేతబ్బా**''తి. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఆయతనపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా

३८२. బుజ్ఝనకసత్తస్సాతి కిలేసనిద్దాయ పటిబుజ్ఝనకసత్తస్స, అరియసచ్చానం వా పటివిజ్ఝనకసత్తస్స. **అఙ్గేసూ**తి కారణేసు, అవయవేసు వా . ఉదయవయఞాణుప్పత్తితో పట్ఠాయ సమ్బోధిపటిపదాయం ఠితో నామ హోతీతి ఆహ ''**ఆరద్ధవిపస్సకతో పట్ఠాయ యోగావచరోతి సమ్బోధీ**''తి. సుత్తన్తదేసనా నామ పరియాయకథా, అయఞ్చ సతిపట్ఠానదేసనా లోకియమగ్గవసేన పవత్తాతి వుత్తం "యోగావచరోతి సమ్బోధీ"తి, అఞ్ఞథా "అరియసావకో"తి వదేయ్య.

''**సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా**''తి పదస్స అత్థో "విచికిచ్ఛాట్ఠానీయా"తి ఏత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **తన్తి** యోనిసోమనసికారం. **తత్థా**తి సతియం, నిప్ఫాదేతబ్బే చేతం భుమ్మం.

సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ **సతిసమ్పజఞ్ఞం.** అథ వా సతిప్పధానం అభిక్కన్తాదిసాత్థకభావపరిగ్గణ్హనఞాణం **సతిసమ్పజఞ్ఞం.** తం సబ్బత్థ సతోకారీభావావహత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతి. యథా పచ్చనీకధమ్మప్పహానం, అనురూపధమ్మసేవనా చ అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ హోతి, ఏవం సతిరహితపుగ్గలవివజ్జనా, సతోకారీపుగ్గలసేవనా, తత్థ చ యుత్తప్పయుత్తతా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి **''సతిసమ్పజఞ్ఞ''**న్తిఆదినా. **తిస్సదత్తత్థేరో** నామ, యో బోధిమణ్డే సువణ్ణసలాకం గహేత్వా "అట్ఠారససు భాసాసు కతరభాసాయ ధమ్మం కథేమీ"తి పరిసం పవారేసి. **అభయత్థేరో**తి దత్తాభయత్థేరమాహ.

ధమ్మానం, ధమ్మేసు వా విచయో **ధమ్మవిచయో,** సో ఏవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స. ''కుసలాకుసలా ధమ్మా''**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. తత్థ **యోనిసోమనసికారబహులీకారో**తి కుసలాదీనం తంతంసభావసరసలక్ఖణఆదికస్స యాథావతో అవబుజ్ఝనవసేన ఉప్పన్నో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదో. సో హి అవిపరీతమనసికారతాయ "యోనిసోమనసికారో"తి వుత్తో, తదాభోగతాయ ఆవజ్జనాపి తగ్గతికా ఏవ, తస్స అభిణ్హం పవత్తనం బహులీకారో. **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునం భావాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **పారిపూరియా**తి పరిబ్రూహనాయ.

పరిపుచ్ఛకతాతి పరియోగాహేత్వా పుచ్ఛకభావో. ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా పఞ్చపి నికాయే సహ అట్ఠకథాయ పరియోగాహేత్వా యం యం తత్థ గణ్ఠిట్ఠానభూతం, తం తం "ఇదం భన్తే కథం, ఇమస్స కో అత్థో"తి ఖన్ధాయతనాదిఅత్థం పుచ్ఛన్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ **''ఖన్ధధాతు...పే.... బహులతా''**తి. **వత్థూనం విసదభావకరణ**న్తి ఏత్థ చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో సరీరం, తప్పటిబద్ధాని చీవరాని చ "వత్థూనీ"తి అధిప్పేతాని, తాని యథా చిత్తస్స సుఖావహాని హోన్తి, తథా కరణం తేసం విసదభావకరణం. తేన వుత్తం **''అజ్ఝత్తికబాహిరాన''**న్తిఆది. **ఉస్సన్నదోస**న్తి వాతాదిఉస్సన్నదోసం. **సేదమలమక్ఖిత**న్తి సేదేన చేవ జల్లికాసఙ్ఖాతేన సరీరమలేన చ మక్ఖితం. **చ**-సద్దేన అఞ్ఞమ్పి సరీరస్స, చిత్తస్స చ పీళావహం సఙ్గణ్హాతి. **సేనాసనం వాతి వా**-సద్దేన పత్తాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అవిసదే** సతి, విసయభూతే వా. కథం భావనమనుయుత్తస్స తాని విసయో? అన్తరన్తరా పవత్తనకచిత్తుప్పాదవసేనేవం వుత్తం. తే హి చిత్తుప్పాదా చిత్తేకగ్గతాయ అపరిసుద్ధభావాయ సంవత్తన్తి. **చిత్తచేతసికేసు** నిస్సయాదిపచ్చయభూతేసు. **ఞాణమ్పీతి పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన న కేవలం తం వత్థుయేవ, అథ ఖో తస్మిం అపరిసుద్ధే ఞాణమ్పి అపరిసుద్ధం హోతీతి నిస్సయాపరిసుద్ధియా తంనిస్సితాపరిసుద్ధి వియ విసయస్స అపరిసుద్ధతాయ విసయినో అపరిసుద్ధిం దస్సేతి.

సమభావకరణన్తి కిచ్చతో అనూనాధికభావకరణం. సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం పచ్చయవసేన అధిమోక్ఖకిచ్చస్స పటుతరభావేన, పఞ్ఞాయ అవిసదతాయ, వీరియాదీనఞ్చ సిథిలతాదినా సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి. తేనాహ **''ఇతరాని మన్దానీ''**తి. **తతో**తి తస్మా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావతో , ఇతరేసఞ్చ మన్దత్తా. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గణ్హనం అనుబలప్పదానం **పగ్గహో,** పగ్గహోవ కిచ్చం **పగ్గహకిచ్చం,** "కాతుం న సక్కోతీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం.** విక్ఖేపపటిక్ఖేపో, యేన వా సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో **అవిక్ఖేపో.** రూపగతం వియ చక్ఖునా యేన యాథావతో విసయసభావం పస్సతి, తం **దస్సనకిచ్చం. కాతుం న సక్కోతి** బలవతా సద్ధిన్ద్రియేన అభిభూతత్తా. సహజాతధమ్మేసు హి ఇన్దట్ఠం కారేన్తానం సహపవత్తమానానం ధమ్మానం ఏకరసతావసేనేవ అత్థసిద్ధి, న అఞ్ఞథా. **తస్మా**తి వుత్తమేవత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. **త**న్తి సద్ధిన్ద్రియం .

ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేనాతి యస్స సద్ధేయ్యస్స వత్థునో ఉళారతాదిగుణే అధిముచ్చనస్స సాతిసయప్పవత్తియా సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తస్స పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతాదివిభాగతో యాథావతో వీమంసనేన. ఏవఞ్హి ఏవంధమ్మతానయేన సభావసరసతో పరిగ్గయ్హమానే సవిప్ఫారో అధిమోక్ఖో న హోతి “అయం ఇమేసం ధమ్మానం సభావో”తి పరిజాననవసేన పఞ్ఞాబ్యాపారస్స సాతిసయత్తా. ధురియధమ్మేసు హి యథా సద్ధాయ బలవభావే పఞ్ఞాయ మన్దభావో హోతి, ఏవం పఞ్ఞాయ బలవభావే సద్ధాయ మన్దభావో హోతీతి. తేన వుత్తం **“తం ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన వా, యథా వా మనసికరోతో బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన హాపేతబ్బ”**న్తి. **తథా అమనసికారేనాతి** యేనాకారేన భావనం అనుయుఞ్జన్తస్స సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తేనాకారేన భావనాయ అననుయుఞ్జనతోతి వుత్తం హోతి. ఇధ దువిధేన సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో అత్తనో వా పచ్చయవిసేసేన కిచ్చుత్తరియతో, వీరియాదీనం వా మన్దకిచ్చతాయ. తత్థ పఠమవికప్పే హాపనవిధి దస్సితో. దుతియకప్పే పన యథా మనసి కరోతో వీరియాదీనం మన్దకిచ్చతాయ సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన, వీరియాదీనం పటుకిచ్చభావావహేన మనసికారేన సద్ధిన్ద్రియం తేహి సమరసం కరోన్తేన హాపేతబ్బం. ఇమినా నయేన సేసిన్ద్రియేసుపి హాపనవిధి వేదితబ్బో.

వక్కలిత్థేరవత్థూతి. సో హి ఆయస్మా సద్ధాధిముత్తతాయ కతాధికారో సత్థు రూపకాయదస్సనప్పసుతో ఏవ హుత్వా విహరన్తో సత్థారా “కిం తే వక్కలి ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో వక్కలి ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౮౭; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథా; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦౮; ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮౦; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౩౦; ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౦౦౭; థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.వక్కలిత్థేరగాథావణ్ణనా) ఓవదిత్వా కమ్మట్ఠానే నియోజితోపి తం అననుయుఞ్జన్తో పణామితో అత్తానం వినిపాతేతుం పపాతట్ఠానం అభిరుహి, అథ నం సత్థా యథానిసిన్నోవ ఓభాసం విస్సజ్జనేన అత్తానం దస్సేత్వా –

“పామోజ్జబహులో భిక్ఖు, పసన్నో బుద్ధసాసనే;

అధిగచ్ఛే పదం సన్తం, సఙ్ఖారూపసమం సుఖ”న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౮౧) –

గాథం వత్వా “ఏహి వక్కలీ”తి ఆహ. సో తేన అమతేనేవ అభిసిత్తో హట్ఠతుట్ఠో హుత్వా విపస్సనం పట్ఠపేసి. సద్ధాయ బలవభావతో విపస్సనావీథిం న ఓతరతి, తం ఞత్వా భగవా తస్స ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనాయ కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా అదాసి. సో సత్థారా దిన్ననయే ఠత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గప్పటిపాటియా అరహత్తం పాపుణి. తేనేతం వుత్తం “వక్కలిత్థేరవత్థు చేత్థ నిదస్సన”న్తి. **ఏత్థాతి** సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తభావే సేసిన్ద్రియానం సకిచ్చాకరణే.

ఇతరకిచ్చభేదన్తి ఉపట్ఠానాదికిచ్చవిసేసం. **పస్సద్ధాదీతి ఆది**-సద్దేన సమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **హాపేతబ్బన్తి** యథా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన హాయతి, ఏవం వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతా పస్సద్ధిఆదిభావనాయ హాయతి సమాధిపక్ఖియత్తా తస్సా. తథా హి సమాధిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం కోసజ్జపాతతో రక్ఖన్తీ వీరియాదిభావనా వియ వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖన్తీ ఏకంసతో హాపేతి. తేన వుత్తం **“పస్సద్ధిఆదిభావనాయ హాపేతబ్బ”**న్తి. **సోణత్థేరస్స వత్థూతి** సుకుమారసోణత్థేరస్స వత్థు. (మహావ॰ ౨౪౩; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦౫) సో హి ఆయస్మా సత్థు సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా సీతవనే విహరన్తో “మమ సరీరం సుఖుమాలం, న చ సక్కా సుఖేనేవ సుఖం అధిగన్తుం, కిలమేత్వాపి సమణధమ్మో కాతబ్బో”తి తం ఠానచఙ్కమమేవ అధిట్ఠాయ పధానం

అనుయుఞ్జన్తో పాదతలేసు ఫోటేసు ఉట్ఠితేసుపి వేదనం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా దళ్హం వీరియం కరోన్తో అచ్చారద్ధవీరియతాయ విసేసం నిబ్బత్తేతుం నాసక్ఖి. సత్థా తత్థ గన్త్వా వీణూపమోవాదేన ఓవదిత్వా వీరియసమతాయోజనవీథిం దస్సేన్తో కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా గిజ్ఝకూటం గతో. థేరోపి సత్థారా దిన్ననయేన వీరియసమతం యోజేత్వా భావేన్తో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం ''**సోణత్థేరస్స వత్థు దస్సేతబ్బ**''న్తి. **సేసేసుపీ**తి సతిసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేసుపి.

సమతన్తి సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనూనానధికభావం, తథా సమాధివీరియానం. యథా హి సద్ధాపఞ్ఞానం విసుం విసుం ధురియధమ్మభూతానం కిచ్చతో అఞ్ఞమఞ్ఞం నాతివత్తనం విసేసతో ఇచ్ఛితబ్బం, యతో నేసం సమధురతాయ అప్పనా సమ్పజ్జతి, ఏవం సమాధివీరియానం కోసజ్జుద్ధచ్చపక్ఖికానం సమరసతాయ సతి అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భనతో సమ్పయుత్తధమ్మానం అన్తద్వయపాతాభావేన సమ్మదేవ అప్పనా ఇజ్ఝతి. ''**బలవసద్ధో**''తిఆది బ్యతిరేకముఖేన వుత్తస్సేవ అత్థస్స సమత్థనం. తస్సత్థో యో బలవతియా సద్ధాయ సమన్నాగతో అవిసదఞాణో, సో ముధప్పసన్నో హోతి, న అవేచ్చప్పసన్నో. తథా హి **అవత్థుస్మిం పసీదతి** సేయ్యథాపి తిత్థియసావకా. **కేరాటికపక్ఖ**న్తి సాఠేయ్యపక్ఖం **భజతి.** సద్ధాహీనాయ పఞ్ఞాయ అతిధావన్తో ''దేయ్యవత్థుపరిచ్చాగేన వినా చిత్తుప్పాదమత్తేనపి దానమయం పుఞ్ఞం హోతీ''తిఆదీని పరికప్పేతి హేతుపతిరూపకేహి వఞ్చితో, ఏవంభూతో చ సుక్ఖతక్కవిలుత్తచిత్తో పణ్డితానం వచనం నాదియతి సఞ్ఞత్తిం న గచ్ఛతి. తేనాహ ''**భేసజ్జసముట్ఠితో వియ రోగో అతేకిచ్ఛో హోతీ**''తి. యథా చేత్థ సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసమభావో న అత్థావహో, అనత్థావహోవ, ఏవం, సమాధివీరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసమభావో న అత్థావహో, అనత్థావహోవ, తథా న అవిక్ఖేపావహో, విక్ఖేపావహోవాతి. **కోసజ్జం అభిభవతి,** తేన అప్పనం న పాపుణాతీతి అధిప్పాయో. **ఉద్ధచ్చం అభిభవతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తదుభయ**న్తి సద్ధాపఞ్ఞాద్వయం, సమాధివీరియద్వయఞ్చ. **సమం కాతబ్బ**న్తి సమరసం కాతబ్బం .

సమాధికమ్మికస్సాతి సమథకమ్మట్ఠానికస్స. **ఏవ**న్తి ఏవం సన్తే, సద్ధాయ థోకం బలవభావే సతీతి అత్థో. **సద్దహన్తో**తి ''పథవీ పథవీతి మనసికరణమత్తేన కథం ఝానుప్పత్తీ''తి అచిన్తేత్వా ''అద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధేన వుత్తవిధి ఇజ్ఝిస్సతీ''తి సద్దహన్తో సద్ధం జనేన్తో. **ఓకప్పేన్తో**తి ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా వియ అధిముచ్చనవసేన అవకప్పేన్తో పక్ఖన్దన్తో. **ఏకగ్గతా బలవతీ వట్టతి** సమాధిప్పధానత్తా ఝానస్స. **ఉభిన్న**న్తి సమాధిపఞ్ఞానం. సమాధికమ్మికస్స సమాధినో అధిమత్తతాయ పఞ్ఞాయ అధిమత్తతాపి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ ''**సమతాయపీ**''తి, సమభావేనాపీతి అత్థో. **అప్పనా**తి లోకియప్పనా. తథా హి ''**హోతియేవా**''తి సాసఙ్కం వదతి. లోకుత్తరప్పనా పన తేసం సమభావేనేవ ఇచ్ఛితా. యథాహ ''సమథవిపస్సనం యుగనన్ధం భావేతీ''తి (అం. ని. ౪.౧౭౦; పటి. మ. ౨.౫).

యది విసేసతో సద్ధాపఞ్ఞానం, సమాధివీరియానఞ్చ సమతావ ఇచ్ఛితా, కథం సతీతి ఆహ ''**సతి పన సబ్బత్థ బలవతీ వట్టతీ**''తి. **సబ్బత్థా**తి లీనుద్ధచ్చపక్ఖికేసు పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు. ఉద్ధచ్చపక్ఖికేకదేసే గణ్హన్తో ''**సద్ధావీరియపఞ్ఞాన**''న్తి ఆహ. అఞ్ఞథా పీతి చ గహేతబ్బా సియా. తథా హి ''**కోసజ్జపక్ఖికేన సమాధినా**'' ఇచ్చేవ వుత్తం, న ''పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాహీ''తి. **సా**తి సతి. సబ్బేసు రాజకమ్మేసు నియుత్తో **సబ్బకమ్మికో. తేనా**తి తేన సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బట్ఠేన కారణేన. **ఆహ** అట్ఠకథాయం. సబ్బత్థ నియుత్తా **సబ్బత్థికా** సబ్బత్థ లీనే, ఉద్ధతే చ చిత్తే ఇచ్ఛితబ్బత్తా, సబ్బే వా లీనే, ఉద్ధతే చ చిత్తే భావేతబ్బా బోజ్ఝఙ్గా అత్థికా ఏతాయాతి **సబ్బత్థికా. చిత్త**న్తి కుసలం చిత్తం. తస్స హి సతి పటిసరణం పరాయణం అప్పత్తస్స పత్తియా అనధిగతస్స అధిగమాయ. తేనాహ ''**ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**''తిఆది.

ఖన్ధాదిభేదే అనోగాళ్హపఞ్ఞానన్తి పరియత్తిబాహుసచ్చవసేనపి ఖన్ధాయతనాదీసు అప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం. బహుస్సుతసేవనా హి సుతమయఞాణావహా. తరుణవిపస్సనాసమఙ్గీపి భావనామయఞాణే ఠితత్తా ఏకంసతో పఞ్ఞవా ఏవ నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**సమపఞ్ఞాస లక్ఖణపరిగ్గాహికాయ ఉదయబ్బయపఞ్ఞాయ సమన్నాగతపుగ్గలసేవనా**’’తి. ఞేయ్యధమ్మస్స గమ్భీరభావవసేన తప్పరిచ్ఛేదకఞాణస్స గమ్భీరభావగ్గహణన్తి ఆహ ‘‘**గమ్భీరేసు ఖన్ధాదీసు పవత్తాయ గమ్భీరపఞ్ఞాయా**’’తి. తఞ్హి ఞేయ్యం తాదిసాయ పఞ్ఞాయ చరితబ్బతో **గమ్భీరఞాణచరియం,** తస్సా వా పఞ్ఞాయ తత్థ పభేదతో పవత్తి గమ్భీరఞాణచరియా, తస్సా పచ్చవేక్ఖణాతి ఆహ ‘‘**గమ్భీరపఞ్ఞాయ పభేదపచ్చవేక్ఖణా**’’తి. యథా సతివేపుల్లప్పత్తో నామ అరహా ఏవ, ఏవం పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తోతిపి సో ఏవాతి ఆహ ‘‘**అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతీ**’’తి. వీరియాదీసుపి ఏసేవ నయో.

“తత్తం అయోఖిలం హత్థే గమేన్తీ”తిఆదినా (మ. ని. ౩.౨౫౦, ౨౬౭; అ. ని. ౩.౩౬) వుత్తపఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణా నిరయే నిబ్బత్తసత్తస్స యేభుయ్యేన సబ్బపఠమం కరోన్తీతి, దేవదూతసుత్తాదీసు తస్స ఆదితో వుత్తత్తా చ ఆహ ‘‘**పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణతో పట్ఠాయా**’’తి. **సకటవహనాదికాలేతి ఆది**-సద్దేన తదఞ్ఞమనుస్సేహి, తిరచ్ఛానేహి చ విబాధియమానకాలం సఙ్గణ్హాతి. ‘‘**ఏకం బుద్ధన్తర**’’న్తి ఇదం అపరాపరం పేతేసు ఏవ ఉప్పజ్జనకసత్తవసేన వుత్తం, ఏకచ్చానం వా పేతానం ఏకచ్చతిరచ్ఛానానం వియ తథా దీఘాయుకతాపి సియాతి తథా వుత్తం. తథా హి “కాలో నాగరాజా చతున్నం బుద్ధానం సమ్ముఖీభావం లభిత్వా ఠితో మేత్తేయ్యస్సపి భగవతో సమ్ముఖీభావం లభిస్సతీ”తి వదన్తి, యం తస్స కప్పాయుకతా వుత్తా.

ఆనిసంసదస్సావినోతి “వీరియాయత్తో ఏవ సబ్బో లోకుత్తరో, లోకియో చ విసేసాధిగమో”తి ఏవం వీరియే ఆనిసంసదస్సనసీలస్స. **గమనవీథిన్తి** సపుబ్బభాగం నిబ్బానగామినిం పటిపదం, సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గపటిపాటి , సత్తవిసుద్ధిపరమ్పరా వా. సా హి భిక్ఖునో వట్టనియ్యానాయ గన్తబ్బా పటిపదాతి కత్వా **గమనవీథి** నామ. **కాయదళ్హీబహులోతి** యథా తథా కాయస్స దళ్హీకమ్మప్పసుతో. **పిణ్డన్తి** రట్ఠపిణ్డం. పచ్చయదాయకానం అత్తని కారస్స అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా మహప్ఫలభావస్స కరణేన పిణ్డస్స భిక్ఖాయ పటిపూజనా **పిణ్డాపచాయనం.**

నీహరన్తోతి పత్తథవికతో నీహరన్తో. **తం సద్దం సుత్వాతి** తం ఉపాసికాయ వచనం అత్తనో వసనపణ్ణసాలద్వారే ఠితోవ పఞ్చాభిఞ్ఞతాయ దిబ్బసోతేన సుత్వా. మనుస్ససమ్పత్తి, దిబ్బసమ్పత్తి, నిబ్బానసమ్పత్తీతి ఇమా **తిస్సో సమ్పత్తియో. దాతుం సక్ఖిస్ససీతి** “తయి కతేన దానమయేన, వేయ్యావచ్చమయేన చ పుఞ్ఞకమ్మేన ఖేత్తవిసేసభావూపగమనేన అపరాపరం దేవమనుస్ససమ్పత్తియో, అన్తే నిబ్బానసమ్పత్తిఞ్చ దాతుం సక్ఖిస్ససీ”తి థేరో అత్తానం పుచ్ఛతి. **సితం కరోన్తో వాతి** “అకిచ్ఛేనేవ మయా వట్టదుక్ఖం సమతిక్కన్త”న్తి పచ్చవేక్ఖణావసానే సఞ్జాతపామొజ్జవసేన సితం కరోన్తో ఏవ.

విప్పటిపన్నన్తి జాతిధమ్మకులధమ్మాదిలఙ్ఘనేన అసమ్మాపటిపన్నం. **ఏవం** యథా అసమ్మాపటిపన్నో పుత్తో తాయ ఏవ అసమ్మాపటిపత్తియా కులసన్తానతో బాహిరో హుత్వా పితు సన్తికా దాయజ్జస్స న భాగీ, **ఏవం. కుసీతోపి** తేన కుసీతభావేన అసమ్మాపటిపన్నో సత్థు సన్తికా లద్ధబ్బఅరియధనదాయజ్జస్స న భాగీ. **ఆరద్ధవీరియోవ లభతి** సమ్మాపటిపజ్జనతో. ఉప్పజ్జతి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి యోజనా, ఏవం సబ్బత్థ.

మహాతి సీలాదీహి గుణేహి మహన్తో విపులో అనఞ్ఞసాధారణో. తం పనస్స గుణమహత్తం దససహస్సిలోకధాతుకమ్పనేన లోకే పాకటన్తి దస్సేన్తో ''**సత్థునో హీ**''తిఆదిమాహ.

యస్మా సత్థుసాసనే పబ్బజితస్స పబ్బజ్జూపగమేన సక్యపుత్తస్సభావో సమ్పజాయతి, తస్మా బుద్ధపుత్తభావం దస్సేన్తో ''**అసమ్భిన్నాయా**''తిఆదిమాహ.

అలసానం భావనాయ నామమత్తమ్పి అజానన్తానం కాయదళ్హీబహులానం యావదత్థం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖాదిఅనుయుఞ్జనకానం తిరచ్ఛానకథికానం పుగ్గలానం దూరతో వజ్జనా **కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనా.** "దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౨౩; ౩.౭౫; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; మహాని॰ ౧౬౧) భావనారద్ధవసేన ఆరద్ధవీరియానం దళ్హపరక్కమానం కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమనా **ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనా.** తేనాహ ''**కుచ్ఛిం పూరేత్వా**''తిఆది. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౬౪) పన జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సబ్రహ్మచారీమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి ఇదం ద్వయం న గహితం, థినమిద్ధవినోదనతా, సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణతాతి ఇదం ద్వయం గహితం. తత్థ ఆనిసంసదస్సావితాయ ఏవ **సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా** గహితా హోతి లోకియలోకుత్తరవిసేసాధిగమస్స వీరియాయత్తతాదస్సనభావతో. **థినమిద్ధవినోదనం** తదధిముత్తతాయ ఏవ గహితం హోతి, వీరియుప్పాదనే యుత్తప్పయుత్తస్స థినమిద్ధవినోదనం అత్థసిద్ధమేవ. తత్థ థినమిద్ధవినోదనకుసీతపుగ్గలపరివజ్జనఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవన-తదధిముత్తతాపటిపక్ఖవిధమనపచ్చయూపసంహారవసేన, అపాయభయపచ్చవేక్ఖణాదయో సముత్తేజనవసేన వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదకా దట్ఠబ్బా.

పురిముప్పన్నా పీతి పరతో ఉప్పజ్జనకపీతియా విసేసకారణసభాగహేతుభావతో ''**పీతియేవ పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా**''తి వుత్తా, తస్సా పన బహుసో పవత్తియా పుథుత్తం ఉపాదాయ బహువచననిద్దేసో. యథా సా ఉప్పజ్జతి, ఏవం పటిపత్తి **తస్సా ఉప్పాదకమనసికారో.**

"బుద్ధానుస్సతీ"తిఆదీసు వత్తబ్బం **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౨౩) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

బుద్ధానుస్సతియా ఉపచారసమాధినిట్ఠత్తా వుత్తం ''**యావ ఉపచారా**''తి. **సకలసరీరం ఫరమానో**తి పీతిసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి సకలసరీరం ఫరమానో. ధమ్మగుణే అనుస్సరన్తస్సాపి యావ ఉపచారా సకలసరీరం ఫరమానో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతీతి యోజనా, ఏవం సేసఅనుస్సతీసు. పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణాయఞ్చ యోజేతబ్బం తస్సాపి విముత్తాయతనభావేన తగ్గతికత్తా. సఞ్ఞారానం సప్పదేసవూపసమేపి నిప్పదేసవూపసమే వియ తథా పఞ్ఞాయ పవత్తితో భావనామనసికారో కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థో హుత్వా ఉపచారసమాధిం ఆవహన్తో తథారూపపీతిసోమనస్ససమన్నాగతో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి ఆహ ''**సమాపత్తియా...పే... పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపీ**''తి. తత్థ "విక్ఖమ్భితా కిలేసా"తి పాఠో. తే హి న సముదాచరన్తీతి. **ఇతి**-సద్దో కారణత్థో, యస్మా న సముదాచరన్తి, తస్మా తం నేసం అసముదాచారం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాతి యోజనా . న హి కిలేసే పచ్చవేక్ఖన్తస్స బోజ్ఝఙ్గుప్పత్తి యుత్తా. పసాదనీయేసు ఠానేసు పసాదసినేహాభావేన థూససమహదయతా లూఖతా, సా తత్థ ఆదరగారవాకరణేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**అసక్కచ్చకిరియాయ సంసూచితలూఖభావే**''తి.

కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా పస్సద్ధి ఏవ యథావుత్తబోధిఅఙ్గభూతో పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స** ఏవం ఉప్పాదో హోతీతి యోజనా.

పణీతభోజనసేవనతాతి పణీతసప్పాయభోజనసేవ నతా . **ఉతుఇరియాపథసుఖ**గ్గహణేన సప్పాయఉతుఇరియాపథగ్గహణం దట్ఠబ్బం. తఞ్హి తివిధమ్పి సప్పాయం సేవియమానం కాయస్స కల్లతాపాదనవసేన చిత్తస్స కల్లతం ఆవహన్తం దువిధాయపి పస్సద్ధియా కారణం హోతి. అహేతుకం సత్తేసు లబ్భమానం సుఖదుక్ఖన్తి అయమేకో అన్తో, ఇస్సరాదివిసమహేతుకన్తి పన అయం దుతియో. ఏతే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ యథాసకం కమ్మునా హోతీతి అయం మజ్ఝిమా పటిపత్తి. మజ్ఝత్తో పయోగో యస్స సో **మజ్ఝత్తపయోగో**, తస్స భావో **మజ్ఝత్తపయోగతా.** అయఞ్హి పహాయ సారద్ధకాయతం పస్సద్ధకాయతాయ కారణం హోన్తీ పస్సద్ధిద్వయం ఆవహతి, ఏతేనేవ సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనపస్సద్ధకాయపుగ్గలసేవనానం తదావహనతా సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

యథాసమాహితాకారసల్లక్ఖణవసేన గయ్హమానో పురిముప్పన్నో సమథో ఏవ **సమథనిమిత్తం.** నానారమ్మణే పరిబ్భమనేన వివిధం అగ్గం ఏతస్సాతి **బ్యగ్గో,** విక్ఖేపో. తథా హి సో అనవట్ఠానరసో, భన్తతాపచ్చుపట్ఠానో చ వుత్తో, ఏకగ్గతాభావతో బ్యగ్గపటిపక్ఖోతి **అబ్యగ్గో,** సమాధి. సో ఏవ నిమిత్తన్తి పుబ్బే వియ వత్తబ్బం. తేనాహ **"అవిక్ఖేపట్ఠేన చ అబ్యగ్గనిమిత్త"**న్తి.

వత్థువిసదకిరియా, ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా చ పఞ్ఞావహా వుత్తా, సమాధానావహాపి తా హోన్తి సమాధానావహభావేనేవ పఞ్ఞావహభావతోతి వుత్తం **"వత్థువిసద...పే.... వేదితబ్బా"**తి.

కరణభావనాకోసల్లానం అవినాభావతో, రక్ఖనకోసల్లస్స చ తంమూలకత్తా **"నిమిత్తకుసలతా నామ కసిణనిమిత్తస్స ఉగ్గహణకుసలతా"** ఇచ్చేవ వుత్తం. **కసిణనిమిత్తస్సా**తి చ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. అసుభనిమిత్తస్సాపి హి యస్స కస్సచి ఝానుప్పత్తినిమిత్తస్స ఉగ్గహణకోసల్లం నిమిత్తకుసలతా ఏవాతి. **అతిసిథిలవీరియతాదీహీతి ఆది**-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగమన్దతం , పమోదవేకల్లఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స పగ్గణ్హన**న్తి తస్స లీనస్స చిత్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన లయాపత్తితో సముద్ధరణం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? లీనం, భిక్ఖవే, చిత్తం తం ఏతేహి ధమ్మేహి సుసముట్ఠాపయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలితుకామో అస్స, సో తత్థ సుక్ఖాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని గోమయాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని కట్ఠాని పక్ఖిపేయ్య, ముఖవాతఞ్చ దదేయ్య, న చ పంసుకేన ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలితున్తి. ఏవం భన్తే"తి (సం. ని. ౫.౨౩౪).

ఏత్థ చ యథాసకం ఆహారవసేన ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనాసముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా, సా అనన్తరం విభావితా ఏవ. **ఆరద్ధవీరియతాదీహీతి ఆది**-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగబలవతం, పమోదుబ్బిలావనఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స నిగ్గణ్హన**న్తి తస్స ఉద్ధతస్స చిత్తస్స సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన ఉద్ధతాపత్తితో నిసేధనం. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

“యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? ఉద్ధతం, భిక్ఖవే, చిత్తం తం ఏతేహి ధమ్మేహి సువూపసమయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతుకామో అస్స, సో తత్థ అల్లాని చేవ తిణాని...పే.... పంసుకేన చ ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతున్తి. ఏవం భన్తే”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థాపి యథాసకం ఆహారవసేన పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనాసముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా, తత్థ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనా వుత్తా ఏవ. సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స అనన్తరం వక్ఖతి. **పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయాతి** పఞ్ఞాబ్యాపారస్స అప్పభావేన. యథా హి దానం అలోభపధానం, సీలం అదోసపధానం, ఏవం భావనా అమోహపధానా. తత్థ యదా పఞ్ఞా న బలవతీ హోతి, తదా భావనా పుబ్బేనాపరం విసేసావహా న హోతి, అనభిసఙ్ఖతో వియ ఆహారో పురిసస్స యోగినో చిత్తస్స అభిరుచిం న జనేతి, తేన తం నిరస్సాదం హోతి, తథా భావనాయ సమ్మదేవ అవీథిపటిపత్తియా ఉపసమసుఖం న విన్దతి, తేనాపి చిత్తం నిరస్సాదం హోతి. తేన వుత్తం ‘‘**పఞ్ఞాపయోగ...పే.... నిరస్సాదం హోతీ**’’తి. తస్స సంవేగుప్పాదనం, పసాదుప్పాదనఞ్చ తికిచ్ఛనన్తి తం దస్సేన్తో ‘‘**అట్ఠ సంవేగవత్థూనీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని యథారహం సుగతియం, దుగ్గతియఞ్చ హోన్తీతి తదఞ్ఞమేవ పఞ్చవిధబన్ధనాదిఖుప్పిపాసాది అఞ్ఞమఞ్ఞం విబాధనాదిహేతుకం అపాయదుక్ఖం దట్ఠబ్బం, తయిదం సబ్బం తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నభవనిస్సితం గహితన్తి అతీతే అనాగతే చ కాలే వట్టమూలకదుక్ఖాని విసుం గహితాని. యే పన సత్తా ఆహారూపజీవినో, తత్థ చ ఉట్ఠానఫలూపజీవినో, తేసం అఞ్ఞేహి అసాధారణం జీవికాదుక్ఖం అట్ఠమం సంవేగవత్థు గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే సమ్పహంసనాతి** అయం భావనాచిత్తస్స సమ్పహంసితబ్బసమయే వుత్తనయేన సంవేగజననవసేన చేవ పసాదుప్పాదనవసేన చ సమ్మదేవ పహంసనా, సంవేగజననపుబ్బకపసాదుప్పాదనేన తోసనాతి అత్థో.

సమ్మాపటిపత్తిం ఆగమ్మాతి లీనుద్ధచ్చవిరహేన, సమథవీథిపటిపత్తియా చ సమ్మా అవిసమం సమ్మదేవ భావనాపటిపత్తిం ఆగమ్మ. ‘‘**అలీన**’’న్తిఆదీసు కోసజ్జపక్ఖికానం ధమ్మానం అనధిమత్తతాయ **అలీనం,** ఉద్ధచ్చపక్ఖికానం అనధిమత్తతాయ **అనుద్ధతం,** పఞ్ఞాపయోగసమ్పత్తియా, ఉపసమసుఖాధిగమేన చ **అనిరస్సాదం,** తతో ఏవ **ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నం.** తత్థ అలీనతాయ పగ్గహే, అనుద్ధతతాయ నిగ్గహే, అనిరస్సాదతాయ సమ్పహంసనే న బ్యాపారం ఆపజ్జతి. అలీనానుద్ధతతా హి ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం, అనిరస్సాదతాయ సమథవీథిపటిపన్నం, సమప్పవత్తియా వా **అలీనం అనుద్ధతం.** సమథవీథిపటిపత్తియా **అనిరస్సాదన్తి** దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతాతి** అయం అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బసమయే భావనాచిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు అబ్యావటతాసఙ్ఖాతం పటిపక్ఖం అభిభుయ్య పేక్ఖనా వుచ్చతి. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో, విపస్సనాయ అధిట్ఠానభావూపగమనతో చ ఉపచారజ్ఝానమ్పి సమాధాన కిచ్చనిప్ఫత్తియా పుగ్గలస్స సమాహితభావసాధనం ఏవాతి తత్థ సమధురభావేనాహ ‘‘**ఉపచారం వా అప్పనం వా**’’తి.

ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మాతి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. అనురోధవిరోధవిప్పహానవసేన మజ్ఝత్తభావో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స కారణం తస్మిం సతి సిజ్ఝనతో, అసతి చ అసిజ్ఝనతో. సో చ మజ్ఝత్తభావో విసయవసేన దువిధోతి ఆహ ‘‘**సత్తమజ్ఝత్తతా సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా**’’తి. తదుభయే చ విరుజ్ఝనం పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాయ ఏవ దూరీకతన్తి అనురుజ్ఝనస్సేవ పహానవిధిం దస్సేతుం “సత్తమజ్ఝత్తతా”తిఆది వుత్తం.

తేనాహ ‘‘**సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనతా**’’తి. ఉపేక్ఖాయ హి విసేసతో రాగో పటిపక్ఖో. తథా చాహ ‘‘ఉపేక్ఖా రాగబహులస్స విసుద్ధిమగ్గో’’తి (విసుద్ధి॰ ౧.౨౬౭). **ద్వీహాకారేహీ**తి కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణం, అత్తసుఞ్ఞతాపచ్చవేక్ఖణన్తి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి. **ద్వీహేవా**తి అవధారణం సఙ్ఖ్యాసమానతాదస్సనత్థం. సఙ్ఖ్యా ఏవేత్థ సమానా, న సఙ్ఖ్యేయ్యం సబ్బథా సమానన్తి. **అస్సామికభావో** అనత్తనియతా. సతి హి అత్తని తస్స కిఞ్చనభావేన చీవరం, అఞ్ఞం వా కిఞ్చి అత్తనియం నామ సియా, నో పన కోచి నత్థేవాతి అధిప్పాయో. **అనద్ధనియ**న్తి న అద్ధానక్ఖమం న చిరట్ఠాయి, ఇత్తరం అనిచ్చన్తి అత్థో. **తావకాలిక**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

మమాయతీతి మమత్తం కరోతి ‘‘మమా’’తి తణ్హాయ పరిగ్గయ్హ తిట్ఠతి.

మమాయన్తాతి మానం దబ్బం కరోన్తా.

అయం సతిపట్ఠానదేసనా పుబ్బభాగమగ్గవసేన దేసితాతి పుబ్బభాగియబోజ్ఝఙ్గే సన్ధాయాహ ‘‘**బోజ్ఝఙ్గపరిగ్గాహికా సతి దుక్ఖసచ్చ**’’న్తి. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుసచ్చపబ్బవణ్ణనా

౩౮౬. యథాసభావతోతి అవిపరీతసభావతో. బాధనక్ఖణతో యో యో వా సభావో యథాసభావో, తతో, రుప్పనాది కక్ఖళాదిసభావతోతి అత్థో. **జనికం సముట్ఠాపిక**న్తి పవత్తలక్ఖణస్స దుక్ఖస్స జనికం నిమిత్తలక్ఖణస్స సముట్ఠాపికం. **పురిమతణ్హ**న్తి యథాపరిగ్గహితస్స దుక్ఖస్స నిబ్బత్తితో పురేతరం సిద్ధం తణ్హం. సిద్ధే హి కారణే తస్స ఫలుప్పత్తి. అయం దుక్ఖసముదయోతి పజానాతీతి యోజనా. **అయం దుక్ఖనిరోధో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఉభిన్నం అప్పవత్తి**న్తి దుక్ఖం, సముదయో చాతి ద్విన్నం అప్పవత్తినిమిత్తం, తదుభయం న పవత్తి ఏతాయాతి **అప్పవత్తి,** అసఙ్ఖతా ధాతు. దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చం పరిజానాతి పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిచ్ఛిన్దతీతి దుక్ఖపరిజాననో, అరియమగ్గో, తం **దుక్ఖపరిజాననం.** సేసపదద్వయేపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౩౮౮. ఏవం వుత్తాతి ఏవం ఉద్దేసవసేన వుత్తా. **సబ్బసత్తానం పరియాదానవచనం** బ్యాపనిచ్ఛావసేన ఆమేడితనిద్దేసభావతో. **సత్తనికాయే**తి సత్తానం నికాయే, సత్తఘటే సత్తసమూహేతి అత్థో. దేవమనుస్సాదిభేదాసు హి గతీసు భుమ్మదేవాదిఖత్తియాదిహత్థిఆదిఖుప్పిపాసికాదితంతంజాతివిసిట్ఠో సత్తసమూహో సత్తనికాయో. నిప్పరియాయతో ఖన్ధానం పఠమాభినిబ్బత్తి జాతీతి కత్వా ‘‘జననం జాతీ’’తి వత్వా స్వాయం ఉప్పాదవికారో అపరినిప్ఫన్నో యేసు ఖన్ధేసు ఇచ్ఛితబ్బో, తే తేనేవ సద్ధిం దస్సేతుం ‘‘**సవికారాన**’’న్తిఆది వుత్తం. **సవికారాన**న్తి ఉప్పాదసఙ్ఖాతేన వికారేన సవికారానం. జాతిఆదీని హి తీణి లక్ఖణాని ధమ్మానం వికారవిసేసాతి. ‘‘**ఉపసగ్గమణ్డితవేవచన**’’న్తి ఇమినా కేవలం ఉపసగ్గేన పదవడ్ఢనం కతన్తి దస్సేతి. **అనుపవిట్ఠాకారేనా**తి అణ్డకోసం, వత్థికోసఞ్చ ఓగాహనాకారేన. **నిబ్బత్తిసఙ్ఖాతేనా**తి ఆయతనానం పారిపూరిసంసిద్ధిసఙ్ఖాతేన.

అథ వా **జననం జాతీ**తి అపరిపుణ్ణాయతనం జాతిమాహ. **సఞ్జాతీ**తి సమ్పుణ్ణాయతనం. సమ్పుణ్ణా హి జాతి సఞ్జాతి. **ఓక్కమనట్ఠేన ఓక్కన్తీ**తి అణ్డజజలాబుజవసేన జాతి. తే హి అణ్డకోసం, వత్థికోసఞ్చ ఓక్కమన్తా పవిసన్తా వియ పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. **అభినిబ్బత్తనట్ఠేన అభినిబ్బత్తీ**తి సంసేదజఓపపాతికవసేన. తే హి పాకటా ఏవ హుత్వా నిబ్బత్తన్తి. అభిబ్యత్తా నిబ్బత్తి **అభినిబ్బత్తి.** "జననం జాతీ"తిఆది ఆయతనవసేన, యోనివసేన చ ద్వీహి ద్వీహి పదేహి సబ్బసత్తే పరియాదియిత్వా జాతిం దస్సేతుం వుత్తం. "తేసం తేసం సత్తానం...పే.... అభినిబ్బత్తీ"తి సత్తవసేన వుత్తత్తా **సమ్ముతికథా. పాతుభావోతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, తేన "ఆయతనానం పటిలాభో"తి ఇమస్స పదస్స సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అయమ్పి హి పరమత్థకథాతి. **ఏకవోకారభవాదీసూ**తి ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసు. **తస్మిం** ఖన్ధానం పాతుభావే **సతి. ఆయతనానం పటిలాభో**తి ఏకచతువోకారభవేసు ద్విన్నం ద్విన్నం ఆయతనానం వసేన, సేసేసు రూపధాతుయం పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పజ్జమానానం పఞ్చన్నం, కామధాతుయం వికలావికలిన్ద్రియానం వసేన సత్తన్నం, నవన్నం, దసన్నం, పునదసన్నం, ఏకాదసన్నఞ్చ ఆయతనానం వసేన సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **పాతుభవన్తానేవ,** న కుతోచి ఆగతాని. **పటిలద్ధాని నామ హోన్తి** సత్తసన్తానస్స తస్స సంవిజ్జమానత్తా. **ఆయతనానం పటిలాభో**తి వా ఆయతనానం అత్తలాభో వేదితబ్బో.

౩౮౯. **సభావనిద్దేసో**తి సరూపనిద్దేసో. సరూపఞ్హేతం జిణ్ణతాయ, యదిదం "జరా"తి, "వయోహానీతి వా. జీరణమేవ **జీరణతా,** జీరన్తస్స వా ఆకారో **తా**-సద్దేన వుత్తోతి ఆహ **"ఆకారభావనిద్దేసో"**తి. **ఖణ్డితదన్తా ఖణ్డితా నామ** ఉత్తరపదలోపేన. యస్స వికారస్స వసేన సత్తో "ఖణ్డితో"తి వుచ్చతి, తం **ఖణ్డిచ్చం.** తథా పలితాని అస్స సన్తీతి "పలితో"తి వుచ్చతి, తం **పాలిచ్చం.** వలిత్తచతాయ వా వలి తచో అస్సాతి **వలిత్తచో.**

ఫలూపచారేనాతి ఫలవోహారేన.

౩౯౦. చవనమేవ **చవనతా,** చవన్తస్స వా ఆకారో **తా**-సద్దేన వుత్తో. **ఖన్ధా భిజ్జన్తీ**తి ఏకభవపరియాపన్నస్స ఖన్ధసన్తానస్స పరియోసానభూతా ఖన్ధా భిజ్జన్తి, తేనేవ భేదేన నిరోధనం **అదస్సనం గచ్ఛన్తి, తస్మా భేదో అన్తరధానం** మరణం. **మచ్చుమరణన్తి** మచ్చుసఙ్ఖాతం ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదభూతం మరణం. తేనాహ **"న ఖణికమరణ"**న్తి. "మచ్చు మరణ"న్తి సమాసం అకత్వా యో "మచ్చూ"తి వుచ్చతి భేదో, యఞ్చ మరణం పాణచాగో, ఇదం వుచ్చతి మరణన్తి విసుం సమ్బన్ధో న న యుజ్జతి. **కాలకిరియా**తి మరణకాలో, అనతిక్కమనీయత్తా విసేసేన "కాలో"తి వుత్తోతి తస్స కిరియా, అత్థతో చుతిఖన్ధానం భేదప్పత్తియేవ, కాలస్స వా అన్తకస్స కిరియాతి యా లోకే వుచ్చతి, సా చుతి, మరణన్తి అత్థో. **అయం సబ్బాపి సమ్ముతికథావ** "యం తేసం తేసం సత్తాన"న్తిఆదినా సత్తవసేన వుత్తత్తా. **అయం పరమత్థకథా** పరమత్థతో లబ్భమానానం రుప్పనాదిసభావానం ధమ్మానం వినస్సనజోతనాభావతో.

అత్తాతి భవతి ఏత్థ చిత్తన్తి **అత్తభావో,** ఖన్ధసమూహో, తస్స **నిక్ఖేపో** నిక్ఖిపనం, పాతనం వినాసోతి అత్థో. **అట్ఠకథాయం**పన **"మరణం పత్తస్సా"**తిఆదినా నిక్ఖేపహేతుతాయ పతనం "నిక్ఖేపో"తి ఫలూపచారేన వుత్తన్తి దస్సేతి. "ఖన్ధానం భేదో"తి పబన్ధవసేన పవత్తమానస్స ధమ్మసమూహస్స వినాసజోతనాతి ఏకదేసతో పరమత్థకథా, "జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదో"తి పనేత్థ న కోచి వోహారలేసో పీతి ఆహ **"జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదో పన సబ్బాకారతో పరమత్థతో మరణ"**న్తి. ఏవం సన్తేపి యస్స ఖన్ధభేదస్స పవత్తత్తా "తిస్సో మతో, ఫుస్సో మతో"తి వోహారో హోతి, సో భేదో ఖన్ధప్పబన్ధస్స అనుపచ్ఛిన్నతాయ "సమ్ముతిమరణ"న్తి వత్తబ్బతం అరహతీతి ఆహ **"ఏతదేవ సమ్ముతిమరణన్తిపి వుచ్చతీ"**తి. తేనాహ **"జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదమేవ హీ"**తిఆది. సబ్బసో పబన్ధసముచ్ఛేదో హి సముచ్ఛేదమరణన్తి.

౨౯౧. **బ్యసనేనాతి** అనత్థేన. “ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ. ౭౨౧) వియ **ధమ్మ**-సద్దో హేతుపరియాయోతి ఆహ ‘‘**దుక్ఖకారణేనా**’’తి. సోచనన్తి లక్ఖితబ్బతాయ **సోచనలక్ఖణో.** సోచితస్స సోచనకస్స పుగ్గలస్స, చిత్తస్స వా భావో **సోచితభావో. అబ్భన్తరే**తి అత్తభావస్స అన్తో. అత్తనో లూఖసభావతాయ సోసేన్తో. థామగమనేన సమన్తతో సోసనవసేన **పరిసోసేన్తో.**

౨౯౨. ‘‘**ఆదిస్స ఆదిస్స దేవన్తి పరిదేవన్తి ఏతేనాతి ఆదేవో**’’తి ఆదేవన-సద్దం కత్వా అస్సుమోచనాదివికారం ఆపజ్జన్తానం తబ్బికారాపత్తియా సో సద్దో కారణభావేన వుత్తో. **తం తం వణ్ణ**న్తి తం తం గుణం. **తస్సేవా**తి ఆదేవపరిదేవస్సేవ. **భావనిద్దేసా**తి “ఆదేవితత్తం పరిదేవితత్త”న్తి భావనిద్దేసా.

౨౯౩. నిస్సయభూతో కాయో ఏతస్స అత్థీతి **కాయికం.** తేనాహ ‘‘**కాయపసాదవత్థుక**’’న్తి. దుక్కరం ఖమనం ఏతస్సాతి **దుక్ఖమనం,** సో ఏవ అత్థో సభావోతి **దుక్ఖమనట్ఠో**, తేన. సాతవిధురతాయ **అసాతం.**

౨౯౪. చేతసి భవన్తి **చేతసికం,** తం పన యస్మా చిత్తేన సమం పకారేహి యుత్తం, తస్మా ఆహ ‘‘**చిత్తసమ్పయుత్త**’’న్తి.

౨౯౫. సబ్బవిసయపటిపత్తినివారణవసేన సమన్తతో సీదనం **సంసీదనం.** ఉట్ఠాతుమ్పి అసక్కుణేయ్యతాకరణవసేన అతిబలవం, విరూపం వా సీదనం **విసీదనం. చిత్తకిలమథో**తి విసీదనాకారేన చిత్తస్స పరిఖేదో. **ఉపాయాసో,** సయం న దుక్ఖో దోసత్తా, సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నధమ్మన్తరత్తా వా. యే పన దోమనస్సమేవ “ఉపాయాసో”తి వదేయ్యుం, తే “ఉపాయాసో తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సమ్పయుత్తో, ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తో”తి (ధాతు. ౨౪౯). ఇమాయ పాళియా పటిక్ఖిపితబ్బా. **ఉప**-సద్దో భుసత్థోతి ఆహ ‘‘**బలవతరం ఆయాసో ఉపాయాసో**’’తి. ధమ్మమత్తతాదీపనో **భావనిద్దేసో** ధమ్మతో అఞ్ఞస్స కత్తుఅభావజోతనో, అసతి చ కత్తరి తేన కత్తబ్బస్స, పరిగ్గహేతబ్బస్స చ అభావో ఏవాతి ఆహ ‘‘**అత్తత్తనియాభావదీపకాభావనిద్దేసా**’’తి.

౨౯౬. **జాతిధమ్మాన**న్తి ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దో పకతిపరియాయోతి ఆహ ‘‘**జాతిసభావాన**’’న్తి, జాయనపకతికానన్తి వుత్తం హోతి. మగ్గభావనాయ మగ్గభావనిచ్ఛాహేతుకతా ఇచ్ఛితబ్బాతి తాదిసం ఇచ్ఛం నివత్తేన్తో ‘‘**వినా మగ్గభావన**’’న్తి ఆహ. అపరో నయో **న ఖో పనేత**న్తి యమేతం “అహో వత మయం న జాతిధమ్మా అస్సామ, న చ వత నో జాతి ఆగచ్ఛేయ్యా”తి ఏవం పహీనసముదయేసు అరియేసు విజ్జమానం అజాతిధమ్మత్తం, పరినిబ్బుతేసు చ విజ్జమానం జాతియా అనాగమనం ఇచ్ఛితం, తం ఇచ్ఛన్తస్సాపి మగ్గభావనాయ వినా అప్పత్తబ్బతో , అనిచ్ఛన్తస్సాపి భావనాయ పత్తబ్బతో న ఇచ్ఛాయ పత్తబ్బం నామ హోతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. వక్ఖమానత్థసమ్పిణ్డనత్థో **పి**-సద్దోతి ఆహ ‘‘**ఉపరి సేసాని ఉపాదాయ పి-కారో**’’తి. **య**న్తి హేతుఅత్థే కరణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ‘‘**యేనపి ధమ్మేనా**’’తి. హేతుఅత్థో హి అయం **ధమ్మ**-సద్దో , అలబ్భనేయ్యభావో ఏత్థ హేతు వేదితబ్బో. **త**న్తి వా ఇచ్ఛితస్స వత్థునో అలబ్భనం, ఏవమేత్థ ‘‘**యమ్పీ**తి యేనపీ”తి విభత్తివిపల్లాసేన అత్థో వుత్తో. యదా పన **యం**-సద్దో “ఇచ్ఛ”న్తి ఏతం అపేక్ఖతి, తదా అలాభవిసిట్ఠా ఇచ్ఛా వుత్తా హోతి. యదా పన “న లభతీ”తి ఏతం అపేక్ఖతి, తదా ఇచ్ఛావిసిట్ఠో అలాభో వుత్తో హోతి, సో పన అత్థతో అఞ్ఞో ధమ్మో నత్థి, తథాపి అలబ్భనేయ్యవత్థుగతా ఇచ్ఛావ వుత్తా హోతి. **సబ్బత్థా**తి “జరాధమ్మాన”న్తిఆదినా ఆగతేసు సబ్బవారేసు.

సముదయసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౪౦౦. **పునబ్భవకరణం పునోబ్భవో** ఉత్తరపదలోపం కత్వా మనో-సద్దస్స వియ పురిమపదస్స ఓ-కారన్తతా దట్ఠబ్బా. అథ వా సీలనట్ఠేన **ఇక**-సద్దేన గమితత్థత్తా కిరియావాచకస్స సద్దస్స అదస్సనం దట్ఠబ్బం యథా "అసూపభక్ఖనసీలో అసూపికో"తి. **సమ్మోహవినోదనియం** పన "పునబ్భవం దేతి, పునబ్భవాయ సంవత్తతి, పునప్పునం భవే నిబ్బత్తేతీతి పోనోబ్భవికా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౦౩) అత్థో వుత్తో సో "తద్ధితా" ఇతి బహువచననిద్దేసతో, విచిత్తత్తా వా తద్ధితవుత్తియా, అభిధానలక్ఖణత్తా వా తద్ధితానం తేసుపి అత్థేసు పోనోబ్భవికసద్దసిద్ధి సమ్భవేయ్యాతి కత్వా వుత్తో. తత్థ కమ్మునా సహజాతా పునబ్భవం దేతి, అసహజాతా కమ్మసహాయభూతా పునబ్భవాయ సంవత్తతి, దువిధాపి పునప్పునం భవే నిబ్బత్తేతీతి దట్ఠబ్బా. నన్దనట్ఠేన, రఞ్జనట్ఠేన చ **నన్దీరాగో,** యో చ నన్దీరాగో, యా చ తణ్హాయనట్ఠేన తణ్హా, ఉభయమేతం ఏకత్థం, బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి తణ్హా "**నన్దీరాగేన సద్ధిం అత్థతో ఏకత్తమేవ గతా**"తి వుత్తా. తబ్భావత్థో హేత్థ **సహ**-సద్దో "సనిదస్సనా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౯) వియ. తస్మా **నన్దీరాగసహగతాతి** నన్దీరాగభావం గతా సబ్బాసుపి అవత్థాసు నన్దీరాగభావస్స అపచ్చక్ఖాయ వత్తనతోతి అత్థో. రాగసమ్బన్ధేన **ఉప్పన్నస్సా**తి వుత్తం. రూపారూపభవరాగస్స విసుం వుచ్చమానత్తా కామభవే ఏవ భవపత్థనుప్పత్తి వుత్తాతి వేదితబ్బా.

తస్మిం తస్మిం పియరూపే పఠముప్పత్తివసేన "**ఉప్పజ్జతీ**"తి వుత్తం, పునప్పునం పవత్తివసేన "**నివిసతీ**"తి. పరియుట్ఠానానుసయవసేన వా ఉప్పత్తినివేసా యోజేతబ్బా. **సమ్పత్తియన్తి** మనుస్ససోభగ్గే, దేవత్తే చ. **అత్తనో చక్ఖున్తి** ససమ్భారం చక్ఖుం వదతి, సపసాదం వా మంసపిణ్డం. **విప్పసన్నం పఞ్చపసాదన్తి** పరిసుద్ధసుప్పసన్ననీలపీతలోహితకణ్హఓదాతవణ్ణవన్తం. **రజతపనాళికం వియ** ఛిద్దం అబ్భన్తరే ఓదాతత్తా. **పామఙ్గసుత్తం వియ** ఆలమ్బకణ్ణబద్ధం. తుఙ్గా ఉచ్చా దీఘా నాసికా **తుఙ్గనాసా,** ఏవం **లద్ధవోహారం** అత్తనో **ఘానం.** "లద్ధవోహారా"తి వా పాఠో, తస్మిం సతి తుఙ్గా నాసా యేసం తే **తుఙ్గనాసా,** ఏవం **లద్ధవోహారా** సత్తా అత్తనో **ఘానన్తి** యోజనా కాతబ్బా. **జివ్హం... పే.... మఞ్ఞన్తి** వణ్ణసణ్ఠానతో, కిచ్చతో చ. **కాయం...పే.... మఞ్ఞన్తి** ఆరోహపరిణాహసమ్పత్తియా. **మనం...పే.... మఞ్ఞన్తి** అతీతాదిఅత్థచిన్తనసమత్థం. **అత్తనా పటిలద్ధాని** అజ్ఝత్తఞ్చ సరీరగన్ధాదీని, బహిద్ధా చ విలేపనగన్ధాదీని. **ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీతి యదా ఉప్పజ్జమానా హోతి, తదా ఏత్థ ఉప్పజ్జతీతి** సామఞ్ఞేన గహితా ఉప్పాదకిరియా లక్ఖణభావేన వుత్తా, విసయవిసిట్ఠా చ లక్ఖితబ్బభావేన. న హి సామఞ్ఞవిసేసేహి నానత్తవోహారో న హోతీతి. **ఉప్పజ్జమానాతి** వా అనిచ్ఛితో ఉప్పాదో హేతుభావేన వుత్తో, **ఉప్పజ్జతీతి** నిచ్ఛితో ఫలభావేన యది ఉప్పజ్జమానా హోతి, ఏత్థ ఉప్పజ్జతీతి.

నిరోధసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౪౦౧. "సబ్బాని నిబ్బానవేవచనానేవా"తి వత్వా తమత్థం పాకటతరం కాతుం "**నిబ్బానఞ్హీ**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఆగమ్మాతి** నిమిత్తం కత్వా. నిబ్బానహేతుకో హి తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధో. ఖయగమనవసేన **విరజ్జతి.** అప్పవత్తిగమనవసేన **నిరుజ్ఝతి.** అనపేక్ఖతాయ చజనవసేన, హానివసేన వా **చజీయతి.** పున యథా నప్పవత్తతి, తథా దూర ఖిపనవసేన **పటినిస్సజ్జీయతి.** బన్ధనభూతాయ మోచనవసేన **ముచ్చతి.** అసంకిలేసవసేన **న అల్లీయతి.** కస్మా పనేతం నిబ్బానం ఏకమేవ సమానం నానానామేహి వుచ్చతీతి? పటిపక్ఖనానతాయాతి దస్సేన్తో "**ఏకమేవ హి**"తిఆదిమాహ. సఙ్ఖతధమ్మవిధురసభావత్తా నిబ్బానస్స నామానిపి గుణనేమిత్తికత్తా సఙ్ఖతధమ్మవిధురానేవ హోన్తీతి వుత్తం "**సబ్బసఙ్ఖతానం నామపటిపక్ఖవసేనా**"తి. అసేసం విరజ్జతి తణ్హా ఏత్థాతి **అసేసవిరాగోతి.** ఏస నయో సేసేసుపి. అయం పన

విసేసో – నత్థి ఏతస్స ఉప్పాదో, న వా ఏతస్మిం అధిగతే పుగ్గలస్స ఉప్పాదోతి **అనుప్పాదో,** అసఙ్ఖతధమ్మో. ‘‘**అప్పవత్త**’’న్తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఆయూహనం** సముదయో, తప్పటిపక్ఖవసేన **అనాయూహనం.**

తణ్హా అప్పహీనే సతి యత్థ ఉప్పజ్జతి, పహానే పన సతి తత్థ తత్థేవస్సా అభావో సుదస్సితోతి ఆహ ‘‘**తత్థేవ అభావం దస్సేతు**’’న్తి. **అపణ్ణత్తి**న్తి అపఞ్ఞాపనం, ‘‘తిత్త అలాబు అత్థీ’’తి వోహారాభావం వా. తిత్తఅలాబువల్లియా అప్పవత్తిం ఇచ్ఛన్తో పురిసో వియ అరియమగ్గో, తస్స తస్సా అప్పవత్తినిన్నచిత్తస్స మూలచ్ఛేదనం వియ మగ్గస్స నిబ్బానారమ్మణస్స తణ్హాయ పహానం, తదప్పవత్తి వియ తణ్హాయ అప్పవత్తిభూతం నిబ్బానం దట్ఠబ్బం.

దుతియఉపమాయం దక్ఖిణద్వారం వియ నిబ్బానం, చోరఘాతకా వియ మగ్గో. దక్ఖిణద్వారే ఘాతితాపి చోరా పచ్ఛా ‘‘అటవియం చోరా ఘాతితా’’తి వుచ్చన్తి, ఏవం నిబ్బానం ఆగమ్మ నిరుద్ధాపి తణ్హా ‘‘చక్ఖాదీసు నిరుద్ధా’’తి వుచ్చతి తత్థ కిచ్చకరణాభావతోతి దట్ఠబ్బం. పురిమా వా ఉపమా మగ్గేన నిరుద్ధాయ ‘‘పియరూపసాతరూపేసు నిరుద్ధా’’తి వత్తబ్బతాదస్సనత్థం వుత్తా, పచ్ఛిమా నిబ్బానం ఆగమ్మ నిరుద్ధాయ ‘‘పియరూపసాతరూపేసు నిరుద్ధా’’తి వత్తబ్బతాదస్సనత్థం వుత్తాతి అయం ఏతాసం విసేసో.

మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౪౦౨. **అఞ్ఞమగ్గపటిక్ఖేపనత్థ**న్తి తిత్థియేహి పరికప్పితస్స మగ్గస్స దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదాభావపటిక్ఖేపనత్థం, అఞ్ఞస్స వా మగ్గభావపటిక్ఖేపో **అఞ్ఞమగ్గపటిక్ఖేపో,** తదత్థం. ‘‘**అయ**’’న్తి పన అత్తనో, తేసు చ భిక్ఖూసు ఏకచ్చానం పచ్చక్ఖభావతో ఆసన్నపచ్చక్ఖవచనం. **ఆరకత్తా**తి నిరుత్తినయేన అరియసద్దసిద్ధిమాహ. **అరియభావకరత్తా**తి అరియకరణో **అరియో**తి ఉత్తరపదలోపేన, పుగ్గలస్స అరియభావకరత్తా అరియం కరోతీతి వా **అరియో,** అరియఫలపటిలాభకరత్తా వా అరియం ఫలం లభాపేతి జనేతీతి **అరియో.** పురిమేన చేత్థ అత్తనో కిచ్చవసేన, పచ్ఛిమేన ఫలవసేన అరియనామలాభో వుత్తోతి దట్ఠబ్బో. చతుసచ్చపటివేధావహం కమ్మట్ఠానం **చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం** , చతుసచ్చం వా ఉద్దిస్స పవత్తం భావనాకమ్మం యోగినో సుఖవిసేసానం ఠానభూతన్తి **చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం. పురిమాని ద్వే సచ్చాని వట్టం** పవత్తిహేతుభావతో. **పచ్ఛిమాని వివట్టం** నివత్తితదధిగముపాయభావతో. **వట్టే కమ్మట్ఠానాభినివేసో** సరూపతో పరిగ్గహసబ్భావతో. **వివట్టే నత్థి** అవిసయత్తా, విసయత్తే చ పయోజనాభావతో. పురిమాని ద్వే సచ్చాని ఉగ్గణ్హిత్వాతి సమ్బన్ధో. కమ్మట్ఠానపాళియా హి తదత్థసల్లక్ఖణేన వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో.** తేనాహ ‘‘**వాచాయ పునప్పునం పరివత్తేన్తో**’’తి. **ఇట్ఠం కన్త**న్తి నిరోధమగ్గేసు నిన్నభావం దస్సేతి, న అభినన్దనం, తన్నిన్నభావోయేవ చ తత్థ కమ్మకరణం దట్ఠబ్బం.

ఏకపటివేధేనేవాతి ఏకఞాణేనేవ పటివిజ్ఝనేన. **పటివేధో** పటిఘాతాభావేన విసయే నిస్సఙ్గచారసఙ్ఖాతం నిబ్బిజ్ఝనం. **అభిసమయో** అవిరజ్ఝిత్వా విసయస్స అధిగమసఙ్ఖాతో అవబోధో. ‘‘ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో భియ్యో’’తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా జాననమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పరిఞ్ఞాపటివేధో,** తేన. ఇదఞ్చ యథా తస్మిం ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిం గహేత్వా వుత్తం, న పన మగ్గఞాణస్స ‘‘ఇదం దుక్ఖ’’న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౪౮౪; ౩.౧౦౪) పవత్తనతో. పహీనస్స పున అప్పహాతబ్బతాయ పకట్ఠం హానం చజనం సముచ్ఛిన్దనం, పహానమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పహానపటివేధో,** తేన. అయమ్పి యస్మిం కిలేసే అప్పహీయమానే మగ్గభావనాయ న భవితబ్బం, అసతి చ మగ్గభావనాయ యో ఉప్పజ్జేయ్య, తస్స కిలేసస్స పటిఘాతం కరోన్తస్స అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తస్స ఞాణస్స

తథాపవత్తియం పటిఘాతాభావేన నిస్సఙ్గచారం ఉపాదాయ ఏవం వుత్తో. **సచ్ఛికిరియా** పచ్చక్ఖకరణం అనుస్సవాకారపరివితక్కాదికే ముఞ్చిత్వా సరూపతో ఆరమ్మణకరణం "ఇదం త"న్తి యథాసభావతో గహణం, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **సచ్ఛికిరియాపటివేధో,** తేన. అయం పనస్స ఆవరణస్స అసముచ్ఛిన్దనతో ఞాణం నిరోధం ఆలమ్బితుం న సక్కోతి, తస్స సముచ్ఛిన్దనతో తం సరూపతో విభావేన్తమేవ పవత్తతీతి ఏవం వుత్తో. **భావనా** ఉప్పాదనా, వడ్ఢనా చ. తత్థ పఠమమగ్గే ఉప్పాదనట్ఠేన, దుతియాదీసు వడ్ఢనట్ఠేన, ఉభయత్థాపి వా ఉభయథాపి వేదితబ్బం. పఠమమగ్గేపి హి యథారహం వుట్ఠానగామినియం పవత్తం పరిజాననాదిం వడ్ఢేన్తో పవత్తోతి వడ్ఢనట్ఠేన భావనా సక్కా విఞ్ఞాతుం. దుతియాదీసుపి అప్పహీనకిలేసప్పహానతో, పుగ్గలన్తరభావసాధనతో చ ఉప్పాదనట్ఠేన భావనా సక్కా విఞ్ఞాతుం, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **భావనాపటివేధో,** తేన. అయమ్పి హి యథా ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా మగ్గధమ్మానం సరూపపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిమేవ గహేత్వా వుత్తో.

తిట్ఠన్తు తావ యథాధిగతా మగ్గధమ్మా, యథాపవత్తేసు ఫలధమ్మేసుపి అయం యథాధిగతసచ్చధమ్మేసు వియ విగతసమ్మోహోవ హోతి. తేనేవాహ "దిట్ఠధమ్మో పత్తధమ్మో విదితధమ్మో పరియోగాళ్హధమ్మో"తి (మహావ॰ ౧౮; దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯; మ॰ ని॰ ౨.౬౯) యతో సచస్స ధమ్మతాసఞ్చోదితా యథాధిగతసచ్చధమ్మాలమ్బనియో మగ్గవీథితో పరతో మగ్గఫలపహీనావసిట్ఠకిలేసనిబ్బానానం పచ్చవేక్ఖణా పవత్తన్తి, దుక్ఖసచ్చమ్మోపి సక్కాయదిట్ఠిఆదయో. అయఞ్చ అత్థవణ్ణనా ''**పరిఞ్ఞాభిసమయేనా**''తిఆదీసుపి విభావేతబ్బా. **ఏకాభిసమయేన అభిసమేతీ**తి ఏత్థాహ వితణ్డవాదీ "అరియమగ్గఞాణం చతూసు సచ్చేసు నానాభిసమయవసేన కిచ్చకర"న్తి, సో **అభిధమ్మే** (కథా॰ ౨౭౪) ఓధిసోకథాయ సఞ్ఞాపేతబ్బో. ఇదాని తమేవ ఏకాభిసమయం విత్థారవసేన విభావేతుం ''**ఏవమస్సా**''తిఆది వుత్తం. "పుబ్బభాగే...పే.... పటివేధో హోతీ"తి కస్మా వుత్తం, నను పటివేధో పుబ్బభాగియో న హోతీతి? సచ్చమేతం నిప్పరియాయతో, ఇధ పన ఉగ్గహాదివసేన పవత్తో అవబోధో పరియాయతో తథా వుత్తో. పటివేధనిమిత్తత్తా వా ఉగ్గహాదివసేన పవత్తం దుక్ఖాదీసు పుబ్బభాగే ఞాణం "పటివేధో"తి వుత్తం, న పటివిజ్ఝనసభావం. **కిచ్చతో**తి పుబ్బభాగేహి దుక్ఖాదిఞాణేహి కాతబ్బకిచ్చస్స ఇధ నిప్ఫత్తితో, ఇమస్సేవ వా ఞాణస్స దుక్ఖాదిప్పకాసనకిచ్చతో, పరిఞ్ఞాదితోతి అత్థో. **ఆరమ్మణపటివేధో**తి సచ్ఛికిరియాపటివేధమాహ. **సాతి** పచ్చవేక్ఖణా. **ఇధా**తి ఇమస్మిం ఠానే. ఉగ్గహాదీసు వుచ్చమానేసు **న వుత్తా** అనవసరత్తా. అధిగమే హి సతి తస్సా సియా అవసరో.

తంయేవ హి అనవసరం దస్సేతుం ''**ఇమస్స చా**''తిఆది వుత్తం. **పుబ్బే పరిగ్గహతో**తి కమ్మట్ఠానపరిగ్గహతో పుబ్బే. ఉగ్గహాదివసేన సచ్చానం పరిగ్గణ్హనఞ్హి పరిగ్గహో. తథా తాని పరిగ్గణ్హనతో మనసికారదళ్హతాయ పుబ్బభాగియా దుక్ఖపరిఞ్ఞాదయో హోన్తి యేవాతి ఆహ ''**పరిగ్గహతో పట్ఠాయ హోతీ**''తి. **అపరభాగే**తి మగ్గక్ఖణే. **దుద్దసత్తా**తి అత్తనో పవత్తిక్ఖణవసేన పాకటానిపి పకతిఞాణేన సభావరసతో దట్ఠుం అసక్కుణేయ్యత్తా. గమ్భీరేనేవ చ భావనాఞాణేన, తథాపి మత్థకప్పత్తేన అరియమగ్గఞాణేనేవ యాథావతో పస్సితబ్బత్తా **గమ్భీరాని** . తేనాహ ''**లక్ఖణపటివేధతో పన ఉభయమ్పి గమ్భీర**''న్తి. ఇతరాని అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికతాయ అచ్చన్తసుఖప్పత్తాయ అనుప్పత్తిభవతాయ, అనుప్పన్నపుబ్బతాయ చ పవత్తివసేన అపాకటత్తా చ పరమగమ్భీరత్తా, తథా పరమగమ్భీరఞాణేనేవ పస్సితబ్బతాయ పకతిఞాణేన దట్ఠుం న సక్కుణేయ్యానీతి **దుద్దసాని.** తేనాహ ''**ఇతరేసం పనా**''తిఆది. **పయోగో**తి కిరియా, వాయామో వా. తస్స మహన్తతరస్స ఇచ్ఛితబ్బతం, దుక్కరతరతఞ్చ ఉపమాహి దస్సేతి ''**భవగ్గగ్గహణత్థ**''న్తిఆదినా. **పటివేధక్ఖణే**తి అరియస్స మగ్గస్స చతుసచ్చసమ్పటివేధక్ఖణే. **ఏకమేవ తం ఞాణ**న్తి దుక్ఖాదీసు పరిఞ్ఞాదికిచ్చసాధనవసేన ఏకమేవ తం మగ్గఞాణం **హోతి.**

ఇమేసు తీసు ఠానేసూతి ఇమేసు విరమితబ్బతావసేన జోతితేసు తీసు కామబ్యాపాదవిహింసావితక్కవత్థూసు. విసుం విసుం **ఉప్పన్నస్స తివిధఅకుసలసఙ్కప్పస్స. పదపచ్ఛేదతో**తి ఏత్థ గతమగ్గో "పద"న్తి వుచ్చతి, యేన చ ఉపాయేన కారణేన కామవితక్కో ఉప్పజ్జతి, సో తస్స గతమగ్గోతి తస్స పచ్ఛేదో ఘాతో పదపచ్ఛేదో, తతో పదపచ్ఛేదతో. అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనం **అనుప్పత్తిసాధనం,** తస్స వసేన. మగ్గకిచ్చసాధనేన **మగ్గఙ్గం** పూరయమానో ఏకోవ తివిధకిచ్చసాధనో **కుసలసఙ్కప్పో ఉప్పజ్జతి.** తివిధాకుసలసఙ్కప్పసముచ్ఛేదనమేవ హేత్థ తివిధకిచ్చసాధనం దట్ఠబ్బం. ఇమినా నయేన ''**ఇమేసు చతూసు ఠానేసూ**''తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బో.

ముసావాదావేరమణిఆదయోతి ఏత్థ యస్మా **సిక్ఖాపదవిభఙ్గే** (విభ. ౭౦౩) విరతిచేతనా, సబ్బే సమ్పయుత్తధమ్మా చ సిక్ఖాపదానీతి ఆగతానీతి తత్థ పధానానం విరతిచేతనానం వసేన "విరతియోపి హోన్తి చేతనాయోపీ"తి (విభ. అట్ఠ. ౭౦౩) **సమ్మోహవినోదనియం** వుత్తం, తస్మా కేచి "ఆది-సద్దేన న కేవలం పిసుణవాచా వేరమణిఆదీనంయేవ సఙ్గహో, అథ ఖో తాదిసానం చేతనానమ్పి సఙ్గహో"తి వదన్తి, తం పుబ్బభాగవసేన వుచ్చమానత్తా యుజ్జేయ్య, ముసావాదాదీహి విరమణకాలే వా విరతియో, సుభాసితాదివాచాభాసనాదికాలే చ చేతనాయో యోజేతబ్బా, మగ్గక్ఖణే పన విరతియోవ ఇచ్ఛితబ్బా చేతనానం అమగ్గఙ్గత్తా. ఏకస్స ఞాణస్స దుక్ఖాదిఞాణతా వియ, ఏకాయ విరతియా ముసావాదాదివిరతిభావో వియ చ ఏకాయ చేతనాయ సమ్మావాచాదికిచ్చత్తయసాధనసభావాభావా సమ్మావాచాదిభావాసిద్ధితో, తంసిద్ధియం అఙ్గత్తయతాసిద్ధితో చ.

భిక్ఖుస్స ఆజీవహేతుకం కాయవచీదుచ్చరితం నామ అయోనిసో ఆహారపరియేసనహేతుకమేవ సియాతి ఆహ ''**ఖాదనీయ...పే.... దుచ్చరిత**''న్తి. కాయవచీదుచ్చరితగ్గహణఞ్చ కాయవచీద్వారేయేవ ఆజీవపకోపో, న మనోద్వారేతి దస్సనత్థం. తేనాహ ''**ఇమేసుయేవ సత్తసు ఠానేసూ**''తి.

అనుప్పన్నానన్తి అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా అనుప్పన్నానం. అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా నామ న సన్తి. తేనాహ ''**ఏకస్మిం భవే**''తిఆది. యస్మిం భవే అయం ఇమం వీరియం ఆరభతి, తస్మిం **ఏకస్మిం భవే. జనేతీ**తి ఉప్పాదేతి. తాదిసం ఛన్దం కురుమానో ఏవం ఛన్దం జనేతి నామ. **వాయామం కరోతీ**తి పయోగం పరక్కమం కరోతి. **వీరియం పవత్తేతీ**తి కాయికచేతసికవీరియం పకారతో వత్తేతి. **వీరియేన చిత్తం పగ్గహితం కరోతీ**తి తేనేవ సహజాతవీరియేన చిత్తం ఉక్ఖిపేన్తో కోసజ్జపాతతో నిసేధనేన పగ్గహితం కరోతి. **పదహనం పవత్తేతీ**తి పధానం వీరియం కరోతి. పటిపాటియా పనేతాని చత్తారి పదాని ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మసాతచ్చకిరియాహి యోజేతబ్బాని.

ఉప్పన్నపుబ్బానన్తి సదిసవోహారేన వుత్తం. భవతి హి తంసదిసేసు తబ్బోహారో యథా "సా ఏవ తిత్తిరి, తాని ఏవ ఓసధానీ"తి. తేనాహ ''**ఇదాని తాదిసే**''తి. **ఉప్పన్నాన**న్తి "అనుప్పన్నా"తి అవత్తబ్బతం ఆపన్నానం. **పహానాయా**తి పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలాన**న్తి ఏత్థ **కుసలా**తి ఉత్తరిమనుస్సధమ్మా అధిప్పేతా, తేసఞ్చ **ఉప్పాదో** నామ అధిగమో పటిలాభో, తప్పటిక్ఖేపేన **అనుప్పాదో** అప్పటిలాభోతి ఆహ ''**అప్పటిలద్ధానం పఠమజ్ఝానాదీన**''న్తి. "ఠితియా వీరియం ఆరభతీ"తి వుత్తే న ఖణఠితి అధిప్పేతా తదత్థం వీరియారబ్భేన పయోజనాభావతో, అథ ఖో పబన్ధఠితి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**పునప్పునం ఉప్పత్తిపబన్ధవసేన ఠితత్థ**''న్తి. **సమ్మోస్సనం** పటిపక్ఖధమ్మవసేన అదస్సనముపగమనన్తి తప్పటిక్ఖేపేన

అసమ్ముస్సనం **అసమ్మోసోతి** ఆహ "**అసమ్మోసాయాతి అవినాసనత్థ**"న్తి. **భియ్యోభావో** పునప్పునం భవనం, సో పన ఉపరూపరి ఉప్పత్తీతి ఆహ "**ఉపరిభావాయా**"తి. **వేపుల్లం** అభిణ్హప్పవత్తియా పగుణబలవభావాపత్తీతి వుత్తం "**వేపుల్లాయాతి విపులభావాయా**"తి, మహన్తభావాయాతి అత్థో. **భావనాయ పరిపూరణత్థ**న్తి ఝానాదిభావనాపరిబ్రూహనత్థం.

చతూసు ఠానేసూతి అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదీసు చతూసు ఠానేసు. **కిచ్చసాధనవసేనాతి** చతుబ్బిధస్సపి కిచ్చస్స ఏకజ్ఝం నిప్ఫాదనవసేన.

ఝానాని పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి నానాతి యదిపి సమాధిఉపకారకేహి అభినిరోపనానుమజ్జనసమ్పియాయనబ్రూహనసన్తసుఖసభావేహి వితక్కాదీహి సమ్పయోగభేదతో భావనాతిసయప్పవత్తానం చతున్నం ఝానానం వసేన సమ్మాసమాధి విభత్తో, తథాపి వాయామో వియ అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదిచతువాయామకిచ్చం, సతి వియ చ అసుభాసుఖానిచ్చానత్తేసు కాయాదీసు సుభాదిసఞ్ఞాప్పహానచతుసతికిచ్చం, ఏకో సమాధి చతుఝానసమాధికిచ్చం న సాధేతీతి పుబ్బభాగేపి పఠమజ్ఝానసమాధి ఏవ మగ్గక్ఖణేపి, తథా పుబ్బభాగేపి చతుత్థజ్ఝానసమాధి ఏవ మగ్గక్ఖణే పీతి అత్థో. **నానామగ్గవసేనాతి** పఠమమగ్గాదినానామగ్గవసేన ఝానాని నానా. **దుతియాదయోపి** మగ్గా **దుతియాదీనం** ఝానానం. **అయం పనస్సాతి** ఏత్థ మగ్గభావేన చతుబ్బిధమ్పి ఏకత్తేన గహేత్వా "అస్సా"తి వుత్తం, **అస్స** మగ్గస్సాతి అత్థో. **అయన్తి** పన అయం ఝానవసేన సబ్బసదిససబ్బాసదిసేకచ్చసదిసతా విసేసో.

పాదకజ్ఝాననియమేన హోతీతి ఇధ పాదకజ్ఝాననియమం ధురం కత్వా వుత్తం, యథా చేత్థ, ఏవం **సమ్మోహవినోదనియమ్పి** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౦౫). **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౩౫౦) పన విపస్సనానియమో వుత్తో సబ్బవాదావిరోధతో, ఇధ పన సమ్మసితజ్ఝానపుగ్గలజ్ఝాసయవాదనివత్తనతో పాదకజ్ఝాననియమో వుత్తో. విపస్సనానియమో పన సాధారణత్తా ఇధాపి న పటిక్ఖిత్తోతి దట్ఠబ్బో. అఞ్ఞే చ ఆచరియవాదా పరతో వక్ఖమానా విభజితబ్బాతి యథావుత్తమేవ తావ పాదకజ్ఝాననియమం విభజన్తో ఆహ "**పాదకజ్ఝాననియమేన తావా**"తి. **పఠమజ్ఝానికో హోతి,** యస్మా ఆసన్నపదేసే వుట్ఠితసమాపత్తి మగ్గస్స అత్తనో సదిసభావం కరోతి భూమివణ్ణో వియ గోధావణ్ణస్స. **పరిపుణ్ణానేవ హోన్తీతి** అట్ఠ సత్త చ హోన్తీతి అత్థో. **సత్త హోన్తి** సమ్మాసఙ్కప్పస్స అభావతో. **ఛ హోన్తి** పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స అభావతో. మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గానం సత్తఛభావం అతిదిసతి "**ఏస నయో**"తి. **అరూపే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానం...పే.... వుత్తం** అట్ఠసాలినియన్తి అధిప్పాయో. నను తత్థ "అరూపే తికచతుక్కజ్ఝానం ఉప్పజ్జతీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౩౫౦) వుత్తం , న "చతుక్కపఞ్చకజ్ఝాన"న్తి? సచ్చమేతం, యేసు పన సంసయో అత్థి, తేసం ఉప్పత్తిదస్సనేన , తేన అత్థతో "చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానం ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తమేవ హోతీతి ఏవమాహాతి వేదితబ్బం. సముదాయఞ్చ అపేక్ఖిత్వా "**తఞ్చ లోకుత్తరం, న లోకియ**"న్తి ఆహ "అవయవేకత్తం లిఙ్గసముదాయస్స విసేసకం హోతీ"తి. చతుత్థజ్ఝానమేవ హి తత్థ లోకియం ఉప్పజ్జతి, న చతుక్కం, పఞ్చకం వాతి. **ఏత్థ కథన్తి** పాదకజ్ఝానస్స అభావా కథం దట్ఠబ్బన్తి అత్థో. **తంఝానికావస్స తత్థ తయో మగ్గా ఉప్పజ్జన్తి,** తజ్ఝానికంపఠమఫలాదిం పాదకం కత్వా ఉపరిమగ్గభావనాయాతి అధిప్పాయో. తికచతుక్కజ్ఝానికం పన మగ్గం భావేత్వా తత్థ ఉప్పన్నస్స అరూపచతుత్థజ్ఝానం, తజ్ఝానికం ఫలఞ్చ పాదకం కత్వా ఉపరిమగ్గభావనాయ అఞ్ఞఝానికాపి ఉప్పజ్జన్తీతి, ఝానఙ్గాదినియామికా పుబ్బాభిసఙ్ఖారసమాపత్తిపాదకం, న సమ్మసితబ్బాతి ఫలస్సాపి పాదకతా దట్ఠబ్బా.

కేచి పనాతి మోరవాపీమహాదత్తత్థేరం సన్ధాయాహ. పున **కేచీతి** తిపిటకచూళాభయత్థేరం . తతియవారే **కేచీతి** "పాదకజ్ఝానమేవ నియమేతీ"తి ఏవం వాదినం తిపిటకచూళనాగత్థేరఞ్చేవ అనన్తరం వుత్తే ద్వే చ థేరే ఠపేత్వా ఇతరే థేరే సన్ధాయ వదతి.

౪౦౩. ససన్తతిపరియాపన్నానం దుక్ఖసముదయానం అప్పవత్తిభావేన పరిగ్గయ్హమానో నిరోధోపి ససన్తతిపరియాపన్నో వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం **''అత్తనో వా చత్తారి సచ్చానీ''**తి. **పరస్స వాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ భగవా "ఇమస్మింయేవ బ్యామమత్తే కళేవరే ససఞ్ఞిమ్హి సమనకే లోకఞ్చ పఞ్ఞాపేమి, లోకసముదయఞ్చ పఞ్ఞాపేమి, లోకనిరోధఞ్చ పఞ్ఞాపేమి, లోకనిరోధగామినిపటిపదఞ్చ పఞ్ఞాపేమీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౦౭; అ॰ ని॰ ౪.౪౫) కథం పన ఆదికమ్మికో నిరోధమగ్గసచ్చాని పరిగ్గణ్హాతీతి? అనుస్సవాదిసిద్ధమాకారం పరిగ్గణ్హాతి. ఏవఞ్చ కత్వా లోకుత్తరబోజ్ఝఙ్గే ఉద్దిస్సాపి పరిగ్గహో న విరుజ్ఝతి. **యథాసమ్భవతోతి** సమ్భవానురూపం, ఠపేత్వా నిరోధసచ్చం సేససచ్చవసేన సముదయవయాతి వేదితబ్బాతి అత్థో.

చతుసచ్చపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪౦౪. "అట్ఠికసఞ్ఞాసహగతం సమంస"న్తిఆదికా సత్త సివథికా అట్ఠికకమ్మట్ఠానతాయ ఇతరాసం ఉద్ధుమాతకాదీనం సభావేనేవాతి నవన్నం సివథికానం అప్పనాకమ్మట్ఠానతా వుత్తా. **ద్వేయేవాతి** ఆనాపానం, ద్వత్తింసాకారోతి ఇమాని ద్వేయేవ. **అభినివేసోతి** విపస్సనాభినివేసో, సో పన సమ్మసనియధమ్మపరిగ్గహో. ఇరియాపథా, ఆలోకితాదయో చ రూపధమ్మానం అవత్థావిసేసమత్తతాయ న సమ్మసనుపగా విఞ్ఞత్తిఆదయో వియ. నీవరణబోజ్ఝఙ్గా ఆదితో న పరిగ్గహేతబ్బాతి వుత్తం **''ఇరియాపథ...పే॰... న జాయతీ''**తి. కేసాదిఅపదేసేన తదుపాదానధమ్మా వియ ఇరియాపథాదిఅపదేసేన తదవత్థా రూపధమ్మా పరిగ్గయ్హన్తి, నీవరణాదిముఖేన చ తంసమ్పయుత్తా, తంనిస్సయధమ్మాతి అధిప్పాయేన మహాసివత్థేరో చ ఇరియాపథాదీసుపి **''అభినివేసో జాయతీ''**తి అవోచ. **''అత్థి ను ఖో మే''**తిఆది పన సభావతో ఇరియాపథాదీనం ఆదికమ్మికస్స అనిచ్ఛితభావదస్సనం. అపరిఞ్ఞాపుబ్బికా హి పరిఞ్ఞాతి.

కామం "ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖూ"తిఆదినా ఉద్దేసనిద్దేసేసు తత్థ తత్థ భిక్ఖుగ్గహణం కతం తంపటిపత్తియా భిక్ఖుభావదస్సనత్థం, దేసనా పన సబ్బసాధారణాతి దస్సేతుం "యో హి కోచి భిక్ఖవే" ఇచ్చేవ వుత్తం, న భిక్ఖు యేవాతి దస్సేన్తో **''యో హి కోచి భిక్ఖు వా''**తిఆదిమాహ. దస్సనమగ్గేన ఞాతమరియాదం అనతిక్కమిత్వా జానన్తీ సిఖాప్పత్తా అగ్గమగ్గపఞ్ఞా **అఞ్ఞా** నామ, తస్స ఫలభావతో అగ్గఫలం పీతి ఆహ **''అఞ్ఞాతి అరహత్త''**న్తి.

అప్పతరేపి కాలే సాసనస్స నియ్యానికభావం దస్సేన్తోతి యోజనా. **నియ్యాతేన్తోతి** నిగమేన్తో.

మహాసతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

౧౦. పాయాసిరాజఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౪౦౬. భగవతా ఏవం గహితనామత్తాతి యోజనా. యస్మా రాజపుత్తా లోకే "కుమారో"తి వోహరీయన్తి. అయఞ్చ రఞ్ఞో కిత్తిమపుత్తో, తస్మా ఆహ "**రఞ్ఞో...పే.... సఞ్జానింసూ**"తి.

అస్సాతి థేరస్స. **పుఞ్ఞాని కరోన్తో** కప్పసతసహస్సం దేవేసు చేవ మనుస్సేసు చ ఉప్పజ్జిత్వా **విసేసం నిబ్బత్తేతుం నాసక్ఖి** ఇన్ద్రియానం అపరిపక్కత్తా. **తతియదివసేతి** పబ్బతం ఆరుళ్హదివసతో తతియే దివసే.

తేసం సావకబోధియా నియతతాయ, పుఞ్ఞసమ్భారస్స చ సాతిసయత్తా వినిపాతం అగన్త్వా **ఏకం బుద్ధన్తరం...పే.... అనుభవన్తానం. దేవతాయాతి** పుబ్బే సహధమ్మచారినియా సుద్ధావాసదేవతాయ.

"కులదారికాయ కుచ్ఛిమ్హి ఉప్పన్నో"తి వత్వా తం ఏవస్స ఉప్పన్నభావం మూలతో పట్ఠాయ దస్సేతుం "**సా చా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సాతి** కులదారికా. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకత్థో, తేన వుచ్చమానం విసేసం జోతేతి. **కులఘరన్తి** పతికులగేహం. **గబ్భనిమిత్తన్తి** గబ్భస్స సణ్ఠితభావనిమిత్తం. సతిపి విసాఖాయ చ సావత్థివాసికులపరియాపన్నత్తే తస్సా తత్థ పధానభావదస్సనత్థం "**విసాఖఞ్చా**"తి వుత్తం యథా "బ్రాహ్మణా ఆగతా వాసిట్ఠోపి ఆగతో"తి. **దేవతాతి** ఇధపి సా ఏవ సుద్ధావాసదేవతా. **పఞ్హేతి** "భిక్ఖు భిక్ఖు అయం వమ్మికో"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౪౯) ఆగతే పన్నరసపఞ్హే.

సేతబ్యాతి ఇత్థిలిఙ్గవసేన **తస్స నగరస్స నామం. ఉత్తరేనాతి** ఏన-సద్దయోగేన "సేతబ్య"న్తి ఉపయోగవచనం పాళియం వుత్తం. అత్థవచనేన పన ఉత్తరసద్దం అపేక్ఖిత్వా **సేతబ్యతోతి** నిస్సక్కప్పయోగో కతో. **అనభిసిత్తకరాజాతి** ఖత్తియజాతికో అభిసేకం అప్పత్తో.

పాయాసిరాజఞ్ఞవత్థువణ్ణనా

౪౦౭. దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతన్తి గత-సద్దేన పదవడ్ఢనమాహ, దిట్ఠియా వా గతమత్తం **దిట్ఠిగతం,** అయాథావగ్గాహితాయ గన్తబ్బాభావతో దిట్ఠియా గహణమత్తం, కేవలో మిచ్ఛాభినివేసోతి అత్థో, తం పన దిట్ఠిగతం తస్స అయోనిసోమనసికారాదివసేన ఉప్పజ్జిత్వా పటిపక్ఖసమ్ముఖీభావాభావతో, అనురూపాహారలాభతో చ సముదాచారప్పత్తం జాతన్తి పాళియం "ఉప్పన్నం హోతీ"తి వుత్తం. **తం తం కారణం అపదిసిత్వాతి** తతో ఇధాగచ్ఛనకస్స, ఇతో తత్థ గచ్ఛనకస్స చ అపదిసనతో "తత్థ తత్థేవ సత్తానం ఉచ్ఛిజ్జనతో"తి ఏవమాది తం తం కారణం పటిరూపకం అపదిసిత్వా.

౪౦౮. ఆపన్నానధిప్పేతత్థవిసయే అయం **పురా**-సద్దపయోగోతి ఆహ "**పురా...పే.... సఞ్ఞాపేతీతి యావ న సఞ్ఞాపేతీ**"తి.

చన్దిమసూరియఉపమావణ్ణనా

౪౧౧. యథా చన్దిమసూరియా ఉళారవిపులోభాసతాయ అఞ్ఞేన ఓభాసేన అనభిభవనీయా, ఏవమయమ్పి పఞ్ఞాఓభాసేనాతి దస్సేన్తో "**చన్దిమ...పే.... అఞ్ఞేనా**"తిఆదిమాహ. **ఆదీహీతి ఆది**-సద్దేన "కిత్తకే ఠానే ఏతే పవత్తేన్తి, కిత్తకఞ్చ

ఠానం నేసం ఆభా ఫరతీ”తి ఏవమాదిమ్పి చోదనం సఙ్గణ్హాతి. **పలివేఠేస్సతీతి** ఆబన్ధిస్సతి, అనుయుఞ్జిస్సతీతి అత్థో. **నిబ్బేఠేతుం** తం విస్సజ్జేతుం. **తస్మాతి** యస్మా యథావుత్తం చోదనం నిబ్బేఠేతుం న సక్కోతి, తస్మా. అత్తనో అనిచ్ఛితం సఙ్ఘాతనం పక్ఖం పటిజానన్తో “పరస్మిం లోకే, న ఇమస్మి”న్తిఆదిమాహ.

కథం పనాయం నత్థికదిట్ఠి “దేవో”తి పటిజానాతీతి తత్థ కారణం దస్సేతుం **‘‘భగవా పనా’’**తిఆది వుత్తం. “దేవాపి దేవత్తభావేనేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తి, మనుస్సాపి మనుస్సత్తభావేనేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తీ”తి ఏవం వా అస్స దిట్ఠి, ఏవఞ్చ కత్వా “దేవా తే, న మనుస్సా”తి వచనఞ్చ న విరుజ్ఝతి. ఏవం **చన్దేతి** చన్దవిమానే, న చ చన్దే వా కథియన్తే.

౪౧౨. ఆబాధో ఏతేసం అత్థీతి **ఆబాధికా.** దుక్ఖం సఞ్జాతం ఏతేసన్తి **దుక్ఖితా.** సద్ధాయ అయితబ్బా **సద్ధాయికా,** సద్ధాయ పవత్తిట్ఠానభూతా. తేనాహ **‘‘అహం తుమ్హే’’**తిఆది. పచ్చయో పత్తియాయనం ఏతేసు అత్థీతి **పచ్చయికా.**

చోరఉపమావణ్ణనా

౪౧౩. ఉద్దిసిత్వాతి ఉపేచ్చ దస్సేత్వా. **కమ్మకారణికసత్తేసూతి** నేరయికానం సఙ్ఘాతనకసత్తేసు. **కమ్మమేవాతి** తేహి తేహి నేరయికేహి కతకమ్మమేవ. **కమ్మకారణం కరోతీతి** ఆయూహనానురూపం తం తం కారణం కరోతి, తథా దుక్ఖం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **నిరయపాలాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, తేన తత్థ సబ్బం నిరయకణ్డపాళిం (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౰) సఙ్గణ్హాతి. ఏవం సుత్తతో (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౰) నిరయపాలానం అత్థిభావం దస్సేత్వా ఇదాని యుత్తితోపి దస్సేతుం **‘‘మనుస్సలోకే’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ నేరయికే నిరయే పాలేన్తి తతో నిగ్గన్తుం అప్పదానవసేన రక్ఖన్తీతి **నిరయపాలా.** యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **పపఞ్చసూదనీటీకాయం** గహేతబ్బం.

గూథకూపపురిసఉపమావణ్ణనా

౪౧౫. నిమ్మజ్జథాతి నిరవసేసతో మజ్జథ సోధేథ. తం పన తస్స తస్స గూథస్స తథా సోధనం అపనయనం హోతీతి ఆహ **‘‘అపనేథా’’**తి.

అసుచీతి అసుద్ధో, సో పన యస్మా మనవడ్ఢనకో మనోహరో న హోతి, తస్మా ఆహ **‘‘అమనాపో’’**తి. అసుచిసఙ్ఖాతం అసుచిభాగతం అత్తనో సభావతం గతో పత్తోతి **అసుచిసఙ్ఖాతోతి** ఆహ **‘‘అసుచికోట్ఠాసభూతో’’**తి. **దుగ్గన్ధోతి** దుట్ఠగన్ధో అనిట్ఠగన్ధో, సో పన న యో కోచి, అథ ఖో పూతిగన్ధోతి ఆహ **‘‘కుణపగన్ధో’’**తి. **జిగుచ్ఛితబ్బయుత్తోతి** హీళితబ్బయుత్తో. **పటికూలో** ఘానిన్ద్రియస్స పటికూలరూపో. **ఉబ్బాధతీతి** ఉపరూపరి బాధతి. **మనుస్సానం గన్ధో…పే… బాధతి** అతివియ అసుచిసభావత్తా, అసుచిమ్హియేవ జాతసంవద్ధనభావతో, దేవానఞ్చ ఘానపసాదస్స తిక్ఖవిసదభావతో.

౪౧౬. దూరే నిబ్బత్తా పరనిమ్మితవసవత్తిఆదయో.

౪౧౯. సున్దరధమ్మేతి సోభనగుణే. **సుగతిసుఖన్తి** సుగతి చేవ తప్పరియాపన్నం సుఖఞ్చ.

గబ్భినీఉపమావణ్ణనా

౪౨౦. పుఞ్ఞకమ్మతో ఏతి ఉప్పజ్జతీతి **అయో,** సుఖం. తప్పటిపక్ఖతో **అనయో,** దుక్ఖం . **అపక్కన్తి** న సిద్ధం న నిట్ఠానప్పత్తం. **న పరిపాచేన్తి** న నిట్ఠానం పాపేన్తి. **న ఉపచ్ఛిన్దన్తి** అత్తవినిపాతస్స సావజ్జభావతో. **ఆగమేన్తీతి** ఉదిక్ఖన్తి. **నిబ్బిసన్తి** యస్స పన తం కమ్మఫలం నిబ్బిసన్తో నియుఞ్జన్తో, **నిబ్బిసన్తి** వా నిబ్బేసం వేతనం పటికఙ్ఖన్తో భతపురిసో యథా.

౪౨౧. ఉబ్భిన్దిత్వాతి ఉపసగ్గేన పదవడ్ఢనమత్తన్తి ఆహ ''**భిన్దిత్వా**''తి.

సుపినకఉపమావణ్ణనా

౪౨౨. ''**నిక్ఖమన్తం వా పవిసన్తం వా జీవ**''న్తి ఇదం తస్స అజ్ఝాసయవసేన వుత్తం. సో హి "సత్తానం సుపినదస్సనకాలే అత్తభావతో జీవో బహి నిక్ఖమిత్వా తంతంఆరామరామణేయ్యకదస్సనాదివసేన ఇతో చితో చ పరిబ్భమిత్వా పునదేవ అత్తభావం అనుపవిసతీ"తి ఏవం పవత్తమిచ్ఛాగాహవిపల్లత్తచిత్తో. అథస్స థేరో ఖుద్దకాయ ఆణియా విపులం ఆణిం నీహరన్తో వియ జీవసమఞ్ఞాముఖేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం నీహరితుకామో "అపి ను తా తుయ్హం జీవం పస్సన్తి పవిసన్తం వా నిక్ఖమన్తం వా"తి ఆహ. యత్థ పన తథారూపా జీవసమఞ్ఞా, తం దస్సేన్తో ''**చిత్తాచారం జీవన్తి గహేత్వా ఆహా**''తి వుత్తం.

౪౨౩. వేఠేత్వాతి వేఖదానసఙ్ఖేపేన వేఠేత్వా. **చవనకాలేతి** చవనస్స చుతియా పత్తకాలే, న చవమానకాలే. **రూపక్ఖన్ధమత్తమేవాతి** కతిపయరూపధమ్మసఙ్ఘాతమత్తమేవ. ఉతుసముట్ఠానరూపధమ్మసమూహమత్తమేవ హి తదా లబ్భతి, మత్త-సద్దో వా విసేసనివత్తిఅత్థో, తేన కమ్మజాదితిసన్తతిరూపవిసేసం నివత్తేతి. **అప్పవత్తా హోన్తీతి** అప్పవత్తికా హోన్తి, న ఉపలబ్భతీతి అత్థో. విఞ్ఞాణే పన జీవసఞ్ఞీ, తస్మా ''**విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో గచ్ఛతీ**''తి ఆహ, తత్థ అనుపలబ్భనతోతి అధిప్పాయో.

సన్తత్తఅయోగుళఉపమావణ్ణనా

౪౨౪. వూపసన్తతేజన్తి విగతుస్మం.

౪౨౫. ఆమతోతి ఏత్థ **ఆ**-సద్దో ఆమిస-సద్దో వియ ఉపడ్ఢపరియాయోతి ఆహ ''**అద్ధమతో**''తి, **ఆమతోతి** వా ఈసం దరథేన ఉస్మనా యుత్తమరణో మరన్తోతి అత్థో. మీయమానో హి అవిగతుస్మో హోతి, న మతో వియ విగతుస్మో. తేనాహ ''**మరితుం ఆరద్ధో హోతీ**''తి. తథా రూపస్స **ఓధుననం** నామస్స ఓరతో పరివత్తనమేవాతి ఆహ ''**ఓరతో కరోథా**''తి. ఓరతో కాతుకామస్స పన సంపరివత్తనం **సన్ధుననం,** తం పన పరతో కరణన్తి ఆహ ''**పరతో కరోథా**''తి. పరముఖం కతస్స ఇతో చితో పరివత్తనం **నిద్ధుననన్తి** ఆహ ''**అపరాపరం కరోథా**''తి. ఇన్ద్రియాని అపరిభిన్నానీతి అధిప్పాయేన ''**తఞ్చాయతనం న పటిసంవేదేతీ**''తి వుత్తం.

సఙ్ఖధమఉపమావణ్ణనా

౪౨౬. సఙ్ఖం ధమతి, ధమాపేతీతి వా **సఙ్ఖధమో. ఉపలాపేత్వాతి** ఉపరూపరి సద్దయోగవసేన సల్లాపేత్వా, సద్దయుత్తం కత్వాతి అత్థో. తం పన అత్థతో ధమనమేవాతి ఆహ ''**ధమిత్వా**''తి.

అగ్గికజటిలఉపమావణ్ణనా

౪౨౮. ఆహితో అగ్గి ఏతస్స అత్థీతి **అగ్గికో, స్వాస్స** అగ్గికభావో యస్మా అగ్గిహుతమాలావేదిసమ్పాదనేహి చేవ ఇన్ధనధూమబరిహిససప్పితేలూపహరణేహి బలిపుప్ఫధూమగన్ధాదిఉపహారేహి చ తస్స పయిరుపాసనాయ ఇచ్ఛితో, తస్మా వుత్తం ‘‘**అగ్గిపరిచారకో**’’తి. **ఆయుం పాపుణాపేయ్య**న్తి యథా చిరజీవీ హోతి, ఏవం ఆయుం పచ్ఛిమవయం పాపేయ్యం. **వడ్ఢిం గమేయ్య**న్తి సరీరావయవే, గుణావయవే చ ఫాతిం పాపేయ్యం. **అరణీ యుగళ**న్తి ఉత్తరారణీ, అధరారణీతి అరణీద్వయం.

౪౨౯. **ఏవ**న్తి ‘‘బాలో పాయాసిరాజఞ్ఞో’’తిఆదిప్పకారేన. **తయా**తి థేరం సన్ధాయ వదతి. **వుత్తయుత్తకారణమక్ఖలక్ఖణేనా**తి వుత్తయుత్తకారణస్స మక్ఖనసభావేన. **యుగగ్గాహలక్ఖణేనా**తి సమధురగ్గహణలక్ఖణేన. **పలాసేనా**తి పలాసేతీతి పలాసో, పరస్స గుణే ఉత్తరితరే డంసిత్వా వియ ఛడ్డేన్తో అత్తనో గుణేహి సమే కరోతీతి అత్థో. సమకరణరసో హి పలాసో, తేన పలాసేన.

ద్వేసత్థవాహఉపమావణ్ణనా

౪౩౦. హరితకపత్తన్తి హరితబ్బపత్తం, అప్పపత్తన్తి అత్థో. తేనాహ ‘‘**అన్తమసో**’’తిఆది. **సన్నద్ధధనుకలాప**న్తి ఏత్థ **కలాప**న్తి తూణీరమాహ, తఞ్చ సన్నయ్హతో ధనునా వినా న సన్నయ్హతీతి ఆహ ‘‘**సన్నద్ధధనుకలాప**’’న్తి. **ఆసిత్తోదకాని వటుమానీ**తి గమనమగ్గా చేవ తంతంఉదకమగ్గా చ సమ్మదేవ దేవేన ఫుట్ఠత్తా తహం తహం పగ్ఘరితఉదక సన్దమానఉదకా. తేనాహ ‘‘**పరిపుణ్ణసలిలా మగ్గా చ కన్దరా చా**’’తి.

యథాభతేనాతి సకటేసు యథారపితేన, యథా ‘‘అమ్మ ఇతో కరోహీ’’తి వుత్తే రపేసీతి అత్థో కరణకిరియాయ కిరియాసామఞ్ఞవాచీభావతో. తస్మా **యథారోపితేన, యథాగహితేనాతి అత్థో** వుత్తో.

అక్ఖధుత్తకఉపమావణ్ణనా

౪౩౪. పరాజయగుళన్తి యేన గుళేన, యాయ సలాకాయ రితాయ చ పరాజయో హోతి, తం అదస్సనం గమేన్తో **గిలతి. పజ్జోహన**న్తి పకారేహి జుహనకమ్మం. తం పన బలిదానవసేన కరీయతీతి ఆహ ‘‘**బలికమ్మ**’’న్తి.

సాణభారికఉపమావణ్ణనా

౪౩౬. గామపత్తన్తి గామో ఏవ హుత్వా ఆపజ్జితబ్బం, సుఞ్ఞభావేన అనావసితబ్బం. తేనాహ ‘‘**వుట్ఠితగామపదేసో**’’తి. **గామపద**న్తి యథా పురిసస్స పాదనిక్ఖిత్తట్ఠానం అధిగతపరిచ్ఛేదం ‘‘పద’’న్తి వుచ్చతి, ఏవం గామవాసీహి ఆవసితట్ఠానం అధిగతనివుత్థాగారం ‘‘గామపద’’న్తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**అయమేవత్థో**’’తి. **సుసన్నద్ధో**తి సుఖేన గహేత్వా గమనయోగ్యతావసేన సుట్ఠు సజ్జితో. తం పన సుసజ్జనం సుట్ఠు బన్ధనవసేనేవాతి ఆహ ‘‘**సుబద్ధో**’’తి.

అయాదీనమ్పి లోహభావే సతిపి లోహ-సద్దో సాసనే తమ్బలోహే నిరుళ్హోతి ఆహ ‘‘**లోహన్తి తమ్బలోహ**’’న్తి.

సరణగమనవణ్ణనా

౪౩౭. **అభిరద్ధోతి** ఆరాధితచిత్తో, సాసనస్స ఆరాధితచిత్తతా పసీదనవసేనాతి ఆహ ''**అభిప్పసన్నో**''తి. **పఞ్హాపట్ఠానానీ**తి పఞ్హేసు ఉపట్ఠానాని మయా పుచ్ఛితత్థేసు తుమ్హాకం విస్సజ్జనవసేన ఞాణుపట్ఠానాని.

యఞ్ఞకథావణ్ణనా

౪౩౮. **సఞ్ఞాతన్తి సం**-సద్దో పదవడ్ఢనమత్తన్తి ఆహ ''**ఞాత**''న్తి. **విపాకఫలేనాతి** సదిసఫలేన. **మహప్ఫలో న హోతి** గవాదిపాణఘాతేన ఉపక్కిలిట్ఠభావతో. **గుణానిసంసేనాతి** ఉద్దయఫలేన. **ఆనుభావజుతియాతి** పటిపక్ఖవిగమనజనితేన సభావసఞ్ఞాతేన తేజేన. **న మహాజుతికో హోతి** అపరిసుద్ధభావతో. **విపాకవిప్ఫారతాయాతి** విపాకఫలస్స విపులతాయ, పారిపూరియాతి అత్థో. **దుట్ఠుఖేత్తేతి** ఊసభాదిదోసేహి దూసితఖేత్తే, తం పన వప్పాభావతో అసారం హోతీతి ఆహ ''**నిస్సారఖేత్తే**''తి. **దుబ్భూమేతి** కుచ్ఛితభూమిభాగే, స్వాస్స కుచ్ఛితభావో అసారతాయ వా సియా నిన్నతాదిదోసవసేన వా. తత్థ పఠమో పక్ఖో పఠమపదేన దస్సితోతి ఇతరం దస్సేన్తో ''**విసమభూమిభాగే**''తి ఆహ. దణ్డాభిఘాతాదినా **ఛిన్నభిన్నాని. పూతీనీ**తి గోమయలేపదానాదిసుఖేన అసుక్ఖాపితత్తా పూతిభావం గతాని. తాని పన యస్మా సారవన్తాని న హోన్తి, తస్మా వుత్తం ''**నిస్సారానీ**''తి. **వాతాతపహతానీ**తి వాతేన చ ఆతపేన చ వినట్ఠబీజసామత్థియాని. తేనాహ ''**పరియాదిన్నతేజానీ**''తి. యం యథాజాతవీహిఆదిగతేన తణ్డులేన అఙ్కురుప్పాదనయోగ్యబీజసామత్థియం, తం **తణ్డులసారో,** తస్స **ఆదానం** గహణం తథాఉప్పజ్జనమేవ. **ఏతాని** పన బీజాని **న తాదిసాని** ఖణ్డాదిదోసవన్తతాయ. ధారాయ ఖేత్తే **అనుప్పవేసనం** నామ వస్సనమేవ, తం పటిక్ఖేపవసేన దస్సేన్తో ఆహ ''**న సమ్మా వస్సేయ్యా**''తి. **అఙ్కురమూలపత్తాదీహీ**తి చేత్థ అఙ్కురకన్దాదీహి **ఉద్ధం వుద్ధిం,** మూలజటాదీహి **హేట్ఠా విరుళ్హిం,** పత్తపుప్ఫాదీహి **సమన్తతో చ వేపుల్లన్తి** యోజనా.

అపరూపఘాతేనాతి పరేసం విబాధనేన. **ఉప్పన్నపచ్చయతోతి** నిబ్బత్తితఘాసచ్ఛాదనాదిదేయ్యధమ్మతో. గవాదిఘాతేనపి హి తత్థ పటిగ్గాహకానం ఘాసో సఞ్జాయతి. ''**అపరూపఘాతితాయా**''తి ఇదం సీలవన్తతాయ కారణవచనం . **గుణాతిరేకన్తి** గుణాతిరిత్తం, సీలాదిలోకుత్తరగుణేహి విసిట్ఠన్తి అత్థో. **విపులాతి** సద్ధాసమ్పదాదివసేన ఉళారా.

ఉత్తరమాణవవత్థువణ్ణనా

౪౩౯. అథ ఖో తేహి సకుణ్డకేహి తణ్డులేహి సిద్ధంభత్తం ఉత్తణ్డులమేవ హోతీతి ఆహ ''**ఉత్తణ్డులభత్త**''న్తి. **బిలఙ్గం** వుచ్చతి ఆరనాలం బిలఙ్గతో నిబ్బత్తనతో, తదేవ కఞ్జియతో జాతన్తి **కఞ్జియం,** తం దుతియం ఏతస్సాతి **బిలఙ్గదుతియం,** తం ''**కఞ్జికదుతియ**''న్తి చ వుత్తం. **ధోరకానీతి** ధోవియాని. యస్మా థూలతరానిపి ''థూలానీ''తి వత్తబ్బతం అరహన్తి, తస్మా ''**థూలాని చా**''తి వుత్తం. **గుళదసానీతి** సుత్తానం థూలతాయ, కఞ్జికస్స బహలతాయ చ పిణ్డితదసాని. తేనాహ ''**పుఞ్జపుఞ్జ...పే.... దసానీ**''తి. **అనుద్దిసతీతి** అను అను కథేతి.

౪౪౦. **అసక్కచ్చన్తి** న సక్కచ్చం అనాదరకారం, తం పన కమ్మఫలసద్ధాయ అభావేన హోతీతి ఆహ ''**సద్ధావిరహిత**''న్తి. **అచిత్తీకతన్తి** చిత్తీకారపచ్చుపట్ఠాపనవసేన న చిత్తీకతం. తేనాహ ''**చిత్తీకారవిరహిత**''న్తిఆది. చిత్తీకారరహితం వా **అచిత్తీకతం,** యథా కతం పరేసం విమ్హయావహం హోతి, తథా అకతం. చిత్తస్స ఉళారపణీతభావో పన అసక్కచ్చదానేనేవ బాధితో.

అపవిద్ధన్తి ఛడ్డనీయధమ్మం వియ అపవిద్ధం కత్వా, ఏతేన తస్మిం దానే గారవాకరణం వదతి. **సేరీసకం నామాతి** ''సేరీసక''న్తి ఏవం నామకం. **తుచ్ఛన్తి** పరిజనపరిచ్ఛేదవిరహతో రిత్తం.

పాయాసిదేవపుత్తవణ్ణనా

౪౪౧. **తస్సానుభావేనాతి** తస్స దానస్స ఆనుభావేన. **సిరీసరుక్ఖోతి** పభస్సరఖన్ధవిటపసాఖాపలాససమ్పన్నో మనుఞ్ఞదస్సనో దిబ్బో సిరీసరుక్ఖో. **అట్ఠాసీతి** ఫలస్స కమ్మసరిక్ఖతం దస్సేన్తో **విమానద్వారే** నిబ్బత్తిత్వా అట్ఠాసి. **పుబ్బాచిణ్ణవసేనాతి** పురిమజాతియం తత్థ నివాసపరిచయనవసేన. న కేవలం పుబ్బాచిణ్ణవసేనేవ, అథ ఖో ఉతుసుఖమవసేన పీతి దస్సేన్తో ''**తత్థ కిరస్స ఉతుసుఖం హోతీ**''తి ఆహ.

సోతి ఉత్తరో మాణవో. యది అసక్కచ్చం దానం దత్వా పాయాసి తత్థ నిబ్బత్తో, పాయాసిస్స పరిచారికా సక్కచ్చం దానం దత్వా కథం తత్థ నిబ్బత్తాతి ఆహ ''**పాయాసిస్స పనా**''తి. **నికన్తివసేనాతి** పాయాసిమ్హి సాపేక్ఖావసేన, పుబ్బేపి వా తత్థ నివుత్థపుబ్బతాయ. **దిసాచారికవిమానన్తి** ఆకాసట్ఠం హుత్వా దిసాసు విచరణకవిమానం, న రుక్ఖపబ్బతసిఖరాదిసమ్బన్ధం. **వట్టనిఅటవియన్తి** విమానవీథియన్తి.

పాయాసిరాజఞ్ఞసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

నిట్ఠితా చ మహావగ్గట్ఠకథాయ లీనత్థప్పకాసనా.

మహావగ్గటీకా నిట్ఠితా.